

EL RESCAT DE LES CENT DONZELLES O DE SANT ESTEVE

Coral Cuadrada Majó i Montserrat Garriga Pujals
(coordinadores)

Monografies de Vila-seca, 23
Agrupació Cultural de Vila-seca • Publicacions URV

EL RESCAT
DE LES CENT DONZELLES
O DE SANT ESTEVE

Manuscrit de la Genealogia del llinatge Pinós, 1620.

Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà

Coral Cuadrada Majó i Montserrat Garriga Pujals (coordinadores)

[publicacions] urv

AGRUPACIÓ CULTURAL DE VILA-SECA
SECCIÓ LLETRES

Vila-seca, 2018

Agrupació Cultural de Vila-seca
Secció de Lletres
C/ de Tarragona, 7
43480 Vila-seca

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili
Av. Catalunya, 35 · 43002 Tarragona
Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat
www.publicacions.urv.cat

1a edició: juliol de 2018
ISBN URV (paper): 978-84-8424-696-1
ISBN URV (PDF): 978-84-8424-697-8
Dipòsit legal: T 976-2018

Imatge gràfica del projecte: Melissa Tonin Fondevila

Amb la col·laboració de:

Institut Ramon Muntaner
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

Cita el llibre.

Consulta el llibre a la nostra web.

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unión de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

Índex

PART III. LA LLEGENDA

Pròleg

Josep Poblet i Tous
Alcalde de Vila-seca
President de la Diputació de Tarragona
Expresident de l'Agrupació Cultural de Vila-seca

«Les llegendes ens ajuden a comprendre l'ànima dels pobles», assegura l'escriptor i professor de la URV Magí Sunyer. Res més cert! Us imagineu un Sant Jordi sense cavaller, princesa ni drac? O el que és el mateix: sense roses ni llibres? Segurament avui no seríem un país tan amant de la cultura i de les tradicions, o no afrontaríem l'adversitat de la mateixa manera com ho fem des de fa segles. Seríem un poble diferent. Per això, podem dir sense por a equivocar-nos que aquest i els molts altres relats que abunden al llegendari català han ajudat a dibuixar la nostra ànima col·lectiva. Al mateix temps, avui ens serveixen per reivindicar arreu la nostra identitat mil·lenària.

Queda clar que les llegendes són quelcom més que una simple faula. Des de Guifré el Pelós fins al rei en Jaume o el timbaler del Bruc, els personatges i gestes populars ens han acompanyat en el nostre viatge per la història. Uns i altres ens mostren allò que érem, però també allò que som i allò que serem. Per què dic això? Quin paper poden tenir aquests relats ancestrals en el nostre futur? Molt més del que sembla: el missatge que transmeten ens arrela a la terra i referma el nostre esperit de comunitat. I amb referències i objectius comuns és molt més senzill avançar. El passat, doncs, ens mostra el camí a seguir.

Per sort, les històries populars viuen avui un moment especialment dolç, també les d'àmbit més local, plenament recuperades com a patrimoni immaterial de les seves respectives poblacions: a Capçanes, el Carrasclet; a Arnes o Altafulla, les bruixes; a Pratdip, els dips... A Vila-seca també tenim la nostra. Es remunta al segle dotze, i en són protagonistes l'almirall Galceran de Pinós, senyor de la vila berguedana de Bagà; el lloctinent Santcerní, i

les cent joves que van ser ofertes a canvi d'alliberar-los a tots dos dels seu captiveri a mans dels sarraïns. I per damunt de tots ells, Sant Esteve, artífex del miraculós rescat que li dona nom i transcendència. Vuit segles i mig després, la llegenda de Galceran de Pinós, del Rescat de Sant Esteve o de les Cent Donzelles, continua ben viva a la nostra vila i també a la població germana de Bagà, com bé demostren les diferents manifestacions festives, publicacions i monuments commemoratius que la recorden en un i altre municipi.

És per tot plegat que la monografia *El rescat de les cent donzelles o de Sant Esteve. Manuscrit de la Genealogia del llinatge Pinós, 1620* és tant i tant important per a la ciutadania de Vila-seca. De fet, és rellevant per al conjunt de Catalunya, un país fet de grans gestes, però també de petits bocins d'història local que, entreteixits, li atorguen solidesa. El llibre que teniu a les mans és fruit de la feliç troballa d'un manuscrit amb la genealogia de la casa dels Pinós, per part de la historiadora Coral Cuadrada, directora de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, a Vilassar de Dalt. La reproducció, contextualització i posada en valor d'aquest document fins ara inèdit fa més gran i immortal la nostra llegenda. Liderada per la mateixa investigadora, la publicació ha comptat amb la participació de prestigiosos experts en història, art, literatura o arxivística d'arreu del país: Marta Alari Hidalgo, Alejandro Martínez Giralt, Montserrat Garriga Pujals, Alberto Velasco González, Ramon Setó Vallverdú, Maria Estradé Pujals i Josep Ureña Llitjós, amb el suport de la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca, la Universitat Rovira i Virgili, l'Ajuntament de Vila-seca, la Diputació de Tarragona i el propi Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà. El resultat és una exhaustiva i acurada revisió etnogràfica, iconogràfica i genealògica d'un episodi molt nostre i alhora de tothom.

Deia l'antropòleg francès Georges Dumézil que «el país que no té llegendes està condemnat a morir de fred, i que aquell que no té mites ja és mort». Probablement, sense la mateixa força que ha acompanyat els nostres mites nacionals i locals, i sense la preservació dels petits i grans relats populars que conformen la nostra ànima, no seríem un municipi tan dinàmic i capdavanter en els àmbits de la cultura, la formació, el coneixement, l'economia o els serveis.

Vila-seca, la vila al peu del camí, continua fent passes endavant, amb el mateix optimisme que ens ha dut fins aquí i amb la cultura com a inseparables companys de viatge. Aquest llibre n'és una nova mostra. Us convido a gaudir-ne!

Pròleg

María José Figueras
Rectora de la Universitat Rovira i Virgili

Molts de nosaltres, la gran majoria –m'atreviria a dir–, segur que recordem algun conte, una rondalla o una llegenda que ens havien explicat quan érem petits, amb tot luxe de detalls, els nostres pares o avis. Unes històries que, al seu temps, a ells els havien arribat pel mateix canal oral, reproduïdes a la vegada pels seus pares o avis. I així, fins a temps immemorials. Perquè les faules, que tenen el seu origen, les seves arrels, en la saviesa popular i la consciència col·lectiva, han anat passant de boca en boca, i de generació en generació, fins que en un moment o altre algú va decidir recollir-les i deixar-les escrites en un llibre per tal de preservar la memòria històrica. És a partir d'aquest punt que la tradició oral esdevé literatura.

L'escriptor, periodista i professor cubà Francisco Garzón Céspedes afirma que "l'oralitat és la comunicació per excel·lència, el camí natural cap a la lectura". I té molta part de raó. Cada poble, cada ciutat i cada país del món compta amb les seves pròpies llegendes. Catalunya també en té. I d'una extraordinària varietat i riquesa. Unes històries que generalment són originals i circumscrites en àmbits locals molt particulars, com és el cas del llibre que avui presentem, *El rescat de les cent donzelles* o *de Sant Esteve*, que comparteixen dos municipis germans com són Vila-seca i Bagà, però que al seu torn forma part d'una mitologia mediterrània de variades ressonàncies.

La monografia que avui tenim entre mans, i que ha estat coordinada per la doctora Coral Cuadrada Majó i per Montserrat Garriga Pujals, llicenciada en Geografia i Història i responsable de l'Arxiu de la URV, és un minuciós treball de recerca a l'entorn de la llegenda de Galceran de Pinós, del rescat de Sant Esteve o de les cent donzelles. És la culminació d'una tradició oral feta literatura. *El rescat de les cent donzelles* o *de Sant Esteve. Manuscrit de*

la genealogia del llinatge Pinós, 1620 és una investigació que té la virtut d'haver estat realitzada per experts de diferents àmbits del coneixement com l'art, la història, la literatura o l'arxivística.

El rerefons d'aquesta monografia posa, doncs, de manifest la importància del relat oral en la nostra cultura i en l'existència de l'imaginari col·lectiu, alhora que se submergeix en un moment concret de la història del nostre país a través de l'estudi d'una llegenda popular que ha deixat empremta.

Una de les màximes de la nostra Universitat ha estat, és i ha de continuar sent generar coneixement i complicitats amb la societat del nostre entorn. Com deia el premi Nobel irlandès Georges Berard Shaw, "el coneixement es pot compartir de tal manera que tots els protagonistes s'enriqueixin cada cop més". Celebrem, doncs, avui la publicació d'aquesta monografia, una obra que enriqueix el nostre patrimoni històric i cultural a l'hora que ens connecta amb la memòria col·lectiva dels nostres avantpassats, i tal vegada de l'imaginari col·lectiu d'altres cultures properes.

Caminant, detura't: ací es trobaren el noble Galceran de Pinós i el seu ajudant Santcerní, miraculosament alliberats per intercessió de sant Esteve, amb les cent donzelles i tot el rescat que exigia el rei de Granada

1152-1965[1]

1 A Vila-seca, inscripció que acompanya el monument del Piló del Rescat o Piló de Sant Esteve, ubicat just en el punt on es conta que es van trobar els personatges de la llegenda del rescat, l'any 1152. El text s'hi afegí el 1965, quan se substituí l'anterior monument, destruït el 1936. El Piló es va restaurar i canviar d'ubicació el 2017, per haver quedat dins els terrenys d'un parc temàtic.

Introducció

Montserrat Garriga Pujals
Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca
Gestió Documental i Arxiu, Universitat Rovira i Virgili

Presentació del projecte

Aquest projecte neix quan la Dra. Coral Cuadrada, directora de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà (AMSMB), retroba el manuscrit *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós. Dirigida a la Excel·lentíssima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit*, escrit per Bernat Galceran de Pinós el 1620, i conservat a l'AMSMB.[2] Coneixedora de la devoció que a Vila-seca es té per la llegenda del rescat, es va posar en contacte amb la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca, amb la bona notícia que havia localitzat l'esmentat manuscrit. Tracta sobre la genealogia dels Pinós i en un dels seus capítols s'explica la llegenda del rescat de Sant Esteve (tal i com es coneix a Vila-seca, lloc on succeí un dels fragments l'any 1152) o del rescat de les cent donzelles (com s'anomena a Bagà, d'on era originari Galceran de Pinós, protagonista de la llegenda).

Era una ocasió extraordinària per fer la transcripció del manuscrit, un estudi i difondre'ls, i els components de la Secció de Lletres de seguida ens vam interessar per formar part d'aquest projecte. Ens vam acollir a la "XI Convocatòria d'ajuts per a projectes d'investigació o de difusió cultural de l'Institut Ramon Muntaner" (IRMU), amb la Dra. Coral Cuadrada com a investigadora principal i amb el suport de l'Agrupació Cultural de Vila-seca, i

2 *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós. Dirigida a la Excel·lentíssima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit*, referència AMSMB 3.5.15. El manuscrit està format per 372 folis (recto i verso), diverses genealogies i papers solts.

ens el van concedir. El nom del projecte resultant és: IRMU AP14/16: *La llegenda de les cent donzelles –etnografia, iconografia, genealogia: didàctica i difusió.*

La primera part del projecte ha anat a càrrec de la historiadora i arxivera Marta Alari Hidalgo i de l'historiador Alejandro Martínez Giralt, amb la realització de la transcripció del manuscrit i un estudi històric introductori.

La segona part del projecte s'ha centrat en la difusió del manuscrit i s'ha dut a terme en dues parts, liderades per la Secció de Lletres, sota la direcció de la Dra. Cuadrada: la primera, l'edició d'una publicació en relació amb el manuscrit i la segona, la creació d'una exposició digital sobre la llegenda de les cent donzelles o del rescat de Sant Esteve. El llibre, que ara esteu llegint, està format per una síntesi i la transcripció del manuscrit i per diversos capítols dedicats a l'estudi de temes relacionats amb el document, com l'arxiu del qual forma part, la genealogia dels Pinós, la Veracreu de Bagà, les il·lustracions que hi apareixen i la llegenda esmentada i la seva divulgació. Ha comptat amb la col·laboració d'estudiosos de renom i de l'Associació Medieval de Bagà, vila agermanada amb Vila-seca des del 1993, població d'on és originària la llegenda. Aquesta publicació ha estat coordinada per la Dra. Coral Cuadrada i per mi, i coeditada per Publicacions URV i la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca, amb el suport de la Diputació de Tarragona i l'Ajuntament de Vila-seca.

La creació d'una exposició digital en una pàgina web sobre la llegenda de les cent donzelles o del rescat de Sant Esteve arrodoneix l'objectiu de difusió proposat en aquesta segona part del projecte. Es tracta d'una proposta innovadora que permet consultar en català, castellà i anglès, des de qualsevol dispositiu electrònic, una pàgina web on els visitants poden conèixer la llegenda i el seu context històric; les versions que se'n conserven; els personatges que hi intervenen; les representacions teatrals que se'n realitzen a Bagà i a Vila-seca; les manifestacions artístiques que ha inspirat (vitralls, retaules, tapissos, escultures...); la col·lecció de goigs que en parla; els textos i les fotografies de representacions del Ball parlat de Sant Esteve de Vila-seca; material didàctic per a les escoles; informació de llegendes similars a altres indrets, i els temes que vagin sorgint. Aquesta exposició virtual ha estat realitzada per David Melero, de la Secció de Lletres; Ester Magriñá, directora del Museu d'Alcover, i el dissenyador Santi Cordón, de l'empresa Qualeidea.

A les activitats descrites s'hi ha afegit una nova representació del Ball de Sant Esteve per part del grup de teatre La Tramoia de Vila-seca. Aquest ball parlat es representava cada any a Vila-seca, que sapiguem segur durant

els segles XVIII i XIX. L'últim any que es va escenificar va ser el 1896, i el 1965 se'n va fer una nova representació de manera puntual. De les diverses còpies del Ball de Sant Esteve que hi ha localitzades[3] s'ha seleccionat el text d'Esteve Ferré Poblet (1879), per la seva completesa i bon estat de conservació. L'adaptació del text al català actual ha anat a càrrec de Pere Navarro Gómez, professor del Departament de Filologia Catalana de la URV, estudiós de balls parlats i membre del grup de Dames i Vells de Tarragona durant 28 anys, amb la col·laboració del professor Magí Sunyer Molné, també de la URV. L'arranjament musical de peces tradicionals del segle XVIII l'ha dut a terme Àngel Vallverdú Rom, músic amb 25 anys d'experiència en música tradicional i investigador que ha assessorat un gran nombre d'elements festius. La Tramoia, dirigida per Alícia Bescós Pérez, ha triat la posada en escena, el vestuari i la música seguint les pautes dels balls parlats representats al segle XVIII al Camp de Tarragona. Una tradició recuperada amb la intenció de seguir representant-la els propers anys.

Els antecedents

La troballa del manuscrit escrit per Bernat Galceran de Pinós el 1620 ha permès descobrir un extraordinari estudi de genealogia dels Pinós, amb la narració d'històries dels seus protagonistes, entre les quals destaquem la llegenda de l'alliberament de Galceran de Pinós (o del rescat de les cent donzelles o del rescat de Sant Esteve) datada el 1152. El manuscrit també

---

3 Còpies del Ball de Sant Esteve localitzades actualment a l'Arxiu Municipal de Vila-seca (AMVIL) i a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT):
- AMVIL: «Copia de ablamientos de Baile de San Estevan patron de Vilaseca» còpia de Ramon Farriol Xatruch (1871). Apartat 6. Cultura. Caixa 3: Rescat de Sant Esteve.
- AMVIL: «Parlaments del Ball de Sant Esteve o de les Cent Donzelles» còpia d'Esteve Ferré Poblet (1879). Apartat 6. Cultura. Caixa 3: Rescat de Sant Esteve.
- AMVIL: «Quadern de Salvador Aguiló» còpia mecanografiada el 1965. Apartat 6. Cultura. Caixa 3: Rescat de Sant Esteve.
- AHAT: Vila-seca. Parròquia de Sant Esteve, diaca i protomàrtir. «Parlaments del ball parlat de Sant Esteve», còpia de Salvador Aguiló [segle XIX], UC: 319. <https://arxiuenlinia.ahat.cat/Document/0000033832>.
- AHAT: Còdexs i manuscrits. «Balls. (Vila-seca). Parlamento del baile de San Esteban» [segle XIX], UC: 100. <https://arxiuenlinia.ahat.cat/Document/0000034339>.
- AHAT: Còdexs i manuscrits. «Ball Sant Esteve» còpia de Mn. Sanç Capdevila i Felip, UC: 100.
Aprofitem l'ocasió per agrair el seu ajut i la seva inestimable dedicació a Ivana Aylagas Solé, de l'AMVIL, i a Joan M. Quijada Bosch, de l'AHAT.

ha revelat un conjunt d'il·lustracions, que acompanyen algunes de les explicacions, testimonis gràfics curiosos i molt útils per a l'estudi dels temes que tractem.

Sobre la genealogia dels Pinós, tema principal del manuscrit, n'existien treballs i referències, àmpliament detallats en dos capítols d'aquesta publicació.[4] Pel que fa a l'estudi de la llegenda, tant a Vila-seca com a Bagà se n'han editat diversos treballs de la mà d'entitats culturals i amb el suport dels respectius Ajuntaments. Aquest és el cas de la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca que, en els seus 46 anys d'història, ha dedicat una Monografia íntegrament a la llegenda del rescat de Sant Esteve (1973) i una Recerca al Ball parlat de Sant Esteve (2008).[5] En altres publicacions es parla de manera indirecta del Piló del Rescat, dels goigs de Sant Esteve o de l'antic retaule. L'Associació Medieval de Bagà també ha editat o coeditat diverses publicacions entorn a la llegenda del rescat de les cent donzelles.[6]

La llegenda del rescat de les cent donzelles o del rescat de Sant Esteve ha deixat petjada a la història i a la literatura, segons veiem en els escrits de nombrosos erudits de les lletres catalanes.[7] A banda de les publicacions

---

4 Els capítols «La transcripció del manuscrit (Introducció)» d'Alejandro Martínez Giralt i Marta Alari Hidalgo, i «Dos dibuixos de la Veracreu de Bagà al manuscrit de la *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós*» d'Alberto Velasco Gonzàlez, d'aquesta publicació, tracten àmpliament els antecedents sobre l'estudi de la genealogia dels Pinós, entre d'altres temes.

5 Fort i Cogul, Eufemià (1973) *La llegenda del Rescat de Sant Esteve*. Monografies, 1. Vila-seca: Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural, i Cardona Morell, M. Pineda (2008) *El Ball de Sant Esteve*. Recerca, 6. Vila-seca: Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural.

6 Caballé Cantalapiedra, Francesc (1998) *Contes, llegendes i rondalles des de Bagà*. Bagà: Associació Medieval de Bagà; Pedrals i Costa, Xavier (1998) *Pere Tomic: històries i llegendes. El passat segons la noblesa*. Bagà: Associació Medieval de Bagà; Ureña, Josep (2000) *Bibliografia sobre el Rescat de les cent donzelles*. Bagà: Associació Medieval de Bagà; Ureña i Llitjós, Josep, i Berenguer i Cuyàs, Esther (coord.) (2000) *El rescat de les cent donzelles*. Bagà: Associació Medieval de Bagà; Reguant i Torres, Prudenci (2005) *Galceran: Poema de la llegenda del Rescat de les cent donzelles*. Bagà: Associació Medieval de Bagà; Reguant i Torres, Prudenci (2008) *El tresor de Galceran de Pinós. Una proposta per a la llegenda*. Bagà: Associació Medieval de Bagà; Ramos i Caparrós, Núria (2009) *La llegenda del rescat de les cent donzelles*. Col·lecció Roca Tiraval, 3. Bagà: Associació Medieval de Bagà, i Associació Medieval de Bagà (2016) *50è aniversari de l'homenatge a la Marina i de la inauguració de l'estàtua de Galceran de Pinós (1966-2016)*. Catàleg de l'exposició.

7 Aquest tema es tracta amb més profunditat al capítol «La llegenda del rescat de les cent donzelles o del rescat de Sant Esteve» d'aquesta publicació, escrit per Ramon Setó Vallverdú i Maria Estradé Pujals.

esmentades d'ambdues entitats culturals, una àmplia bibliografia ha fet possible l'estudi i la difusió de la llegenda.[8]

Itinerari de lectura

A continuació, presentem els autors dels treballs d'investigació que composen aquesta publicació i un breu resum del seu contingut:

Coral Cuadrada Majó: És doctora en Història Medieval, professora d'Història Medieval, Arxivística i Historiografia a la Universitat Rovira i Virgili (URV) i directora de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà (Vilassar de Dalt). Investigadora principal del projecte IRMU AP14/16-17: *La llegenda de les cent donzelles –etnografia, iconografia, genealogia: didàctica i difusió*; investigadora del MARC (Medical Anthropology Research Center) de la URV, i del GRAMP (Grup de Recerca d'Arqueologia Medieval i Postmedieval) de la Universitat de Barcelona. Coordina el màster interuniversitari *Estudis de dones, gènere i ciutadania*.

En el capítol «L'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà» l'autora ens relata la història del castell de Vilassar de Dalt, centre de la baronia de Vilassar, títol posseït per la Casa de Barberà i de la Manresana. Es tracta d'una antiga fortalesa, generada a partir d'una torre de vigia dels segles XI-XII. També ens enumera els diferents llinatges nobiliaris que han

8 Donem les gràcies a Marta Alari Hidalgo, coautora d'aquesta publicació, per l'elaboració d'un ampli recull de bibliografia sobre la llegenda (contingut a la memòria final de la primera fase del projecte IRMU AP14/16_*La llegenda de les cent donzelles –etnografia, iconografia, genealogia: didàctica i difusió*), que hem utilitzat per realitzar part d'aquesta selecció: Batiste Llorens, Jaume (1999) "La llegenda del Rescat de les Cent Donzelles". A: *Gresol: Tradicions i Costums*, 15 (maig-agost). Tradicions i Costums. Barcelona: Òmnium Cultural, p. 196-198; Figueras, Joan (2004) "El senyor de Pinós cau presoner. Galceran el del miracle". A: *500 històries i llegendes de les terres de Lleida*. Lleida: Pagès, p. 196-198; Merino, José María (2010) *Leyendas Españolas de todos los tiempos. Una historia soñada*, Madrid: Ediciones Siruela; Miquel, Francesc A. (1972) *La llegenda de Galceran de Pinós*. Episodis de la Història. Barcelona: Rafael Dalmau; Molina i Figueras, Joan (1997) "La ilustración de Leyendas autóctonas: El santo y el territorio". A: *Analecta Sacra Tarraconesia*, 70, p. 5-24; Papell i Tardiu, Joan (2003) "La llegenda de Galceran de Pinós". A: *Santes Creus: Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic Santes Creus*, XX. Santes Creus: Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, p. 43-54; Pedrals Costa, Xavier (1989) "Els protagonistes de la llegenda del Rescat". A: *El Vilatà*, 68. Gironella: Associació Cultural el Vilatà del Berguedà; Riquer, Martí de (2000) *Llegendes històriques catalanes*. D'un dia a l'altre, 7. Barcelona: Quaderns Crema; i Rumbo i Soler, Albert; Soca i Torres, Isaac (text), i Faro, Andreu (dibuixos) (2002) *L'imaginari popular en la llegenda del rescat de les cent donzelles*. Tarragona: El Mèdol.

habitat el castell, fins arribar a l'actual marquès, l'excel·lentíssim Sr. Ramón de Sarriera-Pinós.

A continuació ens parla de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà (AMSMB), ubicat al castell, i de la seva història, des de la Guerra Civil fins a l'actualitat. Destaca, entre d'altres, la important col·laboració, fins al 2005, amb la Universitat de Texas at Austin, que va prendre el projecte Vilassar com a programa estrella del seu màster en conservació i restauració. Ens detalla els mètodes seguits per a la conservació dels fons en pergamí, paper, manuscrits i plànols. L'apartat final acaba a l'actualitat, amb el conveni signat entre l'excel·lentíssim marquès i l'Ajuntament de Vilassar de Dalt.

La part I «Transcripció del manuscrit» compta amb tretze fulls de genealogies del manuscrit, còpies digitalitzades del document original.

Alejandro Martínez Giralt: És doctor en Història Medieval per la Universitat de Girona (2016). Ha estat dues vegades professor associat de la Universitat de Girona i becari predoctoral de la mateixa universitat, gràcies a l'aposta de l'Ajuntament d'Hostalric per a l'elaboració d'una tesi doctoral sobre els vescomtes de Cabrera entre els segles xii i xv. La seva tesi ha estat guardonada l'any 2017 amb el Premi d'Història Medieval "Pròsper de Bofarull" que atorga l'Institut d'Estudis Catalans. La seva proposta d'estudi sobre la influència del poder feudal en l'evolució territorial va obtenir l'any 2011 el V Premi de Recerca la Selva de mans del Centre d'Estudis Selvatans, els resultats de la qual es van publicar el 2012 en format llibre. Actualment compagina la recerca postdoctoral amb la tasca de tècnic en catalogació de pergamins a l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà. També forma part del subprojecte de recerca "La coyuntura económica y demográfica en Cataluña a fines de la época medieval: análisis crítico de los indicadores fiscales y financieros" (Ministerio de Economía y Competitividad, ref. HAR2014-54204-C2-1, Institució Milà i Fontanals-CSIC, investigadors principals: Dr. Pere Verdés Pijuan i Dr. Manuel Sánchez Martínez).

Marta Alari Hidalgo: És graduada en Història per la URV (2014). Va realitzar durant el curs 2014-2015 els postgraus *Especialista Universitario en Archivística* i *Experto Professional en Conservación Preventiva de Libros, Documentos y Obra Gráfica* al 2016-2017, ambdós impartits a la UNED. Va guanyar la beca d'Investigació Local de Cubelles (2015) amb el projecte "Memòria i reflexió d'un conflicte local: Cubelles i la seva Central Tèrmica". És Arxivera Municipal a Vilassar de Dalt i tècnica a l'Arxiu dels Marquesos

de Santa Maria de Barberà. Ha participat en diversos cursos com *Tipologies d'enquadernació en els segles* xv *i* xvi*. Identificació, característiques i conservació-restauració,* al Monestir de Sant Pere de les Puel·les i *Documentación y escritura: paleografía, diplomática y archivística,* impartit a la *Escuela de Verano* de la UCM. Actualment cursa *Restauració de Document Gràfic, Nivell I* a l'Escola ECORE.

Alejandro Martínez i Marta Alari han elaborat la introducció al manuscrit *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós. Dirigida a la Excel·lentíssima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit.* Comencen el seu text situant el primer Pinós de qui es parla a la *Genealogia y Descendència,* Galceran Grau, un dels Nou Barons que acompanyava Otger Cataló, i l'origen del llinatge[9]. Ens presenten l'autor del manuscrit, Bernat Galceran, i la seva vida intel·lectual a cavall dels segles xvi i xvii. Continuen amb l'anàlisi del tipus de genealogia que l'autor va construir, el seu qüestionat rigor històric, i la història del seu descendent que, possiblement, acabà aquest relat. Ens parlen de la situació de la família dins de la jerarquia nobiliària durant tot el període del manuscrit; de treballs realitzats entorn a la història del llinatge dels Pinós des dels seus orígens; de les seves propietats i la fundació de Bagà, en terres que anys més tard formarien la Baronia dels Pinós; del seu estil de vida com a noblesa catalana. Ens descriuen les seves dinàmiques de parentiu, en especial matrimonials i successòries; la seva col·lecció de títols i patrimoni; els ramals (o branques) dels Pinós, i les seves disputes. Els autors d'aquesta introducció han investigat les versions i còpies del manuscrit, i les fonts que consultà Bernat Galceran per a la seva elaboració. Finalment, ens expliquen els criteris d'edició del manuscrit i ens inclouen la bibliografia consultada.

A continuació, Marta Alari Hidalgo i Alejandro Martínez Giralt han realitzat una acurada transcripció del manuscrit *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós. Dirigida a la Excel·lentíssima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit,* format per 372 folis (recto i verso).

S'inicia la part II «La Veracreu» amb dues il·lustracions de la Veracreu de Bagà que apareixen al manuscrit original.

---

9 Els autors indiquen els numerals dels Pinós entre parèntesi perquè la quantitat de dubtes que planen sobre la reconstrucció de la seva genealogia real és massa gran com per arriscar-nos a donar-los per definitius.

Alberto Velasco Gonzàlez: És doctor en Història de l'Art per la Universitat de Lleida. Postgrau en Estratègies i Recursos en Museografia Interactiva per la Universitat de Barcelona. Conservador del Museu de Lleida: diocesà i comarcal; professor de Legislació i Tutela del Patrimoni a la Universitat de Lleida; membre del Grup de Recerca en Estudis Medievals *Espai, Poder i Cultura*, reconegut per la Generalitat de Catalunya i adscrit a la Universitat de Lleida; membre de la Junta de Qualificació, Valoració i Exportació de Béns del Patrimoni Cultural de Catalunya (Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya), i investigador del projecte *Expresividad, sentimiento y emoción (siglos XII-XV)* (Ministerio de Economía, Industria y Competitividad, ref. HAR2016-75028-P, Universitat de Lleida, investigador principal: Dr. Flocel Sabaté).

Al capítol «Dos dibuixos de la Veracreu de Bagà al manuscrit de la *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós*» l'autor presenta dues il·lustracions de la Veracreu de Bagà, incloses al manuscrit objecte d'estudi, i n'explica la història. Ens parla de l'interès que la Veracreu despertà entre erudits del segle XVII i la llegenda que es generà al seu voltant, envers el seu ús en la Primera Croada, amb la fundació de l'Orde del Temple i els orígens històrics de Catalunya. També ens descobreix com l'autor del manuscrit, Bernat Galceran de Pinós, tractava d'apropar-se als seus avantpassats a través de la Veracreu, objecte que els parlava de les seves gestes heroiques. Enumera diversos manuscrits que també contenen dibuixos, localitzats gràcies a l'estudi d'aquestes il·lustracions, molt útils a antiquaris i erudits per a completar les seves aproximacions històriques, ja que es converteixen en testimonis de les realitats històriques que s'expliquen en els treballs que les contenen.

Maria Estradé Pujals: És diplomada en professorat d'Educació General Bàsica i llicenciada en llengua i literatura catalanes. Professionalment dedicada a l'ensenyament en centres d'ensenyament primari i un de secundari a Vila-seca. Autora d'un treball d'investigació sobre el Ball de Sant Esteve (1980) premiat per l'Agrupació Cultural de Vila-seca. Fou regidora de l'Ajuntament de Vila-seca (1990 – 2007). Va formar part de la comissió d'agermanament de Vila-seca amb la vila de Bagà (1993). Fou consellera del Consell Comarcal del Tarragonès (1995 – 1999). Ha col·laborat en diverses publicacions de temàtica local. Ha publicat, amb altres autors, el col·leccionable *L'Abans. Recull gràfic de Vila-seca: 1865-1975* (2012). Forma part de la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca.

Ramon Setó Vallverdú: És diplomat en professorat d'Educació General Bàsica i llicenciat en llengua i literatura catalanes. Professionalment dedicat a l'ensenyament. Va ser cap d'estudis d'un centre d'ensenyament primari i director d'un centre d'ensenyament secundari. Expresident de l'Agrupació Cultural de Vila-seca. Fou membre fundador i expresident de la colla castellera Xiquets de Vila-seca. És autor del llibre *Mossèn Isidre Boyó i Maré, poeta i vicari. Vimbodí i Poblet 1867-1931* (2018) editat per l'Ajuntament de Vimbodí i Poblet. Forma part de la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca.

La tercera i última part, «La llegenda», s'inicia amb una breu síntesi del manuscrit, que els autors (Maria Estradé i Ramon Setó) han elaborat per tal d'apropar el seu contingut al lector menys avesat a la lectura del llatí o del català antic. També han adaptat íntegrament al català actual les pàgines del manuscrit que parlen sobre Galceran de Pinós i la llegenda del seu rescat.

A continuació trobem tres il·lustracions del manuscrit, dibuixos que l'autor va fer inspirant-se amb la llegenda de Galceran de Pinós.

Ramon Setó Vallverdú i Maria Estradé Pujals, al capítol «La llegenda del rescat de les cent donzelles o del rescat de Sant Esteve», ens expliquen l'argument de la llegenda i fan esment que tant el tribut en persones com la figura de sants que alliberen miraculosament presos són recursos que es troben en nombroses narracions. De la mateixa manera, es troben llegendes similars en alguns indrets de l'Estat espanyol. Ens parlen de la base històrica de la llegenda i ens descobreixen la primera versió escrita conservada de la llegenda i els escrits que contribuïren a la seva difusió.

Josep Ureña Llitjós: És fundador i president de l'Associació Medieval de Bagà des de 1998. Vinculat al món de la cultura i història local des de fa molts anys, va ser regidor de Cultura de l'Ajuntament de Bagà, des de 1987 fins al 1996. Ha publicat nombrosos treballs relacionats amb la història i la cultura locals. Impulsor, l'any 2001, de les *Jornades de la Fia-faia i les festes del foc*, punt de partida de la reforma d'aquesta festa ancestral que, l'any 2010 va rebre el reconeixement de Festa Patrimonial d'Interès Nacional per part de la Generalitat de Catalunya, i el 2015 va ser inscrita en el catàleg de Patrimoni Cultural i Immaterial de la UNESCO.

El capítol «Els goigs de Sant Esteve» ens explica que a Catalunya està molt estesa l'edició de goigs i el seu col·leccionisme. Fa una breu introducció al món gogista en general i aprofundeix en els goigs dedicats a sant Esteve

protomàrtir i el miracle que se li atribueix de l'alliberament del noble Galceran de Pinós de la presó sarraïna, al segle XII.

Per acabar aquesta monografia, s'inclouen vuit imatges que corresponen al text on l'autor del manuscrit explica la llegenda del rescat.

Montserrat Garriga Pujals: És llicenciada en Geografia i Història per la Universitat Rovira i Virgili (URV), postgraus en Tècniques d'Organització d'Arxius i en Gestió de la Documentació per la URV i en Implantació de projectes de gestió de documents electrònics (EDRMS) per la UOC. És la responsable de l'Arxiu de la URV des de l'any 2008. Ha publicat diversos llibres i opuscles relacionats amb la història de Vila-seca, entre els qual destaca, en solitari, *L'emigració vila-secana cap a Austràlia i Amèrica entre 1860 i 1960* (2001) i, amb altres autors, *Epidèmies i demografia a Vila-seca* (1996) i el col·leccionable *L'Abans. Recull gràfic de Vilaseca: 1865-1975* (2012). Forma part de la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca.

Conclusions

El projecte IRMU AP14/16: *La llegenda de les cent donzelles –etnografia, iconografia, genealogia: didàctica i difusió* amb aquesta publicació permet: incidir en el triple coneixement de la llegenda: etnogràfic, iconogràfic i genealògic; convertir la llegenda en una eina de difusió i de possible vincle cultural entre poblacions que comparteixen el mite, i exemplificar la potència i la importància dels estudis genealògics com a clau de coneixement del passat individual i col·lectiu.

S'aprofundeix en la història del nostre país a través de l'estudi d'una llegenda popular. Amb aquest treball es pretén despertar l'interès del lector a partir de l'element popular, una llegenda replena de simbolisme, amb base històrica a mitjans del segle XII. Permet que el lector, gràcies als estudis acurats que composen aquesta monografia, es sorprengui amb detalls inèdits, que converteixen objectes quotidians o fets que es repeteixen al llarg de la història en un nou descobriment.

Entenem aquesta publicació com una aproximació de la societat a temes que, tractats de manera combinada, resulten d'allò més atractius: l'amena història de l'arxiu nobiliari més important conservat avui dia a Catalunya; el descobriment dels dibuixos i les pàgines d'un manuscrit del 1620; un estudi excepcional sobre la Veracreu i la complicada genealogia dels Pinós; el relat de la llegenda i el seu paral·lelisme amb els fets històrics del moment; el descobriment del món dels goigs, la seva història i els fets que expliquen.

Agraïments

En primer lloc hem d'agrair a l'excel·lentíssim senyor Ramon de Sarriera-Pinós, marquès de Barberà, propietari de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, que ens hagi permès transcriure i publicar el manuscrit. També a l'Institut Ramon Muntaner (IRMU) per l'ajut que ens ha concedit per a dur a terme aquest projecte. A la Diputació de Tarragona, als Ajuntaments de Vila-seca, Bagà i Vilassar de Dalt pel seu suport durant aquest projecte. A la Secció de Lletres i l'Agrupació Cultural de Vila-seca, a l'Associació Medieval de Bagà i al Museu Arxiu de Vilassar de Dalt per creure en aquest somni. A Melissa Tonin pel disseny del logotip que ens acompanya i simbolitza aquest projecte.

A Publicacions URV per avenir-se a coeditar aquesta monografia, en especial a Jaume Llambrich, pel seu ajut inestimable. A Anna Gudayol, responsable de la Secció de Manuscrits de la Biblioteca Nacional de Catalunya, per la realització d'un informe codicològic sobre el manuscrit objecte d'estudi. A l'Il·lustríssim senyor Josep Poblet Tous, alcalde de Vila-seca i president de la Diputació de Tarragona, i a la Dra. María José Figueras Salvat, Rectora Magnífica de la Universitat Rovira i Virgili, pels pròlegs d'aquesta monografia. Als autors d'aquesta publicació per engrandir, de manera desinteressada, el coneixement de la nostra història i les nostres tradicions.

Als arxius i biblioteques que ens han facilitat la consulta de documents originals i les seves reproduccions. I a totes aquelles persones que, a nivell professional o personal, d'una manera o altra han aportat el seu gra de sorra durant la realització d'aquesta publicació.

L'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà

El Archivo de los Marqueses de Santa Maria de Barberà

Coral Cuadrada Majó[1]
Universitat Rovira i Virgili, Tarragona
Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, Vilassar de Dalt

Resumen

Mi capítulo relata en primer lugar la historia del castillo de Vilassar de Dalt (a 26 km al noroeste de Barcelona y a 7 km de Mataró, capital de la comarca del Maresme, Barcelona) centro de la baronía de Vilassar, un título poseído por la Casa de Barberà y de la Manresana. Refiero como la antigua fortaleza, generada a partir de una torre de vigía de la costa datada ya en los siglos xi-xii, va desarrollando constructivamente el castillo que se conserva aún hoy en día. En paralelo voy nombrando los diferentes linajes nobiliarios que, a lo largo de las centurias, han sido propietarios de la baronía, sus relaciones y transmisiones hereditarias, hasta llegar al actual marqués, el Excelentísimo Sr. Ramón de Sarriera-Pinós.

---

1 Professora d'Història Medieval, Arxivística i Historiografia a la Universitat Rovira i Virgili (URV, Tarragona). Directora de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà (AMSMB, Vilassar de Dalt). <https://urv.academia.edu/CoralCuadrada>; GRAMP.-UB 2014SGR1252. IP del projecte FURV_T17109S; Investigadora principal del projecte IRMU AP14/16: *La llegenda de les cent donzelles –etnografia, iconografia, genealogia: didàctica i difusió*. Aquest capítol s'inclou en el projecte HAR2015-65285-R (AEI/FEDER, UE).

A continuación, centro mi estudio en el Archivo de los marqueses de Santa Maria de Barberà (AMSMB), ubicado en el castillo. Empiezo con las vicisitudes sufridas a causa de la Guerra Civil, el traslado de sus fondos al monasterio de Pedralbes (Barcelona) y posterior devolución. Destaco luego –siendo esta la parte más relevante de mi contribución– las diferentes actuaciones llevadas a cabo, desde los años 90 del siglo pasado hasta hoy en día, por su actual propietario: la primera etapa, que protagonicé a raíz del desarrollo de mi tesis doctoral, la cual se vio rápidamente enriquecida mediante un convenio firmado con la Columbia University (USA); otra etapa con la Universidad de Barcelona; y la importante colaboración, hasta el 2005, con la Universidad de Texas at Austin, que tomó el proyecto Vilassar como programa estrella de su máster en conservación y restauración, enviando al castillo, cada verano, a varias estudiantes para realizar sus prácticas. Describo entonces, con todo detalle, los métodos seguidos para la conservación de los fondos en pergamino, papel, manuscritos y planos.

El apartado final de mi relato acaba en la actualidad, a raíz del convenio firmado entre el Excelentísimo marqués de Santa Maria de Barberà y el ayuntamiento de Vilassar de Dalt. El equipo que trabajamos en el Archivo nos dedicamos a la confección del inventario; a la organización de los fondos de papel, manuscritos, rollos, libros impresos; a la digitalización gradual de documentación; a la descripción de fondos concretos; a la restauración de piezas, conservación y vigilancia de posibles plagas.

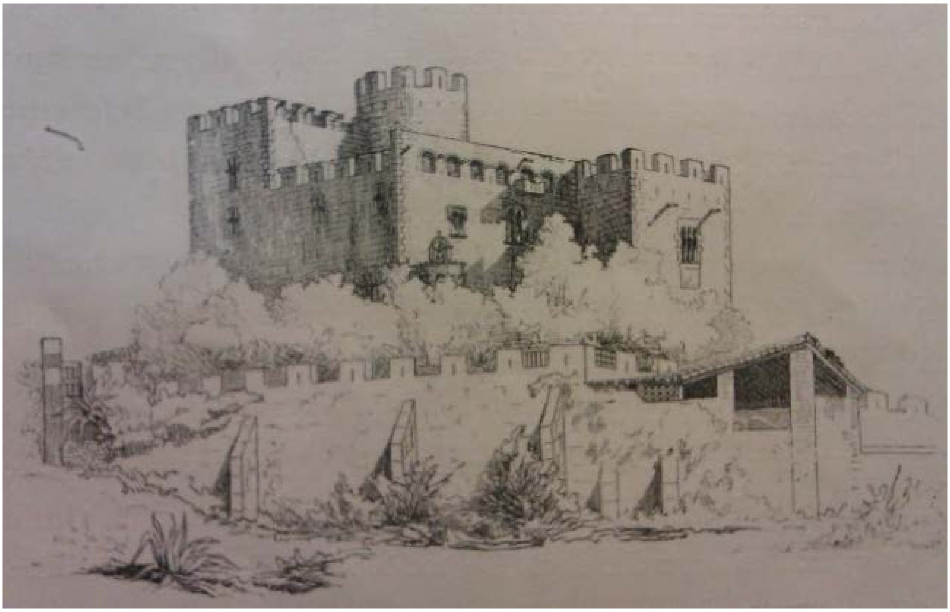
Otro ámbito notable de nuestra actuación es la de la difusión de los fondos del Archivo. En este sentido, en septiembre de 2016, por la conmemoración del año Llull, celebrado en Cataluña, el AMSMB colaboró con la exposición *Ramon Llull i l'encontre entre cultures*, en el Museu de Lleida, exponiendo por primera vez en la historia la única copia conocida del testamento del beato, un pleito del inquisidor Nicolau Eimeric sobre la obra luliana *De filosofia amoris*, y el testamento de Margarida Safont, dama barcelonesa, quien donó, en el siglo xv, libros del filósofo a la casa de santa Margarita de Barcelona, documentos en pergamino conservados en el Archivo. Otra de las iniciativas es este mismo proyecto sobre la publicación del manuscrito que contiene la leyenda de las cien doncellas, avalado por el Institut Ramon Muntaner, la Secció de Lletres de la Agrupació Cultural de Vila-seca y la Associació Medieval de Bagà, con el beneplácito y aprobación del Excelentísimo Sr. Ramón de Sarriera-Pinós.

Palabras clave: AMSMB, historia, conservación, digitalización, difusión.

El castell

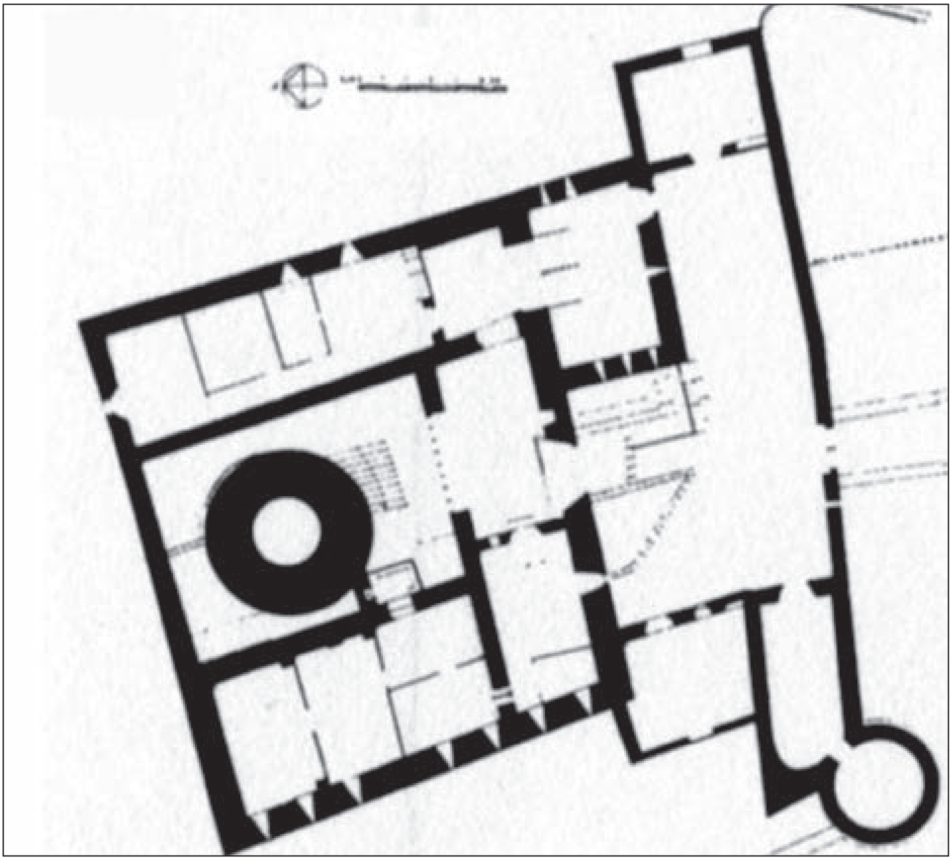
El castell de Sant Genís de Vilassar ha estat i és la seu del baró de Vilassar, un títol posseït per la Casa de Barberà i de la Manresana, ubicat sobre el nucli del poble de Vilassar de Dalt, a 26 km al nord-est de Barcelona i a 7 km de Mataró, capital de la comarca del Maresme. Vilassar de Dalt es troba a 135 m d'altitud, a la serralada litoral. El clima és extraordinàriament benigne, factor que ha contribuït en gran mesura a les excel·lents condicions de conservació de la biblioteca i Arxiu conservats al castell.

La primera i antiga fortalesa ha anat canviant al llarg dels segles. La seva història corre paral·lela a la del castell roquer de Burriac, en mans ambdós del mateix llinatge (Cuadrada, 1988: 107-120). El de Vilassar de Dalt neix d'una torre de guaita, que trobem documentada els segles xi i xii, amb el nom de *turris*; les torres de defensa foren necessàries fins al segle xvii, a causa dels perills de la costa i les amenaces d'atacs pirates. El 1885 el castell fou visitat per l'Associació Catalana d'Arquitectes. Gaietà Buigas i Monravà pronuncià una conferència sobre l'edifici, que més tard fou publicada per l'Associació com a monografia, descripció que fou emprada i ampliada per Lluís Monreal i Martí de Riquer (1958: 49-59), sent després compilada per Pere Català i Roca (1967: 707-717).

Font: <https://quimgraupera.blogspot.com.es/2012/11/>

La construcció es basteix al voltant de la torre rodona. A les darreries del Dos-cents s'iniciaren reformes, afegint-hi una torre quadrada a l'esquerra de la porta, probablement n'hi deuria d'haver una altra de simètrica que no ha sobreviscut. A partir d'aquesta època el conjunt tendeix a passar de conjunt defensiu a castell-palau, esdevenint més mansió noble que fortalesa.[2] Al segle XIV es bastiren les parts principals del castell, amb probabilitat sota els dos Pere Desbosch (CUADRADA, 1988: 429-440), pare[3] i fill (1354-1385). Es construeix un recinte jussà emmurallat al voltant de l'espai sobirà més ample per la part davantera del portal, amb una barbacana, una vall i un llevadís i, en especial, les magnífiques sales amb voltes. L'edifici adquirí aleshores la major part de la fisonomia que veiem avui en dia.

Font: José Cueto a <http://www.salillas.net/castillos/maresme.htm>

2 Segurament això el va salvar de la destrucció de castells decretada per Felip V al segle XVIII.

3 Les seves armes poden veure's sobre el monumental i auster portal d'entrada al castell.

Miquel Desbosch i Gualbes heretà el castell del seu germà Pericó en morir aquest sense descendència, el 1385, i n'ostentarà el seu domini fins el 1439. Miquel continuà amb la intenció de convertir la fortificació en palau, luxós i apte per ser habitat. La capella que en un principi estava ubicada en l'interior de la torre original es traslladà fora i, el 1402, rebé un breu pontifici amb el privilegi per a dir-hi misses i celebrar-hi oficis (Cuadrada, 1988: 115).[4] És també en aquesta època quan es reforma la part de ponent de l'edifici, bastint-hi una sala a la planta baixa sustentada en dos arcs de diafragma, una cuina al primer pis, dues cambres al segon i una torre al tercer, a més de la decoració escultural de la façana i les seves apertures. Altres agregats arquitectònics a l'edifici, essencialment gòtic, s'efectuaren al segle xvi i posteriorment, però ja sense voluntat monumental. A partir d'aquesta època els castells-palaus perden paulatinament les seves funcions de defensa, no s'hi instal·len canons i no són adients per a les noves tàctiques militars; per tant, van adaptant-se a les necessitats domèstico-agrícoles dels seus residents.

L'any 1563 els Desbosch aconseguiren el privilegi de noblesa, i d'ell hom suposa que prové l'escut heràldic del portal. Oliva detalla algunes millores portades a terme als segles xvi-xvii: es fan trulls, un safareig, parets, teulades, bastiments, tàpies, merlets. Transcriu com era el castell vers el 1600, tot indicant que alguns elements d'aquella època enguany no hi són i, a més, la muralla amb la vall encerclava tot el recinte sobirà:

> … en lo dit Castell, de 10-50-100-200-300 anys ensà y més enllà, y ha hagut, com vuy en dia y ha, *quatre torres fortas, la una en lo cantó de tremuntana y la altra en lo cantó entre llevant y tremontana* de dit Castell; y ultra de les dites quatre torras que sien en los dits cantons de dit Castell n·i ha *una altra torra molt fort dintre del pati* de dit Castell que sobrepuja a totes les altres torres y edificis del dit Castell, la qual nomenen alguns actes antichs y los doctors que scriuen sobre lo dret municipal la *torre mestra* y axí es diu vulgarment […] també en lo dit Castell y ha una *vall fondo* que circueix lo dit Castell y en dit vall *un pont llavadís* per entrar en dit Castell […] y ha, y ha acostumat de aver, ans de la porta qui entra dins del fort de dit Castell *una muralla* ab moltes aspilleres que volta tot dit Castell, y entre la dita muralla y dit Castell y ha, com de dit temps acostumava aver, uns corredors per tirar y defendre lo dit Castell y las aspilleres que són en dita muralla […] en lo cap del pont y ha, com de dit temps ensà y de sempre agut, *un portal* ab sa porta y en lo mitg del pont y avia, y hagut de temps inmemorial ensà, un portal en lo qual segons los vestigis y insígnies d'ell en temps que tenien noves de enemigs y devien tenir portes […] lo dit portal aurà alguns dos o tres anys que, per ser molt vell y antige,

4 AMSMB, C3-F12-53.

> se és enderrocat [...] també los *valls* de la part de tremontana y llevant de dit Castell stan molt ruplerts, que també tenen gran necessitat de obrar...[5]

Vers els anys 70-80 del Sis-cents s'endegaren noves obres, consistents en l'edificació d'un espai amb tres estances, una d'elles destinada a celler, amb finestres de pedra picada, portes, teulada; es reféu el terrat i es compraren bótes, cups, premses, bancs de pedra... Dalt s'aixecaren els murs a mena de torre, la que sobresurt d'entre les façanes de llevant i migdia, i a tota la part de llevant. La darrera Desbosch, Teresa, rehabilità la capella i encarregà el retaule amb l'advocació a la Immaculada Concepció, el qual encara es conserva actualment (Graupera i Graupera, 2005: 71-92; Oliva i Ricós, 1995: 20-23).

Fou als inicis del segle xviii quan finalitzà el llarg temps d'ocupació aristocràtica del castell, no renovada fins a la segona meitat del xx. El segle xviii s'inaugurà, amb la Guerra de Successió, un conflicte que devastà el país i humilià Catalunya. El 1714 caigué Barcelona. El destí de Vilassar fou el mateix que el de la capital catalana, l'ordre de «matar i cremar» donada els darrers dies de lluita s'aplicà també al castell, que servia de caserna pels soldats, que l'incendiaren, destruïren els cels-rasos, hi fumaren i ennegriren les parets, sense arribar a destruir, nogensmenys, la seva massissa estructura. L'edifici esdevingué llavors una masia. I no fou aquest l'únic conflicte armat patit, car el 1874 un gran bàndol de carlistes envaïren el poble de Vilassar de Dalt, i el sotmeteren al pillatge. Els habitants es refugiaren dins del castell durant dies d'angoixa, fins que arribaren voluntaris armats de Mataró i sufocaren els intrusos.

La baronessa de Vilassar a l'etapa del incendi del castell, el 1714, era Gaietana d'Oms, Cabrera-Desbosch de Sant Vicenç i de Sarriera (1687-1759), qui es casà amb Agustí de Copons i de Copons, marquès de Moja de la Torre. El següent baró, el seu fill, Gaietà Lluís, 3r marquès de Moja de la Torre, morí sense descendència el 1753, quan la baronia i el marquesat de Moja de la Torre passaren al seu germà, Josep (1719-1790), qui es casà amb Maria Lluïsa de Cartellà, Desbosch, Descatllar i de Sarriera, marquesa de Cartellà. La següent baronessa fou la seva filla Maria Josefa (1762-1822), la qual heretà el marquesat de Moja de la Torre i el de Cartellà, i es casà amb Narcís de Sarriera i de Copons. La seva primera filla, Maria (1791-1850), heretà els títols i el castell, però morí sense fills i, per tant, el patrimoni i títols passaren a la seva germana Josefa (1796-1865), qui també morí sense descendència. Deixava bona part de la seva herència

5 Les meves èmfasis i el·lipsis.

per obres pietoses, però una part que incloïa el castell era heretada pel seu nebot. Així, la baronia de Vilassar, amb els castells, roquer i palau, passà al parent més proper del llinatge Copons: Ramon de Sarriera i de Pinós (1804-1870), 6è comte de Solterra, 8è marquès de Santa Maria de Barberà i 6è marquès de la Manresana.

Així doncs, precisament en aquest moment històric, entraren a la Baronia de Vilassar els marquesats de Santa Maria de Barberà i de la Manresana, els quals perduren fins a l'actualitat. Malgrat haver presentat una brevíssima i molt resumida genealogia, hom pot percebre, tan sols per les poques dades esmentades, la singularitat i la importància de la rica documentació arxivística allotjada al castell, com veurem més endavant. El fet és que antigues famílies aristocràtiques, ric patriciat urbà, llinatges de govern i poder laic i eclesiàstic –des dels Sarriera (successivament, cirurgians reials, patricis i nobles) fins als Pinós, Copons, Boixadors, Santcliment o Sentmenat, i dels Desbosch, Llull o Gualbes fins als Sureda o Santmartí mallorquins– arribaren a acumular els seus arxius patrimonials concentrant-se en la custòdia d'una sola casa a través de matrimonis i herències. Ramon de Sarriera i de Pinós, besnét de Mariana de Copons i Oms, era fill de Maria Josefa de Pinós i de Copons (1784-1857), 7a marquesa de Santa Maria de Barberà i 5a marquesa de la Manresana, qui es casà amb Josep de Sarriera i Despujol, 5è comte de Solterra, el 1801. Fou ella qui aportà una considerable fortuna i els importants arxius de Pinós i Copons a la família Sarriera, a través de la seva mare, Josefa de Copons i Despujol, casada amb Josep Esteve Galceran de Pinós i Sureda de Santmartí el 1777. Fou aleshores quan s'extingí aquesta branca del llinatge Pinós passant a la Casa Sarriera, comtes de Solterra, qüestió que va haver de constituir-se com a esdeveniment rellevant pel que fa a la consolidació dels arxius. Ramon de Sarriera es casà dues vegades. El títol de comte de Solterra passà a la descendència d'una esposa, però sense transferència d'arxius, i aquests van restar intactes en la línia dels marquesats de Santa Maria de Barberà i de la Manresana.

El 1931, per decret oficial, el castell de Vilassar fou declarat monument artístico-històric nacional.[6] El 1955, Joaquín de Sarriera i de Losada

---

6 Les seccions pertinents del decret, publicat pel Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, Decretos, Gaceta de Madrid, nº 155, 4 de junio de 1931, 1181-1182, diu: «*Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. Decreto. Conforme con los informes de la Junta Superior de Excavaciones y el Comité Ejecutivo de la Junta de Patronato para la protección, preservación y aumentación del Tesoro Artístico Nacional, y en virtud de lo que se dispone en la ley del 9 de agosto de*

(1905-1982), Il·lm. marquès de Santa Maria de Barberà i de la Manresana, pare de l'actual marquès, juntament amb la seva esposa, Inés Fernández de Muniaín i Odriozola (1916-2012),[7] inicià un programa de restauració i preservació arquitectònica del castell i dels seus voltants. Els marquesos donaven així compliment al desig del primer historiador de l'arquitectura del castell, Buigas i Monravà, en aquella excursió de 1885:

> *Llegados allá, tuvimos oportunidad de admirar la imponente masa que aún presenta el aspecto de un antiguo castillo y mansión señorial, a pesar de las transformaciones radicales que ha sufrido en el transcurso de los siglos… si sólo Dios decidiera reconstruirlo y hacerlo aparecer ante vuestros ojos en la forma que corresponde a su fundación y períodos sucesivos…*

Els esforços de preservació foren elogiats per Lluís Monreal i Martí de Riquer, els quals opinaren que:

> S'ha assolit una restauració perfecta, d'acord amb els criteris de respecte escrupolós per l'estructura antiga i de retornar-la al seu propi esplendor de mansió noble […] Vilassar és un dels castells salvats amb menor dany a la seva estructura autèntica. Les obres s'han limitat a eliminar adicions i a restaurar el valor arquitectònic primitiu en tots els elements de la seva construcció. Constitueix, per tant, un exemple exemplar d'aquest tipus d'obra, per el que s'assegura la conservació del més bell exemple de la nostra arquitectura gòtica.

L'Excm. Sr. Ramon de Sarriera i Fernández de Muniaín (1945) i la seva esposa Marcela Bernat Valenzuela han emprès igualment obres de consideració en la restauració i habilitació del castell i jardins. Tanmateix, em centraré no tant en els aspectes arquitectònics, de preservació i decoratius, sinó en les iniciatives esmerçades en la conservació, protecció i modernització dels fons arxivístics i bibliogràfics, car les actuacions dutes a terme situen l'Arxiu dels marquesos de Santa Maria de Barberà en l'avantguarda dels arxius privats catalans.

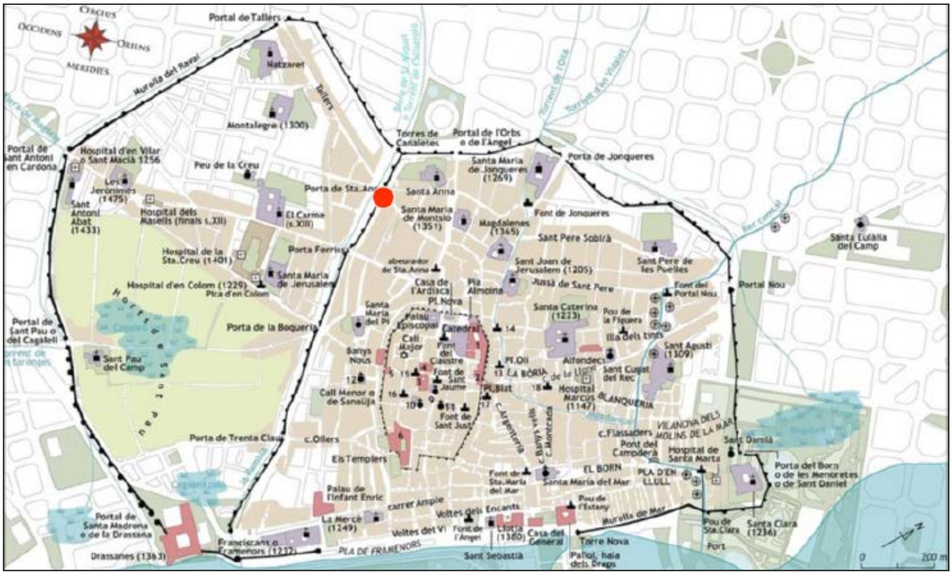
1926, el Gobierno provisional de la República, por propuesta del Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes, decreta lo siguiente:
Artículo 1.- Los siguientes son declarados Monumentos histórico-artísticos pertenecientes al Tesoro Artístico Nacional […] castillo de Vilassar…». La meva el·lipsis.
Fou l'únic castell de les comarques de Barcelona que meresqué aquesta distinció, atorgada també als castells de Vulpellac i Súria, i a les muralles de Tarragona, els primers monuments del Principat així considerats.

7 Amb gran competència professional en el camp de la restauració artística, i amb llarga experiència com a restauradora de pintures al Museu d'Art de Catalunya.

L'AMSMB al segle xx

La Biblioteca i l'Arxiu estaven al palau dels marquesos de Santa Maria de Barberà i de la Manresana,[8] a l'antiga plaça de Santa Anna de Barcelona, on comença actualment l'avinguda del Portal de l'Àngel, a la vora d'una de les portes de l'antiga muralla de la ciutat comtal medieval.

La mansió nobiliària protegí el seu patrimoni documental fins al 1936. Quan esclatà la Guerra Civil la residència fou confiscada per la Generalitat i l'edifici utilitzat pel Sindicat de Dibuixants. Joaquim Folch i Torres, cap de la Secció de Museus, i Pere Bosch Gimpera, cap de la Secció d'Excavacions, eren els únics responsables del Servei del Patrimoni que es trobaven a Barcelona al juliol de 1936. Hagueren d'encarar, com pogueren, el gran desordre dels primers dies. El cop militar desfermà l'onada revolucionària contra l'ordre establert. El patrimoni era quelcom vinculat a l'Església i a les classes benestants, de manera que tenia totes les de perdre. Els arxius semblaven legitimar en termes documentals aquest ordre, i foren, per tant, blanc preferent de violències. Començà l'espoli, el saqueig, la crema de convents i d'esglésies, l'assalt a domicilis particulars, sense que ningú pogués evitar-ho.

Marcat en vermell el Portal de Santa Anna.
Font: <https://patrimoni.weebly.com/muralla-medieval-de-barcelona.html>

8 Actual Reial Cercle Artístic.

Es va decidir dividir els treballs de salvament en tres grups, «*cada uno con un director absolutamente autónomo y con plenos poderes para resolver los asuntos sin previa reunión de la Junta* [és a dir, de la Comissió del Servei del Patrimoni]». Calia organitzar uns serveis independents per a fer-los més àgils i operatius, a lliure criteri dels caps de les seccions. Aquests tres grups del nou Servei de Salvament del Patrimoni serien: Secció d'Arxius, sota la direcció d'Agustí Duran i Sanpere; Secció de Biblioteques, a les ordres de Jordi Rubió i Balaguer; i Secció de Monuments i Patrimoni, dirigida per Jeroni Martorell (Estrada Campmany, 2012-2013: 15-84). En paraules de Rubió (Gudayol i Torelló, 2007: 217):

> El conseller de cultura donà ordre el 28 de juliol que la riquíssima biblioteca i arxiu del Marquès de Barberà, amb un nombre important de manuscrits, fos lliurada a la Biblioteca de Catalunya. El 31 de juliol el conseller feia un ofici de rebuda en què es detallaven alguns dels documents més importants de la col·lecció, que havien estat confiscats pel Comitè del Sindicat de Dibuixants professionals de la UGT: la còpia del s. xiv del testament de Ramon Llull i altres documents de l'escola lul·liana de Mallorca...

El 21 d'agost Duran i Sanpere encarregà que es busquessin uns plànols del convent de l'Esperança per a estudiar-hi les possibilitats de reconversió en dipòsit provisional d'arxius. Entre els arxius dipositats a l'Esperança, a més del Capitular de Barcelona, cal assenyalar els de Sant Joan de les Abadesses, de Sant Pere de les Puel·les, de Santa Anna, els documents salvats de Santa Maria del Mar, de Santa Clara, de Sant Just, i del Pi. Entre els patrimonials destaquen els de les cases Janer, Dou, Maldà, Vilardaga, Sentmenat, Sarriera, Barberà, Foixà, Fiveller, Fontcuberta, Dalmases, i Castelldosrius, entre d'altres. El 1938, la intensificació dels bombardeigs sobre el cor de Barcelona, decidiren a Duran de traslladar a Pedralbes tot el que quedava a l'Esperança. Aquesta mesura fou més que encertada perquè el 21 d'octubre caigué una bomba a l'Esperança i l'edifici quedà molt malmès. Això obligà a treure els arxius que s'havien salvat miraculosament i gràcies a les precaucions del Servei, i portar-los al monestir de Pedralbes.

Els arxius parroquials i els arxius municipals catalans patiren una gran destrucció durant la Guerra Civil, amb l'excepció de l'Arxiu de la Ciutat de Barcelona. Molts arxius nobiliaris dignes de menció, com els dels barons de Romanyà, Vilagaià i Viver, l'Arxiu del Reial Estament Militar del Principat de Catalunya i el de la Confraria Noble de Sant Jordi de Girona foren destruïts. Els arxius privats supervivents de les famílies aristocràtiques formen part, majoritàriament, de les possessions del Reial Cos de la Noblesa de Ca-

talunya i molts d'ells es troben cedits o donats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) i a la Biblioteca i l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), mentre alguns d'ells es troben a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB). L'estat actual d'aquests arxius demostra, en efecte, que van rebre una protecció adequada durant el conflicte, malgrat les dificultats. A més, s'intentà organitzar-los de manera sistemàtica. És interessant fer notar que milers de pergamins de l'AMSMB que s'havien conservat enrotllats en lligalls o plegats, foren estirats i planxats per les monges del Conventet de Pedralbes, obra portada a terme amb habilitat i cura, malgrat desfer d'aquesta manera el principi de procedència arxivística.

Mentre l'arxiu quedà sota custòdia de Duran i Sanpere a l'AHCB, la biblioteca ingressà a la Biblioteca de Catalunya (BC), on el responsable de la secció de Manuscrits, Pere Bohigas, registrà i descriví sumàriament aquest fons librari manuscrit i imprès. L'ANC conserva els inventaris sumaris de l'arxiu elaborats per Duran i Sanpere (que dividí en dos grans fons: Sarriera i Barberà) i la BC els inventaris de Bohigas efectuats arran de l'entrada (octubre 1936) i del retorn (maig 1940) de la biblioteca als Sarriera.[9]

La presente obra ingresada en la Biblioteca Central de la Exma. Diputación Provincial de Barcelona durante el período rojo y registrada con el nº. 148158 ha sido restituída al Exmo. Señor Marqués de Barberá y de la Manresana en 16 de mayo de 1940.

Director de la Biblioteca

Font: AMSMB, 7.1.6.

9 <http://www.sciencia.cat/db/cercador.htm?cen=314> [Consulta 12.10.17].

Al final del conflicte bèl·lic, l'arxiu i la biblioteca foren retornats al palau del Portal de l'Àngel pel Servei de Recuperació, dirigit per Duran i Sanpere, i tornats a instal·lar en una secció especial a la part esquerra de l'edifici; però una secció de l'arxiu (Copons-Moià) que se'n separà per enllaços matrimonials, ingressà a la BC. Els pergamins venien en carpetes de cartró, guardats per mides: grans, mitjanes i petites; i la resta de documentació fou col·locada en vuit unitats de biblioteca fetes construir *ad hoc* per Enrique de Sarriera i de Vilallonga (1868-1940), avi de l'actual marquès. A la seva mort, el seu fill, Joaquín de Sarriera, decidí transferir el patrimoni bibliogràfic i documental al castell de Vilassar. Així, documentació i mobiliari foren transferits i instal·lats en una sala dalt de la torre rodona, eix central de la fortalesa.

Les intervencions, remodelació i restauració dutes a terme per l'actual marquès, fill de Joaquín de Sarriera i Losada, Ramon de Sarriera i Fernández de Muniaín, conjuntament amb la seva esposa, Marcela Bernat Valenzuela,[10] són, sens dubte, les més importants i significatives de tota la nissaga. En primer lloc, cal ressaltar el fet que a l'inici del segle XXI la família decideix traslladar la seva vivenda habitual al castell de Vilassar, convertint-lo en primera residència. La restauració implica no tant sols els aspectes relatius a l'habilitació del castell per a adequar-lo a les necessitats de vida actuals –calefacció, aigua calenta, cuina, ascensor, comunicació interior, etc.– sinó, a més, una ingent obra de restauració de tot el seu contingut mobiliari, incloent-hi pintures, tapissos, objectes decoratius, mobles, etc.

Primera etapa a l'AMSMB

En heretar el castell el 1982, Ramon de Sarriera i Fernández de Muniaín, Il·lm. 12è marquès de Santa Maria de Barberà i 9è marquès de la Manresana, donà un següent pas, tant pel que fa a l'AMSMB com a la remodelació última de l'immoble nobiliari, tal com s'ha exposat més amunt. Les primeres tasques van ser les d'examinar i fotografiar les més rellevants possessions artístiques. El castell guarda, per exemple, una de les predel·les medievals d'alabastre més singulars, així com un delicat sostre pintat del

10 Les obres de remodelació del castell, la ubicació de l'arxiu seguint els suggeriments donats per la Columbia University, la cura vers els objectes artístics i els inventaris de continguts, responen a la seva formació i sensibilitat provinents de la seva especialitat de restauradora d'art. La seva intervenció ha estat i continua sent fonamental i extremadament valuosa.

segle xiv; però ja des d'aquell primer moment s'optà per donar prioritat a l'arxiu i biblioteca.

Al febrer de 1985 començà la meva col·laboració amb l'AMSMB. Em trobava en aquell moment realitzant la meva tesi doctoral sobre el Maresme, i no em vaig conformar amb la consulta comuna dels arxius públics disponibles. A mida que anava avançant en el meu treball m'adonava que si d'una banda la documentació dels senyors laics i eclesiàstics podia anar-la a cercar a arxius tals com el de la Catedral de Barcelona (ACB) o el de l'ACA, les notícies referents al camperolat requerien altres tipus de fonts. Per aquesta raó vaig obrir catorze arxius privats (Cuadrada, 1988: 27),[11] armada d'una fotocopiadora portàtil vaig recórrer les terres maresmenques tot localitzant masies i cases amb documentació medieval que m'atansava a la pagesia. Recordo encara com un bon dia mossèn Àngel Fàbrega, canonge i arxiver de l'ACB, em va fer veure que la tesi que projectava mai podria ser sòlida sense la consulta dels fons arxivístics custodiats al castell de Vilassar.[12] Se'm posava al davant el repte més gran de la tesi: estudiar la documentació dels marquesos de Santa Maria de Barberà i la Manresana, llavors del tot inèdita i completament tancada a la investigació.[13] A les conclusions de la tesi declarava:

> Evidentment, si poguéssim animar, només mínimament, algunes d'aquestes propostes [estudis de senyorius, prestacions pageses, taxes arbitràries, mals usos, rendes del domini, crisi medieval] i d'altres futurs treballs que matisessin, aclarissin i milloressin el nostre present estudi, que és el d'una principiant, no existiria reconeixement més apreciat i valuós a la nostra tasca (Cuadrada, 1988: 666).

---

11 Daniel Piñol, basant-se en l'apreciació de Carme Batlle, qui a la presentació de la publicació de la tesi afirmà que havia tingut accés als arxius privats per ser d'una coneguda família mataronina (Piñol, 2014: 543), amaga la importància cabdal d'haver accedit a l'AMSMB i emprat els Fons de pergamins, així com el Capbreu de Vilassar i el Llevador de Pere Desbosch, elements singulars pels continguts de la meva recerca doctoral. En aquest cas (com en d'altres arxius de menor entitat) les relacions familiars no hi van tenir res a veure. Hauria estat més fidel a la realitat referir-se al pròleg de Pons i Guri, qui ressaltava la meva tenacitat «vencent la inaccessibilitat de molts dipòsits documentals de propietat privada» (Cuadrada, 1988: 13).

12 Quan li vaig demanar que em resés per l'èxit de la iniciativa em va contestar que la metafísica no em seria de cap ajut.

13 Sols tinc referència d'un estudiós que al segle xix pogué estudiar alguns documents de temàtica molt concreta, l'aleshores director de l'ACA (Bofarull y Sans, 1896).

Amb la perspectiva que em faciliten els trenta anys d'ençà que escrivia aquestes paraules, he de sentir-me complaguda i feliç: el meu desig s'ha anat fent realitat, any rere any, fins a crear escola.[14] La comarca verge que havia deixat de banda els seus orígens medievals, ha reivindicat aquest període històric de la mà de multitud de monografies, tesines de llicenciatura i tesis doctorals, arribant a convertint-se en una de les més estudiades de Catalunya. Haver-ne estat pionera és per a mi un veritable orgull. Un orgull al qual se suma l'avantguarda de descoberta de fons arxivístics mai considerats fins aquell moment i la utilització primerenca i valenta de les aleshores novíssimes tecnologies.

La trobada i entesa amb el nou marquès és obvi que no succeí de forma unilateral, ans al contrari. Els meus interessos es vincularen immediatament amb els de Ramon de Sarriera[15] en relació al seu important arxiu. El pacte entre ambdós, a l'inici, fou la concessió de l'accés al Fons de pergamins i alguns manuscrits, a canvi del meu compromís en la catalogació de l'AMSMB. El meu inaugural pla de treball contemplava, en una primera fase, la localització i avaluació global dels fons; consulta i organització de la documentació en pergamí; i, en una segona fase, la lectura dels pergamins, el regest dels documents relatius al Maresme (segles xi-xiv) i la transcripció dels més destacats. Demanava també un horari de consulta i el permís per a fotocopiar *in situ* la documentació, per tal d'agilitzar el treball, afegint que jo portaria la meva fotocopiadora personal.[16] Durant l'any 1985 vaig dur a terme l'acordat: al mes de desembre presentava un informe en el qual donava compte que el volum total del Fons de pergamins era de diversos milers. Fins aquell moment, els passos seguits havien estat: 1) separar els pergamins anteriors i posteriors a 1350;[17] 2) ordenar els més antics segons lloc de procedència;

---

14 Cito les tesis: Subiñà i Coll (2017); Graupera i Graupera (2012); Richou i Llimona (2007); Zapata i Buxens (2004); i Castillo Ezquerra (1987). I els estudis: Oliva i Ricós (2002); Benito i Monclús (2000); Campo i Jordà (1998); Garrigós Cabezas (1991); a aquests s'hi haurien de sumar nombroses anàlisis en format d'articles de revista i comunicacions a jornades, simposis i congressos, que seria massa llarg llistar. Fora del Maresme, la meva tesi ha servit també com a plantejament metodològic, model de referència i proposta d'anàlisi regional, com palesen les cites en moltes de les tesis catalanes d'història agrària medieval posteriors al 1987, any de la defensa de la meva tesi a la Universitat de Barcelona (UB). Una vegada més reitero el meu agraïment al mestratge rebut de Josep M. Pons i Guri.

15 Home d'idees clares, emprenedor, enèrgic i eficient. Graduat en administració d'empreses per la Universitat de New York i llavors Vicepresident executiu del BBVA.

16 Era una CANON dita portàtil, de considerable volum, que pesava més de 30 kg.

17 La tesi finalitza a la Pesta Negra.

3) separar els relatius al Maresme; 4) començar a fitxar els de Barcelona ciutat. Acompanyava aquestes consideracions d'un primerenc esbós de fitxa de catalogació, suggeriments per a futures investigacions amb els fons de l'AMSMB i, en especial, la recomanació de la prioritat en procedir a l'ordenació i catalogació de tot el Fons de pergamins.

Per la seva banda, el marquès no restava pas de braços creuats. Daten del mateix any la cerca d'Universitats i Biblioteques especialitzades en l'estudi de pergamins i en tècniques de catalogació i conservació arxivística, en aquest sentit contactà amb el Departament d'Art Medieval del Metropolitan Museum of Art –Barbara Drake Boehm–; escriví al professor John H. Elliot a l'Institut per Estudis Avançats de la Universitat de Princeton;[18] i al Dr. Charles Ryskamp, director de la Biblioteca Morgan, per a conèixer mètodes arxivístics. Des de ben aviat considerà la possibilitat de microprocessar i/o microfilmar les fitxes dels pergamins.

Mesos més tard jo proposo una ordenació informatitzada i explico els camps a tenir en compte.[19] El marquès indaga sobre el software Marcon, que m'envia per tal que avaluï la possibilitat d'aplicació a l'AMSMB.[20] Realitzo el primer inventari del patrimoni bibliogràfic i documental:

1. Pergamins: ca. 6.000.
2. Lligalls en paper: volum repartit en 40 prestatgeries de 129 x 59 x 42 cm. Manuals notarials, llibres de comptes, relacions de censos, capbreus, llevadors, processos, sentències, establiments, donacions, genealogies, etc. (segles XIV-XX).
3. Llibres impresos: ca. 300, temes molt variats. Diccionaris, manuals, tractats jurídics, teològics, filosòfics, gramàtiques, hagiografies, assaig, novel·la, etc. (segles XVI-XX).

Donada la gran envergadura del Fons en pergamins insto la creació d'un equip de catalogació. Demano currículums al Departament d'Història Medi-

---

18 Li demana sobre programes informàtics per catalogació arxivística, dels quals el prof. Elliot no en té coneixement, però l'aconsella pel que li han comentat els seus amics bibliotecaris: *I am affraid that I have no experience of knowledge of software for the kind of filing purposes you have in mind. But I have been in touch with library friends who thinck that...*

19 Ja tenia experiència en aquest tema, car la documentació de la tesi l'havia treballat amb base de dades, que llavors eren completament rígides, l'antítesi dels programes Filemaker o Access actuals. Els camps s'havien de dissenyar comptant els dígits, no eren ampliables, la capacitat era limitada… tot contribuïa a què la voluntat d'innovació i d'implementació de les TIC fos feina àrdua i difícil.

20 El projecte informàtic es portà a terme per l'empresa INTEC, la qual vengué també els ordinadors IBM, amb una unitat de disc flexible de 360k i un disc dur de 20mb. El cost, elevadíssim comparat amb els preus d'avui en dia, fou sufragat enterament pel Sr. marquès.

eval i Paleografia de la UB i UAB, i el dia següent al final de curs, el juny de 1986, entren a treballar al castell de Vilassar de Dalt quatre llicenciades i un llicenciat en Història Medieval,[21] i una ajudant informàtica. Vull ressaltar la data d'informatització del Fons de pergamins de l'AMSMB: darreries de juny de 1986. No tinc cap referència de cap arxiu català, ni públic ni menys encara privat, que en aquella època s'atrevís amb un projecte tant d'avantguarda com el nostre. I tampoc crec equivocar-me en estendre la meva suposició a tots els arxius d'Espanya, el que significa que vam ser absolutament pioners en aquest repte i en l'aposta, a ulls d'ara completament encertada, d'aplicació de les TIC.

Paral·lelament, Ramon de Sarriera troba el *Program for Conservators of Library and Archival Materials*, a la *School of Library Service* de la Universitat de Columbia, amb cooperació amb el Centre de Conservació de l'*Institute of Fine Arts* de la Universitat de New York. S'interessa pel postgrau, de tres anys, i es planteja cursar-lo, conjuntament amb la seva esposa. Per a tal fi, s'entrevista amb el professor Guy Petherbridge, qui, en conèixer la singularitat i importància de l'AMSMB, no dubta en viatjar a Vilassar per a veure *in situ* el castell i l'arxiu, inaugurant així la col·laboració amb la Columbia University i encetant la següent fase d'intervenció a l'AMSMB.

Columbia University

La carta inicial de Petherbridge a Ramon de Sarriera, de l'octubre de 1986, s'inicia així: *I just got the colour slides back that werw taken at Vilassar and they look splendid.*

El professor de la Columbia relata que, després d'una llarga sèrie de reunions i converses, feu una visita al castell de Vilassar per inspeccionar el seu patrimoni arxivístic i bibliogràfic, així com per familiaritzar-se directament amb l'esforç de catalogació i amb el personal directament implicat en el mateix. Pretenia d'aquesta manera avaluar la millor acció a portar a terme per dissenyar i implementar un programa de preservació i conservació de l'AMSMB. Encara que la seva estada fou relativament curta, la inspecció es

21 Les integrants de l'equip de catalogació van ser Imma Navarro (actualment arxivera a l'ANC); Judith Llopart (actualment arqueòloga i directora del Centre de Restauració i Interpretació Paleontològica d'Hostalets de Pierola); Pilar Frago (actualment arxivera a l'ANC); M. Dolores López (actualment professora d'Història Medieval a la UB); i Hug Palou (actualment arxiver municipal, director de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar); a més d'una administrativa encarregada d'introduir les fitxes a l'ordinador.

realitzà intensivament i comptà en tot moment amb l'indispensable suport tècnic i assessorament especialitzat i eficient per part meva i de l'equip de catalogació. O sigui que obtingué una idea aproximada de la globalitat dels fons arxivístics, el seu abast, la naturalesa i potencial de l'edifici, la història de l'arxiu i els recursos locals i regionals disponibles per al seu estudi i manteniment. Examinà també l'àrea del castell proposada com a nova seu de l'AMSMB, a més de possibles llocs per a instal·lar un laboratori de conservació i d'un allotjament per al futur personal de suport tècnic.

Comprovà que tant els llibres i manuscrits de la biblioteca, com la documentació en paper i pergamí, s'ubicaven aleshores arreu del castell, encara que la seva majoria es trobava en una gran sala, al quart pis de la torre rodona. Opinava que era un bon indret i lloc segur, però tenia com a dificultat el difícil accés, a més de no poder oferir el tipus d'espai necessari de cara a una ampliació en cas de ser requerida. Prengué igualment una sèrie de lectures de temperatura i humitat relativa, les quals indicaven nivells satisfactoris per a l'allotjament dels materials. Aquesta informació, juntament amb les dades meteorològiques existents de la localitat i el molt bon estat de conservació de la documentació, comportava una dosi gens menyspreable d'optimisme respecte a l'adequació del medi intern de conservació de la biblioteca i arxiu. A continuació s'iniciaren els plans de construcció d'un laboratori de conservació, amb la intenció de començar les tasques l'estiu de 1987. S'ubicà en un edifici de dues plantes, l'antiga casa dels masovers, a l'entrada principal, als jardins del castell. El laboratori consistí en dues sales ben il·luminades, interconnectades, a la planta baixa, excel·lentment equipades amb tot el necessari per a la cura de la documentació: bones àrees per a bancs i taules, piques, premses, cisalles pel cartró, soldadora de polièster ultrasònica, instal·lacions per emmagatzemar els materials, prestatgeries per a la documentació, etc. La planta alta es destinà a apartament amb dues habitacions per a les persones que participarien en el projecte de preservació, amb una durada de cinc anys; cada estiu, farien les pràctiques dos estudiants del segon any del postgrau de Conservació de la Universitat de Columbia.[22] Ramon de Sarriera s'expressava en aquests termes:

> *I am very enthusiastic about this project and I trust that it is also recognized as a valuable opportunity for Columbia University, its faculty and students to participate in a rather extraordinary endeavor which can make substantial contributions to scholarship and the advancement of the science of restoration, conservation and preservation.*

22 Les despeses totals, viatges, allotjament i manutenció, foren sufragats pel Sr. marquès.

Els tres primers anys del projecte es varen concentrar en la construcció del laboratori i la prospecció i desenvolupament del pla de treball a seguir. L'objectiu del primer any va incloure: el pas al nou laboratori; el disseny i la fabricació d'embalatge de pergamins; instruccions a l'equip de catalogació sobre procediments de maneig segur; i recomanacions generals sobre un sistema de vigilància ambiental permanent. L'estiu de 1987, les dues primers alumnes, Karen Pavelka i Jan Paris, varen viatjar a Vilassar per iniciar la fase inicial del projecte, com a compliment dels requisits del treball de camp d'estiu del curs LS KZ800 per a estudiants conservadors II. Petherbridge, coordinador del projecte, informà les estudiants sobre totes les fases relacionades amb el seu desenvolupament. En particular, sobre el disseny i la construcció del laboratori, i l'espai i el mobiliari de la biblioteca. Les estudiants participaren en la selecció de materials, els quals van ser enviats amb antelació, menys petites eines manuals que transportaren elles mateixes.

Periòdicament, al llarg del projecte, les estudiants i l'equip de catalogació van debatre de manera informal el tema de la manipulació dels documents de pergamí. Una qüestió important que es posà en relleu aleshores fou el problema de maneig i emmagatzematge potencial dels segells units a alguns dels documents de pergamí. Aquests segells es trobaven en diferents estats de deteriorament. Les necessitats d'aquests artefactes vulnerables no havien rebut mai una atenció adequada. S'advertí, doncs, sobre la conveniència d'avaluar diversos sistemes d'emmagatzematge dels segells, com a un dels objectius a tenir en compte per l'equip entrant el següent any del projecte.

Les condicions ambientals de les àrees de biblioteca, emmagatzematge i catalogació es van controlar durant sis setmanes i s'enregistraren en quadres específics. Les estudiants van instal·lar un higro-termograma a la biblioteca per establir un seguiment continu que l'equip de catalogació havia de continuar mantenint, en absència de les conservadores de Columbia. Es va utilitzar un mesurador aspirant per controlar les condicions a les zones de fora de la biblioteca. El programa de seguiment original incloïa quatre lectures diàries, tres vegades a la setmana i en set llocs. Dues setmanes després de la vigilància, es van afegir condicions meteorològiques fora del calendari. Les lectures que es varen prendre en la primera fase del seguiment mostraven que la humitat relativa a l'àrea d'emmagatzematge de pergamins era superior a la desitjable. Per aquest motiu, els documents de pergamí es van traslladar a un entorn més adequat. Aquesta nova ubicació es va continuar controlant durant la resta del projecte. Les dades obtingudes de tots els llocs de

monitoratge van revelar que generalment les condicions ambientals eren acceptables per guardar els fons arxivístics. Tanmateix, la supervisió limitada temporalment no permetia arribar encara a conclusions generals, s'indicava que el seguiment mediambiental havia de prosseguir durant un any, com a mínim, per obtenir una idea més real de la situació.

Els documents de paper seguien immersos en grans grups a partir d'un esforç organitzatiu bàsic dut a terme en el moment de la seva custòdia temporal en un convent durant la Guerra Civil. Les mesures brutes indicaven uns 4.641 cm lineals de lligalls. Aquesta xifra incloïa també pergamins doblegats, intercalats entre els papers. No era factible, ni es considerava significatiu en aquell moment, restar els pergamins de les mesures globals preses. Tot i que ja s'aconsellava que en el futur es necessitarien especificacions molt més detallades, es va fer un intent preliminar per determinar l'espai de prestatgeria idoni per a l'adequat allotjament d'aquests fons. A causa de la seva gran quantitat, es va desenvolupar una hipotètica proposta d'ubicació, per tal de proporcionar un marc per a l'addició matemàtica de gruixos de la taula al volum. A partir dels càlculs efectuats, considerant que les prestatgeries feien 5.445 cm, es comprovà que aleshores hi havia aproximadament 6.480 cm d'espai en els nou armaris destinats per conservar els lligalls de paper, per tant l'espai d'emmagatzematge era factible.

En la majoria dels casos, el paper estava en molt bon estat, conservant bona part de la seva flexibilitat i color original. Els documents mostraven brutícia general de la superfície, algunes taques d'aigua i danys importants a les vores. Les proves d'activitat menor d'animals i rosegadors eren evidents en alguns documents. Les nocives condicions de conservació i la manipulació inadvertida i/o inapropiada van contribuir a malmetre documents. Malgrat aquestes deficiències, la majoria de la documentació examinada podia ser manejada per un/a investigador/a atent/a amb un risc mínim de vulnerabilitat. En aquell moment no era possible determinar l'extensió del deteriorament de la tinta. L'observació preliminar no indicava una gran fragilitat causada per l'agressió de tinta al paper, per tant, l'encapsulat de polièster no es creia quelcom a plantejar.

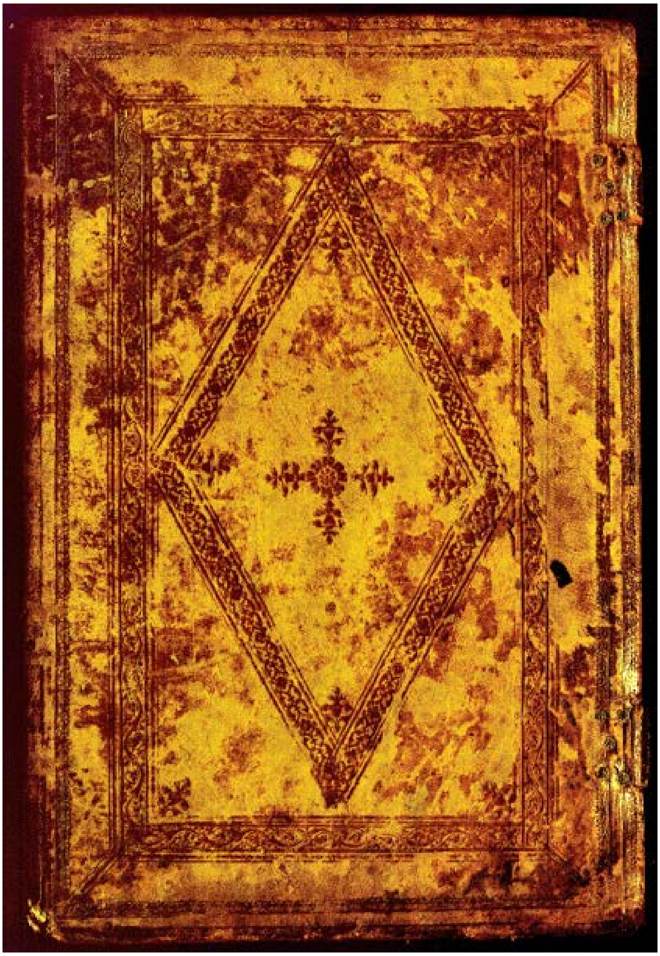
Les dues estudiants concloïen el seu informe de pràctiques amb les següents consideracions:

> *In the end of the first summer of this five year project, some of our reflections and recommendations may seem to pose more questions than they answer. However, the first year of any longters project will inevitably be a trouble shooting phase, as the proposed ideal comes face*

to face with reality. The ultimate process of the Vilassar Project will be measured by both its project on the preservation of the collection and the knowledge and experience gained by the participating students. Judged in this light, the first year of this project was a success.

El 1992 tancaren els estudis de conservació de la Facultat de Biblioteconomia de la Universitat de Columbia i, amb això, la col·laboració entre el màster de conservació i el castell de Vilassar va entrar en una temporada de repòs.

Pel que fa a la catalogació, l'equip de Vilassar va fer una valoració de la documentació en paper. Segons les estimacions d'aleshores, comptabilitzàvem –sempre aproximadament– uns 419 manuscrits, uns 140 volums impresos i a més uns 485 lligalls en què de manera informe apareixien pergamins, llibres i documentació solta. En relació als lligalls, vàrem comprovar que no tots ells responien a una mateixa procedència ni es referien a una

Tapa en cuir del manuscrit. Font: AMSMB

unitat de contingut. Per tant, el principi arxivístic de respectar la col·locació dels fons tal com es troben en el moment de procedir a la seva catalogació i ordenació no era aplicable. En els lligalls hi havia nombrosos pergamins, tots ells doblegats a fi de poder-los tenir inclosos dins del lligall o paquet, el que comportava un greu perjudici per a aquesta matèria escriptòria, afecta sovint a les bactèries anaeròbies que pul·lulen en els llocs de certa humitat. Els pergamins és sempre aconsellable que es conservin plans i amb la major neteja. Per tant, el més adient era integrar-los al Fons de Pergamins en catalogació. Això no obstant, es recomanava deixar testimoni en forma de mòmia del pergamí mogut del lligall.

De la mateixa manera, era improcedent, a efectes de l'òptima conservació, mantenir manuscrits o llibres impresos dins dels lligalls, car impedeixen la seva ventilació i bona conservació. Vàrem fer un mostreig de llibres i lligalls d'unes vuitanta unitats, aproximadament. No era possible plantejar amb precisió els criteris de catalogació i ordenació d'aquells fons documentals, amb un examen somer de les seves característiques. Sovintejaven entre els manuscrits els fons d'administració dels patrimonis, ja fossin capbrevacions o inventaris d'heretats, o bé llibres de comptes. Juntament a aquests hi havia llibres manuscrits d'indubtable interès històric, uns per la seva antiguitat i d'altres pel seu contingut. Entre aquests, el manuscrit que editem, *Genealogia y Descendencia dels de la Casa y Familia de Pinós. Dirigida a la Excelentissima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit,*

Escrit al 1620 i il·lustrat amb el corresponent armorial i algun dibuix del qual es desprèn ser l'obra d'un veritable artista, amb la imatge a foli sencer del fundador de la dinastia al segle VIII, figurant entre els Barons de la Fama, redactat en magnífica lletra; mereix realment els honors d'aquesta publicació.

Pel que fa a la catalogació, quan de manuscrits es tracta, s'ha de verificar per cèl·lula i llibre de registre; no es pot aplicar el mateix criteri a uns i altres manuscrits, car seria ridícul redactar una regesta amb totes les regles de l'art per a un llibre de comptes simple, com s'acostuma a fer amb els còdexs. Aquesta diferència comporta una ocupació de temps molt distinta segons es catalogui una o altra classe de manuscrits. No podem oblidar que la descripció d'un manuscrit, a més de fer-hi constar el format, matèria escriptòria, enquadernació, estat de conservació i resta de característiques, en alguns casos exigeix, si no és una obra prou coneguda, consignar els *incipit* i *explicit*, i sem-

pre les especificitats paleogràfiques quan es tracti de còdexs de certa antiguitat. D'altra banda, en alguns manuscrits existeixen vàries matèries o tractats a part, que en cada cas serà necessari senyalar. Per tot el que s'exposa, el simple mostreig realitzat a les darreries dels anys 80 del segle xx concloïen que era aleshores del tot impossible preveure el temps necessari per a concloure una perfecta catalogació dels manuscrits, encara menys dels lligalls.

Texas University at Austin

La tenacitat, l'interès i l'estima de Ramon de Sarriera pel seu tresor documental el va conduir a seguir cercant noves vies per a continuar portant a terme els seus objectius respecte a la conservació, preservació i catalogació dels seus fons arxivístics. Entrà en contacte amb la Universitat de Barcelona amb la qual signà un *Conveni de catalogació de l'arxiu del castell de Vilassar*, comprometent-se la UB a finançar beques de col·laboració destinades a estudiants que realitzarien el fitxatge dels pergamins pendents.[23] Els responsables, conjuntament amb la Biblioteca de Catalunya, procediren a traduir al català la fitxa de catalogació que jo mateixa havia dissenyat, resolgueren problemes del suport informàtic, recuperaren el treball anterior i procediren a la revisió del ja fet anys ençà pels equips que jo havia dirigit (Xicota, 2014: 23).

Però el que, sense cap tipus de dubte, representa la major empenta donada a la conservació i preservació de l'AMSMB, fou igualment fruit de la perseverança i insistència del marquès, qui no cedí fins aconseguir trobar, el 1999, una de les primeres alumnes de pràctiques de la Columbia, aleshores ja professora a la Universitat de Texas, al Kilgarin Center de la School of Information, Karen Pavelka –especialista en la conservació de paper. Arrel d'aquesta sortosa retrobada, es reprengueren les estades d'estiu en pràctiques al castell i l'impuls i la labor realitzada fou extraordinària, sense parangó amb cap arxiu privat català i extensiu a la major part dels fons dels arxius públics de Catalunya. Holly Robertson, en el seu informe corresponent a l'any 2005, ressaltava que, a més dels ja 8.000 pergamins planxats durant la Guerra Civil, n'hi havien uns altres 2.000 intercalats i doblegats dins dels lligalls i manuscrits. Feia notar igualment que els volums conservats als armaris de l'AMSMB representaven una mostra immillorable de la història de l'enquadernació i impressió als

23 Vegis, al respecte, la p. 22 del *Discurs del Rector d'inauguració del curs acadèmic 2001-2002*. Disponible a: <http://www.ub.edu/gtr/documents/memories/mem0001.pdf> [consulta 25.08.17].

Estirament de pergamins. Font: <https://www.ischool.utexas.edu/~hollyr/portfolio/projects/vilassar/3-box-making/index.html>

regnes hispànics, des del segle xiii en endavant. La majoria dels còdexs són de caràcter històric, jurídic, genealògic o financer.

Una col·lecció d'aquesta envergadura i varietat comporta múltiples reptes de conservació. A aquests desafiaments cal afegir l'objectiu primordial de preservar la documentació i de trobar la fórmula més adient per a fer-la consultable a la comunitat investigadora. La directora del nou projecte, Pavelka, es traslladà a Vilassar a fi d'avaluar el que s'havia fet abans. Comprovà que els equips anteriors havien reallotjat correctament manuscrits, la majoria dels pergamins es trobaven en carpetes planes per a la seva conservació, fetes *ad hoc*. Ara bé, quasi tota la documentació en paper estava encara en lligalls o col·locada en capses metàl·liques poc adients, i hi havia encara, com a mínim, uns 1.500 pergamins rígidament plegats, impossibles de manejar, obrir o llegir. Començà aleshores un pla de treball consensuat entre el marquès i la professora. Cada estiu, des del 1999 al 2007, dos estudiants s'allotjaren a Vilassar de Dalt per a materialitzar el projecte. Els equips varen dividir el seu temps entre pergamins i paper: elaboració de capses individualitzades per als documents en paper; estirament i planxat de pergamins mitjançant humidificació, i posterior emmagatzematge.

En relació als pergamins, es col·locaven sobre una taula llisa preparada per a tal fi, coberta amb material de gran absorció –Gore-Tex, Tyvek– en base a polièster, cotó o polpa de paper, que pot arribar a absorbir sis vegades

Construcció de les capses. Font: <https://www.ischool.utexas.edu/~hollyr/portfolio/projects/vilassar/3-box-making/index.html>

el seu propi pes. A la part superior de la planxa de Gore-Tex humida posaven tires de paper secant, aplicant-ho a les vores plegades dels pergamins, permetent així concentrar la humitat de forma localitzada. D'aquesta manera els documents es podien anar obrint gradualment, amb seguretat i sense infligir danys. Un mètode que va resultar flexible i eficient, mitjançant el qual s'allisaren més de 600 pergamins.

Alhora, es realitzaven fundes especials per a protegir segells de cera i tapes de metall quan així era necessari. Després de la humidificació i planxat, les estudiants examinaven els pergamins i registraven les seves característiques i referència de procedència en una base de dades creada per a tal fi. Es col·locava també una mòmia en cada lligall, anotant el desplaçament del document perquè en restés constància i no es perdés el principi de procedència.

Es van eliminar els forats dels prestatges, etiquetats i deslligats. Els continguts de paper i pergamí de cada volum es van col·locar en embolcalls i, posteriorment, es van ubicar en caixes d'arxiu cobertes de tela. Qualsevol etiqueta associada al paquet es va deixar amb el paquet de la caixa. Les caixes es van restablir el més a prop possible de la posició original. Alguns lligalls van ser emmagatzemats entre cobertes subjectades amb cordill. Si s'adaptaven a les caselles, es van allotjar amb els documents, si no, es van retirar, etiquetar i embolicar, i es van col·locar a la part superior de la caixa corresponent. Les capses d'arxiu de mida estàndard es van fabricar d'acord amb les especificacions establertes el 2002. Determinaren les dimensions de les caselles de grans dimensions mesurant els lligalls grans. Van construir totes les safates al mateix temps, cobertes de fundes, van muntar les caixes i folrar les safates i el llom amb llenç. Van utilitzar la superfície del sòl de la sala adjacent com a zona d'assecat.

Es varen eliminar els documents de pergamí plegats dels paquets de paper per aplanar-los i tornar-los a introduir. Cada document va ser reemplaçat per un full de separació, etiquetat com a "Pergamí eliminat", i també

es van incloure els noms i nombres de paquets i pergamins assignats al moment de la seva eliminació. Aquesta informació es va registrar per utilitzar-la en una base de dades de descripció, que també recopilava informació sobre la descripció física i la condició del pergamí, incloent-hi la mida pre i post aplanament, marques de fabricació, taques, pèrdues i altres característiques d'identificació. Aquestes dades es mantenien en format original manuscrit per a ser entrades en una base de dades supervisada per Karen Pavelka.

Els documents s'humidificaren en Gore-Tex de la següent manera: la taula estava coberta amb làmines de plàstic que, al seu torn, es tapava amb làmines Tyvek. El pergamí es col·locava al Tyvek i es cobria amb Gore-Tex. Es van posar bandes humides al llarg dels plecs del pergamí, a la part superior del Gore-Tex, i tot això estava cobert amb làmines de plàstic per afavorir la humitat. Es va vigilar que no es produís cap condensació. A mesura que els pergamins s'afluixaven per la humitat, s'obrien i es desplaçaven les tires humides a les línies del plegat. Els temps d'humidificació oscil·lava entre 15 i 60 minuts. Quan el pergamí es tornava prou flexible per permetre l'aplanament complet, s'eliminava del paquet i es col·locava entre feltres i sota pes per tal que s'assequés durant la nit. A causa de l'espai de taula limitat, van establir períodes d'humidificació addicionals per als pergamins més petits, el que va permetre humectar 2 o 3 pergamins de cop. Van trobar que el millor era tenir una estudiant humectant i aplanant, mentre que l'altra documentava el tractament. Per augmentar la producció, condensaren pergamins en els feltres, sempre que no estiguessin massa humits i que ja s'haguessin assecat durant la meitat del dia. Després de l'aplanament, es van retornar els pergamins que eren prou petits a les caixes de procedència, afegint fulls d'identificació enregistrant el nombre de pergamí i el títol breu. Els pergamins grans es van col·locar en carpetes, etiquetades amb els seus continguts. Es van disposar 10-15 pergamins a cada carpeta i es van posar 3-4 carpetes entre taulers. Cada paquet va ser etiquetat amb els seus continguts i es va trametre a l'arxiu, a l'espera d'un nou armari d'emmagatzematge de planells. Alguns pergamins portaven segells de cera, plom o paper. Els segells es protegien en sobres quadrangulars.

Durant l'estiu de 2005, les alumnes van fer una avaluació ràpida dels documents enrotllats guardats a l'armari 9 i van suggerir un model ziga-zaga per a la seva conservació. Per fer un seguiment del procediment, es va realitzar una avaluació més detallada de tots aquests documents, es registrà la ubicació, la descripció, la condició, el títol (si era disponible), l'amplada i la longitud aproximada de cada document. Van descobrir que hi ha aproxima-

dament 150 rotllos, i a l'armari 9, molts inclouen de 2 a 7 documents. Alguns dels rotllos estaven lligats amb cinta adhesiva o cordill, d'altres tenien etiquetes adjuntes. La majoria dels documents es trobaven en bon estat de conservació. Alguns eren arbres genealògics, reforçats amb tela de lli i enganxats a suports de fusta. Aquests estaven en la pitjor condició, mostrant pèrdues a causa d'insectes, separació del suport de lli i sòlids pesants. També n'hi havia, barrejats, de materials més moderns, amb vores malmeses i exteriors danyats. Mentre examinaven els documents, van observar possibles evidències d'activitat recent d'insectes a les prestatgeries inferiors de l'armari 9 (serradures acumulades a les cantonades). Van retirar tots els rotllos i es va polvoritzar els armaris amb insecticida.

L'etapa actual

El 21 de juny de 2013 Ramon de Sarriera signà un conveni amb l'Ajuntament de Vilassar de Dalt, en el qual s'exposava que l'excel·lentíssim marquès de Santa Maria de Barberà disposa d'un important arxiu patrimonial, amb un gran potencial per a la recerca històrica de Vilassar i del conjunt del país. El propietari havia manifestat la seva voluntat de fer-ne cessió en dipòsit al municipi, per tal de facilitar-ne el seu estudi i consulta. Per la seva banda l'Ajuntament es comprometia a habilitar l'espai que aleshores ocupava la Biblioteca Pau Piferrer, a la primera planta de la masia can Banús, i convertir-la en Arxiu Administratiu i Històric Municipal. A partir d'aquest conveni, el marquès es posà de nou en contacte amb mi, perquè em fes responsable d'aquesta nova etapa de funcionament de l'arxiu. Arrel de la represa de les meves responsabilitats a l'AMSMB, vàrem establir un pla de treball, que ha consistit en:

Digitalització completa del Fons de pergamins. S'ha hagut de fer en tres fases. La primera, en què es van digitalitzar tots els pergamins dels armaris A, B, C, D, E i F de l'arxiu. La segona, quan s'hi van afegir 512 pergamins més procedents de les capses de lligalls. La tercera, 79 més trobats en capses i manuscrits. Total del Fons de pergamins: 11.177.

Inventari general de l'AMSMB. És un inventari provisional.

Descripció del Fons de llibres impresos.

Digitalització del Fons de la Baronia del castell de Vilassar.

Descripció del Fons de mapes, genealogies i planells (rotllos).

Ordenació de Fons: Vilassar, Llull, Barcelona, Pinós, Mallorca.

Digitalització dels Fons Llull i Fons Barcelona (segles XIV-XVI).

Les tasques que portem a terme avui en dia són la descripció dels fons i, a la vegada, l'ordenació de nous fons a fi de poder elaborar l'inventari definitiu.[24] A més, es continua amb l'estirament de pergamins quan aquests es troben plegats i en males condicions dins de lligalls i manuscrits; l'eliminació de fongs i plagues en pergamins i paper; i la vigilància i seguiment de condicions de temperatura i humitat. L'arxivera Marta Alari ha realitzat també estudis de condicions de conservació i adequació de les condicions de l'AMSMB.

L'octubre de 2015 es feu donació a l'Ajuntament de Vilassar de Dalt de la primera digitalització de pergamins, així com de la base de dades amb la seva descripció arxivística. Així consta en la carta-certificació de l'alcalde:

> A data sis d'octubre de 2015, l'excel·lentíssim Sr. Ramon de Sarriera i Fernández de Muniaín, marquès de Santa Maria de Barberà, propietari del Castell de Vilassar de Dalt, ha fet lliurament a l'Ajuntament de Vilassar d'una còpia digitalitzada del fons de pergamins de l'arxiu del Castell, per a la seva consulta pública a l'Arxiu Històric Municipal situat a la primera planta de la masia de Can Banús.

A principis de juliol de 2016 es va fer públic el naixement de l'Arxiu Històric del Museu-Arxiu de Vilassar de Dalt, quan ja es van posar a disposició de consulta pública el Fons de Pergamins digitalitzats anteriorment i vinculats a la base de dades amb la fitxa corresponent a cadascun d'ells; així quedà palès en la premsa, la qual ressaltà no només l'Arxiu Històric sinó també que tingués l'única còpia conservada del testament del beat Ramon Llull.

La voluntat de difusió dels fons de l'AMSMB no es va limitar a la cerimònia d'inauguració de l'Arxiu Històric, sinó que al setembre de 2016, amb motiu de la commemoració de l'any Llull, l'AMSMB col·laborà amb l'exposició *Ramon Llull i l'encontre entre cultures*, al Museu de Lleida, exposant per primera vegada a la història el testament de Ramon Llull, un plet contra l'inquisidor Nicolau Eimeric sobre l'obra *De filosofia amoris*, del beat, i el testament de Margarida Safont, en el qual dóna, al segle xv, obres lul·lianes a la casa de santa Margarida de Barcelona.

El mateix 2016 se sol·licità a l'Institut d'Estudis Ramon Muntaner un ajut per iniciar la recerca sobre el manuscrit que enguany editem, sempre amb la voluntat inequívoca de considerar com un dels eixos prioritaris

---

24 A l'actualitat treballem a l'AMSMB un equip format per jo mateixa, Marta Alari Hidalgo (arxivera i restauradora) i Àlex Martínez Giralt (medievalista).

Diari
Dissabte, 2 de juliol de 2016

HISTORIA ■ ESTÁ EN VILASSAR DE DALT (MARESME) Y PERTENECE AL MARQUÉS DE SANTA MARÍA DE BARBARÁ

Una profesora de la URV lleva el mayor archivo privado catalán de pergaminos

Entre los manuscritos, que abarcan del siglo X al XVIII, está el único testamento que se conserva del filósofo Ramon Llull

JORDI CABRÉ

Los marqueses de Santa Maria de Barbará, en Vilassar de Dalt, tienen uno de los fondos de pergaminos más importantes de Cataluña que abarca desde el siglo X hasta el XVIII, «aunque el grueso de los documentos pertenece al periodo que va del XI al XVII», explica Coral Cuadrada, la directora de este archivo privado y profesora titular del departament de Història de la Universitat Rovira i Virgili (URV).

Cuadrada ya trabajó en el pasado en este archivo privado del

Coral Cuadrada es profesora de Archivística en la URV y directora de este archivo privado desde 2014. FOTO: CEDIDA

EL PUNT AVUI
Edició del Maresme

Vilassar de Dalt mostra l'últim Llull

DIFUSIÓ • Neix l'Arxiu Històric, que posa un fons d'uns 12.000 pergamins a l'abast del públic

VALOR • S'hi pot veure l'únic testament que es conserva del beat mallorquí, signat el 1313

Font: *Diari de Tarragona, El Punt Avui*

HISTÒRIA INAUGURACIÓ

El testament de Llull, en exclusiva

El Museu de Lleida exhibeix per primera vegada al món l'única còpia conservada d'aquest pergamí del 1313 || És l'estrella d'una exposició sobre l'escriptor i intel·lectual mort fa 700 anys

J.B.

| LLEIDA | L'única còpia coneguda del testament de Ramon Llull, un pergamí del 1313, pot veure's des d'ahir a la capital del Segrià per primera vegada en públic. Una "exclusiva mundial" del Museu de Lleida, com ho va qualificar ahir el professor de la Universitat de Barcelona Albert Soler, comissari de l'exposició temporal *Ramon Llull i l'encontre entre cultures*, que podrà visitar-se fins al 30 d'octubre. Aquest document, que els historiadors amb prou feines coneixien des de feia un segle per una fotografia antiga, és propietat dels marquesos de Barberà, de Vilassar de Dalt, i sempre s'ha conservat amb pany i clau a l'arxiu d'aquesta localitat del Maresme.

Aquesta peça de gran rellevància històrica és l'*estrella* d'una exposició itinerant de l'Institut Europeu de la Medi-

El professor de la UB Albert Soler, comissari de l'exposició del Museu de Lleida sobre Ramon Llull, va oferir una visita comentada al públic.

Font: *La Mañana*

d'aquesta etapa de l'AMSMB la de la transmissió del coneixement i difusió dels continguts de l'arxiu i el seu accés als i a les especialistes i al públic en general. En resum: les nostres tasques prenen tres directrius bàsiques: 1) ordenació, catalogació, preservació i conservació dels fons de l'AMSMB; 2) facilitació de l'accés a la documentació a consulta pública; 3) difusió dels continguts i del coneixement que d'ells prové de cara a tots aquells i aquelles que valoren i estimen la Història de Catalunya, car l'AMSMB conserva amb

cura gran i valuosa part del nostre passat històric. És evident que per portar a terme amb èxit aquestes iniciatives hem de recórrer –com ho fem– a diversos professionals i tècnics de noves tecnologies aplicades, és a dir, a empreses de digitalització, informàtica o especialistes en xarxes i webs. És també un interès de l'actual equip, del marquès i dels responsables del Museu-Arxiu de Vilassar el de cercar i establir vincles amb institucions capaces de museïtzar i bastir exposicions d'alt nivell per a la divulgació del fons de l'AMSMB. Tampoc oblidem l'important àmbit de la recerca científica –mostra n'és aquesta publicació– o tesis doctorals que ja es comencen a encetar. I està també dins dels nostres objectius esperonar investigacions en les vessants de l'arxivística nobiliària i patrimonial, així com en les de la restauració i conservació de documents d'arxiu.

No vull acabar aquestes línies sense retre el degut reconeixement a qui ha fet possible un projecte d'aquesta envergadura: a l'Excel·lentíssim Sr. Ramon de Sarriera, marquès de Santa Maria de Barberà. Sense la seva gran estimació, respecte, dedicació i inversió, al llarg de tota la vida, avui no existiria un arxiu nobiliari tant modèlic com el del castell de Vilassar. L'arxiu ha estat un dels seus béns més preuats i així l'ha tractat i mimat, és obligat el meu –el nostre– homenatge.

Bibliografia

Benito i Monclús, Pere (2000) *Poder i societat al Maresme medieval: els Sant Vicenç (1022-1271)*. Mataró: Grup d'Història del Casal.

Bofarull y Sans, Francisco de (1986) «El testamento de Ramón Lull y la escuela luliana en Barcelona». *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. 5: p. 435-479. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/MemoriasRABL/article/view/206140>

Buigas i Monravà, Gaietà (1885) *Castillo de Vilassar. Memoria descriptiva leída en la excursión hecha al Castillo por la Asociación de Arquitectos de Cataluña, en el 6 de Diciembre de 1885*. Barcelona: Tipografía de Fidel Giró.

Campo i Jordà, Ferran del (1998) *Castells medievals del Maresme*. Figueres: Brau Edicions.

Castillo Ezquerra, Maria Josep (1987) *La Baronia dels Desbosch segons els capbreus de 1354-56 i 1558-1614: aproximació a la història socio-econòmica d'Argentona i Vilassar*. Barcelona: Universitat.

Català i Roca, Pere *et alii* (1967) «Castell de Vilassar. Municipi de Vilassar de Dalt». *Els castells catalans*. Barcelona: Rafael Dalmau.

Cuadrada, Coral (1988) *Les baronies de Mataró i Sant Vicenç-Vilassar: Hàbitat, Economia i Societat (segles x-xiv)*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.

Estrada Campmany, Clara (2012) «Agustí Duran i Sanpere i els arxius catalans. De la Generalitat republicana a la depuració franquista (1931-1940)». *Miscel·lània Cerverina*, 22.

Garrigós Cabezas, Helena (1991) «La moral sexual de clergues i laics a les parròquies del Maresme a partir de les visites pastorals (1305-1447)». *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 11-12: p. 345-400.

Graupera i Graupera, Joaquim (2005) «Els Desbosch: promotors d'obres d'art en temps del gòtic». *Sessió d'Estudis Mataronins*, 22: p. 71-92. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/SessioEstudisMataronins/article/view/113744>

– (2012) *L'art gòtic al Baix Maresme (segles xiii al xvi) [Recurs electrònic]: art i promoció artística en una zona perifèrica del comtat de Barcelona*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Disponible a: <http://www.tdx.cat/handle/10803/80834>

– (2015) «De Castell Roquer a Castell Palau. Canvis i intervencions arquitectòniques en els castells del Baix Maresme a la baixa edat mitjana». *Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, 9: IX Trobada. Torres de guaita, defenses i fortificacions: p. 81-93.

Gudayol i Torelló, Anna Maria (2007) «El salvament de les biblioteques catalanes durant la guerra civil: les "notes" de Jordi Rubió». *Estudis romànics*, 29: p. 213-234.

Monreal, Lluís; Riquer, Martí de (1958) «Vilassar». *Els castells medievals de Catalunya*, vol. II. Barcelona: Ariel.

Oliva i Ricós, Benet (2002) *La Petita noblesa del Maresme: tres trajectòries: Des Bosc, Ferrer i Sala (s. xiv – xvii)*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.

Piñol, Daniel (2014) «Els arxius patrimonials i la Història Medieval: un diàleg necessari». *Imago TemporIs. medIum aevum*, viii, p. 538-556. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/ImagoTemporis/article/viewFile/299271/388647>

Richou i Llimona, Montserrat (2007) *El Baix Maresme a l'època baix medieval*. Disponible a: <http://www.tesisenred.net/handle/10803/2069>

Robertson, Holly (2005) *The Preservation Project at the Archives of Vilassar de Dalt and an Exploration of the Non-adhesive Limp Vellum Structures in the Collection*. University of Texas at Austin. Disponible a: <http://cool.conservation-us.org/anagpic/2005pdf/Robertson.pdf>

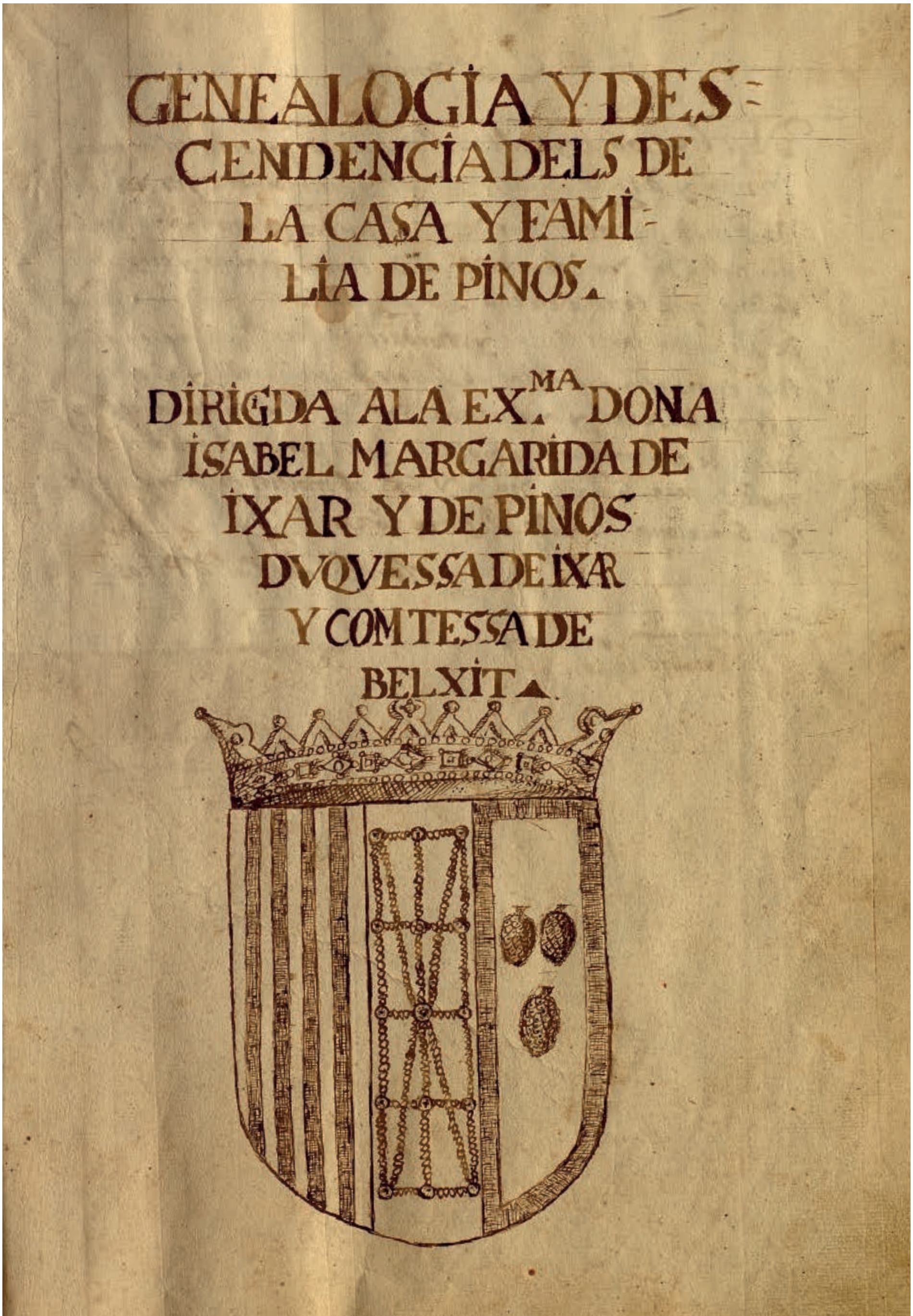
Subiñà i Coll, Enric (2017) *El Maresme medieval. Exemples concrets de comunitats pageses*. Disponible a: <http://www.tdx.cat/handle/10803/401438>

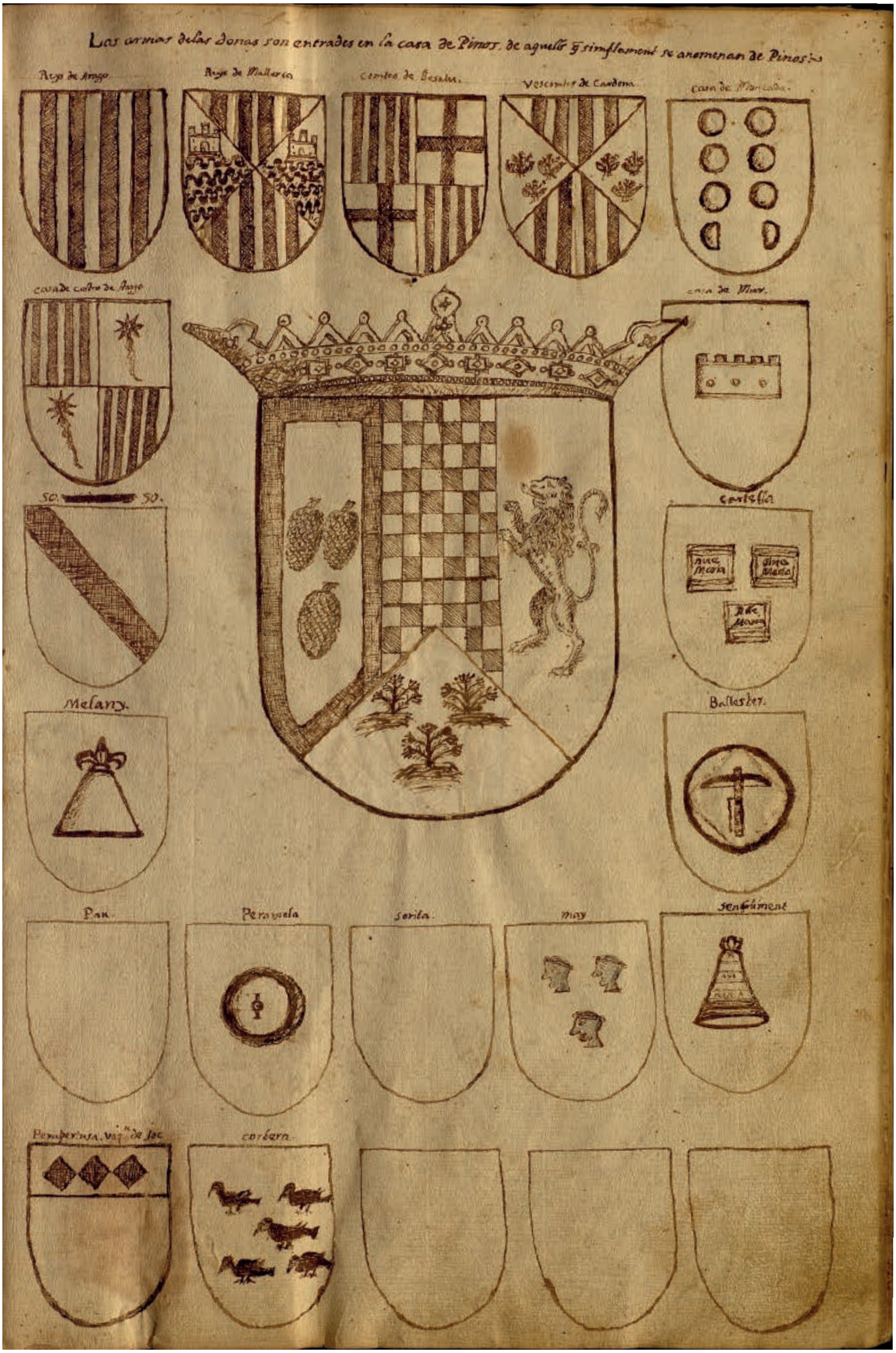
Xicota Viñé, Alícia (2014) *Estat actual i propostes per a la creació del Servei d'Arxiu Municipal de Vilassar de Dalt*. Disponible a: <https://ddd.uab.cat/pub/trerecpro/2016/hdl_2072_270746/XicotaAlicia_TFM_2016.pdf>

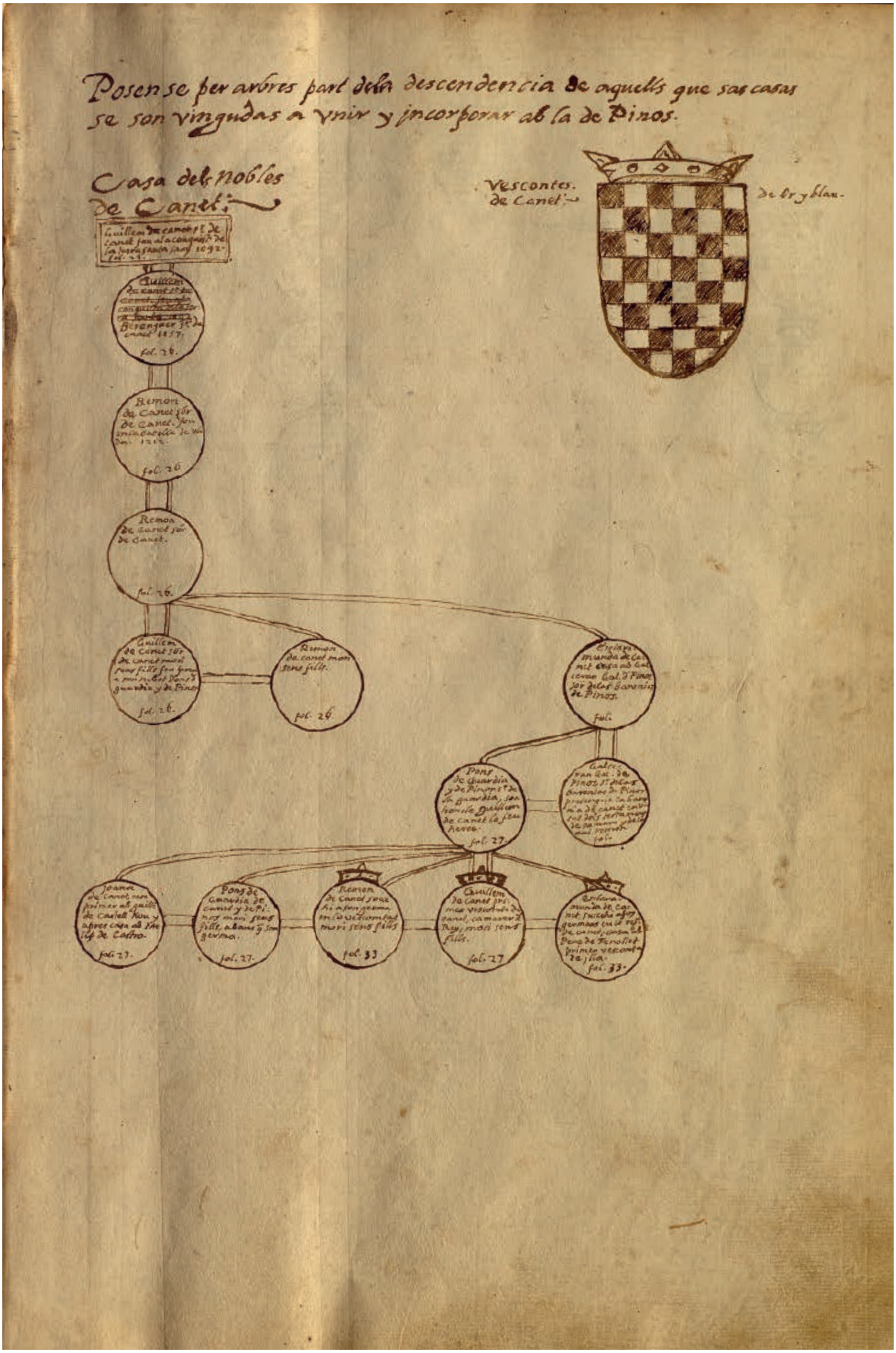
Zapata i Buxens, Ma. Assumpció (2004) *La Baronia Desbosch del Maresme: una jurisdicció feudal en l'edat moderna*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.

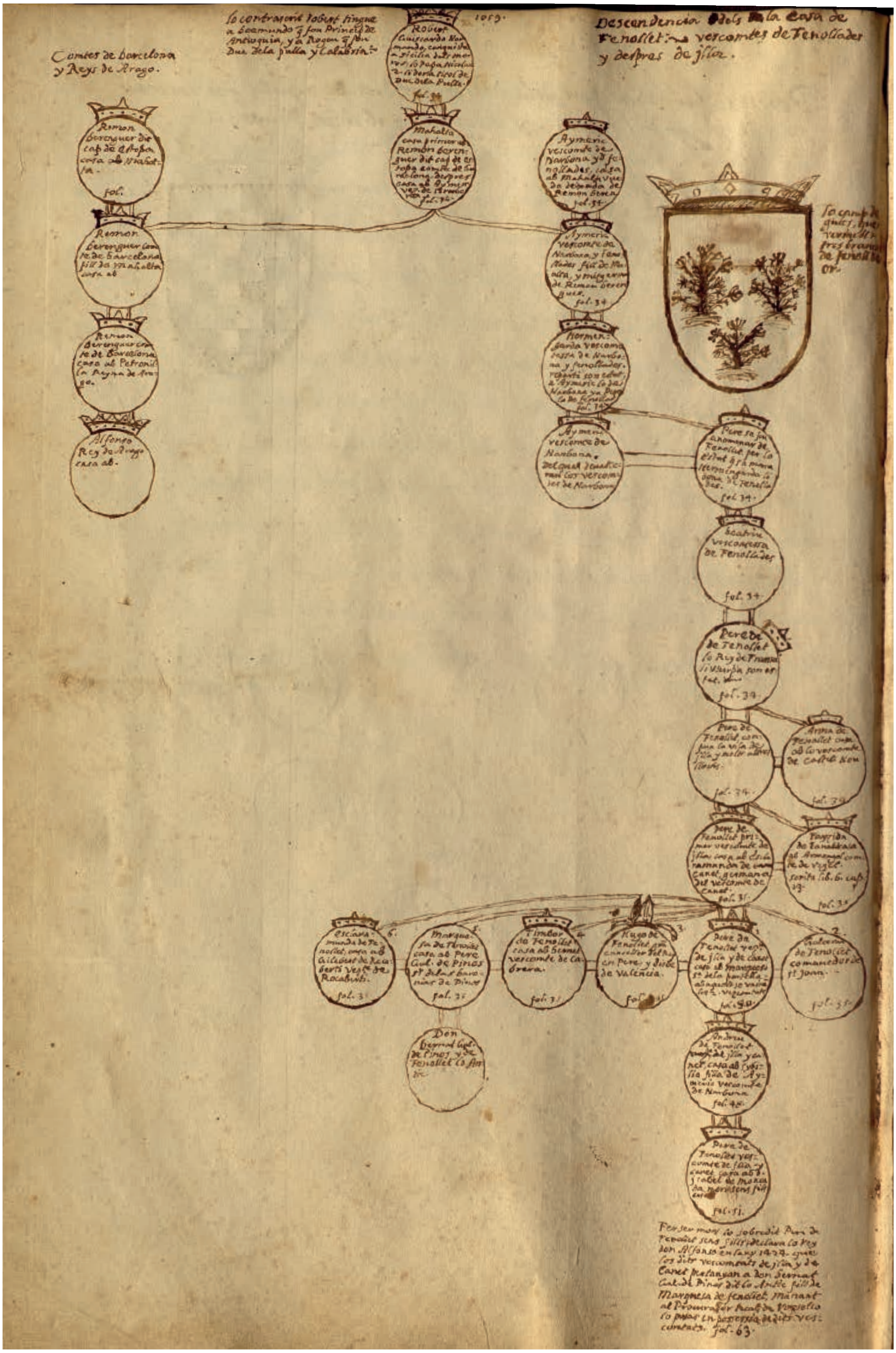
PART I.
TRANSCRIPCIÓ DEL MANUSCRIT

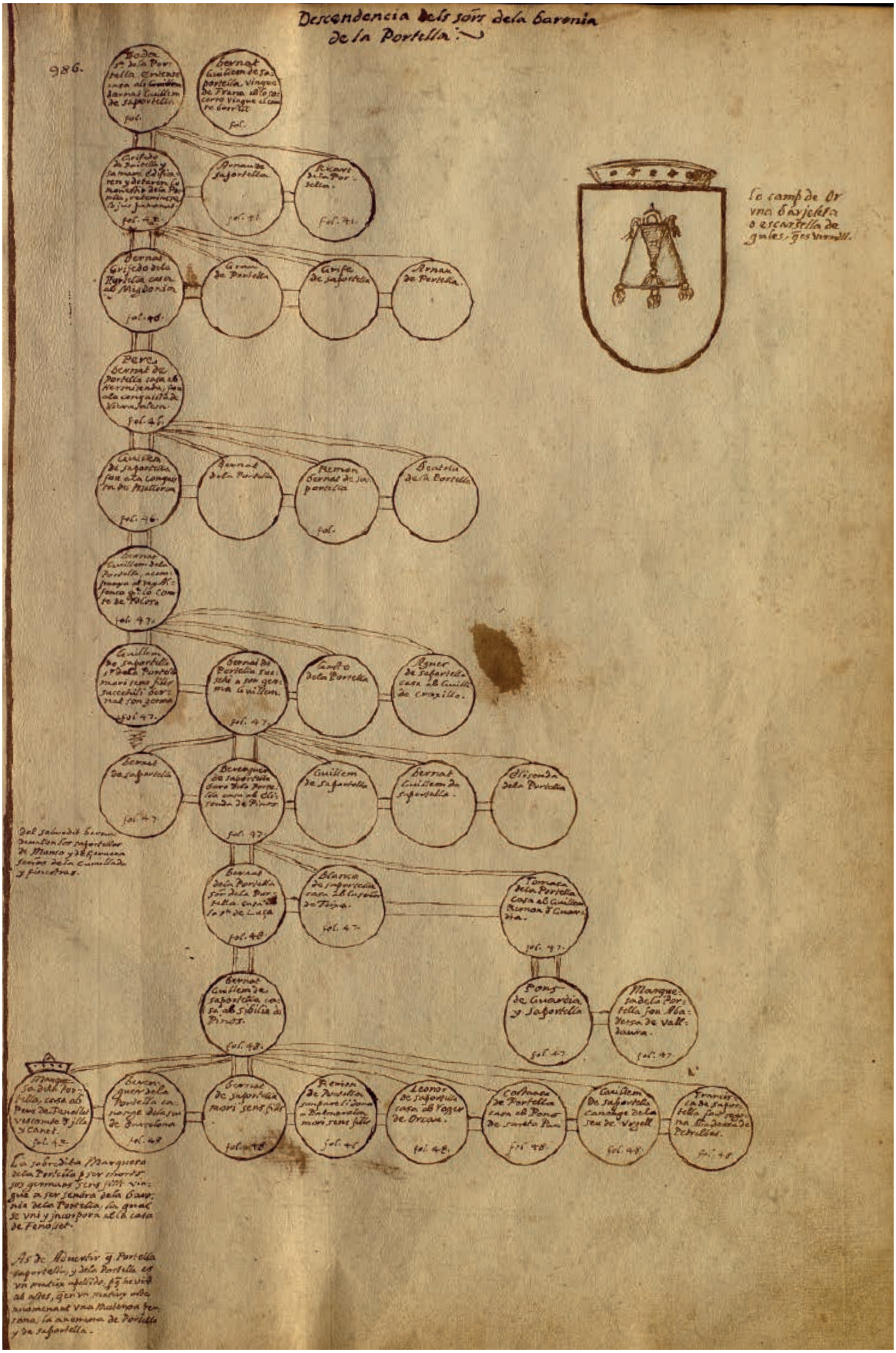
Les genealogies que apareixen al manuscrit

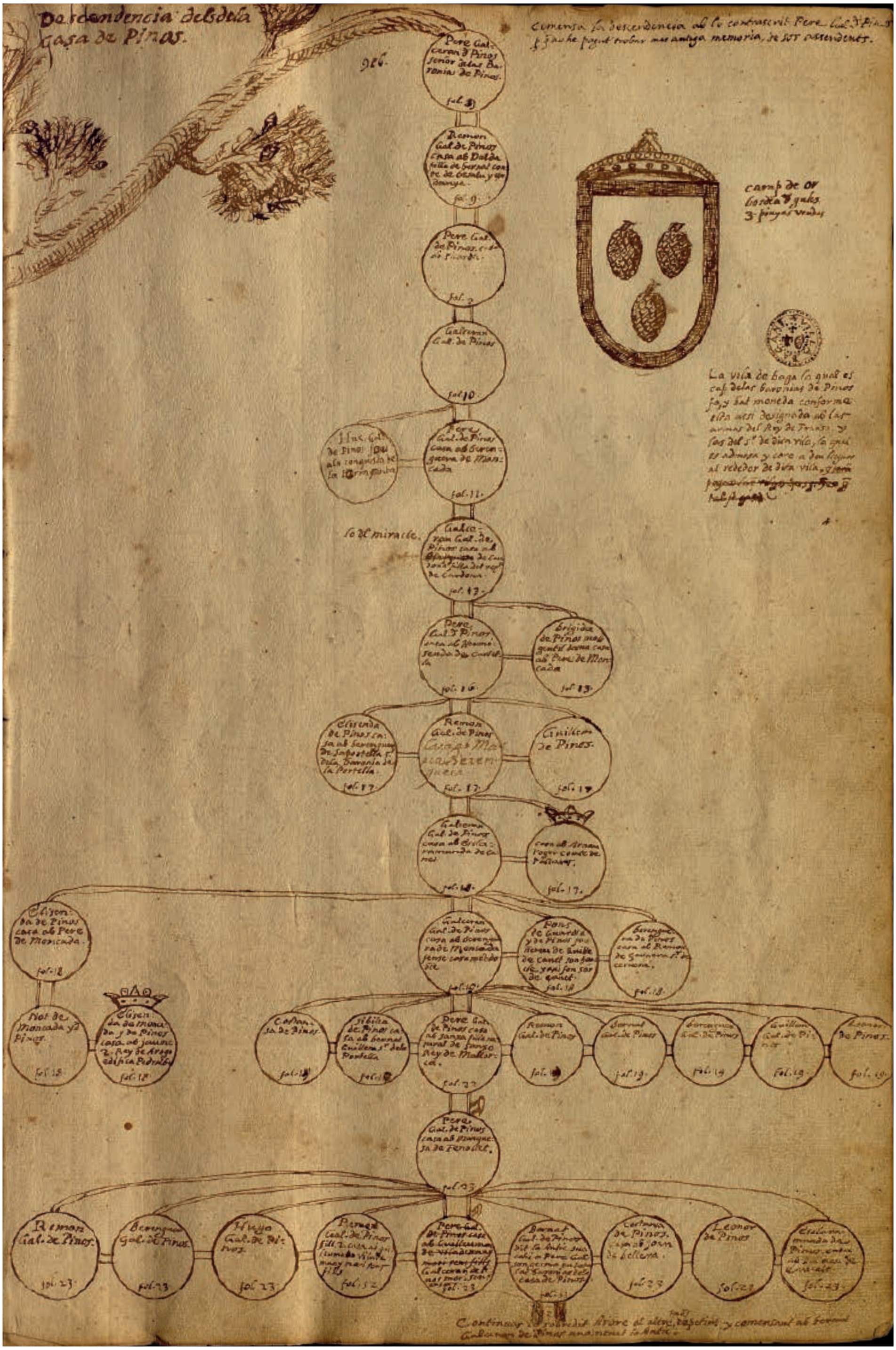

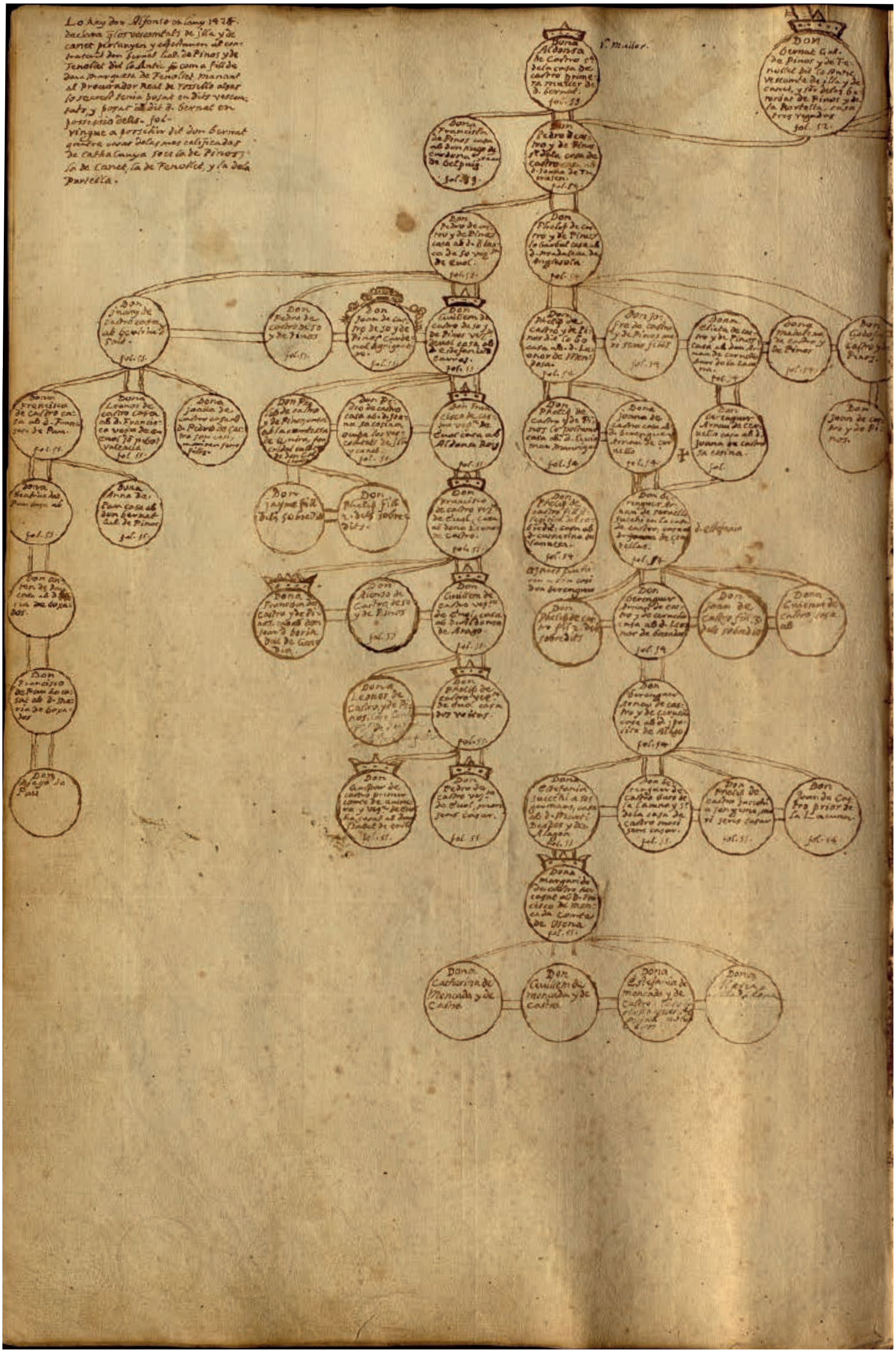

Las armas delas donas son entrades en la casa de Pinos, de aquells q simplament se anomenan de Pinos
Reys de Arago
Reys de Mallorca
Comtes de Besalu
Vescomtes de Cardona
casa de Moncada
casa de Mur
Melany
Balleste
Pau
Peramola
Serila
May
Senyument
corbera

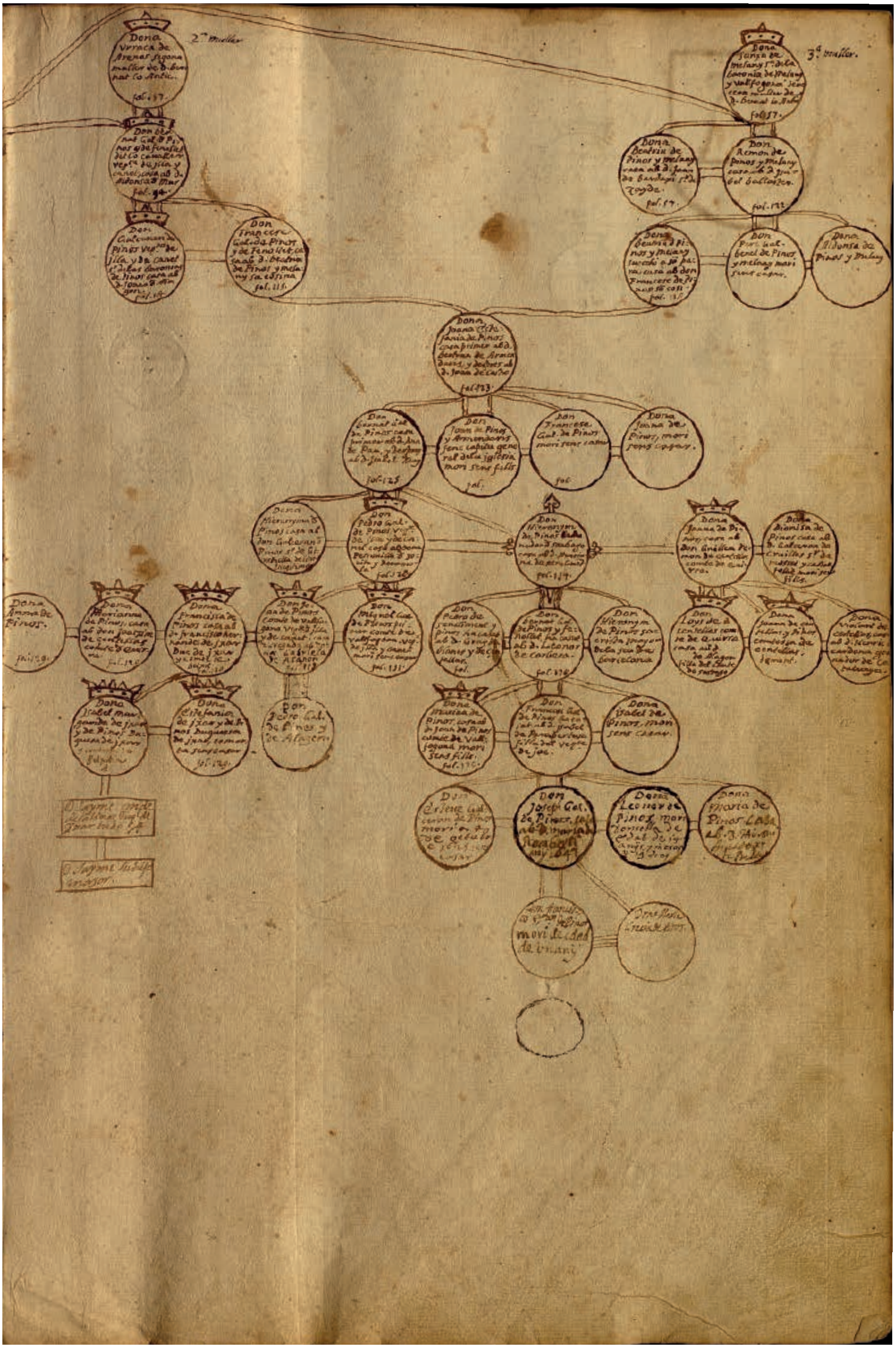

Posen se per arbres part dela descendencia de aquells que sas casas
se son vingudas a vnir y incorporar ab la de Pinos.
Casa dels nobles
de Canet.
Vescontes.
de Canet.
de or y blau.

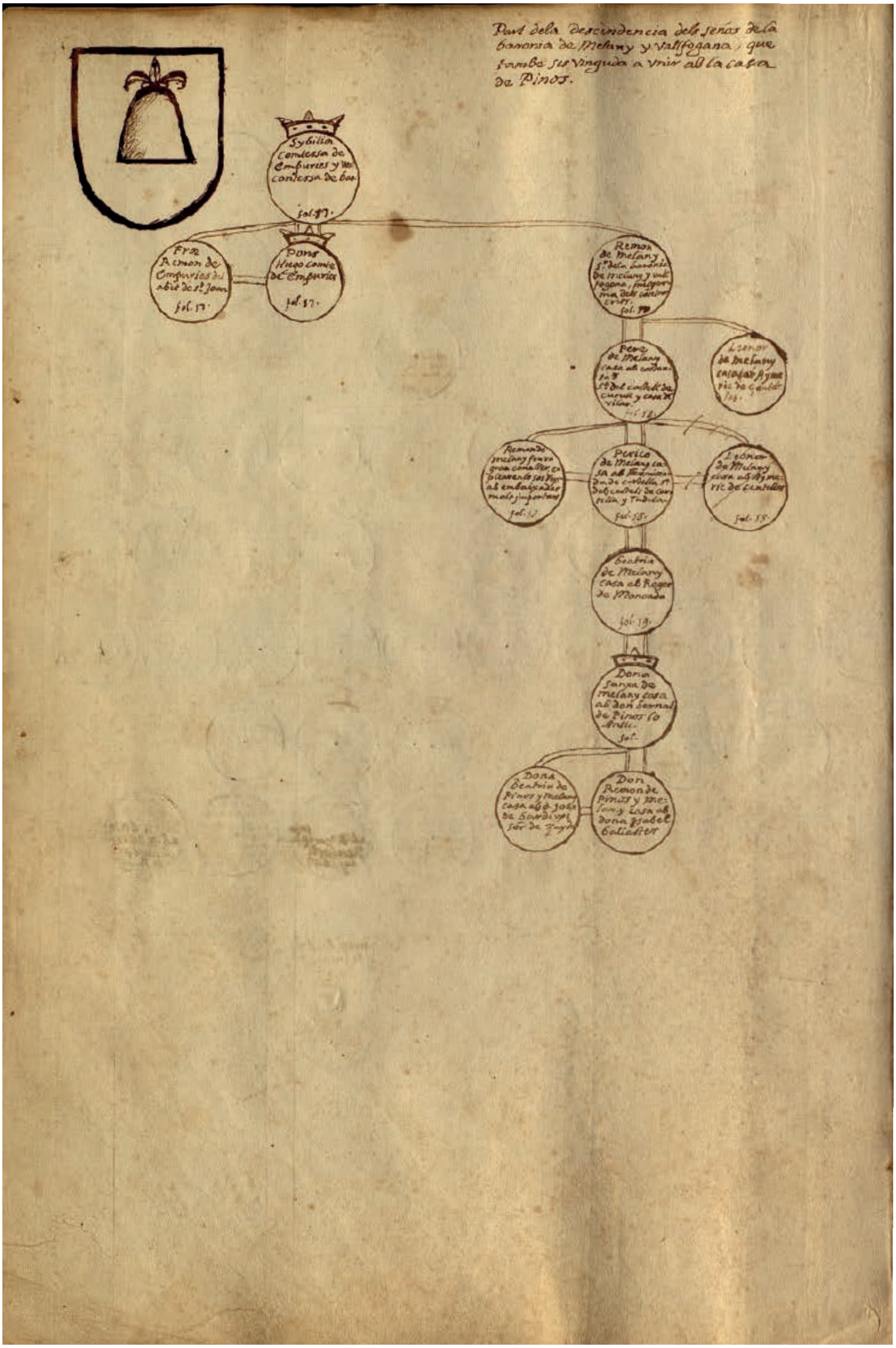

Comtes de Barcelona y Reys de Arago.
Descendencia dels la casa de Fenollet vescomtes de Fenolladés y después de Jllar.

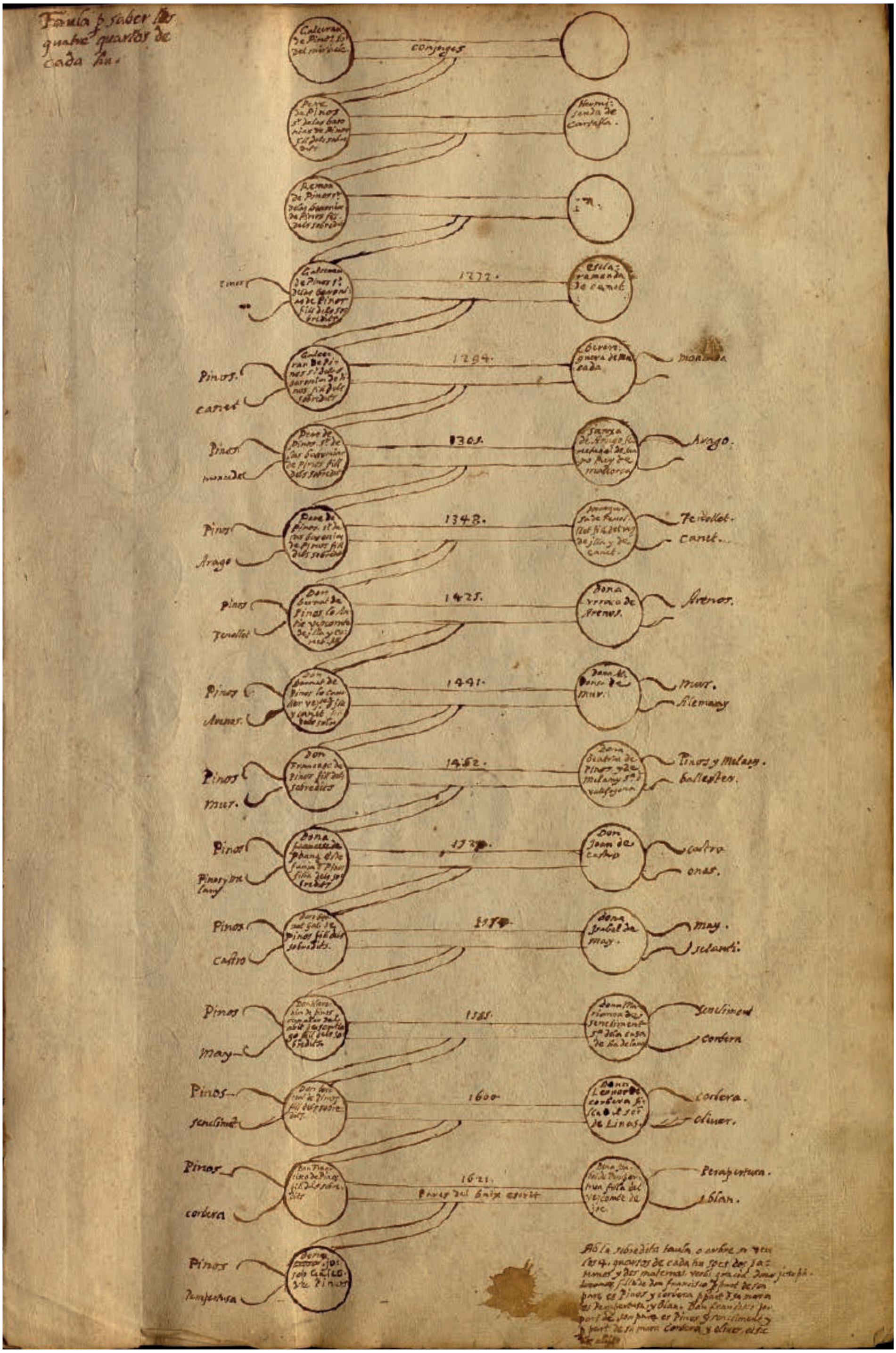

Descendencia dels sors dela baronia de la Portella
986.
Lo camp de Or vna barjeleta o escarsella de gules, ques vermell.

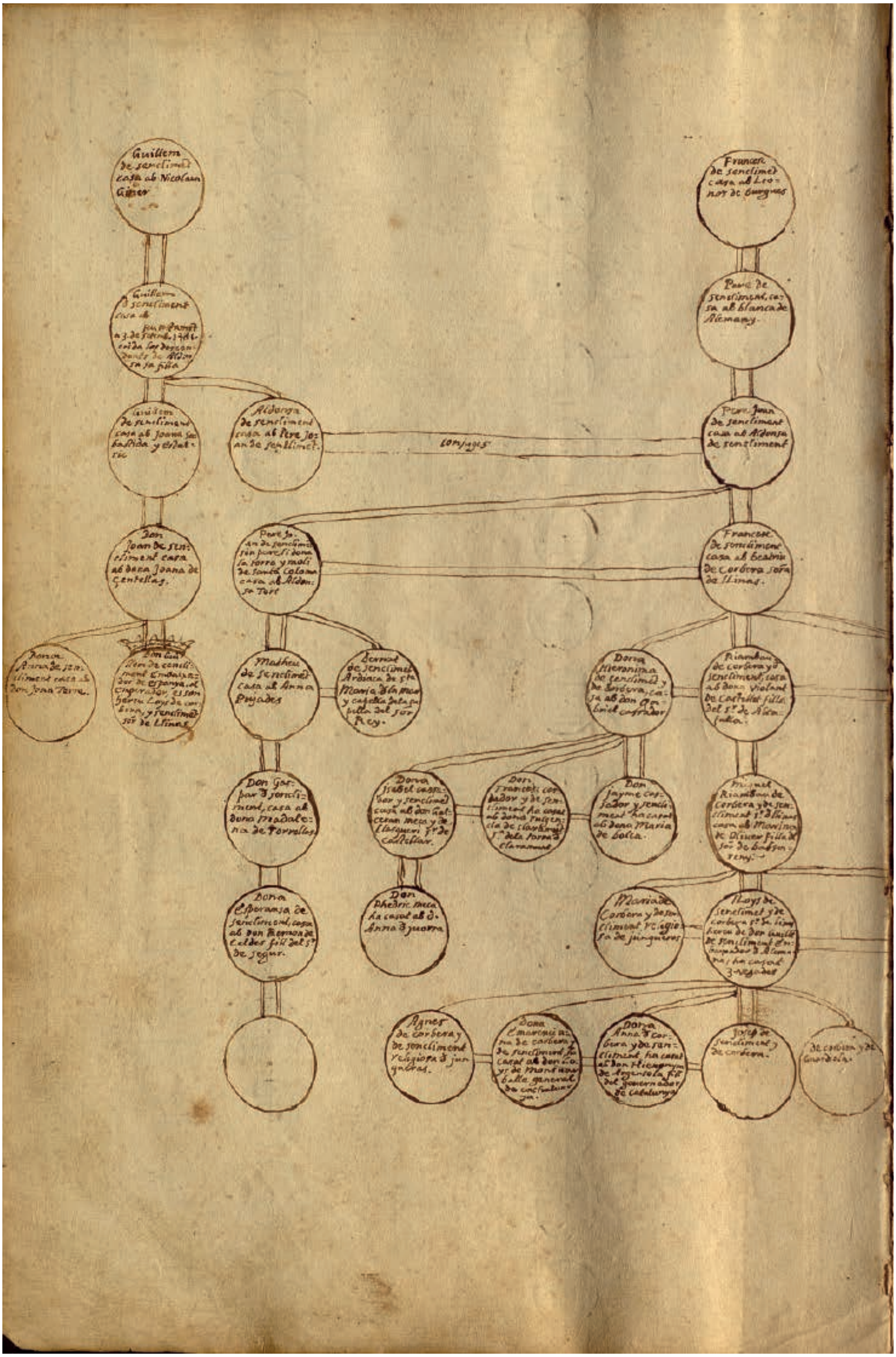

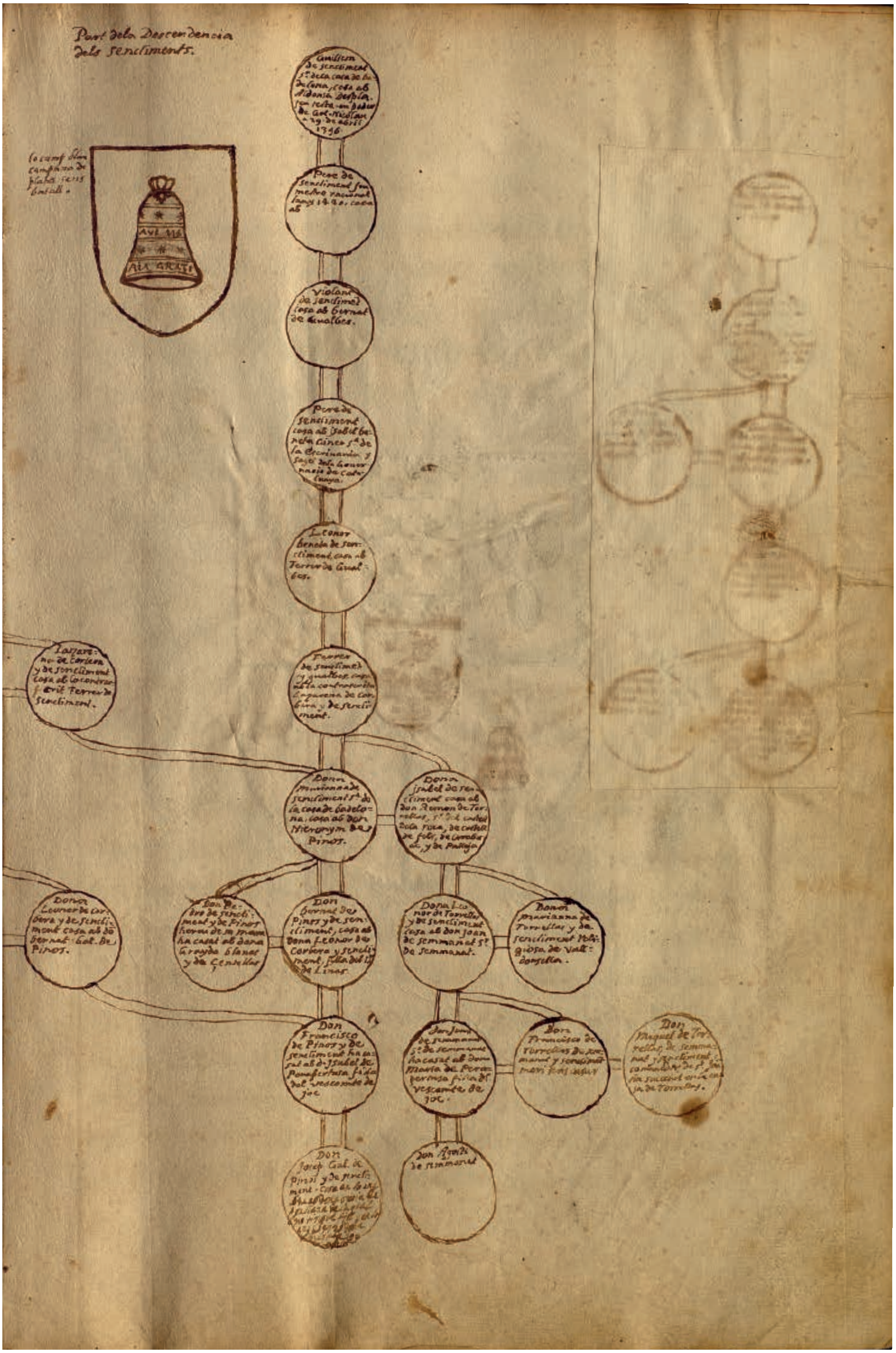

Part dela descendencia dels señós dela
baronia de Melany y Vallfogana, que
tambe sés vinguda a vnir ab la casa
de Pinos.

conjuges
1294
1301
1348
1425
1441
1462
1600
1621
Pinos
Canet
Arago
Tenollet
Mur
Alemany
Castro
May
Oliver
Cordera

Part dela Descendencia
dels senciments.

La transcripció del manuscrit[1]

La transcripción del manuscrito

Alejandro Martínez Giralt[2]
Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona
Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, Vilassar de Dalt

Marta Alari Hidalgo
Museu Arxiu de Vilassar de Dalt
Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, Vilassar de Dalt

Introducció

El cronista Jeroni Pujades (†1635) deixà constància al seu *Dietari* del fet que el 16 de maig de 1610 l'ofertori de la missa de consagració del nou bisbe de Barcelona, Joan de Montcada, va córrer a càrrec de sis cavallers. En opinió de Pujades, la particular intervenció d'aquells oferents havia estat molt ben acollida per la societat barcelonina d'aleshores, en part perquè feia visible la unitat «en

1 Abreviatures emprades: AHPZ = Archivo Histórico Provincial de Zaragoza; AMSMB = Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà; f. = foli; ms. = manuscrit; r = recto; v = verso.

2 Els autors voldríem agrair a l'Excel·lentíssim Sr. Ramon de Sarriera-Pinós, Marquès de Santa Maria de Barberà, que tingués l'amabilitat de donar el seu permís per a la realització dels estudis i de l'edició crítica del manuscrit que es presenten en aquest volum, així com la d'haver-nos facilitat una còpia de la genealogia elaborada per Moses Taylor Pyne. Voldríem regraciar també a la Dra. Anna Gudayol (cap de l'Àrea de Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya) per les seves valuoses indicacions codicològiques sobre el manuscrit, i al Dr. Alberto Velasco Gonzàlez (Museu de Lleida: diocesà i comarcal), pels seus oportuns apunts a l'entorn de la figura de Gaspar Galcerán de Castro y Pinós.

lo espiritual» de «tres cases dels nou barons qui entraren a la conquista de Cathalunya: Montcadas, Erills y Pinosos» (Pujades, 1610 [2, 153]). Es referia, és clar, a la història de l'arribada a terres catalanes d'Otger Cataló i els seus nou acompanyants per combatre els musulmans en temps de Carlemany. Segons la tradició, el mateix Otger hauria arribat el primer en companyia dels ancestres primigenis dels Montcada, els Pinós i els Mataplana, mentre que el d'Erill seria el darrer en trepitjar els futurs comtats catalans. Això equivalia a afirmar que, degut a l'antiguitat de les seves famílies, els oferents pertanyents als tres llinatges esmentats en la cita de Pujades es trobaven un graó per sobre dels Ivorra, Burgès-So i Meca-Clasquerí, que també havien participat en l'ofertori.

En ple segle xxi —per fer servir una expressió tant comuna com gastada— es pot pensar que probablement no hi havia necessitat de tanta creativitat. A fi de comptes, no només l'ascendència dels Montcada, dels Erill i dels Pinós es podia remuntar amb quasi tota seguretat als segles xi-xii, sinó que, a més, els seus membres formaven part de l'elit aristocràtica que sol rebre l'etiqueta de «titulada», és a dir, posseïdora de títols nobiliaris. Així, aquell 1610 els Montcada, encapçalats per Gastó, virrei d'Aragó i germà de l'abans esmentat bisbe de Barcelona, davallaven d'una branca de la nissaga que el 1581 havia passat de ser senyora de la baronia d'Aitona (al Segrià) a ser-ho del marquesat homònim. Pallaresos d'origen, els Erill havien esdevingut comtes el 1599, és a dir, exactament el mateix any que els Pinós havien obtingut els títols de comtes de Vallfogona (Ripollès) i de Guimerà (Segarra) que, com es veurà més endavant, se sumarien als vescomtals de què ja gaudien a les terres del Rosselló i del Conflent (Molas i Ribalta, 2004: 55-60, 74-78 i 91-94). A parer de Jerónimo Zurita (†1580), cronista oficial del regne d'Aragó, això era motiu més que suficient per reprovar, en ple segle xvi, l'excés de creativitat en matèria d'orígens dels llinatges teòricament nascuts de l'aventura de Cataló. Al cap i a la fi, s'acceptava que la seva «nobleza y antigüedad grande (...) verdaderamente es la mas confirmada y sabida que hay en toda España» (Zurita, 1562: I, 3). Ara bé, l'aparició de veus contràries als orígens ficticis de les famílies nobles entre autors que els historiadors d'ara consideren autoritzats, com ara el mateix Zurita, no provocà l'abandonament d'aquelles tradicions; més aviat al contrari, ja que fou de fet en els segles de l'Edat Moderna quan més va créixer el nombre de textos referents al passat dels llinatges nobles i, amb tota seguretat, una de les èpoques en què més es va disparar la creativitat dels responsables de la seva elaboració, fossin o no els mateixos nobles.

En el fons era una qüestió d'elecció que depenia de la mentalitat de l'individu. Ara bé, al segle XVII, com a les centúries immediatament anteriors i posteriors, aquesta mentalitat individual solia estar fortament condicionada per la família —sens dubte la cèl·lula bàsica d'organització social a tots els nivells—, la posició socioeconòmica d'aquesta i els interessos dels adults amb una autoritat política reconeguda sobre els seus parents. Com més a dalt es trobés una família en l'escala socioeconòmica, com més pretensions i opcions d'ascendir-hi tinguessin els seus membres, major seria aleshores la seva necessitat de guanyar legitimitat, el que habitualment implicava donar forma al passat o defensar un passat ja creat. En aquest punt, l'antiguitat jugava un paper clau. Als nobles els convenia pertànyer a un llinatge «antic», perquè en un marc social en què la tradició i els vells costums prevalien sobre les novetats, l'antiguitat era sens dubte un senyal de prestigi i una certa assegurança de preeminència.

Naturalment, si el propi llinatge no disposava encara d'un passat a l'alçada de les seves necessitats i pretensions, li caldria procurar-se'n un. Tanmateix, res d'això significa que no hagués existit mai una memòria familiar prèvia; simplement s'hauria tractat d'una narrativa oral susceptible de ser posada finalment per escrit, tot modificant-la o deformant-la fins a fer-la encaixar satisfactòriament en un context tal volta diferent d'aquell en què s'hauria gestat la memòria oral. En qualsevol cas, tant si es tractava de construir un passat nou com si se n'havia de rememorar i/o d'adaptar-ne un de vell, del que es tractava era de generar un escrit, una narració sòlida que permetés als integrants del llinatge reivindicar-se al nivell desitjat. Per tant, depenent de l'esforç d'adaptació que el redactor hagués de dur a terme per adequar la memòria de la nissaga al que requeria cada context, el contingut de la narració podia passar per llargs processos d'elaboració i de reelaboració (Jular Pérez-Alfaro, 2014: 201-209).

El cas és que l'any 1620 un d'aquells «Pinosos» que havia estat oferent a la missa de consagració del bisbe Joan de Montcada entengué, de sobte, que hi havia una necessitat seriosa de construir una narració d'aquelles característiques. Es tractava de Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment. La seva cosina germana Francesca, filla del seu oncle patern Pere Galceran (IV) de Pinós (†v.1591) i de l'esposa d'aquell, l'aragonesa Petronila de Zurita y Peramola, havia transferit els títols i l'herència del seu difunt espòs Juan Francisco Fernández de Híjar, duc d'Híjar (Terol) i comte de Belchite (Saragossa) (†1614), a la seva filla gran, María Estefanía, però aquesta havia

mort just aquell 1620 sense deixar descendència, i l'herència paterna havia acabat en mans de la germana de la difunta, Isabel Margarita Fernández de Híjar y Pinós. En vista del seu rang i dels seus cognoms, la nova duquessa d'Híjar, que encara no era casada, passava a ser des d'aleshores —si més no nominalment i, en tot cas, amb permís de la seva progenitora— la màxima autoritat política de la seva parentela. O, tal com ho veia Bernat Galceran, «tot lo que·y ha en la casa de Pinós regoneix (com és just) a Vostra Excel·lència per senyora» (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. Iv). A Bernat Galceran li degué semblar que havia trobat en la jove Isabel Margarita la persona idònia per ser educada en les gestes i els afers dels avantpassats i, alhora, reivindicar el cognom dels Pinós i el seu prestigi amb l'esperança potser d'influir-hi prou per obtenir-ne suports en determinades causes. Això podria explicar, doncs, la decisió de Bernat Galceran (IV) de Pinós de redactar una genealogia dedicada a la seva parenta Isabel Margarita, duquessa d'Híjar, que prendria per títol el de *Genealogia y Descendència de la Casa y Família de Pinós*.

La genealogia, la seva continuació i els seus autors

Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment era fill de Jeroni de Pinós i Mai, cavaller de l'Orde de Sant Jaume (†1584), i de la muller d'aquest, Marianna de Santcliment i Gualbes, que havia aportat al patrimoni familiar la casa forta de Badalona. Encara que situat entre els membres de la branca dels Pinós de Vallfogona, amb ell continuava un ramal de la nissaga establert a Barcelona. En aquest sentit, respondria al perfil d'aristòcrata urbà d'orígens rurals, fill i hereu de fadristern noble o fadristern ell mateix, que veia com se li començaven a obrir les portes als òrgans de govern de la ciutat, mentre que, al seu torn, la vella elit dels «ciutadans honrats» obtenia el dret a rebre privilegis d'ennobliment (Amelang, 1986). Així, en la seva qualitat de membre d'aquesta renovada elit de Barcelona que des del temps del rei Ferran II esdevenia part ciutadania ennoblida, part noblesa ciutadana, Bernat Galceran (IV) participà activament en la vida pública de la ciutat. Ho féu exercint el càrrec de «protector» o «president» del braç militar, institució que rebia el mateix nom que la representació de l'estament noble a les Corts del Principat, però que aplegava gent d'altres grups socials a més del pròpiament nobiliari. D'aquest nou braç militar Bernat Galceran (IV) de Pinós en seria «protector» durant els anys 1609, 1615 i 1621 (Pujades, 1621 [3, 47]; Martí Fraga, 2008: 237-247, i 2016: quadre 6). Finalment, en morir el rei Felip III l'abril de 1621, la Diputa-

ció del General en requerí l'assessorament per fer front a la situació juntament al de molts altres aristòcrates i juristes (Pujades, 1621 [3, 42-48]).

És ben cert que per tenir accés al càrrec de «protector» del braç militar, que en teoria es renovava bianualment, calia dipositar una elevada fiança de 1.000 ducats (Martí Fraga, 2016). Tenint en compte la quantitat a dipositar i les vegades que ocupà el càrrec, es pot dir que l'economia de Bernat Galceran (IV) no hauria estat exposada sovint a massa penúries, més aviat al contrari. A més, si l'hem de creure, el 9 de març de 1594, a l'hora de fer testament, Isabel de Rosanes li hauria traspassat en herència el seu patrimoni, que comprenia els castells de Barberà i d'Arraona («Rahona, que vuy se nomena de Sabadell») i la casa de Santa Coloma, al terme mateix de Barberà (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 171v). Aquesta Isabel havia quedat vídua de Gispert de Guimerà, senyor de Ciutadilla (Urgell), i l'únic descendent directe que podia heretar ni tan sols era fill seu, sinó que es tractava de Bernat de Guimerà, bastard legitimat del seu difunt espòs, exiliat a França des de 1592 a causa de diversos conflictes que tenia oberts —dels quals no pocs estaven relacionats amb guerres de bàndols— i privat dels seus béns per haver estat segrestats per la Corona (Serra i Puig, 1990: 20-26). En aquestes alçades de la recerca no estem en situació de dir què va moure exactament Isabel de Rosanes a traspassar l'herència a Bernat Galceran (IV) de Pinós; el que està clar és que Bernat de Guimerà va morir el 1600 sense haver obtingut el perdó reial. Abans, l'any 1599, segons el mateix Bernat Galceran (IV) el rei Felip III li hauria concedit determinats drets jurisdiccionals al castell de Barberà (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 171r), afegint-lo així a la llista de nobles que, com els seus parents de Vallfogona o els Erill, es van beneficiar de les inesperades *mercedes* que el monarca atorgà a la noblesa catalana després d'acabades les sessions de Corts a Barcelona.

Per altra banda, també és cert que la base econòmica que li donava poder no ho era tot. La seva reputació personal devia de ser prou bona per repetir com a «protector» del braç militar fins a tres vegades en les primeres dècades del segle xvii, així com perquè els membres de la Diputació volguessin sentir el seu parer en una situació tan crítica com era un canvi de sobirà. De nou és a través de Pujades que hom es pot aproximar a la seva persona, descrita pel cronista com un «boníssim y pacífich cavaller», en suma, «hu dels bons cavallers de Catalunya» mentre visqué (Pujades, 1621 [3, 48] i 1626 [4, 48]). Una reputació aquesta que derivava precisament de les seves formes, les seves virtuts personals i l'ús que feia dels seus recursos econòmics

per, en definitiva, conduir-se com s'esperava d'un individu del seu rang social. A la Baixa Edat Mitjana d'això darrer se'n deia «mantenir l'estament» o viure «segons el propi estament», i a l'Edat Moderna, «viure noblement» (Domínguez Ortiz, 1992: 179). Significava fer visible als altres la condició social d'un mateix a través de l'ostentació i l'exhibició del poder —gastant grans quantitats en béns de consum de les majors varietat i qualitat possibles—, de la implicació en la vida pública i l'ocupació de càrrecs de govern, de la preservació de l'honor individual i familiar fent ús de la força si s'esqueia, de l'assumpció del paper de benefactor d'institucions religioses... fins i tot, de la inversió en els patronatges artístic i cultural i de la implicació directa en la vida cultural del seu temps (Kaminsky, 1993; Palos Peñarroya, 1993: 359-393; Soria Mesa, 2011: 7-9; Ruiz Canales, 2011).

Aquesta vessant cultural de Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment que s'amaga al darrera de la *Genealogia y Descendència de la Casa y Família de Pinós* —en endavant, *Genealogia y Descendència*—és encara més rica i interessant que la seva vessant política. D'entrada, el fet que aquella genealogia fos obra seva ens indica clarament que ens trobem davant d'un lletraferit, però, sobretot, i atesa l'erudició que s'hi exhibeix, d'un bibliòfil i d'un amant dels llibres en general. Això és quelcom bastant fàcil d'entendre si es recorda que devia d'haver passat la seva jovenesa entre els volums de la vasta biblioteca que havia estat del seu oncle avi matern Miquel Mai (†1546), ambaixador a la cort pontifícia en nom de Carles I, vicecanceller del regne d'Aragó i conegut erasmista. Aquesta biblioteca havia anat a parar a mans del pare de Bernat Galceran (IV), això és, Jeroni de Pinós, juntament amb la resta de l'herència de la família Mai, a causa de la manca de descendència legítima (Batlle, 1999: 118; Bellsolell Martínez, 2011: 21-123 i 274-319).

Però, a més d'això, Bernat Galceran (IV) participava de manera activa en la vida cultural i intel·lectual del país. En aquest punt torna a emergir la figura del jurista Pujades, autor a més de l'esmentat *Dietari* d'una *Corònica universal del Principat de Catalunya* que es publicaria l'any 1609 (Pujol i Canelles, 1985: 152-167; Miralles Jori, 2002; Capdeferro i Pla, 2011-2012). Pujades rebé en préstec de Bernat Galceran (IV) la còpia de l'esborrany de les *Il·lustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya y Conflent* que el notari rossellonès Francesc Comte havia escrit el 1586 per a l'aleshores bisbe d'Elna, Joan Terés—més tard arquebisbe de Tarragona i virrei de Catalunya en nom de Felip III (Reglà, 1991: 102-104)—, i que el Pinós

havia copiat de la seva mà o fet copiar. Gràcies a aquell préstec, doncs, Pujades podria acabar la seva pròpia còpia del text de Comte el 1603[3] (Duran, 2008: 273-274 i 368). I no és aquell l'únic préstec del qual hi ha constància, ja que se sap que el 1622 Bernat Galceran (IV) també va prestar al sacerdot i heraldista barcelonès Jaume Ramon Vila (†1638) —a qui s'ha arribat a atribuir l'elaboració de *La fi del comte d'Urgell* (Batlle, 1999)— una còpia de l'anomenada *Crónica anónima de Enrique IV de Castilla*, suposadament escrita per Alfonso de Palencia, humanista i cronista oficial de Castella del segle xv (Duran, 2008: 273-274).

Les connexions evidents de Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment amb personalitats de la talla de Vila o del mateix Pujades indiquen, en definitiva, que es movia en alguns dels cercles intel·lectuals més importants de la Barcelona del tombant del segle xvi (Villanueva López, 2004: 88-90; citat per Llàcer Martorell, 2015: 163-164). En aquell context, per tant, sembla altament probable que hi hagués fluïdesa de contactes entre el mateix Bernat Galceran (IV) i el seu parent l'erudit, genealogista i heraldista Gaspar Galcerán de Castro, Pinós, So i Gurrea de Aragón, vescomte d'Évol i primer comte de Guimerà (†1638), alhora molt lligat personalment a Francesca de Pinós, duquessa d'Híjar (Moreno Meyerhoff, 2002: 26-27). De fet, com es veurà, la tradició manuscrita de la *Genealogia y Descendència* demostra que d'alguna manera Gaspar Galcerán acabà accedint al text de Bernat Galceran.

Aquest text, aquesta genealogia dels Pinós, encaixa sens dubte amb els cànons marcats pel gènere narratiu a què pertany. Com a tota bona genealogia, per tant, es tracta d'un text lineal que recull una successió d'esdeveniments relatius a la vida d'uns individus esdevinguts precisament successors i hereus. Des de temps medievals, l'estructura lineal de la genealogia reproduïa per escrit una línia imaginària de successió d'individus a qui es reconeixien els drets a ser-hi presents. En altres paraules: era una representació narrativa del llinatge (Spiegel, 1983: 47-51). Des d'aquest punt de vista, la narrativa genealògica perseguia el mateix objectiu que l'arbre genealògic, tot i que canviant les línies i els cercles que caracteritzaven formalment aquest darrer (Klapisch-Zuber: 2000) pel text en prosa, el que, per altra banda, no

3 Ms. 178 de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic; informació extreta de la Base de dades de Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna (MCEM); vegeu: <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=709> [consulta: 21 de gener de 2018].

significa que no es poguessin combinar, i explica per quina raó el manuscrit original de la *Genealogia y Descendència* no només inclou arbres genealògics il·lustratius, —de fet, també introdueix el cercle, emprant-lo com el marc formal ideal on inscriure el nom de cadascun dels individus que protagonitzen els diferents episodis de la successió. Així mateix, en la seva obra Bernat Galceran (IV) respectà el tradicional maridatge entre elements ficticis i/o llegendaris propi del relat genealògic medieval i modern. Per constatar-ho, el lector en tindrà prou amb donar una ullada als folis que l'autor dedicà a les llegendes d'Otger Cataló i de Galceran de Pinós i el rescat de les cent donzelles, el contingut dels quals està inclòs en l'edició del text de la *Genealogia y Descendència*, que es publica a continuació d'aquesta introducció. Amb aquesta fidelitat al model genealògic, la *Genealogia y Descendència* demostra ser hereva d'una concepció medieval de la tasca de l'historiador basada en l'obligació moral de recrear la imatge del passat tot reproduint els continguts de les autoritats. En aquest sentit, l'historiador actuava com a compilador i renunciava així a preguntar-se sobre el per què de les coses, reproduint fonts amb independència fins i tot de l'autenticitat del contingut (Spiegel, 1983: 44-47; Cortadellas i Vallès, 2001: 49).

El model genealògic de què parlem començà a conrear-se a terres franceses entre els segles xi i xii i, més concretament, a partir del moment en què reis i prínceps primer, i uns quants nobles després, el veieren útil per satisfer les seves necessitats i els seus requeriments socials i polítics. Per contra, a la península ibèrica la majoria dels nobles no sembla haver vist els avantatges que els oferien les genealogies escrites excepte, com és ben sabut, els comtes de Barcelona; a la Corona de Castella, de fet, cal esperar al segle xiv per trobar les primeres genealogies nobles (Aurell, 2014). En marcat contrast amb això últim, als territoris hispànics l'escrit genealògic coneixeria un veritable boom a partir ja del segle xvi, que es mantindria fins ben entrat el xviii i que era en realitat part d'un fenomen historiogràfic de dimensions paneuropees (Soria, 2004: 22; Crouch, 2005: 99-100). Naturalment, el boom genealògic era inacceptable pels humanistes que havien adoptat la crítica dels textos i, en general, una postura escèptica enfront dels relats i les fonts que semblaven allunyar-se del rigor històric (Burke, 1969 [2016: 67-93 i 177-197]). Així, es desfermarien llargues i agres polèmiques que en algun cas concret tindrien conseqüències molt pitjors que el desprestigi historiogràfic entre aquells «escèptics» (Bizzocchi, 2010: 11-29). A terres hispàniques, el criticisme bibliogràfic i documental derivat

d'aquesta altra concepció del passat es fondria, a partir sobretot del segle XVII, amb un substrat social profundament catòlic, cosa que contribuiria al seu èxit entre els eclesiàstics (Betrán Moya; Espino López, i Toledano, 1992: 322-323; Pérez Latre, i Asensio Vilaró, 1988; Antón Pelayo, 1999-2000).

La visió negativa sobre la literatura genealògica forjada pels crítics i escèptics de l'Edat Moderna tindria continuïtat més endavant amb el positivisme historiogràfic, pel qual les dades només tenien valor històric si eren contrastables, fiables i rigoroses i, per tant, convenia destriar les que sí ho eren de les que hom podia considerar falses. Pel gran expert en història dels Pinós, mossèn Joan Serra Vilaró, les «inexactituds» de la *Genealogia y Descendència* d'aquella nissaga foren motiu suficient per negar-li el valor de font històrica (Serra Vilaró, 1930: 88). Així s'explica que el prolífic medievalista barceloní —i cofundador de l'Institut d'Estudis Catalans— Joaquim Miret i Sans no tingués precisament una opinió millor sobre l'obra genealògica de Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment (Miret i Sans, 1901: 173). En el seu estudi dedicat a la història dels vescomtes de Cerdanya, Conflent i Berguedà, Miret i Sans abordà entre altres qüestions la idea segons la qual hi havia hagut vescomtes de Querforadat amb anterioritat a l'Edat Moderna. Amb els documents i les fonts que tenia aleshores al seu abast, el mateix Miret i Sans negà que existís cap evidència documental i, conseqüentment, cap base històrica de l'existència d'aquells vescomtes, per després concloure que el primer senyor del lloc alt-urgellenc de Querforadat en prendre'n el títol de vescomte ho havia estat a mitjan segle XVII i no abans. El seu veredicte, és clar, deixava en molt mala posició a ulls dels historiadors el responsable d'aquella idea, a qui Miret i Sans identificà amb el primer en adoptar el títol de vescomte de Querforadat, i que de fet era l'abans esmentat Gaspar Galcerán de Castro. A l'entorn de les possibles motivacions que el comte de Guimerà podria haver tingut per reivindicar el títol vescomtal de Querforadat, Miret i Sans opinava que:

> Potser la vanitat dels nobles de aquella època, desitjosos de reunir molts titols y creurels d'antiga creaciò, feu que don Gaspar de Pinós, comte de Guimerà, convertis arbitrariament lo senyoriu del Querforadat en vescomtat [...] Devèm repetir que no havèm trobat cap document antich en que sia anomenat lo vescomtat del Querforadat (Miret i Sans, 1901: 175).

Amb les dades de què disposava, Miret i Sans difícilment podia arribar a saber que la reivindicació d'aquell títol era anterior als temps de Gaspar Galcerán. En concret, determinades fonts notarials semblen indicar que la decisió d'intitular-se vescomtes de Querforadat l'havien presa ja els antecessors d'aquell des del començament del segle XVI (MORENO MEYERHOFF, 2002: 17).

Òbviament, una genealogia no és una font històrica qualsevol; per les seves característiques i els objectius dels seus autors, cal emprar-la sempre amb molta cura. Però potser sigui excessiu invalidar-la degut a això o, fins i tot, assenyalar-la com una evidència de les suposades insuficiències de la historiografia del Barroc, com sembla ser el parer de destacats experts actuals en el camp historiogràfic (SIMON I TARRÉS, 2004: 116). Perquè si el relat genealògic pot no constituir una font històrica pel seu contingut degut al caràcter inseparable dels seus elements reals i ficticis, sí pot esdevenir, en canvi, tal com defensa Isabel Alfonso, una font d'història social pel que explica o insinua del context històric en el qual és elaborat i transmès (ALFONSO ANTÓN, 1996: 361-362). D'aquí que davant del gènere i dels trets que caracteritzen la *Genalogia y Descendència*, la utilitat o no del seu contingut per a la reconstrucció dels fets històrics hauria de ser el darrer aspecte a considerar a l'hora de valorar-la, posant-hi per davant la seva funció social i el que ens pot dir sobre la noblesa catalana del segle XVII i la seva mentalitat. Al cap i a la fi, la genealogia expressava i, alhora, donava forma a una autèntica «cultura e ideología nobiliaria» (ATIENZA HERNÁNDEZ, 1998: 15; JULAR PÉREZ-ALFARO, 2014: 201-207). Tenia, per tant, una utilitat social. En ocasions, per exemple, podia constituir perfectament un mèrit a través del qual poder accedir a una institució de prestigi, com la que el reputat genealogista castellà Luis de Salazar y Castro elaboraria el 1702 «para que el señor duque» de Medina-Sidonia «sea recivido cavallero de la Orden de Santi-Espíritus» (CARRIAZO RUBIO, 2013: 53).

En qualsevol cas, la mort de Bernat Galceran (IV) féu que la *Genealogia y Descendència* restés inacabada. Caldria esperar a un continuador del text que, un cop arribat, desenvoluparia la tasca al llarg de només uns pocs folis, aturant-se definitivament en la figura de Josep Galceran de Pinós i Pinós. Aquest era quadrinét de Bernat Galceran (IV) per part de mare —o el que ve a ser el mateix, fill de rebesnéta—, Josefa de Pinós i Urriés (†1747), que havia estat marquesa de Santa Maria de Barberà en qualitat de

filla i successora del primer marquès de Barberà, Josep de Pinós i Rocabertí (†1716) (Molas i Ribalta, 2004: 132-133). Se sap que Josep Galceran de Pinós i Pinós:

> Fou nomenat Acadèmich de Bones Lletres lo 4 d'Abril de 1731. Lo 3 de Setembre de 1755 llegí un treball explicant la sòlida tradició de la miraculosa llivertat de Galceràn de Pinós per intercessió de Sant Esteve. En l'Academia del 5 de Setembre de 1759, donà lectura a un treball literari dedicat a la feliç recordació del Rey, Protector de la Academia, Ferran III de Catalunya y VI de Castella [...] Morí pe'l Desembre de 1785. Son fill Esteve fou sacerdot y també individu de nostra Academia (Carreras i Bulbena, 1922: 329).

I que arribà a ser vicepresident de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (Campabadal i Bertran, 2006: 93-94). Tenint en compte això, és a dir, el perfil erudit i acadèmic del tercer marquès de Santa Maria de Barberà, així com el fet que la mà del continuador de la *Genealogia y Descendència* mostri un traç cal·ligràfic propi del segle xviii i s'aturi precisament en la persona d'aquell i, per últim, que el seu fill Esteve, futur altre acadèmic, no figurés encara entre els descendents de Josep Galceran de Pinós i Pinós quan la narració s'aturà de manera definitiva, permet plantejar com a hipòtesi la possibilitat real que el continuador de l'obra genealògica de Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment fos justament el seu descendent i successor Josep Galceran de Pinós i Pinós, tercer marquès de Santa Maria de Barberà i, en efecte, pare del prevere Esteve de Pinós i Sureda que ingressaria a l'Acadèmia l'any 1782 (Campabadal i Bertran, 2003: 77).

Els Pinós-Santcliment: noblesa i llinatge

Arribats en aquest punt, convé recordar que el dels Pinós-Santcliment era només un dels ramals del llinatge Pinós. No perdre de vista aquest detall és clau per situar-lo correctament en l'esquema familiar, així com per comprendre quina posició ocupava en la societat i, finalment, en quina mesura i de quina manera varen afectar les vicissituds familiars i socials el seu univers mental.

Ja hem vist com a la ciutat de Barcelona s'havia desenvolupat una veritable noblesa de tipus urbà. Però aquest procés, en què participaven precisament els Pinós-Santcliment, era part d'un de més gran que transformaria la noblesa catalana entre els segles xvi i xviii. Les nissagues més antigues

i poderoses, les que conformaven l'alta noblesa dels anomenats «barons», «magnats» o «rics hòmens», o ja s'havien extingit o anaven camí de fer-ho, mentre els seus amplis patrimonis passaven a mans d'unes pubilles que acabarien transferint-los als seus esposos i els seus descendents, fossin aquests d'origen aragonès o castellà. Els grans llinatges baronials supervivents, principalment els ducs de Cardona i els esmentats Montcada marquesos d'Aitona, es veurien obligats a fer equilibris entre la defensa dels seus interessos al Principat i la necessitat política de ser presents físicament al gran centre de poder de la Monarquia Hispànica dels Àustries, establert amb el temps a la vila de Madrid. Això, i la possibilitat de desenvolupar funcions pròpies d'alts càrrecs de l'administració d'aquella mateixa monarquia, fos a la Península o als dominis exteriors, la convertirien en una noblesa cada vegada més absentista (Serra i Puig, 1990: 18; Molas i Ribalta, 2004: 14).

La resta de famílies nobles dels segles anteriors a la Guerra de Successió, molt nombroses en comparació amb les dels grans barons, però indubtablement una petita minoria en proporció amb la resta de capes de la societat —com passa sempre amb tota elit social—, mantindrien viva la noblesa al camp, alhora que contribuirien a fer possible el seu arrelament als centres urbans. Aquesta mitjana i petita noblesa del país retindria la seva condició majoritària de no titulada a causa sobretot de la política restrictiva de Carles I en matèria de concessions de privilegis nobiliaris i, molt especialment, de la del seu fill Felip II. De fet, aquesta tendència no es revertiria fins a la coneguda com a «inflació de privilegis de noblesa» dels temps de Felip III, que començaria amb les esmentades *mercedes* de juliol de 1599 (Elliott, 2006; Amelang, 1986: 48-75; Molas i Ribalta, 2004: 73-74; Palos Peñarroya, 1992: 351-359).

Segons el destí de la seva branca concreta del llinatge, els Pinós es veurien ocupant una o una altra posició en l'encara mal coneguda jerarquia nobiliària. El problema és aconseguir situar-los dins del seu esquema de parentiu perquè, en línies generals, tal i com denuncia Enrique Soria Mesa, malgrat el seu evident paper preeminent i articulador de la vida social, econòmica i política del que anomenem Antic Règim, la reconstrucció de la història dels llinatges nobles no ha estat mai una prioritat real dels investigadors (Soria Mesa, 2009: 218-219). En el cas concret dels Pinós, a més, Pere Molas ja ha assenyalat fins a quin punt el nombre de branques del llinatge i els problemes d'homonímia dificulten molt la tasca de construir unes línies de parentiu històriques que siguin realment fiables (Molas i Ribalta, 2004: 74). Fins

al moment, de fet, el gruix dels treballs centrats en la nissaga o que aporten dades fonamentals pel seu estudi es van publicar durant el primer quart del segle xx. Aquests són, a més del ja esmentat de Miret i Sans, els elaborats pel sacerdot i erudit conflentí Joseph Giralt sobre els senyors d'Évol i per l'historiador olotí Francesc Montsalvatje sobre Vallfogona. En puritat, però, l'únic estudi realment dedicat als Pinós segueix sent a dia d'avui la monumental monografia sobre les baronies berguedanes de Pinós i Mataplana de Serra Vilaró, publicada entre 1930 i 1950. A partir d'aquí, la història del llinatge s'ha de complementar amb altres informacions, com ara les procedents dels treballs d'història de la noblesa de la Guerra Civil Catalana de Santiago Sobrequés, de la dels Castro de Maria Teresa Ferrer i Mallol, de la del vescomtat de Canet de Claire Ponsich o de la de Pere Molas sobre l'Edat Moderna. Tanmateix, partint d'aquests i d'altres treballs es poden anar establint algunes línies generals a l'entorn de la trajectòria del llinatge dels Pinós des dels seus orígens.

D'entrada, tot apunta a que la nissaga Pinós hauria arrencat de la família que a mitjan segle xi tenia en feu dels comtes de Cerdanya el primitiu castell de Pinós, potser situat a la vall de Gósol. Per contra, la interessant teoria segons la qual aquella família hauria descendit directament dels mateixos comtes cerdans, formulada en el seu dia per Serra Vilaró, està de moment ben lluny d'estar demostrada i, per tant, no seria més que una suposició (Miret i Sans, 1901: 171-172; Serra Vilaró, 1930: 91; Bartrina, 1993). Els descendents d'aquella família de vassalls comtals de la marca o frontera meridional de la Cerdanya que constituïa aleshores el Berguedà contribuirien a donar continuïtat al llinatge i al seu arrelament al territori, entrant en conflicte tan aviat com els seus interessos xocaven amb els d'altres senyors feudals. Com ara el monestir de Sant Llorenç de Bagà, al que Galceran (I) i la seva esposa Estefania haurien disputat determinades possessions —no sabem si recorrent a la violència armada—, i davant del qual haurien de cedir el 1129 tot reconeixent que se n'havien apropiat «injustament» (Serra Vilaró, 1930).

Les seves terres nadiues constituirien l'espai en què donarien forma a una senyoria reconeguda com a pròpia i estable, més tard baronia, de Pinós. Allà Galceran (III) (†v.1295) fundà la vila de Bagà l'any 1233. La concessió de determinats avantatges als potencials habitants de la vila —les anomenades franqueses, que en la seva majoria començaven sent exempcions fiscals— era una bona manera d'organitzar i de donar dinamisme al terri-

tori, impulsant-ne el poblament i creant-hi unes condicions favorables per a l'activitat econòmica. En general, es pot dir que a les primeres senyories sota domini Pinós la política de concessió, confirmació o renovació i ampliació de franqueses s'estengué fins a mitjan segle xvi. Pel camí, les cartes de poblament i de franquesa i els ulteriors privilegis farien possible el desenvolupament de centres de població com ara Gósol, Faners o Gironella, en paral·lel al que els veïns Mataplana afavorien a punts de la importància de Castellar de n'Hug o la Pobla de Lillet (Serra Vilaró, 1930: 94-96; Font i Rius, 1985: 32-54).

Els Pinós sobreviurien al pas del temps seguint un vell costum de la noblesa catalana, que consistia a alternar la participació en les expedicions militars de conquesta llançades per la dinastia que havia assolit l'hegemonia política —la de Barcelona, primer comtal i després reial, seguida de la de Trastàmara— que els podien resultar beneficioses, així com en unes operacions de defensa davant d'agressions externes cada vegada més comunes a partir dels darrers decennis del segle xiii, amb episodis d'oposició motivats per aquelles accions comtals i reials que s'entenien com perjudicials pels seus interessos o els d'altres senyors de qui eren vassalls. Arribat el cas, uns quants nobles serien capaços fins i tot de coalitzar-se per resistir militarment, tot i que, com observà Santiago Sobrequés, la derrota de la darrera gran lliga nobiliària implicaria la victòria de la tendència al centralisme polític dels reis d'Aragó pels volts de 1280. En endavant, conforme s'anessin fent cada vegada més evidents els beneficis del servei permanent o gairebé permanent als reis d'Aragó i a les seves empreses, la noblesa medieval catalana aniria evolucionant devers allò que se sol anomenar «noblesa de servei». Fins a l'esclat de la Guerra Civil, les alteracions que experimentaria aquest nou model serien més aviat escasses (Sobrequés i Vidal, 1957 [2011]).

Necessitats d'espai i imperatius temàtics ens obliguen a desviar l'atenció dels detalls relacionats amb l'àmbit estatal i donar prioritat ara a les dinàmiques del parentiu, en especial les matrimonials i successòries, que són les que permeten entendre millor en quina situació es trobaven els Pinós i la branca dels Pinós-Santcliment en el moment de la redacció de la *Genealogia y Descendència*.

Des d'aquest punt de vista, a partir del segle xiv la història dels Pinós era la d'una dinastia que col·leccionava títols i patrimoni a través de matrimonis amb les darreres supervivents de llinatges nobles de rang divers. Al marge de la baronia de Mataplana, que comprarien avançada la dècada de

1370 a uns mateixos Mataplana obligats a vendre per fer front als seus aparentment creixents deutes i que, per motius financers, haurien de traspassar gairebé al complet al monestir de Sant Joan de les Abadesses (Bertran i Roigé, 1994: 17), el gruix de les dignitats i de les senyories adquirides els arribarien justament per aquelles vies. Així, el matrimoni amb qui acabaria sent hereva última dels senyors de la baronia ripollesa de Milany els proporcionaria el domini sobre les possessions dels Milany a partir de 1380, de la mateixa manera que la mort l'any 1423 sense descendents mascles legítims de Pere VIII de Fenollet, vescomte d'Illa i de Canet, convertiria en vescomte a l'espòs de la seva filla Aldonça de Fenollet, Bernat Galceran (II) «lo Cavaller» (†1441). El lot que aportava Aldonça incloïa a més les baronies berguedanes de la Portella o Saportella i de Lluçà, que el seu besavi patern Pere VII de Fenollet havia obtingut el 1387 en extingir-se els Saportella i restar ell com a successor en virtut del seu matrimoni amb Marquesa de Saportella (†1382) (Montsalvatje y Fossas, 1916: 54; Sobrequés i Vidal, 1965: 172; Ponsich, 1992: 45-46). Temps després, el casament de Pedro Galcerán (II) de Castro (†v.1460) amb Blanca de So suposaria l'obtenció en circumstàncies similars del tercer vescomtat, el d'Évol.

Per tant, a mitjan segle xv els Pinós havien augmentat el seu patrimoni de manera considerable a través, sobretot, de la incorporació de tres títols vescomtals i dels dominis associats en aquests. Uns vescomtats, els rossellonesos d'Illa i de Canet i el conflentí d'Évol, que havien estat creats pels reis de Mallorca els anys de 1314, 1322 i 1337 per recompensar i seguir assegurant-se la fidelitat i el servei dels llinatges dels Fenollet, els Canet i els So, respectivament (Giralt, 1905: 194-224; Ponsich, 1992: 42-45). La quantitat de dominis que els Pinós passaren a atresorar significà que n'hi hauria més a repartir entre els descendents sempre i quan, és clar, es garantís que les propietats no escaparien al control del llinatge. Però, a més, cal parar atenció al fet que també s'adquirien cognoms, i que la preservació d'alguns d'aquests dotaria de personalitat a uns ramals amb interessos no sempre coincidents. De fet, molt abans de donar origen a la branca dels Pinós-Santcliment, els Pinós ja s'havien escindit en dos grans ramals: el dels Pinós-Fenollet i el dels Castro-Pinós.

Tot va començar amb el matrimoni entre el pare de l'abans esmentat Bernat Galceran (II) el Cavaller, Bernat Galceran (I) «lo Antic» (†v.1418), amb Aldonza de Castro (†1375). La segona de les esposes de l'Antic —la tercera seria la darrera dels Milany, de nom Sança—, Aldonza, seria l'hereva

única dels descendents i successors de Fernando Sánchez de Castro (†1275), bastard nascut de la relació entre el rei Jaume I i la noble aragonesa Blanca de Antillón, per a qui el seu pare havia creat la que després esdevindria la baronia de Castro a l'entorn principalment de la Puebla de Castro i d'Estadilla (Osca) (Ferrer i Mallol, 1974). En el futur, Bernat Galceran (II) el Cavaller heretaria els dominis berguedans dels Pinós juntament amb els vescomtats d'Illa i Canet, mentre que el seu germanastre Pedro Galcerán (I) de Castro, fill d'Aldonza, donaria origen a una branca dels Pinós que es mouria sobretot entre l'Aragó i el vescomtat d'Évol un cop incorporat aquest darrer pel també esmentat segon Pedro Galcerán, fill del primer.

Les disputes entre els Pinós-Fenollet i els Castro-Pinós començarien un cop traspassat Bernat Galceran (I) l'Antic. El desencadenant, que sembla haver estat el desacord sobre el fet que els vescomtats d'Illa i Canet quedessin en mans de Bernat Galceran (II) quan els Castro-Pinós encara no havien esdevingut vescomtes d'Évol, motivà el segrest dels dos vescomtats rossellonesos per part d'Alfons el Magnànim, que no els alliberà fins que no s'hagué sentenciat que corresponien a Bernat Galceran (II) i als seus descendents. Com era d'esperar, els accidents biològics i els condicionants polítics farien revifar les velles polèmiques dins de la dinastia Pinós. Així, mentre el més petit dels fills de Bernat Galceran (II), Francesc Galceran, esdevenia el primer dels Pinós senyors de Vallfogona, la mort sense successió legítima vers 1470 del seu fill gran i hereu Galceran Galceran animà l'aleshores baró de Castro Felipe (VII) Galcerán, dit el Pòstum, a entrar amb les seves tropes a la baronia de Pinós quan encara durava la Guerra Civil Catalana. Nét per via paterna de Felipe (V) de Castro el Barbut, fill de Pedro Galcerán (I) i, per tant, besnét d'aquest darrer, el Pòstum traspassaria al seu torn l'any 1509 provocant l'inici d'una llarga sèrie de plets. Per una banda hi havia els interessos dels Pinós-Fenollet, defensats per Joana Estefania, filla i hereva del senyor de Vallfogona (†v.1520), casada en segones noces amb un cosí germà del Pòstum i vescomte d'Évol, Juan de Castro (†1485). Per l'altra, els dels Castro-Pinós, sostinguts per Guiomar Manrique de Lara, vídua del Pòstum i filla del primer duc de Nájera. En l'endemig hi hauria Berenguer Arnau de Cervelló, baró de la Llacuna (†1522), i el seu fill i hereu Berenguer Arnau (†1569), que reclamarien els drets que entenien que els corresponien pel casament del primer amb Joana de Castro, germana del Pòstum.

Aquesta cadena de plets seria segurament el motiu principal d'un nou segrest reial dels dominis dels Pinós l'any 1540, rere el qual la baronia de

Pinós i les possessions conservades a la de Mataplana serien assignades als condestables de Navarra Luis IV de Beaumont, comte de Lerín (†1565), i la seva esposa Aldonça, filla dels primers ducs de Cardona. El factor decisiu pel seu traspàs als condestables seria el parentiu llunyà existent entre els Pinós i Cardona pel casament de Felipe el Pòstum amb Guiomar. El cas és que s'havia signat una doble aliança matrimonial entre els ducs de Cardona i els Manrique de Lara, ducs de Nájera; aquest doble enllaç implicaria per una banda el duc Ferran I Joan Ramon Folc de Cardona (†1543) i Francisca Manrique de Lara i, per l'altra, el duc de Nájera Antonio Manrique de Lara (†1535) i Joana de Cardona (†1529), sent cadascú cunyat de l'altre. Tanmateix, com que els condestables de Navarra no tingueren cap fill mascle, la seva hereva Brianda de Beaumont acabà transferint el càrrec, els títols i el patrimoni —inclosos, naturalment, els dominis nadius dels Pinós—, als descendents del seu matrimoni amb Diego Álvarez de Toledo i, més concretament, al seu fill Antonio Álvarez de Toledo y Beaumont (†1638). Aquest Antonio era nét del tercer duc d'Alba. En morir vers 1582 el seu oncle patern i quart duc, Fadrique, es convertiria en el cinquè duc d'Alba i futur virrei de Nàpols al servei de Felip IV. És per això que Serra Vilaró arribà a consultar documentació de la baronia de Pinós en què els que figuraven com a senyors eren precisament els ducs d'Alba (Giralt, 1905: 236-259; Serra Vilaró, 1930: 133-278; Sobrequés i Vidal, 1965: 171-198; Ponsich, 1992: 46; Molas i Ribalta, 2004: 32-34, 74-79). I, de fet, aquesta seria encara la situació de la baronia de Pinós i dels drets a Mataplana durant la dècada de 1620, tal com reconeixia Bernat Galceran (IV) en assenyalar que «vuy en die estan en poder del duc de Alva per crèdits pretèn tenir en las ditas baronias» (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 154r). L'any 1683 aquells dominis dels Pinós seguien en mans dels ducs d'Alba, per bé que en indivís amb els marquesos d'Aitona, encara uns Montcada (Serra Vilaró, 1930: 264-277).

Per la seva banda, en la seva qualitat de terres de frontera, els vescomtats d'Illa, Canet i Évol es veurien directament afectats per les guerres que des de les darreries del segle xvi enfrontarien amb cada vegada més freqüència França i la Monarquia Hispànica a causa de l'antagonisme que hi havia entre elles. No sols ja per les pèrdues humanes ni per les destruccions derivades del fet d'esdevenir camps de batalla pràcticament permanents, sinó també pel delicat assumpte de les fidelitats degudes als monarques de cada banda i les conseqüències inherents als canvis de bàndol que s'arribaven

a produir (Sales, 1989; Simon i Tarrés, 1998: 393-396; Marcet Juncosa, 1998: 8-10; Martínez Rodríguez, 1998).

A tot això, a més, cal afegir els propis problemes en què es veurien immersos els ducs d'Híjar. Sorgit d'una senyoria amb orígens similars als de la baronia de Castro, és a dir, com un domini creat de bell nou a l'entorn d'Híjar i d'Urrea de Gaén que Jaume I havia atorgat a un altre fill bastard seu anomenat Pedro Fernández (†v.1301), nascut de la seva relació amb la castellana Berenguela Fernández (†1272), el ducat turolenc havia de patir ben aviat els negatius impactes demogràfic i econòmic fruit de l'expulsió de la seva població morisca (Casaus Ballester, 2008: 102; Dadson, 2007). Aquells eren precisament els temps en què el lideratge de la dinastia Pinós i el domini del gruix de les seves possessions més antigues requeien en Francesca, duquessa vídua d'Híjar, i en les seves filles i hereves, és a dir, la breu María Estefanía i la seva germana Isabel Margarita (Giralt, 1905: 259-262; Ponsich, 1992: 46). Una situació que s'agreujaria a causa de la purga política patida per l'ambiciós Diego de Silva y Mendoza, comte de Salinas i darrer virrei hispànic de Portugal (†1630), a mans del comte d'Olivares, i pel desacord després entre aquest últim i el fill de Diego i duc consort d'Híjar, Rodrigo de Silva y Sarmiento. Acusat de pretendre ser coronat rei d'Aragó amb suport francès, Rodrigo seria torturat i empresonat l'any 1648, quan faria sis anys que havia mort la seva esposa, la duquessa d'Híjar Isabel Margarita. Finalment, la mare d'aquesta última traspassaria al seu torn l'any 1663, seguida del seu gendre Rodrigo, que ho faria a la presó de Lleó (Salazar y Castro, 1685: 700-710; i 1697: 860-861; Dadson, 1996, i 2007: 649-651; Sanz Camañes, i Solano Camón, 1997).

Contingut i intencionalitat de la *Genealogia y Descendència dels Pinós*

En el moment de redacció de la *Genealogia y Descendència*, però, l'enfrontament entre els comtes de Salinas i Olivares encara no s'havia desfermat. De fet, quan el novembre de 1620 Bernat Galceran (IV) n'escrigués la dedicatòria, a la seva destinatària encara li restarien dos anys per casar-se amb Rodrigo de Silva. I en tot cas, és obvi que l'autor no viuria prou per veure-ho.

El text en si és una narració en què se succeeixen les vides dels caps del llinatge Pinós a comptar del mític ancestre i company d'armes del llegendari

Otger Cataló de nom Galceran Guerau, escrit «Galceran Grau» (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 8v). S'inicia amb un pròleg sobre l'entrada d'Otger i els Nou Barons, les conquestes de Carlemany i l'origen llegendari dels mals usos (f. 1r-5r), que ve seguit d'atacs a l'escepticisme de Jeroni Pau i de Jerónimo Zurita (f. 5r-7v). A continuació comença el relat més lineal, que ho és tant com manen els cànons genealògics. De fet, l'estructura lineal no s'abandona ni tan sols quan s'incorporen les genealogies dels llinatges, els títols i el patrimoni dels quals s'anirien sumant als dels mateixos Pinós, començant pels Canet i els Fenollet i seguint pels Saportella i, finalment, els Milany. Bernat Galceran (IV) justifica de manera explícita aquestes addicions, com quan emprèn el relat de la genealogia dels Saportella:

> Està en son lloc fer menció de la descendència de la sobredita Marquesa de Portella, que casà ab lo sobredit Pere de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, senyora de las baronias de la Portella y de Luçà, que com a llinatge tant principal y antic, y per haver-se incorporat y unit dita baronia de la Portella ab la casa de Pinós, és just tractem dels senyors de ditas baronias y com, quant y per qui se fundà y dotà lo abadiat de la Portella (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 45r).

La prosa de la *Genealogia y Descendència* alterna moments de fluïdesa amb d'altres de massa enrevessament a causa de la voluntat del seu autor de demostrar la seva erudició. En lloc de reservar-les per les anotacions marginals, l'autor incorpora les referències bibliogràfiques i arxivístiques directament al text, fet que en ocasions n'entorpeix la lectura. Des d'una òptica formal i d'estil, per tant, no estem segurament al davant d'un gran producte literari. Tanmateix, el text de Bernat Galceran (IV) manté el respecte a les convencions del gènere a què pertany, no perdent de vista en cap moment la línia a seguir —que és la línia per on avança el seu propi llinatge i que l'acaba conduint a afegir-s'hi en els folis finals.

Val a dir que una part substancial del contingut de la *Genealogia y Descendència* la formen interpolacions de privilegis reials, testaments o clàusules testamentàries i altres documents o extractes de documents escrits en llatí i català, que interrompen la narració de manera creixent a partir de l'entrada en escena dels vescomtes de Canet. Així, s'hi inclouen els privilegis d'erecció dels vescomtats de Canet (f. 28r-32v) i d'Illa (f. 35v-38r), així com el de concessió del títol de comte de Vallfogona (f. 151v-153v). Fins i tot s'hi insereixen els privilegis reials de drets de segell i ingressos de la Cancelleria Reial de què els Santcliment gaudien des de 1373, i que se-

gons Bernat Galceran (IV) la seva mare Marianna hauria retingut mentre va viure (f. 158v-170v). Seguidament hi ha els testaments i les clàusules testamentàries dels avantpassats, que constitueixen el tipus de document preferit de l'autor a l'hora d'enriquir el contingut de la genealogia, un recurs per altra banda del tot lògic atès el valor que tenen les darreres voluntats del testador o la testadora. Entre aquests sobresurt sens dubte el de l'oncle patern Pere Galceran (IV) de Pinós i Pau (†1591), en què aquest designa «mon car nebot» Bernat Galceran (IV) un dels seus marmessors sota la denominació d'«Il·lustre Senyor Don Bernat de Pinós», alhora que l'inclou entre els candidats potencials a succeir-lo en cas de les morts sense descendents mascles legítims dels seus fills i filles legítims, el seu bastard Jaume i la seva altra neboda Violant de Cardona, Carròs i Centelles (f. 148r-149v). S'interpola també al detall la presa de possessió dels vescomtats d'Illa i Canet per part de Bernat Galceran (II) el Cavaller un cop aixecat el segrest per part d'Alfons el Magnànim el març de 1425. Aquest extens document inclou, a més, els manaments reials i els pregons públics que es van emetre als vescomtats (f. 64-94r). I, finalment, s'afegeixen no només mencions als processos judicials derivats de les disputes entre els Pinós pel patrimoni dinàstic, com ara aquell «que·s aportà en la Real Audiència» a iniciativa del mateix autor de la genealogia degut a les disposicions testamentàries del seu oncle Pere Galceran (IV) que afectaven el vescomtat d'Illa (f. 41r), sinó que també es copia el contingut de la Reial Sentència d'octubre de 1555. Es tracta de la sentència sobre el plet que s'havia obert tan aviat com Felipe (VIII) Galcerán de Castro (†1591), pare del comte de Guimerà, s'havia proclamat vescomte d'Illa i Canet l'any 1552, i que es resoldria a favor de Pere Galceran (IV) i, de retruc, de les seves descendents en el ducat d'Híjar (f. 129r-146v; Moreno Meyerhoff, 2002: 15-16).

Tot i que és evident que les interpolacions contribueixen a entorpir encara més la lectura del relat, també ho és que aquelles posen a disposició dels estudiosos una gran quantitat de textos que mereixen ser contrastats detalladament amb els originals disponibles i que, per tant, poden permetre anar més lluny en l'anàlisi de les fonts del manuscrit. Però, sobretot, li atorguen un valor afegit com a objecte d'estudi en termes de parentiu i d'història social i del dret. En primer lloc, perquè a través de la lectura de la *Genealogia y Descendència* i dels documents que s'hi insereixen es fa palès que la perspectiva d'un Pinós-Santcliment com és Bernat Galceran (IV) tendeix a ser la mateixa que la dels Pinós-Fenollet i que, conseqüentment, els Castro-Pi-

nós han de tenir un pes menor en el relat, malgrat s'hi qualifiqui la «casa» dels Castro de «principalíssima y de molts vassalls en lo Regne de Aragó» (f. 54r) i s'incorpori els vescomtes d'Évol en la narració. I en segon lloc, perquè s'hi perceben els efectes de l'augment en la tendència als plets «que constantemente promovían entre sí los elementos de la quisquillosa nobleza en una de las épocas más *legalísticas* de la Historia» (Sobrequés i Vidal, 1965: 102). Aquella noblesa s'havia de beneficiar sens dubte de l'increment dels litigis i del creixement conseqüent del nombre i de la importància dels juristes a Catalunya, motivats, sobretot, pel projecte dels Àustries d'implantació d'un dret i d'unes institucions estatals superiors, com ara la Reial Audiència, capaços d'imposar-se al dret català i de saltar les barreres que aquest últim semblava posar a les iniciatives de la Corona. És possible fins i tot que l'autor de la *Genealogia y Descendència* n'emprengués la redacció molt influït per la presència i la pràctica dels especialistes en dret que, com el seu conegut Jeroni Pujades a Barcelona i a Castelló d'Empúries, havien assolit un paper rellevant en la presa de decisions al Consell de Cent i a la Diputació del General. I això malgrat les naturals reticències de la noblesa ciutadana a què pertanyia el mateix Bernat Galceran (IV) davant de l'ascens aparentment imparable dels juristes, i a la pressió que el seu sector començava a exercir per fer-se un lloc en les institucions de govern (Amelang, 1984; Palos Peñarroya, i Ragués i Vallès, 1993; Capdeferro i Pla, 2011-2012: 357-378).

En definitiva, la situació justificava del tot aquest acte de fer memòria i les interpolacions documentals al text. Cal insistir en que la proclamació d'Isabel Margarita com a duquessa d'Híjar devia semblar una molt bona oportunitat per elaborar una obra de les característiques de la *Genealogia y Descendència*. Però també es devia sentir de ben a prop l'amenaça que acostuma a planar sobre tota dinastia, més encara sobre aquelles que arriben a sobreviure durant tants segles: la de l'extinció de les línies masculines i la pèrdua del patrimoni per via femenina a mans d'altres llinatges. A la banda dels Castro-Pinós, Gaspar Galcerán havia esdevingut vescomte d'Évol (1591) i comte de Guimerà (1599) sent encara menor d'edat i, pitjor encara, havent traspassat ja els seus germans (Moreno Meyerhoff, 2002: 16-18). Bernat Galceran (IV) gaudia d'una forta reputació, però seguia pertanyent a una branca secundària dels Pinós. Per tant, la destinatària de la genealogia havia de ser per força la nova duquessa d'Híjar.

Vista en el seu context, la redacció de la *Genealogia y Descendència* constituïa un exercici de memòria. Un d'interessat i de selectiu, com és natu-

ral. Però, sobretot, en el fons no deixava de ser un recordatori dels fets dels avantpassats i una invocació als mateixos perquè reconeguessin la destinatària del manuscrit com la nova cap del llinatge i la responsable de mantenir-ne el prestigi i el record. O en paraules del seu autor:

> Prenga Vostra Excel·lència estas breus memòries de sos passats, dichosos en tenir a Vostra Excel·lència entre sos descendents, per què esta sola calitat apar que basta a alsar sas glòrias y dar-los nova estimacion y ser (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. Iv).

És per això que l'obra conté la classe d'«inexactituds» que fan que un historiador com Serra Vilaró en descarti l'ús com a font històrica, malgrat en alguns casos hi apareguin dades perfectament contrastables. Inexactituds produïdes per l'ús de material llegendari, alguna possible invenció o manipulació i, naturalment, pels errors que hom pot esperar de tot producte humà. Però, sobretot, per la visió aristocràtica de les coses. I és justament per això mateix que la *Genealogia y Descendència* s'erigeix en una molt bona mostra de l'univers mental de la noblesa catalana del segle XVII, ja que posa de relleu el paper clau que hi jugava la parentela.

En general, se sol menystenir la posició que família i dinastia ocupaven en el pensament de la noblesa moderna (Geevers, 2010: 460-461) i, per extensió retroactiva, de la medieval. Però el cas és que durant l'Antic Règim la família no només era la cèl·lula bàsica d'enquadrament social, sinó que també determinava en bona mesura el marc mental de l'individu. Així, seguint Maurice Halbwachs, podem dir que a l'hora de fer memòria un noble com Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment actuava menys com a individu que com a membre d'un grup de parents, de manera que quan evocava el passat dinàstic ho feia a partir d'un relat o d'uns relats que en bona mesura procedien d'una memòria familiar anterior a la seva persona i depenent tant de la condició social com de les situacions viscudes pels seus avantpassats (Halbwachs, 1925 [2013]: 146 i següents).

El sentit del passat dels nobles medievals i moderns estava condicionat per aquell mateix marc mental, que posava per damunt de tot la necessitat de garantir tant la continuïtat biològica del llinatge com la preservació, quan no l'increment, de la seva herència patrimonial i dels seus privilegis. Per tant, pels nobles el temps s'havia de convertir per força en quelcom estàtic, immòbil, i el passat, en una extensió del present. La creació i la transmissió de llegendes sobre els orígens dels llinatges nobles anava precisament en aquella direcció, i explica per què el llinatge dels Guimerà es faria davallar al segle XVII d'un Arnau a qui Carlemany hauria nomenat varvassor, anant fins a l'extrem de

reivindicar un servei lleial a la Corona durant vuit-cents anys (Serra i Puig, 1990: 15-16). De la mateixa manera, dóna sentit a la incorporació a la *Genealogia y Descendència* del paper dels Pinós en l'episodi d'Otger Cataló, en la llegenda dels mals usos que pretén justificar l'origen de la dominació senyorial sobre la pagesia, i en l'episodi del rescat de Galceran i les cent donzelles.

On millor es troba reflectit el sentit noble del passat i les necessitats que hi ha al darrere és en l'antroponímia, més en concret en el nom i en el cognom, que són, juntament amb l'heràldica, dues de les vies simbòliques d'expressió i d'exhibició més comunes i efectives —més i tot que els textos genealògics— de la identitat familiar dels nobles des de mitjan segle xii (Dacosta, 2007: 255; Jular Pérez-Alfaro, 2014: 206-207). La repetició sistemàtica d'uns pocs noms, entre els quals òbviament sobresurt el de Galceran, l'adopció del cognom de Pinós i d'unes armes en què les pinyes guardaven un clar vincle fonètic amb l'esmentat cognom, ens torna a situar en un marc familiar en què nom, cognom i heràldica no identificaven l'individu en si sinó la dinastia a la qual pertanyia, i on la persistència en les tradicions onomàstiques familiars convertia precisament aquell individu en una baula més de la cadena que transmetia el poder dels avantpassats tot insistint en la preeminència i en el prestigi social de la parentela. D'aquí que l'ancestre mític del llinatge fos Galceran Guerau de Pinós, malgrat el seu evident caràcter llegendari i el fet que el cognom dels nobles no es generalitzés fins a partir de mitjan segle xii. I d'aquí la necessitat d'interpolar testaments dels avantpassats, no sols per les seves implicacions legals, sinó també per la preocupació per la continuïtat dels elements identitaris del llinatge que s'hi percep (Nassiet, 1994; Morsel, 2005). És el cas de la clàusula de reconeixement dels drets de Pedro Galcerán (I) de Castro sobre la vella herència dels Pinós que figura al text que se'ns diu que s'extreu del testament del pare de l'anterior, de 1418; aquesta només podia activar-se

> (...) ab tal condició, que ell se hage de anomenar «de Pinós» e port armes de Pinós soles sens ninguna mescla, e tots los seus descendents, com fos a nós cosa molt greu de una casa tant antiga com és la casa de Pinós perdre's per ninguna rahó nom e senyal de Pinós (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 60v).

D'acord amb aquest mateix argument, es comprèn que Pedro Galcerán (I) pretengués conservar un cognom de Castro que es considerava antic i d'ascendència reial. La còpia sistemàtica del contingut d'aquestes clàusules, en fi, que eren bastant habituals en els testaments dels nobles dels

segles xiv i xv, suggereix la insistència de l'autor en la inserció en el text d'un missatge subliminal destinat a recordar l'obligació d'Isabel Margarita —qui per altra banda en seria perfectament conscient sense necessitat de massa ajuda— de vetllar perquè el cognom Pinós es perpetués i mantingués el seu prestigi, tota vegada que l'ordre natural l'obligava a ocupar un lloc més endarrerit respecte dels de Fernández de Híjar, Silva i Sarmiento. Se seguia així la lògica del sentit de la història de la noblesa medieval i moderna, la mateixa que l'any 1610 empenyia Alexandre de Cartellà a influir en els escrits històrics de Pujades recordant-li «que encara que ma casa no sia dels nou nobles, sempre se anomenaven axý» (Miralles Jori, 2008: 395).

En aquest punt cal tornar breument sobre un dels elements més destacats de la *Genealogia y Descendència* i, alhora, un altre dels trets identitaris dels Pinós, que no és altre que la relació amb el seu patró i sant protector, el «Protomàrtir Sant Esteve». El pes que la llegenda de Galceran de Pinós i el rescat de les cent donzelles tenia encara en la memòria familiar avançada l'Edat Moderna és bastant evident, tal com prova el tema del discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres del tercer marquès de Santa Maria de Barberà, i el fet que un fill seu i futur membre de la mateixa institució dugués precisament el nom del sant patró. Allò que és menys evident, però no per això menys important, és la funció legitimadora que tenia la llegenda de la intervenció de sant Esteve en favor de Galceran de Pinós. Concretament, oferia una explicació a la posició social i política adquirida pel llinatge apellant a la «gràcia» i a la providència divines, per a la consecució de les quals era imprescindible comptar amb un intercessor vàlid davant de la divinitat (Krus, 1985 [2014: 85]), un intermediari entre Déu i els mortals, que, al cap i a la fi, no deixa de ser la funció d'un sant.

Finalment, per a un noble com Bernat Galceran (IV) fer memòria implicava posar èmfasi en la necessitat de l'aristòcrata de «viure noblement». Sobretot als joves, però molt especialment als hereus joves, els calia adquirir els hàbits nobles a través de models adients de comportament. Aquell era aparentment el cas de la duquessa Isabel Margarita. I qui millor per servir-li d'exemple que els seus antecessors? Tal com observava Gonzalo Fernández de Oviedo (†1557), cronista i oficial reial a Santo Domingo i La Española:

> Justa causa tiene el noble e hijodalgo de se contentar de ser de buena sangre procreado, pues que Dios quiso que lo fuese, e obligado está a conservar su estado, e trabajar en su habito de virtuosos, e ymitar a sus predeçesores, e tanto mejor quanto fuere mayor por su genealogia (Fernández de Oviedo, [1550-1552]).

Com és lògic, els parents vius, començant per la seva mare Francesca, s'havien d'erigir en els grans referents formatius d'Isabel Margarita. Ara bé, es considerava que la memòria dels avantpassats podia proporcionar molts bons exemples en aquest sentit. La idea no era estranya a Catalunya, ja que precisament la historiografia comtal i reial havia inclòs entre els seus temes la glorificació de les gestes dels avantpassats del llinatge i la defensa de la seva utilitat com a models a «imitar» (Cingolani, 2006: 216-224). De fet, aquella mateixa idea queda perfectament reflectida en les següents línies dedicades per Bernat Galceran (IV) al seu cosí germà i oncle matern d'Isabel Margarita, Joan Galceran de Pinós i Fenollet, vescomte d'Illa i de Canet i comte de Vallfogona (†1620):

> Ha mostrat ya en sos primers anys la sanc y noblesa dehont devalla imitant a sos antecessós, perquè en edat de 16 anys comensà a servir a son Rey en Nàpols de aventurer tres anys ab moltes mercès li feren los vireys comte de Benavent y després lo comte de Lemos (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 154r).

En suma, la *Genealogia y Descendència* de Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment és un relat genealògic, lineal tot i les nombroses interpolacions, amb una triple intencionalitat molt clara: primerament, la reivindicació de l'antiguitat i del prestigi del llinatge des de l'òptica dels Pinós-Fenollet; en segon lloc, l'aportació de documents que podien ser útils en un futur pels interessos del llinatge, interpolant-ne el contingut o part del contingut en el text narratiu; i, en tercer i darrer lloc, una proposta didàctica de tall clàssic, basada en la transmissió del coneixement sobre els avantpassats i en la seva presentació com models exemplars de conducta. El text de la continuació no aporta més en aquest sentit, però és igualment rellevant per la informació que ofereix sobre la mort i la descendència del mateix Bernat Galceran.

Tradició manuscrita i recepció[4]

Miret i Sans afirmà haver consultat en el decurs de la seva recerca sobre els vescomtes de Cerdanya, Conflent i Berguedà

> (...) un manuscrit de la Biblioteca Nacional de Madrit, intitolat *Genealogia y descendencia de la Casa de Pinós*, obra de Don Bernat Galceran de Pinós, endreçada a la duquesa de Belxit y escrita en Barcelona l'any 1620 (Miret i Sans, 1901: 173).

4 Per a l'elaboració d'aquesta part i l'establiment de criteris d'edició ens hem basat sobretot en les indicacions sobre tipologies i mètodes d'edició de textos publicades a Martínez-Gil (2013).

Suposant que es tractés del mateix exemplar, Miret i Sans deuria topar amb l'actual manuscrit 3085 de la Biblioteca Nacional de España, que conté efectivament una *Genealogía y descendencia de la casa de Pinós. Dirigida a la Excelentísima Doña Isabel Margarita de Íxar y de Pinós, duquesa de Belxit*, obra de «Don Bernardo Galceran de Pinós». Es tracta aparentment del mateix manuscrit a què tingué accés Serra Vilaró, i del que digué haver descartat el contingut per al seu ús en la preparació de l'estudi sobre les baronies de Pinós i Mataplana, tot i que «fins l'havia copiat amb aquesta fi» (Serra Vilaró, 1930: 88).

Tanmateix, no es tracta de l'original, sinó d'una traducció al castellà que, a més, interromp la narració amb l'abans esmentat Joan Galceran de Pinós, prescindint així del contingut relatiu als membres del ramal Pinós-Santcliment. De fet, el manuscrit en català de la *Genealogia y Descendència* es devia seguir conservant a l'arxiu privat d'aquella branca del llinatge. El bibliòfil i acadèmic setcentista Josep Serra i Postius afirmà que es trobava «en el Archivo del muy Ilustre Señor Don Joseph de Pinòs, Marques de Barbarà» (Serra i Postius, 1747), i segons l'historiador de la literatura Fèlix Torres i Amat, a mitjan segle xix l'exemplar original seguia estant «en el archivo de dicha casa» (Torres i Amat, 1836: 484). Els descendents i successors dels Pinós-Santcliment, marquesos de Santa Maria de Barberà, el conserven encara avui dia com a part dels fons de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà sota la signatura 3.5.15.

Aquest manuscrit original —al que anomenarem *A*— està, segons la descripció de la Dra. Anna Gudayol, dotat d'una coberta de pell estampada de 428 x 286 centímetres amb tanques metàl·liques originals i idèntiques, cinc nervis i claus en forma de flor, capçal desgastat i folis de paper de 420 x 280 centímetres. A continuació reproduïm textualment la resta de les observacions aportades per la Dra. Gudayol sobre el seu anàlisi codicològic:

> El còdex sembla codicològicament un volum unitari, i no factici, si exceptuem el primer quadern, en paper timbrat de 1749, seguit per uns impresos genealògics de tota evidència més tardans que el cos del volum (òbviament afegits quan s'elaboraren les continuacions sota la hipotètica mà o a encàrrec de Josep Galceran de Pinós i Pinós).[5] Fora d'aquests afegits inicials, els diferents quaderns que formen el cos del volum, compostos amb un paper gruixut i de bona factura, van ser relligats en el mateix període, i no s'hi aprecien encarts posteriors. La relligadura del volum —en pell marró estampada en fred, una mica gastada—, és molt apretada i no permet veure bé l'ànima del cosit, raó per la qual el re-

5 L'afegit entre parèntesi és nostre.

compte de quaderns seria difícil si no fos perquè el volum duu reclams, copiats de manera regular a l'angle inferior intern del darrer full de cada quadern.

Pel que fa a la impaginació, és prou acurada. Els quaderns presenten les restes de plecs verticals —en nombre variable, segons els quaderns—, que podien haver estat fets amb la intenció de preparar el full a l'escriptura i marcar la caixa i la disposició en columnes, tot i que finalment no es van fer servir; el pautat és del tot regular. El cos de l'obra, que va precedit per un conjunt d'arbres genealògics, així com per una representació gràfica dels dominis dels Pinós, un retrat de cos sencer de Galceran de Pinós i una pàgina amb el títol del volum, està escrit per una escriptura regular pràcticament d'una sola mà; a partir del f. 171v el text està completat per una altra, menys acurada i que segueix un pautat força més irregular. El text en conjunt presenta algunes esmenes, així com diferents anotacions marginals. Va ser numerat amb una seqüència de 171 folis a partir del full següent a la pàgina de títol, amb tota probabilitat de manera pràcticament coetània. Quant a la conservació, la tinta a component metàl·lic ha provocat alteracions en alguns fulls, que en certs casos presenten a més lleugeres taques de d'òxid; però de forma general es pot considerar que es troba en bon estat de conservació.

Segons Salazar y Castro, en arrencar el segle XVIII l'obra encara no s'havia imprès (Salazar y Castro, 1702, f. 21r), i res no sembla indicar que s'arribés a imprimir mai. En canvi, cal comptar almenys amb quatre traduccions manuscrites al castellà, tres de les quals encara no han pogut ser consultades en el moment de redactar aquesta introducció, així com la còpia que Serra Vilaró elaborà per a ús personal i la que Serra i Postius deia tenir a la llibreria familiar (Serra i Postius, 1747; Torres i Amat, 1836: 484). Tampoc és possible determinar de moment si la darrera era una còpia fidel, total o parcial, del manuscrit original o d'alguna de les traduccions, si ha arribat fins als nostres dies, ni encara en quines condicions de conservació pot haver-ho fet.

De les quatre traduccions al castellà, la primera correspon al manuscrit 1802 de la Biblioteca Universitaria de Salamanca, que formà part de la biblioteca privada de Gaspar Galcerán de Castro fins que l'any 1638 a aquest li arribà la mort. Després d'això, els fons libraris, l'arxiu i la col·lecció d'antiguitats del comte de Guimerà es van dispersar (Moreno Meyerhoff, 2002: 26-27). La traducció en qüestió aniria a parar a les mans de l'humanista extremeny Lorenzo Ramírez de Prado (†1658) —format precisament a Salamanca—, sumant-se després a la llista de llibres d'aquest que acabarien dipositats al Colegio Mayor de Cuenca de l'esmentada universitat (Lilao Franca, i Castrillo González, 2002: 133; Solís de los Santos, 2012: 698-703). És

molt probable que el contingut del manuscrit de Salamanca fos obra del mateix Gaspar Galcerán. Les altres traduccions anirien aparentment a càrrec del cronista d'origen aragonès, bibliotecari de Carles II i famós genealogista a sou de diversos llinatges nobles José Pellicer de Ossau y Tovar (†1679) (Martín Polín, 2000: 134; Soria Mesa, 2004: 24-28). La còpia que se'n conserva a la Biblioteca Nacional, la probablement consultada per Miret i Sans i Serra Vilaró, conté anotacions marginals degudes a la mateixa mà de Pellicer de Ossau. Els títols de les altres dues traduccions, dipositades actualment al fons Ducal de Híjar-Aranda de l'Archivo Histórico Provincial de Zaragoza, ens donen més dades sobre el moment i el lloc de la seva producció, així com d'altres d'addicionals relatives als manuscrits de Vilassar i de Salamanca. En concret, s'hi indica que el text compta *con algunas anotaciones marginales de Gaspar Galcerán de Castro y de Pinós, conde de Guimerá, y otras advertencias de José Pellicer de Tovar, cronista mayor de Su Majestad. Hechas cuando la copió en Madrid año de mdcxlvi* (AHPZ, ms. P/1-79-38). El que significa no només que Pellicer de Ossau hauria estat probablement l'autor de les altres tres traduccions una vegada copiada l'obra a Madrid l'any 1646, sinó que hauria pogut prendre per model aquella primera elaborada pel comte de Guimerà, plasmant-ne el contingut o part d'ell en una còpia intermèdia o esborrany. Així mateix, ve a confirmar la hipòtesi de l'autoria d'algunes anotacions marginals del manuscrit original i, fins i tot, de certes esmenes al text principal, que correspondria a Gaspar Galcerán de Castro y Pinós.

Atès tot això, la pròpia genealogia del text de la *Genealogia y Descendència* ens situa davant d'un testimoni original, l'*A*, redactat inicialment per una sola mà, probablement la del mateix Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment, a la qual seguirien anotacions marginals i possibles esmenes de la mà de Gaspar Galcerán de Castro i Pinós i una continuació d'una altra mà al segle xviii, tal volta la de Josep Galceran de Pinós i Pinós, tercer marquès de Santa Maria de Barberà. De cara a l'edició, les tres mans s'identificaran amb les lletres *a*, *b* i *c*. La resta de testimonis dels quals es té constància segueixen sent còpies manuscrites. Primerament hi ha la traducció que caldria atribuir a Gaspar Galcerán de Castro, avui dia a Salamanca (*B*). A continuació, les altres tres probables traduccions de Pellicer de Ossau, conservades actualment a Saragossa (*C* i *D*) i a Madrid (*E*). I, seguidament, els esborranys i còpies perduts o encara no localitzats, començant per l'hipotètic esborrany que hauria servit a Pellicer de Ossau per reproduir o versionar la traducció original del comte de Guimerà (α), i seguint per les còpies en poder de Serra

i Postius (β) i de Serra Vilaró (γ). D'acord amb el que acabem d'exposar, el llistat dels testimonis manuscrits de la *Genealogia y Descendència* seria el que figura a continuació:

A Vilassar de Dalt, Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, Pinós, ms. 3.5.15, 1620-s. xviii.

B Salamanca, Biblioteca Universitaria de Salamanca, ms. 1802, s. xvii.

C Saragossa, Archivo Histórico Provincial de Zaragoza, Casa Ducal de Híjar-Aranda, ms. P/1-358-1, s. xvii.

D Saragossa, Archivo Histórico Provincial de Zaragoza, Casa Ducal de Híjar-Aranda, ms. P/1-79-38, s. xvii.

E Madrid, Biblioteca Nacional de España, ms. 3085, s. xvii.

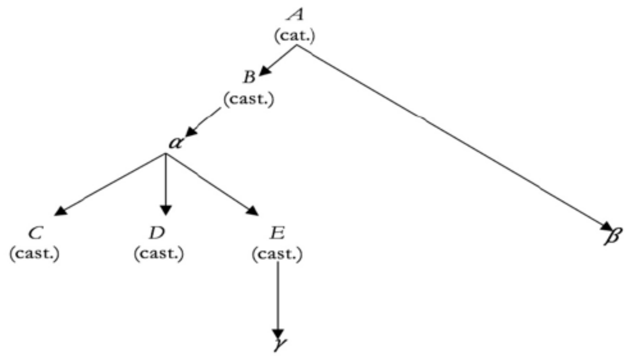
α Madrid, Còpia o esborrany de la primera traducció, 1646.

β Barcelona, Llibreria Serra, Còpia de Serra i Postius, s. xviii.

γ Còpia de Serra Vilaró, s. xx.

A hores d'ara es desconeix com arribà el text a Madrid el 1646, però es pot especular amb la possibilitat, com s'ha apuntat abans, que la hipotètica α hagués estat una còpia intermèdia o esborrany feta a partir de la primera traducció al castellà. A l'espera de poder comparar-les entre si i amb *A* i amb *B*, les traduccions *C*, *D* i *E* derivarien del text d'α. La pregunta a fer-se aleshores és en quines condicions s'hauria pogut elaborar α. Si s'accepta que Gaspar Galcerán de Castro y Pinós estava darrere de la segona mà d'*A*, i assumint sempre que aquest no conté anotacions marginals ni esmenes de Pellicer de Ossau —una temptació a què no s'hauria pogut resistir si hagués tingut accés al manuscrit de Vilassar—, sembla bastant difícil que Pellicer de Ossau arribés a veure mai el text original en català de la *Genealogia y Descendència* a l'arxiu dels Pinós-Santcliment. En tot cas, d'haver existit, α hauria pogut néixer o bé d'una visita de Pellicer de Ossau a la residència saragossana del comte de Guimerà, o bé d'un préstec de la primera traducció. De moment la resposta haurà d'esperar. Mentrestant, però, es pot plantejar una primera proposta de genealogia o *stemma codicum* de la *Genealogia y Descendència*, que és la que es presenta tot seguit:

Més enllà d'aquests testimonis, es fa igualment difícil conèixer al detall la vida que tingué el text elaborat per Bernat Galceran (IV) una vegada mort aquest. Se sap per via de Serra i Postius que el dominic Josep Dromendari n'aprofità el contingut per escriure el seu *Árbol genealógico de la casa de los viscontes de Rocabertí, por la gracia de Dios condes de Perelada, marques[es] de Anglesola*, publicat l'any 1676 (Serra i Postius, 1747). És

un extrem que caldria comprovar, com també convindria saber si Gaspar Galcerán arribà a considerar l'opció d'utilitzar-lo com a font per al seu *Sumarium Genealogicum Illustrissime Pinosiarum Familie a Pinariis Consilibus ad Reges Ducesque Suevos ab hiis ad Tuchsesios Waldpurgenses* de 1618, en què les similituds heràldiques entre els Pinós i els bavaresos Truchsessen von Waldburg, descobertes pel seu pare en tornar de Flandes l'any 1547, havien animat el comte de Guimerà a buscar un ancestre comú als dos llinatges, mentre la coneguda afició aristocràtica pels orígens germànics hauria fet la resta (Moreno Meyerhoff, 2002: 23-26). En tot cas, està clar que el seu *Sumarium Genealogicum* inspiraria el genealogista francès conegut com a Chevalier de Courcelles per publicar l'any 1826 una *Génealogie de la Maison de Pins*. En aquella els senyors de Pins (Aquitània) i els Pinós davallarien del tronc primitiu dels Waldburg, que al seu torn serien descendents d'un majordom dels reis merovingis que hauria viscut al segle vii. Més endavant, el 1915, el financer nord-americà i benefactor de la Universitat de Princeton Moses Taylor Pyne elaborà el seu propi esquema genealògic a *Descendants of Galceran de Pinós in Spain, France, England and America*. Suposava que els Pins haurien descendit dels Pinós catalans que entrarien a Anglaterra amb la conquesta normanda del segle xi, canviant el cognom pel de Pyne a la centúria següent i arribant amb el temps a Amèrica del Nord (Pyne, 1915).

Però, i la duquessa d'Híjar? Arribà mai la *Genealogia y Descendència* a mans de la seva teòrica destinatària? De nou entrem en el terreny de l'especulació. Ara bé, el que sí és cert és que Bernat Galceran (IV) en continuà la redacció, deixant-la inacabada en morir l'any 1626, per la qual cosa no és massa probable que Isabel Margarita arribés a veure mai el còdex original. El que ja no és tan improbable és que en els anys que anaren de la defunció del quart Bernat Galceran a la del comte de Guimerà la duquessa Isabel Marga-

rita hagués pogut accedir al contingut del manuscrit per altres vies, sobretot si es té en compte la bona relació existent entre el segon i la duquessa mare d'Híjar, Francesca, a qui el mateix Gaspar Galcerán confiaria l'educació del seu fill bastard Esteve, i a qui acabaria també designant hereva seva en no haver deixat descendència legítima (Moreno Meyerhoff, 2002: 19, 26).

Les fonts

Durant el procés d'elaboració del text de la *Genealogia y Descendència*, Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment hi bolcà tota l'erudició que li degué semblar útil i adient per tal d'assolir els objectius que s'havia marcat quan va decidir començar-lo. Segons el procediment clàssic, l'acumulació de fonts i els seus usos demostratiu i il·lustratiu eren prioritaris a l'hora de dotar de veracitat el relat. Però per poder causar l'efecte que es buscava, les fonts havien de tenir unes qualitats determinades, de tal manera que

> encara que per ser causa pròpria podria causar alguna sospita als qui·ls veuran, però va la veritat tant ajustada y arrimada a las històrias y escripturas més aprobadas y autènticas, que la mayor curiositat antes los condemnarà per breus que per apassionats (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. Iv).

Aquestes línies, extretes de la dedicatòria adreçada per Bernat Galceran (IV) a la duquessa Isabel Margarita, eren una crida de l'autor de la genealogia a la consecució del teòric objectiu primordial del relat històric, que no era altre que la «veritat», així com a la «curiositat» pel coneixement que havia de permetre aconseguir-lo i, de retruc, atraure al lector cap a aquella mateixa «veritat». Conseqüentment, Bernat Galceran (IV) procurà actuar de manera coherent tot seguint les pautes marcades per la vella tradició historiogràfica hereva de l'Edat Mitjana que perviurien encara al segle xviii, consistents en la reproducció i en la interpolació de fonts diverses en base a criteris d'«autenticitat» que partien de l'«antiguitat» dels textos de què se servia el redactor (Duran, 2000: 6). L'afany d'erudició i d'autenticitat l'obligà per tant a procedir a la mena de tasca historiogràfica que Peter Burke qualifica de «bricolatge» (Burke, 1969 [2016: 21-22]), els efectes negatius de la qual ja hem vist que repercuteixen massa sovint en la qualitat de la redacció. Tot i això, el mètode escollit encaixava del tot dins dels paràmetres mentals de l'autor i, a més, guardava perfecta coherència tant amb les normes pròpies del tipus d'obra que era la *Genealogia y Descendència* com amb la seva intencionalitat.

Les fonts historiogràfiques emprades per l'autor de la *Genealogia y Descendència* són d'allò més variades, incloses les velles cròniques reials i les històries generals —tant les catalanes com les aragoneses i foranes— i les obres historiogràfiques de juristes, d'erudits eclesiàstics, fins i tot, d'humanistes. Unes fonts que es complementen amb una abundant documentació d'arxiu.

Com era d'esperar, el gran referent i l'obra més citada per Bernat Galceran (IV) són les *Històries e conquestes del Realme de Aragó e Principat de Catalunya* del cavaller baganès Pere Tomic (†v.1481). Un fet del tot lògic considerant la seva elaboració a mitjan segle xv precisament sota senyoria i patronatge Pinós i el biaix marcadament aristocràtic que evidencien els seus continguts llegendaris. De fet, per a la redacció de la *Genealogia y Descendència* es manllevaren els dos episodis llegendaris de la crònica de Tomic amb més càrrega política favorable als privilegis nobiliaris. Així, s'hi incorporà al detall el de l'expedició d'Otger Cataló i els Nou Barons, a excepció de la divisió del grup en tres ternes, que es va suprimir. Per altra banda, del text de Tomic es va extreure també la llegenda de l'origen de la imposició de la servitud a una pagesia catalana que s'hauria negat a rebel·lar-se contra el poder musulmà per donar suport a Lluís el Piadós (Tomic [xv, 183 i xxviii, 207]). Com ja s'ha apuntat abans, ambdues llegendes —la primera de les quals, segons Stefano Cingolani, podria haver circulat ja al segle xiii— tenien funcions legitimadores del paper polític i social de la noblesa catalana, establint primer uns orígens pels grans llinatges conqueridors anteriors a una sobirania carolíngia que no se'ls hauria imposat, sinó que haurien acceptat, i justificant després el sotmetiment d'una part de la pagesia als mals usos (Coll i Alentorn, 1947-1948; Cingolani, 2008: 21-38). La idea de la qual partia la llegenda de Cataló, és a dir, la d'una noblesa que no devia el seu poder a l'autoritat monàrquica perquè l'havia obtingut amb anterioritat al desplegament de la segona, i que, a més, no havia caigut sota domini de la monarquia, sinó que únicament n'havia consentit la preeminència, revifaria i es plasmaria entre les dècades finals del segle xvi i la Guerra dels Segadors en noves narracions al servei de l'oposició als centralismes castellà i francès (Villanueva López, 1994; Antón Pelayo, 1999-2000: 295-296; Baró i Queralt, 2009: 122-123).

Bernat Galceran (IV) se serví de les *Històries e conquestes* de Tomic especialment per adaptar-ne l'esmentat contingut llegendari, per bé que l'ús que en féu no es limità a aquest aspecte. Per altra banda, el llibre de Tomic no seria

l'única font de temes llegendaris. La història del miracle de sant Esteve i del rescat de les cent donzelles, de fet, ni tan sols es narrava a les *Històries e conquestes*. Probablement transmesa de forma oral abans no fos posada per escrit a mitjan segle xv, la rellevància d'aquesta última respecte del contingut general de la *Genealogia y Descendència* ha estat prou subratllada i no hi abundarem més, ja que correspon als altres col·laboradors d'aquest volum estendre's sobre aquest tema. En aquest sentit, allà on no hi arribava Tomic, i a excepció de la història d'un miracle de sant Esteve i d'un rescat que el mateix cavaller baganès havia ajudat a preservar (Riquer i Morera, 1944 [2004: 14-61]), l'autor sempre podia confiar en les cròniques reials. És el cas de la llegenda de l'emperadriu d'Alemanya i de la defensa que en fa el comte Ramon Berenguer IV de Barcelona davant d'una acusació d'adulteri. La font aquí seria la crònica o *Llibre del Rei En Pere* de Bernat Desclot (s. xiii) (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 12r; Desclot: vii-x [415-420]; Cingolani, 2006a: 88).

Aquestes mateixes cròniques reials i les grans cròniques generals dels regnes hispànics i ultrapirinencs ajudaren l'autor a situar convenientment els antecessors en el context històric que els pertocava. Com la «*Crònica de Espanya* que manà recopilar lo Sereníssim Don Alfonso, Rey de Espanya», que fa pensar en l'*Estoria de España* —la denominada *Primera Crónica General* per Ramón Menéndez Pidal— dels temps d'Alfons X el Savi (†1284). Si no és que l'obtingué indirectament d'una altra font, és plausible que hi accedís a través d'alguna de les edicions revisades i ampliades que se'n feren al segle xvi, començant per la de Florián de Ocampo de l'any 1541 (Redondo, 2007: 64-65). Per la seva banda, la informació sobre l'ajuda militar contra Còrdova sol·licitada als carolingis pel musulmà «Ibualarabi» es devia a un tal «Annonio», tal volta la forma de Bernat Galceran (IV) d'identificar l'autor o autors dels annals dels reis dels francs, començats a redactar al segle ix. Tot sembla indicar que en origen la notícia d'aquella sol·licitud procediria precisament dels *Annales Francorum*, una còpia dels quals havia estat propietat de Jeroni Pujades, tal com demostra el seu inventari post mortem (Sénac, 2013: 18; Pujol i Canelles, 1985: 245). Per tant, en el supòsit que Bernat Galceran (IV) no hagués disposat d'una còpia a la seva pròpia biblioteca, almenys es té constància de la presència d'un exemplar en mans d'un membre del seu cercle cultural com era el mateix Pujades, cosa que augmentaria les seves probabilitats d'accés directe a la font.

La producció historiogràfica de l'emergent sector professional dels juristes també tingué cabuda entre les fonts a les quals va recórrer Bernat Gal-

ceran (IV), sense per això deixar de banda la literatura pròpiament jurídica, tan ben representada pels comentaris als *Usatges de Barcelona* del jurista Jaume Marquilles (†1451). En aquest sentit cal tenir en compte obres com ara les *Chròniques de Espanya* de Pere Miquel Carbonell, notari i responsable de l'Arxiu Reial de Barcelona (†1517) (Alcoberro i Pericay, 1993; Solé i Cot, i Verdés Pijuan, 1994: 85-95). Tanmateix, la següent historiografia amb més pes a la *Genealogia y Descendència* és l'elaborada per autors eclesiàstics, com demostren les repetides referències a les obres del clergue valencià Pere Antoni Beuter (†1554), del dominic també valencià Francesc Diago (†1615), del «doctíssim» Antoni Agustí i Albanell, arquebisbe de Tarragona (†1586), o del canonge Francesc Tarafa (†1556), de qui Bernat Galceran (IV) reconegué explícitament haver consultat el *Del principio de las cosas notables dels Reys de Espanya* a través de la traducció feta «de llengua llatina en castellana» per l'historiador Alonso de Santa Cruz (†1567) (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 7r).

Es dóna la casualitat que Santa Cruz passa per haver estat el més famós detractor de Jerónimo Zurita degut a l'informe negatiu que va escriure per a la Corona quan es van començar a publicar els *Anales de la Corona de Aragón*. En general, es pot dir que l'esperit crític de Zurita i la seva perspectiva aragonesa de la història donarien peu a una llarga polèmica historiogràfica que el sobreviuria (Redondo Veintemillas, 2013: 13; Miralles Jori, 2000: 104-107). I, naturalment, el rebuig obert de Zurita al llegendari historiogràfic, en especial a l'existència de Cataló i dels Nou Barons i, ja per norma, a tot allò que no fos possible provar, no podia deixar indiferent Bernat Galceran (IV) de Pinós. Sobretot tenint en compte que l'objectiu d'algunes de les principals crítiques de Zurita havia estat Tomic. Per tant, és del tot comprensible que no es privés en absolut d'atacar Zurita, com tampoc el jurista i canonge de perfil humanista Jeroni Pau (†1497), oncle de l'esmentat Pere Miquel Carbonell. Així, després d'acumular les cites textuals que li degueren semblar suficients per defensar l'autenticitat de la llegenda, Bernat Galceran (IV) sentencià l'assumpte de la manera següent:

> Y axí, ab lo abono dels sobredits autors, podem estar certs que·y ha hagut Otger Gol·lant y los Nou Barons, y que foren Alemanys de linatges molt calificats y nobles, y no ha tingut rahó Hierònym Sorita de calumniar a Pere Tomic en esta part que tracta de dita entrada de dits Nou Barons en la recuperació de nostra Cathalunya. Y pus deixam tant ben provat que ha pres engany dit autor Sorita, donarem principi a la descendència del sobredit Galceran Grau de Pinós, qui vingué ab lo dit Autger Gol·lant y demés Nou Barons (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 8r).

Ara bé, significa això que l'autor de la *Genealogia y Descendència* va desaprofitar a consciència l'abundància d'informació que li podien oferir els *Anales* de Zurita? Més aviat al contrari. Per més paradoxal que pugui semblar, el cas és que les cites a Zurita rivalitzen en el text de la genealogia amb les relatives a Tomic. La influència de la lectura del cronista aragonès es faria tan gran que Bernat Galceran (IV) adoptaria la manera en què aquell solia anomenar Desclot, això és, «Asclot» (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 12r); fins i tot convertiria els *Anales* en la seva font per a la recreació de la llegenda de les mosques de sant Narcís al setge de Girona de 1285 (f. 19v). I això a despit que Zurita, tal com observa Pep Valsalobre, mantingués una certa distància crítica respecte de l'escena de les mosques sense per altra banda desestimar-ne el relat de manera oberta, però, sobretot, malgrat el fet que la font de Zurita era Bernat Desclot (Zurita, 1562: iv, 69; Valsalobre, 2003), que no era precisament un autor l'obra del qual no es trobés o no es pogués trobar a l'abast del Pinós. De fet, està provat que la biblioteca de Miquel Mai comptava almenys amb un exemplar de la crònica de Desclot (Bellsolell Martínez, 2011: 298). En contrast amb el cas de Zurita, Jeroni Pau seria aparentment l'únic d'aquells dos grans escèptics d'entre els més bel·ligerants amb la llegenda de Cataló en ser exclòs de les cites, sense que quedi clar exactament per què. Potser Bernat Galceran (IV) va veure en els *Anales* de Zurita una utilitat prou gran com per justificar-ne la redempció, però no en l'obra de Pau.

No hi havia res d'estrany ni de contradictori en l'ús sistemàtic dels *Anales de la Corona de Aragón* com a font historiogràfica —ni en el dels textos de Jeroni Pau, si així s'hagués volgut—, ja que allò estava en consonància amb els principis tradicionals d'antiguitat i autenticitat, acrítics des d'un punt de vista modern, que regien l'ús de les fonts en casos com aquest. Les cites a Zurita, de fet, ajudarien a dotar de sentit a l'indicador de veracitat i d'autenticitat més habitual i repetit al llarg de tota la *Genealogia y Descendència*, que és la forma verbal pronominal «verifica·s». D'aquí, per tant, que el seu autor cerqués material d'utilitat en els continguts de les obres d'humanistes i, per tant, historiadors inclinats a la crítica, com ara el bibliotecari i historiador de Venècia Marcantonio Coccio, àlies «Sabellico» (†1506), el cronista sicilià de Ferran el Catòlic Lucio Marineo Sículo (†1533) o el genealogista austríac Wolfgang Laz (†1565) —anomenat «Wolfango Lacio» per Bernat Galceran (IV)—, autor del *De gentium aliquot migrationibus* (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 6v; Almási, 2009: 122-200).

Per altra banda, aquesta inclusió dels humanistes en la llista d'autoritats del text de la *Genealogia y Descendència* ofereix també l'oportunitat de veure un altre humanisme, això és, aquell que tot i conservar l'esperit crític no només no rebutjaria els mites i les llegendes degut al seu caràcter fictici, sinó que ajudaria a la seva consolidació i expansió, fins i tot creant-ne d'altres o col·laborant a crear-los. Així s'explica que el cavaller, conseller de Barcelona i reconegut erasmista Francesc Calça (†1603) s'erigís en defensor i transmissor de la llegenda de Cataló amb finalitats evidentment polítiques. Com Calça, una part dels autors consultats o esmentats per Bernat Galceran (IV), entre els que hi havia Beuter, Sículo, el franciscà castellà Juan de Pineda (†1593) i, suposant que la seva fos la versió de l'*Estoria de Espanya*, Florián de Ocampo, havien estat molt influenciats per l'obra del dominicà i humanista italià Giovanni Nanni. Més conegut amb el nom d'Annio de Viterbo (†1502), aquest darrer havia dedicat a l'esmentat papa Alexandre VI l'edició d'uns textos d'autors suposadament redescoberts que haurien escrit sobre la península ibèrica durant l'Antiguitat. Alguns com ara Sabellico van saber detectar la falsedat d'aquell teòric redescobriment. Però tal volta perquè a molts els devia semblar inconcebible que un humanista —i més encara, un humanista italià— pogués emprendre una fabricació com aquella que, de fet, els devia semblar més pròpia d'un historiador de tradició medieval, el cert és que Annio de Viterbo esdevingué un referent per a molts humanistes del segle xvi, molt especialment per als hispànics (Burke, 1969 [2016: 195]; Duran, 2000: 9; Alcoberro i Pericay, 2003; Redondo, 2003: 25-27).

S'ignora com va arribar Bernat Galceran (IV) a accedir al contingut dels textos del gruix dels autors que va citar. És indubtable que una part dels títols que consultà s'havien de trobar a la biblioteca que Miquel Mai havia llegat al seu llinatge. És d'esperar també que les seves inquietuds culturals fessin que la biblioteca anés incorporant nous títols, bé per compra, bé a través de donacions o mitjançant préstecs que fessin possible obtenir còpies, de la mateixa manera que el mateix Bernat Galceran (IV) prestaria obres a Jeroni Pujades i a Jaume Ramon Vila per a que les poguessin copiar. En tot cas, la biblioteca familiar devia disposar d'uns fons bibliogràfics considerables sumant-los els dels Mai. És possible fins i tot que encara hi fossin els exemplars de les obres de Tomic, Marquilles, Sículo o Sabellico amb què comptava la biblioteca del seu oncle avi Miquel (Bellsolell Martínez, 2011: 284-285, 296-297, 314-315). Tanmateix, es fa impossible saber quina hauria estat la proporció dels títols citats respecte dels que aquella devia

contenir. Això si no és que els va consultar en altres biblioteques, incloses les d'amics i parents. Només en comptades ocasions se'ns permet saber on s'anà a cercar el llibre citat. Així, Bernat Galceran (IV) afirmà haver consultat un exemplar del *Llibre de armes dels linatges dels cavallers de Catalunya* de Francesc Tarafa –o *Crónica de cavallers catalans* (Torres i Amat, 1836: 613-615)—, «lo qual està recondit en lo Arxiu de dita Iglésia Catedral» de Barcelona (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 8v).

Els arxius, per tant, haurien ofert a l'autor de la *Genealogia y Descendència* una alternativa d'accés a les fonts, incloent-hi la pròpia documentació d'arxiu, l'ús de la qual ja l'havia estimulat Beuter en el context català amb finalitats historiogràfiques (Duran, 2000: 7-8). Certament, no es pogué incloure finalment la documentació procedent de «lo Arxiu de la Vila de Bagà, cap de las baronias de Pinós y Mataplana, hahont y ha moltas y antiquíssimas escripturas, per impedir-ho lo duc de Alva» (AMSBM, Pinós, ms. 3.5.15, f. 9r, anotació marginal). Tanmateix, Bernat Galceran (IV) seguiria tenint al seu abast un ric patrimoni documental. Entre els seus propis papers hi hauria segurament originals, còpies i trasllats de testaments, capítols matrimonials, heretaments, processos judicials, com ara «lo primer procés dels vescomtats de Illa y de Canet» (AMSMB, Pinós, ms. 3.5.15, f. 59r), i Reials Sentències; en cas necessari, però, sempre es podia comprovar l'existència de determinats documents recorrent a la notaria pública en què havien estat expedits. Sigui com es vulgui, el cert és que Bernat Galceran (IV) sembla haver gaudit d'accés a nombrosos arxius, començant pels Reials de Barcelona i de Perpinyà, on arribaria a consultar sèries de la Cancelleria Reial i del Reial Patrimoni, així com el *Libre Gran dels Feus* (f. 11r) —òbviament el *Liber Feudorum Maior*, compilat a les darreries del segle xii. A aquests cal afegir, a més de l'esmentat Arxiu de la Catedral de Barcelona i els seus volums del cartulari de la Seu o *Libri Antiquitatum*, altres arxius eclesiàstics, entre els quals destaquen especialment els monàstics de Santa Maria de Ripoll i de Sant Pere de la Portella.

Sens dubte, seria del tot desitjable poder aprofundir molt més en l'estudi de les fonts de les quals se serví Bernat Galceran (IV) de Pinós i Santcliment en la seva qualitat d'autor de la *Genealogia y Descendència*, de manera que es poguessin comparar les fonts originals emprades per aquell amb l'ús final que se'n féu, per tal d'analitzar-ne els canvis i les permanències en el contingut. Ara com ara, però, el que convé és anar posant fi a aquesta introducció i donar pas així a l'edició de la genealogia dels Pinós i de la seva continuació.

Criteris d'edició

La present edició està basada en el manuscrit de la *Genealogia y Descendència* que es conserva en el fons Pinós de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, és a dir, el còdex *A*. A fi i efecte d'afavorir l'experiència lectora dels textos que tot seguit es publiquen i, alhora, de preservar-ne al màxim els seus estil i forma originals, s'ha optat per una solució més propera al tipus interpretatiu d'edició que no al paleogràfic o diplomàtic. D'entrada, doncs, i d'acord amb aquests principis, s'ha decidit prescindir en la mesura del possible de totes aquelles indicacions que poguessin constituir grans obstacles gràfics a la lectura, desenvolupant així les abreviatures sense assenyalar en cursiva les lletres omeses pel redactor en l'acció d'abreujament, com sol fer-se a les edicions diplomàtiques. També s'indiquen els salts de línia a les notes al peu només en cas que coincideixin amb un canvi de foli —obligant per tant al redactor a la separació de paraules. Així mateix, la correspondència entre el text publicat i la foliació del manuscrit es representa indicant, sempre entre claudàtors i en superíndex per tal de minimitzar-ne l'impacte visual, el número i la part de cada foli —*recto* o *verso*, anterior o posterior— just davant de la primera paraula del foli.

Pel que fa als textos en si, les intervencions han estat mínimes, limitant-nos a afegir entre claudàtors les lletres necessàries en aquells casos molt excepcionals en què la paraula escrita entorpia la lectura creant sons no naturals o forçats —per exemple *fideicom[i]ssi*, al f. 142v—, o bé antropònims o noms sencers omesos a l'original quan s'ha entès que afegir-los era necessari per fer comprensible la lectura d'un passatge determinat. En canvi, no s'han corregit les errades comeses pels autors, ni tan sols les que afecten a les interpolacions en llatí de Bernat Galceran (IV) de Pinós, assenyalant-ne en tot cas les més destacables a les notes al peu. Pel que fa als pocs capítols sense títol, se n'han afegit de merament descriptius entre claudàtors.

Les esmenes, correccions i els afegits a l'interlineat que afecten igualment el contingut s'han incorporat als textos editats sempre que se'ls ha considerat modificacions introduïdes per la mateixa mà de l'autor, o que, molt excepcionalment també, han resolt els esmentats problemes de sonoritat d'algun mot en particular. Quant a les anotacions marginals, aquestes es reprodueixen sempre a les notes al peu de pàgina. En ambdós

casos, quan és possible identificar la mà autora de l'esmena o de l'anotació se n'inclou una menció a la nota corresponent. Quan s'interpolen textos sencers de documents o fragments dels mateixos en català o bé s'esmenten determinats noms o expressions de la parla comuna en la mateixa llengua, aquests figuren entre cometes baixes («»), mentre que les interpolacions en llatí, siguin textos sencers, locucions o mots aïllats, es representen en cursiva.

Finalment, els espais en blanc, els espais marcats amb una línia de punts i els mots il·legibles s'han representat amb punts suspensius entre claudàtors ([...]), indicant el motiu de la incidència en una nota a peu de pàgina en els dos primers casos.

En relació als aspectes purament lingüístics, s'han regularitzat *i/j* i *u/v* per tal d'evitar-ne les confusions, i s'han aplicat criteris moderns d'accentuació i de puntuació. L'aglutinació i la desaglutinació de paraules s'han mantingut o invertit depenent dels usos més habituals detectats en la lectura del manuscrit, i parant atenció a no trair l'estil de l'original. Seguint aquesta línia, allà on no ha estat possible desaglutinar la separació dels mots s'ha indicat amb un punt volat (·). Aquest darrer signe ha estat emprat també en els casos en què les combinacions i els verbs pronominals han resultat no coincidir amb els usos i la normativa actuals; quan ha estat possible, però, s'han introduït tant l'apòstrof (') com el guió curt (-). Per altra banda, sempre que la grafia emprada pels redactors del manuscrit per representar el pronom feble *hi* és exactament la mateixa que la de la conjunció copulativa *y*, i amb l'objectiu d'evitar lectures errònies, l'ús pronominal de la *y* als textos s'ha assenyalat de manera sistemàtica mitjançant notes al peu. Tot i que en una proporció molt menor, també s'observen casos en què la forma de representar gràficament el pronom feble *ho* coincideix amb la de conjunció adversativa *o*. La solució adoptada ha estat aquí, naturalment, la mateixa que en el cas anterior.

Amb tot això, i malgrat les limitacions que ens imposen les nostres formacions respectives, esperem haver reeixit en el nostre intent de trobar l'equilibri més adient entre l'obligació de fidelitat màxima als textos originals de la *Genealogia y Descendència* i de la seva continuació tal i com els seus autors els van concebre, i la necessitat de convertir-los en continguts accessibles per als lectors del present i del futur.

Bibliografia

Fonts

— Ms. 3.5.15 de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, Fons Pinós, *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós. Dirigida a la Excel·lentíssima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit* [s. xvii-xviii].

— Ms. 3085 de la Biblioteca Nacional de España, *Genealogía y descendencia de la casa de Pinós. Dirigida a la Excelentísima Doña Isabel Margarita de Íxar y de Pinós, Duquesa de Belxit* [s. xvii].

— Ms. P/1-79-38 de l'Archivo Histórico Provincial de Zaragoza, Casa Ducal de Híjar-Aranda, *Genealogía y descendencia de la Casa de los Pinós, de quien proceden en Aragón los Señores de Castro, marqueses de La Puebla, vizcondes de Illa...* [s. xvii].

— Ms. P/1-358-1 de l'Archivo Histórico Provincial de Zaragoza, Casa Ducal de Híjar-Aranda, *Genealogía de la casa de Pinós, escrita por Don Bernardo Galcerán Pinós y San Climent, señor de Barberá, con algunas anotaciones marginales de Don Gaspar Galcerán de Castro y Pinós, conde de Guimerá...* [s. xvii].

— Ms. 178 de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic [s. xviii], Base de dades de Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna (MCEM) <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=709>.

Desclot, Bernat [1288] *Llibre del Rei En Pere* [edició a cura de Ferran Soldevila, 1971].

Fernández de Oviedo, Gonzalo [1550-1552] *Batallas y quinquagenas* [edició a cura de Juan Bautista Avalle-Arce, 1989].

Tomic, Pere [s. xv] *Històries e conquestes del Realme d'Aragó e Principat de Catalunya* [edició a cura de Joan Iborra i Gastaldo, 2009].

Pujades, Jeroni (1606-1630) *Dietari* [edició dels *Dietaris de Jeroni Pujades* a cura de Josep Maria Casas Homs, vols. 2-4, 1975-1976].

Pyne, Moses Taylor (1915) *Descendants of Galceran de Pinós in Spain, France, England and America*. Nova York: Tobias A. Wright.

Salazar y Castro, Luis de (1685) *Historia genealógica de la Casa de Silva, donde se refieren las acciones más señaladas de sus Señores, las fundaciones de sus Mayorazgos y la calidad de sus alianças matrimoniales*. Vol. 2. Madrid: Melchor Álvarez y Mateo de Llanos y Guzmán.

— (1692) *Historia genealógica de la Casa de Lara, justificada con instrumentos, y escritores de inviolable fe*. Vol. 2. Madrid: Mateo de Llanos y Guzmán.

— (1702) *Biblioteca genealógica española* [Biblioteca Nacional de España, ms. 18121; còpia de 1792, editada per Enrique Soria Mesa l'any 1997].

Serra i Postius, Pere (1747) *Epítome histórico del portentoso monumento y santuario de Nuestra Señora de Montserrat*. Barcelona: Pablo Campins.

Torres i Amat, Fèlix (1836) *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*. Barcelona: J. Verdaguer.

Zurita, Jerónimo (1562) *Anales de la Corona de Aragón* [edició a cura d'Ángel Canellas López, vol. 1, 1967, reproduïda en versió electrònica sota coordinació de José Javier Iso el 2003 i accessible mitjançant l'adreça: <https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/24/48/ebook2473.pdf>].

Estudis

Alcoberro i Pericay, Agustí (1993) «L'Arxiu Reial de Barcelona i la historiografia humanista: les *Cròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* 13/2: p. 515-524.

— (2003) «Mites i llegendes». *Barcelona Quaderns d'Història*, 9: p. 135-148.

Alfonso Antón, Isabel (1996) «El discurso histórico como historia». *Hispania*, 192: p. 349-363.

Almási, Gábor (2009) *The Uses of Humanism. Johannes Sambucus (1531-1584), Andreas Dudith (1533-1589) and the Republic of Letters in East Central Europe*. Leiden: Brill.

Amelang, James (1984) «Barristers and Judges in Early Modern Barcelona: The Rise of a Legal Elite». *The American Historical Review* 89/5: p. 1264-1284.

— (1986) *La formación de una clase dirigente. Barcelona 1490-1714*. Barcelona: Ariel.

Antón Pelayo, Javier (1999-2000) «La historiografía catalana del siglo xviii. Luces y sombras de un proyecto ilustrado y nacional». *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, 18: p. 289-310.

Atienza Hernández, Ignacio (1998) «La memoria construida: nobleza y genealogía de la Casa y la Villa de Osuna». *Apuntes 2: Apuntes y Documentos para una Historia de Osuna*, 2: p. 7-26.

Aurell, Jaume (2014) «Memoria dinástica y mitos fundadores: la construcción social del pasado en la Edad Media». Dacosta, Arsenio; Prieto Lasa, José Ramón, i Díaz de Durana, José Ramón (eds.) *La conciencia de los antepasados. La construcción de la memoria de la nobleza en la Baja Edad Media*. Madrid: Marcial Pons, p. 302-334.

Baró i Queralt, Xavier (2009) *La historiografia catalana en el segle del Barroc (1585-1709)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bartrina, Enric (1993) «Llinatge dels Pinós: el primer Galceran de Pinós». *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, 42: p. 13-16.

Batlle, Mar (1999) *Patriotisme i modernitat a* La fi del comte d'Urgell. *Una aproximació a les fonts de l'obra, l'anònim autor i l'historiador Jaume Ramon Vila*. Barcelona: Curial.

Bellsolell Martínez, Joan (2011) «Miquel Mai (c. 1480-1546). Art i cultura a la cort de Carles V». Girona: Universitat de Girona [Tesi doctoral inèdita].

Bertran i Roigé, Prim (1994) «II. Aproximació històrica al castell i als senyors de Mataplana». Cabestany i Fort, Joan-Ferran *et alii*. *El castell de Mataplana. L'evolució d'una fortificació senyorial (s. xi-xv) (Gombrèn, Ripollès). Treballs arqueològics entre 1986-1993*. Monografies d'Arqueologia Medieval i Postmedieval, 1. Barcelona: Universitat de Barcelona: p. 11-18.

Betrán Moya, José Luis; Espino López, Antonio, i Toledano, Lluís Ferran (1992) «Pere Serra i Postius y el criticismo historiográfico en la Barcelona de la primera mitad del siglo xviii». *Manuscrits*, 10: p. 315-329.

Bizzocchi, Roberto (2010) *Généalogies fabuleuses: inventer et faire croire dans l'Europe moderne*. París: Rue d'Ulm.

Burke, Peter (1969) *El sentido del pasado en el Renacimiento*. Madrid: Akal [edició castellana de 2016].

Camañes Sanz, Porfirio, i Solano Camón, Enrique (1997) «Nuevas perspectivas en torno a la conspiración del duque de Híjar». Mestre, Antonio *et alii* (coords.) *Monarquía, imperio y pueblos en la España Moderna. Actas de la Reunión Científica de la Asociación Española de Historia Moderna, Alicante, 27-30 de mayo de 1996*. Alacant: Caja de Ahorros del Mediterráneo/ Publicaciones de la Universidad de Alicante, p. 521-538.

Campabadal i Bertran, Mireia (2003) *El pensament i l'activitat literària del Setcents català*. Vol. 1. [Ideologia il·lustrada i renovació cultural]. Barcelona: Universitat de Barcelona.

— (2006) *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle xviii. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Capdeferro i Pla, Josep (2011-2012) «Jeroni Pujades: cronista i literat per evadir-se d'una praxi del dret poc estimulant?». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 53: p. 351-378.

Carreras i Bulbena, Josep Rafael (1922) «Constitució y Actes conservades de la Academia Desconfiada, anomenada també Escola y Academia dels Desconfiats». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 75: p. 289-336.

Carriazo Rubio, Juan Luis (2013) «La *Genealogía de los señores de la Casa de Medina Sidonia* de Luis de Salazar y Castro». *Historia y Genealogía*, 3: p. 41-64.

Casaus Ballester, María José (2008) «La Casa Ducal de Híjar y sus enlaces con linajes castellanos». *Boletín Millares Carlo*, 27: p. 101-127.

Cingolani, Stefano Maria (2006) «"Seguir les vestígies dels antecessors". Llinatge, reialesa i historiografia a Catalunya des de Ramon Berenguer IV a Pere II (1131-1285)». *Anuario de Estudios Medievales* 36/1: p. 201-240.

— (2006a) *La memòria dels reis. Les quatre grans cròniques i la historiografia catalana, des del segle x fins al xiv*. Barcelona: Base.

— (2008) [introducció a la seva edició del *Llibre dels reis*, publicada a València per la Universitat de València].

Coll i Alentorn, Miquel (1947-1948) «La llegenda d'Otger Cataló i els Nou Barons». *Estudis Romànics*, 1: p. 1-47.

Cortadellas i Vallès, Anna (2001) *Repertori de llegendes historiogràfiques de la Corona d'Aragó (segles xiii-xvi)*. Barcelona: Curial.

Crouch, David (2005) *The Birth of Nobility. Constructing Aristocracy in England and France, 900-1300*. Harlow: Pearson.

Dacosta, Arsenio (2007) «El noble ante el espejo: el origen del linaje en la escritura nobiliaria ibérica». López Ojeda, Esther (coord.) *La memoria del poder, el poder de la memoria. xxvii Semana de Estudios Medievales. Nájera, del 25 al 29 de julio de 2016*. Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, p. 253-290.

Dadson, Trevor J. (1993) «Diego de Silva y Mendoza, Conde de Salinas (1564-1630), y el arte de la supervivencia política». Arellano Ayuso, Ignacio *et alii* (coords.) *Studia aurea: actas del III Congreso de la AISO (Toulouse, 1993)*. Vol. 1. Pamplona/ Tolosa de Llenguadoc: Griso/ Lemso, p. 309-317.

— (2007) *Los moriscos de Villarrubia de los Ojos (siglos xv-xviii). Historia de una minoría asimilada, expulsada y reintegrada*. Madrid/ Frankfurt: Iberoamericana/ Vervuert.

Domínguez Ortiz, Antonio (1992) *La sociedad española en el siglo xvii*. Vol. 1 [volum corresponent a *El Estamento nobiliario*]. Granada: Consejo Superior de Investigaciones Científicas/ Universidad de Granada.

Duran, Eulàlia (2000) «Historiografia del Renaixement». *Recerques: història, economia, cultura*, 40: p. 5-14.

— (dir.) (2008) *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*. Vol. 4, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Elliott, John H. (2006) *La revolta catalana, 1598-1640: un estudi sobre la decadència d'Espanya*. València: Publicacions de la Universitat de València [primera edició anglesa publicada el 1963].

Fargas Peñarrocha, Maria Adela (1993) «Història del poder i estructures familiars de la classe dominant a la Catalunya Moderna». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* 13/2: p. 243-248.

Ferrer i Mallol, Maria Teresa (1974) «Los descendientes de Ferran Sanxis de Castre, hijo bastardo de Jaime I el Conquistador (siglos xiii-xiv)». *Hidalguía*, 22: p. 25-48.

Font i Rius, Josep Maria (1985) *Estudis sobre els drets i les institucions locals en la Catalunya medieval. Col·lectània de treballs del Professor Dr. Josep Maria Font i Rius amb motiu de la seva jubilació acadèmica*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Geevers, Liesbeth (2010) «Family Matters: William of Orange and the Habsburgs after the Abdication of Charles V (1555-1567)». *Renaissance Quarterly*, 63: p. 459-490.

Halbwachs, Maurice (1925) *Les cadres sociaux de la mémoire*. París: Albin Michel [reedició de 2013].

Jané i Checa, Òscar (2003) «França i Catalunya al segle xvii. Identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)». Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona [Tesi doctoral].

Jular Pérez-Alfaro, Cristina (2014) «La importancia de ser antiguo. Los Velasco y su construcción genealógica». Dacosta, Arsenio; Prieto Lasa, José Ramón, i Díaz de Durana, José Ramón (eds.) *La conciencia de los antepasados. La construcción de la memoria de la nobleza en la Baja Edad Media*. Madrid: Marcial Pons, p. 201-236.

Kaminsky, Howard (1993) «Estate, Nobility, and the Exhibition of Estate in the Later Middle Ages». *Speculum* 68/3: p. 688-695.

Klapisch-Zuber, Christiane (2000) *L'Ombre des ancêtres. Essai sur l'imaginaire médiéval de la parenté*. París: Arthème Fayard.

Krus, Luís (1985) «La muerte de las hadas: la leyenda genealógica de la Dama de Pie de Cabra». Dacosta, Arsenio; Prieto Lasa, José Ramón, i Díaz de Durana, José Ramón (eds.) *La conciencia de los antepasados. La construcción de la memoria de la nobleza en la Baja Edad Media*. Madrid: Marcial Pons, p. 43-86 [traducció al castellà i edició de 2014 a títol pòstum].

Lilao Franca, Oscar, i Castrillo González, Carmen (2002) *Catálogo de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Salamanca*. Vol. 2 [Manuscritos 1680-2777]. Salamanca: Universidad de Salamanca.

Llàcer Martorell, Arantxa (2015) «Aproximació a les fonts del *Dietari* de Jaume Ramon Vila (AHCB, ms. b-100)». *Mirabilia/MedTrans* 1/1, p. 160-179 [Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó].
<http://www.revistamirabilia.com/sites/default/files/medtrans/pdfs/01-07.pdf> [Consulta: 21 de gener de 2018].

Marcet Juncosa, Alícia (1998) «L'establiment de la frontera entre França i "Espanya"». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* 18/2: p. 7-12.

Martí Fraga, Eduard (2008) «El braç militar de Catalunya. Una institució decisiva en el tombant del segle xvii». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 28: p. 233-248.

— (2016) *El braç militar de Catalunya (1602-1714)*. València: Publicacions de la Universitat de València.

Martín Polín, Raquel (2000) «Pellicer de Ossau: una visión de la monarquía católica entorno a 1640». *Espacio, Tiempo y Forma, Serie IV, Historia Moderna*, 13: p. 133-163.

Martínez-Gil, Víctor (coord.) (2013) *Models i criteris de l'edició de textos*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.

Martínez Rodríguez, Miquel Àngel (1998) «Felip IV o Lluís XIV? El dilema de la noblesa catalana del Rosselló». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* 18/2: p. 97-104.

Miralles Jori, Eulàlia (2002) «Antoni Viladamor i la *Història general de Catalunya*: la relació amb els seus coetanis i la recepció de l'obra fins al segle xix». *Recerques: història, economia, cultura*, 40: p. 99-116.

— (2002) «La *Corónica universal del principado de Cataluña* de Jeroni Pujades, una obra interpolada?». *Llengua & Literatura*, 13: p. 223-271.

— (2008) «L'ambient cultural de la Girona del segle xvii. Les cartes d'Alexandre de Cartellà a Jeroni Pujades». *Revista de Girona*; 249: p. 391-396.

Miret i sans, Joaquim (1901) *Los vescomtes de Cerdanya, Conflent y Bergadà*. Barcelona: Casa Provincial de Caritat (Memoria llegida en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona).

Molas i Ribalta, Pere (1997) «Va haver-hi una fusió de les elits a la Catalunya dels Àustries?». *Manuscrits*, 15: p. 41-52.

— (2004) *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*. Vic: Eumo.

Montsalvatje y Fossas, Francisco (1916) *Vallfogona*. Noticias Históricas, xx. Girona: Dalmau Carles, Pla i Cía.

Moreno Meyerhoff, Pedro (2002) «El primer comte de Guimerà: notes biogràfiques, genealògiques i heràldiques». *Paratge*, 14: p. 15-30.

Morsel, Joseph (2005) «La construction sociale des identités dans l'aristocratie franconienne aux xive et xve siècles: individuation ou identification?». Bedos-Rezak, Brigitte Miriam, i Iogna-Prat, Dominique (dirs.) *L'individu au Moyen Âge. Individuation et individualisation avant la modernité*. París: Aubier, p. 79-100.

Nassiet, Michel (1994) «Nom et blason. Un discours de la filiation et de l'alliance (xive-xviiie siècle)». *L'Homme*, 129: p. 5-30.

Palos Peñarroya, Joan Lluís (1985) «Las Cortes de Catalunya durante el siglo xvi». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 5: p. 97-116.

— (1993) «La aristocracia catalana en la España de los Austrias». Álvarez Santaló, León Carlos, i Cremades Griñán, Carmen María (eds.) *Mentalidad e ideología en el Antiguo Régimen. II Reunión Científica Asociación Española de Historia Moderna, 1992*. Vol. 2. Murcia: Universidad de Murcia, p. 351-393.

Palos Peñarroya, Joan Lluís, i Ragués i Vallès, Ramon (1993) «Les institucions catalanes a l'època moderna i l'ascens dels juristes». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 13: p. 53-66.

Pérez Latre, Miguel, i Asensio i Vilaró, David (1988) «Cultura històrica en Catalunya: el caso de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona entre 1752 y 1799». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* 8/2: p. 227-244.

Pollmann, Judith (2017) *Memory in Early Modern Europe, 1500-1800*. Oxford: Oxford University Press.

Pujol i Canelles, Miquel (1985) «Aportació a la biografia de Jeroni Pujades; una biblioteca particular de començament del segle xvii». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 18: p. 99-247.

Redondo, Agustín (2007) *Revisitando las culturas del Siglo de Oro. Mentalidades, tradiciones culturales, creaciones paraliterarias y literarias*. Salamanca: Universidad de Salamanca.

— (2012) «Desde los márgenes: transgresión de saberes humanísticos y de formas de vida en la España del siglo xvi». Egido, Aurora, i Laplana, José Enrique (eds.) *Saberes humanísticos y formas de vida. Usos y abusos. Actas del Coloquio Hispano-alemán. Zaragoza, 15-17 de diciembre, 2010*. Saragossa: Institución "Fernando el Católico"-Consejo Superior de Investigaciones Científicas, p. 17-44.

Redondo Veintemillas, Guillermo (2013) «Jerónimo Zurita, primer cronista oficial de Aragón (1512-1580)». *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, 88: p. 11-46.

Reglà, Joan (1991) *Els Virreis de Catalunya*. Biografies Catalanes, 9. Barcelona: Vicens Vives.

Riquer i Morera, Martí de (1944) *La leyenda de Galcerán de Pinós y el rescate de las cien doncellas*. Series Minor, 9. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres [reimpressió de 2008 del discurs d'ingrés de l'autor a les Bones Lletres].

Roca, Josep Maria (1918) *En Jaume Ramon Vila, heraldista català de començaments del segle xvii^{è}*. Barcelona: Casa Provincial de Caritat (Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona).

Ruiz Canales, Irene (2011) «Las prácticas del *vivir noblemente* y su importancia. El ejemplo de los Díaz de Escobar en Córdoba». *Historia y Genealogía*, 1: p. 155-165.

Sales, Núria (1989) *Els segles de la Decadència. Segles xvi-xviii* [*Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar, vol. 4, Barcelona: Edicions 62].

Sénac, Philippe (2013) «Mahomet et Charlemagne en Espagne. Entre la guerre et la paix: diplomatie et négoce (viiie-ixe siècles)». *xxxix Se-*

mana de Estudios Medievales, Estella, 17-20 de julio de 2012. De Mahoma a Carlomagno. Los primeros tiempos (siglos VII-IX). Pamplona: Gobierno de Navarra, p. 13-32.
SERRA I PUIG, Eva (1990) «Els Guimerà, una noblesa de la terra». *Recerques: història, economia, cultura*, 23: p. 9-36.
SERRA VILARÓ, Joan (1930) *Baronies de Pinós i Mataplana*. Vol. 1. Barcelona: Biblioteca Balmes.
SIMON I TARRÉS, Antoni (1998) «"Catalans" i "francesos" a l'Edat Moderna. Guerres, identitats i contraidentitats. Algunes consideracions». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* 18/2: p. 391-401.
— (2004) «La historiografia del segle del Barroc (de Jeroni Pujades a Narcís Feliu)». BALCELLS, Albert (ed.) *Història de la historiografia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 93-116.
SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago (1957) *Els Barons de Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives [darrera edició revisada publicada per Base l'any 2011].
— (1965) «La alta nobleza del Norte en la Guerra Civil Catalana de 1462-1472». *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita*, 16-18: p. 71-220.
SOLÉ I COT, Sebastià i VERDÉS PIJUAN, Pere (1994) «L'aportació dels notaris a la societat catalana en els camps del dret, la història, la literatura i la política». *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català: Barcelona, 11, 12 i 13 de novembre de 1993*. Barcelona: Fundació Noguera, p. 15-130.
SOLÍS DE LOS SANTOS, José (2012) «Ramírez de Prado, Lorenzo (1583-1658)». DOMÍNGUEZ DOMÍNGUEZ, Juan Francisco (ed.) *Diccionario biográfico y bibliográfico del Humanismo español (siglos XV-XVII)*. Madrid: Ediciones Clásicas, p. 698-703.
SORIA MESA, Enrique (2004) «Genealogía y poder. Invención de la memoria y ascenso social en la España Moderna». *Estudis: Revista de Historia Moderna*, 30: p. 21-55.
— (2009) «La nobleza en la España moderna. Presente y futuro de la investigación». CASAUS BALLESTER, María José (ed.) *El Condado de Aranda y la nobleza española en el Antiguo Régimen*. Zaragoza: Institución "Fernando el Católico"-Consejo Superior de Investigaciones Científicas, p. 213-242.
— (2011) «La imagen del poder. Un acercamiento a las prácticas de la visualización del poder en la España Moderna». *Historia y Genealogía*, 1: p. 5-10.

Spiegel, Gabrielle M. (1983) «Genealogy: Form and Function in Medieval Historical Narrative». *History and Theory* 22/1: p. 43-53.

Valsalobre, Pep (2003) «El Senyor de les Mosques. Aspectes de l'evolució de la llegenda de les mosques de sant Narcís fins al segle xvi i relació amb el "patriotisme sacre" a la Catalunya moderna». *Revista de Catalunya*, 189: p. 67-100.

Villanueva López, Jesús (1994) «Francisco Calça y el mito de la libertad originaria de Cataluña». *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, 69-70: p. 75-87.

— (2004) *Política y discurso histórico en la España del siglo xvii*. Alacant: Publicaciones de la Universidad de Alicante.

Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós. Dirigida a la Excel·lentíssima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit

[f. Iv] [Dedicatòria]

Excel·lentíssima Senyora,
La[1] inclinació natural en què tots naxem a la perpetuïtat de nostras cosas me obliga a traurer dels arxius de la antiqüitat uns breus sumaris de la descendència de la casa de Pinós, y encara que[2] per ser causa pròpria podria causar alguna sospita als qui·ls veuran, però va la veritat tant ajustada y arrimada a las històrias y escripturas més aprobadas y autènticas, que la mayor curiositat[3] antes los condemnarà per breus que per apassionats. Estas diligèncias per elecció i justícia se deuuen dedicar a Vostra Excel·lència. Per elecció, pus en Vostra Excel·lència se troba tot lo que ellas poden pretendre de superioritat per a sa protecció. Per obligació de justícia, pus tot lo que·y ha en la casa de Pinós regoneix (com és just) a Vostra Excel·lència per senyora. Prenga Vostra Excel·lència estas breus memòries de sos passats, dichosos en tenir a Vostra Excel·lència entre sos descendents, per què esta sola calitat apar que basta a alsar sas glòrias y dar-los nova estimacion y ser. Guarde Déu a Vostra Excel·lència. De Barcelona, a 4 de nohembre 1620.

Don Bernat Galceran de Pinós

---

1 *La:* «L» capital.

2 *que:* «q» i «u» aparentment sobreescrites.

3 *curiositat:* la primera «t» se sobreescriu damunt d'una «d».

[f. 1r] [Otger Cataló i els Nou Barons]

Per[4] haver de tractar de aquesta noble família y descendència dels de la casa de Pinós és necessari saber com vingueren Otger Gal·lant Katazlot y los Nou Barons des de Alemanya en Fransa, y de allí en Cathalunya.

En[5] lo tems que·s perdé Espanya per descuyt del Rey Don Rodrigo y trayció del comte Julià en lo any de la Nativitat del fill de Déu 714, casi tota la noblesa dels antichs gots fonc acabada, exceptat los que·s retiraren en las muntanyes de las Astúrias y dels Pirineus.

En aqueix temps possehian los gots des del Mar Océano entrant per lo Mediterráneo en vers llavant la Aquitània o Guianya, la Narbonesa, la Provensa y Lengadoc, y, com sempre, entre aquesta nació gòtica y la francesa y[6] havia discòrdia. Tenian los dits gots molt bona gent de guerra en las fronteras, y axí en aqueixa temporada de dit any de 714 presidia en la Espanya Citerior un duc anomenat Bogis, lo qual tenia per muller a Odea. En la Aquitània presidia un duc anomenat Eudo, també de nació got segons escriu Antoni Sabelico. En la Provensa y Lenguadoc altre duc anomenat Maurici, y en la Narbonesa y Rosselló presidia un duc anomenat Giraut.

Vehent los dits gots que·s perdia Espanya y que·s possehia per los moros, feren entre ells nova amistat y unió, confirmant [f. 1v] aquella ab casaments, y axí los de la Aquitània o Guianya y Lengadoc feyan cara y detenian lo ímpetu de la nació francesa, y los de la Narbonesa y Rosselló ajudaven al que vuy és anomenada Catalunya contra los moros que la anaven conquistant.

Tenint lo regne de Fransa Hidelbert era Mestre del Palau Pipí Cristel, natural alemany, senyor de Austràsia (y segons alguns parent del dit Hidelbert). Per rahó de dit offici y càrrec era governador y capità general del regne de Fransa, lo qual càrrec fou creat per la simplicitat y puresa de llurs Reys, per què tot se governave per lo dit mestre del palau.

Morí lo dit Pipí Cristel y deixà sa muller Plectuda dos fills, lo hu anomenat Dinou, l'altre anomenat Grimolt, y tenia altre fill anomenat Carles Martell, lo qual procreà uns diuuen de Alpayda, altres de Gaspiada. Als dos fills de Plectuda repartí son pare sos estats, al hahú deixà per senyor de Austràsia, y al altre lo que havia ocupat de la Borgonya ab lo càrrec de mestre del

4 *Per:* «P» capital.

5 *En:* «E» capital.

6 *y:* enteneu «hi».

palau. Al Carles Martell no se entén si deixàs cosa alguna, ans bé fou molt maltractat de sa madrastra y perseguit de sos germans y posat en presó, y per esta rahó escapant d'ella féu guerra a sos germans, vensent-los y ensenyorint-se de tot lo que son pare era senyor, y obtingué lo ofici y càrrec de mestre del palau.

Tingué lo dit Carles Martell grans encontres ab lo duc Eudo de la Aquitània, y dit got, per satisfer-se y venjar-se, procurà y solicità la entrada dels moros, los quals arribaren[7] [f. 2r] y prengueren a Narbona. Era capità y senyor del exèrcit Abderramèn, lo qual entrà segons diuuen molts autors ab quatre-cents mil moros en l'any 731, encaminant-se envers la ciutat de Tors. Considerant Carles Martell ab quant gran perill estave de perdre's Fransa y tota la Christiandat, procurà la amistad y reconsiliar-se ab lo dit duc Eudo, lo qual estaba ya arrepentit de haver-los cridats perquè habian de ser la perdició de tots. Y axí se uniren, ajuntant lo dit Carles Martell las nacions dels francos, alemanys y altres nacions, y lo duc Eudo la bel·licosa nació dels gots. Donà·s cerca de la dita ciutat de Tors aquella tant memorable batalla en la qual Abderramèn fonc mort y vensut ab la demés part de son exèrcit, com o[8] diuuen Antoni Sabellico, Pau Emili y Joan Vaseo, historiadós autèntichs, y també las *Corònicas de Fransa*.

Guanyada la sobredita batalla per Carles Martell ab ajuda dels duchs Eudo y Maurici, que també s·i trobà, recobraren tot lo que los moros havian occupat y guanyat, y tornant-se'n lo dit Carles Martell, féu matar en la ciutat de Nimes al duc Maurici, y arribant en la Guianya ab son exèrcit, estant molt descuydat lo duc Eudo lo féu també matar no obstant la liga y lo que li havia ajudat, occupant-se la Guianya y tot son estat. Les quals morts comtà largament la *Crònica de Espanya* que manà recopilar lo Sereníssim Don Alfonso, Rey de Espanya.

Sobre las morts dels dits duchs Eudo y Maurici se seguiren grans danys a la Cristiandat, y[9] los gots de la Guianya y Lenguadoc que no volgueren obehir al dit Carles Martell se [f. 2v] retiraren als monts Pirineus, que són a la part de Fransa, ocupant-se tota la terra del Rasès, de la qual és lo cap la vila de Limós, y uniren·se ab los gots de la Espanya Citerior, los quals també per la fúria dels moros seran retirats en los mateixos monts Pirineus, a la

7 *arribaren:* mot separat degut al canvi de foli.

8 *o:* enteneu «ho».

9 *y:* interlineat substituint un «perquè» que apareix tatxat.

part és, a saber, de Conflent, Fenolladès, Saüt, Donosa, Capcir y Çerdanya, y en la part de Mitgdie de dits monts hahont és Beridà. Los quals gots se feren forts en dits Pirineus resistint a la fúria dels moros. Los de Rosselló se retiraren també (pus vejan que tots los gots eran perseguits axí per los moros com també per los francesos) en los mateixos monts Pirineus, que són entre Narbona y Rosselló, en las valls de aquells, essent estas cosas en lo any 738. Y és de considerar la enemistat s'és sempre continuada entre ditas dos nacions de gots (que són los valerosos espanyolls[10]) y los[11] bel·licosos Francesos.

Lo dit Carles Martell morí en lo any 742. Deixà[12] quatre[13] fills, Carles lo Gran, Pipí lo Xic, Egidi, qui fou arcabisbe, y a[14] Grifa o Gayfer, los quals tingueren guerra sobre la divisió dels estats de son pare y axí donaren occasió als moros de entrar altra vegada en Fransa ab armada, en la qual entrada prengueren a Marcella y altres llochs.

Durant la guerra sivil entre dits germans lo Gayfer fon pres y posat en un castell nomenat Castell Nou, cerca de la selva de Ardènia.[15] Carles lo Gran renuncià lo món, posant-se en religió, y axí restaren tots los estats de llur pare, juntament ab lo càrrec de Mestre del Palau, a Pipí. Escapà de la presó lo Gayfer y anàs·se'n a.la terra dels Saxós y ab ajuda dels Alemanys féu exèrcit contra son germà Pipí, ya que·s acostave, fou escomés de partit per son germà y acceptat aquell [f. 3r] se reconsiliaren.[16] Ab aquest príncep Gayfer, fill de dit Carles Martell, vingueren Otger Gal·lant Katazlot ab los Nou Barons, los quals eran de gran linatge, y lo dit Otger venia per lo capità general del exèrcit. Los noms dels dits Nou Barons foren los següents:

1. Dapífer[17] de Moncada.
2. Galceran Grau de Pinós.
3. Huc de Mataplana.

---

10 *espanyolls: sic.*

11 *los:* afegit a l'interlineat i en lletra més petita.

12 *Deixà:* segueix «tres», tatxat.

13 *quatre:* afegit per damunt de «tres»; vegeu la nota anterior.

14 *Egidi, qui fou arcabisbe, y a:* interlineat.

15 *nomenat Castell Nou, cerca de la selva de Ardènia:* interlineat.

16 *se reconsiliaren:* a continuació figura una anotació a la part superior del marge dret, referenciada «+o»; el seu contingut és el següent: *Donant-li lo dit Pipí dotze comtats com ho diu Robert Gaguino, autor francès, en lo nou compendi* «De Gestis Francorum»*, debaix lo títol de Carlos Martel, foli 46.*

17 *Dapífer:* «D» sobreescrita al damunt d'una «N».

4. Jou de Çervera.
5. Garau Remon de Çervelló
6. Pere de Alemany
7. Remon de Anglesola
8. Gispert de Ribellas
9. Berenguer Roger de Erill.

Procurà lo dit príncep Gayfer segons se entén que son germà Pipí donàs al dit Otger Gal·lant lo govern de la Aquitània o Guianya, la qual havian llevada als gots, en la qual repartí son exèrcit.

En aquest temps, que era serca del any 751, essent Mestre del Palau lo dit Pipí, fill de Carles Martell, era Rey de Fransa Childeric 3, lo qual per sa puresa y simplicitat fonc nomenat «lo Simple». Y com als nou anys de son regnat se mostràs indigne del estat real, se procehí contra d'ell per via jurídica devant la santedat del Sant Pare Papa Zacarias, lo qual pronuncià sentència de privació del dit regne al dit Childeric, absolvent a sos vassalls del jurament li tenian [f. 3v] prestat com a son propi Rey y senyor, y axí fonc privat del dit regne de Fransa com a incapàs y posat en religió. Y ab consentiment general de tot lo regne de Fransa fonc anomenat per Rey de Fransa lo dit Pipí, fill de Carles Martell, lo qual fou lo primer Rey de Fransa en qui·s comensà la línea dels Reys de nació alemanya, y en Childeric se acabà la dels Reys de la sepa famosa dels francos.

Considerant lo dit Otger Gal·lant Katazlot lo atrevivent y copdícia gran dels moros, que no sols se acontentaven de haver subjugat y posat debaix son mando a Espanya, però encara havian intentat dos o tres vegades entrar en Fransa y conquistar aquel[a],[18] y que si no[19] se'ls resistia vindria un grandíssim dany a la Cristiandat. Y per importunació y prechs segons se creu dels gots que estaven retirats en los monts Pirineus determinà ab lo parer y concell dels dits Nou Barons entrar ab exèrcit en lo que vuy és Cathalunya, y tornar dita terra a la religió christiana, la qual los moros havian llevada als gots. Y axí passà los monts Pirineus acompanyat dels dits Nou Barons ab exèrcit y posà siti sobre la ciutat de Empúrias, y estant en dit siti lo dit Otger se enmalaltí, y tenint per certa la mort, com era prudent y savi y desijave la pau entre sos amichs, notificà als dits barons la poca esperansa tenia de sa salut, amonestant y pregant-los visquessen ab conformitat y que continuassen la empresa, y que

18 *Aquel[a]:* segona «a» de difícil lectura.

19 *no:* interlineat en lletra més petita.

per bé proseguir aquella los convenia elegissen hu d'ells per general de tots, al qual obehissen, y de fet elegiren a Dapífer de Moncada. Morí lo dit[20] Otger en dit siti. Per mort del qual la guerra fonc proseguida per lo dit Dapífer[21] de Moncada, y tenint nova [f. 4r] certa que molts Reys moros venian sobre ells ab poderós exèrcit, determinà alsar-se de dit siti de Empúrias y retirar-se en las muntanyes dels Pirineus, y allí se feren forts[22] y estigueren a pesar dels moros fent·y molts castells y fortalezas, y des de ditas muntanyes juntament ab los gots que·y eran inquietaven als moros fent moltas cavalcadas, ajudant y afavorint los christians que vivian debaix la subjugació dels moros.

[Conquesta carolíngia de Catalunya i orígens dels mals usos]

Succehí[23] en lo regne de Fransa per mort del Rey Pipí son fill Carlomagno, lo qual entrà en la Aquitània o Guianya y pacificà als que se li eran rebel·lats, dexant-la pacífica debaix son mando. Passà després los monts Pirineus solicitat de Ibualarabi, segons escriu Annonio. Entrà en Aragó, y diu Reginó se li juntaren moltíssimas gents de Borgonya, Austràsia, Baioària[24] y longobardos, y posat siti sobre la ciutat de Çaragossa los moros se concertaren ab lo dit Rey Carlos,[25] essent assò serca del any 778. Y en lo any 785 los moros que tenian a Girona se posaren baix de la obediència de dit Rey, y segons diuen Annonio y també Reginó, Zaet, principal moro, rendí la ciutat de Barcelona al dit Rey Carlos.

En lo any 801 lo Sant Pare Papa Leó donà títol de Emperador Occidental al dit Rey Carlomagno, coronant-lo ab grandíssima pompa y solemnitat, essent Emperatrís de Constantinobla Irene.

En aqueix mateix tems havia enviat Carlosmagno a son fill Loys ab exèrcit a Barcelona per haver-se-li rebel·lat lo dit moro Zaet. Prengué dita ciutat y féu matar al dit moro, [f. 4v] deixant dita ciutat de Barcelona ab lo mateix tribut a Adoló, moro, lo qual també se li rebel·là.

20 *lo dit:* segueix «Gola», tatxat.

21 *Dapífer:* «D» sobreescrita al damunt d'una «N».

22 *forts:* «t» sobreescrita.

23 *Succehí:* «S» capital.

24 *Baioària:* enteneu «Bavària».

25 *Carlos:* «r» sobreescrita damunt una «l».

Tornà altra vegada lo dit Loys per orde del Emperador, son pare, a continuar la guerra contra los moros. Posà siti sobre la ciutat de Tarregona, la qual se li entregà ab tots los llochs de aquella comarca fins arribar serca de Tortosa. Ab[26] aquesta entrada que féu lo dit Loys en Cathalunya vingueren moltíssims y principals cavallers, y[27] restaren en dita terra molts de aquells, los descendents dels quals continuaren allí[28] sa innata noblesa.

En lo any de 809, segons lo *Crònic* de Reginó, tornà entrar lo dit Loys en Cathalunya y proseguí la empresa de Tortosa, que tant la havian defensada los moros, la qual rendí, y en senyal de victòria aportà las claus de dita ciutat a son pare, segons escriu Annonio.

Morí lo valerós Emperador y Rey de Fransa Carlomagno en Aquisgran en lo any 815. Sucehí·li[29] lo dit Loys, son fill, lo qual tornà entrar en Cathalunya per haver-se-li rebel·lats molts senyors moros en lo any 819, y abans de dita entrada féu avisar las poblacions per a que·s rebel·lassen contra los moros, lo que moltas no volgueran obeir, sinó restar-se en servitut ab los mals usos en què los moros los tenian tiranisats, y per esta rahó, havent lo dit Emperador Loys subjugat molta part de Cathalunya, volgué que totas aquellas poblacions que no·l havian volgut obeir restasen ab las mateixas servituts en què los moros los tenian opresos, les quals eran molt tirànicas, so és, remensa personal, intèstia, cugúcia, exòrquia, àrcia y firma de espoli forsada, y aquesta postrera[30] [f. 5r] molt iniqua y perniciosa, perquè·s exhigia en aquesta manera, que quant algú se casave lo senyor, per lo consentiment del contracte, dormia la primera nit de la boda ab la núvia, y quant lo senyor volia fer cortesia al marit no la gosave, sinó passava-li de sobra en senyal de senyoria. En tems dels Cathòlichs Reys Don Ferrando y Dona Isabel molts vassalls se eran alsats contra llurs senyors per occasió de dits mals vsos, y axí dits Reys a 21 de abril 1486 declararen[31] que dits mals usos no·s fessen, sinó que en recompensa de aquells pagassen cad·any sis dinés per cada hu de aquells mals usos.

---

26 *Ab:* la «a» majúscula se sobreescriu damunt d'una «a» minúscula.

27 *y:* a continuació hi ha una «e», tatxada.

28 *allí:* interlineat en lletra més petita; tinta molt dèbil.

29 *Sucehí·li:* afegit a posteriori sobre un espai ocupat primerament per una línia de punts.

30 *postrera:* corriment de tinta.

31 *declararen:* la «r» i l'abreviatura de signe general corresponent a «en» s'afegeixen després en l'espai que resta entre aquesta paraula i la següent.

[Contra l'escepticisme de Jeroni Pau i de Zurita]

Tenim escrit ya la entrada de Otger Gol·lant ab los Nou Barons des de Alemanya en Fransa y de allí en Cathalunya.[32] Y perquè Hieрònim[33] Sorita en lo libre 1, capítol 2, de sos *Annals*, té per ficció y burla lo que escriu Pere Tomic en lo de la entrada de dit Otger Golant y los Nou Barons en Cathalunya, tatxant-lo de fàcil en escriurer cosas no sols versemblants però increïbles, diu ab estas formals paraulas «que en su opinión no ha faltado autor tanbién cathalán de nuestros tiempos que[34] con autoridad de un muy grave varón, que fue muy señalado en letras de varia dotrina, y mucha noticia de la Antigüidad, que fue natural de Barcelona y se llamó Hierónymo Pablo, ha presumido derribar todos los fundamentos de aquella historia de Tomic en esta parte adonde trata de la entrada y origen de aquellos Nueve Barones y de las otras cosas antiguas de Cathalunya. Y lo da todo por fición y burla, y d·esta opinión son algunos, pues huvo otras casas nobilíssimas y de la misma antigüidad cuyos descendientes se agraviarían haver sido excluídos del número d·estos primeros barones, y muestran su origen[35] [f. 5v] de aquellos tiempos como son los Çentellas y Cruyllas, de cuya noblesa no se puede negar que no tuviesse su origen tan illustre».

La rahó que·s posa perquè·s deix de creura que no·y ha hagut los Nou Barons és tan flaca y no digna de uns hòmens tant sèlebres com són Hierònym Sorita y Hierònym Pau, perquè no·s nega que en Cathalunya no·y haya hagut y vuy en dia y[36] haya llinatges de moltíssima antiguitat com són los dits Çentellas, Cruyllas y moltíssims altres, però tardaren més a entrar en Cathalunya que los Nou Barons, pus no entraren en ella fins que Loys, fill del Emperador Carlomagno, entrà en dita terra, y axí no se'ls fa agravi a dits llinatges ésser entrats primer en Cathalunya los dits Nou Barons ni és cosa tant increïble com la fan dits Sorita y Pau.

Verifica·s[37] dita entrada en Cathalunya dels dits Nou Barons ab lo mateix Hierònym Sorita, libre 1, capítol 16, en què diu «que el conde Remón Berenguer graduó[38] los estados de toda la tierra señalando los Viscondes,

32 *Cathalunya:* «y» tacada de tinta.

33 *Hierònim:* la segona «i» està sobreescrita substituint una «y».

34 *que:* taca de tinta entre la «q» i la «u».

35 *origen:* paraula separada amb el canvi de foli.

36 *y:* enteneu «hi».

37 *Verifica·s:* anotació al marge esquerre en la qual hi ha escrit «Sorita».

38 *graduó:* segueix «todos», tatxat.

Nobles y Berbessores que devían estar subjectos a los Condes, y quedaron exemptas las casas de los Nueve Barones primeros a los quales se refiere, que puso en el mismo grado que a los Condes». De manera que Sorita ya entén que·y ha hagut Nou Barons y primers, y que·ls avantajaren.

Verifica·s[39] més avant que·y ha hagut Otger Golant y los Nou Barons ab Jaume Marquilles sobre los *Usatges de Cathalunya*.

Diu en lo capítol *Cum Dominus*, 3 *casus*, nota 39:

Ad alias veniendo coronicas sive historias Cathalonie et Aragonum coniunctim seu divisim editas iuxta illas quod quidem Magnus Princeps nomine Otgerius, primus Cathalonie Principatus[40] [f. 6r] *existens conquistator una cum Baronis Novem, etc.*

Més avant diu en la nota 40:

Quod predicti et subscripti Barones Novem qui cum ipso principe magnifico dictum ingressi fuerunt Principatum prout ecce Daphiserus[41] *de Montecateno, Galcerandus Galserandus*[42] *de Pinos, Huc de Hugo de Mataplana, Iuc de Çervera, Geraldus de Cervello, Petrus de Alemany, Reymundus*[43] *de Anglaria, Gispertus de Ribellas, et Berenguerius Rogerius de Erillo, Et hi scilicet ut predicitur Barones Novem predicti qui cum eodem Principe Otgerius Principatum Cathalonie intrarunt. Et dictus Princeps in civitatem Empuriarum obsidionem sive* «sobre lo siti» *existens decessit, et tunc Barones supradicti post eiusdem Principis decessum in Piriniorum montium, vallibus et montaniis retrocesserunt se. De isto namque Otgerio vide aliquantulum sicut est glossatum in nota 8, in figura* «diu en dit lloc citat». *Et ecce quod Cathalonia vocabatur primo Celsiberia*[44] *quomodo nomine duravit usque ad Principem Otgerium, ex quo et citra eadem terra vocata est Cathalonia quod ita in* «Chronicis Cathalonie» *escriptum est.*

En la nota 41 diu:

Quod Carolus Magnus, Imperator et Francorum Rex, videns in tot et tanta Sarracenorum subiugatione Hispanie Christianos forem et adversus illos insurrexit se cum Britanie, Normandie, Burgun[die],[45] *etc.*

---

39 *Verifica·s:* anotació al marge esquerre; s'hi llegeix «Marquilles».

40 *Principatus:* paraula separada pel canvi de foli.

41 *Daphiserus:* «D» sobreescrita al damunt d'una «N».

42 *Galserandus:* escrit «isGalcerandus».

43 *Reymundus:* interlineat substituint «Bernardus», que apareix tatxat.

44 *Celsiberia: sic.*

45 *Burgun[die]*: omissió de «die», afegit pels editors.

Y en la nota 44 diu, tractant de Loys Emperador:

Et nichilominus baronias novem primorum Novem Baronum[46] *divisit inter eos atque illis donavit, qui Barones cum primo*[47] *conquistatore Otgerio Katazlo ut prefertur Cathalonie Principatum fuerant ingressi ipsas baronias complevit etiamque magnates numinati forent.*

[f. 6v] És cert que lo que escriu dit autor, *quod ita in* «Chronicis Cathalonie» *escriptum est,* no se ha de entendre del que Tomic escrigué sinó de autors més antichs, perquè lo dit Marquilles escrigué abans que Tomic.

Més[48] avant se verifica que·y ha hagut Otger Golant y los nou barons ab Lucio Marineo Sículo, *De rebus Hispanie, libri 9, De Barcinone comitibus et eorum origine,* y diu:

Anno christiane salutis 714 Mauris Hispaniam misere vastantibus, homo quídam natione Germanus genere nobilis et animo fortis, cui nomen erat Ottogerius Gollantes quem Pipinus Gallie Rex Guianne Provincie sue Prefecerat ubi a castro nomine Cathalo que frequenter solebat cognonomen accepit nomen viros Germanie gentis ad se vocat sanguine claros, et virtute probatos, quibus erant nomina hec, Napifer Moncata, Guillermus Çervera, Galcerandus Pinus, Guillermus Raymundus Çervello, Hugo Mataplana, Petrus Alamanus Raymundus Anglesola, Gispertus Ribelles Berengaris Rogerius Erillus etc.

Verifica·s[49] dita entrada de dit Otger Golant ab los nou barons ab Wolfango[50] Lacio, alemany, libre 10 *De Migrationibus Gentium,* encara que no·ls anomena tots, però verifica·s ab lo que està dit, y diu:

Otgerus[51] *cognomento Gallantes patrio forte sermone Ottokarus, ab agrorum depopulatione nuncupatus Regnum Cathalonie armis vindicavit auxilio Comitum quorumdam Hugonis, Dapiferi*[52] *Moncate, Gallerandi,*[53] *Guillermi, Raymundi Çervalli, Cervera, et Petri Alemani, quos corrupte Hispani pronunciabant pro Haugdapfer, Gelrant, Meutiger Milhem, Raymund, Kerler,*[54] *Erler.*

---

46 *Baronum:* corriment de tinta a la «B».

47 *primo:* «o» afectada per corriment de la tinta.

48 *Més avant:* anotació al marge esquerre, en la qual figura el nom de «Lucio Marineo Sículo».

49 *Verifica·s:* anotació al marge esquerra, el contingut de la qual és «Wolfango Lacio».

50 *Wolfango:* corriment de tinta a la base de la cua de la «g».

51 *Otgerus:* corriment de tinta a la «O» i a la «g».

52 *Dapiferi:* «D» sobreescrita damunt «N».

53 *Gallerandi: sic.*

54 *Kerler:* corriment de tinta que afecta la «l» i la segona «e».

[f. 7r] Prove·s[55] més avant dita entrada del dit Otger Golant ab los Nou Barons ab Damià de Goes, cavaller portuguès, *De Genealogia Regum Hispanie*. A la fi diu:

Catalagus novem Priscorum equitum qui natione Teutones Catalauniam ingressi sunt, viri non minus genere quam virtutum ornamentis illustres quorum hec sunt nomina Ottogerus Golantes cognomento Catalaunus qui Guienye Prefectus fuit et novem horum equitum caput et Dux, Napifer Moncada, Guillermus Çervera, Galceranus Grau Pinus, Guillermus Raymundus Cervellus, Hugo Mataplana, Petrus Alamanus, Remundus Anglesola, Gispertus Ribelles, Berengarius Rogerius Erill, quorum familia variis multorum escriptis celebrata, etiam num Cathalonia super est.

Antoni Bauter,[56] en la *Chrònica d'Espanya*, libre 2, capítol 12. Y en dit capítol al·lega també a Karles, Rey de Navarra, en sa història.

Francesc Tarafa,[57] Canonge de la Seu de Barcelona, del principi de[58] las *Cosas notables dels Reys de Espanya* traduhit de llengua llatina[59] en castellana per Alonso de Santa Crus, debaix del títol de «Pelayo», diu:

«En este tiempo fue quando vino con grande exército Otgerio Gollante Germano Catalón sobre Cathalunya acompañado de nueve barones de sangre illustre y muy virtuosos llamados d'esta manera: Napifer Moncada, Galcerando Pinós, Hugo Mataplana, Guillermo Çervera, Guillermo Raymundo Çervellón, Pedro Alemán, Raymundo Anglesola, Gisperto Ribelles, Berengario Rogerio Erill, etc».

Francesc Calsa, cavaller barcelonès docte en totas facultats, en son llibre de la *Història de Cathalunya*,[60] capítol 1, diu:

[f. 7v] *Atque ut ab his exordium ducam que sunt nostris magis nota hominibus maxima pars gentis nostre neque id nuper sane verum a longo iam inde tempore in sententia huiusmodi fuisse deprehenditur aqua nunc etiam non abhorret omnino ut ab Augerio quodam Golante cognominato, Catalone Germano, post illam enim nobilem Caroli Martelli victoriam qua Regem sarracenorum Abdarramenum cum pluribus quam ducentis milibus Afrorum peremit, post mortemque*

---

55 *Prove·s:* anotació al marge dret, el contingut de la qual és «Damián de Goes».

56 *Antoni Bauter:* anotació al marge dret, el contingut de la qual és «Antoni Beuter».

57 *Francesc Tarafa:* anotació al marge dret; «Francesc Tarafa».

58 *de:* corriment de tinta.

59 *traduhit de llengua:* corriments de tinta.

60 *Francesc Calsa:* anotació al marge dret; «Francesc Calsa».

Eudonis, ducis Aquitanie, creditur victor, Martellus[61] *huic Aquitanie oppido hunc Augerium Gotlantem cum Germanico presidio preposuisse. Atque illum Augerium plerique nostrorum hominum temporibus Caroli Martelli nonnulli vero Pipini, illius filii, tempestate dicunt magna cum manu sue prefecture vicinarumque gentium in hanc Hispanie Citerioris partem hostium e servitute liberandam in libertatemque asserendam per saltum Pireneum magno fuisse impetu primum omnium ex Gallis ingressum, idque*[62] *vel sponte sua agressum vel postulationibus (ut fertur) atque etiam pro certo apud nos habetur nonnullorum Hispanorum mayorum nostrorum, qui se se in adventu et victoria Sarracenorum in saltum Pireneum abdiderant rogatum occasione presertim invitatum tempestatis illius qua Martellus Francorumque exercitus Sarracenos iterum Pireneum montem ingressos,*[63] *et in Galliam*[64] *Narbonensem*[65] *ingressos que tum Regio Gotia nominabatur nec non et Gotos ipsos a quibus acciti sarraceni illi fuerant in penetralia Cathalonie in urbemque Barcinonem fecerat se recipere. Quam obrem in spem videri potest ille quidem Augerius Catalo cum suis venisse ut Gottorum tanta multitudo a Barcinonensibus intra urbem recepta una cum Hispanis Saracenis servientibus ad adventum tanti exercitus rebellavet, contraque hostes illos audacter arma sumeret. Porro sequtos*[66] [f. 8r] *illum*[67] *ducem Cathalonem novem tum viros genere atque armis preceteris clarissimos narrant nomina quorum maxima cum eorum laude totiusque stirpis adhuc pene ex tantis gloria nostra etate celebrantur. Quorum primum fuisse aiunt Napiferum quendam a Montecateno, cum Galcerando a Pinosio vel Pineoso, et Hugone a Mataplana, quartum Willermum a Çervaria, cum Willermo Reymundo a Çervilione et Petro Alemano, septimum vero Reymundum ab Angularia, vel Longularia cum Wisperto a Ripellis, et Berengarium Rogerio de Erillo, etc.* Y diu més avant dit autor, capítol 8:

Id ipsum constans fama gentis nostre refert, ea scilicet que de Augerio Gollante Cathalauno seu Cathalone circumfertur. Preter hoc autem Cathalaunos qui venisse huc traduntur cum illo duce Augerio escribunt complures docti viri Blondus nimirum Nauclerus M. Antonius Sabellicus, etc.

---

61 *Martellus:* subratllat; una anotació al marge esquerre esmenta «Pipinus».

62 *idque:* corriment de tinta a la «d».

63 *ingressos:* «n» sobreescrita.

64 *Galliam:* corriment de tinta a «Gal».

65 *Narbonensem:* «N» tacada de tinta.

66 A la línia de sota i al marge inferior: *illum*.

67 *illum:* reclam.

Don Antoni Agostí, Archabisbe de Tarregona doctíssim, no·u nega, y moltíssims altres autors o[68] aproven.

Y axí, ab lo abono dels sobredits autors, podem estar certs que·y ha hagut Otger Gol·lant y los Nou Barons, y que foren Alemanys de linatges molt calificats y nobles, y no ha tingut rahó Hierònym Sorita de calumniar a Pere Tomic en esta part que tracta de dita entrada de dits Nou Barons en la recuperació de nostra Cathalunya. Y pus deixam tant ben provat que[69] ha pres engany dit autor Sorita, donarem principi a la descendència del sobredit Galceran Grau de Pinós, qui vingué ab lo dit Autger Gol·lant y demés Nou Barons.

[f. 8v] Galceran Grau de Pinós

Diu lo Molt Reverent Francesc Tarafa, Canonge de la Seu de Barcelona, en lo seu *Llibre de armes dels linatges dels cavallers de Catalunya*, lo qual està recondit en lo Arxiu de dita Iglésia Catedral, en lo capítol de la baronia de Pinós, lo seguent:

«Són estats los de Pinós y són al present mereixedós de tanta honor que en callar aquella se'ls faria perjudici molt gran. Fonc lo primer qui vingué en lo present Principat de Cathalunya (com s'és narrat en lo capítol de Otger Cathaló) en Galceran Grau de Pinós, hu de aquells Nou Barons en companya dels quals dit Otger Cathaló vingué a conquistar dita terra».

Serca del any de la Nativitat del fill de Déu 752 fonc la entrada que féu lo dit Otger Gol·ant ab los Nou Barons y son exèrcit en la terra que vuy és anomenada Cathalunya, y com des de aqueix tems fins en lo any de 960 han discorregut dos-cents anys, y·s tròpia poca memòria dels que succehiren al sobredit Galceran Grau de Pinós per haver·se ab tant llarc tems perduda la memòria y escripturas dels arxius de dita casa, y també per haver los moros en tems del comte Borrell[70] en lo any 986[71] sacajat y presa la Ciutat de Barcelona, executant en ella moltas crueltats, cremant totas las escripturas trobaren en ella, com se refereix en un acte se'n féu lo any 988, lo qual està recondit en lo Arxiu de la Seu de Barcelona, en lo libre 2 de las *Antiquitats*,

68 *o:* enteneu «ho».

69 *Que:* segueix «y», tatxada.

70 *Borrell:* segona «r» sobreescrita damunt d'una «y», la cua de la qual està esborrada.

71 *986:* sobreescrit.

foli 17.[72] Comensarem per so a tractar del noble en Pere Galceran de Pinós, senyor de la baronia de Pinós.

[f. 9r] Pere Galceran [I] de Pinós

En lo any de 986 era comte de Barcelona Borrell, al qual Abderramèn, Rey Moro, li prengué la Ciutat de Barcelona, y poc després lo dit comte la recobrà ab ajuda del sobredit Pere Galceran de Pinós y de molts altres cavallers, com ho diuen Pere Tomic, capítol 28, Antoni Beuter, libre 2, capítol 14, Francesc Tarafa, Canonge de la Seu de Barcelona en lo seu *Llibre de armeria*, en lo capítol de la baronia de Pinós. Lo pare Diago, libre 2, capítol 23.[73]

Y per quant lo bras y estament militar se anave disminuint per occasió de las guerras tenian ab los moros, lo dit comte Borrell, per la necessitat y falta tenia de cavallers per a recobrar la dita Ciutat de Barcelona, otorgà privilegi militar a tots aquells que·l vinguessen a servir ab armes y cavall y que estiguessen promptament a punt y aparellats per a servir-lo. Acodiren dins pochs dias a servir al dit comte DCCCC hòmens ben armats y a cavall en la Ciutat de Manresa, als quals anomenà lo dit comte «hòmens de Paratge», y que sas casas deixasen lo nom de «Masias» y·s anomenassen de aquí al devant «de Paratge», y fou aquest son principi y molt honrós.

És conjectura molt gran que lo sobredit Pere Galceran de Pinós sia descendent del primer que vingué ab los demés Nou Baronns[74] en la recuperació de nostra Cathalunya, per haver retingut lo nom y apellido de Pinós, per haver possehit la baronia de Pinós, per lo molt car y estima que·n feyan los comtes de Barcelona, y per[75] [f. 9v] haver casat son fill ab una descendent de dits comtes,[76] com[77] se dirà debaix de aquest círculo.

72 *foli 17:* figura interlineada la marca «+o», corresponent a la següent anotació del marge inferior esquerre: *Y per no haver pogut regonèixer lo Arxiu de la Vila de Bagà cap de las baronias de Pinós y Mataplana, hahont y* [*y*, enteneu «hi»] *ha moltas y antiquíssimas escripturas, per impedir-ho lo duc de Alva, possessor de ditas baronias per crèdits pretén tenir en ellas.*

73 *Lo pare Diago, libre 2, capítol 23:* sembla afegit per *b*.

74 *Baronns: sic.*

75 *y per:* repetit a la darrera línia mateixa, a tall de reclam.

76 *comtes:* «-tes» comprimit a l'espai entre aquesta paraula i la immediatament posterior.

77 *com:* afegit damunt de «se», en lletra més petita.

Remon Galceran [I] de Pinós

Lo sobredit Remon Galceran de Pinós, senyor de la baronia de Pinós imità a sos progenitors en fets de armes y cosas de cavalleria. Casà ab Dalda, filla de Bernat Trencaferro, comte de Besalú, casi en l'any 1015. Vivint Remon Borrell, comte de Barcelona, era comte de Besalú Bernat, anomenat Trencaferro per so com era molt fort, fill de Oliba Cabreta, comte de Besalú y Çerdanya. Casà primer[78] lo dit Bernat Trencaferro ab Alispesa, filla única de Guillem, vescomte de Querforadat, y de aquella ne agué a Bernat Guillem, que fonc comte de Besalú, y a la dita Dalda, y tingué també altres fills, com ho diu lo pare Diago en sa *Història dels Compes*[79] *de Barcelona*, libre 2, capítol 90, foli 155. Dita Dalda, o[80]Adalayda, com la anomena dit pare Diago, fonc besneta de Miró, comte de Barcelona, aporta en dot al dit Remon Galceran de Pinós partida del dit Vezcomtat de Querforadat, com ho diuuen Pere Tomic, capítol 29, Hierònym Sorita, libre, 1 capítol 12, Antoni Beuter, libre 2, capítol 14, lo Canonge Francesc Tarafa en son *Llibre de armeria*, capítol de la casa de Pinós. Verifica·s lo que diuuen dits autors ab que Galceran de Pinós, nét dels çobre[81] dits, regonegué tenir en feu lo castell de Querforadat, foli 11.

Pere Galceran [II] de Pinós

Lo sobredit Pere Galceran de Pinós, senyor de las baronias de [f. 10r] Pinós, fonc fill del atrás dit Remon Galceran de Pinós y de Dalda, filla del comte de Besalú. Casà ab Sicarda.

Aquest Pere Galceran de Pinós, com ho diuuen dits autors Tarafa, Tomic, capítol 31, y Pere Anton Beuter, libre 2, capítol 15, acompanyà y serví a Remon Berenguer, comte de Barcelona, juntament ab molts altres cavallers, en la recuperació de Cathalunya la Nova, la qual recobrà dels moros serca del any 1049,[82] que per descuyt y fluxedat de son pare Berenguer s·era perduda. Y per haver-lo tant ben servit en dita guerra lo sobredit baró Pere Galceran de Pinós, lo dit comte li donà los castells y vilas de Tàrrega

78 *primer*: «p» sobreescrita.

79 *Compes:* manca una «t».

80 *o:* a continuació, tatxat, «Dal».

81 *çobre:* «b» sobreescrita corregint una «p».

82 *1049:* El «9» aparentment està sobreescrit damunt d'un «4».

y Verdú, de la Manresana y dels Prats en feu com apar ab los dits autors alt citats.

És tant cert[83] lo que diuuen dits autors de ditas cosas donadas per dit comte, perquè en lo any 1294 los descendents del sobredit Pere Galceran de Pinós possehien encara dits castells y vilas, com se veurà, foli 9[84] y foli 20.

Aquest valerós comte tingué Corts Generals en la Ciutat de Barcelona en l'any 1068, en las quals acistí lo Cardenal Hugo[85], llegat apostòlic, y a les hores se abol·liren les lleys gòticas, per les quals des del temps antic se governava y regia la terra, y ab consentiment de tots los prelats, barons, cavallers y de tota la Cort féu lleys novas, les quals anomenaren *Usatges*, ab los quals dita terra fos regida y governada, y ab ditas Corts lo dit comte y la prudentíssima Almodis, sa muller, agraduaren las gents de sa terra agraduant y senyalant los vescomtes, Nobles y Vervessors que havian de estar subjectes als comtes, exceptat las casas dels Nou Barons primers, als quals posà[86] [f. 10v] y agraduà en lo mateix grau dels comtes y que no estiguessen en res[87] subjectes als dits comtes,[88] com o[89] diuuen Pere Tomic, capítol[90] 31, Hierònym Sorita, libre 1, capítol 16, lo pare Francesc Diago, libre 2,[91] capítol 60, y que sie assò veritat veiem que vuy en die y[92] ha casas que[93] retenen lo nom y apellido de Vervessors, com són lo Vervessor[94] Toralla, lo Vervesor Foixà y altres.

---

83 *cert:* interlineat, substitueix «ver», que figura tatxat.

84 *foli:* segueix una «i», tatxada.

85 *lo Cardenal Hugo:* a continuació s'interlinea la marca «+», que correspon a *Cándido, Cardenal de Sant Climent*.

86 *exceptat las casas dels Nou Barons primers, als quals posà:* subratllat assenyalat per una mà dibuixada al marge esquerre.

87 *en res:* repetida dues vegades, la primera sembla parcialment tatxada.

88 *y agraduà en lo mateix grau dels comtes y que no estiguessen en res subjectes als dits comtes:* subratllat.

89 *o:* enteneu «ho».

90 *capítol:* segueix «31 Hie», tatxats.

91 *libre 2:* a continuació hi ha «capítol 60», tatxat.

92 *y:* enteneu «hi».

93 *retenen:* mot escrit dues vegades, sent tatxada la primera.

94 *Vervessor:* segueixen «Tor», tatxat, i «-sor», que potser obri la línia en la que s'inclou prenent la funció d'una mena de reclam.

Galceran Galceran de Pinós

Succehí en las baronias de[95] Pinós y demés castells, vilas y llocs lo sobredit Galceran Galceran de Pinós, fill de Pere Galceran de Pinós y de Sicarda, casà ab [...][96] de la qual procreà a Pere Galceran de Pinós y a Huc de Pinós, lo qual anà a la conquista santa de Hierusalem essent de pochs anys casi en lo any de 1096 y tornà en l'any 1100[97] havent estat allí serca de 4 anys. Aportà entre altras cosas una creu dorada ab molt gran tros de *lignum crucis* ab uns caràctes y lletras en ella escolpidas. Còpia del original està pintada al principi del present llibre ab una de las Santas Espinas que coronaren a Déu Senyor Nostre y moltas altras relíquias, les quals donà a la iglésia de sant Esteve de Bagà, hahont vuy en die estan ab molt gran veneració.

Serca del any 1076, vivint Remon Berenguer Cap de Estopa,[98] comte de Barcelona, Armengol de Gerp, comte de Urgell, conquistà ab ajuda del sobredit Galceran de Pinós y de altres cavallers, Sanahuja, Guissona y tota la ribera de[99] Sió, y tota la honor de Taltaüll, y tots los castells que los moros tenian en ditas terras, y [f. 11r] la Ciutat de Balaguer, y per haver-lo tant ben ajudat en dita conquista[100] lo sobredit Galceran de Pinós lo dit comte li donà la honor dels castells dits de Cathalunya y que·ls tingués en feu per dit comte, com o[101] diu Pere Tomic, capítol 33, y Pere Anton Beuter, libre 2, capítol 16.

Casi en lo mateix tems Gillem Remon, comte de Çerdanya, ab ajuda del mateix noble Galceran de Pinós y de molts altres cavallés, prengué molts castells y terras en las partidas de Beridà y Urgellet de gents que eran tornades arrianas, y dit comte ne donà quatre de dits castells al dit Galceran de Pinos y que·ls tingués en feu per dit comte. Diu·ho Tomic, capítol 33.

Lo sobredit Galceran de Pinós regonagué al dit Guillem Remon comte de Çerdanya que tenia per ell en feu los castells de Espasa, de Gosals,[102] de

95 *de:* lectura parcialment afectada degut a una taca del suport.

96 Espai en blanc.

97 *1100:* interlineat substituint «1096», que apareix tatxat.

98 *Estopa:* a continuació, tatxat, «Cap de Est».

99 *tota la ribera de:* segueix «Sy», tatxat.

100 *conquista:* el mot és primerament separat, acabant-ne la darrera síl·laba prenent una funció similar a la d'un reclam.

101 *o:* enteneu «ho».

102 *Gosals:* enteneu «Gósol», al Berguedà.

Salses,[103] de Querforadat[104] y de Valmanya, com a par en lo Arxiu Real de Barcelona, en lo segon *Libre Gran dels Feus*, foli 58, y té principi dita regoneixensa: *Iuro ego Galcerandus de Pinos, filius qui fui Sicardis, femine, que de ista hora in antea ero fidelis ad te Guillermum Reymudum, comitem Çeritanie, etc.* Ab la qual confessió se veu que fonc senyor del castell de Querforadat, donat en dot ab partida del vescomtat de Querforadat a Dalda, sa àvia, com està ya dit.

Pere Galceran [III] de Pinós

Fonc[105] lo sobredit Pere Galceran de Pinós senyor de las baronias de Pinós y fill del sobredit Galceran de Pinós. Casà ab la noble Berenguera[106] [f. 11v] de Moncada, tia de Guillem de Moncada, Gran Senescal, de la qual procreà a Galceran Galceran de Pinós.

Remon Berenguer, comte de Barcelona, en l'any 1114 prengué la Isla de Mallorca dels moros, en la qual conquista s'i trobà lo sobredit Pere Galceran de Pinós, com o[107] diu Pere Tomic, capítol 34. Y estant allí lo dit comte, entengué que los moros li combatian la Ciutat de Barcelona, fou-li forsat anar-la a socórrer, y perquè tenia amistat ab los Genovesos, als quals havia donat part de las armas de la Ciutat de Barcelona, so és, la creu vermella en camp blanc, havent deixades ells las llurs, que eran un castell, per la amistat que·ls tenia y per haver-li ajudat en dita conquista de dita Illa, ab la confiansa tenia d'ells los encomanà dita Illa. Y dits genovesos, no tenint comte a llur honra y reputació per dinés la tornaren als moros. Fou tan gran la justa indignació del dit comte y de tots los catalans que de las horas ensà tingué principi la enemistat gran de catalans ab genovesos que tants anys durà fins a las trevas que·s posaren, les quals duran vuy en die. Tornà dit comte a conquistar dita Illa y prengué·la[108] en lo any 1115, trobant s'i altra vegada en dita conquista lo dit Pere Galceran de Pinós.

Trobe·s lo sobredit Pere Galceran de Pinós firmat en una concòrdia feta entre lo dit comte Remon Berenguer ab Hugo Dalmau[109] sobre las diferènsias tenian sobre Castell Follit, com apar en lo Arxiu Real en lo segon

103 *Salses:* la primera «s» se sobreescriu a una «d».

104 *Querforadat:* «d» tacada de tinta.

105 *Fonc:* «F» capital.

106 *Berenguera:* mot separat pel canvi de foli.

107 *o:* enteneu «ho».

108 *prengué·la:* segueix «com està dit», tatxat.

109 *Dalmau:* «m» tacada de tinta.

Libre Gran dels Feus, foli 56, lo any 21 del Rey Luys, que respon en l'any 1129. En lo mateix libre, foli 197, se troba firmat també en una donació que féu Pons Hugó de Çervera al sobredit Comte[110] de las 2 parts de Çervera en lo mateix[111] any de 21 del Regne de Loys.

[f. 12r] Diu Bernat Aclot, autor grave, que lo sobredit comte de Barcelona[112] ab aquella azanya tant generosa liurà a la Emperatrís del fals testimoni li havian llevat. Essent acusada de adulteri, y condemnada a defensar sa justícia per rigor de armes, no trobant-se en Alemanya ni en altras parts qui·s oposàs a defensar son dret y justícia, estave ab molt gran perill de perdre sa vida y honra.

Vingué a notícia aquest fet al dit comte Remon Berenguer, y llastimat que persona tant principal estigués ab tant gran perill, mogut de compassió, partí per Alemanya secretament, aportant en sa companya un cavaller, lo qual trià per entrar ab ell en camp per ésser dos los acusadós. Arribat que fou, procurà ab àbit dissimulat parlar ab la Emperatrís y saber de sa justícia. Sabuda y tenint per molt cert que era maldat y trayció lo que li oposaven, se descobrí a dita senyora dient li qui era y que sols era vingut per defensar sa causa. Suplicant-la no·l descobrís, adressà ses armes, posant-se a punt per entrar en camp contra los acusadós. Y vehent que li faltava lo qui ell havia pres per son companyó, sol se presentà als jutges dient los que estave allí per a defensar la justícia de la Emperatrís y castigar als traydós que tal trayció y maldat havian tramada. Donà·se·li llicència, entrà en la estacada, matà al hu, vensé al altro, fent li publicar sa maldat y fals testimoni. Y vehent que havia recuperat la vida y honra a la Emperatrís, se'n torna aquí mateix en Cathalunya sens donar-se a conèxer a ningú. La Emperatrís digué al Emperador, son marit, qui era lo cavaller que la havia lliurada, y vehent que un tan gran senyor y de terra tant apartada havia pres tant treball y[113] [f. 12v] posada sa vida en condició per liurar a sa muller, féu fer grans[114] diligèncias per trobar-lo y donar-li las gràcias de tant gran benefici. No trobant-se rastro algú d'ell, soplicà la Emperatrís a son marit li donàs llicència per anar a veurer qui li havia donada vida y honra, y concedida, ab molt gran acompanyament se posà en

110 *Comte:* corriment de la tinta de la «C».

111 *lo mateix:* corriment de tinta.

112 *Barcelona:* separada pel canvi de línia; «lo» repetit i esborrat al final de la primera línia del foli.

113 *posada:* síl·laba inicial repetida al final de l'última línia del foli anterior, a tall de reclam.

114 *grans:* segueix «deleg», tatxat.

camí per a Barcelona. Y entrant en Cathalunya fou molt acompanyada y servida per tot lo camí. Hisqué lo comte a rebre-la ab tots los prelats y noblesa de la terra, manant adressar des de la porta de la Ciutat per molt gran tros de camí taulas ab molta provisió de viandas per a menjar y beurer a tots los qui volguessen, de què restaren admirats los alemanys de tanta llarguesa. Estigué la Emperatrís en Barcelona alguns dias molt regalada y festejada de justas, tornetxs y seraus, y ab molt gran contento se'n tornà en Alemanya acompanyant-la lo dit Comte.

Y encara que Hierònym Sorita, en lo libre 2 de sos *Anals*, capítol 19, ho reprove y u[115] té per cosa fabulosa, diu lo Pare Francesc Diago en sa *Història dels Comtes de Barcelona*, libre 2, capítol 176: «Pero deviera advertir este grave historiador (diu-ho de Sorita) que ya que no se haze memoria d'ella en la historia antigua de los Condes de Barcelona, se haze en algunos anales antiguos, como él mismo lo refiere, diziendo que en ellos se escrive que el conde Don Remón Berenguer, el quarto y último d·este nombre, libró a la Emperatrís de falso crimen, avíale por cierto de descombidar y hahún detenerle la mano y pluma hallarse ella en algunos annales antigos. No tiene este autor que responder a esta razón». També importa per no donar per fabulosa esta història advertir que apar inferir-se ella [f. 13r] del privilegi de Federic Barbaroixa, Emperador, quant féu mercè y donà al comte Don Remon Berenguer lo Marquesat de la Provensa. Alguns autors han atribuït aquesta història al comte Remon Berenguer tercer de aquest nom, y axí s'és posat en aquest lloc, però lo Pare Diago, en dit libre 2, capítol 177, va provant ab molts fonaments que no se ha de atribuir al dit comte Remon Berenguer 3 sinó al comte Remon Berenguer 4 y últim, son fill.

Galceran [I] de Pinós lo del Miracle

[Llegenda del rescat de les cent donzelles]

El sobredit[116] Galceran Galceran de Pinós, senyor de las baronias de Pinós, fou fiill[117] de Pedro Galceran de Pinós y de la noble Berenguera de Moncada. Casà ab Estafania. Procrearen a Pere y a Brígida. Lo comte Remon Berenguer, 3 de aquest nom, en l'any 1130 féu testament, y entre altres executors

115 *u:* enteneu «ho».

116 *sobredit:* segueix «ho», tatxat.

117 *fou fiill:* sobreescrit damunt de «fue hijo».

del dit testament anomenà al dit Galceran de Pinós, diu·ho lo dit Pare Diago, libre 2, capítol 113.

Diu Hierònym Sorita, libre 2, capítol 4, que en lo acte de la concòrdia que·s féu a 16 de setembre 1140 entre lo comte Remon Berenguer 4, príncep de Aragó, y lo Patriarca de Hierusalem y Mestres del Temple y Ospital a serca de la successió del Regne de Aragó, que dels richs hòmens y magnats que acistiren en dit acte fou hu d'ells lo sobredit Galceran de Pinós.

En lo any de 1137 lo dit Galceran de Pinós acompanyà al dit comte Remon Berenguer 4 quant anà a Castella a veure's[118] [f. 13v] ab lo Rey Don Alonso, son cunyat[119], per tractar dels negocis del Regne de Aragó. Diu·ho[120] lo Pare Diago, libre 2 capítol 142.

Anant lo dit comte Remon Berenguer, príncep de Aragó, en ajuda de son cunyat, lo Rey de Castella Don Alonso, aportave per almirant de sa armada al dit Galceran de Pinós. Juntà·s ab la armada del Rey de Castella y donaren fondo sobre Almeria, ciutat marítima del Regne de Granada. Al desembarcar, com los moros defensaren que no prenguessan terra, saltà primer lo dit almirant Galceran de Pinós, y a pura forsa de armas féu retirar los moros. Ab la gent que tras d'el desembarcà en lo dit siti fou pres juntament ab son companyó y criat seu Sancerní, que podent escapar no volgué desamparar a son senyor. Aportaren·los terra adintre y posats en presó en una fortalesa. Guanyà·s la dita ciutat de Almeria en l'any 1147 ab aquella única joya, la esmeralda, la qual fonc donada als genovesos per lo bé que havian servit. Y volent·se partir lo dit Comte, féu gran diligència y pesquisa per saber de son almirant, lo qual estava molt apesarat de no trobar nova ni rastre d'ell. Despedí·s de son cunyat y tornà·se'n a Barcelona. Entenent lo noble Pere Galceran de Pinós, pare del dit almirant (lo qual estave molt vell en la sua vila de Bagà), que son senyor lo comte era arribat de la jornada y que no venia ab ell son fill, ab tristesa y ab desitg de saber novas de dit son fill envià a soplicar al dit comte li fes mercè manar-lo avisar si sabia nova alguna de son fill y son almirant, si era pres o mort. Y si era pres, si podria cobrar

---

118 *veure's:* separació degut al canvi de foli.

119 *son cunyat:* a continuació figura la marca «+», corresponent a la següent anotació situada al marge superior, obra de *c*: *Dicho el Emperador de las Españas Amfonso, lo Rey de Castilla, hijo de Don Remón de Borgoña y de la Reyna de Castilla Doña Urraca. Y no fue cuñado del príncipe de* [de, tacat] *Aragón Don Ramón Berenguel, sino entenado.*

120 *Diu·ho:* corriment de tinta i taca a la «D».

libertat per qualsevol manera. Lo dit Comte, oyda la embaixada de pare tant [f. 14r] lastimat, y no volent olvidar-se dels serveys de son almirant, lo qual per son servey se era perdut, manà en continent armar una galeota, y ab son embaixador escrigué al Rey de Granada, pregant-lo lo volgués certificar si son almirant Galceran de Pinós estave en son poder o de algun vassall seu o si havia entès que fos mort. Y si era viu, si·l volia donar a rescat, y quin rescat volia per ell. Lo Rey de Granada respongué al dit Comte, avisant-lo con son almirant era viu, y que·l tenia en son poder, y que pus li havian pres Almeria se volia en part compensar de aquell dany ab son almirant, y que per son rescat volia las cosas següents:

Cent mil doblas de or.
Cent pessas de draps de taurís.
Cent Acaneas blancas.
Cent vacas bragadas.
Cent donsellas poncellas.

Y que en altra manera son almirant no exiria de son poder. Rebuda que hagué lo comte la resposta del Rey de Granada, la envià al noble Pere Galceran de Pinós, pare de dit almirant, lo qual vengué y empenyà molts castells, vilas y llochs y altras cosas de son patrimoni per comprar les cosas demanaven per al rescat de son fill. Y tenint ho tot, sols li faltava las cent donsellas, per lo qual estave afligidíssim, perquè li paria impossible. Féu cridar tots[121] los balles y jurats de totas sas terras, ab gran dolor y sentiment los representà lo rescat volia lo Rey de Granada per çon fill, y que havia venut y empenyat molta part de son patrimoni per comprar las cosas del dit [f. 14v] rescat, y que u[122] tenia ya tot exceptat las cent donsellas, y que estave impossibilitat son fill de exir de cativeri per falta d'ellas, que com a tant faels vassalls y tant amats d'ell los pregave que en tanta necessitat li donassen consell, favor y ajuda. Mogueren tant a sos vassalls las paraulas mesclades ab llàgrimas del llastimat vell que tots a una veu li prometeren donar llurs pròprias fillas, com de fet las donaren sos bons vassalls,[123] tretas totas cent de las baronias de Pinós y Mataplana. Estant ya lo rescat a punt elegiren pròmens que juntament ab lo balle de la vila de Bagà aportassen dit rescat al Rey

121 *tots:* taca d'òxid del suport.

122 *u:* enteneu «ho».

123 *vassalls:* segueix «totas», tatxat.

de Granada. Encaminaren·se la via de Tarregona al port de Salou, hahont havia manat lo comte Remon Berenguer enbargar dos naus per aportar lo dit rescat. Lo dit almirant Galceran de Pinós estave molt apretat ab una forta presó, ab cadenas y grillons, y com era devot cada dia ab ses oracions suplicave a Déu omnipotent fos servit lliurar-lo de tant aspre y cruel presó, prenent per sa intercessió son patró y advocat, lo gloriós Prothomàrtir Sant Esteve, continuant-ho cada dia per espay de més de dos anys. La potència divina, que may falta an aquells que de bon cor lo invocan, permeté que en la dita presó aparagués ab gran claredat y resplandor lo beneventurat Protomàrtir Sant Esteve vestit ab vestiduras de Diaca, al qual lo dit almirant ab contínua pregària sempre lo havia reclamat. Y agenollat y postrat per terra, li féu moltíssimas gràcias per tanta mercè, y lo dit Sant li digué: «Fill meu, Déu me ha fet a mercè per a que us vingués a lliurar y traurer d'esta tant àspera presó mitgensant[124] [f. 15r] vostra contínua devoció y oració que·m haveu feta a mi, que só lo vostre Patró Esteve. Per tant, veniu ab mi», prenent-lo per la mà per a traure'l. Y vehent son criat y companyó Sancerní que per medi del gloriós Sant son senyor exia de la presó, digué en alta veu: «O, senyor, soplic·vos que quant siau en vostra terra vos recordeu de mi!». Y lo dit almirant li respongué que verdaderament no·l deixaria, axí com ell no·l havia desamparat quant lo prengueren podent se salvar, y suplicà al gloriós Sant fos servit també de lliurar y traurer a dit son criat y companyó de la dita presó. Respongué lo gloriós Sant que pus tenia Advocat, que intercedís per ell, que·l reclamàs, que Déu omnipotent usaria de sas misericòrdias ab ell. Y al punt lo dit Sancerní se agenollà y ab gran devoció soplicà al gloriós Sant Genís, son patró y cap de la capella de son castell de Suil, li alcansàs de Déu omnipotent la libertat tant desijada. Y al punt aparagué lo dit Sant y los dos tragueran de la dita presó al almirant y al Sancerní ab las cadenas, grillons y demés lligaduras en què estaven presos. A[125] la matinada se trobaren molt serca hahont estave lo rescat, lo qual anave caminant la via del port de Salou per haver-se de embarcar. Anaven los dits almirant y Sancerní carregats ab las mateixas cadenas y grillons per més certitut del miracle, y vehent tanta gent, càrregas y demés cosas del rescat, foren a ells, los quals no·ls[126] conagueren per venir tant desmudats, flachs, perduda la color, las barbas molt crescudas. Y pre-

124 *mitgensant:* separació deguda al canvi de foli.

125 *A:* sobreescrita al damunt d'una «a».

126 *no·ls:* «s» afegida a l'espai que precedeix la paraula següent.

guntant què cosa era aquella y hahont anaven,[127] respongueren que anaven a terra de infels, y que tot allò havia de servir per rescat de llur senyor. Y hoynt tal cosa se posà a plorar de compassió de veurer que tantas donsellas per son respecte anaven [f. 15v] en poder de infels, y la lealtat de sos bons vassals, que per ell[128] daven sas pròprias fillas. No volgué dissimular més ab ells, donant-se a conèixer, dient-los lo miracle gran que Déu havia usat ab ells per intercessió dels gloriosos Prothomàrtir Sant Esteve y Sant Genís, y per més certificaçió veren las pròprias cadenas y demés lligaduras en què estaven presos, y agenollats donaren moltas gràcias a Déu Nostre Senyor y als gloriosos Sants per tant gran benefici y mercè, besaren li les mans com a son senyor, y ell a ells ab molts abrassos de amor y ab gran alegria y contento torraren[129] a la ciutat de Tarregona, de la qual aqueixa matinada n'eran exits, y allí manà lo dit almirant vestir totas las cent donsellas de drap vert y colorat, y ab lo demés rescat se'n anà a Barcelona a presentar-se al comte y príncep de Aragó Remon Berenguer, son senyor, al qual rebé ab molt gran contento y alegria. Y havent estat allí alguns dies demanà licència per anar a veurer a sos pares, los quals ab gran desitx lo aguardaven, y de tant lluny com veu y descobrí la iglésia del gloriós Sant Esteve, cap[130] y parroquial de la sua vila de Bagà, se apeà y·s posà en oració. Y des de allí anà genolls per terra fins posar-se devant lo altar de dit gloriós Prothomàrtir, hahont li féu infinitas gràcias. Y no volent olvidar-se de la mercè gran que Déu ab ell havia usada per intercessió del dit Sant, ab consentiment de sos pares donà a la dita iglésia per a sempre la mitat de la dècima de tots los fruyts rebia en dita terra, y a las casas dehont eran exidas las ditas cent donsellas las enfranquí de tota servitut, pus ab tanta amor las havian donades per son rescat, y a ellas casà y dotà de sos propis béns. Y son servidor Sancerní, no volent·se olvidar tampoc [f. 16r] de la mercè havia alcansada de Déu Senyor Nostre per medi del gloriós Sant Genís, donà per a sempre a la iglésia de Sant Genís de la Roca de Pinós la meytat de la lleuda que lo dit rebia en dita parròquia.

Lo dit almirant Galceran de Pinós visqué molts anys, y quant morí se manà enterrar en lo claustro del monestir de Santas Creus, de frares bernats, en un sepulcre molt honrós. Y donà al dit monestir lo lloc de Palau ab tots

127 *anaven:* segueix «y», tatxat.

128 *ell:* afegit sobre la línia.

129 *tornaren:* hauria de dir «tornaren».

130 *cap:* a continuació apareix «de la», tatxat.

sos drets y pertinèncias, que està en Cerdanya, y lo castell y terme de Montalbà, que està en Urgell, y també part de la décima que rebia en la vila de Tàrrega, en lo terme de Mur y de Vilagrassa.

Deixà ordenat lo dit comte y príncep Remon Berenguer que cad·any en la Festa de la Invenció del gloriós Prothomàrtir Sant Esteve se predicàs en la iglésia cathedral de Barcelona lo dit miracle, axí per ser ell tant gran com també per haver succehit en persona tant principal, y axí se predique cad·any[131] en dita jornada.[132]

Reffereix lo sobredit miracle Pere Anton Beuter, libre 2, capítol 18. Y Miquel Carbonell diu que dit miracle succehí l'any 1149. Sorita, libre 2, capítol 6, y diu fou l'any 1147.[133]

En lo camí que va de Tarregona a Reus, anant al port de Salou, serca la masia que·s anomenave «de las Vacas», en mitg del camí que a les hores era real y ara està mudat, y[134] havia una pedra[135] molt gran y alta ab lletras antigas, la qual se posà per memòria y senyal que en aqueix mateix lloc se trobaren junts lo dit almirant Galceran de Pinós y lo rescat.

En molts retaules antichs de iglésias està pintat lo dit miracle, senyaladament en los retaules majors de las parroquials de Sant Esteve de Bagà, de Granollers y de Ripollet, en lo Vallers, y molts altres. [f. 16v] En una vidriera de la capella de Sant Esteve en la Seu de Barcelona. En lo monestir de Ripoll, en la volta de la iglésia, sobre la sacristia y en moltas altras parts. En las claustras del monestir de Santas Creus, en una post de lletra antiguíssima està escrit lo dit miracle.

Emprengué lo dit comte y príncep de Aragó Remon Berenguer conquistar la ciutat de Lleyda ab ajuda dels barons y cavallers de la terra, entre·ls quals s'i trobà lo dit almirant. Prengué·s dita ciutat dia de Sant Simon y Judas de 1149[136], y casi en lo mateix temps lo dit comte de Barcelona donà a Armengol, comte de Urgell, la conquista de tots los castells, vilas y llochs de molta part de las riberas de Segre y Noguera. Y havent ho conquistat per lo molt que li ajudà lo dit almirant, lo dit comte li donà en feu la vila de Albesa,

131 *cad·any:* «y» tacada de tinta.

132 Paràgraf marcat amb una «+» al marge dret.

133 *Sorita, libre 2, capítol 6. Y diu fou l'any 1147:* interlineat en lletra més petita.

134 *y:* enteneu «hi».

135 *pedra:* segueix «mol», tatxat.

136 *Judas:* «de 1149» interlineat en lletra més petita.

y lo comte de Barcelona li donà en feu la vila de Alguayre. Diu·ho Pere Tomic, capítol 35, y verifica·s ab lo testament de Galceran de Pinós, rebesnét de dit almirant,[137] fet en lo any 1294, lo qual se llitg foli 20, ab lo qual disposa de ditas cosas donadas al dit almirant. Lo qual dexà de sa muller a Pere Galceran de Pinós, qui li succehí, y a Brígida o Berta, molt gentil dama, la qual casà ab Pere de Moncada.

És de consideració que per més de sinc-cents anys no hayan faltat del[138] llinatge de Sancernís per gentils hòmens en la casa de Pinós. Son antiquíssims cavallers.

Pere Galceran [IV] de Pinós

Lo sobredit noble Pere Galceran de Pinós, senyor de las baronias de Pinós y Mataplana, fou fill del almirant Galceran de Pinós y de Estefania. Casà ab Hermisenda de Cartellà, filla de Guillem Galceran de Cartellà, a la qual, [f. 17r] entre altres cosas, li donaren en dot lo Castell de Gironella, prop de Girona. De la qual procreà a Remon Galceran, que li succehí a Guillem y a Elisenda, que casà ab Berenguer[139] de Portella, senyor de la baronia de la Portella.

Serca del any 1170 lo dit Pere Galceran de Pinós, ab molts altres cavallers, acompanyà y serví al Rey Alfonso, son senyor, contra lo comte de Tolosa. Y també lo acompanyà y serví quant lo dit Rey Alfonso anà a valer y ajudar al Rey de Castella contra moros. Diu·ho Pere Tomic, capítol 36.

Està continuat en lo libre 2 *Gran dels Feus*, foli 61, lo qual està recondit en lo Arxiu Real de Barcelona, que lo dit noble Pere Galceran de Pinós prestà los homenatges al dit Rey Alfonso per los Castells de Pinós, de Espada, de Góssol, de Salses, de Querforadat, de Vallmanya y de Aló. Comensa dit acte: *Iuro ego Petrus Galcerandi de Pinosio, filius Estefanie, femine, tibi Idelfonso, filio Regine Petronille, etc.*

Ab la dita confessió se verifica que lo castell de Querforadat lo possehia per ésser se donat ab part del vescomtat a Dalda, filla de Bernat, comte de Besalú, quartàvia del sobredit, lo qual se llig foli 9.

Diu Sorita, libre 2, a la fi del capítol 39, que concordant-se lo Rey Don Alfonso ab Remon de Tolosa, que en cas que no·s poguessen concordar que

137 almirant: «A» sobreescrita al damunt de «a».

138 *del:* «l» sobreescrita.

139 *Berenguer:* taca d'òxid a la cua de la «g».

estiguessen al que judicassen lo Arcabisbe de Tarragona, Don Bernat Galceran de Pinós, Guillem de Sombrant y Remon de Agolt, en fabrer de 1185. Dit Sorita o la estampa s'és equivocat, perquè en lloc de dir «Pere Galceran de Pinós», diu «Bernat Galceran de Pinós», perquè en aquell tems ni de molts anys aprés no y[140] ha hagut ningú de la casa de Pinós que es digués Bernat.[141]

Remon Galceran [II] de Pinós

Fou lo sobredit noble Remon Galceran de Pinós senyor de las baronias de Pinós y de Mataplana y de molts altres castells, vilas y llochs. [f. 17v] Fou fill dels atrás dits Pere Galceran de Pinós y Hermisenda. Procreà a Galceran de Pinós y a [...][142] que casà ab Arnau Roger, comte de Pallars.

A 2 de las calendas de agost 1202 lo sobredit Remon Galceran de Pinós féu un acte de ratificació y aprobació de totas las concessions y diffinicions fetas per ell y sos pares en favor del monestir de Ripoll. Està dit acte en lo arxiu de dit monestir.

En lo libre 4 *Inventariorum*, foli 102, número 262, en lo Arxiu Real de Barcelona, Guillem de Pinós, germà del sobredit Remon, comprà de Gombalt de Bisaura un feu nomenat de Tarrarii.

Lo sobredit Remon Galceran de Pinós, ab molts altres cavallers, acompanyà y serví al Rey Don Pedro, llur senyor, quant anà en ajuda y socorro del Rey de Castella contra lo gran Miramolí lo[143] Vert, lo qual fou vensut en la de Úbeda per indústria de Dalmau de Crexell, cavaller català vassall del dit Rey Don Pedro, als 16 de juliol 1212, en la qual batalla moriren més de cent mil moros. Y per memòria de tant insigna victòria se instituhí la festa del Triunfo de Santa Creu, la qual se selebra en dita jornada, diu·ho Pere Anton Beuter, libre 2, capítol 20.

Diu Sorita, libre 2, capítol 75, que en lo mes de agost de 1222, estant lo Rey en Jaume lo Conquistador sobre lo castell de Castelló, y que essent pres lo lloc, confirmà a Guillem Remon de Moncada, gran senescal de Cathalunya, la donació que lo Rey en Pere, son pare, li féu de las vilas

---

140 *y:* enteneu «hi».

141 Paràgraf afegit en lletra més petita a l'espai entre la darrera línia de l'anterior i el cercle en el qual s'inscriu el nom de «Remon Galceran de Pinós».

142 Espai en blanc reservat per al nom de l'esposa del comte de Pallars.

143 *lo:* segueix «Vell», tatxat.

de Seròs, Aytona y Soses. Y com lo sobredit Remon Galceran de Pinós y Remon de Alemany ab sas gents se havian apoderat del dit loc de Soses per tenir y[144] pretenció, lo dit Rey en [f. 18r] Jaume assegurà al dit Guillem Remon de Moncada cobraria lo dit lloc de Soses de aquells cavallers per compra o cambi.

Galceran [II] de Pinós

Lo[145] sobredit Galceran de Pinós fou fill del sobredit Remon Galceran de Pinós. Fou senyor de las baronias de Pinós de Mataplana, de Lavansa, de molts altres castells, vilas y llochs. Casà ab la noble Esclaramunda de Canet, filla del noble Remon de Canet, senyor de Canet, de la qual procreà a Galceran de Pinós, a Pons, que es féu nomenar de Guàrdia, a Elisenda, que casà ab Pere de Moncada, del qual procreà a N'Ot de Moncada y a Elisenda, que casà ab lo Rey en Jaume 2 de Aragó, la qual ab licència y favor de son marit edificà y dotà lo monestir de Pedralbes de descalsas franciscas, en lo qual monestir després de la mort de son marit se retirà, diu·ho Sorita, libre 6, capítol 35. Tingué també a Berenguera de Pinós, que casà ab Remon de Çervera, senyor de Çervera, com ho diu Sorita, libre 3, capítol 54.

En dimars a 28 de setembre 1238 lo Rey en Jaume lo Conquistador prengué la ciutat de València, essent estada possehida per los moros 523 anys. En la qual conquista serví a son Rey lo sobredit Galceran de Pinós.

Diu Sorita, libre 3, capítol 62, any de 1262, que en la partió[146] que féu lo Rey en Jaume entre sos fills de sos Regnes y estats, que entre altros dels richs hòmens y magnats asistiren en lo acte de dita divisió fou hu d'ells lo dit Galceran de Pinós.

A 12 de fabrer 1267, en poder de Pere Marquès, notari públic de Barcelona, lo [f. 18v] sobredit[147] noble Galceran de Pinós comprà del honorable Pere de Capellades la casa de Santa Coloma ab sa fortalesa, honors y possessions, molins y altres cosas, com apar en dit acte de dita compra. Y també comprà un feu que Guifredo de Torre, cavaller, tenia allí. Les quals cosas li vené en pur y franc alou en lo Vallers, dins lo terme y parròquia de Barberà,

144 *y:* enteneu «hi».

145 *Lo:* «L» capital.

146 *partió:* enteneu «partició».

147 *sobredit:* «d» tacada de tinta.

ab tota jurisdicció sivil y criminal posseheix per sos justs y legitims títols lo noble Don Bernat Galceran de Pinós, quart de aquest nom.

Als 8 dels idus de Janer 1272, en poder de Remon, notari de Berga, lo sobredit Galceran de Pinós féu son testament, ab lo qual anomenà hereu seu a Galceran de Pinós, fill primogènit, y morint sens fills cridà a Pons y a sos fills.

Lo Rey Alfonso, a 27 de fabrer 1190, donà lo castell y terme de la Guàrdia de Ripoll a Bernat Saportella, com apar en lo libre 4 *Inventariorum*, foli 100, número 242, recondit en lo Arxiu Real de Barcelona. Y en lo any de 1229 lo dit Bernat de Saportella la vengué al sobredit Galceran de Pinós per 2.800 morabatins, com apar en lo arxiu del[148] monestir de Ripoll, en lo *Inventari de la Guàrdia*, foli 147. Féu-ne donació a son fill[149] Pons, lo qual prengué lo nom y apellido de Guàrdia, fent-se anomenar Pons de Guàrdia. Fou senyor de la baronia de Canet per haver-lo fet hereu son honcle Guillem de Canet, com se veurà abaix, quant tractarem dels senyors de Canet.

En[150] lo any de 1278 la dita noble Esclaramunda de Canet, muller del sobredit Galceran de Pinós, féu testament.

Troba·s en lo registre del Rey en Jaume primer des del any de 1273 fins l'any 1275, foli 4, lo qual esta recondit en lo Arxiu Real de Barcelona, [f. 19r] un requeriment fet per part del Senyor Rey al sobredit Galceran de Pinós, manant-li que prestàs las potestats per lo castell de Tàrrega, lo qual té per lo Senyor Rey. Y axí se verifica lo que diuuen los autors citats, foli 10.

Galceran [III] de Pinós

És lo dit Galceran de Pinós fill y hereu del atrás dit Galceran de Pinós y de Esclaramunda de Canet. Succehí a son pare en lo estat. Casà ab la noble Berenguera de Moncada, germana del noble Pere de Moncada, lo qual casà ab Elisenda, germana del dit Galceran, fent-se casaments dobles. Procreà lo sobredit Galceran de Pinós de sa muller Berenguera a Pere Galceran de Pinós, a Bernat, a Remon, a Berenguer, a Guillem, a Sibilia, la qual casà ab Guillem de Portella, senyor de la baronia de la Portella, a Costansa y a Leonor, com apar ab son testament.

---

148 *arxiu del:* corriment de tinta.

149 *fill:* interlineat.

150 *En:* «E» parcialment esborrada.

En lo any de 1268[151], volent passar lo Rey en Jaume ab sa armada y exèrcit a la conquista de la Terra Santa, y estant ya en Fransa, se alsà una borrasca molt gran en la qual porfià lo Rey 17 dias en ella. En voler passar avant, y vehent lo sobredit Galceran de Pinós y Remon Marquet, cavaller, gran mariner, los quals anaven ab la mateixa nau de Rey, sa temeritat gran, lo suplicaren que no volgués ab tan gran perill de sa persona y de tota sa armada porfiar. Que no era Déu servit fes la dita empresa, pus tantas voltas la havia comensada y ara de present havia 17 dias peleaven ab la mar, vents y fortuna. Per les quals rahons lo Rey mudà de parer y desembarcà en la Proensa, terra sua. Diu·ho Pere Anton Beuter, libre 2, capítol 52.

[f. 19v] Aquest valerós cavaller fou hu dels cent cavallers que havian de entrar en lo desafiu ab lo Rey En Pere, son senyor, contra Carlos, Rey de Nàpols, ab altros cent cavallers en Burdeus en lo any 1283. Diu·ho Sorita en lo libre 4, capítol 32.

Quant Phelip 3, Rey de Fransa, se apoderà dels comtats de Rosselló y de alguna part de Cathalunya fins fer-se senyor de Girona, lo Rey en Pere acodí a la defensa y alcansà victòria del dit Rey de Fransa ab lo immens favor del gloriós Sant Narcís, lo qual està depositat son cos en la iglésia parroquial de Sant Feliu en Girona, que per profanat dit Rey aquella iglésia y sepulcre del Sant fent ne cavallerisa, isqueran de dita iglésia tants exèrcits[152] de moscas grans, verinosas, que picant a dits francesos morí molta part del dit exèrcit. Y son Rey morí de malaltia serca de Parelada, en casa de hu anomenat Sorts, en lo any 1285. Y lo dit Rey En Pere, acompanyat de molts cavallers, y entre·ls altres lo sobredit Galceran de Pinós, expel·lí tot lo exèrcit francés y triunfà d'ell, cobrant totas las terras que dit Rey Phelip li havia presas. Diu·ho Sorita, libre 4, capítol 69.

També fou cridat aquest cavaller per testimoni entre altres nobles quant lo dit Rey en Pere concedí a la ciutat de Barcelona lo privilegi *Recognoverunt Proceres*.

En lo registre *quod est Memoriale Registrorum* del any 1294, recondit en lo Arxiu Real de Barcelona, se conté que Guillem de Broillo, veguer de Ausona en nom del Senyor Rey, requirí al sobredit Galceran de Pinós li donàs las potestats dels castells de Pinós, de Gayà, de Tàrrega, y dels Prats. Lo mateix se troba en dit Arxiu en lo Inventari 4, foli 120, número 196.

---

151 *1268:* el «8» es troba interlineat, substituint un «9» que apareix tatxat.

152 *exèrcits:* «s» final tacada de tinta.

A 3 de mars 1294, en poder de Bernat de Pontibus, notari públic de Barcelona, [f. 20r] lo sobredit Galceran de Pinós féu son testament, del qual posaré assí lo més necessari:

«En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist, etc. Nós en Galceran de Pinós, sa de pensa, ab paraula perfeta e íntegra memòria, detingut de malaltia corporal, fem e ordenam lo present testament, en lo qual elegim marmessós lo noble Remon Roger, comte de Pallars, etc. Abans de totas cosas manam que tots los deutes nostres ésser pagats, e encara los deutes e injúries del senyor Galceran, *quondam* pare nostre, e de la senyora Esclaramunda, *quondam* muller de aquell e mare nostra, etc. Aprés de assò lloam, aprovam e confirmam a la senyora Berenguera, muller nostra, lo dot seu y espoli,[153] etc. *Item*, llegam y deixam a Remon Galceran, fill nostre llegítim e natural,[154] quinse mília sous barcelonesos, etc. *Item*, deixam y llegam a Bernat Galceran, fill nostre llegítim y natural per dret[155] de institució, etc. *Item*, deixam a Berenguer Galceran e a Guillem Galceran, fills nostres llegítims e naturals, etc. *Item*, volem e manam que Sibilia, filla nostra llegítima e natural, muller del noble Guillem de Portella, fage dos mil aureos etc. *Item*, deixam y llegam a Costansa, filla nostra llegítima y natural, dos mil aureos, etc. *Item*, deixam a Leonor, filla nostra llegítima y natural, sin-cents morabatins. Tots verament altres béns nostres, etc, deixam e llegam a Pere Galceran de Pinós, fill nostre llegítim y natural. Lo qual dit Pere Galceran, fill nostre, a nós hereu universal instituhim de tots béns e drets nostres presents e esdevenidós. E nomenadament deixam al dit Pere Galceran, fill nostre, y als seus, primerament, lo castell nostre de Pinós, e lo castell de Vallmanya ab tots los llurs feus, cavallers e cavallerias, ab tots drets, térmens e pertinències, e encara que es vulla que havem e haver devem en la vila e lloc dels Prats e en lo castell de Terrassa ab tots feus, cavallers e cavalleries. *Item*, [f. 20v] lo castell del Guayre e lo castell de Albesa ab tots feus e potestats. *Item*, lo castell e vila nostra de Bagà e tota la vall de aquell. E tot lo castell de Gavarrós ab totas rendas drets, térmens e pertinències llurs per líbero e franc alou, quiti e immune, ab tots feus, cavallers e cavallerias e drets universals, e en que·s vulla que havem en la parròquia de Sant Marti de Brocà. *Item*, lo castell de Gliscareny ab tots sos térmens. Dexam encara al dit Pere, nostre fill, lo castell nostre de Gósols e

153 *espoli:* enteneu «esponsalici».

154 *natural:* taca sobre la «u».

155 *dret:* interlineat en lletra més petita.

lo castell de Sespac e tota la vall de Gósol ab tots feus, cavallés e cavallerias e hòmens e fembres, senyorias, drets e pertinèncias de tots los predits castells, vilas, valls e llochs. E encara lo castell nostre de Salses ab tots feus. *Item*, tota la vall de Lavansa, lo castell de Esfornals ab tots cavallers e cavallerias, feus e potestats, e que·s vulla nós en dita vall de Lavansa e castell havem e haver devem (*Item*, tota la senyoria e potestat que havem e haver devem en lo castell de Josa e térmens seus. *Item*, tot lo dret e senyoria e totas potestats e feus, e generalment e especialment que·s vulla nós havem e los predecessors nostres han hagut e han degut haver en lo castell de Sant Martí Descastell, e en lo castell de Gavà, e en lo castell de Nansolell, e en lo castell de Queralt e térmens de aquells, e tots feus, cavallés e cavallerias, senyorias, potestats, drets e pertinèncias. Los quals castells ab totas las cosas sobreditas lo senyor vescomte de Castellbò té e tenir deu per nós e los predecessors seus han tengut per los predecessors nostres). *Item*, deixam al dit Pere, fill nostre, lo castell e la roca de Sant Jaume e tota la vila de Benat e de Vilanova ab tots feus, cavallés, hòmens e dones, terres, drets e pertinències llurs. *Item*, tota aquella penyora que lo comte de Urgell e la vescomtessa Aurenbiaix al pare nostre, *quondam*, an mès e han empenyorat de las potestats dels castells[156] [f. 21r] de Lavansa[157], així com és conegut en los instruments *inde* confets, los quals castells e vall de Lavansa tenim per lo comte de Urgell. *Item*, deixam al dit Pere, fill nostre, tot lo feu e senyoria que havem e haver devem *super dominum de Urgio* e lo feu que per nós té. *Item*, lo castell de Gatlà ab tots los feus e vassalls. *Item*, aquella lleuda que rebem e rebre devem en la vila de Puigcerdà per guarda e protecció del camí que passa per la vila de Bagà e lo camí vers Puigcerdà. Deixam encara al dit Pere, fill nostre, tot aquell dret e tota aquella demanda lo qual e la qual havem e haver devem en la honor de Canet e en las pertinèncias de aquella, e en los cavallés e cavallerias, hòmens e donas, feus, senyorias, potestats e drets universals a la dita honor espectants e espectar devents en qual se vulla manera. En les quals totas cosas preditas e singulars a ell dit Pere fill nostre llegades aquest Pere general hereu a nós instituhim. E en aquestas cosas totas e sengles preditas *damus et consedimus* al dit Pere, fill nostre, e tots llochs nostres, drets, veus e accions, salvat emperò e retingut a la dita senyora Berenguera, muller nostra, lo dret del seu dot e espoli, e en totas las altres cosas que nós a ella llegam demunt e

156 *castells:* separació pel canvi de foli.

157 *Lavansa:* a continuació hi ha «e vall de», tatxat.

havem regonegut sia totalment lo dret seu salva e retengut, axí com de sobre és contengut. Certament, emperò, ordenam, volem e manam que si per ventura se esdevindrà que, àbsit, lo dit Pere Galceran fill nostre morir sens fill llegítim dins pupil·lar edat o hagués quantsevulla, la heretat de ell torn al dit Bernat Galceran, fill nostre, lo qual succehesca a ell en tots los predits béns si sobreviurà. E si aprés mort de dit Pere Galceran se esdevindrà morir dit Bernat Galceran sens fills llegítims quantsevulla, la dita heretat e béns sian tornats al dit Remon Galceran, fill nostre, si sobreviurà.

[f. 21v] E si aprés mort de dit Pere e Bernat, fills nostres, que, àbsit, se esdevindrà morir dit Remon, fill nostre, la dita heretat e los béns tots sian tornats a dits Bereneguer e Guillem Remon,[158] fills nostres, sinó emperò seran estats en orde o en sacres òrdens constituhits, axí que quiscun d'ells hagués la mitat dels dits béns. E si se esdevingués lo hu o l'altre d'ells morir sens fills llegítims, la part del defunt al viu de ells sobrevivint sia tornat. E si se esdevingués que, àbsit, tots los fills nostres deffallir sens fills llegítims aprés mort de tots los predits fills nostres, en dit cas tota la heretat predita e béns tots sian venuts, e les pecúnies de aquí hagudes en usos de pobres e afreturejants, iglésias e monestirs, sie erogat e distribuït e per l'ànima nostra e dels parents nostres e de tots los faels defunts segons lo arbitre dels dits marmessós nostres, e de cada hu d'ells si tots no viuran o no volran intervenir. *Item*, e converso o[159] volem e manam, que si se esdevindrà que, *absit*, morir Bernat Galceran, fill[160] nostre, sens fills llegítims, a Pere, fill e hereu nostre sobrevivint, la[161] meytat de la heretat de dit Bernat sia tornada al dit Pere Galceran,[162] de l'altra meytat certament puga lo dit Bernat fer sas voluntats[163]. Lo mateix volem, diem e manam de Remon Galceran, fill nostre[164], si se esdevindrà ell morir sens fills llegitims al dit Pere supervivent que[165] la meytat de la sua heretat[166] torn al dit Pere, de l'altra meytat

158 *Remon:* afegit a l'espai amb línia de punts prèviament reservat.

159 *o:* enteneu «ho».

160 *fill:* a continuació hi ha «per», tatxat.

161 *la:* segueix «no», tatxat.

162 *Galceran:* a continuació hi ha un esborrament.

163 *voluntats:* segueix «la», tatxat.

164 *nostre:* segueix «si», tatxat.

165 *que:* repassat.

166 *heretat:* segueix «de la sua heretat», tatxat.

de la dita heretat pugue dit Remon fer sas voluntats. *Item*, si se esdevindrà la filla nostra Sibilia predita defallís sens fills llegítims, volem que ella puga ordenar e fer a sas voluntats de mil morabatins de aquells dos mília los quals havem donat a ella en dot, los altres verament mil morabatins [f. 22r] al nostre hereu universal sien tornats. Assò mateix volem ésser fet de la dita Costansa, filla nostra, si se esdevindrà morir sens fills llegítims. *Item*, si la filla nostra Eleonor morrà sens fills llegítims volem e manam que dels mil y sinc-cents morabatins los quals demunt havem lleixat a ella, puga fer a sas voluntats de cet-cents morabatins, los restants verament set-cents morabatins al hereu nostre universal sien tornats. E axí de hu altre los dits fills e filles nostres substituhim, e los béns[167] e heretats d'ells sien tornats axí com sobra dit és. E pregam lo Senyor Rey de Aragó que ell *intuitu pietatis* aquesta voluntat e ordinació fassa complir, no obstant impediments de alguna persona. Volem e manam que si per ventura algunas cosas falten en aquest nostre testament per causa de negligència nostra o ignorància, o de altre, que en bon e ver testament deguen ésser apposats totas, sien entesas assí ésser aposadas a bona firmitat e volor de aquest nostre testament a bon e san enteniment en[168] utilitat del nostre hereu. Aquesta és certament la última voluntat nostra, etc. Los testimonis cridats y pregats són fra[169] Berenguer, abat del monestir de Sant Lorens de Bagà, y fra Berenguer, abat del monestir de Sant Sadorní de Tavèrnol·les».[170]

Ab lo sobredit testament se prové que lo sobredit Galceran de Pinós fou descendent dels sobredits, pus especifica en ell las cosas possehidas per sos predecessors, les quals moltas d'ellas foren donades per los Comtes de Barcelona y Cerdanya a sos predecessós, com està dit folis 9, 10 y 11.[171]

Pere Galceran [V] de Pinós

Fou lo sobredit noble Pere Galceran de Pinós fill y hereu dels nobles Galceran[172] [f. 22v] de Pinós y Berenguera de Moncada. Casà ab la nobla Saura o

167 *béns:* a continuació, tatxat, «he».

168 *en:* segueix «virtut», tatxat.

169 *fra:* escrit inicialment «frare», sent-ne tatxades la «r» i la «e» finals.

170 *Tavèrnol·les: sic.*

171 *folis 9, 10 y 11:* afegit al final de paràgraf, possiblement per mà de *b*.

172 *Galceran:* separació deguda al canvi de foli.

Sanxa, filla[173] de Sanxo, Rey de Mallorca, y neboda de Jaume 2, Rey de Aragó, com ho diu Pere Tomic, capítol 41, foli 69.[174] De la qual procreà a Pere Galceran de Pinós. Casà desprès dita Sanxa o Saura ab lo noble N.[175] de Vilaragut, al qual lo dit Rey en Jaume li donà títol de vescomte de Sobirats, y hagué·n una filla que casà ab lo noble Bernat de So, que fou mitja germana del debaix escrit noble Pere Galceran de Pinós.

A[176] 17 de las calendas de agost 1305, en poder de Lorens Plasensa, notari públic de Perpinyà, lo sobredit Pere Galceran de Pinós féu son testament en lo Castell de Perpinyà. E a 13 de mars 1311, en poder de Arnau de Clayrà, notari public de Heus, féu codicils en aquesta manera:

«Sapian tots que nós, Pere Galceran de Pinós, *infirmitate detentus* emperò sa de pensa, regoneixent nós haver fet testament en nostro emperò bon seny e plena memòria, fem e ordenam aquest present nostre codicil, per lo qual lo dit nostre testament ratificam e volem algunas cosas en dit nostron testament contengudas revocar e algunas altras cosas ajustar axí com dejús és contengut. E primerament revocam dit testament en aquella part hont havíam elegida sepoltura nostra, encara que firmada e jurada fos per instrument. Certament nos penedim de aquella voluntat e elecció de sepoltura, e elegim aquella de present en lo simintiri de la església dels frares menors de Perpinyà. E deixam al dit monestir per una capella en la qual jagam cent sinquanta lliuras barcelonesas. E revocam los llegats fets al monestir de Ripoll. *Item*, revocam aquell llegat fet en dit testament lo qual deixàvem a Bernat

---

173 *filla:* segueix «natural», tatxat.

174 *foli 69:* interlineat.

175 *N.:* a continuació apareix «Vilaragut», tatxat.

176 Anotació al marge esquerre afegida possiblement per *b*: *Serca del any 1300 nasqué lo beneventurat fra Arnau de Pinós, lo qual prengué lo àbit de preicadós* [preicadós, sic] *de Sant Domingo. Visqué ab molta santedat. Morí a 30 de janer 1370 de edat de 70 anys en lo monestir de predicadors de la vila de Puigcerdà, y per tenir-lo los religioso* [religioso, sic] *per un sant, no·l enterraren en la sepultura dels demés frares, sinó ab sepoltura particular. Y diu lo pare fra Balthesar Sorio en son tractat de personas il·lustres en religió que féu miracles. També o* [o, enteneu «ho»] *escriu lo Pare Francisco Diago, y lo Pare Antoni Vicens Domènec en sa història dels Sants de Cathalunya, libre 2, foli 44. Hugo de Mataplana, comte de Pallàs, en son testament fet a 30 de janer de 1329, lo posà per son marmessor juntament ab Jaume, Rey de Mallorca, y* [de, tatxat a continuació] *Pere de Fenollet, Vezcomte de Illa.*
Estigué molts anys en un túmol alt, en lo altar mayor del monestir de predicadós de Puigcerdà, junt [*junt*, «t» sobreescrita damunt una «s»] *a la porta de la sacristia. Y en dita caixa y* [*y*, enteneu «hi»] *ha dos escuts, en lo hu un Agnus Dei, y en l'altro las pinyas, y en lo mitg d'ells lo martiri del gloriós Protomàrtir Sant Esteve, Patró de la Casa de Pinós, la religió de predicadós lo té per Beato.*

Saportella, nebot nostro, e a Remon de Cardona, nebot nostre. E volem que tot aquell llegat sie tornat al hereu o hereus nostres,[177] sien mascles o femellas. Si emperò dits [f. 23r] hereu o dits hereus deffallissen en pupil·lar volem que los llegats[178] contenguts en lo testament a las personas preditas hagen valor e fermetat.

Volem encara que en aquest cas, so és, a saber, que si lo hereu o hereus deffallessen en pupil·lar edat, que dita Sanxa, muller nostra, axí com bé o té merescut, sia hereva de tots aquells béns nostros e dels drets, tant mobles com immobles, presents e esdevenidós hont-se vulla, dementre emperò castament e sens marit viurà. Més, en altra manera volem que tots los béns nostres sian ditribuïts per los marmessós nostres axí com en lo testament nostro més plenament és contengut. Revocam encara aquell llegat que deixàvem a Remon de Moncada, cosí nostre, e volem que sia del hereu o hereus nostres. E si se esdevindrà que lo hereu o hereus nostres defallisen en pupil·lar edat, volem que los dit llegats sia tornat a Bernat Saportella, nebot nostre. Elegim certament e ordenam en aquest últim[179] codicil nostro marmessors o executors, so és, a saber, lo Il·lustrísim Senyor Sanxo, per la gràcia de Déu Rey de Mallorca, e lo senyor Ferrando, germà d'ell, e lo guardià dels frares menors de Perpinyà, als quals donam plena e líbera potestat de ordenar e distribuir totes e sengles coses sobreditas en aquest últim codicil e encara en dit testament contengudas. Verament en totas las altres cosas volem dit nostron testament durar en la sua forsa. Aquesta és la nostra voluntat, la qual volem valer per rahó de codicil o de altra qualsevulla última voluntat, e és cosa manifesta».

Pere Galceran [VI] de Pinós

Aquest[180] noble Pere Galceran de Pinós, senyor de la baronias de [f. 23v] Pinós, fonc fill del atrás dit Pere Galceran de Pinós y de Sanxa, filla de Sanxo, Rey de Mallorca. Casà ab la noble Marquesa de Fenollet, filla dels nobles Pere de Fenollet, primer Vezcomte de Illa, y de Esclaramunda de Canet, que per ser morts sos germans sens fills vingué a ser Vescomtessa de Canet, y axí fonc la

177 *nostres:* a continuació hi ha un esborrament.

178 *llegats:* «egats» se sobreescriu damunt d'un altre mot aparentment esborrat.

179 *últim:* segueix «testame», tatxat.

180 *Aquest:* «A» capital.

dita Marquesa filla dels Vezcomtes de Illa y de Canet. Procrearen a Galceran de Pinós, a Pere Galceran, a Bernat Galceran, dit lo Antic, a Remon Galceran, a Hugo Galceran, a Berenguer Galceran, a Esclaramunda, que casà ab Dalmau de Queralt, a Costansa, que casà ab lo noble Joan de Bellera, y a Leonor.

En lo registre de Jaume 2, Rey de Aragó, recondit en lo Arxiu Real de Barcelona, dels homenatges està continuat que a 5 de las calendas de juny 1313 Remon de Lucrecio, cavaller, procurador y en nom dels tudors y curadós dels sobredit Pere Galceran de Pinós, prestà los homenatges al Senyor Rey per los feus dels castells de Gósols, de Espada, de Salses y de Querforadat.

Y en lo registre *Diversorum* dels Reys en Jaume primer y segon des del full 281 als 8 de las calendas de setembre 1318, lo Infant Alfonso, primogènit y procurador del Rey en Jaume segon, prengué los homenatges del noble N'Ot de Moncada com a curador[181] y oncle valencià del dit Pere Galceran de Pinós per las baronias de Josa y de Lavansa ab sos castells y térmens, so és, a saber, de Josa, de Fornals, de Ossera, de Espluga, de Lavansa, de Cisquer, de Pradinac y dels molins de Cornellana, anomenats ara de Montarguiol. La qual baronia, castells y demés cosas se tenen per lo Senyor Rey *ad feudum honoratum*. Y apar ab acte en poder de Climent Salvert, Secretari del Senyor Rey, die y any sobredit.

En lo registre 4, foli 112, número 80, en l'any 1336, en dit arxiu està continuada[182] [f. 24r] una protestació que fa lo sobredit Pere Galceran de Pinós sobre los feus que li manaven regonèixer.

Y en lo registre de *Gràcies* del Rey en Pere del any 1344, foli 12, y també *in Diversorum* de dit any, està continuada una donació firmada y decretada per lo dit Senyor Rey en Pere, la qual donació fa lo dit Pere Galceran de Pinós a Galceran, llur fill y de sa muller Marquesa, ya amancipat, de las baronias de Lavansa y Josa ab tota jurisdicció sivil y criminal, y apar en dit acte de donació testificat per en Francesc de Nabes, notari de Barcelona, a 12 de las calendas de agost del any 1344. La dita baronia de Lavansa posseheix lo revarent Capítol de la Seu de Urgell, y pot se cobrar.

En lo any 1344 se apoderà lo dit Rey en Pere 4 dels Comtats de Rosselló y Cerdanya, llevant-los a Jaume, Rey de Mallorca, son cunyat, per ser més

181 *curador:* precedit de «pro», tatxat.

182 *continuada:* separació pel canvi de foli.

poderós. Y en aqueix tems Hugo, vescomte de Cardona, faya grans juntas de gents per anar contra lo sobredit Pere Galceran de Pinós, lo qual estava ben apercebit per a rebre'l y ofendre'l. Considerant lo dit Rey en Pere quant gran estorp li podia ser per las cosas de Çerdanya si passà·s avant dit rompiment ab personas tant principals, poderosas y aparentades, manà als dits sobreseguessen sas differències perquè volia ell conèixer d'ellas y concordar sas passions. Y en lo setembre de dit any, tornant lo dit Rey de la possessió havia presa del Comtat de Çerdanya, passà per la vila de Bagà, cap de la baronia de Pinós, hahont lo dit noble Pere Galceran de Pinós hospedà al dit Senyor Rey y a tota sa cort, y li féu molt gran festa. Diu·ho Hierònym Sorita, libre 7, capítol 79. Y en lo dit libre, capítol 82, diu que lo dit Senyor Rey en Pere manà al dit Pere Galceran de Pinós que ab la gent de Berga anàs a posar-se en lo castell de Bellver, per recell[183] hi havia.

[f. 24v] Diu Hierònym Sorita, libre 8, capítol 2, que lo dit Pere Galceran de Pinós, lo qual tenia lo Castell de Perpinyà, que en octubre de 1345 ab algunas compayas[184] de cavall y de peu anà a posar-se en la vila de Puigcerdà per què tingué entès que y[185] havia algun tracte de rendir aquella vila.

Diu més avant Hierònym Sorita en dit libre 8, capítol[186] 57, que estant lo dit Senyor Rey En Pere en la conquista de Sardenya per sa rebel·lió, caygué malalt lo dit Senyor Rey y molta part de son exèrcit, y que dels richs hòmens y magnats que moriren foren Phelip de Castro, N'Ot de Moncada y lo sobredit Pere Galceran de Pinós en l'any 1354.

A 18 de juliol 1348, en poder de Arnau de Nuill, notari dela vila de Bagà, lo sobredit noble Pere Galceran de Pinós féu testament. Y fou tret en pública forma per Guillem Vives, notari de dita vila. Y en lo mateix any en poder de Guillem Desbosch féu codicis. Lo testament és del tenor següent:

«En nom de Nostre Senyor, nós en Pere Galceran de Pinós, attenent que ninguna cosa és més certa que la mort e ninguna cosa més incerta que la hora de la mort, que als joves para aguayts y als vells així com a la porta tocant a ningú perdona, per so, en nostre plen seny e sana e íntegra memòria, ordenam y fem nostron testament. Elegim marmessós y executós de aquest nostre testament o última voluntat los nobles Dona Marquesa de

183 *recell: sic.*

184 *compayas:* manca la «n».

185 *y:* enteneu «hi».

186 *capítol:* segueix «54», tatxat.

Pinós, consort nostra charíssima, Berenguer Saportella, cosin germà nostro, e los Venerables religiosos fra Arnau Muntaner, qui en tems passat és estat Prior del convent de frares predicadors de Puigcerdà, etc. Volem e ordenam que tots los deutes nostres e dels nobles barons senyors d'en Galceran de Pinós, avi d'en Pere Galceran de Pinós, pare, nostros, e dels altres predecessós nostres, dels quals possehim béns, sien pagats, etc. Elegim[187] [f. 25r] la sepoltura en la iglésia de Sant Esteve de Bagà, etc. Tots verament los altres béns nostres, mobles e immobles, e drets encara universals quins se vulla que sian e hahont se vulla deixam al noble Galceran, fill nostre e de la dita noble muller nostra, instituhint aquell fill nostre a nós hereu[188] universal. E si per ventura dit Galceran, fill nostre, deffallís en vida nostra o encara aprés quantsevulla sens fills de llegítim matrimoni procreats, en aquest cas substuhim al dit Galceran a Pericó, fill nostre, e assò si dit Pericó serà abte per contractar matrimoni e no haurà de sinc en sis mília sous en rendas ecclesiàsticas. E si per ventura dit Pericó, fill nostre, no serà abte per a contrectar matrimoni ho[189] haurà de sinc en sis mília sous de rendas ecclesiàsticas, o hahont fos apte a contractar matrimoni e defallís sens fills de llegítim matrimoni procreats qui no vinguessen a edat perfeta, en qualsevulla de dits casos substituhim al dit Pericó a Bernat, fill nostre. E si lo dit Bernat deffallís sens fills que no vinguessen a edat perfeta, substituhim al dit Bernat a Remon, fill nostre, si serà abte a contractar matrimoni. E si lo dit Remon, fill nostre, no serà abte a contractar matrimoni o hahon serà abte a contractar matrimoni e aprés deffallís sens fills de llegítim e carnal matrimoni procreats, substituhim a ell a Huguet, fill nostre, si abte serà a contractar matrimoni, o hahon abte serà e deffallís quantquequant sens fills de llegítim matrimoni procreats substituhim a ell a Berenguer, fill nostre, si abte serà a contractar matrimoni. E si lo dit Berenguer fill nostre no serà[190] abte, o hahon[191] abte serà e deffallís quantsevulla sens fills de llegítim matrimoni procreats, substituhim a ell a Constansa, filla nostra, sots tal condició que dita Costansa prenga marit qui port sens [f. 25v] algun mitjà lo senyal nostre y se nomèn lo nom nostre de Pinós si no que dit marit de la

187 *elegim:* separat amb el canvi de foli.

188 *hereu:* taca d'òxid.

189 *ho:* enteneu «o».

190 *serà:* a continuació, tacat i amb la tinta esvanida, «abte».

191 *hahon:* interlineat en lletra més petita.

dita filla nostra hagués ya altra baronia per si mateix, y per amor de aquella no volgués deixar lo nom seu. E encara ab tal condició que si dita Costansa del dit marit seu dos fills mascles o duas fillas se esdevindrà haver, de hu de dits fills o de ditas fillas hage instituhir hereu universal en la baronia de Pinós qui port lo senyal de Pinós e se anomèn nom de Pinós. E si dita filla nostra del marit seu no aurà sinó un fill o una filla e aquest fill o filla de dita Costansa, filla nostra, haurà dos fills o fillas, de qui ell més semblara lo hage de heretar en la baronia de Pinós que hage aportar sens algun medi lo senyal nostre, e nomenar-se lo nostre nom per tal que dita baronia de Pinós no perda lo nom nostre. E si per ventura dita Costansa, filla nostra, deffallirà quantsevulla sens fills de llegítim matrimoni procreats, substituhim a la dita Constansa a Leonor. En aquest cas degue haver y prendre marit qui port y hage aportar sens algun mitg lo senyal nostre e se hage nomenar lo nom nostre de Pinós, y en tot seguesca com està posat en lo vincle e substitució feta a Constansa. E si la dita Leonor no serà abta a contractar matrimoni o hahont o fos e deffallís sens fills de llegítim matrimoni procreats, en qualsevulla de dits casos sia tornat a Esclaramunda, filla nostra. E en aquest cas la dita Esclaramunda, filla nostra, hereva universal instituhim, a la qual en lo dit cas tots los béns nostros qualevulla[192] que sian e hahon se vulla a nós pertanyents o pertànyer devents en qualsevula[193] manera, axí, so és, a saber, que la dita Esclaramunda hage haver y prendre marit qui hage e dega portar sens algun mitg lo senyal nostre e se hage nomenar lo nom nostre de Pinós, si no que dit marit de la dita filla nostra hagués ya altra baronia, com està [f. 26r] ya disposat en lo vincle posat a Costansa. E si cas serà *quod absit* que lo dit Galceran, fill y hereu nostre universal, venia contra la ordinació nostra, etc. Més avant revocam e anul·lam tots altres testaments, etc.

An assò yo, Galceran de Pinós, fill del dit noble Pere Galceran de Pinós, lloant e aprovant totas e senglas cosas sobreditas e en aquellas expressament consentint axí com millor e plenament de sobre és contengut, de grat e de certa siència convinc e promet a vós, dit senyor pare meu, e encara que só menor de vint y sinc anys mayor emperò de setse anys, no per forsa ne ab engany, mas voluntàriament, jur per Nostre Senyor Déu e per los quatre Sants Evangelis seus ab les mias mans corporalment tocats

192 *qualevulla:* hauria de ser «qualsevulla».

193 *qualsevula:* vegeu nota immediatament anterior.

las cosas preditas totas e sengles per vós sobre ordenadas atendre e complir, e en alguna cosa no contrafer o venir per rahó de menor edat ne per algun altre dret, causa oc[194] encara rahó. Sia entès emperò que si vós de assí al devant alguna cosa ultra las preditas en aquest testament ajustareu que no sia tingut en aqueles cosas complir e observar, sinó que aprés en aquellas cosas que per vós serien ajustades, yo y[195] prestàs expressament lo meu consentiment. *Actum est, etc.*»

E al primer de juny 1361,[196] en poder de Guillem Guitart, notari de Bagà, la dita noble Marquesa de Pinós y de Fenollet, muller del sobredit, féu testament, per medi de la qual se vingueren a juntar y unir las dos Casas de Canet y de Fenollet ab la de Pinós. Y així farem menció de part de la descendència de tant il·lustres famílias, y, primer, de la de Canet, que vingué a unir-se ab la de Fenollet.

Part dela descendència dels nobles de Canet, que després alcansaren títol de vescomtes

Havent de tractar de aquestas tant noblas famílias de Canet y de Fenollet, és necessari posar primer alguns de la Casa de Canet fins que·s [f. 26v] vingué a unir ab la de Fenollet. Y axí diem que Guillem de Canet, que fou dels nobles de Catalunya y senyor de[197] la baronia de Canet, imitant a sos progenitós, no deixà occasió hahont pogués mostrar son valor que no y[198] fos. Y axí, en la conquista de la Terra Santa, quant Godofré de Bulló la conquistà en lo any 1096, en tant santa empresa no y[199] faltà lo dit noble Guillem de Canet en companya del comte de Tolosa, del comte de Çerdanya, Guillem Jordà, y del comte de Rosselló. Diu·ho Pere Anton Beuter, libre 2, a la fi del capítol 17, any 1096. Y en la 3ª part de la *Monarchia Eclesiàstica* de fra Joan de Pineda, libre 20, capítol 3.[200]

---

194 *oc: sic.*

195 *y:* enteneu «hi».

196 *1361:* subratllat.

197 *senyor de:* segueix «Canet», tatxat.

198 *y:* enteneu «hi».

199 *y:* vegeu nota anterior.

200 *Y en la 3ª part de la* «Monarchia Eclesiàstica» *de fra Joan de Pineda, libre 20, capítol 3:* frase afegida a final de paràgraf; possible addició de *b*.

Al sobredit succehí en dita baronia Berenguer de Canet, al qual trobam per testimoni en un acte de transacció y concòrdia entre Armengol de Vilarasa y Pere Gualter sobre la fortalesa de la vila de Illa en lo any 1157, com apar en lo 2 *Libre Gran dels Feus,* foli [...][201] recondit en lo Arxiu Real de Barcelona.

Succehí·li son fill Remon de Canet, lo qual imitant a son avi Guillem de Canet acompanyà y serví a son Rey en la Úbeda, y peleà com a molt valerós cavaller en l'any 1212. Diu·ho Pere Anton Beuter, libre 2, capítol 20.

An aquest succehí son fill Remon de Canet, lo qual procreà a Guillem, a Remon y a Esclaramunda, que casà ab lo noble Galceran[202] Galceran de Pinós, senyor de[203] las baronias de[204] Pinós. Com està ya dit, féu testament a las calendas de mars 1241, en poder de[205] Joan de Cantallops, notari de Barcelona, ab[206] lo qual fa son hereu a Guillem. Y morint sens fills cridà a Remon, y morint lo dit[207] li substitueix[208] a Esclaramunda.

Mort que fou lo sobredit[209] Remon, li succehí en la baronia de Canet son fill Guillem, lo qual fou moyordom de Jaume primer, Rey de[210] Mallorca y comte de Rosselló y Çerdanya, lo qual li donà per sos [f. 27r] molts serveys la jurisdicció criminal, mer y mixt imperi, del castell y baronia de Canet, perquè los[211] predecessors no·y tenian sinó solament la sivil plena. Apar ab acte testificat per Pere de Caldes, notari de Perpinyà, a 16 de las calendas de agost 1241[212], y en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà consta en lo libre de la B, foli 5, y en lo de la C, foli 114.

---

201 Espai en blanc.

202 *Galceran:* interlineat, substitueix «Pere», que apareix tatxat.

203 *de:* corriment de tinta.

204 *baronias de:* corriments de tinta que afecten la «s» final de la primera paraula i «de».

205 *de:* corriment i esvaniment parcial de tinta.

206 *ab:* corriment de tinta.

207 *lo dit:* a continuació hi ha una taca.

208 *substitueix:* de nou corriment de tinta; afecta la «eix» final.

209 *Mort que fou lo sobredit:* altres corriments de tinta.

210 *Rey de:* tinta correguda fins al punt de gairebé convertir «de» en una taca.

211 *los:* segueix «barons», tatxat.

212 *1241:* un «4» interlineat ve a substituir un altre «4» sobreescrit al damunt d'una xifra ja il·legible.

Morí lo sobredit Guillem de Canet sens deixar fills. Essent ya mort son germà Remon, féu hereu seu a Pons de Guàrdia y de Pinós, son nebot, fill segon de Esclaramunda, sa germana, com apar ab son testament testificat per Pere Marc, notari de Barcelona, a las calendas de octubre 1281.

Per haver anomenat lo sobredit Guillem de Canet hereu seu a son nebot Pons de Guàrdia, y per voler-ho axí lo Rey de Mallorca, se donà la possessió de la baronia de Canet al dit Pons contra la disposició del testament de Remon de Canet, son avi, ab lo qual disposà que morint sos fills sens fills y descendents sa heretat vingués a Esclaramunda, sa filla, la qual ab son testament féu hereu a son fill primogènit Galceran de Pinós, no cridant al dit Pons, fill segon, sinó per substitució. És cert que lo dit com hereu de son honcle li pertenya la llegítima y quarta. Casà lo dit Pons ab filla de Bernat Huc de Cabrera, de la qual procreà a Guillem de Canet y de Pinós, a Remon, a Pons, que també se féu anomenar de Guàrdia com son pare, a Esclaramunda, que casà ab lo noble Pere de Fenollet, primer vescomte de Illa, a Joana, que casà ab Guillem, vescomte de Castellnou, y, després, ab lo noble Phelip de Castro. Fou governador de Mallorca. Féu testament a 10 de las calendas de agost 1292.

[f. 27v] Mort que fou lo sobredit Pons de Guàrdia, de Canet y de Pinós, entrà en la possessió de la baronia de Canet son fill primogènit Guillem de Canet y de Pinós, lo qual fonc gran sensecal de Sanxo, Rey de Mallorca. Als 15 de las calendas de janer 1321 lo dit Rey li concedí per ell y als seus per a sempre lo mer y mitx imperi en lo castell y terme de Santa Maria de la Mar, apar en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà en lo libre de la B, foli 11. Y als 11 de las calendas de mars de dit any, com consta en un libre intitulat *Feudorum Regiorum*, de lletra B, ab cubertas negras, foli 11, recondit en dit arxiu, lo dit Senyor Rey concedí per causa de permuta al sobredit Guillem de Canet y als seus en feu a ús de Barcelona las jurisdiccions sivils y criminals que lo dit Senyor Rey tenia en los llochs de Vilallonga de la Salanca, de Vilarnau Superior y Inferior, de Alenyà y de Sant Nasari. Y axí mateix li enfeudà las justícias menós que per lo dit Senyor Rey tenian en dits castells y llochs los posessós de aquells. Y assò se li donà per occasió de que lo dit Guillem de Canet donà al dit Senyor Rey lo lloc de Sant Ipòlit, que era seu. Y en lo mateix libre, foli 14, està continuat que a 14 de juliol de 1321 lo dit Senyor Rey per la mateixa rahó li enfeudà lo lloc de Thesa y terme de Boassa, y més avant està continuat en dit libre, foli 15, lo dit Senyor Rey li enfeudà los llochs de Mossallos, Vilamany de Vall y Espira, en Conflent.

Certificat lo dit Senyor Rey Sanxo que la noblesa del dit Guilllem de Canet y de Pinós era innata y de part de tots sos pares y predecesós seus tenia sa descendència de tota la antiga prosàpia dels antichs nobles de Cathalunya, al primer de nohembre 1322 li donà títol de vescomte, fent de la sua baronia de Canet vescomtat. Apar en dit Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà, en lo libre de la B, foli 177. Y per quant [f. 28r] Vilallonga[213] de la Salanca, Vilarnau de Munt y Vilarnau de Vall, Sant Miguel de Forques, Sant Nasari, Alenyà, Boassa, los tenia son pare Pons de Guàrdia a carta de gràcia, li'n féu donació. Y més, li donà l'ost y cavalcada de Lo, de Thesa[214], Cornellà del Bercol,[215] Vilarasa[216] de Mossellos,[217] Vilanova de la Rahó, y li donà en feu totes las jurisdiccions de dits llochs. Eran també de[218] Guillem de Canet los castells de Aló, y de Sal·lagosa, en Cerdanya, y los Castells de las Ribes y de Villes en la terra de Beridà, los quals foren cambiats per dit[219] Guillem al Senyor Rey ab lo lloc y terme de Torrellas en Rosselló. Apar de tot ab acte rebut per Remon de Vilanova, notari de [...][220] a 11 de nohembre.

Creació del vescomtat de Canet

Sanxius,[221] Rex Mayoricarum, comes Rossilionis et Ceritanie et dominus Montispesulani. Notum facimus quod tum non volentes nobile opus sedentis in solio sirca illa precipue extenueque quedam spectalitis porrogativa honore culmen decorant Regium et opus exornant rem publicam et sublimant illos libenter acolimmus honoribus preminentium dignitatum quos antiqua progenitorum nobilitas et probata fidelitas, constantia et pure devotionis illibata perseverantia nostro conspectui reddunt, gratis et eos presertim ad meliores gradus et majores perducimus qui merum honestatis et naturali illustria prepolentes ab antiqua successione terres nobilis obtinent et sunt sui condecentia in divitiis opulenti que sic ut quanto terre Regie sunt plurimum personarum nobilium potestatis invicem, tanto

213 *Vilallonga:* reclam afegit al marge inferior dret del foli anterior, just sota la darrera línia.

214 *de Thesa:* segueix «de», tatxat.

215 *Cornellà del Bercol:* a continuació apareix de nou la preposició «de», tacada i tatxada.

216 *Vilarasa:* segueix una altra vegada «de», també tatxat.

217 *de Mossellos:* segueix l'última «de» de la sèrie, tatxada.

218 *de:* segueix «la baro», tatxat.

219 *per dit:* a continuació hi ha «Senyor», tatxat.

220 Abreviatura corresponent a un topònim sense identificar.

221 *Sanxius:* «S» capital.

nedum melius guerrarum defentioni et indempnitati [f. 28v] *totius reipublice subvenire quinimo tempore tranquilitatis et pacis tam rei gubernationem salubrius astititur celsitudini Regie et bono comuni promptius et utilius provideatur. Nos itaque diligenti consideratione pensantes quod ab antiquo tempore baroniam de Caneto, que est infra terre nostre Rossilionis terminos constituta, quæ*[222] *interceteras baronias totius terre nostre nobiliori dignitatem refulget ac termini perpeudentes*[223] *utilia et fidelia servitia que ex innata nobilitate dudum construere et indesinentur*[224] *prestitit nobis vir Poncius de Guardia, dominus quondam dicte baronie de Caneto, dicto patre nostro clare memorie Regis Maioricarum Illustrisimo laboresque continuos et multiplices ac pericula quos pro honore et defentione sui regii culminis et regni nostri dinoscitur subiisse propensibus in intimas revolventes fidei pure constantia in devosionem sinceram quibus venerabilis*[225] *vir Guillermus de Caneto, senescalis*[226] *noster, dilectus filius dicti Pontii, parentum suorum, sequens*[227] *vestigia non solum prestitis a pueritia sua se nobis gratie reddit obsequensque nedum cunctis videntibus sunt notoria, quinimo nobis sunt especialiter precuntis viventibus manifesta, sed in prestandis ipsum esperamus se gratiorem imposterum multiplicibus redditibus dignum sensemus et non immemor rationi consonum reputamus ut premissorum intuitu dictam baroniam suam de Caneto, que multum nobilis ut premititur ab antiquo constitit gradus dignitatis nobiliari decemus et ipsum nobilis virum Guillermum de Caneto, dominum baronie eiusdem, qui ab origine utriusque parentis sui per antiquam docemus successionem et nobili multum precipia inter alios nobiles totius Cathalonie ortum traxit queque cum redditibus quos habet tam de dicta baronia sua de Caneto quam de aliis locis et castris suis manutenere potest honorifice ipse* [f. 29r] *scilicet et successores sui, et conservare eminentiores dignitatis titulo sublimemus. Quo dicta nostrum et totius terre nostre perspicientes honore et commodum in hac parte et ut in gradu superminens dignitatis ceteros antecedat, quem longiora merita et labor prolixior faciunt anteire, autoritate nostra Regia dictam baroni-*

---

222 *quæ:* diftong «æ» interlineat per substituir la terminació «-am», que apareix tatxada.

223 *perpeudentes:* «u» interlineada.

224 *indesinentur:* «esi» és afegit a l'interlineat substituint exactament les mateixes lletres, que apareixen tatxades; la «u» figura sobreescrita al damunt d'una «e».

225 *venerabilis:* «s» final sobreescrita damunt la «b» de «bus»; la resta de la terminació original està tatxada.

226 *senescalis:* «s» final sobreescrita damunt la «b» de «bus»; la resta de la terminació escollida inicialment figura tatxada.

227 *sequens:* segona «e» sobreescrita.

am de Caneto de presens in vicecomitatus dignitatem erigimus et vicecomitatus titulo et nomine insignimus, itaque ex nunc in antea vicecomitatus de Caneto ab omnibus maioribus[228] *peritis et mediocribus nuncupetur. Volumus et estatuimus quod ex nunc in antea perpetuo quicumque erit dominus dicti vicecomitatus de Caneto inde nomine et titulo in vicecomitatus serciatur. Volentes et estatuentes quod vos, predictus nobilis Guillermus de Caneto, ex nunc escribatis et nominetis vos in vicecomitatu de Caneto et inde ab omnibus nuncupemini vicecomitis quodque semper de cetero et ubique vos et omnes successores vestri in dicto vicecotatu de Caneto utamini, et gaudeatis nomine et dignitatis vicecomitali ac ab omnibus*[229] *honoribus, porrogativis,*[230] *gratiis,*[231] *privilegiis et libertatibus, debitis et pertinentibus ad vicecomitatuum quoquomodo tam omnes dignitates, honores, prorrogativas, gratias, privilegia, libertates et insignia que ad vicecomitem pertinent et pertinere possunt et debent vobis et successoribus vestris in dicto vestro vicecomitatu de Caneto pro ut melius ac plenius et utilius dici, escribi et intelligi potest et debet de presenti per imperpetuum, per nos et successores nostros consedimus, donamus unum quia id quod nos creamus et facimus maiori tenere autoritate et ampliori porrogativa volumus commonire. Idcirco presentis carte tenoris*[232] *predicto vicecomitatui de Caneto per nos et omnes sucsessores*[233] *nostros addimus, coniungimus et unimus castra seu loca vestra* [f. 29v] *Sante Marie de Mari et de Turrillis cum omnibus iuribus et iurisdictionibus, terminis, territoriis et districtibus suis, nec non et castra seu loca de Vilalonga, de Vilarnaldo Superiori et Inferiori, de Santo Michaelle de Furquis, de Santo Nasario, de Alenyano, de Boasano et de Thesano cum omnibus iuribus et quibuscumque iurisdictionibus que et quas obtinetis et habetis in castris eisdem, et cum omnibus terminis, territoriis et districtibus eorundem, et cum hoste et cavalcata quam habemus in dicto castro de Thesano, quam vobis et vestris damus per vos et successores vestros. Addimus insuper, coniungimus et unimus*[234] *et modo quo supra dicto vicecomitatui de Caneto castra seu loca de Corniliano del Bercol, de Vilarasa de Mucellus ac de Vilanova de Ratione, quod castrum ab olim fuit nobilis patris vestri.*

---

228 *maioribus:* «io» interlineat en lletra més petita.

229 *omnibus:* «u» sobreescrita.

230 *porrogativis*: la segona «i» figura sobreescrita damunt d'una «a».

231 *gratiis:* vegeu la nota anterior.

232 *tenoris:* «i» sobreescrita al damunt d'una «e».

233 *sucsessores: sic*.

234 *unimus:* segueix «et», tatxat.

Que quidem loca dicto vicecomitatui cum illis iuribus et omnimodis iurisdictionibus que et quas nos habemus et habere debemus quomodolibet in proximis dictis castris, et cum hoste et cavalcata quam habemus et nobis retinuimus in dicto loco de Vilanova de Ratione propter peridagii facti inter nos et initi ac venerabilem abbatem Fontis Frigidi pro ut in instrumento inde confecto plenius continetur, que omni iura et iurisdictiones omnimodas, altas et bacias, criminales et siviles, et ad merum et etiam mixtum imp[e]rium pertinentes, que et quas nos ut predicitur habemus et habere debemus[235] *aut ad nos espectant et pertinent quomodocumque in dictis locis de Corniliano del Bercol cum hoste et cavalcata quam habemus et habere debemus in eo ac de Vilarasa de Morsellos et de Vilanova de Ratione, nec non et hoste et cavalcata quam habemus et nobis retinuimus ut premititur in eodem loco de Vilanova, et etiam hoste et cavalcata quam habemus in supradicto loco de Thesano per nos et successores*[236] [f. 30r] *nostros, gratis et ex certa scientia damus, tradimus seu quasi tradimus et assignamus in feudum vobis predicto Guillermo de Caneto, vicecomiti, et vestris perpetuo ita gradus que sit baronia, conditionem et statum excelentioris dignitatis quod inde sitis vos et vestri, nostri et nostrorum fideles et subditi et vassalli sub homagio et sacramento fidelitatis per vos nunc nobis prestitis, et per vos aut vestros nobis aut nostris prestandis quotiens in eodem feudo mutabitur dominus vel vassallus. Dantes et consedentes gratis et ex certa scientia eo modo quo supra vobis predicto vicecomitatu et omnibus successoribus vestris predicti autoritate et licentia habendi et exercendi per vos aut officiales vestros omnem iurisdiccionem altam et bassam, criminalem et sivilem et ad merum ac etiam mixtum imperium quomodolibet pertinentem in omnes homines et feminas, generosos vel non generosos delinquentes infra iurisdictionem et terminos dictorum castrorum sive locorum de Corniliano del Bercol, de Vilarasa de Mossellos, si et prout nos ante huiusmodi donationem et infeudationem predictam habebamus iurisdictionem in eisdem castris sive locis, ac in quantum ad nos etiam pertinebat hominibus tam illis exceptis dumtaxat quos inferius a toto vestro vicecomitatu exhimimus et excludimus ac nobis et nostris especialiter retinemus in dicto autem castro de Vilanova de Ratione vobis et vestris liceat exercere illam iurisdictionem omnimodam et alia omnia que nos ante infeudationem presentem habebamus et possidebamus et ad nos pertinebant in castro eodem de Vilanova et hostem et cavalcatam exhigere et habere in eo, quam nobis retinuimus ut supra dictum est, et omnia alia potestate*

235 *debemus:* segueix «ut predicitur», tatxat.

236 *successores:* separació per canvi de foli.

in eodem que nos facere potebamus et ad nos espectabat pro ut in instrumento facto super pariatgio inhito [f. 30v] *inter nos et venerabilis abbatem Fontisfrigidi latius et sceriosius est expressum. Damus etiam et consedimus per nos et nostros vobis et vestris perpetuo quod in dictis*[237] *castris seu locis de Corniliano del Bercol, in Vilarasa de Mossellos posssitis vos et successores vestri constituere et creare notarium et notarios publicum et publicos qui scribant, faciant aut recipiant omnes processus a testatores, omnes sententias et alia que ad notarie officium pertinere noscuntur circa causas et littes que ad jurisdicciones predictas vobis infeudatas pertinebunt, et etiam omnia in publicam formam redigant. Liceat insuper vobis et vestris perpetuo in dictis castris et locis et eorum quolibet habere et tenere vestros baiulos, iudices et sagiones et alios officiales vestros et vestrorum iurisdictiones huiusmodi vobis superius infeudatas, et dicti sagiones portent baculos signo vestro et vestrorum tunc signatos et citent ibidem capiant, incarcerent et distringant obnoxios et culpables quoscumque et cuiuscumque conditionis existant quantum tunc ad dictas iurisdictiones vobis et vestris infeudatas superius pertinebat, et sententias, precepta et cognitiones dictorum vestrarum baiulorum et iudicum exequtioni demandent seu fideliter exequantur. Concedimus etiam modo quo supra vobis et vestris perpetuo quod in predictis locis et castris et eorum quolibet ac in illorum territoriis et terminis possitis habere et tenere perpetuo in quibuscumque partibus eorum maluricis furcas erecans fusteas vel lapideas aut aliis pro vestro libito voluntatis, ac illas dirruere et in alium locum mutuare, erigere et plantare infra terminos ipsorum castrorum sive locorum quotiens vobis et vestris plaverit pro exequtionibus ibídem delinquentium faciendis prediam ad omnia castra sive loca per nos superius addita dicto vicecomitatui et unita. Volumus, ordinamus et estatuimus* [f. 31r] *includi et esse ac concistere semper de*[238] *honore et infra iurisdictionem et terminos et disctrictus vicecomitatus huiusmodi de Caneto in eius coertioni in districtui cum omnibus dictorum locorum, terminis et territoriis et districtibus subiacentis. Et ut dictum vicecomitatum de Caneto espetiali porrogativa dotemus et tanquam creaturam nostram excellentius aliis decoremus de especiali gratia et ex certa nostra scientia consedimus et donamus per nos et omnes successores nostros vobis, dicto vicecomiti de Caneto, et omnibus successoribus vestris pro predictis licentiam, autoritatem ac plenam potestatem habendi et exercendi per vos aut officiales vestros omnem iurisdiccionem altam et bassam, criminalem et sivilem et quacumque alicum ad merum et mixtum im-*

237 *dictis:* corriment de tinta.

238 *de:* segueix «infra», tatxat.

perium pertinentem in omnes homines et feminas nostros proprios immediate generosos vel non generosos cuiuscumque estatus aut conditionis existant, delinquentes aut contrahentes infra quoscumque terminos et districtus aut territoria et iurisdictionem dicti vestri vicecomitatus de Caneto hominibus cum feminis vero[239] *habitantibus ville nostre Perpiniani, dumtaxat exceptis his scilicet qui gaudent et gaudere possunt et debent privilegiis dicte ville, quos nobis per nos aut officiales nostros debite puniendos especialiter retinemus, quos tum si delinquerint infra iurisdictionem vestri vicecomitatus predicta vos aut vestri officiales pro vestro libito voluntatis qui cognoscant et exequantur ibidem nomine possitis et teneamini capere et sub tuta custodia nobis aut nostris officialibus remitere puniendos. Verum si aliquos generosos vel non generosos de domo nostra aut successorum nostrorum habentes castra vel alias possessiones quascumque infra terminos et districtus predicti vestri vicecomitatus aut eorum filios vel familiares aut domesticos contingat delinquent contra personam vestram aut successorum vestrorum* [f. 31v] *in dicto vicecomitatu, aut etiam contra aliquos officiales vel quosvis alios habitantes infra iurisdictionem et terminos vicecomitatus eiusdem, vel etiam si per homines aut feminas quascumque predicti vicecomitatum exponatur querimonia contra dictos generosos vel quolibet alios de domo nostra aut successorum nostrorum habentes ut predicitur castra vel alias possessiones seu terras infra districtus vicecomitatus vestri predicti, in his omnibus casibus volumus et vobis et vestris eo modo quo supra concedimus quod cognitio et punitio illorum ad vos et successores vestros predictos espectent et pertineat pleno iure. Ceterum*[240] *si aliquis vel aliqui subiectus vel subiecti dicti vestri vicecomitatus vobis dicto vicecomiti essent rebellus*[241] *et inobediens, aut rebelles et inobedientes aut vobis vel officialibus vestris prestarent impedimentum sive contrastum*[242] *inferrint super exequtionem iustitie facienda infra quoscumque terminos et districtus vestri supradicti vicecomitatus in his casibus consedimus per nos et omnes successores nostros ex especiali gratia vobis predicto vicecomiti et omnibus successoribus vestris in eodem vicecomitatu perpetuo exceptis etiam expresse omnibus hominibus generosis et non generosis que sunt aut pro tempore erunt familiares nostri aut de domo nostra sive successorum nostrorum quod etiam coercitioni nostre vel successorum aut officialium nostrorum retinemus a nobis et nostris officialibus restituendos per vos aut offici-*

239 *vero:* afegit a l'interlineat substituint «vera[...]», tatxat.

240 C*eterum:* corriment de tinta a la primera «e».

241 *rebellus:* segueix «vel», tatxat.

242 *contrastum:* primera «t» sobreescrita.

ales vestros infra terminum dicti vicecomitatus vestri delinquiunt debite puniendos per vos aut officiales vestros aut eorum successorum permissa per quarum prima requiratis eundem rebellem vel rebelles aut impedimentum sive contrastum in exeqution facienda iustitie inferentem vel inferentes quod ab huiusmodi rebellioni aut impedimento desistent habeant et debeant cum effectu. Et nisi huiusmodi prime requisitionis peremptorie[243] [f. 32r] *pareat vel pareant significetis subiectis vos vel successores vestri aut officiales predicti per literam requisitionis secundam quod nisi infra octo dies a die presentationis dicte secunde littere computandos a predictis rebellione aut impedimento desisterint, desinerint vos procedatis contra eum vel eos pro ut per nos vobis et vestris in presenti privilegio est indultum. Si infra dictos octo dies contemptive a predictis rebellione aut impedimento cum effectu non curaverint aut curaverint reclire vos aut dicti successores vestri possitis autoritate propria licite et [...] inde vestro quod vobis et omnibus successoribus vestris predictis presentis privilegii tenore eo modo quo supra, damus et concedimus de nostre plenitudine potestatis castra seu loca vel hospitia illius seu illorum vobis rebelles aut rebellium sive impedimentum super exequtione facienda iustitie prestantium infra dictum vicecomitatum concistentia obsidient maximas vel origolas herigentis cum eisdem castra seu loca vel hospitia huiusmodi expugnare, ac cum omni alio genere armorum prout vobis dicto vicecomiti aut predictis vestris successoribus melius et expedientius videbitur faciendum. Inhibemus autem expresse omnibus hominibus nostris omnium vilarum, castrorum et locorum nostrorum quatenus de predictis rebellibus vel impedimentum dicto vicecomiti aut suis super exequtione iustitie infra districtus iurisdictionis sui vicecomitatus faciendam prestantibus nullum impedant auxilium vel iuvamen parte vel ecclesie, quod si contingat huiusmodi prohibitionem nostram quam ex certa scientia facimus temerarie venire presumpserint, nos aut successores vel officiales nostri ipsos punire rigide pro ut nobis videbitur teneamur. Consedimus insuper eodem modo quo supra vobis, predicto vicecomiti, et omnibus successoribus vestris* [f. 32v] *predictis de gratia especiali, quod si in quocumque casu vel causa que ad vos vel officiales vestros quosumque pertinet, nos aut idem officiales nostros debeamus vel vellimus requirere quecumque dominum alicuis castri vel loci infra dicti vicecomitatus iurisdictionem et terminos constituti, nos aut officiales nostri semper vos aut officiales vestros et nullum alium requirere debeamus ac etiam tenemur, et vos eo casu aut officiales vestri teneamini et debeatis post requestam nostram aut officialium nostrorum requirere dominum illius cas-*

243 *peremptorie*: separació amb el canvi de foli.

tri vel loci ad quem dominum requisite huiusmodi exequtio pertinebit. Mandantes igitur omnibus nostrarum locumtenentis, vicariis, baiulis, iudicibus et aliis officialibus nostris et nostrorum presentibus et futuris quatenus infeudationem, gratias et consessiones et alia omnia in presenti privilegio et carta contenta firma et perpetua habeant et servent, ac ab omnibus faciant inviolabiliter observari. In quorum premissorum omnium singulorum pleniorem fidem et testimonium ac perpetuam firmitatem presens privilegium seu cartam a presentatione nostre bulle auree iusssimus. Actum est Maiorice, prima die novembris Millesimo Trecentesimo Vigesimo Tertio.

A 6 de las calendas de desembre 1322, com apar en lo dit Arxiu del Patrimoni de Perpinyà, y en lo dit libre de la B, lo dit Senyor Rey en Sanxo consedí al sobredit noble Guillem de Canet, vescomte de Canet, son senescal, las regalias de tots los camins reals y altros camins públichs y privats y jurisdiccions de mar y de terra dins los llímits del dit vescomtat. Axí mateix, li concedí dit Senyor Rey lo mateix dia, com apar en dit libre de la B, altro privilegi, que qualsevol prelat o persona generosa o qualsevol altra persona eclesiàstica o secular que al dit vescomte o a sos successós o officials li mouran o intentanan[244] mourer[245] [f. 33r] plet o qüestió per occasió de la jurisdicció dintre los llímits del dit vescomtat, que la cognició y decisió de la dita qüestió y plet la haya de conèixer dit vescomte o sus successós y officials, com apar en lo dit libre de la B.

Per mort del sobredit noble Guillem de Canet, vescomte de Canet y gran senesecal del Senyor Rey de Mallorca, lo qual morí sens fills, succehí en dit estat lo noble en Remon de Canet, son germà, lo qual casà ab Maria. Ell y sa muller acompanyaren la solemníssima professó que·s féu de la segona translació del cos beneventurat de Santa Eulària, en la qual acistiren los Reys y Reynas de Aragó y Mallorca y los infants de dits regnes, y Bernat de Albí, presbíter, cardenal y[246] llegat del Papa, lo arcabisbe de Tarregona y molts bisbes y la mayor noblesa de Cathalunya. Diu·ho lo pare Francisco Diago en sa *Història dels Comtes*, libre 3, capítol[247] 18. La qual se féu a 7 dels idus de juliol 1339. Està continuat en lo Arxiu Real de Barcelona, en lo libre 3 *Inventariorum*, foli 244, número 301, que lo dit Remon, vescomte de Canet, prestà

---

244 *intentanan:* hauria de dir «intentaran».

245 *mourer:* paraula repetida a tall de reclam al final d'un foli i al començament del següent.

246 *y:* sembla substituir «de».

247 *capítol:* segueix «18», tatxat.

los homenatges al Rey Don Pedro per los feus que lo dit vescomte té per lo Senyor Rey en los comtats de Rosselló y Çerdanya. Diu Hierònym Sorita, libre 7, capítol 71, que continuant lo Rey Don Pedro en desposseir y llevar al Rey Don Jayme de Mallorca, son cunyat, tots sos estats, envià a requerir al dit Remon, vezcomte de Canet, per son agatsil real Remon de Vilafranca y per son secretari Francesc Foix en lo mes de juliol 1343, que li entregàs totas sas fortalesas y castells y que·s posàs baix de sa obediència (y assò se féu per ser vassall del dit Rey de Mallorca). Vehent lo dit vescomte lo poder gran del dit Rey Don Pedro y que no podia fer [f. 33v] altra cosa, obehí y entregà lo castell de Canet y tot quant tenia al noble Phelip de Castro en nom del dit Senyor Rey, y per son orde y mandato lo enbarcaren a ell y a sa muller ab tota sa casa ab una galera y·l aportaren a la costa de Cathalunya[248], donant li a triar per sa estada lo lloc que fos més a son gust en lo bisbat de Girona, y que no hisqués de allí fins que dit Senyor Rey manàs altra cosa. Manà dit Senyor Rey lo sendemà[249] fortificar lo dit castell de Canet y posà·y guarnició de soldats. En lo mateix libre 7, capítol 78, diu lo mateix Sorita que encara que lo dit Rey de Mallorca se posàs ab tanta humilitat en poder del dit Don Pedro, que may se persuadí que havia de ésser privat de son regne y demés estats,[250] però enganyà·s y fou privat per a sempre. Y a les hores lo dit Rey Don Pedro donà libertat al dit noble Remon, vescomte de Canet, y li tornà tot son estat. Morí sens fills. Féu testament a 6 de las calendas de agost 1349.

Per ser mort lo sobredit noble Remon de Canet, vescomte de Canet, sens deixar fills ni descendens y ésser ya mort abans Pons de Guàrdia, son germà, succehí[251] en dit estat Esclaramunda, sa germana, la qual estava casada ab Pere de Fenollet, vescomte de Illa, lo qual féu son testament en poder de Jaume Pla, notari públic de Illa, a 16 de abril 1352.

Y pus havem tractat de alguns de la noble família de Canet fins haver unit dita Casa de Canet ab la de Fenollet, vescomtes de Illa, estarà molt en son lloc tractar y fer menció de la noble descendència dels de la Casa de Fenollet fins a unir-la y incorporarla ab la de Pinós, ab los vescomtats de Illa y de Canet y ab la baronia de la Portella.

---

248 *Cathalunya:* «a» final interlineada substituint una terminació anterior il·legible de tant tatxada.

249 *sendemà: sic*.

250 *estats:* segueix «però», tatxat.

251 *succehí:* inicialment la «s» anava precedida d'una altra «s», que acabaria sent esborrada.

[f. 34r] Descendència dels de la casa de Fenollet, vescomtes de Illa

Aymeric, vescomte de Narbona, casà ab Mahalta, viuda deixada de Remon Berenguer Cap de Estopa, comte de Barcelona, filla de Robert Guiscardo, normando que conquistà a Sicília dels moros, y Nicolau 2, Papa, li donà títol de duc de la Pulla. Diu·ho Hierònym Sorita, libre 3, capítol 68, y lo Pare Francesc Diago en sa *Història dels Comtes de Barcelona*, libre 2, capítol 69.

Los sobredits procrearen a Aymeric, que fou vescomte de Narbona y Fenolladès o Fenollet. Fou mitggermà de Remon Berenguer, comte de Barcelona, lo qual li féu regonèixer que tenia per dit comte, son germà, lo estat de Fenolladès, en los confins de Fransa. Diu·ho Hierònym Sorita, libre 1, capítol 24.

Al dit Aymeric succehí sa única filla Hermengarda en los dits estats, com ho diu lo Pare Diago, libre 2, capítols 78 y 167, la qual tingué dos fills. A Aymeric, que succehí en lo estat de Narbona,[252] del qual descendiren[253] los vescomtes de Narbona, y a Pere, al qual sa mara deixà lo estat de Fenolladès o Fenollet, del qual havem de tractar.

Lo dit Pere, per haver li donat sa mara Hermengarda lo estat de Fenolladès o Fenollet, se féu nomenar Pere de Fenollet, posant en lo escut dels vescomtes de Narbona, sos progenitós, que era sols lo camp vermell sens altre arma ni senyal, ell[254] procurà que lo Rey de Fransa li donàs en dit camp vermell tres brancas de fonoll doradas. Casà ab Beatriu, cosina germana de Girart, comte de Rosselló, a la qual lo dit comte ab son testament [f. 34v] li deixà lo castell de Mesova y altras cosas, com apar ab dit testament de dit comte, lo qual se féu en Perpinyà a 4 de las calendas de juliol 1193. Lo qual se troba en lo Arxiu Real de Barcelona, en un llibre molt vell intitulat *Registrum Çeritanie et feudorum*, foli 72.

Succehí en dit estat Beatriu, única filla dels sobredits, la qual casà ab Hugo de Xexac, de la casa de Angulema.

Per mort dels sobredits succehí en dit estat Pere de Fenollet, fill dels sobredits, al qual lo Rey de Fransa Luys 9[255] li usurpà y li llevà lo estat contra tota

252 *Narbona:* segueix «y a Pere», tatxat.

253 *descendiren:* tatxat «ne», intercalat entre la «i» i la «r».

254 *ell:* segueix «y anyadí», tatxat.

255 *Luys 9:* interlineat.

justícia y rahó, assolant-li y destruynt-li la vila de Fenollet, cap de son estat. Y encara vuy en die se amostren molts vestigis d'ella, la qual era molt gran. Prengué·li tots los castells, vilas y llocs, y entre altres los castells de Puiglaurens, lo de Perapertusa y de Queribús, los quals té vuy lo Rey de Fransa ab presidi en cada hu, molt artillats y municionats.[256] Vingué·s·se'n en Rosselló y Conflent, e a 15 de las calendas de agost de 1243, en poder de Remon Carles, notari públic de Perpinyà, lo sobredit Pere de Fenollet y fra Pere Domer, espitaler de Illa, firmaren concòrdia sobre la divisió de las dècimas de Sant Feliu y de altras cosas. Procreà a Pere de Fenollet, que li succehí, y a Anna, la qual casà ab lo vescomte de Castellnou, y mort son marit prengué l'àbit del Espital de Illa, y fonc espitalera del dit Espital, al qual féu donació de tot lo que tenia y rebia en Sant Fructuós de Casuellas y en Santa Eulària de Millàs, com apar ab acte rebut per Remon Vell, notari de Illa, a 19 de las calendas de setembre del any 1267.

Pere de Fenollet, fill y hereu del sobredit, comprà de la noble Gerarda de Corsaví, sa cosina germana, filla y hereva de Bernat Galceran[257] de Urgio y muller [f. 35r] que[258] fou de Arnau de Corsaví, germà de Gispert de Corsaví, vescomte de Castellnou,[259] la vila de Illa, situada en Rosselló, que és de més de quatre centas casas, Sant Miquel de Lotes, Mersuga y Sant Maurici, com apar ab acte rebut en poder de Lorens Plasensa y de Jaume Malsic, notaris públic de Perpinyà, a 8 dels idus de fabrer 1296. E a 6 dels idus de febrer de 1297 lo Rey en Jaume de Mallorca lloà y aprovà dita venda, com apar en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà, en lo libre de la V, folis 29 y 30. Procreà a Pere de Fenollet y a Fayzida, que casà ab Armengol, comte de Urgell, com o[260] diu Sorita, libre 6, capítol 13. Lo dit Rey en Jaume, per los molts

---

256 *municionats:* marca «+o» interlinenada, corresponent a una anotació situada al marge inferior esquerre; el contingut de l'anotació, possiblement aportat per *b*, és el següent: *Parexent al dit Rey de Fransa que no tenia ni podia tenir ab just títolt lo dit estat, féu que ab la concòrdia que·s firmà ab lo Rey Don Jayme de Aragó en lo any de 1258 dit Rey de Aragó li cedís entre altres cosas lo dret tenia en dita boronia [sic] o vescomtat de Fenolladès y castell de Perapertusa. És cert que dit rei no li pogué sedir sinó sols lo dret y senoria directa que tenia en dit vescomtat, per què la útil y proprietària era dels vescomtes de Narbona, com està ya dit, y per consegüent del Pere de Fenollet. Y ab tot dit Rey de Aragó sedeix ditas cosas* sine periudicio alicuius tertii, *com és de veurer ab dita concòrdia. Y axí lo Rey de Fransa té dit estat tirànicament y ab mala consiència.*

257 *Galceran:* interlineat.

258 *que:* precedit per «de», tatxat.

259 Anotació al marge superior dret, potser obra de *b*, del contingut següent: *Són de la espectància del vescomte de Castre Nou: Camellas, Politx, Velicrosa, Prunet, Caixàs, Fontcuberta.*

260 *o:* enteneu «ho».

serveys rebuts del sobredit noble Pere de Fenollet, a 3 de las nonas de mars 1299 li enfeudà totas las jurisdiccions sivils y criminals en los llochs de Sant Feliu d'Emunt y d'Evall, com apar en dit arxiu, en lo libre de la B, foli 36, y en lo libre de la G, foli 124. E a las nonas[261] de agost 1300 lo dit Senyor Rey li enfeudà totas las jurisdiccions sivils y criminals de Illa y son territori, y apar en lo dit arxiu, en lo libre de la B, foli 30. Axí mateix, li enfeudà lo castell y lloc de Bula y Terranera als 5 dels idus[262] de janer[263] 1303, apar en lo dit llibre de la B, foli 32, y en lo libre de la C, foli 57, y en lo libre de la G, foli 122, recondits en dit Arxiu de Perpinyà.

Per mort del sobredit Pere de Fenollet li succehí lo noble Pere de Fonollet, son fill, lo qual casà ab la noble Esclaramunda de Canet y de Pinós, filla de Pons de Guàrdia y de Pinós, senyor de Canet y germà dels atrás dits vescomtes de Canet Guillem y Remon, que per ser morts sens fills vingué la dita a succehir en lo vescomtat de Canet, y axí ab la dita se vingué a unir la dita casa de Canet, y per consegüent lo dit vescomtat de Canet ab la casa de Fenollet. Procrearen[264] [f. 35v] a Pere de Fenollet, a Bertran, a Galceran, que fonc comanedor de Sant Joan, a Pons, a Hugo, que fonc gran canceller de Rey Don Pedro y bisbe de València, com o[265] diu Sorita, libre 8, capítol 33, a Timbor, que casà[266] ab Bernat de Cabrera, vescomte de Cabrera, a Marquesa, que casà ab lo noble Pere Galceran de Pinós, senyor de las baronias de Pinós, a Esclaramunda, que casà ab Gilabert de Rocabertí, vescomte de Rocabertí, y a Costansa. Lo Rey Don Sanxo de Mallorca a 4 de las calendas de fabrer 1311 li enfeudà a ús y costum de Barcelona per a ell y los seus lo castell de Heus ab sos drets y espectacions, feus y refeus, ab la escrivania, com apar en dit Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà en lo dit libre de la B, foli 32. E més, li donà que tingués per dit Senyor Rey ell y los seus lo mer y mitx imperi y tota altra jurisdicció del castell y terme de Bula, com apar en dit arxiu en lo libre de la G, folis 116, 117, 126 y 128. Estant molt cert lo dit Rey Don Sanxo que lo dit noble Pere de Fenollet tenia sa descendència per línea recta dels vescomtes de Fenolladès, y que en tots sos fets mostrava la

261 *nonas:* afegit a l'interlineat en substitució de «calendas», que apareix tatxat.

262 *5 dels idus:* interlineat.

263 *janer:* segueix «10», tatxat.

264 *Procrearen:* separació amb el canvi de foli.

265 *o:* enteneu «ho».

266 *casà:* segueix «ab», tatxat.

generosa sanc dehont devallave, a 6 de las calendas de nohembre 1314, com apar en *Libre Negre* de la B, folis 33 y 128, lo qual està recondit en dit arxiu, li donà títol de vescomte de Illa ab motiu que per ser de estrènua noblesa y ser estats sos progenitós vescomtes de Fenolladès en los confins de Fransa. Y per son gran valor li fa la dita mercè, la qual es del tenor següent:

Privilegi y creació del vescomtat de Illa

Sanxius,[267] *Dei gratia Rex Mayoricarum, comes Rossilionis et Çeritanie et dominus Montispesulani. Notum facimus universis nos, atendisse quod inter cetera que Regiam celsitudinem decorant et eius* [f. 36r] *rem publicam deffendant sed etiam tempore pacis circa eam gubernandam Regie Magestati assistant, prospeximus etiam quod in terra nostra Rossilionis periit re et nomine vicecomitatus de Tatione erant ibi duo vicecomitatus, videlicet: ille de Tatione, quondam, et alter de Castronovo, qui perseverat et durabit dante domino perpetuo. Et cum deceat Principem reformare in terris suis et conferre dignitates et nobilitates ratonibus supradictis, nos, volentes restituere dictam terram nostram Rossilionis in uno vicecomitatu quo fuit ut premititur destituta ut sint ibi duo vicecomites prout ab olim fuerunt, potissime quia hoc est multum decens et oportunum ad presens ducere ad effectum, cum habeamus aput nos nobilem virum petrum de Fenolleto*[268] *estrenuitate, nobilitate, discretione et aliis virtutibus dotatum, qui a pueritie sue tempore fuit in domo nostra Regia et domino Regi, bone memorie patri nostro, et nobis et nostre reipublice in gratiarum temporibus fidelissimus, et aliis omnibus temporibus provide et valde utiliter deserviunt cum ad omnia sit abilis et multum aptus, et*[269] *sui predecessores fuerint vicecomites Fonolleti, licet*[270] *nunc non teneat vicecomitatum illum, sed habeat villa de Insula et alia castra et loca bona que pro maiori parte tenet et nobis tumdent et in redditibus ex quibus et aliis bonis suis nomen et honorem vicecomitis poterit manutenere plene et honorifice ipse et sui successores honori et utilitati nostre et Regni et terrarum nostrarum prospicientes et conditionem*[271] *dicti nobilis tanquam digni et bene meriti exaltari volentes nostra autoritate Regia, damus et conferimus vobis, dicto nobili Petro de Fonolleto, presenti et recipienti, et vestris omnibus successoribus perpe-*

---

267 *Sanxius:* «S» capital.

268 *Fenolleto:* «o» final sobreescrita; esborrament a continuació.

269 *et:* «t» sobreescrita.

270 *licet:* «t» sobreescrita.

271 *conditionem:* «t» i segona «o» sobreescrites.

tuo, nomen et dignitatem vicecomitis, volentes et estatuentes[272] [f. 36v] *quod ex nunc vos nominetis et vos escribatis «vicecomitem de Insula», et ab omnibus «vicecomes de Insula» nuncupemini et utamini et gaudeatis semper et ubique nomine et dignitate vicecomitat, et omnibus honoribus, prerogativis, gratiis et privilegiis, debitis et pertinentibus ad vicecomitem, nam omnes dignitates, honores, prerogativas, gra tias, privilegia et insígnia que ad vicecomitem pertinent et debent ac possunt pertinere vobis et vestris damus et conferimus de presenti prout melius, plenius ac utilius dici, scribi et intelligi potest et debet. Et quia tantam dignitatem sequi debet commodum et honorem, gratis et ex certa scientia damus et consedimus, indulgemus et remitimus nunc et tunc, et tunc et nunc, vobis, nobili Petro de Fonolleto, vicecomiti predicto, et vestris omnibus successoribus perpetuo, quod quandocumque et quotiescumque contingerit vos et vestros dare nobis et nostris potestatem, et nos et nostros recipere ipsam potestatem de villa de Insula quam a nobis tenetis in feudum, propter dationem seu receptionem ipsius potestatis vos et vestris non extraatis vel egiciatis de ipsa villa vel eius terminis bona vestra quo ibi erunt, mobilia sed ipsa bona que volueritis vos et vestri ibi esse et remanere, nobis et nostris tenentibus dictam potestatem sint et remaneant ibi salva et tuta sub custodia et protectione nostri et nostrorum.*[273] *Et hoc vobis et vestris concedimus de gratia especiali non obstante: quod in datione dicte potestatis non teneremini aliter extrahere et proiicere omnia vestra mobilia de villa predicta et eius terminis. Item, damus et quasi tradimus vobis in feudum et vestris perpetuo omnia bona et omnes redditus et iura quos et que in dicta villa de*[274] *Insula et terminis eiusdem habet et tenet a nobis in feudum Geraldus de Ardena,* [f. 37r] *miles. Ita tamen hec damus vobis quod ipsa omnia dictus Geraldus de Ardena et sui teneant pro vobis et vestris in feudum et recognitionem et homagium facient inde vobis et vestris, et prestetis sacramentum fidelitatis, et vos idem vicecomes et vestri*[275] *omnia teneatis pro nobis et nostris in feudum sub homagio et sacramento fidelitatis sub eadem forma qua pro nobis tenetis dictam villam de Insula. Item, damus et quasi tradimus vobis, eidem nobili vicecomiti et vestris perpetuo in feudum in castro de Bula, quod tenetis a nobis in feudum et terminis et pertinentiis suis omnimodam jurisdictionem et cohertionem, videlicet, merum et mixtum imperium de criminalibus et sivilibus causis et delictis, et exertitium et*

272 *estatuentes:* separació deguda al canvi de foli.

273 *nostrorum*: corriment de tinta a la «r».

274 *villa de:* segueix «Illa», tatxat.

275 *vestri:* segueix un esborrament.

exequtionem eorum crimine lese magestatis, heresis et false monete, exceptis et nobis et nostre curie salvis et retentis expresse, etiam salvis et retentis nobis et nostre curie perpetuo, secundis apellationibus et correctionibus excessum et defectum justicie, et salvo et netento[276] *nobis et nostris quod si homines dicti castri de Bula et terminorum eius delinquerent contra nos et successores nostros aut officiales nostros aut aliquem de familia nostra, remitantur ad nostram curiam debite puniendos, et exemptis etiam delictis et criminibus hominum Perpiniani nostrarum, immediate de quibus curia nostra semper habeat cognitionem et punitionem, sed cum delinquerint ipsi nostri proprii homines in villa et terminis de Bula, officiales vestri possint et teneantur eos capere et captos remitere ad curiam nostram pro dictis delictis debite puniendos. Excipimus etiam et retinemus, quod si homines dicti loci de Bula sunt vel fuerint obligati alicui vel aliquibus, christianis vel judeis, pro debitis vel aliquibus contractibus pro vobis aut vestris*[277] [f. 37v] *principaliter vel secundario pro huiusmodi obligationibus habeant respondere facere ius in curia vicarii nostri, et non in curia vestri vel vestrorum. Item, per nos et nostros ex certa scientia damus, consedimus et remitimus vobis eidem nobili vicecomiti et vestris perpetuo quod nunquam teneamini vos et vestri nobis vel nostris dare potestatem de dicto castro de Bula nec de castro de Heucio, quod similiter a nobis tenetis in feudum, nam potestatem dictorum duarum castrorum de Bula et de Heucio, et dationem eius vobis et vestris difinimus et relaxamus hac conditione adiecta expresse: quod quandocumque et quotiescumque contigerit nos et nostros guerram habere cum aliquo vel aliquibus quocumque modo vel ratione, vos, nobilis vicecomes, et vestri teneamini nos in et de ipsa guerra iuvare et inde nobis et nostris valere, cum et de dictis duobus castris de Bula et de Heucio alios teneamini nobis tradere ipsa dua castra que nos et nostri teneamus, et inde nos iuvemus quantum duraverit dicta guerra, et si contingat vos, nobilem vicecomitem, vel vestros construere aut edificare in terminis eorundem castrorum turrem vel aliud fortalicium, quod sit vobis licitum si in eadem conditione quod supradiximus de ipsis duobus castris, videlicet, quod non teneamini inde dare nobis vel nostris potestatem, sed teneamini de et cum eo nobis valere aut ea tradere nobis tenenda per nos durante guerra ut superius continetur. Hec autem omnia facimus et facere volumus et intendimus salvis in aliis omnibus iuribus nostris feudorum predictorum in quorum omnium testimonium, etc. Nos igitur Petrus de Fonolleto, Dei gratia vicecomes de Insula, de dignitate nomine et prerogativa vi-*

276 *netento:* hauria de ser «retento».

277 *vestris:* separació per canvi de foli.

cecomitis collatio a vobis, Illustrissimo domino nostro Rege prefato, et de aliis suprascriptis benefitiis et decus que nobis dedistis [f. 38r] *et concessistis, grates et gratias agentes domino Deo et vobis, per nos et nostros promitimus vobis, eidem domino Regi, quod pro redditibus, bonis et iuribus que Geraldus de Ardena, miles, tenet a nobis in feudum ex donatione vestra predicta, et pro aliis omnibus predictis que nobis dedistis et concessistis, erimus nos et nostri vobis et vestris fideles vassalli, et*[278] *promitimus vobis quod quandocumque et quotiescumque et cum quibuscumque guerram habueritis de ea, vos et vestros iuvavimus cum et de dictis duobus castris et omnibus fortaliciis que nunc sunt et fuerunt in eis et eorum terminis aliis trademus vobis ea habenda et tenenda per vos et vestros quamdiu durabit guerra predicta ut superius est dictum. Et pro his fideliter attendendis et complendis facimus vobis homagium ore et manibus comendatum, et etiam iuramus per Deum et crucem, etc. Acta et laudata sunt hec in prato palatii Regii civitatis Maiorice, sexto calendas novembris 1314.*

Als 7 dels idus de juliol 1339 lo sobredit noble Pere de Fonollet, vescomte de Illa, y sa muller Esclaramunda, acompanyaren la solemníssima professó de la translatiió[279] de Santa Eulària, quant la col·locaren en la sua capella hahont està lo die[280] de vuy. Diu·ho lo Pare Diago, libre 3, capítol 18, com està ya atrás dit. E als 8 dels idus de janer 1337 lo Rey de Mallorca donà al sobredit vescomte tots los feus y albergas de Illa. Lo sobredit noble Pere de Fonollet, vescomte de Illa, féu testament *pridie idus octobris* 1331 en poder de Antoni Galotpeni, notari de Perpinyà, y en lo any 1424 fou tret en pública forma per Joan Balleró, notari de Perpinyà. Està produyt y registrat en lo primer procés dels vescomtats de Illa y Canet, foli 2418, notari de dit procés Tomàs Boera, en què posam la clàusula hereditària del tenor següent:

[f. 38v] *Nos Petrus de Fonolleto, Dei gratia vicecomes Insule, in nostro pleno sensu, etc. In omnibus vero aliis bonis et iuribus nostris mobilibus et immobilibus, corporalibus et incorporalibus quecumque sint et ubicumque, et etiam in vicecomitatu Fenolleti, in ipsum contigerit nos vel nostros recuperare, et quod in tali casu ipse teneatur dare dicto Bertrando, filio nostro, decem milia solidos rendales. Facimus et instituhimus heredem nostrum universalem nobili Petrum de Fonolleto, filium nostrum et prefate domine Esclaramunde vicecomitisse, coniugis nostre, qui solvat et solvere teneatur legata nostra et debita que debemus et*

278 *et:* interlineat.

279 *translatiió: sic.*

280 *die:* segueix «present», tatxat.

iniurias tempore mortis nostre qui vere aparuerint, et restituere teneamur iuxta modum et conditionem per nos in presenti et infrascripti testamenti. Et si dictus Petrus, filius noster, decesserit quandocumque sine filiis masculis legitimis et ex legitimo et carnali matrimonio procreatis et natis, substituhimus sibi predictum Bertrandum, filium nostrum, si tunc vixerit. Et si dictus Bertrandus tunc non vixerit aut decesserit infra pupillarem etatem vel postea quandocumque sine filio vel filiis masculis legitimis ex llegitimo carnali matrimonio procreatis et natis, susbtituhimus sibi Galcerandum, filium nostrum predictum, si tunc vixerit et infra sacros ordines constitutus non fuerit vel religionem ingressus non fuerit. Et si dictus Galcerandus tunc non vixerit vel licet vixerit et infra sacros ordines constitutus fuerit vel religionem ingressus fuerit aut decesserit infra pupillarem etatem vel quandocumque sine filio vel filiis masulis[281] *ex legitimo matrimonio procreatis et natis, substituhimus sibi Poncium, filium nostrum, si tunc vixerit et infra sacros ordines constitutus non fuerit vel religionem ingressus non fuerit. Et si dictus Poncius tunc non vixerit vel licet vixerit et infra sacros ordines costitutus*[282] *fuerit* [f. 39r] *vel religionem ingressus fuerit aut decesserit infra pupillarem etatem vel postea sine filio vel filiis masculis ex legitimo matrimonio procreatis et natis, substituhimus sibi Hugonem, filium nostrum, si tunc vixerit et infra sacros ordines constitutus non fuerit. Verum si ex nobis et ex dicta domina vicecomitissa, coniuge nostra, nascerentur duo vel plures filii masculi, tum primo natum volumus venire ad hanc nostram hereditatem iuxta modum et formam superius expressatos, alii vero seu aliis posthumis masculis ex nobis*[283] *et dicta domina coniuge nostra nassituris legamus iure institutionis et nomine hereditatis sue cuilibet eorum ducentas libras, quas sibi ad invicem substituhimus in predictis modum et formam superius expressatis. Et si fuerint femine, legamus cuilibet eorum iure institutionis et nomine hereditatis sue quinqueginta libras, quod ingrediantur religionem. Ceterum si dictus Petrus, filius et heres noster universalis et predicti Bertrandus, Galcerandus, Poncius et Hugo, filii nostri et posthomus vel posthumi nostri ut superius dictum est decederent sine filio vel filiis masculis ex legitimo et carnali matrimo nio procreatis et natis, substituimus eisdem seu ultimo descendentti Poncium, filium nobili Timborgete, vicecomitisse de Capraria, filie nostre, tali casu et conditione: quod ipse debeat portare signum et vexillum nostrum et debeat se nominare Poncium de Fonolleto. Et si dictus Poncius non viveret vel*

---

281 *masulis:* hauria de ser «masculis»; la «i» se sobreescriu al damunt d'una «o».

282 *costitutus:* hauria de dir «constitutus».

283 *ex nobis:* a continuació hi ha una taca de tinta.

predicta adimplere nollet, substituhimus ei alium filium natum vel nasciturum legitimum et naturalem a dicta filia nostra vicecomitissa de Capraria subsequentem, si tunc viveret. Et si viveret et infra pupillarem etatem decederet aut predicta adimplere nollet, substituhimus sibi primogenitum natum [f. 39v] *vel nasciturum a dicta Marquesia, filia nostra, si tun*[284] *viveret. Et si viveret et infra pupillarem etatem descederet aut predicta adimplere nollet, substituimus sibi secundum natum masculum a dicta Marquesia, filia nostra. Si tunc viveret et infra pupillarem etatem decederet aut predicta adimplere nollet, substituimus sibi dictam Timborgam, filiam nostram, si tunc vixerit. Et si non vixerit, substituimus sibi dictam Marquesiam, filiam nostram, si tunc vixerit. Et si non vixerit, substituimus sibi Esclaramundam, filiam nostram, si tunc vixerit vel religionem ingressa non fuerit. Et si dicta Esclaramunda tunc non vixerit vel licet*[285] *vixerit et decesserit infra pupillarem etatem, substituimus sibi eo Constantiam, filiam nostram, si tunc vixerit vel religionem ingressa non fuerit. Et si non vixerit vel licet vixerit et decesserit infra pupillarem etatem, substituimus sibi primogenitam Petri de Fonolleto, filii et heredis nostri, si tunc vixerit et ordinem ingressam non fuerit, ex legitimo matrimonio procreatam et natam. Et si tunc filiam non habuerit, substituimus sibi filiam mayorem ordine tamen primogeniture dicti Bertrandi, filium nostrum, que tunc vixerit et ordine ingressa non fuerit, et ex legitimo matrimonio et carnali procreatam et natam. Et si dictus Bertrandus tunc filiam non habuerit, substituimus sibi filiam maiorem ordine tamen primogeniture dicti Hugoni, filii nostri, que tunc vixerit et ordinem ingressam non fuerit, ex legitimo tamen et carnali matrimonio procreatam et natam. Et si dictus Hugo tunc filiam non habuerit, instituimus sibi filiam maiorem dicti Galcerandi, filii nostri, que tunc vixerit et ordinem ingressa*[286] *non fuerit, ex legitimo tum et carnali matrimonio natam et procreatam. Et si filiam non habuerit dictus Galcerandus, substituimus* [f. 40r] *sibi primam filiam ordine tum primogeniture Poncii, filii nostri predicti, que tunc vixerit et ordinem ingressam non fuerit. Et si filiam tunc non habuerit dictus Poncium, substituimus sibi primam filiam ordine tum primogeniture primi filii tum masculí nascituri ex nobis et ex dicta domina coniuge nostra ex legitimo tum matrimonio procreatam et natam. Et pari modo volumus quod omnes prime filie ordine tamen primogeniture et naturales et aliorum filiorum posthumorum*

---

284 *tun:* manca la «c» final.

285 *licet:* segueix el que sembla ser una «a».

286 *ingressa*: originalment acabada en una «m» que està tatxada.

ex nobis et dicta coniuge nostra nassiturorum sint sub forma predicta una alia[287] *substituta. Et si contigerit omnes filios nostros masculos natos et nasituros et filias nostras vel filios seu filias predictorum filiorum nostrorum masculorum natarum et nasciturorum vel filios dictarum filiarum nostrarum natarum et nassitararum non essent nobis heredes uticum proles quod Deus avertit, in eo casu substituimus eis seu illi que nobis ultimo heres esset iuxta modum et formam supradictos, dominum Iesuchristum amore, etc. Hec est nostra ultima*[288] *voluntas, etc. Testes vocati et rogati sunt, etc.*

Mort lo noble dit Pere de Fonollet, primer vescomte de Illa, succehí en[289] los vescomtats de Illa y de Canet lo noble Pere de Fenollet, so és, en lo de Illa com a hereu de son pare, y al de Canet com a hereu de Esclaramunda de Canet, sa mara. Casà ab la noble Marquesa de la Portella, senyora de la baronia de la Portella, filla de Bernat de Portella, senyor de dita baronia de la Portella y de Lusà, de la qual procreà lo noble Andreu de Fonollet, lo qual succehí en los dits vescomtats y en dites baronias de la Portella y Lusà o Lusanès. Fou lo sobredit noble Pere de Fonollet camarer mayor del Rey en Pere.

[f. 40v] En lo Arxiu Real de Barcelona, en lo libre 3 *Inventariorum*, foli 220, número 26, en l'any 1343, lo dit Senyor Rey en Pere consedí al dit noble Pere de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, los feus de Mosset, Peracolls y altres. Y en dit libre 3, foli 244, número 304, any 1344, lo dit vescomte regonegré[290] y prestà los homenatges a dit Senyor Rey per los feus tenia y possehia en Rosselló, Conflent y Çerdanya. Diu Hierònym Sorita en sos *Annals*, libre 8, capítol 37, que lo dit Rey en Pere proposà requirir al Rey de Fransa se li assiguràs lo dret que pretenia tenir sobre la baronia de Mompeller y en los vescomtats de Omeladès y Carladès, y per traure'n millor partit y[291] envià per son embaxador al sobredit noble Pere de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, que sos predecessós havian tingut lo vescomtat de Fonolladès, que està en los confins de Fransa y Rosselló, y usurpà·se·l lo Rey de Fransa, y pretenia dit vescomte que se li havia de restituir. Diu dit autor que fou lo dit vescomte hu dels senyalats cavallers que·y hagués en son temps,

287 *alia:* la «a» final se sobreescriu damunt d'una «i».

288 *ultima:* repetida.

289 *succehí en:* segueix «dits v», tatxat.

290 *regonegré: sic*; enteneu «reconegué».

291 *y:* enteneu «hi».

axí en fet de armes com de consell. Fou assò al principi del any 1350. Anave dita embaixa a Phelip, Rey de Fransa. Y perquè morí dins pochs mesos dit Rey de Fransa, Joan, duc de Normandia, que succehí al Regne de Fransa, concordà ab lo dit Rey en Pere aserca lo contengut en dita embaixada, y per en assò anvià lo dit Rey de Fransa per sos embaixadós a Remon de Salga, degà de París, Durante, canonge de París, al mariscal Joan de Levis, senyor de Miralpeix, y a Robert Balbardat, los quals vingueren a Perpinyà y se juntaren ab Bernat de Cabrera y ab lo dit Pere de Fonollet, que acistien per part del dit Senyor Rey en Pere. Los quals concordaren a dits Reys, com o dit dit Sorita en dit llibre 8, capítol 42. Lo sobredit Pere de [Fonollet][292], [f. 41r] vescomte de Illa y de Canet, féu donació dels dits vescomtats a son fill, lo noble Andreu de Fonollet, per contemplació de matrimoni fet ab Sybília, filla de Aymeric, vescomte de Narbona, com ab los capítols matrimonials presos y testificats per Antoni Galotperi, notari públic de Perpinyà, a 10 de janer 1353, y trets en públia forma per Bernat Adil, notari públic de Perpinyà. Ligen-se també en lo procés que·s aportà en la Real Audiència entre lo noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, *quondam*, lo espectable Don Pedro Galcerán de Pinós y de Fonollet, son honcle, vescomte de Illa y de Canet, sobre lo vescomtat de Illa, foli 233, notari públic Hierònym Cortey, y és en la forma següent:

Noverint universi quod nos, Petrus de Fonolleto, Dei gratia vicecomes de Insula et de Caneto, scientes et attendentes nos in contractu matrimonii firmati de nostri consensu et voluntate inter vos, nobilem Andream de Fonolleto, filium nostrum charissimum a nobis legitime emancipatum, et nobilem domnam Sybiliam, filiam nobilis domni Aymerici, Dei gratia vicecomitis et domini Narbone, facere promisisse vobis, dicto filio nostro, donationem subscriptam ob causam et fovorem[293] *dicti matrimonii unde valentes dictam donationem complere. Idcirco gratis et ex certa scientia motu paternali, affectione et amore qui dessendit et non assendit per nos et nostros donatione pura, libera et irrevocabili que dicitur inter vivos, dono et titulo donationis consedo vobis, dicto nobile Andree de Fonolleto, filio nostro charissimo, tanquam bene merito ob favorem dicti matrimonii de nostri consensu et voluntate ut predicitur contracti et vestris et quibus volueritis perpetuo sub pactis et conditionibus infrascriptis vicecomitatus nostros de Insula*

292 *[Fonollet]:* manca a l'original; s'ha decidit emprar aquí la grafia *Fonollet* en lloc de *Fenollet* degut a que la primera és la més utilitzada en les mencions més properes.

293 *fovorem:* hauria de dir «favorem».

et de Caneto cum castro de Rosilione et cum omnibus et singulis aliis castris, villis [f. 41v] *et locis, feudis et retrofeudis, feudatariis, militibus et dominabus, hominibus et feminis dictorum vicecomitatuum et locorum, villarum et castrorum eorundem et cuiuslibet eorundem, et cum omni iurisdictione alta et baxia, sivili et criminali, mero et mixto imperio, et aliis iuribus in dictis vicecomitatibus nobis pertinentibus et pertinere debentibus. Quam donationem vobis, dicto nobile Andree de Fonolleto, filio nostro charissimo, facimus sicut melius, plenius et sinserius dici, scribi, dictari, intelligi potest et poterit ad bonum, sanum et sincerum intellectum et utilitatem vestri et vestrorum. Et ratione dicte donationis cedimus, transferimus et mandamus vobis dicto filio nostro et vestris et quibus volueritis perpetuo omnia iura et loca nostra et omnes vices et actiones reales et personales sive mixtas nobis competentia et competentes iuxta dictis vicecomitatibus et aliis castris et locis que vobis dicto nobile Andree de Fonolleto, filio nostro, donamus çervata forma inferius expressata. Mandantes tenore presentis instrumenti vicem epistole ut in his omnibus militibus et dominabus, feudetariis, hominibus et feminis et quibuscumque aliis hominibus et singulis que in terra et districtu dictorum vicecomitatuum nobis ad hec quomodolibet teneantur quod vobis seu vestris ad vestri seu vestrorum requisitionem faciant et prestent homagia et sacramenta et quecumque alia onera et servitutes ac potestates ad que nobis tenentur seu tenebantur qualicumque ratione sive causa ante presentem donationem eo et simili modo quo nobis et antesessoribus nostris feserunt et prestarunt et prestare conseverunt, et id atque prestanda et fasienda quomodolibet sint adscricti et tenentur de consuetudine vel de iure vel olioquocumque*[294] *modo. Absolventes et quitantes*[295] [f. 42r] *huius presentis instrumenti publici vicem epistole continentis tenore*[296] *in posse mei, notarii publici infrascripti, ut publice persone estipulantis legitime et recipientis nomine omnium illorum quorum interest vel potest ac poterit interesse homines et mulieres dictorum vicecomitatum et terre nostrarum et aliorum locorum predictorum ab homagiis et a fidelitate sacramentis quibus nobis tenentur pro feudis et retrofeudis et aliis iuribus que ibi a nobis tenent. Et penitus transferimus et reducimus eos in ius et dominium vestri et vestrorum sedentes quoque et mandantes, absolventes et difinientes vobis et vestris perpetuo et in vos et vestros plene et irrevocabiliter transferimus omnia iura, actiones, petitiones et demandas atque actiones reales et personales, utiles et directas, pretorias et siviles,*

294 *olioquocumque:* hauria de ser «alioquocumque».

295 *quitantes:* separat per canvi de foli.

296 *tenore:* interlineat.

et omnes prosecutiones et voces atque instrumenta omnia et singula acta et processus, literas et munimenta et alia escripturarum genera nobis et nostris competentia, et per que vos iurare possetis nobis et nostris in vicecomitatibus et castris et feudis eorundem, et omnibus aliis et singulis per nos vobis donatis ut superius continetur, et pro his contra et adversus dictos vassallos, homines et mulieres et bona et iura eorundem ac contra quascumque alias personas cuiuscumque conditionis status preheminentie seu conditionis existant et bona et iura eorundem competentes et competentia et competere debentes quoquomodo iure, titulo, causa, ratione sive forma ponentes et constituentes, vos in omnibus et singulis supradictis per nos vobis donatis et meliori modo, iure et forma quibus possimus et debemus, et pro ut nobis est melius fieri possibile in locum nostrum titulo donationis presentis verum dominium et procuratorem ut in rem vestram propriam pro ut melius [f. 42v] *a nobis dici et a vobis intelligi potest et poterit ad bonum, sanum et sincerum intellectum et utilitatem vestri et vestrorum semper valentes et consedentes vobis, dicto filio nostro, quod vos et vestri possitis et vobis liceat de die in diem quandocumque volueritis et vestre placuerit voluntati corporalem possessionem vel quasi omnium et singulorum predictorum que vobis donamus intrare, aprehendere*[297] *seu nancissi et natam, seu aprehensam retinere vestra propria autoritate absque nostri et cuiuscumque persone aut pretoris seu curie, nuntio auctoritate licentia vel consensu quam adipissendi et retinendi vobis et vestris et quibus volueritis, et nunc donamus et consedimus plenam et liberam potestatem nos enim interum et quoscumque dictam possessionem apprehenderitis et nactus fueritis corporalem constituimus nos predicta omnia et singula que vobis donamus vestro nomine possidere vel quasi, salvis et retentis nobis et nostris conditionibus et retentionibus infrascriptis. Primo, videlicet, retinemus nobis in hac donatione quod quamdiu nobis fuerit vita comes simus et remaneamus dominos et potentes dictorum vicecomitatuum et aliarum rerum per nos superius donatorum, et redditus et fructus ac vestris fructus et bona emolumenta que inde provenient nobis pleno iure*[298] *acquirantur de quibus teneamur onera dicti matrimonii supportare. Item, retinemus nobis castrum nostrum de Rigano, situatum in Çeritania, quod est modici valoris quodque est obligatum filie et heredi nobilis Bertrandi de Fonolleto, fratris nostri, quondam. Et etiam retinemus nobis quod si vos, dictus nobilis Andreas, filius nostri, desesseritis nobis vivente sine filiis masculis ex dicta domina Sybilia et vobis procreatis, dicti vicecomitatus cum eorum*

297 *aprehendere*: segueix «seu», tatxat.

298 *iure:* corriment de la tinta de la «i».

iuribus pro ut donata sunt ad reverterentur libere ipso sasu[299]*, quo casu vos, dictus nobilis* [f. 43r] *Andreas, possitis de dictis bonis de quinqueginta milia solidos*[300] *Barcinonensibus vestras facere voluntates, pro quibus exsolvendis in casu predicto dicti vicecomitatus sint et remaneant vobis efficaciter obligati. Retinemus etiam nobis decem mille libras Barcinonenses de quibus possimus in vita vel in morte pro ut nobis placuerit libere ordinari, ad quas solvendas vos, dictus nobilis Andreas, et dicti vicecomitatus et bona per nos vobis donatas et donata sint et remaneant effectu aliter obligati et obligata pro ut nos verbo vel testamento aut aliis in vita et in morte duxerimus ordinandum. Item, retinemus nobis ac post mortem nostram vos, dictum nobilis Andream, sine liberis legitimis ex quocumque matrimonio procreatis decedere contigerit quod dicti vicecomitatus et bona per nos vobis donatas et donata ad illum vel illos proveniant de quibus nos in vita vel in morte duxerimus ordinatum soluta legitima vobis iure nature debita de qua possitis prout vobis placuerit ordinari. Item, retinamus quod si vos, dictus nobilis Andreas, cum fueritis etatis viginti annorum noleritis nobiscum et cum dicta nobili consorte nostra, et nos et dicta consors nostra nollemus vobiscum coabitare, isto casu habeatis pro sustentatione vestra et vestri matrimonii redditus, exhitus et proventus omnes locorum de Caneto et Sante Marie de Mari iurisdictione et vicecomitatu ipso nobis remanentibus salvis, et pro abitatione vestra domum castri predicti de Caneto, et possitis habere baiulum et baiulos et sagiones qui possint levare fructus et redditus supradictos. Preterea retinemus nobis quod si huiusmodi matrimonio unicus filius masculus procreatur, quod ille et unus ex masculis legitimos ab eo descendentibus quem ille elegerit in dictis*[301] [f. 43v] *vicecomitatibus et feudis et iuribus eorundem et tota terra predicta in solidum succedant, si vero plus masculi non fuerint ex vobis, dictis nobilibus Andree et Sibilia, quod unus horum quem vos elegeritis ex masculis a vobis dessendentibus in solidum sucedat, et sicut de uno masculo ad alium successive deveniat ordine primogeniture servato, taliter quod dicti vicecomitatus semper remaneant indivisi. Si vero masculus et femina nati fuerint, quod dicta femina in matrimonium cum competenti dote collocaretur tota dicta terra dictorum vicecomitatuum ac feudis et integritatibus suis pene dictum masculum et suos liberos masculos iuxtam formam predictam remanente. In casu vero quod femina et non masculus nasceretur, quod eo casu dicte femine seu filie decem mille libras Barcinonenses pro dote*

299 *sasu:* hauria de ser «casu».

300 *solidos:* la segona «o» figura sobreescrita damunt d'una «i».

301 *dictis:* separació per canvi de foli.

sua assignentur. Ita quod liberi masculi iuxta formam predictam ex dicto matrimonio procreandi et horum liberi masculi ex inde legitimo matrimonio[302] *dessedentes, et non liberi ex secundo matrimonio nassituri, si vos, dictu nobilem Andream contigerit ad secundas nupcias convolare, in dictis vicecomitatibus succedant hoc tamen intelligitur quod si ex vobis dicto nobilis Andrea et dicta nobile Sibilia plures liberi masculi nati fuerint, quod unus ex hiis quem vos, dictus nobilis Andreas, eligegeritis*[303] *habeat sucsedere in vicecomitatibus et terris predictis per nos vobis donatis. Et in baroniis de Portella et de Lusano et aliis castris et terris vobis donatis per nobilem dominam Marquesiam, consortem nostram matremque vestram, habeat succedere alius filius masculus quem vos, dictus nobilis Andreas, eligeritis. Ita tamen, quod ille teneatur habere nomen et portare arma et signum de Saportella* [f. 44r] *si vero dictus nobilis*[304] *Andreas ab intestato decesseretis cum pluribus liberis masculis quod primus genitus abtus et suficients fuerit in persona et membris succederet in dictis vicecomitatibus, et secundus genitus in baroniis dicte domine vicecomitisse succedat, alioquin si primus et secundus genitus non essent abti et suficientes, quod succederent alii successive de gradu in gradum per modum predictum legitima dumtexat*[305] *aliis reservata. Item, retinemus nobis in dicta donatione quod nos debeamus recipere pecuniam dotis vobis, dicto nobile Andree, cum dicta nobile Sibilia promissam, de quibus possimus nostras perpetuo facere voluntates. Retinemus etiam nobis in hac donatione ipsi dictum matrimonium inter vos, dictum nobilium Andream et dictam nobilem Sibiliam ad effectum perveniat quod presens donatiu valeat et teneat, et aliter non ex predictis conditionibus et retentionibus semper salvis et retentis. Promitimus vobis, dicto nobili Andree, quod nichil fecimus nec diximus in preterito nec faciemus seu dicemus in futuro propter quod prescripta donatio seu aliqua de contentis in ea possint irritari, nullari seu modo aliquo revocari. Imo predictam donationem iuxta sui formam et omnia et singula in hac contenta promitimus nos tenere et servare et non contrafacere seu venire modo aliquo seu ratione de iure vel de facto, tacite vel expresse, palam vel oculte, per nos seu aliam a nobis interpositam personam, nec eam revocare aliqua causa ingratitudinis seu alia causa super qua donatione certificari ad plenum de iuribus infrascriptis pro nobis*

---

302 *matrimonio:* segueix «*nassituri si vos, dictum nobilem* [*nobilem,* interlineat en lletra més petita] *Andre[am], contingerit*», tatxat.

303 *eligegeritis: sic.*

304 *nobilis:* afegit en lletra més petita sobre l'espai que separa «dictus» d'«Andreas».

305 *dumtexat:* hauria de dir «dumtaxat».

facientibus pro notorium[306] *infrascriptum. Renuntiamus ex certa scientia et per pactum, iuri et facti ignorantie, doli et fraudis, actioni et exceptioni* [f. 44v] *iuri dicenti donationem propter vitium ingratitudinis revocari posse, et omnibus legibus seu casibus et iuribus contentis in toto titulo,*[307] *capitulo et folio de revocandis donationibus et generaliter omni alii iuri canonico et sivili, divino et humano, scripto et non scripto ac consuetudinario omnique privilegio, usui et estatuto et consuetudini, usatico et constitutioni, quibus contra prescripta venire possemus seu imposterum nos iuvare, verum tamen quia certum est predictas res donatas exsedere summam quingentorum aureorum. Et ideo insinuationem iudicis requirebat eam insinuamus vobis, venerabili et discreto Berengario Isauri, iudici ordinario curie vicarii Rossilionis et Vallispirii petentes et suplicantes quatenus dictam donationem pro insinuata habeatis et eandem fieri permitatis, et eidem conservetims et autoritatem vestram interponatis pariter et decretum. Unde nos, Berengarius Isauri, iudex predictus, coram quo et cuius autoritate predicta donatio facta extitit causa cognita sedentis pro tribunali ipsam donationem pro insinuata legitime habemus et habere volumus, et in his et cum his scriptis et actis decernimus dictam donationem licet excedat summam quingentorum aureorum fore faciendam, et super dicta donatione in his et cum his scriptis autoritatem nostram et dicte nostre curie interponimus pariter et decretum. Et nos, Andreas de Fonolleto predictus, recipientes predictam donationem sub omnibus et singulis pactis supradictis vobis, predicto nobili Petro de Fonolleto, Dei gratia vicecomite de Caneto et de Insula, patre nostro charissimo, gratas quas possum nos quas deberem vobis refero copiosas, et observando pacta et retentiones predictas, promito vobis, dicto nobili patre meo, et etiam iuro super Santa Dei Evangelia a me corporaliter gratis tacta attendere et complere* [f. 45r] *prescripta omnia et singula, et a me tenere et servare et contra non facere seu venire iure aliquo, causa seu ratione aut ratione minoris etatis, asserens esse minorem viginti quinque annis maiorem tamen sexdecim annis, renuntians omi*[308] *iuri quo minores iuvantur in contractibus et restituantur, et omni beneficio restitutionis in integrum, et omni alio legitimo auxilio. Acta et laudata fuerunt hec Perpiniani, decima die ianuerii 1353, in presentia et testimonio venerabilium et discretorum Ferrarii Petri Joannis, officialis Elnensis, Gispertis de Tregurano, Petri Francisci, iurisperitorum Perpiniani, Bernardi Surdi, militis diocesis Gerundensis, Arnaldi de Peraper-*

---

306 *notorium:* hauria de ser «notarium».

307 *titulo:* «t» inicial sobreescrita.

308 *omi:* hauria de dir «omni».

tusa, domicelli, et mei, Antonii Goltperii, notarii, qui requisitus predicta recepi qui es rem idonei iuxta modum predictum, etc.

Està en son lloc fer menció de la descendència de la sobredita Marquesa de Portella, que casà ab lo sobredit noble Pere de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, senyora de las baronias de la Portella y de Luçà, que com a llinatge tant principal y antic, y per haver-se incorporat y unit dita baronia de la Portella ab la casa de Pinós, és just tractem dels senyors de ditas baronias y com, quant y per qui se fundà y dotà lo abadiat de la Portella. Y axí diem que Guifredo de Portella, hu dels magnats d'esta terra y senyor de la dita baronia de la Portella, ab voluntat y consentiment de sa mara Toda y de sa muller Hermatudis y de sos germans Arnau y Ricart, de consell de Oliba, bisbe de Vic y abat de Ripoll, féu edificar en lo comtat de Berga, en la vall Frontaniana, de baix del castell de la Portella en son propi alou, a 19 de octubre 1017, lo monestir de Sant Pere de la Portella, de la regla de Sant [f. 45v] Benet. Y lo dit Oliba li envià dos monjos del seu abadiat de Ripoll per a que ensenyassen als demés en la regla de Sant Benet. Estigueren 14 anys debaix de la obediència de priors, los qual enviava lo dit[309] abat de son Monestir de Ripoll. Vehent lo dit Guifredo crèixer lo número y devoció de religiosos en lo dit monestir, procurà que de aquí al devant fossen regits per abats, y entenent que un[310] abat a nomenat Dalmacio, ornat de singulars y santas vituts, era al propòsit, ab parer de dit Oliba, bisbe de Vic y abat de Ripoll, envià a soplicar-lo fos servit com abat vingués a pendre possesió de aquella santa casa y de sos religiosos. Acceptà lo dit abat Dalmacio la dita offerta, y lo dit Guifredo ab sos germans y fill confirmaren la donació havian feta al dit monestir, y entregaren al dit abat totas las possessions y rendas havian donat y constituhit al dit monestir, reservant-se per ell y los seus lo *ius* patronat de presentar la dita abadia[311] de la Portella. Féu·se assò en lo any 1031. En lo any 15 que fonc edificat dit monestir, com apar ab lo acte de dita donació, lo qual esta recondit en lo arxiu de dit monestir de la Portella, en lo sac primer, de lletra A, número 1, y en l'any 1035, se congregaren junts en dit monestir Guifredo, arcabisbe de Narbona, Armengol, bisbe de Urgell, y Grifredo, bisbe de Carcassona, per a consegrar a Gilabert, bisbe de Barcelona. Y després de haver-lo consagrat, consagraren la iglésia del dit monestir de Sant Pere de

309 *dit:* interlineat.

310 *un:* tot seguit, tatxat, «sant».

311 *abadia:* interlineada i substituint «baronia», que apareix tatxada.

la Portella, y confirmaren tot lo que los dits edificadó y instituhidós havian donat al dit monestir, la qual conscripció firmada de llurs mans la donaren y entregaren al dit Guifredo de Portella per a que en lo consili se havia de celebrar en Narbona fos [f. 46r] confirmat tot lo que per los dits antistites fou concedit. Aportada dita escriptura a dit consili, fou lloada, aprovada, y confirmada, consedint moltas indulgèncias y perdons a tots los benefactors y als que visitasen la dita iglésia de dit monestir de la Portella. Firmaren dita escriptura los següents: Armengol, bisbe de Urgell, Grifre, archabisbe de Narbona, Karambaldus, archabisbe Aralatense, Esteve, bisbe de Achs, Guillem, bisbe de Agacense, Berenguer, archabisbe de Tarragona, Oliba, bisbe de Vic, Bernat,[312] bisbe de Coserans, Arnau, bisbe de Tolosa, Grifre, bisbe de Carcassona, Hugo, bisbe Viatense, Bernat, bisbe de Comenja, Bernat, bisbe Lutanense, Arnau, bisbe de Magalona, Berenguer, bisbe de Elna, Froterius, bisbe de Nimes, Pere, bisbe de Caboloniense, Bernat, bisbe Biterense, Gilabert, bisbe de Barcelona,[313] Berenguer, bisbe de Girona, Remon, bisbe de Roda, y de molts altres, que per ser mala lletra y estar rasgat per la antiguitat no·s són poguts llegir los noms, com apar ab dit acte testificat per Bonfill, notari, en l'any 1035, lo qual esta recondit en lo arxiu de dit monestir de la Portella en lo sac primer, de lletra A, número 2. Al sobredit Guifredo li succehí en la dita baronia de la Portella Bernat Grifre, son fill, al qual Bernat, comte de Besalú, li féu donació a ell y a sa muller Migdònia de tots los alous que lo dit comte tenia y possehia en los térmens de Palmerola y Palomera ab tots los pasquers, a 11 de las calendas de abril any 10 regnant Phelip, que degué ser de 1065. Troba·s son testament en lo arxiu de dit monestir en lo sac 2, de lletra B, número 5[314].

Al dit Bernat Grifre li succehí en dita baronia son [f. 46v] fill Pere Bernat de Portella, lo qual casà ab Hermisenda, fou a Hierusalem. En lo dit arxiu, en lo mateix sac, de lletra B, y[315] ha un quadern de pergamí antiquíssim en lo qual y ha molts actes, y en hu d'ells se veu que lo dit noble Pere Bernnat[316] de Portella fou marit de Hermisenda y fill de Bernat Grifre y nét de Guifredo.

---

312 *Bernat:* corriment de tinta a la «e».

313 *Barcelona:* «Guill» interlineat i esborrat.

314 5: xifra interlineada, a què segueix *y en dit sac y* [*y*, enteneu «hi»] *ha un quadern antiquíssim de pergamí en què y* [vegeu l'anterior] *ha molts actes, y en hu d'ells se veu*, tatxat; aquestes es tornen a afegir unes línies més avall, amb molt poques variacions.

315 *y:* enteneu «hi».

316 *Bernnat: sic*.

Lo dit acte és una concòrdia que feren los dits nobles Pere Bernat y Hermisenda, sa muller, ab lo abat y monyos[317] del dit monestir de la Portella sobre certs descàrechs de sos pare[318] y avi, en l'any 24 *Regis Philipi*, que degué ser de 1084. Deixà de sa muller a Guillem, que li succehí en dita baronia de la Portella, a Bernat, a Remon Bernat y a Beatriu. Lo dit Guillem, fill primogenit del sobredit, casà ab Petronilla. Fou a la conquista de Mallorca en lo any 1121. Donà al monestir de Ripoll lo aygua per al molí de Burgueras, apar en lo arxiu de dit monestir, en lo llibre de donacions, foli 69. Y als 4 dels idus de setembre de 1165 féu testament, ab lo qual fa son hereu a son fill Bernat Guillem, fa moltas deixas al monestir de la Portella. Importa dit testament per al *ius* patronat del abadiat de la Portella, al qual han presentat sempre los senyors de dita baronia, com apar ab las moltas presentacions de dita abadia fetas per dits senyors, fins que de fet y sens coneixensa de dret se'ls ha llevat dita possessió, de què se pot tornar a suplicar una y moltas vegades a Sa Magestat sie de son real servey manar tornar a lloc semblant agravi, y no permetre ésser despullats del que sos predecessós de dits senyors de la Portella han fundat y dotada dita abadia. Y quant als ministres de Sa Magestat no·ls aparega, se pot suplicar a Sa Santedat deduhint de dit agravi, pus de vassall a son senyor no y pot córrer prescripció, per ser lo vassall poc poderós, [f. 47r] de cobrar-ho de son Rey y senyor. Al sobredit Guillem li succehí en dita baronia de la Portella Bernat Guillem, lo qual procreà de sa muller a Guillem, a Bernat, a Gastó y a Agnès, que casà ab Guillem de Croixillo. Féu testament en l'any 1207. Per ser mort lo dit Guillem, fill primogènit, sens fills, succehí en dita baronia de la Portella Bernat de Saportella, son germà, lo qual procreà de sa muller a Berenguer, qui li succehí en dita baronia, a Bernat, del qual devallen los Saportellas de Monsó y de Çervera, senyors de la Curullada y Finestras, a Guillem, a Bernat Guillem y a Elisenda. Lo Rey Don Alfonso, a 22 de febrer 1190, féu donació[319] Bernat Guillem[320] de Portella, senyor de dita baronia de la Portella,[321] del castell de la Guàrdia, que està serca de Ripoll, ab sas honors y térmens, com apar de dita donació feta

317 *monyos: sic*.

318 *pare:* segueix una «y», tacada o tatxada.

319 *donació:* a continuació apareix «al dit», tatxat.

320 *Guillem:* interlineat.

321 *la Portella:* apareix afegit a l'interlineat «pare del dit», a què no segueix el nom de «Guillem»; possiblement es tracti d'una addició de *b*.

en Lleyda, y la qual se troba en lo Arxiu Real de Barcelona, libre 4 *Inventariorum*, número 242, foli 100. Y en lo any de 1229 lo dit Bernat de Saportella vengué lo dit castell de la Guàrdia ab sas honors y térmens per preu de dos mil y vuyt-cents morabatins al noble Galceran de Pinós, senyor de las baronias de Pinós, com apar ab lo acte de dita venda, lo qual se troba en lo arxiu del monestir de Ripoll, en lo inventari de la Guàrdia, foli 174. Als 16 de las calendas de fabrer 1241, lo dit noble Bernat de Saportella confirmà y donà al altar de Sant Pere Apòstol en lo monestir de Santa Maria de Vallaura de monyas professas, situat en la dita baronia de la Portella, tots los *redditus* y altras cosas que sos predesessors havian donat en lo terme de Vallaura. Féu testament als idus de setembre 1247, ab lo qual eleigeix[322] sepoltura en lo dit monestir de la Portella, y fa deixa al dit monestir dels masos Ribera, Selva y Pujol en franc alou, apar [f. 47v] de dit testament, recondit en dit monestir de la Portella en lo sac 2, de lletra B, número 10. Per mort del dit noble Bernat de Saportella succehí en dita baronia de la Portella Berenguer, son fill primogènit, lo qual casà ab Elisenda de Pinós, filla del noble Pere de Pinós, senyor de las baronias de Pinós, de la qual procreà a Bernat de Saportella, a Tomasa, que casà ab Guillem Remon[323] de Guàrdia, y a Blanca, que casà ab lo senyor de Foixà. Y per a que se entenga la devoció que la dita Tomasa tingué al dit Monestir de la Portella, posarem assí lo que.y donà y las obligacions tenen los abats per las ditas cosas donadas. A 7 de las calendas de nohembre 1285, la dita Tomasa féu donació al monestir de Sant Pere de la Portella y a son abat y religiosos de tota la dècima de la parròquia de Santa Maria del Van, juntament ab lo mas Cases de dita parròquia, ab tot dret y domini, axí com Guillem de Vall lo tenia per dita Tomasa. La qual donació fa per donar compliment a aquell presbiterat que son pare Berenguer, senyor de la Portella, construí en lo dit monestir en lo altar de Sant Nicolau, y per lo aniversari que dit son pare deixà que·s celebràs en tal dia com morí. Vol també que·s celebre cad·any altre aniversari per ella en tal dia[324] com finiran sos dies, de aquesta manera: que y hagen de acistir-hi deu personas entre monyos y capellans, y que tots ells digan missas per sa ànima, y aquellas celebrades fossen absoltas devant lo altar de Sant Pere per sa ànima, y que de aquí vajan ab professó al sepulcre de son pare y fossen absoltas. Y que lo dit

322 *eleigeix: sic*; la «g» apareix sobreescrita damunt d'una «x».

323 *Remon:* interlineat.

324 *dia:* afegit a l'interlineat en lletra molt més petita.

abat don de caritat a cada hu de las ditas deu personas un sou y dinar. Y a més d'eixò, obliga al dit abat donar a sinquanta pobres una lliura de pa y una justa de vi a cada pobre, y que destribuesca cent alnas de drap de cànyem entre ells. Y més, vol que lo presbiterat del [f. 48r] del altar de Sant Nicolau lo tinga religiós del dit monestir, lo qual sia obligat a dir missas per las ànimas d'ella y de son pare, veure si·s cumple dita obligació. Per mort del dit Berenguer de la Portella succehí en dita baronia son fill primogènit, lo noble Bernat de Saportella, lo qual casà ab Elisenda de Luçà, filla y hereva de Remon de Lusà, senyor de la baronia de Luçà, apar ab acte testificat per Remon Sala, notari de Manresa, a 13 de las calendas de juliol 1252, y també en lo Arxiu Real de Barcelona, libre 4 *Cartarum Cathalonie*, folis 67 y 68.[325] Per certa occasió estigué en desgràcia del Senyor Rey en Pere,[326] al qual se entregà ell ab totas sas baronias per més justificasió sua, apar en dit arxiu, en lo armari de Manresa [...] en lo sac de la O, 1279. Al sobredit succehí son fill primogènit Bernat Guillem de la Portella, senyor de las baronias de la Portella y de Luçà, la qual tingué per sa mara, senyora de dita baronia de Luçà.[327] Lo qual casà ab Sibilia de Pinós, filla de Galceran de Pinós, senyor de las baronias de Pinós, y de Berenguera de Moncada, de la qual procreà a Bernat, a Remon, a Berenguer, que fou canonge de Barcelona, a Guillem, que fou canonge de Urgell, a Marquesa, la qual succehí en ditas baronias, a Leonor, que casà ab Roger de Orcau, a Costansa, que casà ab Pons de Santa Pau, y a Francisca, que fou segona abadessa de Pedralbes.[328] Als idus de juliol 1312, en poder de Hugo de Cardona, notari de Vic, Berenguer de Jovali, cavaller, regonegué al dit Bernat Guillem de Saportella que té per ell y los seus en feu lo Castell de

---

325 *folis 67 y 68:* s'insereix la marca «A», que es correspon amb el següent contingut d'una anotació al marge dret: *De la qual procreà a Bernat Guillem, que succehí en ditas baronias, y a Remon, lo qual anà ab embaxada per part de la ciutat de Palerm al Rey de Aragó a requirir-lo que prengués a sa mà la defensa de Sicilia. Diu·ho Sorita, libre 3, capítol 18.*

326 *en Pere:* segueix «al», tatxat.

327 *Luçà*: a continuació s'introdueix la marca «I», corresponent a una nova anotació situada al marge dret: *El Rey Don Alfonso, a 4 de las calendas de maig 1286, li restituhí las baronias de la Portella y de Luçà, castells de Palmerola y de Quar, y tot lo que son pare havia entregat al Rey Don Pedro. Apar en lo Arxiu Real de Barcelona, en lo registre 6 de* Gràcias *de dit Rey Alfonso de dit any 1286, foli 48.*

328 *Pedralbes*: segueix la marca «+o», que refereix a aquesta anotació del marge dret: *Neboda valenciana de Elisenda de Moncada y de Pinós, Reyna de Aragó, que edifà a Pedralbes.*

Gayà. Féu testament en castell de Foixà l'any 1312.[329] Per ser[330] morts sens fills lo Bernat y lo Remon, y ser eclesiàstichs lo Berenguer y lo Guillem, succehí en las ditas baronias [f. 48v] de la Portella y de Luçà la noble marquesa de la Portella, filla del sobredit Bernat Guillem, la qual casà abans de heretar las ditas baronias ab lo noble Guillem de Queralt. Y sent viuda y senyora de ditas baronias de la Portella y de Luçà, casà com està ya dit ab lo noble Pere de Fenollet, vescomte de Illa y de Canet. Y axí se vingueren a unir las baronias de la Portella y de Luçà ab la casa de Fonollet. En la dita baronia de la Portella s'i enclouuen[331] las ballias següents: la de Palmerola, la de Quar, la de Raset, la de Segars, la de Gironella, la del Van, la de Castell y la de Borrada, en lo inventari 4, número 621, foli 153, lo qual està recondit en lo Arxiu Real de Barcelona, en l'any 1336. Està continuada una procura firmada per los sobredits Pere de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, y de sa muller Marquesa, senyora de ditas baronias, feta a Ferrer de Canet per a prestar al Senyor Rey los homenatges per los feus dels castells de la Portella, de Luçà, de Palmerola, de Saquar, y de Marlès. As de advertir que lo linatge de Portella, de Saportella y de la Portella és un mateix llinatge, perquè està provat ab molts actes a[332] una mateixa persona[333] la onomena a una part «de Saportella» y en altra part la anomena «de Portella». Fas assí esta memòria perquè no·s entenga són diferents llinatges.

Per mort dels sobredits nobles Pere de Fenollet y Marquesa de Portella vingué a succehir en los vescomtats de Illa y de Canet y en las baronias de la Portella y de Luçà son fill Andreu de Fonollet. Casà primerament ab Sybilia, filla de Aymeric, vescomte de Narbona, com apar ab la donació que son pare li fa per rahó de dit casament dels vescomtats de Illa y de Canet atrás buydada, de la qual procreà a Pere o Pericó de Fonollet. Casà segonament ab lo[334] noble Bonaventura de Xèrica, filla del noble Pere de Xèrica, [f. 49r] senyor de Xèrica, cosin germà de Joan, comte de Empúries. Casà tercerament ab la noble Margarida de Moncada, filla de Guillem Remon de Moncada, senyor

329 S'insereix una quarta nota al marge dret del mateix foli, sense marca, que podria ser responsabilitat de *c*: *Y en las calendas de agost 1321 féu altre testament en poder de* [manca el nom] *Massoti, notari*.

330 *ser:* inicialment escrita «sert», n'és tatxada la «t» final.

331 *inclouuen: sic*.

332 *a:* sobreescrita al damunt d'una «u».

333 *Persona:* segueix «de Portella», tatxat.

334 *onomena:* hauria de dir «anomena».

de Aytona, casant pare y filla ab dos germanas Moncadas, Margarida y Isabel. Diu Sorita, libre 9, capítol 10, que lo Rey Don Pedro aguardà al dit Andreu de Fonollet, lo qual venia ab sas gents a servir al dit Rey per a defensar la entrada que volia fer lo Rey de Castella en terras del Rey de Aragó. Lo dit Rey, estant en Çaragossa, a 3 dels idus de setembre 1348, concedí al dit noble Andreu de Fonollet la jurisdicció alta en los llochs del Soler, de Joc, de Estoer, de Heus y de Taver, apar en lo Arxiu Real de Barcelona, en lo memorial de número 13 del dit Don Pedro, Rey de Aragó, foli 31. E a 20 de agost 1364, lo dit Senyor Rey lloà y aprovà y confirmà a Sibilia, vescomtessa, muller del dit noble Andreu, la venda li havia feta la Reyna Dona Leonor, muller de dit Senyor Rey, a 12 del mateix mes y any, en poder de Farrer Sayol, secretari del Senyor Rey, de tot lo mer imperi y jurisdicció alta que tenia en las baronias de la Portella y Luçà, situadas en los bisbats[335] de Vic y de Urgell, y també en los castells de Palmerola, de Raset, de la Seny, de Quar y de Marlès, y en las parròquias y llochs de Sant Baldiri, de Perafita y altros, com està registrat *in memoriali Regis Petri* 12, foli 17, número 289. La qual venda se féu en preu de dos mil florins de bon or, com apar en lo inventari 4, foli 110, número 52, recondits en lo Arxiu Real de Barcelona.[336] E al primer de juliol 1368, lo sobredit vescomte féu donació dels vescomtats de Illa y de Canet al noble Pere de Fonollet, son fill, la qual se troba recondida en la escrivania del monestir de Nostra Senyora de Luçà, y fou treta en pública forma per Berenguer de Nidobono, notari de dit monestir, [f. 49v] a 2 de mars 1390, y està buydada en lo primer procés dels vescomtats de Illa y de Canet, foli 1358, lo qual té Thomàs Boera, notari real, e a 12 de janer 1375 lo dit Rey Don Pedro, ab son real privilegi, despatxat en Lleyda y subsignat per Pere Martí, son secretari, donà y consedí al dit noble Andreu de Fonollet y als seus perpetuament las regalias, jurisdiccions y altres qualsevol drets al dit Senyor Rey pertanyents en tots los castells, vilas y llochs, los quals lo dit vescomte tinga y possehesca en lo comtat de Rosselló y Conflent, en los quals lo dit vescomte tinga la jusrisdicció, exceptat los hòmens propris de la vila de Perpinyà. Està registrat en lo *Llibre dels Estils de la Cort de la Vila de*

335 *bisbats:* «b» inicial sobreescrita al damunt d'una «p».

336 *Barcelona:* anotació al marge dret, referenciada aquí mitjançant la marca «+»; el contingut és el següent: *E a 13 de juliol 1369 lo sobredit Andreu de Fenollet comprà de Berenguer de Castell-Nou las baronias de Castell-Nou y del castell de Bellpuig en pur y franc alou ab sos térmens y territoris, molins, fargas y demés cosas, ab las jurisdiccions sivils y criminals, mer y mitx imperi, per preu de sixanta milia sous de tern. Apar en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà.*

Vilafranca de Conflent, foli 58, recondit en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà. Y en lo mateix libre, foli 65, y ha altre privilegi del dit Senyor Rey, despatxat en Barcelona a 24 de agost del mateix any, en què confirmà la sobredita donació y concessió. *Est* registrat dit privilegi en lo registre de *Gràcias* de dit Senyor Rey, recondit en lo Arxiu Real de Barcelona, y tret en pública forma en l'any 1527 per Miquel Francesc Carbonell, arxiver. Y en lo mateix dia de 12 de janer 1375, en poder del mateix secretari Pere Martí, lo dit Senyor Rey donà y concedí al dit vescomte y als seus la senyoria directa y tot lo que lo dit Senyor Rey tenia en lo castell de Peracols ab sas pertinèncias, segons que aquellas tenia en feu per lo dit Senyor Rey Francesc de Tagurà, donsell de Perpinyà, axí que lo dit vescomte tingués las ditas cosas per dit Senyor Rey sens mitjà, y lo dit Tagurà las tinga[337] en feu per lo dit vescomte y sos successós, com apar en lo *Libre de memòrias* de Dam de Bret, procurador Real de Rosselló y Çerdanya, foli 24, recondit en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà. Y de que lo dit castell de Peracols estigués en feu del Senyor Rey apar en lo dit arxiu, en lo libre de la B o de la V, foli 195, y en lo libre de la D, foli 63. [f. 50r] Troba·s també en lo Arxiu Real de Barcelona, *in memoriali* 11 *alienationum domini Regis Petri*, foli 6. E a 27 de maix 1380 lo dit Senyor Rey confirmà una donació feta per lo dit noble Andreu de Fonollet a Berenguer de Perapertusa del castell y vila de Taltaüll, la qual vila y castell lo dit Senyor Rey ho havia venut al dit vescomte per preu de setanta mil sous, apar en lo memorial de número 13, foli 81, recondit en dit Arxiu de Barcelona. E a 15 de mars 1382 lo Senyor Rey Don Pedro despatxà una lletra feta en València per al procurador real de Rosselló, en què li manà que per haver venut o empenyat al dit vescomte los llochs de Clayrà, de Sant Lorens, de Taltaüll, de Castell-Nou y del Puig, situats en Rosselló, y per què lo dit vescomte vol ser certificat dels drets y rendas y rebia lo dit Senyor Rey en dits llochs, don al dit vescomte un tansumto y còpia de las ditas rendas, apar en lo memorial 11 de alienations fetas per lo dir Senyor Rey, foli 3, recondit en dit Arxiu de Barcelona. En dit memorial 11, foli 45, lo dit Senyor Rey, coneixent lo valor y parts grans del dit vescomte, li féu llarga procura per a que en son nom pugués vendre, empenyorar, alienar, establir y enfeudar qualsevol vilas, castells, llochs, jurisdiccions sivils o criminals, mer y mitx imperi, potestats o directa dominació, tant en lo Principat de Cathalunya y comtats de Rosselló y Çerdanya com també en los Regnes

337 *tinga:* segueix «per», tatxat.

de Aragó y València, y assò per occasió de la guerra de Sardenya. E a 5 de octubre 1381 lo príncep Don Joan, primogènit de dit Senyor Rey y son lloctinent, absolgué y donà al dit vescomte tot lo que al dit Rey son pare y a ell li podien competir per rahó de farescapis a ells degut, com apar en poder de Galceran de Ortigis, secretari del dit senyor príncep, registrat *in Feudorum primo* en dit arxiu de Barcelona. A 27 de nohembre 1381, com apar en lo libre de la P, [f. 50v] foli 33, lo qual està recondit en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà, y ha un altre de conveniència y concòrdia feta entre dit noble Andreu de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, y Francesc de Bellcastell, per rahó de las jurisdiccions del[338] castell, terme y lloc de Vilallonga de la Salanca, ab la qual lo dit vescomte concedeix en feu al dit Bellcastell las jurisdiccions del dit castell y terme, reservant-se lo dit vescomte per ell y los seus las potestats y la jurisdicció en la persona de dit Bellcastell y de sos successós, possessós de Vilallonga, y de sos officials, cònsuls y clavari, y de tots los crims y excesos comesos en camins reals de dit terme de Vilallonga. Y més, se reservà dit vescomte la coneixensa y la jursdicció de las ayguas navals y fluvials, y tota jurisdicció de delictes comesos contra sa persona y de sos successós y officials, y que de totas aquestas cosas retingudas pugan los officials del dit vescomte o de sos successós conèixer d'ellas y fer justícia, y no lo dit Bellcastell ni sos succsessós, senyors de Vilallonga, ni officials, accepta lo dit Francesc de Bellcastell per ell y los seus dita enfeudació ab las reservacions sobreditas. Atrás, foli 27, se veu com lo Rey Don Sanxo de Mallorca y comte de Rosselló y Çerdanya, ab la cambiera y permuta féu ab Guillem de Canet, senyor de Canet,[339] per rahó de Sant Ipòlit, que era del dit Guillem,[340] entre altre cosas li enfeudà las jurisdiccions tenia lo dit Rey en lo dit castell, terme y vila de Vilallonga de la Salanca. En lo libre de la B, foli 131, y en lo de la C, foli 122, recondits en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà, és la enfeudació que fa lo Senyor Rey a Pere de Bellcastell del castell, terme y lloc de Vilalonga de la Salanca ab las retencions que dit Senyor Rey se retingué, y assò fou l'any 1319. Lo dit vescomte féu mercè y donà a Pere de Perapertusa lo Castell Rosselló[341].

338 *del:* corriment de tinta que afecta la «d».

339 C*anet:* a continuació diu «li enfeudà», tatxat.

340 G*uillem:* segueix «li enfeudà també», tatxat.

341 *Rosselló:* segueix al marge dret, fora de la caixa d'escriptura.

[f. 51r] Per mort del sobredit noble Andreu de Fonollet vingué a succehir en los vescomtats de Illa y de Canet y en las baronias de la Portella y Lusà son fill Pere de Fonollet, lo qual casà primerament ab Isabel de Moncada, com està ya dit, y, segonament, ab Constansa de Pròxida y de Perellós, dama de la sereníssima Dona Violant, duquessa de Girona y comtessa de Servera, muller del senyor príncep Don Joan, la qual li aportà en dot deu mil florins a rahó onse sous Barcelonesos cada florí. Per la qual dot lo dit vescomte li obligà y hipotecà a dita sa muller y als seus los lochs de Sant Feliu d'Emunt y d'Avall y lo lloc del Soler, situats en Rosselló, donant-li la possessió de aquells per a quant y[342] hagués restitució de la dita dot, y que·ls tingués ella y los seus fins atant fos satisfeta de dita dot, com apar ab acte rebut en poder de Pere de Benjuïc, secretari de dit senyor príncep, a 7 de octubre 1385, y així se poden cobrar restituint la dita dot. En lo any de 1402, al primer de fabrer, lo Rey Don Martí confirmà totas las gràcias y mercès fetas per sos predecessós y per los Reys de Mallorca als predecessós del sobredit noble Pere de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, com apar *in itinerum viarum* 3 del any 1401 y 1402, recondit en lo Arxiu Real de Barcelona. Troba·s en lo inventari 4, foli 110, número 57, en lo anny 1401 en dit arxiu, que la sobredita Costansa, vescomtessa, donà al dit Senyor Rey Don Martí los llochs de Sant Pere de Auro, de Turricella y de Cohever. En lo any 1415, lo dit vescomte ospedà en lo castell de Canet al Emperador Sigismundo, lo qual anave a Perpinyà a veure's ab lo Papa Benet de Lluna y ab lo Rey Don Ferrando primer, per tractar ab ells del remey se havia de donar a la Sisma que tant durave. Diu-ho Sorita en sos *Annals*, libre [...][343], capítol [...][344].

[f. 51v] Quant lo Rey Don Martí se coronà en la ciutat de Çaragossa, fou lo dit vescomte hu dels qui aportaven las insígnias y vestiduras reals per a la dita coronació, diu·ho Sorita, libre 10, capítol 68. Y en dit libre, capítol 73, diu que en lo casament que·s féu del Rey Don Martí ab la infanta Dona Blanca, filla del Rey de Navarra, entra altres senyors y alts hòmens que juraren la capitulació del dit matrimoni, fou hu dells lo dit vescomte. Diu lo mateix Sorita en dit libre 10, capítol 49, que lo dit noble Pere de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, acompanyà[345] al dit Rey Don Martí, essent duc

342 *y*: enteneu «hi».

343 Espai en blanc.

344 Espai en blanc.

345 *acompanyà*: corriment de tinta.

de Momblanc, quant passà ab armada en Sicília per posar en possessió del dit regne a Don Martí, son fill, que casà ab Maria, Reyna de Sicília, perquè molta part de dit regne no obeyan a dita Reyna. Los retratos del dit Rey Don Martí y de son fill, ab lo del dit vescomte y de Don Bernat Galceran de Pinós lo Antic, y de altros com a més favorits y privats de dits Reys, se posaren en un quadro prolongat sobre la porta xica de la iglésia vella de Nostra Senyora de Moncerrat. A 9 de abril 1422, en poder de Jaume Planes, notari, y de Joan Saurina, notari de Narbona, Guillem, vescomte de Narbona, féu donació al dit vescomte Pere de Fonollet, son nebot[346], del vescomtat de Narbona, y a més de axò, li donà quoranta y vuyt mil florins de mayor quantitat se li devia per la venda que féu al Senyor Rey de Aragó dels drets tenia y li pertanya en lo judicat de Arborea, en Serdenya. E a 14 de fabrer 1422, lo dit noble Pere de Fonollet féu donació a la Reyna Dona Maria, filla que fou del comte de Prades y neboda dit vescomte, del castell y baronia de Castell-Nou, y als 22 de dit mes y any[347] li donà los castells y llochs de Clayrà, de Sant Lorens, de Bellpuig, de Heus y del Soler, los quals castells y llochs no pogué donar ni alienar [f. 52r] en perjudici[348] del vincle posat en lo testament de Pere de Fonollet, primer vescomte de Illa, en virtut del qual vincle lo Rey Don Alfonso declarà pertànyer los dits[349] vescomtats al noble [Bernat][350] Galceran de Pinós lo Antic, y li féu donar possessió de aquells per ser mort lo sobredit noble Pere de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, sens fills ni descendents.

Pere Galceran [VII] de Pinós

Morí lo Galceran, fill primogènit de Pere Galceran de Pinós, en pupillar edat, y axí vingué a succehir en las baronias de Pinós lo sobredit Pere Galceran de Pinós y de Fonollet, fill segon dels dits Pere Galceran de Pinós, y Marquesa de Fonollet. Casà ab la noble Guilleuma de Vilademany, filla de Bernat de Vilademany. Serví al Rey Don Pedro en la guerra contra lo Rey de Castella. Diu Hierònym Sorita en lo libre 9, capítols 6 y 44, que tenint apretat lo Rey de Castella las fronteras del Regne de València, que dels principals senyors

346 *son nebot:* interlineat.

347 *y any*: afegit a l'interlineat.

348 *en perjudici:* reclam.

349 *dits:* interlineat.

350 *[Bernat]:* afegitó dels editors.

que ab sas gents vingueren de Cathalunya en socorro del dit regne, estant en la mayor necessitat que may antes hagués tingut des de que se acabà de conquistar dels moros, y per què és just (diu dit autor) que rest memòria dels que socorragueran dit regne, foren estos: lo infant Remon Berenguer, honcle del Rey, Joan, comte de Empúrias, son fill, Joan, comte de Prades, Remon Ruger, comte de Pallars, Hugo, vescomte de Cardona, y lo sobredit noble Pere Galceran de Pinós, y molts altres. Lo sobredit Pere Galceran de Pinós comprà de Pere [f. 52v] de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, senyor de las baronias de Lusà, son nebot valència las ditas baronias de la Portella y Luçà. Y a 10 de abril 1371, en poder de Hugueto de Ortigiis, notari de Berga, vengué lo sobredit Pere Galceran de Pinós al abat y convent de la Portella en pur y franc alou certas dècimas y altras cosas de dita baronia, y diu que u ven per a acabar de pagar lo preu de la compra té feta de ditas baronias al vescomte de Illa y Canet, lo qual acte està recondit en lo arxiu del monestir de la Portella. En lo inventari 4, foli 110, número 43,[351] recondit en lo Arxiu Real de Barcelona està continuat que en lo any 1371 lo sobredí noble Pere Galceran de Pinós regonegué al Senyor Rey tenir per ell en feu la baronia de Lavansa. Diu Sorita, libre 10, capítol 16, que a 22 de agost 1372, estan en Barcelona lo Rey Don Pedro, se concertà ab la noble Timbor, vescomtessa de Cabrera, y ab Margarida de Foix, muller del comte de Osona, perquè las ditas y sos deutes, y entre·ls altros lo sobredit noble Pere Galceran de Pinós y son germà Bernat Galceran de Pinós, los quals eran nebots de dita vescomtessa Timbor, pretengueren que no tingué lloc la confiscació que·s féu en los béns de Bernat, vescomte de Cabrera, al·legant que·s féu iniústament lo procés de la sentència y de la confiscació. Y axí lo[352] dit Senyor Rey los restituhí tot lo que era del del dit vescomte Bernat de Cabrera, llevant-los la ciutat de Vic y una llegua al rededor. Y en lo capítol 85 del mateix libre 10 diu dit autor que en la batalla que Don Martí, Rey de Sicília, donà als sarts, en la qual fou vencedor, y moriren[353] molt pochs de la part del dit Rey, y que los més senyalats foren lo vescomte de Orta y lo sobredit Pere Galceran de Pinós, lo qual no deixà fills llegítims, y assò fou en l'any 1409. Fou enterrat en la seu de Càller, y està ab una sepoltura molt hornada ab ses armes. A 28 de fabrer del any 1372, [f. 53r] en poder de Francesc Ladernosa, notari de Barcelona, lo

351 *43:* segueix «en la», tatxat.

352 *lo:* repetit.

353 *moriren:* a continuació hi ha una «m» solitària.

dit noble Pere Galceran de Pinós y de Fonollet remet qualsevol drets tingués en los béns de son pare. Fou capità general de Rosselló y Cerdanya, com o[354] diu Sorita, libre 10, capítol 17.

Don Bernat Galceran [I] de Pinós y de Fonollet, dit lo Antic

Lo sobredit noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fonollet, dit lo Antic, succehí en las baronias de Pinós per ser mort sens fills llegítims lo sobredit Pere Galceran de Pinós, son germà. Fonc fill tercer[355] dels nobles Pere Galceran de Pinós y Marquesa de Fonollet, filla de Pere[356] de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet.

Diu Hierònym Sorita, libre 9, capítol 17, que Don Pedro Rey de Aragó envià a desafiar y reptar al Rey de Castella devant la santedat del Sant Pare Innocent sisè per la traycíó li havia feta, y per en assò envià en Avinyó, hahont residia y tenia sa cort lo Papa, a mossèn Francesc Romà, son vicicanceller, lo qual aportave orde que fes lo reptament lo sobredit noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fonollet, lo qual estave en dita cort del Papa, y fonc elegit[357] per dit Senyor Rey per ser molt principal y de gran linatge, de molt esfors y valor, y lo més destre y valent per entrar en camp en qualsevol desafiu que altre ningú[358] dels richs hòmens de sos regnes. Féu lo dit reptament devant del Papa, dient que si lo Rey de Castella tingués ànimo per a firmar que no fos traydor, lo Rey de Aragó, son senyor, se combatria ab ell dos a dos.

[f. 53v] Y que durà dit reptament molt de temps, fent-se cada dia devant lo Papa, y que havia determinat lo dit Rey de Aragó que si lo Rey de Castella acceptàs la batalla, de pendre per son companyó al dit noble Don Bernat Galceran de Pinós. Y perquè lo dit Rey de Castella no·l pugués rehusar, estava determinat fer-lo Rey de Mallorca, y assò perquè lo Rey de Aragó en sa persona era molt delicat, y que dit Don Bernat suplís per los dos. Però lo Rey de Castella se curà poc del dit desafiu, sols tingué cuydado de provehir y fortificar las fronteras del Regne de Múrcia.

---

354 *o:* enteneu «ho».

355 *tercer:* repetit a continuació i tatxat.

356 *de Pere:* repetit a continuació i tatxat.

357 *elegit:* escrit inicialment «eleagit», sent-ne tatxada la «a».

358 *ningú:* «u» tacada de tinta.

Casà primerament lo dit noble Don Bernat ab la noble Dona Aldonsa de Castro, la qual li aportà en dot entre altras cosas lo lloc de Guimerà, apar ab los capítols matrimonials fets y firmats a 25 de abril 1369, de la qual procreà als nobles Don Pedro de Castro y de Pinós y Dona Francisca, la qual casà ab lo noble Don Hugo de Cardona, senyor de Bellpuig, fill segon de Don Hugo de Cardona, primer comte de Cardona.

Per mort de la noble Dona Leonor de Castro, filla de Don Phelip de Castro y de Dona Joana, germana de Don Henric, Rey de Castella, la qual morí sens deixar fills, vingué a succehir en las baronias de Castro, y de Peralta la sobredita Dona Aldonsa de Castro, sa tia. Diu·ho Hierònym Sorita, libre 10, capítol 13.

En lo Arxiu Real de Barcelona, en lo memorial del Rey Don Pedro de número 13, foli 56, està continuat com lo dit Senyor Rey ab sa real carta feta en Çaragossa a 4 de juliol 1366, encomanà al dit Don Bernat los castells de Guardamar y de Callossa a ús y costum de Espanya, ab sos llochs y jurisdiccions, y també los llochs de Catral y Almoradí, situats en lo [f. 54r] térmens de Oriola, y que fassa seus tots los drets y rendas de aquells.

Lo dit Don Pedro de Castro y de Pinós, fill primogènit dels sobredits nobles Don Bernat y Dona Aldonsa, succehí en la casa de Castro, principalíssima y de molts vassalls en lo Regne de Aragó. Casà ab la noble Dona Joana de Tramecèn,[359] dels quals descendeixen los senyors de dita casa de Castro y los vescomtes de Évol. Del dit matrimoni procrearen a Don Phelip de Castro y de Pinós, dit «lo Barbut», que succehí en la casa de Castro, y a Don Pedro de Castro y de Pinós, que casà ab Dona Blanca de So, vescomtessa de Évol.

Pasar-se ha primer la descendència del dit Don Phelip lo Barbut per ser primogènit senyor de la casa de Castro, y després la de Don Pedro, fill segon, que casà ab la vescomtessa de Évol.

Lo dit Don Phelip de Castro y de Pinós lo Barbut, fill primogènit de Don Pedro, succehí a son pare en la casa de Castro. Casà ab Dona Madalena de Anglesola, de la qual procreà a Don Phelip, anomenat «lo Bo», a Don Jofre, a Don Godofré, a Dona Elieta, que casà ab Don Arnau de Çervelló, baró de la Lacuna, y a Dona Madalena.

---

359 *Joana de Tramecèn*: *c* afegeix una anotació al marge dret, referenciada amb la marca «⨦»: *Hija de don Gombal de Tramacet, señor de Frescano y otros lugares de Aragón, y de doña Urraca de Arenós, que avía depuis de viuda de éste casado con dicho don Bernardo Galceran de Pinós el Antiguo.*

Al dit Don Phelip de Castro lo Barbut lo succehí lo noble Don Phelip de Castro y de Pinós, dit lo Bo, son fill primogènit, lo qual casà ab Dona Leonor de Mendoça, de la qual procreà als nobles Don Phelip de Castro y de Pinós, dit «lo Pòsthumo», y a Dona Joana,[360] que casà ab Don Berenguer Arnau de Çervelló, baró de la Lacuna, son cosin germà.

Per mort del dit Don Phelip lo Bo, succehí en la casa de Castro son fill Don Phelip de Castro y de Pinós, anomenat lo Pòsthumo, [f. 54v] lo qual casà ab Dona Guiomar Manrique, filla del duc de Nágera. Aquest comprà de Dona Joana de Pinós y de Alagón, vescomtessa de Illa y de Canet[361], viuda deixada de Don Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, y senyor de las baronias de Pinós. Hereva que fou de son marit, fa dot y tots los demés crèdits tenia en la universal heredat de dit son marit, per rahó dels quals d'or y crèdits en virtut de dita compra entrà en possessió dels vescomtats de Illa y de Canet y baronias de Pinós. Tingué un fill il·legítim anomenat Don Pedro, lo qual casà ab Dona Catherina de Lanuça, y per contemplació del matrimoni li donà lo vescomtat de Illa. Morí sens fills llegítims axí lo dit Don Phelip lo Pòstumo com també son fill il·legítim Don Pedro, y los dos feren hereu a Don Berenguer Arnau de Çervelló, baró de la Lacuna, fill de Dona Joana de Castro, germana del dit Don Phelip lo Pòstumo.

Per ser morts sens fills[362], lo sobredit noble Don Phelip de Castro, dit lo Pòstumo, entrà en sa universal heretat com ha hereu llur lo noble Don Berenguer Arnau de Çervelló, baró de la Lacuna, fill de la noble Dona Joana de Castro y de Pinós, baronessa de la Lacuna, germana del dit Don Phelip lo Pòsthumo, y també com a hereu de Don Pedro de Castro il·legítim, prengué possessió del vescomtat de Illa. Lo qual casà ab Dona Joana de Çentellas.

Succehí als sobredits, axí en la casa de Castro y baronia de la Lacuna com en lo vescomtat de Illa, son fill Don Berenguer Arnau de Castro, de Çervelló y de Pinós, lo qual casà ab la noble Dona Leonor de Boixadós.

A estos succehí lo noble Don Berenguer, llur fill, lo qual casà ab la noble Dona Margarida[363] de Alagón, filla del comte de Sástago, de la qual [f. 55r] procreà als nobles Don Berenguer, Don Joan, Don Phelip, y a Dona

---

360 *Dona Joana:* s'interlinea de nou la marca «✠».

361 *Canet:* interlineat.

362 *sens fills:* segueix «legítims», tatxat.

363 *Margarida:* afegit a l'interlineat tot substituint «Ipòlita», que apareix tatxat.

Estefania, la qual per ser morts sos germans sens casar ha succehit en la casa de Castro y baronia de la Lacuna. Posseheix també solament per crèdits lo vescomtat de Illa.

La dita Dona Estefania de Castro, de Çervelló y de Pinós, casà ab Don Martí de Espés y de Alagón, del qual procreà a Dona Margarida de Castro y de Çervelló, única filla dels sobredits, la qual ha casat ab lo Egregi Don Francisco de Moncada, comte de Osona, mayorazgo del Excel·lentíssim Don Gastó de Moncada, marqués de Aytona, y vescomte de Bas, y de[364] Cabrera.

Esta és la descendència dels senyors de la casa de Castro. Posarem consecutivament la dels vescomtes de Évol.

Don Pedro de Castro y de Pinós fou fill segon de Don Pedro de Castro y de Pinós y de Dona Joana de Tremecèn. Casà ab la noble Dona Blanca de So, vescomtessa de Évol, de la qual procreà los nobles Don Guillem, Don Joan, que fou cardenal,[365] a Don Pedro y a Don Ivany, que casà ab Beatriu de Salt.

Succehí·ls en lo vescomtat de Évol son fill primogènit Don Guillem de So de Castro y de Pinós, lo qual casà ab Dona Estefania Carròs y de Arborea, de la qual procreà a Don Francisco, a Don Phelip y a Don Pedro, que casà ab Dona Joana de Castro y Salt, sa cosina germana, filla de Don Ivany de Castro.

Al sobredit Don Guillem li succehí en lo vescomtat de Évol son fill[366] Don Francisco de Castro, de So y de Pinós, lo qual casà ab Dona Aldonsa Roig, de la qual procreà a Don Francisco.

Lo dit Don Francisco succehí a son pare Don Francisco en [f. 55v] lo vescomtat de Évol. Casà ab Dona Leonor de Castro y Salt, filla de Don Ivany de Castro, sa tia valenciana, de la qual procreà lo espectable Don Guillem Remon[367] de Castro, de So y de Pinós, y a Don Alonso.[368]

Succehí lo dit Don Guillem en lo vescomtat de Évol a son pare Don Francisco. Lo qual casà ab Dona Aldonsa de Aragó, de la qual procreà al noble Don Phelip.

---

364 *de:* interlineat.

365 *cardenal:* s'interlinea la marca «+o», que fa referència a la següent anotació del marge dret: *Agrigentino, creado per lo Papa Alexandre sisè.*

366 *son fill:* interlineat.

367 *Remon:* afegit a l'interlineat.

368 *Don Alonso:* segueix «Obispo de Huesca», afegit per una altra mà, probablement la de *c*.

Lo dit Don Phelip de Castro, de So y de Pinós, fill dels sobredits, fou vescomte de Évol. Casà dos voltes. La primera, ab Dona[369] Ipòlita[370] de Heredia[371], de la qual procreà a Don Pedro. La segona, ab Dona Anna de Aragó, filla del duc de Villarmosa, de la qual procreà a Don Gaspar.

Per mort del sobredit Don Phelip, succehí en lo dit vescomta de Évol Don Pedro, fill primogènit del dit vescomte, lo qual morí sens casar.

Succehí en lo dit vescomtat de Évol per ser mort sens casar lo sobredit Don Pedro, son germà Don Gaspar de Castro de So y de Pinós, fill segon del sobredit Don Pelip[372], al qual lo Rey senyor nostre Don Phelip tercer en l'any 1599 li donà títol de comte de Guimerà. Ha casat ab la noble Dona Isabel de Erill, filla del Egregi Don Phelip de Erill, primer comte de Erill.

Aquesta és la descendència de Don Pedro de Castro y de Pinós, fill primogènit de Don Bernat Galceran de Pinós y de Fonollet, dit lo Antic, y de Dona Aldonsa de Castro, primera muller, dels quals descendeixen tots los sobredits senyors de la casa de Castro y los vescomtes de Évol.

En lo llibre o registre 5 de las *Cartas*, foli 83, número 15, lo qual està [f. 56r] recondit en lo Arxiu Real de Barcelona, està continuat un acte de carta de gràcia, feta al Senyor Rey Don Joan en l'any 1388 per lo sobredit noble Don Bernat Galceran de Pinós, de la jurisdicció,[373] ost y cavalcada, que lo dit Senyor Rey li vengué sobre la honor de Blega y alguns castells situats en lo Regne de Aragó per tres mil florins.

Mort lo sobredit Rey Don Joan, fill primogènit del Rey Don Pedro, lo qual mori desastradament anant a casa en l'any 1396. Estant[374] a les hores lo infant Don Martí, son germà, en la guerra de Sicília, Don Ínigo de Vallterra, arcabisbe de Tarragona, lo sobredit Don Bernat Galceran de Pinós y los concellers de Barcelona foren a la duquessa de Momblanc, muller del dit senyor infant Don Martí[375], y la aportaren al Palau Real, hahont la hobeiren com a Reyna y senyora en absènsia de son marit. De

369 *Dona:* interlineat.

370 *Ipòlita:* afegit a l'interlineat substituint el nom d'«Aldonsa», que apareix tatxat.

371 *Heredia:* interlineat, substituint així el cognom «Aragó», tatxat.

372 *Pelip: sic.*

373 *jurisdicció:* a continuació hi ha «de», tatxat.

374 *Estant:* «t» final sobreescrita damunt d'una «a».

375 *Martí:* «M» sobreescrita al damunt d'una «m».

què restaren sentits los altres regnes de tal fet, però passà axí, diu ho Pere Tomic, capítol [...].[376]

Hierònym Sorita, libre 10, capítol 56, diu que la dita Reyna manà juntar en son Palau Real als dits Don Ínigo de Vallterra, arcabisbe de Tarragona, al dit Don Bernat Galceran de Pinós y altres, per a consellarse ab ells en las cosas més importants durant la absència del Rey Don Martí, son marit. Y perquè la Reyna viuda, muller del dit Rey Don Joan, deya y adverave que restava prenyada del Rey son marit, se desliberà que los dits archabisbe y Don Bernat de Pinós, acompanyats de dos ciutadans honrats de Barcelona, fosen a saber de la dita Senyora Reyna Dona Violant si restave prenyada del dit *quondam* Senyor Rey. Y responent-los que restave prenyada, los dits li notificaren que per part del present Principat havian de assistir y servir-la quatre senyoras principals que la Ciutat de Barcelona havia elegit [f. 56v] per a que la servissen fins a tant que Nostre Senyor fos servit que hagués parit, y axí no·y hagué més memoria de prenyat.

En lo mes de maig 1397, lo Rey Don Martí vingué de Sicília, desembarcà en Badelona, y ospedà·s en la casa que vuy és del noble Don Pedro de Sencliment y de Pinós. Y aquí va oyr al arcabisbe de Çaragossa y altres, los quals ab embaixada per part del Regne de Aragó requiriren al dit Senyor Rey Don Martí ab acte autèntic que anàs a coronar-se a la ciutat de Çaragossa y a complir tot allò en què estave obligat. Assò passà estant presents ab dit Senyor Rey lo dit Don Bernat Galceran de Pinós, Don Berenguer de Cruilles, Don Grau Alemany de Çervelló, Don Hugo de Santapau y altres, com o diu Hierònym Sorita, libre 10, capítol 62.[377]

Diumenge a 13 de abril 1399, se coronà ab gran pompa y solemnitat en la ciutat de Çaragossa lo dit Rey Don Martí. Eran los qui aportaven las insígnias y ornaments reals lo marquès de Villena, lo comte de Prades, lo comte de Dénia, lo comte de Empúries, Don Jayme, fill del comte de Urgell, lo comte de Pallars, Don Pedro de Empúries, lo almirant Don Joan de Cardona, Don Hugo de Cardona, lo vescomte de Illa y Canet, un fill del comte de Pallars, lo alferes de Navarra, y lo sobredit noble Don Bernat Galceran de Pinós, diu·ho lo mateix autor Sorita, libre 10, capítol 68.

Diu lo mateix Sorita, libre 10, capítol 85, que en la guerra que lo dit Rey tingué ab los sarts per sa rebel·lió, que lo dit Don Bernat de Pinós serví

---

376 Manca el número de capítol.

377 *62:* prèviament repetit, tatxat i esborrat.

al Rey ab sas gents, y que acometent lo exèrcit la vila de Sant Laurin, que lo comte de Modica y lo dit Don Bernat de Pinós ab sas companias, on entraren y rendiren lo castell, lo qual era molt fort.

[f. 57r] A 7 de maig 1396, en lo castell de Guimerà, en poder de Andreu Granell, notari de Momblanc, Don Pedro de Castro y de Pinós, fill primogènit del dit Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Antic, y de Dona Aldonsa de Castro, renuncià al dit son pare qualsevol dret li pogués competir sobre las baronias de Pinós. Pretengueren sos descendents del dit Don Pedro que per rahó de la donació que lo dit Don Bernat féu en los capítols matrimonials als fills del primer matrimoni de tots sos béns presents, y per venir que tenien acció[378] y dret en los vescomtats de Illa y de Canet y baronias de Pinós y demés béns del dit Don Bernat lo Antic, y no los descendents de Don Bernat de Pinós lo Cavaller, fill segon y de altre matrimoni del dit Don Bernat lo Antic. Y perquè lo dit Don Bernat de Pinós lo Antic en dita donació feta en los capítols matrimonials del dit primer matrimoni no·s va reservar ni·s retingué cosa alguna, se declarà en la Real Audiència[379] en la sentència se donà dels vescomtats de Illa y de Canet en favor del noble Don Pedro Galceran de Pinós y de Fonollet a 26 de octubre de 1555, que dita donació era de ningun valor, com se pot veurer en dita sèntia[380], la qual se litg foli 129.

Casà segonament lo dit Don Bernat Galceran de Pinós lo Antic ab Dona Urraca de Arenós, de la qual procreà a Don Bernat Galceran de Pinós y de Fonollet, dit «lo Cavaller», del qual havem de tractar y de sos descendents, lo qual succehí y possehí los vescomtats de Illa y de Canet y las baronias de Pinós. Direm assí dehont tingué principi esta noble y antiga família de Arenós. Ceytubecet, Rey que fou de València al tems que lo Rey Don Jayme la conquistà, se féu cristià y se anomenà Vicens. Y lo dit Rey en Jayme lo tingué [f. 57v] ab molt gran estima, como apar ab un acte que lo dit Don Vicens concedí al bisbe de Sogorb. Donà·se·li la baronia de Arenós, y de ella prengué lo apellido de Arenós, ab molts castells y vilas. Y de aqueix devallen los de tan il·lustre família, diu·ho Sorita, libre 3, capítol 25.

Casà tercerament lo dit Don Bernat Galceran de Pinós lo Antic ab la nobla Dona Sanxa de Melany, filla única de Don Hugo[381] de Moncada y de

378 *acció:* a continuació, tatxat, «en los».

379 *Real Audiència:* segueix «en», tatxat.

380 *sèntia:* hauria de dir «sentència».

381 *Hugo:* ratllat i substituït per «Roger», afegit a l'interlineat per una mà diferent d'*a*.

Dona Beatriu de Melany, senyora de la baronia de Melany y Vallfogona, del castell de Cartellà y de forsa de Grions,[382] de la qual procreà a Don Remon de Pinós y Melany y a Dona Beatriu, la qual casa ab Don Joan de Bardaxí, del Regne de Aragó, camarlenc del Senyor Rey y fill primogènit de Don Berenguer de Bardaxí, senyor de Sayde, y de Dona Isabel, muller de aquell, com apar ab los capítols matrimonials de dits Don Joan y Dona Beatriu, testificats y presos per Arnau de Calbo, notari públic de la ciutat de Çaragossa, a 18 de abril de 1414. Direm part de la descendència de la dita Dona Sanxa de Melany, que sos descendents han obtingut títol de comtes de Vallfogona, y s'és vinguda a unir dita noble familia ab la família y casa de Pinós.

Sibilia, comtessa de Empúrias y vescomtesa de Bas, tingué tres fills. Pons[383] Hugo, que succehí a son pare en lo comtat de Empúries y vescomtat de Bas, Remon de Empúries, del àbit de Sant Joan. Tingué altre fill hagut del primer matrimoni, anomenat també Remon, de Melany.

Remon de Palaciolo comprà de la senyora Pola, filla de Guillem de Croxillo y de Agnès de Saportella, tots los drets y accions tenia en los castells de Melany y de Laers, y tot la que tenia en la honor de Vallfogona, y tots los drets tenia en los béns paternals y maternals per preu de dotse mil y sinc cents sous Barcelonesos, com apar ab acte està [f. 58r] en la notaria de Castelló de Empúries a 3 dels idus de abril del any de 1233.

E a 5 de las calendas de abril 1280, en poder de Pere, clergue de Campís, rector de la parròquia de Preses, notari públic de Bas, la dita nobla Sibilia, comtessa de Empúrias y vescomtessa de Bas, vengué a Dalmau de Palaciolo lo castell de Melany y tot lo dret que tenia en lo terme y montanya del dit castell, y tot lo que Arnau de Corsaví tenia per dita comtessa en lo dit castell y terme, ab tota la jurisdicció sivil y criminal. Y més, li vengué tot lo dret y domini que tenia en las parròquias de Laers y Puigmal y térmens de aquellas ab tota jurisdicció sivil y criminal, y de altra part li vengué tota la vall de Vallfogona y drets de aquella ab lo mer imperi per preu de trenta sinc mil sous Barcelonesos. Y als 10 de las calendas de juny 1281, en poder de dit notari, lo dit Dalmau de Palaciolo comprà de Aranu de Corsaví, cavaller, lo castell de Melany ab sas muntanyas y pertinèncias, per preu de quoranta

382 *forsa de Grions:* anotació al marge esquerre, referenciada «+o»: *Com apar ab los capítols matrimonials fets y firmats en lo castell de Cartellà a 15 de abril 1387, en poder de Guillem de Dons, notari de Girona.*

383 *Pons:* interlineat tot substituint «to», que apareix tatxat.

set mília sous Barcelonesos. En dit any, en poder de dit notari, Geralda de Corsaví, muller de dit Arnau, lloà y confirmà la dita venda per rahó de sa dot, y Hermisenda, germana de dit Corsaví, la firmà per rahó de sa llegítima. També la firmà Bernat Hugo de Cabrera.

Als 4 de agost 1286, en poder de Pere Perpinyà, notari de Empúries, Pons Hugo, comte de Empúries y vescomte de Bas, lloà y confirmà al dit Dalmau de Palaciolo tota la venda o vendas que Sibilia, comtessa de Empúrias, sa mara, y altros, havian fet al dit Palaciolo dels castells, honors, muntanyas de Melany, Vallfogona, parròquias de Laers y de Puigmal. Y als 9 de las calendas de fabrer 1287, en poder del mateix notari, lo dit Pons Hugo, comte de Empúrias, donà llicència y facultat[384] [f. 58v] al dit Dalmau de Palaciolo per a que puga donar, deixar o permutar a Remon de Melany, mitg germà de dit comte y fill secular de la dita Sibilia, comtessa, lo castell de Melany ab totas sas pertinèntias y muntanyas, tota la vall de Vallfogona ab totas sas pertinèncias, parròquias de Laers y Puigmal,[385] y que puga heretar de totas las ditas cosas lo dit Remon de Melany, son germà.

Lo dit Remon de Melany succehí a totas las sobreditas cosas al sobredit Dalmau de Palaciolo. Tingué de sa muller a Pere de Melany, que li succehí, y a Leonor, que casà ab Aymeric de Çentellas.

Mort que fou lo sobredit Remon de Melany, li succehí Pere de Melany, son fill, lo qual casà ab Costansa, senyora del castell de Curull y casa del Vilar, de la qual procreà a Pere o Pericó de Melany y a Remon de Melany. Al qual lo Rey Alfonso lo envià en lo any 1327 a Fransa per tractar lo casament de Dona Violant, sa neboda, filla de Don Jayme 2, son germà, que després li succehí en lo regne de Aragó, ab Carlos de Ebreus que era cosin germà del Rey de Fransa. Y no tingué effecte. Y també per a que requiris al dit Rey de Fransa manàs al senescal de Tolosa y Cascassona[386] no donàs lloc que sas gents inquietassen als del comtat de Pallars, diu·ho Sorita, libre 6, capítols 67 y 72. També lo envià ab embaixada a Joan, Rey de Boèmia y Polònia, fill del Emperador Henric, diu·ho dit Sorita, libre 7, capítol 2.

Per mort del dit Pere de Melany succehí en la dita baronia Pere o Pericó de Melany, lo qual casà ab Brunisenda de Cartellà, filla de Dalmau

384 *facultat:* separació per canvi de foli.

385 *Puigmal:* la «i» està sobreescrita al damunt d'una segona «u».

386 *Cascassona: sic.*

Remon Xammar y de Geralda de Cartellà, lo qual li aportà en dot los castells de Cartellà y Tudela, serca de Girona.

Beatriu de Melany, filla única dels sobredits, succehí a sos pares en la[387] [f. 59r] baronia de Melany y en los castells de Cartellà y Tudela. Casà ab Roger de Moncada, del qual procreà a la dita Sanxa de Melany, tercera y última muller que fou del sobredit Don Bernat Galceran de Pinós y de Fonollet, lo Antic.

A 19 de octubre de 1399 ab gran solemnitat se féu la translació dels gloriosos màrtirs Sant Celidoni y Sant Armenter, los quals estaven en lo lloc de Sallers. Y foren trasladats en la iglésia de Sant Miquel, de la vila de Cardona, per haver-los demanats ab gran istància Don Joan Remon Folc de Cardona, comte de Cardona, al sobredit Don Bernat lo Antic, son consogre,[388] per ser lo dit lloc de Sallers haont estaven dits cossos sants de dit Don Bernat de Pinós.

A 7 de abril 1418, en poder de Guillem Teixidor, rector de la parroquial isglésia de Sant Esteve de Bagà, lo sobredit noble Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Antic, féu testament, lo qual se llitg en lo primer procés dels vescomtats de Illa y de Canet, foli 149. Posar-se ha assí la clàusula hereditària de dit testament:

«En nom de Nostre Senyor sia amén coneguda cosa. Sia a tots universalment que la humana creatura per sos mèrits no ha que respongue a son Creador, e per so lo divinal juhí desijador, ans és tant solament la misericòrdia de Nostre Senyor Deus demanedora, e als savis se perté les coses esdevenidores cogitar e emaginar en aquellas que com lo fill de Déu la porta de la cort de humana natura farà demanar tròpia la ànima de la creatura aparellada de metre·s en comanda sua. E com a quiscuna persona de qualsevol condició vulla que sia mentre és en la present vida se pertanga de disposar dels béns que Déu li ha comanat, e lícitarment ordenar de aquells segons sa disposició de sa persona, mayorment com [f. 59v] la mort és comuna axí als barons e grans senyors com als altres de menor condició, perquè nenguna persona per pahor de morir ne turbació de malaltia corporal no deu estar de retre justa a nostre senyor Déu. E per tant nós, en Bernat Galceran de Pinós, se-

387 *en la:* reclam, tot i que en la mateixa línia.

388 *son consogre*: flanquejat mitjançant dues «+», que remeten a la següent anotació al marge dret, obra de *c*: *No pudo ser* [*su*, afegit sobre la línia] *consuegro del conde de Cardona Don Bernardo de Pinós l'Antic sino·l de Pere [de Castro, de So], Pinós el antic, llamado Pera Galceran de Pinós.*

nyor e hereter proprietari de la casa e baronias de Pinós, de Mataplana, de la Portella e de la Vall de Toses, cobejam les coses demunt cumplir, e desijam los goigs de Paradís ab los Sants possehir, en estament de sana pensa e perfeyt enteniment, per la gràcia de Déu constituhit, en alguna malaltia corporal detingut, havent paraula sensera[389] perfeta, fem e ordenam nostre testament dels béns nostres, cassam e anul·lam altre nostre testament fet vivint la[390] noble Sanxa, cara muller nostra, a la ànima de la qual Déu per sa mercè don repòs, per la mort de la qual nos convé a mudar altre testament en lo qual nostra voluntat darrera e dels nostres béns disposició e ordinació sia atrobada. E en lo present testament nostre elegim marmessos nostres e de aquesta darrera voluntat executors, etc. E com institució de hereter sia cap e fundament de tot testament, e per amor d'asò fem e instituhim hereter nostre universal de las baronias de Pinós, de Mataplana, e de la Portella, e de Roset, e de la vall de Toses, e de tots los castells, llochs, masos, jurisdiccions, sensos, delmes, pertinències e drets de aquells, e encara de qualsevulla drets e béns a nós pertanyents e pertànyer devents ara o en esdevenidor en qualsevulla altres coses, viles, castells e béns de qualsevulla lley, estament, preheminència o dignitat sian, o encara sian de menor preheminència que los demunt anomenats, axí per vincles, substitutions, successions ab testament e ab intestat, fideicommissos, leixes, donacions, com per altres qualsevulla drets, causes o rahons, títols, forma o manera en qualsevulla[391] [f. 60r] nom se poguessen anomenar, e en tots altres béns e drets meus, axí mobles com immobles e simovents haguts e avadós, instituhim a nós hereu universal lo noble en Bernat Galceran de Pinós, cavaller, fill nostre molt car. E si lo dit Bernat Galceran en tems de nostra fi no viurà, so que Déu no vulla, substituhim a ell e a nós instituhim hereter nostre universal, lo fill seu Galceran, mayor a dret de sos membres e que hage seny natural. E aprés del dit Galceran, altre fill seu mascle Francesc Galceran. E, per consegüent, los altros fills mascles qui del fill car nostre en Bernat Galceran exiran, lo hu aprés l'altre havent seny natural axí com dit és, e que sien ledesmes e naturals e de legal matrimoni nats. E si lo dit Bernat Galceran, fill nostre, en tems de la nostra mort viurà e la heretat nostra pendré no volrà, o la prenia e moria quantquequant sens infants mascles qui no fossen de llegítim matrimoni procreats, o ab infants mascles qui morissen en pupillar edat,

389 *sensera:* a continuació, tatxada, «e».

390 *la:* segueix «no», tatxat.

391 *qualsevulla:* separada pel canvi de foli.

en aquell cas substituhim al dit Bernat e a nós hereter universal instituhim en Remon Galceran, fill nostre e de la noble Sanxa, muller nostra, si ladoncs viurà, e los fills mascles lo hu aprés l'altre qui del dit Remon exirà havent bon enteniment e ésser a drets de sos membres. Axí mateix, si lo fill o[392] fills del dit nostre fill car en Bernat Galceran morien quantquequant sens infants mascles o ab infants de llegítim matrimoni procreats que no vinguessen a perfeta edat, o que no fossen a drets de membres o fossen torbats de enteniment, en aquell cas substituhim a ells e a nós instituhim hereter universal lo dit[393] Remon Galceran si ladons viurà. E si no viurà aquell fill mascle qui ladoncs viurà del dit Remon Galceran havent bon enteniment segons dit és, e ésser a dret sos membres, e si lo dit Remon no haurà fill mascle, substituhim a ell e[394] a nós instituhim[395] [f. 60v] hereter universal a Pere Galceran de Castre, nét[396] nostre, fill de Don Pedro Galceran de Castre, fill nostre mascle, mayor de dies, qui ladoncs viurà. E si lo dit Don Bernat Galceran en lo tems de la nostra mort no viurà e viurà fill o fills seus ledesmes e naturals e de legítim matrimoni procreats, que sien hereters a nós e substituhits a ell segons dit és. E si dit fill o fills no volien pendre la heretat o la prenian e morien en pupillar edat, en aquell cas substituhim a ells e a nós instituhim lo dit Remon Galceran, e aprés d'ell sos fills mascles, axí com dit és. E si lo dit Remon no viurà o viurà e la heretat pendre no voldrà, o la prenia e moria quantquequant sens fills mascles o ab fills mascles ledesmes e de legítim matrimoni procreats qui no vinguessen a perfeta edat, en lo dit cas substituhim a ell e a nós instituhim hereter universal lo dit Pedro Galceran, nét nostre, fill del dit Don Pedro Galceran, fill nostre ledesme e de legítim matrimoni procreat, qui adoncs[397] viurà. E si lo dit Remon Galceran no viurà e viurà fill e fills seus ledesmes e naturals e de legítim matrimoni nats, que sien hereters segons dit és. E·ll dit fill o fills no volien pendre la heretat o la prenian e morian quantquequant sens infants mascles, o ab infants qui no vinguessen a perfeta edat, en aquell cas substituhim a ells e instituhim a nós hereter universal lo dit Pedro Galceran de Castre, fill de Don Pedro Galceran de Castre, fill nostre desús dit e de la nobla na Aldonsa,

392 *Axí mateix, si lo fill o:* subratllat; la «o» es repeteix al començament de la línia següent.

393 *lo dit:* a continuació, tatxat, «Req».

394 *ell e:* corriment de tinta.

395 *instituhim:* separada pel canvi de foli.

396 *nét:* afegit sobre la línia, substitueix «fill», que apareix tatxat.

397 *adoncs:* manca una «l» al començament.

muller nostra *quondam*, ab tan condició, que ell se hage de anomenar «de Pinós» e port armes de Pinós soles sens ninguna mescla, e tots los seus descendents, com fos a nós cosa molt greu de una casa tant antiga com és la casa de Pinós perdre's per ninguna rahó nom e senyal de Pinós. E si lo dit Pedro Galceran, fill del dit Don Pedro Galceran, assò acabadament no complia, no·l heretam de res sinó de vint sous. E en cas que·l dit Don Pedro Galceran, fill del dit Don Pedro Galceran, no viurà o viurà e la dita heretat pendre no voldrà, o [f. 61r] la pendrà e sens infants mascles de legítim matrimoni procreats moria, en aquest cas al dit Pere Galceran desús dit substituhim e a nós instituhim Don Pedro Galceran, fill nostre, hereter universal, sots tal condició, que lo dit Don Pedro, fill nostre, de sa vida puga portar armes segons vuy les portam nós, en lo mitg partides de Pinós e de Castre, e aprés son obte tots los qui aprés vindran qui sien hereus de las baronias de Pinós, e de Mataplana, e de la Portella, e de la vall de Toses, hagen aportar senyal estès de Pinós en mitg partides, axí com nós vuy les aportam. E si les coses desús dites no són complides segons nostra ordinació, e lo dit Don Pedro Galceran, fill nostre, convendrà a morir sens fills mascles llegítims e de legítim matrimoni procreats, segons les clàusules, heretaments e vincles demuntdits en los altres fills posades, en aquell cas al dit Don Pedro Galceran, fill nostre, substituhim e a nós instituhim hereter universal Beatriu, filla nostra e de la dita nobla na Sanxa. Emperò volem que si la dita Beatriu, filla nostra, mascles aurà hu o dos o més, que lo hu de aquells fassa hereu apartadament de las ditas baronias e vall, prenent nom e senyal de Pinós aquell e tots los seus descendents. E declaram[398] nostra intenció que volem que mascles hereten nostres béns, e hereten en defalliment de mascles la dita nostra filla Beatriu ab les consdicions desúsdites hereter universal a nós instituhim. E volem que en cas que tots los susdits[399] fills, e filla, néts e besnéts desús nomenats e expressats defallissen, so que Déu no vulla, que las ditas baronias e vall e altres drets a nós pertanyents e pertànyer devents, tornen al pus prop mascle del linatge nostre e parentela de part de nostre pare.[400] E aquell en aquest cas a tots los demundits substituhim e a nós instituhim hereter universal, prenent emperò nom e senyal estès de Pinós, e no en altra guisa. *Item*, nostra [f. 61v] intenció final declarants, diem

398 *E declaram:* subratllat.

399 *E volem que en cas que tots los susdits:* subratllat.

400 *tornen al pus prop mascle del linatge nostre e parentela de part de nostre pare. E aquell en aquest cas:* subratllat.

y volem que fembra no puixa succehir en la dita nostra heretat[401] si doncs no[402] morien tots los mascles descendents per dreta línea, segons demunt és dit y especificat. *Item*, és nostra intenció que la successió que fem dels fills, néts e besnéts nostres se dega e hage entendre ab que no fossen en religió ne affollats de llurs membres e hagen bon enteniment. E aquesta és nostra clara e darrera voluntat. *Item*, està en veritat que per so que nostre hereu desús escrit fos pus ferm, e que sens contrast o debat possehís las ditas baronias de Pinós, de Mataplana, e de la Portella, e vall de Toses, havem volgut que·ls vassalls nostres de ditas baronias e vall hagen fet homenatge e jurat de seguir nostre testament, tant com toca heretament e vincles de aquell. Assò apar ab carta pública presa per lo notari de la iglésia de Bagà o per en Pons Pelós, notari de la nostra cort. E lo sagrament e lo homenatge se féu en defenció de nostre hereu si ningú y metrà contrast, e per cumplir nostra voluntat tant com toca a vincles, perquè fem menció assí per memòria de nostre hereter desúsescrit, perseverant tostems en la[403] ordinació demunt escrita. *Item*, volem e manam que so qui és en lo testament de mosèn Pere Galceran, frare nostre, e de Madona Marquesa de Fonollet, mare nostra, e d'en Galceran e d'en Berenguer Galceran, frares nostres, sia axí cumplit com en aquells se contente, e confirmam e lloam la voluntat del dit mosèn Pere Galceran, frare nostre, contenguda en son testament, sobre la satisfacció dels dits, e·n descarregam de tot en tot la nostra ànima. *Item*, volem e ordenam que aquest present nostre testament e ordinació per nós ara darrerament feta e ordenada valga e valega per dret de testament, e si per via de testament no valia o valer no podrà, volem e manam que valega ara o en esdevenidor per via de codicil o per testament nuncupatiu[404] [f. 62r] o per altra qualsevol[405] altra darrera voluntat, revocants tots altres testaments, ordinacions de testaments sa en rera per nós fets, car aquest present nostre testament nuncupatiu e darrera voluntat nostra tot sol volem e manam ésser valedor, e no altre. Retenim- nos emperò que lo present testament no mudada substància sia dictat a ordinació e coneixensa de homs elegidos per los dits nostros marmessós, so és, d'en Pons Descallar, e per mosén lo abat de Ripoll, e per lo pabordre de Lilet qui ara és, o per lo rector de

---

401 *que fembra no puixa succehir en la dita nostra heretat:* subratllat.

402 *no:* interlineat, potser per *b*.

403 *en la:* segueix «or».

404 *nuncupatiu:* separació deguda al canvi de foli.

405 *[-]patiu o per altra qualsevol:* subratllat.

Bagà, e asspò fem com confiam dels desús dits de llur bona e ferma amistansa, e més de llur conciència. E per so com nós haiam ordenat lo dit testament o, darrera voluntat de nostre cap, e nós no haiam ordenat lo dit testament o darrera voluntat de nostre cap, e nós no haiam sciència ninguna, e desijam que nostra voluntat se seguesca segons demunt és escrit e manat e ordenat en guisa que valla per fallensa de nenguna paraula que expressament fos necessària en la present ordinació, volem que los dits savis ho complescan, elegidos segons és dit, no mudada sustància. E aquesta és nostra darrera voluntat, la qual volem que valla per dret de testament, e si no podrà valer per dret de testament, volem que valga e valer pusque per dret de codicils o en altra qualsevol manera o forma que mills valer puixa de dret e tenir. E volem que del present nostre testament sien fetes e lliurades per lo notari deiús escrit a nostres marmessos e hereu e altres a qui·s pertanga tants originals testaments com ne sien demanats. Fet fonc e fermat lo present testament en la vila nostra de Bagà, a set del mes de abril 1418. + Sig+na de nós, en Bernat Galceran de Pinós, testador demuntdit, qui lo present nostre testament lloam, aprovam e firmam. Testimonis qui pregats e apellats foren presents a la ferma del dit testament: los discrets mosèn Jaume Saborit, prevere beneficiat en la iglésia parroquial de Guimerà, mosèn Antoni Companyó, prevere [f. 62v] beneficiat en la capella de Sant Antoni de la Pobla de Lilet, e los Venerables Remon de Marlès, Joan de Pujo, donsells, Pere de Camarosa, cambrer, Joan Peres, barber, e Omger de Salanova, reboster, tots comensals de la casa de dit noble senyor. *Sig+num mei, Guillermi Textoris, rectoris ecclesie Santi Estefani de Bagano et notarii publici parroquie eiusdem, qui firme dicti testamenti sic in romano per dictum nobilem testatorem traditi requisitus interfui eaque escribi et clausi*».

Pretengué lo vescomte de Évol, descendent del fill mayor del dit testador, Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Antic, y de Dona Aldonsa de Castro, primera muller de aquel, que en virtut del sobredit testament havia de succehir en los vescomtats de Illa y de Canet y en las baronias de Pinós, per ser acabats los fills mascles de Don Bernat Galceran de Pinós, dit[406] lo Cavaller, fill y hereu de dit testador, y que Dona Joana Estefania de Pinós, besneta de dit testador y neta de Don Bernat lo Cavaller,[407] co sos fills mascles de dita Dona Joana Estefania no podien succehir en virtut de dit testament, que esclou les donas havent-y descendents mascles, de fills mascles de

406 *dit:* «d» inicial sobreescrita al damunt d'una «p».

407 *Cavaller:* «r» tacada.

dit testador. Del que prengué molt gran engany, perquè en la Real Sentència se donà en lo any de 1555 al espectable Don Pedro Galceran de Pinós y de Fonollet adjudicant-li los vescomtats de Illa y de Canet, no·s hagué rahó del dit testament, sinó sols de la donació feta per dit Don Bernat lo Antic a son fill Don Bernat, lo Cavaller, com és de veurer en dita Sentència Real, la qual se llitg foli 129. Y encara que vuy en dia los descendents mascles[408] de dit vescomte de Évol pretengan que las baronias de Pinós li han de ésser adjudicades en llur favor en virtut del testament del dit Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, dit lo Cavaller, [f. 63r] lo qual se llitg foli 106, en què disposa que faltant fills mascles de sos fills mascles, que en la successió de las baronias de Pinós sie servat lo testament de son pare Don Bernat lo Antic, y que, per tant, tindria acció en ditas baronias de Pinós lo vescomte de Évol, descendent de dit Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Antic, per línea masculina de pare a fill. Sempre respon-se que en dos maneras li obsta dita acció en ditas baronias. La primera, que las ditas baronias han de estar unidas sempre[409] ab los dits vescomtats de Illa y de Canet, de tal manera que lo qui serà senyor dels vescomtats sia senyor de ditas baronias en virtut de una clàusula de la donació que dit Don Bernat lo Antic fa a son fill Don Bernat lo Cavaller dels dits vescomtats de Illa y de Canet, la qual se llitg foli 101. Y la clàusula és del tenor següent: *Adiicientes gratis et ex*[410] *certa siencia pro inde et consulte ac etiam spontanea voluntate, volentes et asserentes serie eiusdem instrumenti, quod vos, dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinos, filius noster, post obitum nostri sitis dominus* de la casa de Pinós, *ex quo estis dominus dictorum vicecomtatum de Illa et de Canet et quicumque ex filiis vostris post obitum vestri fuerit dominus dictorum vicecomtatum de Illa et de Canet, volumus et expresse concentims*[411] *sit et dominus* de la casa Pinós.

Per hont se veu clarament que lo dit Don Bernat lo Cavaller no pogué disposar que en ditas baronias de Pinós fos seguit lo testament de son[412] pare, pus ab dita donació y clàusula està acquisit lo dret als fils de dit Don Bernat lo Cavaller: que aquell que serà senyor dels dits vescomtats sie també senyor de la casa de Pinós. Obste·li més avant al dit vescomte de Évol aquella

408 *mascles:* afegit a l'interlineat.

409 *sempre:* interlineat.

410 *nostra:* interlineat per *b*.

411 *concentims:* hauria de ser «concentimus».

412 *son*: «s» sobreescrita al damunt d'una «d».

clàusula del dit testament de Don Bernat Galceran de Pinós lo Cavaller, en què diu: «Ordenants e prohibints,[413] [f. 63v] e tal és nostra intenció, que en la dita nostra heretat e béns no succehesca ne puxe succehir ne heretar algú qui sie o fos o entràs en sacrees òrdens o en orde de religió, ne algú o alguns dels fills del dit Don Pedro de Castre, nebot nostre, vuy vescomte de Évol, que sie o sien vescomtes de Évol», la qual se llitg foli 112.

Per mort del últim Don Pedro de Fonollet, vescomte de Illa y de Canet, lo qual morí en lo any 1423 sens deixar fills ni descendents, los dits vescomtats de Illa y de Canet foren posats en secrest, y també Castell-Nou, com apar en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà, en lo registre de número 28, foli 32, en lo qual està dita aprenció. Y en lo dit registre de número 28, foli 131, està continuada una provisió del Rey Don Alfonso sobre los llochs de Sant Feliu d'Amunt y d'Eval, ab la qual consta que dits llochs són dels vescomtats y que estan empenyats.

Als 25 de mars 1425 lo dit Don Bernat Galceran de Pinós y de Fonollet lo Antic obtingué una provisió real del Rey Don Alfonso, en què manà al procuador real de Rosselló que alse lo secrest posat en los vescomtats de Illa y de Canet, y que d'ells pos en possessió al dit noble Don Bernat Galceran de Pinós lo Antic o a son llegítim procurador, la qual és del tenor següent:

Alfonsus,[414] *Dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valentie, Mayoricarum, Sardinie et Corcice, comes Barcinone, dux Atenarum et Neopatrie ac etiam comes Rossilionis et Çeritanie, dilectis consiliariis et fidelibus nostris gubernatori et procuratorii regio ceterisque officialibus comitatuum Rossilionis et Çeritanie, et eorum locatenentium nec non castellanis, castlanis seu alcaydis, iustitiis, juratis, consulibus, vassallis et hominibus seu incolis et habitatoribus vicecomtatuum Insule*[415] [f. 64r] *et de Caneto, et castrorum, villarum et locorum seu terrarum eorundem, salutem et dilectionem. Quia ex non nullorum inspectione documentorum signanter testamentorum et ultimarum voluntatum quondam vicecomitum Insule et de Caneto antedictorum et aliis nobili et dilecto nostro Bernardo Galcerando de Pinosio, majori diebus, vicecomitatus predictos cum universis illorum castris, villis, locis, iurisdictionibus, redditibus, bonis, emolumentis et pertinentiis omnimodis reperuimus pertinere, et ad eum protinus expectare, dicimus et comitimus et mandamus vobis et cuilibet vestrum insolidum quatenus amotis atque sublatis*

413 *prohibints:* segueix «que», tatxat.

414 *Alfonsus:* en majúscules.

415 *Insule:* separació deguda al canvi de foli.

in totum sequestris et impedimentis cessantibus quaecumque dubietatibus consultis exceptionibus et obstaculis quibuscumque super eisdem ex nostri aut illustri consortis nostre charissime tunc lucomtenentis gereralis provisionibus sine literis appositis et adiectis que et quas tenore presentis tollimus, revocamus et penitus amovemus ad partes vicecomitis vos conferendo ante dictum eundem nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio seu eius procuratorem ad hec specialiter constitutum in ante dictorum vicecomitatum Insule et de Caneto atque domini castrorum, villarum, fortaliciorum, locorum, terrararum, iurisdictionum, feudorum et pertinentiarum eorundem possessionem realem seu quasi emolumentorum, reddituum, fructuum et iurium dominicalium preceptionem visis presentibus inducatis, tradatis et utique immitatis cum integritate omnimoda eorundem. Illumque ad eam acceptetis et protinus admitatis immissumque et inductum manuteneatis et favorabiliter defendatis. Illique vestrum ad quos espectet signanter officiales, homines, castellani, castlani seu alcaydi, vassalli, habitatores seu incole, et singuli eorundem villarum scilicet locorum et terrarum[416] *ante* [f. 64v] *dictorum, eidem nobili iuramenta et homagia vassallagii*[417] *et fidelii prestetis in similibus debita ac etiam assueta usque ipsi castellani seu alcaydi castra et fortalitia sibi liberetis atque tradatis, prestata vos namque ipsos vassallos atque castellanos seu alcaydos, nunc pro tunc vobis*[418] *prestantibus dicta sacramenta et homagia ac prestitis eo pretextu iuramentis et homagiis quibuscumque absolvimus huiusmodi et omnimode liberamus, volentes etiam vobisque ipsis ad quos spectet formiter minugentes quatenus de redditibus, fructibus et emolumentis, iuribus et pertinentiis universis respondeatis, ac de preheminentiis et prerogativis obediatis eidem inde et pro quibus suis in dictis vicecomitatibus predecessoribus vicecomitibus melius consuevistis. Et sibi teneamini respondere hocque non mutetis seu aliquatenus differatis cum sit deliberate et consulte fieri providerimus, et valimus consulatione nostra aut alio ulteriori nostro mandato nullatenus spectatus. Data Çesarauguste sub nostro sigillo secreto, 25 die martii 1425.*

Quam quidem literarum et omnia contenta in ea ego, dictus Ioanes Bellero, notarius supra et infra, ut predictur requisitus legi et publicavi in presentia et audientia dicti honorabili domini Bernardi Alberti, procuratoris Regii supradicti, et illico nobilis Bernardus de Pinosio procurator et nomine procuratorio antedicto presentavit eidem honorabili domino Bernardo Alberti, procuratori Regio

416 *terrarum:* «t» sobreescrita damunt d'una «d».

417 *vassallagii:* la tercera «a» està sobreescrita al damunt d'una «i».

418 *vobis:* segueix una «p», tatxada.

supradicto, quadam papirii litteram dicti domini[419] *Regis clausam et suo sigillo secreto sigillatam in dorso, cuius erat suprascriptio sequens:* «Al amat procurador nostre en los comtats de Rosselló y Cerdanya, Bernat Albert».

Quibus presentationibus dictarum literarum Regiarum ut predicitur facte nobilis Bernardus Galcerandi de[420] *Pinosio, procurator et nomine* [f. 65r] *procuratorio ante dictum supradictum honorabilem dominum Bernardum Albertum instantia requisivit quatenus dictam literam Regiam clausam aperiret et desclaudaret et eius tenorem legeret aut legi faceret ut melius et plenius de voluntate et ordinatione dicti domini Regis esset informatus, et ibidem dictus honorabilis dominus Bernardus Alberti, procurator Regius antedictus, recipiens ut dixit dictas literas Regias, cum omni reverentia et honore dictam literam clausam aperuit et disclausit illamque michi, dicto et subscripto notario, tradidit, dicens ac etiam me requirens quatenus ipsam literam et omnia contenta in ea in eius presentia et audientia legerem ac etiam publicarem, quod factum exitit et completum per me, dictum et subscriptum notarium, et ordinante dicto honorabili domino procuratore Regio, et requirente dicto nobili domino Bernardo de Pinosio, procuratore predicto, seriem ipsis littere hic continuavi que sequitur sub his verbis:*

«Lo Rey. Procurador, nós, informats en veritat com los vescomtats de Illa y de Canet pertanyen al noble y amat nostre en Bernat Galceran de Pinós, havem deliberat y determinat llevar dels dits vescomtats y pertinèncias de aquells tots secrests y arrests, y fer lliurar la possessió de aquells juntament ab los castells, vilas, fortalesas, llochs, terras, jurisdiccions, vassalls, rendas, drets y altres qualsevol pertinèncias y integritats de dits vescomtats al dit noble, al qual segons dit és pertanyen. Y per esta rahó havem enviat certas provisions y letras nostras[421] patents a vós exhibidoras. Per so manam y encaregam·vos quant estretament podem sots incorriment de nostra ira e indignació y pena de dos mil florins, que no espereu de nós altra consulta ni manament. Metau aquell o son procurador en plena y real possessió [f. 65v] e detenció dels dits vescomtats, domini, castells, vilas, llocs, vassalls, jurisdiccions y totas pertinèncias de aquells ab tota integritat, fent-li lliurar los castells desúsdits y altres qualsevol fortalezas segons pertany, ab prestació de sagrament y homenatges per los officials, vassalls, castellans, carlans[422] y alcayts

419 *domini:* «d» tacada de tinta.

420 *de:* vegeu la nota anterior.

421 *nostras:* la «t» queda sobreescrita damunt d'una «r».

422 *carlans:* hauria de ser «caslans».

segons en semblants cosas és acostumat fer. E no resmenys vos manam que en continent y de fet lliureu a aquell tots y qualsevol béns mobles e encartaments o escriptures que en poder vostre seran pertanyents a aquell y fan per los dits vescomtats y senyoria de aquells, les quals per vostre predecesor en dit offici se diu que foren presos y ocupats de béns y casa del últim vescomte y vós ho[423] deteniu en tot o en part mitgensant inventari. Certificant-vos que per so com las ditas cosas per alguns respectes[424] esguarden honor y gran servey nostre, tota bona y breu execució del que dit és vos agrairem, y en tota tardansa y dificultat nos fareu dany y deservey molt gran, lo qual no tollerarem ab paciència alguna. Dada en Caragossa debaix de nostre sagell secret, a 25 de mars 1425. *Rex Alfonsus*».

Et his omnibus sic peractis dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio procurator et nomine procuratorio ante dicto cum magna istantia requisivit dictum honorabilem dominum Bernardum Alberti, procuratorem Regium, quatenus exequendo et complendo predicta mandata dicti domini Regis accederet personaliter ad castra, villas, loca, terminos et territoria dictorum vicecomtatuum de Insula et de Caneto, et dictum nobilem Bernardum de Pinosio Seniorem seu eius nomine dictum nobilem eius filium et procuratorem in realem et corporalem possessionem ante dictorum vicecomtatuum de Insula et de Caneto atque domini castrorum, villarum, fortalitiarum, locorum, [f. 66r] *terrarum, iurisdictionum, feudorum et pertinentiarum eorundem nec non emolumentorum, reddituum, fructuum et iurium eorundem poneret et induceret sine mora iuxta dictarum literarum Regiarum seriem atque formam, et ad*[425] *clare demonstrandum ut dixit quod dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, pater suus, constituit et ordinavit eius procuratorem ad hec specialiter dictum nobilem Bernardum de Pinosio Militem, eius filium, exhibuit ac etiam presentavit dicto honorabili domino procuratori Regio quoddam instrumentum procurationis prima facie publicum, cum quo dictus nobilis dominus Bernardus de Pinosio Senior ad ista et plura alia suum especialim constituit procuratorem dictum nobilem filium suum dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, militem, que quidem instrumentum prout per eius tenorem constat et visum fuit factum, extitit atque actum in castro de Guimerano, 26 ianuarii 1423, receptum, clausum et subsignatum per discretum Antonium Montalt, ville Tarrege, autoritate Regia notarium pu-*

423 *ho:* «h» sobreescrita damunt d'una «n».

424 *respectes:* interlineat.

425 *ad:* tot seguit, repetida i tatxada.

blicum. Et factis huiusmodi requisitionibus per dictum nobilem Bernardum de Pinosio, procuratorem et nomine procuratorio[426] *ante dicto dictus honorabilis dominus Bernardus Alberti, procurator Regius antedictus, dixit quod ipse dictas provisiones Regias volebat bene ad plenum recognoscere, et ipsis bene et diligenter recognitis faceret in et super predictis quod erit fiendum de iure et ratione petens copiam sibi dari et tradi de dictis provisionibus et de omnibus contentis in eis que fuit sibi ibidem tradita. Acta fuerunt hec omnia Perpiniani die et anno in principio huius instrumenti contentis. Presentibus pro testibus venerabilibus Arnaldo de Volono, Ioanne de Llo, domicellis, Gabrielle Serra, scriptore, Petro Roure, notario de Perpiniano, et me, Ioanne Bellero, notario dicte ville, qui hec recepi requisitus. Post hec* [f. 66v] *die eadem hora vesperorum existens et personaliter constitutus ante presentiam dicti honorabili domini Bernardi Alberti, procuratoris Regii antedicti, predictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator ac nomine procuratorio antedicto, dixit et exposuit coram ipso pro ut fuit informatus supradictus honorabilis dominus procurator Regius, cum diversis doctoribus et iureperitis recognovit provisiones Regias supradictas, et attento earum tenore et mandatis expressis dicti domini Regis, absque dilatione quacumque visis dictis literis accedere debeat ad territoria, castra atque loca vicecomitatuum antedictorum et ipsum ponere et inducere in eorum realem et plenam possessionem, quia omnis dilatio dicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio et suo predicto nobili patri et procuratori est damnosa. Pro tanto dictum honorabilem dominum Bernardum Alberti, procuratorem Regium ante dictum, cum magna istantia requisivit quatenus omnibus aliis dilationibus cessantibus exequendo mandata Regia antedicta, dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, filium et procuratorem predictum in realem et corporalem possessionem dictorum vicecommitatuum iuriumque et pertinentiarum eorum universorum poneret et inducerem. Attamen fuit protestatus dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio antedicto, contra dictum honorabilem dominum Bernardum Alberti, procuratorem Regium predictum, de inobedientia mandatorum dicti domini Regis, et de penis in dictis literis Regiis contentis et expressis, et de omnibus damnis, sumptibus, expensis et interesse, et de omnibus aliis de quibus ut dixit esset sibi predicto nomine ac dicti nobili patri et principali suo licitum protestari, petens atque requirens predicta omnia hic scribi continuarique per me, dictum et subscriptum notarium, et de ipsis sibi et dicto nobili patri et principali* [f. 67r] *suo ad partem si opus fuerit, fieri et tradi*

426 *procuratorio*: a continuació hi ha una taca de tinta.

publicum instrumentum, dictus vero honorabilis dominus Beranrdus Alberti, procurato[427] *Regius antedictus, dixit quod volens et asserans obedire dicto domino Regi eiusque mandatis, et exequi et complere ea que sibi comissa et mandata fuerunt super predictis per dictum dominum Regem cum literis supradictis erat paratus exequendo et complendo predicta, equitare et accedere apud castra, loca et territoria dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto, et dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio tanquam procuratorem dicti nobili Bernardi Galcerandi de Pinosio, eius patris et principalis, ponere et inducere in realem et corporalem possessionem dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto eorumque castrorum, locorum, iurium et pertinentiarium iuxta traditam seu directam cum dictis literis Regiis sibi formam, petens atque requirens huiusmodi suam responsionem in predictis scribi et continuari per me, dictum et suprascriptum notarium, in testimonium veritatis. Et hec fuerunt acta Perpiniani, die, hora et anno proxime dictis, in presentia et testimonio venerabilis Ioannis de Llo, domicelli, Bernardi Rusell, Gabriellis Serra, scriptore de Perpiniano, et mei, dicti Ioannis Bellero, notarii.*

Post hec die iovis, intitulata duodecima dicti mensis aprillis, et anno eodem, existens et personaliter constitutus intus locum de Caneto dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio alterius nobili Bernardi Galcerandi de Pinosio, prefati patris sui, ante presentiam supradicti honorabili domini Bernardi Alberti, milite, procuratoris Regii antedicti, dixit et exposuit coram eo quod prout sciebat honorabili dominus procurator Regius heri sibi exhibuit et presentavit duos papirii literas dicti domini Regis, unam patentem et aliam clausam, sigillo dicti [f. 67v] *Regis sigillatas, quas dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, iterum ad cautalem et ad ponendum in mayorem culpam dictum honorabilem dominum procuratorem Regium nisi faceret et compleret ea que sibi iniuncta mandata et comissa fuerunt per dictum dominum Regem cum eisdem presentabat et realiter presentavit dicto honorabili domino Regio procuratori, petendo et requirendo ut in sua presentia et audientia ac testium infrascriptum ad hec specialiter vocatorum legerem ac etiam publicarem literas Regias supradictas et omnia in eis contenta, que iam superius totaliter sunt incerte, ob quod ego, dictus et subscriptus notarius, ut predicitur requisitus dictas literas Regias superius iam incertas alta et intelligibili voce legi et publicavi in presentia et audientia dicti honorabili domini procuratoris Regii. Quibus sic lectis et publicatis dictus nobilis dominus*

427 *procurato*: manca la «r» final.

Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio ante dicto, dictum honorabilem dominum procuratorem Regium cum magna istantia requisivit quatenus exequendo et complendo dicta mandata Regia dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio Seniorem, seu pro ipso et eius nomine dictum nobilem eius filium et procuratorem, in realem et corporalem possessionem ante dictorum vicecomitatuum Insule et de Caneto atque dominii, castrorum, villarum, fortalitiorum, locorum, terrarum, iurisdictionum, feudorum et pertinentiarum eorundem, nec non emolumentorum, reddituum, fructuum et iurium dominicalium preceptionem incontinenti et omni mora postposita induceret, traderet et realiter immiteret cum integritate omnimoda eorundem dictumque nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, dierum mayorem aut eius nomine dictum nobilem eius filium et procuratorem [f. 68r] *ad predicta acceptaret, et protinus admiteret admissumque et inductum manuteneret et favorabiliter deffenderet, et per officiales, homines, castellanos seu alcaydos, vassallos, habitatores seu incolas aut singulos eorundem scilicet villarum, locorum et terrarum antedictorum eidem nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio, nomine procuratorio antedicto, iuramenta et homagia vassallagii et fidelitatis prestari faceret atque mandaret in similibus debita ac etiam assueta, et quod per castellanos, caslanos seu alcaydos castra et fortalitia sibi nomine predicto tradi et liberari faceret et mandaret et traderet, et protinus liberaret pro ut in dictis literis Regiis continetur aliis, dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi, procurator et nomine procuratorio antedicto, pro ut vive vocis oraculo dixit fuit protestatus cum debita reverentia contra dictum dominum Bernardum Alberti et bona sua de inobedientia et transgressione mandatorum dicti domini Regis et de penis in dictis literis Regiis contentis et expressatis, et de omnibus damnis, gravaminis, sumptibus, interesse atque expensis, et de omnibus aliis de quibus ut dixit esse sibi licitum protestari, petens atque requirens hec omnia acnecti et continuari in fin[e] premissorum ad habendum memoriam de eisdem. Predictus vero honorabilis dominus Bernardus Alberti, procurator Regius antedictus, dixit atque respondit quod superius tanquam vere obedientie filius presentate in villa Perpiniani per dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio literis Regiis antedictis, et illis et earum tenoribus per eum cum diversis doctoribus et aliis iure peritis diligenter visis et recognitis, et habito colloquio et consilio cum eisdem, suam fecit super predictis respontionem pro ut superius continetur, videlicet, quod paratus erat, et paratum se offerebat obediendo mandatis*[428] [f. 68v]

428 *mandatis:* separació degut al canvi de foli.

dicti domini Regis exequi et complere mandata et sibi comissa super predictis per dictum dominum Regem, et immitere et ponere dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio Seniorem seu eius vice et nomine dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio, eius filium et procuratorem, et pro his omnibus debite exequendis et complendis dixit quod venit personaliter ad dictum locum de Canet paratum se offerens illico et omni dilatione cessante predicta omnia deducere ad effectum iuxta traditam seu directam per dictum dominum Regem cum dictis suis literis sibi formam.

Et ad actum procedens ibidem publice et patenter recepit per manum dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, procuratorem et nomine procuratorio dicti alterius nobili Bernardi Galcerandi de Pinosio, patris sui, et ipsum nomine supradicto in presentia populi dicti loci ac mei, notarii, et testium infrascriptorum, duxit personaliter ante portam castri dicti de Caneto et ecce quod ibi fuit personaliter venerabilis Arnaldus de Volono, domicellus, qui ut dixerunt tam dictus honorabilis dominus procurator Regius, quam dictus venerabilis Arnaldus de Volono tenuerat et tenebat carnaliam[429] *et dictum castrum de Caneto pro dicto domino Rege, et ex comissione super hiis et facta per dictum honorabilem dominum procuratorem Regium vigore sequestri certis causis et rationibus per dictum dominum Regem dudum facti in et de vicecomitatibus antedictis, et cum dictus dominus procurator Regius dixit virtute mandatorum per dictum dominum Regem sibi factorum, ponebat et ponere et inducere volebat dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, filium et procuratorem superdictum, alterius nobili Bernardi Galcerandi de Pinosio, patris sui, in realem et corporalem possessionem dictorum vicecomitatuum de Caneto et de Insula, et castrorum, villarum, locorum, iuriumque et pertinentiarum*[430] [f. 69r] *omnium eorundem [ob]que requisivit dictum venerabilem Arnaldum de Volono, qui ut prefertur tenuerat et tenebat dictum castrum de Caneto sibique ex parte dicti domini Regis, precepit et mandavit quatenus in continenti portas dicti castri aperiret et claves dicti castri sibi daret et restitueret ipsum eiusque tenutam vacuam dimiteret, taliter quod dictus honorabilis dominus Regius procurator posset in continenti dictum castrum et eius possessionem tradere dicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio, procuratori predicto, et alia facere et complere que in et super predictis sibi mandata et comissa fuerunt per dictum dominum Regem. Et tunc dictus venerabilis Arnaldus de Volono*

429 *carnaliam: sic.*

430 *pertinentiarum:* separada pel canvi de foli.

dixit atque respondit quod ipse tempore quo dictum castrum et eius castalania fuerunt sibi comisse et comendate, iuramentum et homagium prestitit de bene et legaliter tenendo et custodiendo dictum castrum et eius castellaniam nomine dicti domini Regis, ratione dicti sequestri. Quare dixit et requisivit quod ante omnia a dictis iuramento et homagio et omnibus obligationibus per eum inde factis absolveretur et omnino liberetur. Quibus factis atque completis dixit quod est et erit paratus dictis mandatis et preceptis predicti honorabili domini procuratoris Regii obedire. Dictus vero honorabilis dominus procurator Regius, respondendo dicto venerabili Arnaldo de Volono dixit quod predictus dominus rex cum sui patenti papirii litera superius incerta et sibi per dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, procuratorem predictum, presentata omnes castellanos, carlanos seu alcaydos castrorum et fortaliciarum dictorum vicecomitatuum de Caneto et de Insula, ab omnibus iuramentis et homagiis per eos prestitis absolvit et omnino liberavit, et ut de hiis dictus venerabilis Arnaldus de Volono plenius esset certus, dictus honorabilis dominus procurator Regius supradictam patentem papirii literam [f. 69v] *dicti domini Regis superius iam incertam in eis originali forma dicto venerabili Arnaldo de Volono presentavit, et per me, Ioannem Bellero*[431]*, notarium supra infrascriptum, in presentia et audientia dicti venerabili Arnaldi de Volono, et ipsa lecta et publicata, dictus honorabilis dominus procurator Regius, ad maiorem securitatem dicti honorabili Arnaldi de Volono, dixit quod nomine dicti domini Regis et autoritate sui officii dicte sue procuratoionis Regie ac vigore et virtute comissinum*[432] *sibi factarum super predictis et aliis, pro ut melius, plenius et utilius dici et scribi et intelligi ad commodum et favorabilem intellectum dicti venerabili Arnaldi de Volono absolvebat, et patenter et omnino absolvit ab omnibus iuramentis et homagiis per ipsum ratione dicti casti et castellanie de Caneto prestite confitens et recognossens sibi quod bene, fideliter et legaliter dictum castrum tenuit atque rexit et pro fideli, bono atque legali circa predicta omnia et singula reputavit, faciendo dicto venerabili domino Arnaldo de Volono difinitionem, liberationem et absolutionem plenariam omnium predictorum, et consedens dicto venerabili domino Arnaldo de Volono hoc petenti et requirenti quod de hiis sic habere voluerit sibi fiant, et tradantur ad partem unum et plura et tot quod fuerint necessaria et habere voluerit publica instrumenta.*

---

431 *Bellero:* «r» i «o» afegides a l'interlineat.

432 *comissinum: sic*; *b* interlinea la «o» que manca perquè el mot es converteixi en «comissionum».

Et hiis omnibus sic per actis dictus vererabilis[433] *Arnaldus de Volono dixit quod erat paratus et paratus et paratum se offerebat mandatis dicti domini Regis et dicti honorabili sui procuratoris Regii obedire, et predicta facere et complere pro ut per dictum honorabilem dominum procuratorem Regium sibi mandatum extitit atque preceptum. Et in continenti volens ut dixit predicta reducere ad effectum, claves portarum dicti castri tradidit dicto honorabili domino procuratori Regio, et portas primi portalis seu introitus dicti castri aperuit dicens quod dictum castrum et eius castellaniam eorumque tenutam*[434] [f. 70r] *vacuam dimitebat et omnino remitebat dictis honorabili domino procuratori Regio, et nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, procuratori predicto. Et*[435] *ibidem et sine aliquo alio tempore intervallo, dictus honorabilis dominus procurator Regius, in signum dominii et possessionis predictorum dictas claves portarum dicti castri de Caneto tradidit realiter, publice atque patenter dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, procuratori et nomine procuratorio dicti alterius et nobili domini Bernardi Galcerandi de Pinosio, patris sui, et recipiens ipsam per manum ipsum nomine sepe dicto intus dictum castrum misit et introduxit. Et remanente dicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio intus dictum castrum, dictus honorabilis dominus procurator Regius a dicto castro exivit, dictusque nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio tunc portas dicti castri clausit et post paululum aperuit in signum ut dixit possessionis et dominii predictorum, et continue dictus honorabilis dominus procurator Regius predictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio nomine quo supra ad aulam sive magnum tenellum dicti castri introduxit, nec non ad diversas cameras et alias partes castri predicti, et demun ad tecta sive tenodes eiusdem castri signando et demostrando sibi mare intus quod pretenduntur ut dixit per magnum espatium termini dicti castrit etiam alios terminos versus loca Sante Marie de Mari, de Vilalonga, de Bonopassu et aput villam Perpiniani, et versus loca de Capistagno, et de Santo Nazario, dicens nichilominus dictus honorabilis dominus procurator Regius predicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio, quod de dicto vicecomitatu de Caneto erant, et ad dictum vicecomitatum pertinebant loca de Santa Maria de Mari, et de Turrillis, ac feuda diversa et iurisdictiones locorum de Vilalonga, de* [f. 70v] *Vilarnaldo, de Vilanova de Ratione, de Corniliano de Beculo, de Thesano, de Alanyano ac mansi venerabili Petri Blan, vocati* «lo mas Boassa», et diversarum terrarum,

---

433 *vererabilis:* hauria de dir «venerabilis».

434 *tenutam:* separació deguda al canvi de foli.

435 Anotació al marge dret: *Canet*.

et terminorum in hiis circumvicinorum, dicens dictus honorabilis dominus procurator Regius quod predicta omnia fecit et dixit, dicebat et faciebat et demonstrabat in signum possessionis dicti castri et loci ac vicecomitis de Caneto, quam tradebat ex comissione et de mandato dicti domini Regis dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio Seniori tamquam domino et vicecomiti dictorum vicecomitatuum de Caneto et de Insula seu eius nomine predicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, eius filio et procuratori. Et nichilominus dictus honorabilis dominus procurator Regius, continuando actum dicte possessionis duxit dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, procuratorem predictum, per dictam villam de Caneto, et per vicos diversos ipsius loci usque ad portale principale dicte ville, vocatum «lo Portal d'Amunt», et ibi demonstravit dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, procuratori, fortalitium meniaque et valla dicti loci, dicens quod ipsum ponebat nomine antedicto in possessionem dicti fortalicii, et portas dicti portalis claudi et aperiri fecit per dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, qui nomine antedicto dictas portas clausit et aperuit in signum dicte possessionis. Et hiis omnibus sic per actis dictus honorabilis dominus procurator Regius, continuando actum dicte possessionis mandavit Guillermo Estagell, preconi et sagioni publico dicti loci, quatenus faceret et in dicto loco de Caneto et per loca ipsius loci fieri consueta preconitsacionem infrascriptam, quam dicto preconi et sagioni tradidit in scriptis, qui quidem presuscepto dicto mandato precedente voce tubicelle sive anafil in diversis partibus dicti loci de Caneto alta et intelligibili voce dictam publicavit preconitsationem sub forma sequenti:

[f. 71r] «Ara oiats que·s notifica y us fa a saber a tots generalment lo honorable Bernat Albert, cavaller, procurador real y feudal de Rosselló y Çerdanya, tenint en temps passat o fins a la present hora per ordinació del Senyor Rey lo secrest dels vescomtats de Illa y de Canet, que rellevat y remogut per lo dit Senyor Rey lo dit secrest y tots altros empatxs, ara novament lo dit procurador real ha posat y posa en plena, real y corporal posessió dels dits vescomtats per manament exprés y especial comissió del dit Senyor Rey, lo molt noble en Bernat Galceran de Pinós, mayor de dies, y en son lloc y nom lo noble en Bernat Galceran de Pinós, cavaller, fill y procurador seu. Per so lo dit procurador real, seguint los manaments del dit Senyor Rey, mana y requereix en aquella millor forma y manera que pot y fer Déu generalment a tots y qualsevol del dit lloc y vescomtat de Canet, que de aquí al devant ayau y tingau per senyor y

vescomte del dit vescomtat de Canet al dit noble en Bernat Galceran de Pinós, mayor de dies. A ell y a qui ell volrà obeijau axí com a vescomte y senyor del dit vescomtat de Canet en tot y per tot, en totas cosas, a ell o a qui ell volrà. Respongau de totas jurisdiccions criminals y sivils, y de tots los sensos, rendas, drets, senyorias y de tots los altros béns al senyor vescomte dels dits vescomtats pertanyents. Y assò sots pena de cos y sens ninguna mercè».

Et paulo post facta et publicata dicta preconitsatione, dictus preco retulit dicto honorabili domino Bernardo Alberti, procuratori Regio antedicto, quod ipse de sui mandato et ordinatione, modo et forma premissis dictam fecit preconitsationem per dictum locum de Caneto et per loca eiusdem loci talia in similia fieri consueta, et huiusmodi relationem dicti preconis et alia etiam supradicta tam dictus honorabilis [f. 71v] *dominus procurator Regius quam dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, nomine antedicto, petierunt et requisierunt in predictis scribi et continuari per me, dictum et infrascriptum notarium. Et nichilominus dictus honorabilis dominus procurator Regius, continuando actum dicte possessionis, revocavit, destituit et deposuit venerabilem Guillermum Samso, domicellum, ab officio vicarie et baiulie dicti loci et vicecomitatum de Caneto, ac Franciscum Montreal, eius locumtenentis, nec non supradictum venerabilem Arnaldum de Volono ab officio castelanie dicti castri de Caneto, et etiam Guillermum Estagell, preconem et sagionem, et Petrum Portella, etiam sagionem dicti loci, ab omnibus eorum officiis predictis, nec non Petrum Clota, cultivatorem orti vocati* «del vescomte», *ab omni Regimine et administratione sibi commissis, et etiam generaliter revocavit quoscumque alios officiales et alias quasvis personas quevis alia officia nomine dicti domine Regis seu alios actenus tenentes seu Regentes in dicto vicecomitatu de Caneto. Volens atque consedens quod a modo dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio tanquam dominus et vicecomes dictorum vicecomitatuum de Caneto et de Insula, ordinet, constituat ac destituat ad liberum sue voluntatis suos officiales, castellanos et alias personas, et alia faciat et facere possit et valeat que pertinent fieri ad dominum et vicecomitem vicecomitatum predictorum.*

Et his sic factis atque processis supradictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio ante dicto, etiam revocavit et distituit omnes predictos officiales et alias personas quibus officia aliqua aut regimen seu gubernationem actenus haberent seu modo aliquo ibi tenerent, inhibentes eisdem expresse ne utantur a modo officiis seu administrationibus predictis. Et continuando [f. 72r] *nomine procuratorio dic[ti]*[436] *nobili domini vicecomitis,*

436 *dic[ti]:* «[ti]» s'intueix sota una taca.

patris sui, possessionem dicti vicecomitatus de Caneto, creavit et constituit de novo in baiulum dicti loci de Caneto ac vicarium totius vicecomitatus de Caneto dcitum Franciscum Montreal quamdiu placuerit, voluntati et beneplacito dicti nobili domini vicecomitis vel dicti nobili domini sui filii et procuratoris, et pari modo nomine antedicto constituit in preconem publicum et sagionem dicti loci de Caneto et curie eiusdem Guillermum Estagell, et in nuncium sive sagionem dicte curie, Petrum Portella, dicti loci, qui omnes dicta officia acceptantes a dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, procuratore predicto, promiserunt sibi etiam iurarunt per Deum et eius Santa Quatuor Evangelia manibus eorum corporaliter tacta, quod erunt boni, fideles atque legales dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, vicecomiti predicto et suis, et quod bene et legaliter se habebunt circa regimen dictorum officiorum eis ut premititur comissorum. Et ulterius dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio antedicto, constituit et ordinavit in castellanum castri predicti de Caneto venerabilem Arnaldum de Volono, domicellum, per ipsum tenendi, custodiendi et gubernandi bene et fideliter pro dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, vicecomite dictorum vicecomitatuum de Caneto et de Insula, et suis heredibus et successoribus, quamdiu processerit de eorum beneplacito voluntatis. Qui venerabilis Arnaldus de Volono, gratis acceptans dictam castellaniam dicti castri de Caneto, promisit dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, vicecomiti, et dicto nobili domino eius filio ut procuratori suo ibidem presenti, in posse mei, notarii publici supradicti et infrascripti, nomine dicti nobili vicecomitis et suorum et omnium [f. 72v] *aliorum quorum interest vel intererit, legitime stipulantis et recipientis quod ipse dictum castrum de Caneto et eius castellaniam bene, fideliter et legaliter pro dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, vicecomite, et eius heredibus et successoribus tenebit ipsum castrum sibi et suis successoribus et heredibus ac quibus voluerit, restituit incontinenti cum fuerit requisitus, dilationibus, obstaculis, contradictionibus et exceptionibus cessantibus quibuscumque omniaque alia faciet complebitque alii castellani similium castrorum de Principatu Cathalonie facere, complere et observare tenentur iuxta «Constitutiones Cathalonie et Usatica Barcinone», pro quibus omnibus et eorum singulis supradictis dicto nobili domino vicecomiti et suis fore salvis et sicuris, attendendis, servandis et complendis, et firmi habendis ut dicta sunt, obligavit sibi et suis dicta per me, dictum et subscriptum notarium, stipulatione repenta omnia sua bona quecumque sint et ubique presentia et futura. Et nichilominus pro observantia omnium predictorum, dictus venerabilis Arnaldus de Volono prestitit iuramentum in posse dicti nobili domini Bernardi Galcerandi de Pino-*

sio, procuratoris predicti, et homagium ore et manibus comendatum ut est moris. Item, dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio antedicto, volens ut dixit quod in continenti ibi et in dicto vicecomitatu de Caneto utatur iurisdictione sivili et criminali nomine dicti nobili domini vicecomitis patris sui, dixit et ordinavit quatenus de mandatis dicti baiuli de Caneto et vicarii ipsius vicecomitatus de Caneto per ipsum nobilem procuratorem noviter creatorum et electorum in dicto loco de Caneto et per loca ipsius loci talia aut similia fieri consueta fierent publice[437] [f. 73r] *preconitsationes subscripte propter quod dictus Franciscus Montreal, baiulus et vicarius supradictus noviter creato et constituto, mandavit supradicto Guillermo Estagell, preconi publico dicti loci ut predicitur noviter creato et ordinato, quatenus in dicto loco de Caneto per loca fieri consueta faceret preconitsationes subscripttas, quas in scriptis sibi tradit sub forma sequenti:*

«Ara oiats que mane lo balle de Canet y justícia del vescomtat de Canet per lo molt noble en Bernat Galceran de Pinós, per la gràcia de Déu vescomte de Canet y de Illa, a totom generalment, tant estrany com privat, que no gos aportar daga fora mida o altres armes vedades sots pena de sinc florins y de perdre las armes. *Item*, que no y[438] hage algú o alguna que gos flastomar de Déu ni de Nostra Senyora Santa Maria, ni dels Sants de Paradís, sots pena de córrer la vila. Encara més, mana lo dit balle y justícia de Canet que no y haya algú, per còlera o enutx que tenga, que gose combatre o derrocar alguna casa per qualsevol rahó, ni metre foc en garberas de blats, sots pena de penjar, sens ninguna mercè».

Et paulo post dictus Guillermus Estagell, preco publicus, retulit dicto venerabili baiulo et vicario dicti vicecomitatus de Caneto ac dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, procuratori predicto, quod ipse voce tubicelle sive de anafil in dicto loco de Canet et per loca ibi fieri consueta alta et intelligibili voce fecit et publicavit preconitsationes predictas. Et ibidem dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, presentavit Ioanni Fabri, et Guillermo Sobira et Petro Botarra, consulibus dicti loci de Caneto, quandam papirii literam clausam dicti domini Regis suo sigillo secreto sigillatam [f. 73v] *in dorso, cuius erat suprascriptio sequens:* «Als faels nostros los cònsols y pròmens de la vila de Canet». *Qua litera eis presentata dicti consules dicti loci requisierunt me, dictum Ioannem Bellero, notarium supra et infrascriptum, quatenus dictam*

---

437 *publice*: separada pel canvi de foli.

438 *y*: enteneu «hi».

literam disclauderem et eius tenorem in eorum presentia et audientia legerem et publicarem, ob quod ego, dictus notarius, ut premititur requisitus dictam literam aperui et disclausi, et totum eius tenorem in eorum presentia et audientia legi et publicavi, qua lecta et publicata dicti consules dixerunt quod ipsi dictam literam recipiebant cum omnimodis reverentia et honore paratos se offerentes mandata dicti domini Regis obedire. Attamen dixerunt quod pro maiori parte probi homines dicti loci absentes sunt ab eodem loco facientes eorum negotia, quare ut dixerunt erat et est expediens quod in vespere, hora tarda vel die crastrino demane dicti probi homines congreguentur in ecclesia aut in aliquo alio loco comuni, et quod eis etiam presentetur litera supradicta. Credentes dicti consules ut dixerunt quod omnes obedient mandatis dicti domine Regis et contenta in dicta litera ad implebunt, requirens dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, nomine predicto, ut tenor litere antedicte, que ut prefertur dictis consulibus et probis hominibus dicti loci de Caneto dirigitur hic omnimodo inseratur et continetur per me, dictum et subscriptum notarium, cuius tenor talis est:

«Lo Rey. Pròmens, nós, trobant per dret y justícia que al noble y amat nostre en Bernat Galceran de Pinós pertanyen los vescomtats de Illa y de Canet ab tots los castells, vilas, llochs y terras, domini y jurisdiccions, rendas, emoluments, fruyts y pertinèncias de[439] aquells, [f. 74r] per so diem y manam a vosaltros y a cada hu de vosaltros sots incorriment de nostra ira e indignació y pena de deu mil florins, que vista la present, admetau al dit noble o a son procurador en la possessió y domini, y li presteu lo sagrament y homenatge de fidelitat y vassallatge en semblants casos fer y prestar acostumats, com los[440] dels que aquí prestat y fet haveu a nós o a altre qualsevol per la dita rahó vos absolvem, llevam y libram ab la present. Y no res menys hayau y tingau aquell per senyor natural de dits vescomtats, y li respongau y respondre fasau de tots los drets, fruyts, rendas y emoluments que a ell per la dita rahó li pertanyen, y finalment lo obeyau en totas las preheminèncias y porrogativas dominicals segons y com a sos predecessós en dits vescomtats bé y faelment haveu acostumat, com nós, confiats de las lloables y antigas virtuts y costums notables de aquell, esperam que per aquesta via és provehit al bé comú de vosaltros, axí en comú com en particular, de què rahonablament vos deveu de contentar. Dada en Çaragossa debaix de nostre sagell secret, a 25 de mars 1425. *Rex Alfonsus*».

---

439 *de:* a continuació, tatxat, «q».

440 *los:* la «l» figura sobreescrita al damunt d'una «N».

Quibus omnibus sic per actis dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, nomine sepedicto dixit et exposuit coram supradicto honorabili domino Bernardo Alberti, procuratore Regio antedicto, quod attento quod probi homines dicti loci pro maiori parte eorum negotiis peragendis absentes sunt a dicto loco, et eorum presentia comode haberi non posset usque ad noctem sequentem vel usque ad diem crastinam demane, et iam sibi nomine predicto fuit tradita possessio dicti loci et castri et vicecomitum de Caneto, accederet interim apud villam de Insula taliter quod de ipsa villa et de toto vicecomitatu[441] [f. 74v] *de Insula poneret ipsum in possessione dicti vicecomitatus de Insula. Et tunc dictus honorabilis procurator Regius dixit quod omnes actus per eum superius factos ac per cum fieri ordinatos fecit et factos esse voluit in signum possessionis realis et corporalis per eum nomine quo*[442] *supradicto*[443] *nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, nomine procuratorio antedicto, tradite et per eum codem nomine adepte de dicto Castro et villa de Caneto et de toto dicto vicecomitatu de Caneto, reservato tamen ac etiam potestate quod de aliquibus membris et iuribus particularibus dicti vicecomitatus de Caneto, ipsum quo supra nomine aliis diebus sequentibus vult et intendit ponere et inducere ipsum nomine sepe dicto in realem et corporalem possessionem, taliter quod per eum compleantur dicta mandata*[444] *dicti domini Regis super predictis ut predicitur sibi facta, offerens se paratum in continenti equitare et accedere aput dictam villam et vicecomittatuum de Insula pro complendo dicta mandata predicti domini Regis. Et hec omnia dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, nomine antedicto, peciit et requisivit hic scribi et continuari, et de ipsis sibi fieri et tradi publicum instrumentum per me, dictum et subscriptum notarium. Acta fuerunt hec in dicto loco de Caneto, die et anno predictis. Et fuerunt inde testes venerabilis Geraldus Mallol, domicellus, Arnaldus Puig, Berengarius Lansa, Franciscus Maret, presbiteri, Ioannes de Ponte, notarius dicti loci de Caneto, discretus Petrus Roure, notarius, Gabriel Serra, scriptor de Perpiniano, et ego, dictus Ioannes Bellero, notarius pre et subscriptus, qui predicta recepi requisitus.*

Post modum vero dicta die iovis intitulata duodecima dicti mensis aprillis et anno eodem, existentes et personaliter constituti supra [f. 75r] *nominati honorabilis dominis Bernardus Alberti, procurator Regius antedictus, et nobilis dominis*

---

441 *vicecomitatu:* separat per canvi de foli.

442 *quo:* interlineat.

443 *supradicto:* segueix «antedicto», tatxat.

444 *mandata:* la «t» final és sobreescrita damunt d'una segona «d».

Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, intus villam de Insula et intus plateam dicte ville, ubi satis magna congregatio erat populi ipsius ville, ecce quod dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio predicto, presentavit publice et patenter dicto honorabili domino procuratori Regio, et per me, Ioannem Bellero, notarium supra et infrascriptum, in eius presentia et audientia legi et publicari petiit et requisivit supra incertas duas literas Regias dicti domini Regis suo sigillo secreto sigillatas, unam videlicet patentem et altera que fuerat clausa, et pro ut supra continetur per dictum honorabilem dominum procuratorem Regium disclusa et aperta, quas et omnia et singula in eis contenta ego, dictus notarius, ut premiititur requisitus legi et publicavi in presentia et audientia dicti honorabili domini procuratoris Regii. Et ipsis lectis et publicatis, dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio ante dicto, eundem honorabilem dominum procuratorem Regium cum magna istantia requisivit quatenus exequendo et complendo contenta in literis antedictis ipsum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, nomine procuratorio ante dicto, poneret et induceret in realem et corporalem possessionem dicte ville de Insula et totius dicti vicecomitatus de Insula iuriumque iurisdictionum et pertinentiarum universarum ab integro totius dicti vicecomitatus de Insula pro ut expressatur et continetur in literis Regiis antedictis. Et tunc dictus honorabilis dominus Bernardus Alberti, procurator Regius antedictus, dixit quod dictas literas que aliis ibi ut supra continetur presentate fuerunt, receperat et tunc etiam recepit pro ut decet cum omnimodis reverentia et honore, etiam se paratum obtulit [f. 75v] *et nunc iterum paratum se offert mandata dicti domini Regis adimplere prout in dictis literis continetur, et iam in parte processit exiqui contenta in eis, quoniam pro ut superius continetur dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio, nomine antedicto, induxit et posiut in possessionem castri et loci de Caneto, et pro maiori parte totius dicti vicecomitatus de Caneto. Nunc vero paratus erat ut dixit, et paratum se obtulit ipsum nomine sepe dicto ponere et inducere in pocessionem*[445] *realem et corporalem dicte ville de Insula et totius dicti vicecomitatus de Insula eiusque reddituum, iurisdictionum, bonorum, pertinentiarum et iurium universorum prout sibi iniunctum est, et mandatum per dictum dominum Regem cum suis literis antedictis. Et procedens*[446] *ad actum dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, nomine quo supra, recepit per manum ipsumque induxit per dictam*

---

445 *pocessionem: sic*.

446 Afegida una anotació al marge esquerre, limitada a *Illa*.

villam de Insula usque ad portam domus dicti vicecomitatus, que est in eadem vilam vocatam vulgariter «Lo Palu[447] del vescomte»*, et ibi ipsum introduxit et misit intus dictam domum vocatam* «lo Palau»*, et ab inde dictus honorabilis procurator Regius exhibuit, et ipso extra dictam domum existente dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, nomine quo supra, ianuam dicti palatii clausit, et aperuit in signum ut dixit dominii et possessionis, et ex post ipsu nobilem procuratorem per gradarium dicte domus ascendi fecit, et intus aulam et ad cameras et diversas alias partes dicte domus immisit et introduxit, et per finestras dicte domus sive palatii terminos dicte ville de Insula sibi demonstravit, dicens sibi quod loca de Bula, et de Estoherio, et alia loca diversa ad dictum vicecomitatum de Insula pertinent et spectant. Hoc dicens et faciens dictus honorabilis dominus procurator Regius ut dixit in signum possessionis, quam dicto nobili domino* [f. 76r] *Bernardo*[448] *Galcerandi de Pinosio, nomine predicto, tradebat de dicta villa de Insula et de dictu vicecomitatu de Insula et iuribus suis. Et nichilominus continuando actum dicte possessionis, duxit dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, nomine predicto, per dictam villam de Insula et per vicos diversos atque vias eiusdem usque ad portale dicte ville vocatum* «de la Creu»*, et ibi demonstravit dictum portale et fortalitium dicte ville meniaque et valla eiusdem, portasque dicti portalis per ipsum nobilem procuratorem aperiri et claudi fecit, et claves dicti portalis sibi tradidit in signum dominii et possessionis dicti fortalitii et aliorum predictorum. Et consequenter accesserunt dicti honorabilis dominus procurator Regius et nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, versus plateam magnam dicte ville de Insula, et ibi dictus honorabilis dominus procurator Regius, continuando ut dixit actum dicte possessionis, mandavit ex parte domini Regis Francisco Miravet, preconi publico dicte ville, quatenus in dicta villa de Insula et pro loca talia vel similia fieri consueta faceret preconitsationem infrascripam quam sibi tradidit in scriptis. Qui preco, sucipiens dictum mandatum et precedente voce tube sive de anafil, in dicta platea dicte ville et in diversis aliis partibus ville eiusdem, dictam fecit preconitsationem alta et intelligibili*[449] *voce pro ut iuxta formam sibi fuerat tradita in escriptis, et prout post aliquam pausam dictus preco sic fecisse retulit dicto honorabili domino procuratori Regio sub forma et verbis sequentibus:*

---

447 *Lo Palu: sic.*

448 *Bernardo:* reclam.

449 *intelligibili:* escrit primerament «intelligilibili», se'n tatxa la síl·laba sobrera «-li-».

«Ara oiats que us notifica y us fa a saber a tots generalment, tant als de dintre com als de fora, lo honorable Bernat Albert, cavaller, procurador real y feudal en los comtats de Rosselló y Cerdanya, tenint en temps passat fins la present hora per ordinació del Senyor Rey [f. 76v] en secrest los vescomtats de Illa y de Canet, que rellevat per lo dit Senyor Rey lo dit secrest y tots altros empatxs, ara novament lo dit procurador real ha posat y posa en plena, real y corporal possessió de dits vescomtats, per manament y especial comissió del dit Senyor Rey, lo molt noble en Bernat Galceran de Pinós, mayor de dias, y en lloc y nom seu al noble en Bernat Galceran de Pinós, cavaller, fill y procurador seu. Perso lo dit procurador real, seguint y complint los manaments del dit Senyor Rey, mana y requereix en aquella millor forma y manera que pot y fer deu generalment a totas y qualsevol personas de la dita vila de Illa y de tot lo dit vescomtat de Illa, que de aquí al devant haiau y tingau per senyor y vesccomte[450] del dit vescomtat de Illa al dit noble en Bernat Galceran de Pinós, mayor de dias, y aquí ell voldrà, axí com a vescomte y senyor del dit vescomtat de Illa. En tot y per totas cosas y causas lo obejau, y respongau de totas las jurisdiccions criminals y sivils y de tots los sensos, rendas, drets, senyorias, y de tots los altres béns al senyor y vescomte dels dits vescomtats pertanyents. Y assò sots pena de cos, y sens ninguna mercè».

Et his sic per actis dictis honorabilis procurator Regius tradidit dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, procuratori predicto, in signum dominii et possessionis iurisdictionis sivilis et criminalis, meri et mixti imperii ac Regaliarum[451] *et aliorum iurium dictorum vicecomitatuum ensem evaginatum, dicens quod dictus nobilis pater sus ipsoque tamquam eius procurator aliique sui procuratores, et ab ipso potestatem habentes utantur amodo et uti possint omnibus iurisdictionibus regaliis*[452] *et aliis iuribus et preminentiis dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto, et ad dominos vicecomites dictorum vicecomitatuum* [f. 77r] *pertinentibus et expectantibus qualitercumque. Et tunc dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator et nomine procuratorio antedicto, utendo possessione dicti vicecomitatus de Insula, presente et consentiente ut prefertur dicto honorabili domino procuratori regio revocavit et deposuit venerabilem Antonium Davi, domicellum, baiulum dicte ville de Insula, a suo dicto officio dicte baiulie, et Franciscum Miraveti, preconem publicum, a*

450 *vesccomte: sic*.

451 *ac regaliarum:* subratllat.

452 *regaliis:* subratllat.

dicto suo officio, et generaliter quos cumque alios officiales dicte ville de Insula ab omnibus eorum officiis. Et paulo post idem nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, nomine antedicto, utens dominio dicti vicecomitatus de Insula et possessione eiusdem, illamque continuando, nomine et vice dicti nobili domini vicecomitis, patris sui, creavit et constituit de nono in baiulum dicte ville de Insula dictum venerabilem Antonium Devi, domicellum, ibidem presentem, et onus dicte baiulie in se sponte suscipientem, promitens dictus baiulus dicto Domino vicecomiti, licet absenti, ac dicto nobili domino, eius filio et procuratori, in posse mei, dicti et subscripti notarii, nomine dicti nobili domini vicecomitis et suorum et omnium aliorum quorum interest vel intererit legitime estipulantis et recipientis, ac etiam iuravit in posse et manibus dicti nobili domini procuratoris per Deum et eius Santa Quator Evangelia manibus suis corporaliter esponte tacta, quod erit bonus, fidelis et legalis dicto nobili domino vicecomiti et suis, et quod bene, fideliter atque legaliter se habebit circa regimen et exercitium dicti officii dicte baiulie. Attentus dictus venerabilis Antonius Davi retinuit sibi expresse ac etiam reservabit quod per predicta aut eorum aliqua sibi vel suis nullum periudicium fiat seu generetur quo ad proprietatem dicte baiulie, quoniam ut dixit ipse [f. 77v] *baiulus est naturalis dicte ville de Insula, et sibi et suis dicta baiulia perpetualiter pertinet, et expectat vigore concessionum sibi aut suis antecessoribus factarum. Et consequenter dictus nobilis dominus procurator continuando possessionem predictam, constituit et creavit in preconem publicum dicte ville de Insula dictum Franciscum Miraveti, ibidem presentem, et dictum officium a dicto nobili domino procuratore ac etiam jurare per Deum et eius Santa Quatuor Evangelia manibus suis corporaliter tacta, quod bene et fideliter se habebit circa suum officium supradictum. Ulterius dictus nobilis dominus procurator dixit et ordinavit quod utatur in continente et amodo in dicta villa de Insula nomine dicti nobili domini vicecomitis, patris sui, iurisdictione sivili et criminali, ob que requirendo dictum venerabilem Antonium Davi, baiulum dicte ville, et sibi precipiendo ordinavit quatenus fieri faceret in dicta villa de Insula per loca dicte ville, talia aut similia fieri consueta publica et alta et intelligibili voce preconitsationes subscriptas. Dictusque venerabilis baiulus, noviter ut prefertur creatus et constitutus, volens ut dixit obtemperare et obedire mandatis et ordinationibus dicti nobili domini procuratoris et filii dicti nobili domini vicecomitis, noviter in possessionem dicti vicecomitatus de Insula, inducti mandavit dicto Francisco Miravet, noviter in preconem dicte ville ut prefertur creato et ordinato, quatenus in dicta villa de Insula et per loca fieri consueta faceret preconitsationes sequentes, quas sibi in scriptis tradidit sub his verbis:*

«Ara oiats que mana lo honorable balle de Illa per lo molt noble Don Bernat Galceran de Pinós, per la gràcia de Déu vescomte de Illa e de Canet, a totom generalment, axí estranys com naturals, que de aquí al devant no gosen aportar armas vedades sots pena de sinc sous y [f. 78r] de perdre las ditas armas. *Item*, que no y[453] haja algú o alguna que gos jurar de Déu ni de Nostra Senyora Santa Maria, ni dels Sants de Paradís, sots pena de córrer la vila. Y encara mana lo dit balle que no y haja algú que per còlera o enutx que tinga, que gos escalar ni combatre alguna casa de nit o de dia per qualsevol rahó, ni gose posar foc en ninguna garbera de blat, sots pena de penjar, sens ninguna remissió».

Qui quidem preco, suscepto dicto mandato precedente, voce eius tubicelle seu anafil dictas fecit preconitsationes alta et intelligibili voce in dicta platea dicti loci. Et nichilominus dictus preco et post aliquam pausam rediens, retulit dicto venerabili baiulo de Insula et dicto nobili domino procuratori, quod in diversis locis dicte ville de Insula pro ut est moris, talia aut similia fieri predictas fecit preconitsationes palam et publice modo et forma, et subuerbis superius descriptis. Et his omnibus sic peractis dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator sepe dictus, presentavit Petro Vitalis et Petro Maurau, consulibus dicte ville de Insula, et Iacobo Plani, et Bernardo Borga, notario dicte ville, et nonnullis aliis probis homnibus eiusdem ville ibidem presentibus, literam patentem Regiam superius quasi in principio huius instrumenti incertam, et quandam aliam papirii literam dicti domini Regis clausam et sigillio secreto eiusdem domini Regis sigillatam, in cuius dorso erat suprascripto sequens: «Als fels nostros, los cònsols e pròmens de la vila de Illa».[454] *Quibus presentationibus factis dicti consules petierunt copiam dicte litere patentis eis fieri et tradi, que fuit eis concessa et illico tradita. Et nichilominus eidem consules dixerunt quod volebant pro maiori securitate eorum et aliorum proborum hominum dicte ville dictam literam clausam in eius forma originali, eo quia* [f. 78v] *eis dirigitur penes in posse retinere actum petierunt, et requisiverunt quod dicta litera disclaudaretur et aperiretur,*[455] *et eius tenor in eorum presentia et audientia legeretur per me, Ioannem Bellero, notarium supra et infrascriptum. Propter quod volentibus et requirentibus ut prefertur dictis consulibus, ego, dictus notarius, dictam literam aperui et disclausi, et eius tenorem in presentia et aidientia dictorum consulum*

---

453 *y:* enteneu «hi».

454 *vila de Illa:* a continuació hi ha un parèntesi de tancament.

455 *et aperiretur:* corriment parcial de tinta.

et diversorum proborum hominum dicte vile ibidem presentium legi et publicavi. Que lecta et publicata, dicti consules parati se obtulerunt mandatis dicti domini Regis et dicti honorabili domini procuratoris Regii obedire et ea servare, et complere iuxta tenorem dictarum literarum Regiarum et aliis prout per dictum dominum procuratorem Regium eis iniunctum fuit atque preceptum. Et nichilominus tam dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, quam etiam dicti consules de Insula petierunt et requisiverunt, hec et serviem dicte litere hic scribi et continuari per me, dictum et subscriptum notarium, cuis litere tenor sequitur et est talis:

«Lo Rey. Pròmens, nós, trobant per dret y justícia que al noble y amat nostre en Bernat Galceran de Pinós pertanyen los vescomtats de Illa y de Canet ab tots los castells, vilas, llochs y terras, domini, jurisdiccions, rendas, emoluments, fruyts y pertinèncias de aquells, havem provehit y manat, que remogut y llevat tot secrest y altre qualsevol impediment, encontinent li sia lliurada la pocessió, precepció y detenció de aquells. Per so vos diem y manam, y a cada hu de vosaltros, sots encórrer en nostra ira e indignació y pena de deu mil frorins[456], que vista la present admetau al dit noble o procurador seu a la dita possessió y domini, y li presteu los sagraments y homenatges de fidelitat y [f. 79r] vassallatge en semblants casos fer y prestar acostumats. Com nós dels que aquí prestats y fets haveu a nós o a altri, per la dita rahó vos absolem, llevam, y lliuram ab la present. E no res menys hayau y teniu aquell per senyor natural de dits vescomtats, y li respongau y respondre fasau de tots los drets, fruyts, rendas, y emoluments que al dit per la dita rahó li pertanyen. Y, finalment, lo obeyau en totas las preheminèncias y prerogativas dominicals segons y com a sos predecessós en los dits vescomtats bé y felment acostumat haveu. Com nós, confiant de las lloables y antigas virtuts y costums notables de aquel, esperam que per aquesta via és provehit al bé comú vostre axí en general com en particular, de què rahonablement vos deveu de contentar. Dada en Çaragossa[457] debaix nostre sagell sacret, a 25 de mars 1425. *Rex Alfonsus*».

Et his omnibus sic peractis dictus honorabilis dominus procurator Regius et etiam dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, dixerunt quod predicta omnia per eos facta et processa in dicta villa de Insula facta fuerunt in signum possessionis dicte ville de Insula et dicti vicecomitatus de

---

456 *frorins:* hauria de ser «florins».

457 Çaragossa: corriment de tinta.

Insula eiusque iurisdictionis, pertinentiarum et iurium universorum per dictum honorabilem procuratorem Regium dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, dierum maiori, vicecomiti dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto, et suo nomine dicto nobili domino suo filio et procuratori, tradite et per eum adepte de dictis villa et vicecomitatu de Insula eiusque iurisdictionibus, iuribus et pertinentiis universis. Requirens nichilominus dictus nobilis dominus procurator dictum honorabilem dominum procuratorem Regium, quatenus se eum equitaret et accederet ad locum de Bula, qui est membrum [f. 79v] *dicti vicecomitatus de Insula, et eum poneret et induceret in possessionem dicti loci eiusque iurisdictionum, iurium et pertinentiarum, qui honorabilis dominus Regius procurator dixit, et paratum se obtulit requisita sibi facere et complere pro observantia mandatorum dicti domini Regis super hiis ei factorum. Et hec omnia fuerunt acta in dicta villa de Insula die et anno supradictis, in presentia et testimonio venerabili Ioannis Fabri, domicelli, in dicta villa de Insula commemoranti, venerabili Geraldi Mallol, domicelli, in villa Montealbi commemoranti, venerabili Arnaldi de Volono, domicelli, in villa Perpiniani domiciliati, Gabrillis Serra, escriptoris, discreti Petri Roure, notarii de Perpiniano, et mei, dicti Ioannis Bellero, notarii, qui hec recepi requisitus.*

Post[458] *hec die et anno proxime, dictis dicti honorabili dominus procurator Regius et nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, nomine procuratorio predicto, recedentes de dicta villa de Insula acceserunt ad locum de Bula, et dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, nomine quo supra, presentavit dicto honorabili domini procuratori Regio, presentibus Dalmacio Bufart, baiulo dicti loci, et Bartolomeo Teixidor, precone publico et sagione curie loci eiusdem, et etiam quibusdam proseribus hominibus dicti loci in dicta platea de mandato dicti baiuli congregatis, duas predictas literas Regias superius incertas, unam patentem et altera que clausa fuerat, directas super predictis dicto honorabili domino procuratori Regio et ipsis literis presentatis, et requirente dicto nobili procuratore, ipsarum tenoribus ibi patenter lectis et publicatis precedenteque dicti nobili domini procuratoris debita instantia et requisitione supradictus honorabilis dominus procurator Regius iam dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio Seniorem, vicecomitem dictorum vicecomitatuum de Insula* [f. 80r] *et de Caneto, seu eius nomine dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, eius filium et procuratorem, in realem et corporalem possessionem dicti loci de Bula eiusque fortalicii, iurisdiccionis, iurium et pertinentiarum ipsius, posuit et*

458 Apareix el topònim *Bula* actuant com a anotació al marge esquerre.

induxit, recipiens ipsum nobilem dominum procuratorem per manum suam, et ducens eum per vias dicti loci usque ad portale dicti loci per quod ipsum nobilem procuratorem ingredi et regredi fecit, et portam ipsius portalis aperiri et claudi in signum dicte possessionis. Et nichilominus dictus honorabilis dominus procurator Regius mandavit dicto Bartholomeo Teixidor, preconi publico dicti loci, quatenus in dicto loco publice et patenter preconitsationem faceret infrascriptam, quam sibi tradidit in scriptis, qui preco precedente voce tubicelle exequendo mandatum predictum, dictam fecit preconitsationem publice in dicto loco ac alta et intelligibili voce sub forma et verbis sequentibus:

«Ara oiats que us notifica y us fa a saber a tots generalment, tant als de dintre com als de fora, lo honorable Bernat Albet, cavaller, procurador real y feudal en los comtats de Rosselló y Çerdanya, lo qual per ordinació del Senyor Rey tenia en secrest los vesvomtats de Illa y de Canet, que rellevat y alsat per manament y ordinació del dit Senyor Rey lo dit secrest y tots y qualsevol altros empatxos, ara de nou lo dit procurador real ha posat y posa en plena, real y corporal possessió dels dits vescomtats per manament y especial comissió del dit Senyor Rey, al molt noble Don Bernat Galceran de Pinós, mayor de dies, y en lloc y nom seu al noble Don Bernat Galceran de Pinós, cavaller, fill y procurador seu. Per tant, lo dit procurador real mana generalment[459] [f. 80v] a tots los del dit lloc de Bula y dels terminis de aquell, que de aquí al devant hajau y tingau per senyor y vescomte dels dits vescomtats de Illa y de Canet al dit noble Don Bernat Galceran de Pinós, mayor de dies, y, per consegüent, per senyor del dit loc de Bula y de totas las jurisdiccions, regalias, drets y pertinèncias de aquell, y a ell y a quí voldrà axí com a vescomte y senyor sobredit obeescan y respongan de totas las jurisdiccions criminals y sivils, y de tots los sensos, rendas, drets, senyorias, y de tots los altres béns al senyor y vescomte dels dits vescomtats pertanyents. Y assò sots pena de cos y sens ninguna mercè».

Et hiis sic per actis dictus honorabilis procurator Regius dixit publice et patenter dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, filio et procuratori predicto, quod tam amodo dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, pater suus, tanquam vicecomes et dominus dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto, et ut dominus dicti loci de Bula, et etiam dictus nobilis dominus, eius filius et procurator, aliique sui procuratores et quos voluerit ipse nobilis dominus vicecomes amodo utantur in dicto loco de Bula et eius terminis omni dominio,

459 *generalment:* separació deguda al canvi de foli.

iurisdictione, regaliis et aliis dominiis et potestatibus pro ut pleno iure pertinent et expectant et pertinerunt et expectarunt dominis vicecomitibus dictorum vicecomitatuum, predecessoribus suis. Et[460] *tunc dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, utendo dominio et possessione dicti loci de Bula et iurisdictione eiusdem, revocavit et deposuit dictum Dalmatium Bufart a baiulia dicti loci, et Bartholomeum Teixidor, preconem et carcellarium dicti loci ab omnibus dictis officiis. Et paulo post creavit et constituit de novo in baiulum dicti loci dictum Dalmatium Bufart,* [f. 81r] *qui ut dixit baiulus est naturalis et perpetuus dicti loci, et dictum Bartholomeum Teixidor in preconem publicum dicti loci ac in segionem et carcellarium curie loci eiusdem, qui Dalmatius Bufart, baiulus, et Bartholomeus Teixidor, preco, sagio et carcellarius, dicta officia acceptantes a dicto nobili domino procuratore, promiserunt sibi et dicto nobili domino vicecomiti, patri et principali, in posse mei, notarii supra et infrascripti, nomine, dicti nobili domini vicecomitis et suorum et omnium illorum quorum interest vel intererit legitime stipulantis et recipientis ac etiam iurarunt in posse et manibus dicti nobili domini procuratoris per Deum et eius Santa Quatuor Evangelia manibus eorum corporaliter tacta, quod erunt boni, fideles atque legales dicto nobili domino vicecomiti et suis, et que bene, fideliter atque legaliter se habebunt, videlicet, dictus baiulus circa regimen et exercitium dicte baiulie, et dictus Bartolomeus Teixidor circa regimen et exercitium dictorum officiorum preconis, sagionis et carcellarii. Attamen dictus Dalmacius Bufart retinuit sibi expresse ac etiam reservavit quod per predicta aut eorum aliqua sibi vel suis nullum periudicium fiat seu generetur quo ad proprietatem dicte baiulie, quoniam ut dixit ipse baiulus est naturalis et proprietarius dicti loci de Bula, et sibi et suis dicta baiulia perpetualiter ut dixit pertinet et spectat vigore concessionum sibi aut suis antecessoribus factarum. Ulterius dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, utendo dicta possessione ordinavit et ordinando mandavit dicto Dalmacio Bufart, quatenus in dicto loco de Bula fieri faceret et fieri mandaret preconitsationes subscriptas. Et tunc dictus Dalmacius Bufart, baiulus antedictus, volens ut dixit obedire ordinationibus et mandatis dicti nobili domini procuratoris, mandavit supradicto Bartolomeo Texidor,*[461] [f. 81v] *preconi publico dicti loci noviter ut prefertur creato et ordinato, quatenus more solito alta et intelligibili voce faceret et publicaret in dicto loco preconitsationes subscriptas, quas sibi tradidit in scriptis, qui preco preconitsationes sub verbis sequentibus:*

---

460 *Et:* taca de tinta sobre la paraula.

461 *Texidor:* separat pel canvi de foli.

«Ara oiats de part y per manament del balle del lloc de Bula per lo molt noble senyor Don Bernat Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, y senyor del dit lloc de Bula, a tots generalment, axí estranys com privats, que de aquí al devant no gosen portar armes vedades ni altres qualsevol sots pena de sinc sous y de perdre les armes. *Item*, que no y haja algú o alguna que gos jurar de Déu, ni de Nostra Senyora Santa Maria, ni dels Sants de Paradís, sots pena de córrer la vila. Y més, mana lo balle que no y haja algú per còlera o enutg que tinga, que gos combatre alguna casa de nit ni de dia per qualsevol rahó, ni gos metre foc en alguna garbera de blat sots pena de penjar, sens ninguna mercè».

Qua preconitsatione facta dictus preco retulit ipsam dicto nobili domino procuratori ac dicto baiulo de Bula dictam preconitsationem fecisse et publicasse patenter in dicto loco prout habuerat in mandatis. Et hiis sic per actis dictus nobilis dominus procurator dicti domini vicecomitis presentavit ibidem Ioanni Lugols, Francisco Flaudina et Antonio Pauques, probis hominibus dicti loci de Bula ibidem presentibus et in platea dicti loci congregati, quandam papirii clausam literam domini Regis suo sigillo secreto sigillatam in dorso, cuius erat suprascriptio sequens: «Als faels nostros los cònsols e pròmens de la vila de Bula».[462] *Quam quidem literam ad requisitionem dictorum consulum et proborum hominum dicte ville seu loci de Bula, ego, dictus et infrascriptus notarius, aperui et disclausi, et in eorum presentia legi et publicavi, cuius serie sic se habet:*

[f. 82r] «Lo Rey. Pròmens, nós, trobant per dret y justícia que al noble y amat nostre en Bernat Galceran de Pinós pertanyen los vescomtats de Illa y de Canet ab tots los castells, vilas, llochs y terras, domini, jurisdiccions, rendas, emoluments, fruyts y pertinèncias de aquells, havem provehit y manat, que llevat tot secrest y altre qualsevol impediment, encontinent li sie lliurada la possessió, percepció y detenció de aquells. Per so diem y manam a vosaltros y a cada hu de vosaltros, sots encórrer en nostra ira e indignació y en pena de Deu mil florins, que vista la present admetau al dit noble o procurador seu a la dita pocessió y domini, y li presteu los sagraments de fidelitat y vassallatge en semblants cosas fer y prestar acostumades. Com nós dels que aquí prestats y fets haveu a nós o a altri qualsevol, per la dita rahó vos absolem, llevam y liuram ab la present. Y no resmenys aiau y teniu aquell per senyor natural de dits vescomtats, y li respongau y respondre fassau de tots los drets, fruyts, rendas e emoluments que en aquell per la dita

---

462 *Als faels nostros los cònsols e pròmens de la vila de Bula*: entre parèntesi.

rahó li pertanyen. Y, finalment, lo abeiau en y per totas las preheminèncias y prerogativas dominicals, segons als predecessós seus en dits vescomtats bé y felment acostumat haveu. Com nós, confiats de las lloables y antigas virtuts y costums notables de aquell, esperam que per aquesta via és provehit al bé comú de vosaltros, axí en general com en particular, de què rahonablament vos deveu contentar. Dada en Çaragossa, debaix de nostre sagell secret, a 25 de mars 1425. *Rex Alfonsus*».

Qua litera presentata et ut predicitur fecta[463] *et publicata dicti consuli et probi homines dixerunt quod parati erant et paratos se offerebant mandatis supradictis dicti domini Regis, et dicti honorabilis sui procuratoriis Regii obedire. Et hiis omnibus sic per actis dicti honorabilis* [f. 82v] *procurator Regius et filius dicti nobili domini vicecomitis dixerunt quod predicta que in dicto loco de Bula fuerunt dicta et acta in signum possessionis per dictum honorabilem dominum procuratorem Regium, dicto nobili domino vicecomiti seu eius nomine dicto nobili domino suo filio et procuratori tradite et per eum adepte de dicto loco de Bula eiusque fortalitio, iurisdictionibus, regaliis et aliis suis iuribus et pertinentiis universis, petens dictus nobilis dominus procurator predicta hic inserí et continuari, et de ipsis sibi fieri et tradi unum vel plura et tot quod fuerint necessaria et habere voluerit publica instrumenta per me, dictum et subscriptum notarium. Acta fuerunt hec omnia in dicto loco de Bula, die et anno predictis. Presentibus pro testibus venererabili Arnaldo de Volono, Ioanne de Llo, Eraldo Mallol, domicellis, discreto Petro Roure, notario, Gabrielle Serra, scriptore de Perpiniano, et me, Ioanne Bellero, notario pre et*[464] *subscripto qui predicta recepi requisitus.*

Consequenter[465] *vero die 14 aprillis et anno quo supra, exhistentes et personaliter constituti in loco de Santa Maria de Mari, qui est de pertinetiis supradicti vicecomitatus de Caneto, dictus honorabilis dominus procurator Regius et nobilis procurator et filius, in platea dicti loci que est ante portale fortalitii loci eiusdem existentibus ibidem congregatis consules et probis hominibus dicti loci inferius nominatis, supradictus nobilis procurator et filius predicti domini vicecomitis de Insula et de Caneto, presentavit supradicto honorabili procuratori Regio in presentia dictorum consulum et proborum hominum dicti loci ac mei, notarii, et testium infrascriptorum, et per me, dictum et subsciptum notarium, patenter ibidem legi et publicari petiit, et requisivit supradictas duas literas dicti*

---

463 *fecta:* hauria de ser «facta».

464 *et:* segueix «incerto», tatxat.

465 Anotació afegida al marge esquerre, el contingut de la qual és *Santa Maria de la Mar*.

domini Regis quasi in principio huius instrumenti incertas pluries dicto honorabili procuratori Regio ut supra patet presentatas, unam, videlicet, patentem, altera vero clausa fuerat, que ut prefertur super predictis[466] [f. 83r] *dicto honorabili procuratori Regio directe fuerunt. Et facta presentatione huismodi et tenoribus dictarum literarum instante dicto nobili procuratore perlectis et publicatis in eius et aliorum ibidem exhistentium presentia et audentia, et factis per dictum nobilem procuratorem super hiis debitis et consuetis aut consimilibus requisitionibus prenominatus honorabilis dominus procurator Regius, volens ut dixit mandata predicta Regia adimplere operis per effectum, posuit et induxit dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, filium et procuratorem dicti nobili domini vicecomitis de Insula et de Caneto in realem et corporalem possessionem dicti loci de Santa Maria de Mari, qui locus est de membris et pertinentiis dicti vicecomitatus de Caneto, videlicet, quod dictus honorabilis dominus procurator Regius recipiens per manum dictum nobilem dominum procuratorem dicti nobili vicecomitis ipsum introduxit et misit intus dictum locum, faciens ipsum ingredi et regredi per portalem dicti loci, et existente dicto honorabili procuratore Regio ex fortalitium dicti loci predictus nobilis procurator et filius supradicti nobili domini vicecomitis portas, portalis, fortalicii dicti loci aperuit atque clausit in signum dominii et possessionis predictorum. Et consequenter dictus honorabilis dominus procurator Regius duxit per diversos vicos dicti loci de Santa Maria de Mari dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, procuratorem predictum, demonstrando sibi ipsam villam et fortalitium ac terminos eiusdem in signum dominii et possessionis predictorum. Et rediens dictus honorabilis dominus procurator Regius una cum dicto nobili domini Bernardo Galcerandi de Pinosio, procuratore predicto, ad plateam dicti loci que est ante superius mencionatum portale, et exhistentibus ibi congregatis Giraldo Carles, consule dicti loci, Ioanne Garrofer, Antonio Avarro, Francisco Montalba, Iacobo Estagell, fabro, probis hominibus dicti loci,* [f. 83r] *supradictus honorabilis dominus procurator Regius mandavit Bernardo Vilarnau, preconi publico dicte ville, quatenus in dicta villa preconitsationem infrascriptam faceret, quam sibi tradidit in scriptis. Qui preco obtemperans mandatis dicti honorabili procuratoris Regii, qui tenuerat sub sequestro dictos vicecomitatus de Insula et de Caneto, precedente voce tubicelle sue dictam fecit preconitsationem sub forma et verbis sequentibus:*

«Ara oiats que us notifica y fa saber a tots generalment, y tant als de dintre com als de fora, lo honrat Bernat Albert, cavaller, procurador real e

---

466 *predictis:* separació deguda al canvi de foli.

feudal en los comtats de Rosselló e Çerdanya, que per ordinació del Senyor Rey tenia en secrest los vescomtats de Illa y de Canet, que rellevat e remogut per manament e ordinació del dit Senyor Rey lo dit secrest y tots altres empatxaments, ara novavent[467] lo dit honorable procurador real ha posat y met en corporal y plena possessió dels dits vescomtats, y, per consegüent, del lloc de Santa Maria de la Mar, per manament e especial comissió del dit Senyor Rey, al molt noble en Bernat Galceran de Pinós, mayor de dies, y en lloc y nom seu y axí com a procurador seu al noble son fill, en Bernat Galceran de Pinós, cavaller. Per tant, lo dit honorable procurador real mana generalment a tots y a cada hu del lloc de Santa Maria de la Mar y térmens de aquell, que de aquí al devant hajau y tingau per senyor y vescomte dels dits vescomtats de Canet e de Illa al dit noble en Bernat Galceran de Pinós, mayor de dias, y, per consegüent, del dit lloc de Santa Maria de la Mar e de totas las jurisdiccions, regalias, drets y pertinèncias de aquell, y a ell y a qui ell volrà axí com a vescomte y senyor desúsdit habehiau. Y respongau de totas jurisdiccions criminals y sivils y de tots sensos, rendas, drets, senyorias y de tots altros béns al senyor vescomte dels dits vescomtats [f. 84r] pertanyents en totas cosas y per totas en assò, sots pena de cos y de no haver ninguna mercè».

Quibus sic per actis dictus dominus procurator Regius dixit publice et patenter dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, filio et procuratori predicto, quod de cetero dictus nobilis pater suus tanquam vicecomes et dominus dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto, et ut dominus dicti loci de Santa Maria de Mari et sui procuratores utantur in dicto loca de Santa Maria et eius terminis omni dominio, iurisdictione, regaliis[468] *et aliis protestationibus et iuribus prout pertinent et espectant ac pertinerunt et espectarunt dominis vicecomitibus qui fuerunt pro tempove dictorum vicecomitatuum. Et ibidem dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, utendo ut dixit dominio et possessione dicti loci de Santa Maria de Mari revocavit et deposuit Iacobum Iuliani ab officio baiulie dicti loci, et Guillermum Rull eius locumtenentem, et Bernardum Vilarnau preconem publicum et sagionem dicti loci ab omnibus eorum officiis. Et paulo post nomine antedicto creavit et constituit in buiulum*[469] *dicti loci dictum Guillermum Rull, et in preconem publicum et sagionem dicti loci supradictum Bernardum Vilarnau, videlicet, ad beneplacitum dicti nobili domini*

467 *novavent:* hauria de ser «novament».

468 *regaliis:* subratllat.

469 *buiulum:* hauria de dir «baiulum».

vicecomitis, qui Guillermus Rull et Bernardus Vilarnau dicta officia a dicto nobili domino vicecomiti, patri et principali suo, in posse mei, dicti et subscripti notarii, nomine dicti nobili vicecomitis et omnium interest vel intererit legitime stipulantis et recipientis ac etiam iurarunt in manibus et posse dicti nobili domini procuratoris per Deum et eius Santa Quatuor Evangelia manibus eorum corporaliter sponte tacta, quod erunt boni, fideles atque legales dicto nobili domino vicecomiti et suis, et quod bene et legaliter se habebunt circa regimen et exercitium dictorum eorum officiorum. Et ulterius dictus [f. 84v] *nobilis procurator mandavit dicto Guillermo Rull, baiulo dicti loci, per eum noviter ut predicitur creato, quatenus in dicto loco de Santa Maria de Mari faceret et fieri mandaret preconitsationes subscriptas, qui baiulus, obediendo ut dixit dicto mandato predicti nobili domini filii et procuratoris dicti domini vicecomitis precepit dicto Bernardo Vilarnau, preconi publico dicti loci noviter creato et ordinato, ut prefertur, quatenus more solito faceret et publicaret in dicto loco preconitsationes subscriptas, quas sibi tradidit in scriptis, et illico dictus preco precedente voce sue tubicelle alta et intelligibili voce fecit et publicavit in dicto loco dictas preconitsationes sub his verbis:*

«Ara oiats que mana lo balle de Santa Maria la Mar, per lo molt noble Don Bernat Galceran de Pinós, vescomte de Illa e de Canet y senyor del lloc de Santa Maria la Mar, a tots generalment, tant estrany com privat, que de aquí al devant no gose aportar daga fora de mida o altres armes vedades sots pena de sinc sous y perdre las armas. *Item*, que no y haya alguna persona que gose jurar de Déu o de Nostra Senyora Santa Maria, mare sua, ni dels Sants de Paredís, ni jurar desonestament sots pena de córrer la vila. E encara mana més lo dit batlle, que no y haya algú que gos combatre alguna casa per qualsevol rahó, de nit ne de dia, ni gos metre foc en alguna feixina de blat, sots pena de ser penjat sens ninguna mercè».

Et facta dicta preconitsatione post paulum dictus preco retulit dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio ac dicto baiulo dicti loci de Santa Maria de Mari, quod ipse in dicto loco prout est de more dictam fecit preconitsationem prout habuerat in mandatis. Et ulterius dictus nobilis filius et procurator presentavit dicto Geraldo Carles, consuli, et aliis probis homnibus dicti loci de Santa Maria de Mari in dicta platea ut predicitur congregati, quandam papirii clausam literam supradicti domini Regis suo sigillo secreto sigillatam cuius dorso erat suprascriptio sequent: «Als faels nostros los cònsols e pròmens del lloc de Santa Maria la Mar».

[f. 85r] *Quam quidem literam instantibus et requirentibus dictis consule et probis hominibus dicti loci de Santa Maria de Mari ego, dictus et subscriptus*

notarius, aperui et disclausi, et in eorum presentia et audientia patenter in dicta platea eius tenore legi et patenter publicavi, cuius litere tenor sequitur et est talis:

«Lo Rey. Pròmens, nós, trobant per dret y justícia que al noble y amat nostre en Bernat Galceran de Pinós pertanyen los vescomtats de Illa y de Canet ab tots los castells, vilas, llochs y terras, domini, jurisdiccions, rendas, emoluments, fruyts e pertinències de aquells, havem provehit y manat, que remogut tot secrest y altre impediment, encontinent li sia lliurada la possesció, percepció y detenció de aquells. Per so diem y manam a vosaltros y a qualsevol de vosaltros, sots incórrer en nostra ira e indignació y en pena de deu mil florins, que vista la present admetau al dit noble o procurador seu a la dita possessió y domini, y li presteu los sagraments y homenatges de fidelitat y vassallatge en semblants cosas fer y prestar acostumades. Car nós dels que aquí prestats a nós haveu o altri qualsevol, per la dita rahó vos absolvem, llevam y desliuram ab la present. Y no resmenys, haureu y tindreu aquell per senyor immediat e natural, y li respongau y respondre fassau de tots los dits fruyts, rendas y emoluments que a ell per la dita rahó pertanyen. E, finalment, lo obehiau en y per totas preheminèncias e prerogativas dominicals segons als predecessós seus en los dits vescomtats bé y faelment haveu acostumat. Car nós, confiats de las lloables e antigas virtuts e costums notables de aquell, esperam que per esta via és provehit al bé comú de vosaltros, axí en general com en particular, de què rahonablament vos deveu contentar. Dada en Çaragossa, debaix nostre sagell secret, a 25 de abril 1425. *Rex Alfonsus*».

Qua litera presentata et ut predicitur lecta et publicato dicti consul [f. 85v] *et*[470] *probi homines dicti loci Sante Marie de Mari dixerunt quod ipsi dictam literam recipiebant cum omnimodis reverentia et honore, paratos se offerentes contenta in dicta litera facere et complere iuxta eius seriem et tenorem. Et hec omnia fuerunt acta pro ut dixerunt dictus honorabilis dominus procurator Regius et dictus nobilis dominus procurator dicti nobili vicecomitis in signum plene et realis possessionis per eum tradite dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, filio et ut procuratori predicto, tradite et per eum quo supra nomine adepte de dicto loco de Santa Maria de Mari eiusque fortalitio, iurisdictionibus, regaliis et aliis suis iuribus et pertinentiis universis, petens dictus nobilis filius et procurator dicti domini vicecomitiss predicta hic continuari ac etiam scribi per me, dictum et subscriptum notarium ad habendum melius memoriam de predic-*

470 *et:* reclam, tot i que a la mateixa línia.

tis. Acta fuerunt hec omnia in dicto loco de Santa Maria de Mari dicta die 14 aprillis et anno predicto. Presentibus pro testibus dominis Bernardo Cabestany, Reymundo Perdines, presbiteris in ecclesia dicti loci de Santa Maria de Mari beneficiatis, Gabrielle Serra, scriptore de Perpiniano, et me, sepe dicto Ioanne Bellero, notario, qui predicta omnia recepi requisitus.

Deinde[471] *autem die predicta 14 aprillis et anno predicto, exhistens et personaliter constituti in loco de Turrillis, qui est de pertinentiis supradicti vicecomitatus de Caneto, dictus honorabilis procurator Regius et dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, videlicet, in platea dicti loci que est ante portale fortalitii loci, eiusdem loci exhistentibus ibídem congregatis consulibus et probis hominibus dicti loci inferius nominatis supradictus nobilis procurator et filius predicti nobili domini vicecomitis de Insula et de Caneto presentavit supradicto honorabili domino procuratori Regio in presentia dictorum consulum et proborum hominum dicti loci ac mei, notarii et testium infrascriptorum, et per me, dictum et subscriptum notarium, patenter ibidem legi et publicari petiit* [f. 86r] *et*[472] *requisivit supradictas duas literas dicti domini Regis quasi in principio huiusmodi instrumenti incertas pluries dicto honorabili domino procuratori Regio ut supra patet presentatas, unam videlicet, patentem, et altera fuerat clausa, et que ut prefertur super predictis dicto honorabili domino procuratori Regio directe fuerunt. Et facta presentatione huiusmodi et tenoribus dictarum literarum instante dicto nobili procuratore perlectis et publicatis in dicti domini procuratoris Regii et aliorum ibidem existentium presentia et audientia, et factis per dictum nobilem procuratorem super his debitis et consuetis aut consimilibus requisitionibus prenominatus honorabilis procurator Regius. Volens ut dixit mandata predicta Regia adimplere operis per effectum, posuit et induxit dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, filium et procuratorem dicti nobili domini vicecomitis de Insula et de Caneto in realem et corporalem possessionem dicti loci de Turrillis, qui locus est de membris dicti vicecomitatus de Caneto, videlicet, quod dictus honorabilis dominus procurator Regius, recipiens per manum dictum nobilem filium et procuratorem dicti nobili domini vicecomitis, ipsum introduxit et misit intus dictum locum faciens ipsum ingredi et regredi per portale dicti fortalitii dicti loci, et exhistecte*[473] *dicto honorabili domino procuratore Regio extra fortalitium dicti loci predictus nobilis*

---

471 Anotació al marge esquerre que fa referència a *Torrellas*.

472 *et:* reclam, malgrat sigui a la mateixa línia.

473 *exhistecte: sic*.

procurator portas portalis fortalitii dicti locis,[474] *aperuit atque clausit in signum dominii et possessionis predictorum. Et consequenter dictus honorabilis dominus procurator Regius mandavit Benedicto Bernardi*[475]*, preconi publico dicti loci, quatenus faceret publice et patenter preconitsationem subscriptam in ipso loco, quam sibi tradidit in scriptis, dictus vero preco paratum se obtulit mandata dicti domini procuratoris Regii qui ut prefertur tenuerat subsequestro dictos vicecomitatus de Insula et de Caneto adimplere. Et procedens ad actum precedente voce tubicelle sue dictam fecit preconitsationem sub forma sequenti:*

«Ara oiats que us notifica y fa a saber a totom generalment, als de dintre[476] [f. 86v] com als de fora lo honorable Bernat Albert, cavaller, procurador real e feudal en los comtats de Rosselló e Çerdanya, lo qual per orde del Senyor Rey tenia en secrest los vescomtats de Illa y de Canet, que rellevat e remogut per manament e ordinació del dit Senyor Rey lo dit secrest e tots altres empatxaments, ara novament lo dit honorable procurador real ha posat y met en plena, real e corporal possessió dels dits vescomtatas per manament e especial comissió del dit Senyor Rey al molt noble en Bernat Galceran de Pinós, mayor de dies, y en loch y nom seu, al noble en Bernat Galceran de Pinós, cavaller, fill y procurador seu. Per tant lo dit honorable procurador real mana generalment a tots y a qualsevol del dit lloc de Torrellas y térmens de aquell, que de aquí al devant hayau y tingau per senyor[477] y vescomte dels dits vescomtats de Illa y de Canet al dit noble en Bernat Galceran de Pinós, mayor de dies, e per consegüent, per senyor del dit lloc de Torrellas e de totas las jurisdiccions, regalias, drets y pertinèncias de aquell, y a ell y a qui ell voldrà, axí com a vescomte y senyor desúsdit obehiau, y respongau de totas jurisdiccons criminals y sivils, y de tots sensos, rendas, drets, senyorias y de tots altres béns al senyor e vescomte dels dits vescomtats pertanyents en totas causas y per totas. Y assò sots pena de cos y de no haver ninguna mercè».

Quibus sic per actis dictus honorabilis dominus procurator Regius dixit publice et patenter dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, filio et procuratori predicto, quod de cetero dictus nobilis pater suuus tanquam vicecomes et dominus dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto et ut dominus dicti loci de Turrillis et sui procuratores, utantur in dicto loco de Turrillis et eius ter-

---

474 *predictus nobilis procurator portas portalis fortalitii dicti locis:* afegit a l'interlineat.

475 *Bernardi:* d'entrada escrit «Berdi», s'hi afegeix «-nar-» fora de la caixa d'escriptura.

476 *dintre:* separada pel canvi de foli.

477 *senyor:* repetit i tatxat.

minis omni dominio, jurisdictione, regaliis[478] *et aliis potestatibus et iuribus prout pertinent, et espectant ac pertinuerunt et espectarunt dominis vicecomitibus qui fuerunt pro tempore dictorum vicecomitatuum. Et ibidem dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, utendo ut dixit dominio et possessione dicti loci de Turrillis revocavit*[479] [f. 87r] *et deposuit Bernardum Periconi, locumtenenti venerabilis Antonii Davi, domicelli, baiuli dicti loci de Turrillis, ab officio dicte locumtenentie, et dominum Antonium Davi ab officio baiulie dicti loci, et Benedictum Bernardi, preconem et sagionem ab omnibus eorum eius officiis. Et paulo post nomine antedicto creavit et constituit in baiulum dicti loci dictum Bernardum Periconi, et in preconem publicum et sagionem dicti loci supradictum Benedictum Bernardi, videlicet, ad beneptacitum dicti nobili domini vicecomitis. Qui Bernardus Periconi et Benedictus Bernardi dicta officia a dicto nobili domino procuratore esponte aceptantes, promiserunt sibi et dicto nobili domino vicecomiti, patri et principali suo, in posse mei, dicti et subscripti notarii, nomine dicti nobili domini vicecomitis et omnium illorum quorum interest vel intererit legitime stipulantis et recipientis ac etiam iurarunt in posse et manibus dicti nobili domini procuratoris per Deum et eius Santa Quatuor Evangelia manibus eorum corporaliter*[480] *esponte tacta, quod erunt boni, fideles atque legales dicto nobili domino vicecomiti et suis et quod bene et legaliter se habebunt circa regimen et exercitium dictorum eorum officiorum. Et ulterius dictus nobilis procurator mandavit dicto Bernardo Periconi, baiulo dicti loci per eum noviter ut predicitur creato, quatenus in dicto loco de Turrillis faceret et fieri mandaret preconitsationes subscriptas. Qui baiulus, obediendo ut dixit dicto mandato predicti nobili domini filii et procuratoris dicti nobili domini vicecomitis, precepit dicto Benedicto Bernardi, preconi publico, dicti loci noviter creato et ordinato ut prefertur, quatenus more solito faceret et publicaret in dicto loco preconitsationes subscriptas, quas sibi tradidit in scriptis, et illico dictus preco precedente voce sue tubicelle alta et intelligibili voce fecit et publicavit in dicto loco dictas preconitsationes sub his verbis:*

«Ara oiats que mana lo balle del lloc de Torrellas per lo molt noble en Bernat Galceran de Pinós, vescomte de Illa e de Canet e senyor del lloc de Torrelles, [f. 87v] a totom generalment, tant estrany com privat, que de aquí al devant no gos aportar daga fora de mida o altres amas[481] vedades sots pena

478 *regaliis:* subratllat.

479 *revocavit:* separada pel canvi de foli.

480 *corporaliter*: segueix «tacta», tatxat.

481 *amas:* manca la «r».

de sinc sous y de perdre las ditas armas. *Item*, que no y haya algú que gos jurar ni dir mal de Déu, ni de Nostra Senyora Santa Maria, mare sua, ni dels Sants de Paredís, ni jurar desonestament, sots pena de córrer la vila. E encara mana més lo dit balle, que no y[482] haya algú que gos combatre alguna casa per qualsevol rahó, de nit ni de dia, ni gos posar foc en alguna garbera de blat, sots pena de penyar sens ninguna remissió».

Et facta dicta preconitsatione post paululum dictus preco retulit dicto nobili domini Bernardo Galcerandi de Pinosio, filio et procuratori predicto, ac dicto baiulo dicti loci de Turrillis, quod ipse in dicto loco pro ut est de more dictam fecit preconitsationem pro ut habuerat in mandatis. Et ulterius dictus nobilis filius et procurator, presentavit Bartholomeo Folc et Barthomeo Fabri, consulibus, et Arnaldi Fabri, Petro Posset, Ioanni Desijat, probis hominibus dicti loci de Turrillis in dicta platea congregatis et in omnibus supradictis presentibus, quandam papirii clausam literam supradicti domini Regis suo sigillo secreto sigillatam, in cuius dorso erat suprascriptio sequens: «Als faels nostros los cònsols y pròmens del lloc de Torrelles». *Quam quidem literam instantibus et requirentibus dictis consulibus et probis hominibus dicti loci de Turrillis ego, dictus et subscriptus*[483] *notarius, aperui et disclausi, et in eo eorum presentia et audientia patenter in dicta platea eius tenorem legi et publicavi, cuius litere tenor sequitur et est talis:*

«Lo Rey. Pròmens, nós, trobant per dret y justícia que al noble y amat nostre en Bernat Galceran de Pinós pertanyen los vescomtats de Illa y de Canet ab tots los castells, vilas, llochs, y terras, domini y jurisdiccions, rendas y emoluments, fruyts y pertinèncias de aquells, havem provehit y manat, que remogut tot secrest y altre impediment de continent li sie lliurada la possessió, percepció y detenció de aquells. [f. 88r] Per tant, diem y manam a vosaltros y a cada hu de vosaltros, sots incorriment de nostra ira e indignació e·n pena de deu mil florins, que vista la present admetau al dit noble o procurador seu a la dita possessió y domini, y li presteu los sagraments y homenatges y fidelitat y vassallatge en semblants cosas fer y prestar acostumades. Car nós del que axí prestat y fet haveu a nós o a altri qualsevol, per la dita rahó vos absolvem, llevam y lliuram ab la present. E no res menys haureu y tindreu aquell per senyor immediat e natural dels dits vescomtats, y li respongau y respondre fassau de tots los drets, fruyts, rendas e emoluments que a aquell per la dita rahó li pertanyen. E, finalment, lo obehiau en y per

482 *y:* enteneu «hi».

483 *subscriptus:* a continuació hi ha una «m», tatxada.

totas preheminèncias e prerogativas dominicals segons als predecessós seus en los dits vescomtats bé y felment haveu acostumat. Car nós, confiant de las lloables e antigas virtuts e costums notables de aquell, esperam que per esta via és provehit al bé comú de vosaltros, axí en universal com en particular, de què rahonablament vos deveu contentar. Dada en Çaragossa, debaix de nostre sagell secret, a 25 de mars 1425. *Rex Alfonsus*».

Qua litera lecta et ut predicitur publicata dicti consules et probi homines dicti loci de Turrillis dixerunt quod ipsi dictam literam recipiebant cum omnimodis reverentia et honore, offerentes se paratos contenta in dicta litera facere et complere iuxta eius seriem et tenorem. Et hec omnia fuerunt acta ut dixerunt dicti honorabilis dominus procurator Regius et nobilis procurator dicti nobili domini vicecomitis in signum possessionis realis et corporalis dicti loci de Turrillis eiusque iurisdictionis, regaliarum, iurium et pertinentiarum ipsius per dictum honorabilem dominum procuratorem Regium dicto nobili procuratori dicti nobili domini vicecomitis tradite et per eum nomine quo supra adepte de predictis, requirens dictus nobilis predicta omnia hic inseri et continuari per me, dictum et subscriptum notarium, Acta fuerunt hec in dicto loco de Turrillis die et anno predictis. [f. 88v] *In presentia et testimonio dominorum Ferrarii, balle, Ioannis Fontis, presbiterorum dicti loci de Turrillis, venerabili Arnaldi Grife, mercatoris, Berto Agosti, clerici dierum minoris, Gabriellis Serra, escriptoris de Perpiniano, et mei, dicti Ioannis Bellero, notarii, qui hec recepi requisitus.*

Et[484] *consequenter, die et anno proxime dictis, exhistentes et personaliter constituti dicti honorabilis dominus procurator Regius et dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, filius et procurator dicti nobili domini vicecomitis intus locus de Vilalonga de Salanca, dictus nobilis procurator dicti nobili domini vicecomitis dixit et exposuit coram dicto hononorabile*[485] *domino procuratore Regio, quod predictus dominus vicecomes iurisdictionem habet criminalem et regalias, et quasdam alias iurisdictiones in dicto loco de Vilalonga et eius terminis quare dictum honorabilem procuratorem Regium instanter requisivit, quatenus dictum nobilem filium et procuratorem dicti nobili domini vicecomitis poneret et induceret in possessionem dictarum iurisdictionis et regaliarum ac cuiuslibet alterius iuris dicto nobili domino vicecomiti pertinentium in dicto loco et terminis suis. Et tunc dictus honorabilis dominus procurator Regius in signum possessionis predictorum dixit atqque notificavit diversis hominibus dicti loci de Vilalonga*

484 Hi ha una anotació al marge esquerre referida a *Vilallonga de la Salanca*.

485 *hononorabile: sic.*

ibidem presentibus quod sequestrum quod de mandato domini Regis tenuerat dictus dominus procurator Regius, erat totaliter et omnie relevatum ob quod dictus honorabilis dominus procurator Regius de mandato dicti domini Regis posuerat et induxerat in possessionem realem et corporalem dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto supradictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio, vicecomitem dictorum vicecomitatum, et eius nomine dictum nobilem dominum suum filium et procuratorem. Quare mandabat dictus honorabilis dominus procurator Regius omnibus hominibus et officialibus dicti loci de Vilalonga et aliis quibuscumque, quos huiusmodi negotium quovismodo tangere posset, quatenus amodo omnibus iurisdictionibus, regaliis et aliis quibusuis iuribus in dicto loco et eius terminis pertinentibus et expectantibus [f. 89r] *dicto domino vicecomiti de Caneto pareant amodo et responderant dicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio tanquam vicecomiti dicti vicecomitatus de Caneto et ipsum pro vicecomite dicti vicecomitatus de Caneto et domino dictarum iurisdictionum, regaliarum et aliorum iurium ad vicecomitem dicti vicecomitatus pertinentium habeant et reputent, et sibi et suis et quibus voluerit amodo respondeant et pareant, omni obstaculo et dubitatione remotis. Que omnia dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, petiit et requisivit hic continuari per me, dictum et subscriptum notarium, in presentia et testimonio venerabili Arnaldi de Volono, domicelli, venerabili Arnaldi Griffe, mercatoris, Gabriellis Serra, scriptoris de Perpiniano, et mei, dicto Ioannis Bellero, notarius.*

Postmodum[486] *vero die quinta decima dicti mensis aprillis et anno eodem, exhistens*[487] *et personaliter constitutus intus locum de Vilanova de Ratione predicu nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, filius et procurator predictus, ante presentiam dicti honorabili domini Bernardi Alberti, procuratoris Regii antedicti, dixit et exposuit coram ipso, quod in dicto loco de Vilanova, et etiam in locis de Coniliano de Berculo ac in loco de santo Nasario et in terminis dictorum locorum, et aliis locis, et in manso de Boassano, dictus nobilis dominus vicecomes de Caneto certas habet iurisdictiones criminales et etiam aliquas siviles ac regalias. Quare ipsum honorabilem procuratorem Regium instanter requisivit, quatenus dictum nobilem dominum vicecomitem et suo nomine dictum nobilem dominum eius filium et procuratorem poneret et induceret in realem et corporalem possessionem dictarum iurisdictionum et regaliarum. Et tunc dictus*

486 Anotació al marge dret: *Vilanova de la Rahó*.

487 *exhistens:* d'entrada escrit «exhistensibus», se n'acaba tatxant i suprimint la terminació «-ibus».

honorabilis dominus procurator Regius paratum se obtulit, requisita sibi per dictum nobilem dominum procuratorem dicti nobili dnomini vicecomitis adimplere iuxta mandata per dictum dominum Regem super hiis sibi facta, et ad actum procedens, mandavit Guillermo Estagell, preconi publico dicti vicecomitatus de Caneto, quatenus in dicto loco de Vilanova de Ratione faceret [f. 89v] *preconitsationem subscriptam, quam sibi tradidit in scriptis, et tunc dictus preco obtemperans dictis mandatis dictam fecit preconitsationem precedente voce sue tubicelle alta et intelligibili*[488] *voce sub his verbis:*

«Ara oiats que us notifica y us fa a saber a tots generalment lo honorable Bernat Albert, cavaller, procurador real e feudal[489] en los comtats de Rosselló e Çerdanya, que ell per manament del Senyor Rey ha posat en possessió dels vescomtats de Canet e de Illa al noble en Bernat Galceran de Pinós, vescomte de dits vescomtats, al qual pertanyen certas jurisdiccions y regalias en lo lloc de Vilanova de la Rahó. Per so mana a totom generalment, que de assí al devant obehiau y respongau de las ditas jurisdiccions y regalias,[490] e de tots altres drets al vescomte de Canet pertanyents en lo dit lloc e térmens de Vilanova, al sobredit noble en Bernat Galceran de Pinós, axí com a vescomte del dit vescomtat[491] de Canet y als[492] seus».

Et hiis sic per actis dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, filius et procurator predictus, utendo possessione predictorum in dicto loco revocavit[493] *ab offitio baiulie dictarum iurisdictionum et regaliarum Bernardum Iauberti, dicti loci. Et paulo post ipsum constituit et creavit in baiulum dicti domini vicecomitis et dictarum suarum iurisdictionum et regaliarum. Qui Bernardus Iauberti, recipiens et acceptans dictum officium dicte baiulie dicto nobili domino, filio et procuratori dicti nobili domini vicecomitis, quod bene et legaliter se habebit circa dictum officium, et quod dicto nobili domino vicecomiti erit fidelis atque legalis, et inde juramentum fidelitatis et homagium prestitit in pose dicti nobili domini filii et procuratoris dicti nobili domini vicecomitis et suo nomine recipientis. Et ulterius instante et ordinante dicto nobili domino procuratore, et de mandato dicti baiuli noviter creati, supradictus Guillermus Estagell, preco*

488 *Intelligibili:* «l» sobreescrita.

489 *feudal:* «u» tacada de tinta.

490 *regalias:* «g» també tacada de tinta.

491 *vescomtat:* taca de tinta sobre la «m».

492 *als:* segueix «se», tatxat.

493 *revocavit:* «oc» interlineada.

publicus, alta et intelligibili voce quandam fecit preconitsationem publice dicto loco sub verbis sequentibus:

[f. 90r] «Ara oiats que mana lo balle del molt noble Don Bernat Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, a totom generalment, que no y hage algú que gos combatre casas ni metre foc en faxinas de blats, sots pena de ser penjat sens ninguna remissió».

Pari[494] *modo accedentes dictus dominus procurator Regius et etiam dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, filius et procurator dicti nobili domini vicecomitis, una me cum notario et testibus infrascriptis ad locum de Corniliano de Berculo, dictus preco precedente voce sue tubicelle de mandato dicti honorabili procuratoris Regii patenter et publice presentibus et congregatis*[495] *pluribus hominibus dicti loci de Corniliano, quandam fecit preconitsationem sub verbis sequentibus:*

«Ara oiats que us notifica y fa a saber a totom generalment lo honorable Bernat Albert, cavaller, procurador real y feudal en los comtats de Rosselló y Çerdanya, que ell per manament del Senyor Rey ha posat y mès en possessió[496] dels vescomtats de Canet e de Illa, al noble en Bernat Galceran de Pinós, vescomte dels dits vescomtats, al qual pertanyen certas jurisdiccions y regalias en lo lloc de Cornellà del Bercol. Per tant, mana a tots generalment que de aquí al devant obehiau y respongau de las ditas jurisdiccions y regalias e de tots altres drets al vescomte de Canet pertanyents en lo dit lloc e terme de Cornellà al sus dit noble en Bernat Galceran de Pinós, axí com a vesconte de Canet, y als seus».

Et facta dicta preconitsatione, dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, procurator predictus, revocavit baiulum et quosvis alios officiales in dicto loco actenus constitutos et ordinatos per dictum vicecomitem de Caneto, quondam, et nomine procuratorio antedicto ibidem creavit ad beneplacitum dicti domini vicecomitis in baiulum iurisdictionum et regaliarum dicto domino viceprocuratori suo pertinentium honorabilem dominum Raymundum Alberti, alias de Perapertusa, militem, ibidem presentem, qui recipiens et acceptans dictum offitium dicte baiulie promisit dicto [f. 90v] *nobili domino filio et procuratori dicti domini vicecomitis, quod dictum offitium bene et legaliter reget, quodque dicto nobili domino vicecomiti erit bonus atque fidelis, et iuravit ad Santa Quatuor*

494 Anotació al marge dret: *Cornellà de Bercol*.

495 *congregatis:* «r» afegida a l'interlineat.

496 *possessió:* segueix una «d», tatxada.

Dei Evangelia suis manibus corporaliter sponte tacta, prestitit in eius posse ac etiam homagium ore et manibus more solito commendatum.

Et[497] *hiis sic per actis dictus honorabilis procurator Regius et nobilis procurator dicti nobili domini vicecomitis accesserunt ad locum de Thesano, in quo de mandato dicti domini procuratoris Regii, predictus preco publico precedente voce sue tubicelle, et congregatis aliquibus hominibus dicti loci, publice et alta et intelligilibi voce quandam fecit preconitsationem sub verbis sequentibus:*

«Ara oiats, que us notifica lo honorable Bernat Albert, cavaller, procurador real en los comtats de Rosselló e Cerdanya, que ell per manament del Senyor Rey ha posat y mès en possessió dels vescomtats de Canet e de Illa al molt noble en Bernat Galceran de Pinós, vescomte dels dits vescomtats, al qual pertanyen certas jurisdiccions e regalias en lo lloc de Thesa. Per tant, mana a totom generalment, que de aquí al devant obehesan y respongan de las ditas jurisdiccions e regalias e de tots altros drets al vescomte de Canet pertanyents en lo dit lloc y térmens de Thesa, al sobredit molt noble en Bernat Galceran de Pinós axí com a vescomte de dit vescomtat de Canet, y als seus».

Et[498] *pari modo accesserunt dicti procuratores ad locum de Alanyano, et dictus preco modo et forma similiter de mandato dicti domini procuratoris Regii similem fecit preconitsationem ut superius.*

Et nichilominus[499] *accesserunt dicti domini procuratores ad locum seu mansum vocatum de Boassano, et ibi etiam ante portale dicti loci sive mansi, de mandato dicti domini procuratoris Regii, dictus preco similem preconitsationem fecit et publicavit.*

[f. 91r] *Tandem*[500] *et finaliter accesserunt dicti domini procuratores ad locum de Santo Nasario, et ibi congregatis et convocatis nonnullis hominibus dicti loci, et signanter Reymundo Girau, baiulo dicti loci, dictus preco de mandato dicti domini procuratoris Regii et instante dicto nobili domino filio et procuratore dicti nobili domini vicecomitis de Caneto et de Insula, precedente voce tubicelle dictus preco quandam fecit ibi preconitsationem alta voce sub verbis sequentibus:*

«Ara ojats, que.us notifica lo honorable Bernat Albert, cavaller, procurador real en los comtats de Rosselló e Cerdanya, que ell per manament

497 Anotació al marge esquerre: *Thesa*.

498 Anotació al marge esquerre: *Alanyà*.

499 Anotació al marge esquerre: *Boassa*.

500 Anotació al marge dret: *Sant Nasari*.

del Senyor Rey ha posat y mès en possessió dels vescomtats de Illa e de Canet al molt noble en Bernat Galceran de Pinós, vescomte dels dits vescomtats, al qual pertanyen certas jurisdiccions e regalias en lo lloc de Sant Nasari. Per tant, mana a totom generalment, que de aquí al devant obehescan e respongan de las ditas jurisdiccions e regalias e de tots altres drets al vescomte de Canet pertanyents en lo dit lloc y térmens de Sant Nasari, al susdit molt noble en Bernat Galceran de Pinós axí com a vescomte del dit vescomtat de Canet, y als seus».

Qua preconitsatione facta dictus nobilis dominus Bernardus Galcerandi de Pinosio, filius et procurator predictus, utendo possessione predictorum in dicto loco de Santo Nasario, revocavit ab officio baiulie dictarum iurisdictionum et regaliarum dictum Reymundum Girau, dicti loci. Et paulo post idem nobilis dominus filius et procurator ipsum Reymundum Girau constituit et creavit in baiulum dicti domini vicecomitis et dictarum suarum iurisdictionum et regaliarum. Qui Reymundus Girau, recipiens et acceptans dictum offitium dicte baiulie, promisit dicto nobili domini filio et procuratori dicti nobili domini vicecomiti, quod bene et legaliter se habebit circa dictum officium, et quod dicto nobili domino vicecomiti erit fidelis atque legalis, et inde juramentum fidelitatis [f. 91v] *et homagium prestitit in posse dicti nobili domini filii et procuratoris dicti nobili domini vicecomitis et suo nomine recipientis. Et ulterius, instante et ordinante dicto nobili domino procuratore, et de mandato dicti baiuli noviter creati, supradictus Guillermus Estagell, preco publicus, alta et intelligibili voce quandam fecit preconitsationem publice in dicto loco de Santo Nasario sub verbis sequentibus:*

«Ara oiats que mana lo balle del molt noble en Bernat Galceran de Pinós, vescomte de Canet e de Illa, a totom generalment, que no y haya algú que gos combatre casas ni posar foc en faxinas de blats, sots pena de ser penjat sens remissió alguna».

Et hec omnia fuerunt facta ut dixerunt dicti domini procuratores in signum possessionis dictarum iurisdictionum et regaliarum[501] *et iurium pertinentium dicto domino vicecomiti de Caneto in predictis locis et manso et termino eorundem per dictum procuratorem Regium dicto nobili domino vicecomiti, et dicto eius nobili domino filio et procuratori suo nomine tradite et per eum adepte. Predicta enim omnia acta fuerunt iuxta premisorum tenorem dictis locis de Vilanova, de Corniliano, de Thesano, de Alenyano, in manso de Boassano, et in loco de Santo Nasario, die et anno supradictis. Presentibus pro testibus ad hec*

501 *Et regaliarum:* subratllat.

especialiter vocatis venerabili Arnaldo de Volono, domicello, Ioanne de Ponte, notario de Caneto, Bartholomeo Peric, portario domini Regis, Gabrielle Serra, scriptore, et me, dicto Ioanne Bellero, notario.

Et paulo post exhistentes et personaliter constituti dictus honorabilis dominus procurator Regius et dictus nobilis dominus filius et procurator dicti domini vicecomitis intus supradictum locum de Caneto. Idem, nobilis dominus procurator dicti domini vicecomiti eundem dominum procuratorem Regium instanter requisivit, quatenus accederet ad locum de Estoheriol, terre Confluentis, qui pro ut dixit est de membris supradicti vicecomitatus de Insula, et ipsum nomine quo supra poneret et induceret in realem et corporalem possessionem dicti loci eiusque iurium et pertinentiarum. Et tunc dictus honorabilis [f. 92r] *dominus procurator Regius dixit quod occupatus aliis negotiis, tam propriis quam offitii dicte procurationis Regie, ad presens non potest personaliter accedere ad dictum locum de Estoherio, sed quod si ei placet, quod discretus Petrus Roure, notarius, locumtenens suus ad dictum locum, personaliter accedat, et quod ponat et inducat dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio aut eius procuratorem, in realem et corporalem possessione dicti loci de Estoherio, et omnium eius iurium et pertinentiarum, quoniam ad cautelam dicto discreto Petro Roure in et super predictis omnibus et eorum singulis ac super dependentibus et emergentibus ex eisdem comisit plenarie vices suas, donec eas ad se duxerit revocandas. Et hec fuerunt acta in dicto loco de Caneto, die et anno ac coram testibus proxime dictis.*

Post[502] *modum vero die vigesima dicti mensis aprillis et anno eodem, existens et personaliter constitutus venerabilis Arnaldus de Volono, domicellus, procurator substitutus per dictum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, filium et procuratorem dicti nobili domini vicecomitis de Insula et de Caneto, ad hec et plura alia plenam habens potestatem per dictum dominum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio, filium et procuratorem generalem dicti nobili domini vicecomitis, pro ut constat de dicta substitutione in posse mei, Ioannis Bellero, notarius, receptum intus castrum de Caneto, die 29 aprillis anno presenti, ante presentiam dicti discreti Petri Roure, locumtenenti dicti honorabili domini procuratoris Regii, intus dictum locum de Estoherio ipsum instante et debite requisivit, quatenus poneret et induceret in possessionem dicti loci eiusque iurium et pertinentiarum dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio, vicecomitem predictum, et eius nomine dictum venerabilem Arnaldum de Volono, eius procuratorem predictum. Et ad maiorem cautelam, dictus venerabilis*

502 Anotació al marge dret: *Estoher*.

Arnaldus de Volono, procurator predictus, presentavit dicto discreto Petro Roure supradictam patentem papirii literam superius presentatam dicto honorabili domino Bernardo Alberti, procuratori Regio predicto, et quasi in principio huius instrumenti incertam [f.92v] *nec non et aliam literam Regiam que clausa fuerat. Et dicto honorabili domino procuratori Regio super negotio huiusmodi directam que etiam quasi in principio huius instrumenti et quasi in continenti post aliam patentem literam Regiam etiam est incerta, que quidem due litere instante et requirente dicto venerabili Arnaldo de Volono, procuratore predicto, et omnia contenta in eis lecte fuerunt et publicate in presentia et audientia dicti discreti Petri Roure, locumtenenti predicti, nec non in presentia et audientia Bernardi Robi, baiuli, et Petri Catala, consulis dicti loci, nec non Petri Mir, Reimundi Fabri, Ioanis Sans, Guillermi Noguer, Bernardi Carcanera, Reymundi Sifre, Francissi de Deu, et Bernardi Grau, proborum hominum dicti loci, in platea eiusdem loci de mandato et ordinatione dicti discreti Petri Roure, locumtenenti predicti, congregatorum. Et factis dictis presentationibus et dictis literis et carum*[503] *tenoribus ut prefertur lectis et publicatis, dictus discretus Petrus Roure, locumtenentis predictus, mandavit ex parte dicti domini Regis*[504] *omnibus predictis baiulo, consuli et aliis probis hominibus supradictis et aliis singularibus loci predicti, quatenus amodo habeant et reputent pro domino naturali ipsorum et dicti loci prenominatum nobilem dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio, vicecomitem dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto, et quod sibi ut vicecomiti predicto et domino dicti loci de Estoherio amodo in omnibus et per omnia pareant et respondeant, eis notificando pro ut in predictis literis Regiis est espressum quod sequestrum et alia omnia impedimenta in dictis vicecomitatibus actenus posita erant omnio relevata. Et nichilominus dictus discretus locumtenentis, ponendo ut dixit dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio in possessionem dicti loci eiusque iurium, reddituum et pertinentiarum, recepit per manum dictum venerabilem Arnaldum de Volono, procuratorem predictum, et ipsum duxit per dictum locum et amplius portas fortalitii dicti loci claudi et aperiri fecit per dictum venerabilem Arnaldum de Volono,* [f. 93r] *procuratorem predictum. Dicens dictus discretus locumtenentis dicti domini procuratoris Regii, quod amodo utantur dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, vicecomes predictus, tanquam dominus dicti loci, et sui officiales in omnibus et per omnia in dicto loco et eius terminis. Dicens et faciens dictus locumetenentis pro ut dixit*

---

503 *carum:* «a» afegida en lletra molt petita a l'interlineat.

504 *Regis:* segueix «obi», tatxat.

hec omnia in signum possessionis per eum nomine predicto dicto domino nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio et dicto venerabili eius procuratori tradite et per eum adepte de dicto loco de Estoherio euisque fortalitio, iuribus et pertinentiis suis universis. Deinde vero dictus venerabilis Arnaldus de Volono, procurator predictus, continuando possessionem predictorum, revocavit nomine antedicto dictum Bernardum Robi a dicto officio dicte baiulie. Et paulo post idem venerabilis Arnaldus de Volono, nomine procuratorio dicti nobili Bernardi Galcerandi de Pinosio, vicecomitis dictorum vicecomitatuum et domini dicti loci de Estoherio, creavit, constituit et ordinavit in baiulum dicti loci dictum Bernardum Robi, ibidem presentem, et dictum offitium dicte baiulie esponte in se recipientem, promitens dicto venerabili Arnaldo de Volono, procuratori predicto, et dicto nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, vicecomiti dictorum vicecomitatuum et domino dicti loci de Estoherio, quod erit bonus et fidelis dicto nobili vicecomiti et suis successoribus, et inde in posse dicti venerabili procuratoris, homagium prestitit ore et manibus comendatum ut est moris. Et ulterius dictus honorabilis Arnaldus de Volono, nomine procuratorio predicto, presentavit dictis baiulo, consuli et aliis probis hominibus superius nominatis, quandam literam clausam dicti domini Regis suo sigillo sigillatam, in cuius dorso erat suprascriptio sequens: «Als faels nostros los consols y promens del lloc de Estoher».[505] *Et ipsa litera presentata ad requisitionem dictorum proborum hominum, fuit ibidem disclausa et aperta, et omnia in ea contenta lecta et publicata in presentia et audientia dictorum baiuli,*[506] *consulis et aliorum proborum hominum, et est talis:*

[f. 93v] «Lo Rey. Pròmens, nós, trobant per dret y justícia que al noble y amat nostre en Bernat Galceran de Pinós pertanyen los vescomtats de Illa y de Canet ab tots tots los castells, vilas, llocs y terras, domini, jurisdiccions, rendas, emoluments, fruits e pertinèncias de aquells, havem provehit y manat que remogut tot secrest y altre impediment, de continent li sia lliurada la possessió, perceptió e detenció de aquells. Per tant, diem y manam a vosaltros y a cada hu de vosaltros, sots incorriment de nostra ira e indignació, en pena de deu mil frorins, que vista la present admetau al dit noble o procurador seu a las ditas possessions e domini, e li presteu los sagraments y homenatges de fidelitat y vassallatge en semblants cosas fer y prestar acostumades. Car nós del que a nós axí prestat y[507] fet haveu o a

505 *de Estoher:* parèntesi de tancament.

506 *baiuli:* «li» sobreescrites.

507 *y:* es pot distingir encara la «e» de tinta molt tènue que la «y» ve a substituir.

altri qualsevol, per la dita rahó vos absolem, llevam y lliuram ab la present. E no res menys haureu y tindreu per senyor immediat e natural dels dits vescomtats, y li respondreu y respondre fareu de tots los drits[508], fruyts, rendas, emoluments, que a aquell per la dita rahó li pertanyen. E, finalment, lo hobehireu en y per totas preheminèncias e prerogativas dominicals segons als predecessós seus en los dits vescomtats bé y felment haveu acostumat. Car nós, confiat de las lloables y antigas virtuts e costums notables de aquell, esperam que per esta via és provehit al bé comú de vosaltros, axí en universal com en particular, de què rahonablament vos deveu contentar. Dada en Çaragossa, socts[509] nostre sagell secret, a 25 de mars 1425. *Rex Alfonsus*».

Quibus omnibus sic per actis dicti baiulus et alii probi homines dicti loci dixerunt quod ipsi dictam literam dicti domini Regis recipiebant cum omni reverentia et honore, paratos se offerentes contenta in dicta litera Regia et mandata per discretum locumtenentem dicti honorabili domini procuratoris Regii adimplere operis per effectum, que omnia dictus venerabilis Arnaldus de Volono, nomine antedicto, petiit hic continuari, et de eis omnibus sibi fieri et tradi publicum instrumentum.

[f. 94r] Està continuada dita possessió en lo procés original, fet y actitat[510] per la empara real. Fonc posada en dits vescomtats de Illa y de Canet per mort del noble Pere de Fenollet, lo últim vescomte de dits vescomtats, lo qual procés està recondit en lo Arxiu del Patrimoni Real de Perpinyà, estant tant clar com està provat que després de la mort del últim Don Pedro de Fenollet los dits vescomtats de Illa y de Canet foren posats en secrest, y alsat aquell, prengué possessió d'ells Don Bernat Galceran de Pinós, com apar ab la dita possessió. Y després d'ell succehí en dits vescomtats Don Bernat Galceran de Pinós lo Cavaller, y Don Galceran de Pinós, fill y nét de aquell. No sé yo com Hierònym Sorita anomena vescomte de Illa a Don Francesc de Perellós, si ya no és que lo dit autor ves alguns actes que lo dit Don Francesc de Perellós, ab molta falçedat, se fa anomenar en ells vescomte de Illa, y per què se entenga dita falsedat se posa assí llargament lo dit acte de possessió.

Ab lo sobredit noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, dit lo Antic, vescomte de Illa y de Canet y senyor de las baronias de Pinós y Mataplana y de la Portella, se són vingudas a unir y incorporar tres famíli-

---

508 *drits: sic.*

509 *socts: sic.*

510 *Sic*

as de las més calificadas de Cathalunya, so és, la de Canet ab son vescomtat, la de Fonollet ab son vescontat de Illa, la de la Portella, ab sa baroria de la Portella.

Don Bernat Galceran [II] de Pinós, dit lo Cavaller, Vescomte de Illa y de Canet

Lo sobredit molt noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, dit [f. 94v] lo Cavaller, vescomte de Illa y de Canet, y senyor de las baronias de Pinós, de Mataplana, de la Portella y de Luçà, fou fill del atrás escrit[511] molt noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, dit lo Antic, y de la molt noble Urraca de Arenós, segona muller de aquell. Casà ab la molt nobla Dona Aldonsa de Mur, filla del noble Don Loys de Mur, senyor del Albi, y de la nobla Dona Beatriu de Alemany, com apar ab los capítols matrimonials fets y firmats en dijous a 13 de nohembre 1413 en poder de Joan de Font Cuberta, notari públic de Barcelona. Per rahó del qual matrimoni lo dit molt noble Don Bernat lo Antic, son pare, li féu donació de las baronias de Pinós y de Mataplana, vivint lo noble Don Pedro de Castro y de Pinós, fill primogènit de Don Bernat lo Antic y de Dona Aldonsa de Castro, primera muller de aquell, que may y[512] contradigué. La qual donació és la següent, treta del primer procés dels vescomtats de Illa y de Canet, foli 2020, lo qual procés està en poder de Tomàs Boera, notari real, que és del tenor següent:

Hoc est translatum fideliter sumptum a quodam publico instrumento serie sequentis. In nomine Domini et eius Santissime Matris Marie Virginis, singulis ac omnibus huig presentis publici instrumenti paginam per lecturis constet in aperto, quod nos, Bernardus Galcerandi de Pinosio, dominus baroniarum de Pinosio, de Mataplana, de la Portella vallis de Tossis, et castri de Iosa, scistentium in Cathaloniæ Principatu et in diocesis Urgelensis, iocunde et gratiosius nostro sedule revolventes in animo quomodo Deus, artifex omnium, sui clementia et bonitate nos estrenuitate et nobiliate vestri, nobilius et multum dilecti filii nostri Bernardi de Pinosio, militis, et nobile domine Urraque, vita finite consortis noster carissime, in signum quecumque ancilla natura moribus[513] inlustribus et sapientia obtima docuit et decoravit, quibus et non immerito Altissimo Artifici, prescripto

511 *escrit:* segueix una «m» tatxada.

512 *y*: enteneu «hi».

513 *moribus:* «i» sobreescrita damunt d'una «a».

Deo, que nostro[514] *dignas et humiles*[515] [f. 95r] *referimus gratias atque laudes, et versetur proinde sine simulatione intentio nostra. Imo totius*[516] *appetat viribus vos prolem habere legitimam et naturalem, que Altissimo disponente presentem nostram hereditatem futuramque vestram post dies nostros felices possidere valeat et habere, et que vestris nostrorum in herendo fama veri loco estenue predicetur in seculo, volumus, disposuimus gratumque sumen est nobis, propterea ut matrimonium fiat et celebretur de presenti inter vos et nobilem Aldunciam, filiam nobilium Lodovici de Muro, militis, quondam, et domine Beatricis, consortis sue viuentis, dominorum baronie de Lalbi. Igitur dicti matrimonii contemplatione et aliis propter filialem amorem inducti, gratis et ex certa scientia, per nos et nros quoscumque, damus et hereditamus et ex causa donationis et hereditamonti*[517] *concedimus vobis dilecto filio nostro, Bernardo Galcerandi de Pinosio, militi predicto, ut bene merito et vestris et quibus volueritis perpetuum sub pactis ac tum conditionibus, vinculis et retentionibus inferius scriptis et adiectis, baronias de Pinosio, de Mataplana, de la Portella, vallem de Tosis et castrum de Iosa cum villis, populationibus, fortalitiis, edificiis, territoriis, parroquiis et terminis eorundem, et cum feudibus,*[518] *feudatariis, carlanis, vassallis, mansis, masoverriis, hominibus et mulieribus et redemptionibus eorundem, et tam christianis, iudeis, quam sarracenis,*[519] *et cuiusuis alterius legis vel conditionis existant in villis, locis, et parroquiis succentibus infra baronias et eorum terminis, territoriis et limitibus, habitantibus et habitaturibus, cum directis et utilibig dominiis et quibuslibet superioritatibus et iuribus dominii, et cum furnis, molendinis, aquis, aqueductibus, piscationibus, nemoribus et devesiis, montibus, planis, campis, vineis, terris, sensibus, agrariis, decimis, redditibus, questiis, tertiis, laudimiis, foriscapiis, mero et mixto imperio, iurisdictione alta et baixa,* [f. 95v] *sivili et criminali, et alia quacumque et eius exercito que facere possitis predictis hominibus et mulieribus et aliis etiam quibuscumque etiam alienis infra baronias, vallem et castrum predictas et earum terminos, et territoria, contrahentibus seu quas delinquentibus aut declinantibus quovismodo et cum omnibus et singulis exhitibus, et proventibus, obventionibus et esdevenimentis, usaticis, servitiis, servitutibus, ademprimis et aliis*

---

514 *nostro:* a continuació hi ha una «g» tatxada.

515 *humiles:* separació degut al canvi de foli.

516 *totius:* «o» sobreescrita al damunt d'una «a».

517 *hereditamonti:* hauria de ser «hereditamenti».

518 *feudibus:* segueix «et», tatxada.

519 *sarracenis:* esborrament entre la «c» i la «e».

quibuscumque iuribus realibus et personalibus, et cum hoste et cavalcata et quibuscumque dominiis personarum et rerum, et cum omnibus iuribus peonatii, et cum vniversis pertinentiis dictarum baroniarum, vallis et castri et cuiuslibet eorum, et generaliter cum omnibus et singulis aliis iuribus atque rebus aparentibus et non aparentibus que hic habeantur preapositis et expressis perinde ac si apposita fuissent et expressata quecumque sint et quocumque nomine censeantur nobis in predictis baroniis, valle et castro, villis, parroquiis, locis, terminis et territoriis eorundem aut etiam alibi ratione vel occasione eorum competentibus et competere debentibus et valentibus, tam de consuetudine, usatico. quam de iure aut aliis quovismodo, quas baronias, vallem et castrum nos habemus et possidemus in Cathalonie Principatu et in diocesi Urgelense prescripta. Hoc siquidem donum sive hereditamentum facimus nos, dictus Bernardus Galcerandi de Pinosio, militi, et vestri et quibus volveritis perpetuo de predictis omnibus et singulis sicut melius dici potest et intelligi ad sanum et bonum intellectum vestri et vestrorum, sub his attamen pactis, conditionibus, retentionibus et vinculis, videlicet, quod nos toto tempore vite naturalis nostre simus domini potentes ac usufructuarii omnium et singulorum bonorum et iurium per nos superius donatorum et fructus eorum [f. 96r] *proprii sint nostri pro voluntatibus nostris inde libere faciendis, et quod pro dicto usufructu nullam teneamur seu habeamus dare seu prestare satisfacionem aut cautionem de utendo vel fruendo usufructu predicto arbitrio boni viri aut aliis, finitis atamen diebus naturalibus nostris dictus usufructus sit extinctus, et seu consolidetur proprietati, et ex tunc et non ante vos, dictus nobilis Bernardus, filius noster, habeatis, teneatis, et possideatis omnia et singula per nos superius donata cum omni eorum pleno iure. Item, quod valida, firma, et illesa sit et remaneat in perpetuum nobile Saudine, consortis nostre, hipotheca seu obligatio eidem per nos facta pro dote et aliis iuribus suis de [quem] super dicta baronia de la Portella siquidem in instrumentis inter nos et ipsam factis et firmatis latius est contentum, quibus nullatenus volumus periudicari per donum presens seu donationem huiusmodi directe vel indirecte aut alias quovismodo. Ceterum quod vos, dictus nobilis Bernardus Galcerandi, filius noster, una cum dicta nobile Alduncia, futura uxore vestra ac familia vestra, si attamen devoceris processerit beneplacito et voluntate aliis neque aliter simus, estemus et habitemus simul in una habitatione, attamen si nos eligerimus et noluerimus vobiscum et dictis nobile vxore vestra et vestri familia simul inhabilitare, eo casu vos, dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, filius noster, una cum nobilem uxore vestra teneamini et habeatis exhire et deserere habitationem nostram, et eo casu et non aliis, nos, dictus Bernardus Galcerandi de Pinosio, teneamur, habeamus et promitimus dare et solvere vobis, dicto*

nobili filio nostro, anno quolibet, quo extra seu se orsum a nostra habitatione manseritis ut est dictum pro provisione vestra et dictæ nobilis uxoris et familie vestre, quadringentos florennos auri Aragonum boni et iusti ponderis, et furnimentum, bonorum mobilium et domus notitie vestre et secundum nobis placuerit et non aliis, et habitationem in altero castrorum Popule de Lileto vel de Gironella quod volveritis et [f. 96v] *eligeritis. Et quod vos, dictus nobilis Bernardus Galcerandi, filius noster, habeatis et teneamini ex predictis bonis donatis vobis solvere et complere post dies nostros, omnes et quascumque lexias, ordinationes ac legata que comminabimur ac expresabimur in testamento nostro ultimo in desonerationem et pro salute anime nostre, et pro remuneratione parentum, amicorum, servitorum et domesticorum nostrorum. Attamen si per nos in vita nostra aliqua de consenso aut partem ipsorum in dicto nostro testamento adimpleverimus et solveremus quod ea aut partem ipsorum que adimpleta et soluta fuerunt ut perfertur aut aliis, dicta legata fierent caduca, nullatenus adimplere et solvere teneamini, cum intentionis nostre sit quod semel tamen solvantur et admiplentur. Item, quod nos, dictus Bernardus Galcerandi de Pinosio, intervivos vel cum testamento aut alia quovis ultima voluntate nostra, possumus et valeamus de predictis bonis donatis dare nobilius Reymundo Galcerandi de Pinosio et Beatrici de Pinsoio, filiis nostris, in actu matrimonii eorum scilicet utique ipsorum illam pecunie quantitatem quam voluerimus et nobis videbimur fore racionabiliter danda pro parte et hereditate ipsorum. Item, retinemus nobis quod per presentem donationem sive hereditamentum nullatenus periudicetur nec periudicari volumus obligationi quam Bastardus de Pinosio, filius noster, habet de suo pro triginta mille solidos monete Barcinone in et super castro de Gossol et valle eiusdem castri, imo volumus ipsam obligationem dicto Bastardo soluam fore et illesam. Ulterius*[520] *quod si vos, dictus nobilis Bernaldus Galcerandi de Pinosio, filius noster, decesseritis quandocumque sine filio seu filiis masculis legitimis et naturalibus*[521] *quorum die sui obitus habuerit seu dimiderit filium seu filios legitimos et naturales vel ubi habuerit et dimiserit unum vel plures nullus quorum pervenerint ad etatem perfectam quod, absit, hiis casibus et quolibet ipsorum predicta que vobis donamus nobis si vixerimus, et si non vixerimus,* [f. 97r] *heredi nostro aut illi seu illis cui vel quibus voluerimus aut etiam ordinaverimus verbis, testamento aut alii libere revertantur, salvis tamen vobis pro testamento et aliis vestris voluntatibus faciendis, sex mille florennis auri Aragonum. Attamen si vos, dictus nobilis Bernardus Gal-*

520 *ulterius:* subratllat.

521 *naturalibus:* segueix «vel naturalibus», tatxat.

cerandi de Pinosio, filius noster, dicta die obitus vestri habueritis et dimiseritis unam vel plures filias legitimas et naturales, quod non abstanibus vinculis, conditionibus et retentionibus superius expressis predicte filia et filie vestri, dicti nobili Bernardi Galcerandi, filii nostri, provideantur de bonis superius donatis in omnibus eis necessariis, tam in sanitate, quam in infirmitate quousque fuerint matrimonio collocate, et in actu matrimonii dotentur de dictis bonis[522] *vobis donatis, et collocentur in matrimonio notitie duarum bonarum personarum eligendarum, unam scilicet pro parte illius ad quem pertinebit tunc hereditas nostra, et alteram pro parte amicorum seu parentum dictarum filie seu filiarum vestrarum ex parte matris, et sub et cum illis conditionibus, modis et formis quas dicte persone voluerint et ordinaverint. Ceterum si ex dicto matrimonio vos, dictus nobilis Bernardus Galcerandi de*[523] *Pinosio, habueritis, dimiseritis in die obitus vestri unum vel plures filium seu filios quod vos cum testamento aut alia intervivos teneamini et habeatis instituere et hereditare dictum filium si unius tamen fuerit, et fuerit sane mentis* e de sos membres adret, *et si duo aut plures fuerint filii dicti matrimonii, illum quem volveritis ex eis qui sane mente fuerit et* adret de sos membres, *ut prefertur, de predictis baroniis, valle, et castro cum iuribus earum aut de maiori parte ipsarum baroniarum*[524]*, vallis et castri. Ulterius si locus seu casus adesse contigerit restitutioni et persolutioni dotis quam dicta nobile Alduncia et sui, pro aumento sive donatione propter nuptias fienda eidem nobilem Alduncie per vos, dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio, filium nostrum, nunc vestri tempore nupciarum teneant et possideant dictam baroniam* [f. 97v] *de Mataplana tamen quam possideant et teneant ratione aumenti propter nuptias, donationis tamen en non pro alia re cum castris, villis, locis, terminis, territoriis, hominibus et feminis, feudis, feudatariis, sensibus, redditibus. iurisdictionibus, furnis, molendinis et aliis quibusuis bonis et iuribus ipsius baronie et fructus qui inde prouenerint suos proprios faciant pre eorum honeribus suportantibus, et dicti fructus non computentur in sortem solutionis dotis predicte, nec augmenti sive donationis que supra. Et hec predicta teneant et possideant tantum et tam diu donec dicte nobile Alduncie, future uxori vestre, vel suis, solutum fuerit et satisfactum in dicto aumento siue donatione dotalis et de predicta baronia de Mataplana tamen cum castris, villis, hominibus et feminis et aliis bonis et iuribus suis predictis de presenti ex nunc prout ex tunc et e contra tradatur possessio dicte nobile Alduncie seu*

522 *bonis:* a continuació apareix un esborrament.

523 *Ceterum si ex dicto matrimonio vos, dictus nobilis Bernardus Galcerandi de:* subratllat.

524 *baroniarum:* la segona «a» està sobreescrita damunt d'una «i».

eius procuratori pro ea, et habitantes dicta baronia, terminis et territoriis eiusdem faciant et prestent dicte nobile Alduncie seu dicto eius procuratori pro ea iuramentum et homagium hore et manibus comendatum iuxta usaticos Barcinone et constitutiones Cathalonie generales de parendo et obediendo. In casu predicto, dicte nobile Alduncie et suis de se ipsis et iure distringendi eosdem et de sensibus, redditibus, iuribus et bonis ad que teneantur domino dicte baronie quousque et tamdiu donec satisfactum fuerit et solutum eidem nobilem Alduncie et suis in dicto aumento sive donatione propter nuptias ut est dictum. Et sic sub dictis pactis, vinculis, conditionibus et retentionibus extra huius predicta que vobis donamus de iure, dominio, et posse nostri et nostrorum eandemque omnia et singula in vestrum vestrorumque ius dominium et posse mitimus[525] *et transferimus irrevocabilem pleno iure ad habendum, tenendum omnique tempore pacifice possidendum, et inde vestras in omnibus voluntates libere faciendum. Promitentes vobis tradere vobis vel cui volueritis loco vestri possessionem corporalem seu quasi predictorum*[526] [f. 98r] *et singulorum que vobis donamus, et in ea vos et vros facere, exhistere*[527]*, perpetuo*[528] *potiores sub conditionibus atamen pactis et retentionibus superius dictis et escriptis, quamquidem pocessionem vos et vestri possitis vestra et eorum propria autoritate et absque licentia et premissu nostri et alicuius curie et persone illico post dies naturales nostros et non ante, libere apprehendere et aprehensam penes vos et vestros licite retinere. Nos enim durante dicto usufructu nostro et interim constituhimus nos predicta et singula vobis donata sub conditionibus attamen pactis, vinculis, retentionibus prenarratis pro vobis et vestris vestro et eorum precario nomine tenere et possidere seu quasi, et ex causa donationis melioribus via, modo et forma quibus melius de iure fieri valeat possit et tenere, damus, cedimus, et mandamus vobis et vestris et quibus volveritis perpetuo omnia iura, omnesque actiones reales et personales, directas, utiles atque mixtas et alias quascumque vobis competunt et competere possunt ac debent in predictis et singulis que vobis donamus, et contra quascumque personas et inquibuscumque rebus et bonis ratione et occasione eorundem, quibus iuribus et actionibus supradictis possitis vos et vris et quibus volueritis perpetuo uti et experiri agendo scilicet respondendo, defendendo, excipiendo, proponendo et replicando, et omnia alia faci-*

---

525 *mitimus:* la segona «i» apareix sobreescrita al damunt d'una «o».

526 *predictorum:* separació per canvi de foli.

527 *exhistere:* a partir de la «t» les lletres surten de la caixa d'escriptura i la tinta se'ls esvaneix a causa d'una taca, raó per la qual es tornen a escriure al començament de la línia de baix.

528 *perpetuo:* segueix «possessiones», tatxat.

endo in iudicio et extra iudicium quecumque et quemadmodum nos poteramus ante presentem donationem et iurium cessionem. Nos enim facimus et constituimus vos et vestros in his dominos et procuratores ut in rem vestram ad faciendum inde vestras in omnibus voluntates sine contradictione et impedimento nostri et nostrorum et alteriuscumque persone, salvis tamen nobis et nostris conditionibus, vinculis, pactis et retentionibus predictis. Dicentes nichilominus et mandantes ac sub fide, naturalitate, quibus nobis tenentur, requirentes et mandantes omnibus et singulis feudatariis, hominibus et mulieribus, habitantibus et habitaturis infra terminos[529] [f. 98v] *et limites baroniarum, vallis et castri supradictorum cuisuis*[530] *estatii, gradus, conditionis, legis et preminentie fuerunt ac aliis omnibus et singulis quorum interest et intererit, quatenus finitis diebus naturalibus nostris de se ipsius, et inde distringendi eosdem nec non de sensibus, redditibus, et aliis quibusuis bonis et iuribus de quibus nobis tanquam domino dictarum baroniarum, vallis et castri parere, obedire et respondere tenentur vobis, dicto nobili Bernardo Galcerandi, filio nostro, et vestris et quibus volueritis, pareant, obediant, respondeant et satisfaciant iuramentaque et homagia ac fidelitates exhibeant atque prestent, et omnia alia faciant et exhibeant que vassali tenentur exhibere eorum domino naturali atque seniori, et prout nobis teneantur ante presentem domini, et prestare et facere nobis sunt assueti. Quoniam nos cum presenti ex nunc pro ut ex tunc et e contra finitis diebus nostris naturalibus ipsos et quemlibet eorum postquam dicta iuramenta, homagia et fidelitates vobis prestiterint et non alias, liberamus et absolvimus ab omnibus fide, naturalitate, iuramento et homagio que prestiterunt nobis ac teneantur pro predictis. Et ut predicta maiori robore consolidentur, non ut nec dolo sed esponte, iuramus in animam nostram per dominum Deum et eius Santa Quatuor Evangelia eorum sacrosantis escripturis per nos corporaliter tactis, quod preassumptum donum sive hereditamentum et omnia alia et singula supradicta semper rata, grata, valida atque firma habemus, tenebimus et servabimus, atendemus et complebimus, non infingemus sen non revocabimus ratione ingratitudinis neque*[531] *aliguo alio iure, causa vel etiam ratione. Renuntiantes quo ad hec legi siue iuri dicenti donationem posse revocari vel irritam fieri propter ingratitudinem vel aliam quamvis causam, et omni alii iuri, legi, rationi et consuetudini contra hec repugnantibus. Et quia predictum donum summam quingentorum aureorum excedit, ut ne in* [f. 99r] *aliqua eius parte infringi valeat irritari seu*

529 *terminos:* separació degut a canvi de foli.

530 *cuisuis:* la primera «i» s'afegeix després d'haver estat tatxada la «m» precedent.

531 *neque:* a continuació apareix «alio», tatxat.

revocari, insinuamus predictum donum venerabilii vicarii Berge et Berguitani seu eius locumtenens, requirens debite eum ut donum huiusmodi insinuationis robore confirmare dignetur, et eidem autoritatem suam interponat pariter et decretum ut illud vim illuque robur obtineatus, obtinet et obtinere debet donatio facta coram preside seu etiam magistratu. Et quia circa insinuationem predictam fiendam personaliter neque animus interesse aliis propeditis negotiis, gratis et ex certa scientia, constituimus et ordinamus vos, venerabilem Ioannem Orriols, iuris peritum Berge, procuratorem nostrum certum et especialem ad infrascripta generalem, itaque especialitas generalitati non deroguet nec contra ad insinuandum pro vobis et nomine nostro venerabili vicarii Berge et Bergetani seu eius locumtenens donationem presentem et ipsum debite requirendum ut donationi predicte suam interponat autoritatem pariter et decretum, ut illud vim obtineatus, obtinet et obtinere debet donatio facta coram preside seu etiam magistratu. Et demum ac generaliter omnia alia faciendum in predictis et circa predicta pro vobis et nomine vestro quecumque ad hec utilia fuerint necessaria ac etiam oportuna, etiam maiora, graviora et duriora superius expressatis, et que nos facere possemus personaliter constituti, comitendo inde vobis dicto procuratori nostro in et super predictis plenarie vices nostras. Promitentes vobis et notario publico infrascripto estipulanti ut infra, nos semper habere ratum, gratum, validum atque firmum quisquid per vos in predictis et circa predicta procuratum et actum fuerit atque gestum, et nullo tempore revocabitur sub bonorum nostrorum omnium obligatione. Nos itaque Bernardus Galcerandis de Pinosio, miles filique vestri[532] *multum nobili Bernardi Galcerandi de Pinosio, donatoris, acceptantes donum sive hereditamentum iam dictum per nos vobis ut primissum est factum cum humili gratiarum sub pactis, vinculis, conditionibus et retentionibus superius* [f. 99v] *expressis, quibus expresse consentimus, convenimus et bona fide promitimus vobis, dicto multum nobili domino Bernardo Galcerandi de Pinosio, patri nostro, necnon iuramus esponte in animam nostram per dominum Deum et eius Santa Quatuor Evangelia a nobis tacta corporaliter, quod predicta pacta, vincula, conditiones et retentiones et alia predicta omnia et singula, quatenus nos tangunt seu concernunt, rata, grata, valida atque firma habebimus, tenebimus, et observabimus eaque atendemus et complebimus, et in nullo contrafaciemus vel veniemus aliquo iure, causa vel etiam ratione, asserentes nos virtute iuramenti predicti maiorem esse viginti quinque*[533]

---

532 *vestri:* aparentment la «r» i la «i» estan sobreescrites.

533 *quinque:* escrita d'entrada «quodque», la «i» i la «n» se sobreescriuen damunt de les anteriors.

annorum. Ad hec nos, Saudina de Pinosio, consors multum nobili Bernardi Galcerandi de Pinosio, donatoris preasumpti, laudantes predicta omnia et singula et eisdem expresse concentientes pro ut melius et plenius superius continetur, convenimus et bona fide promitimus vobis, dicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio, donatoris antedicto, nec non iuramus esponte in animam nostram per dominum Deum et eius Santa Quatuor Evangelia a nobis corporaliter tacta, quod contra predicta aut aliqua de predictis non faciemus vel veniemus, nec in predictis baroniis de Pinosio et de Mataplana, valle de Tossis et Castrum de Gossatium cum iuribus et pertinentiis ipsorum aut aliqua parte eorum aut ratione vel occasione ipsorum faciemus, proponemus, movebimus ac intentabimus contra vos vel vestros aliquo tempore aliquam actionem, questionem, petitionem vel demandam, litem vel controveriam de iure vel de facto, in iuditio vel extra iuditium nec inferenti etiam concentiemus ratione, videlicet, et occasione dictis aumenti siue donationis propter nuptias, bonorum parafarnalium vel aliorum eorum vis iurium que habemus et habere debemus in et super dictis baroniis de Pinosio et de Mataplana, ville de Tossis et Castro de Iosa [f. 100r] *et eorum*[534] *bonis et iuribus, tum tam ex causis et rationibus predictis, quam aliis quibuscumque. Nos enim, serciorate ad plenum de iuribus nostris, renuntiamus quo ad hec benefitio Valeriani senatus consulti, et autentice, incipienti si qua mulier posita «Codici ad Vallerianum», nec non doti, esponsalitio et aliis iuribus nostris, que vobis et vestris quantum ad predicta expacto renuntiamus, et omni alii iuri, legi, rationi et consuetudini quibus contra predicta aut aliquod predictorum facere vel venire possemus quovismodo. Retinemus tamen nobis et expresse salvamus quod per presentem firmam seu consensuum nostrum non intendimus nec volumus in aliquo derogari aut periuditium generali tacite vel expresse obligationi, assignationi, et hipotece nobis factis per dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinosio, virum et dominum nostrum charissimum, de dicta baronia de la Portella et eius bonis et iuribus pro dictis dote, aumento et aliis iuribus nostris. Imo ipse salve remaneant et illese nobis et nostris presenti instrumento in aliquo non obstantibus. Hec igitur omnia et singula que et ut prout sunt dicta supra facimus, pascissimus et promitimus nos, dicti Bernardis Galcerandi de Pinosio, donator, Bernardus Galcerandi de Pinosio, miles donatarius, et Saudina, consors dicti nobilis donatarius, consentientes scilicet alter nostrum omnia a se data et promissa alteri, et nobis ad inviciem et etiam notario publico infrascripto, tanquam publice persone pro nobis et pro personis omnibus aliis quarum interest et intererit estipulati et legitime recipienti ac*

534 *et eorum*: reclam.

etiam patenti. Novissime volumus nos, dicti donator et donatarius, quod de his fiant et tradantur per notarium infrascriptum utique nostrum tot publica consimilia instrumemta quod inde petita fuerint et requisita. Sig+num nostri, Bernardi Galcerandi de Pinosio, donatoris. Sig+num nostri, Bernardi Galcerandi de Pinosio, militis, donatarii. Sig+num nostri, Saudine, consortis nobili Bernardi Galcerandi de Pinosio, concentientis predictorum, qui hec laudamus, firmamus et iuramus in villa de Bagano, dicte baronie[535] [f. 100v] *de Pinosio. Presentibus testibus venerabili Arnaldo Sellent, domicello de domo dicti nobili donatoris, et Nicolao Frugelli, scriptore Barcinone, die trigesima novembris anno a Nativitate Domini 1413. Sig+num venerabili Joannis Teixidor, subvicarii Berge et Berguitanei pro illustrissimo domino Rege, qui hanc donationem et omnia et singula in presenti instrumento contenta in quantum summam quinquentorum aureorum extendit insinuationis robore confirmauit ut inde talem et tantam vim, et robur obtineat qualem et quantam illa donatio que sit apud presidem sive etiam magistratum, quod decretum et eius firma dictus venerabilis subuicarius hic apponi et escribi iusuit per me, Franciscum Massana, notarium publicum ville Berge, regentemque escrivaniam curie vicarie Berge et Berguitanei pro venerabili Galcerando de Ortigii, escriptore publico eiusdem, die 23 mensis septembris 1416. Presentibus testibus venerabili Bernardo de Condomus, mercatore, et Petro Garreta, marcerio, habitatoribus ville Berge. Et ideo ego, dictus Franciscus Massana, notarius et escriptor, hic sig+num meum apposui in testimonium premissorum. Sig+num Ioannis de Fonte Coperto, notarii publici Barcinone et etiam per totam terram et dominationem illustrissimi domini Regis Aragonum autoritate eiusdem, qui hoc instrumentum in posse suo firmatum notatumque ac in publicam formam redactum et autoritsatum per venerabilem Ioannem Textoris, subvicarium tunc Berge et Berguitanei, non tamen clausum, traditum quodque in escribania sua corrossum et destructum fuerat a muribus in magna parte, iterum in hanc publicam formam redegi et escribi feci decretumque appositum in dicto primo instrumento escribi et continuari feci in fine huius publice instrumenti, exprecepto sibi facto per serenissimam dominam Mariam, consortem et locumtenentem generalem illustrissimi domini Alfonsi, Regis Aragonum feliciter nunc regnantis, continuato in libro preceptorium curie vicarie Barcinone sub calendario 31 martii 1423, et eadem proxime dicta die clausi. Sig+num Francisci Tarrassa,* [f. 101r] *autoritate Regia notarii publici Barcinone, testis. Sig+num Michellis Ferran, autoritate Regia notarii publici Barcinone, testis. Sig+num Ioannis Bernardi Terre, militis, regen-*

535 *Bagano*: separació per canvi de foli.

tis vicariam Barcinone, Aqualate et Vallensis, Modiliani et Modialensi, qui huiusmodi translato ab eius originali fideliter sumpto et cum eodem veraciter comprobatum ut eidem tanquam suo originali fides plenaria ubique adhibeatur ex parte domini Regis autoritate officii quo frungimur, autoritatem nostram impendimus pariter, et decretum appositum manu mei, Mathei Seva, civis Barcinone, autoritate Regia notarii publici per totam terram et dominationem serenissimi domini Regis Aragonum, regentisque escribaniam curie dicte vicarie Barcinone, pro honorabili Bernardi Terre, domicello, domino utili ipsius escribanie, in cuig posse dictus honorabilis regens vicariam prefatam hanc firmam fecit die octava mensis martii anno 1474. Presentibus testibus, discretis Bernardo Michaelle Carbo et Ioanne Figueres, notariis civibus Barcinone. Et ideo ego, dictus notarius, hec escripsi et hoc meum hic apposui sig+num Antonii Michaellis, autoritate Regia notarii publici Barcinone, qui translatum huismodi a dicto eius originali fideliter sumptum et cum ipso viridice comprovatum autoritsatumque ut supraliquet, qui escribi, feci, et clausi die octava mensis martii 1474.

E vist per lo molt noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fonollet, dit lo Antich, vescomte de Illa y de Canet y senyor de las baronias de Pinós, de Mataplana y de la Portella, los molts treballs,y bona diligència havia tingut lo noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, dit lo Cavaller, llur fill, tant en proseguir la causa dels dits vescomtats com en la possessió de aquell presa com a procurador de son pare, a 2 de abril 1425 li'n féu donació dels dits vescomtats de Illa y de Canet, la qual està treta del procés[536] dels vescomtats de Illa y de Canet, foli 242. Lo dit procés està en poder de Tomàs Boera, notari real, y també en lo procés que[537] Don Bernat Galceran de Pinós aportà en la Real Audiència sobre lo vescomtat de [f. 101v] Illa[538] contra lo espectable Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet, vescomte de Illa y de Canet, llur honcle, foli 223. Lo qual procés està en poder de Hierònim Cortey, escrivà y notari de dita causa, y és del tenor següent:

Noverint vniversi quod nos, Bernardus Galcerandi de Pinosio, Dei gratia vicecomes de Illa et de Canet et dominus baroniarum de Pinos, de Mataplana, de la Portella, vallis de Toses et Castri de Guimenano[539]. Attendentes quod naturaliter congruunt parentes eorum filiis bene facere precipuo his quorum filialis

536 *del procés:* afegit a l'interlineat.

537 *que:* a continuació hi ha una «q» tatxada.

538 *Illa:* segueix «y de Ca», tatxat.

539 *Guimenano:* hauria de ser «Guimerano».

obedientia decorat, et animus ad prostera facienda taliter est inductus, et videntes et inspicientes quod vos, nobilis dilectus et multum amabilis Bernardus Galcerandi de Pinosio, miles, filius noster legitimus et naturalis, estis nobis multum obediens in omnibus que vobis dicimus, et precipimus et semper ut videmus estis paratus et promptus ad faciendum nobis omne bonum proposse vestro et iuxta vestri possibilitates etiam in bonis et hereditate nostra. Attendentes etiam et benes cientes, quod vos, dictus filius noster, quam plurimos et excessivos labores et damno pretextu litigii quod ratione dictorum vicecomitatuum coram sererissimo Rege seu eius sacra audientia super acquisitione predictoruum vicecomitatuum de Illa et de Caneto, per vos dicti quod divina gratia disponente et vestris continuis arditis, laboribus et intercessibus obtinuimus. Igitur rationibus predictis et aliis gratuis placitus et servitiis per vos nobis factis et impensis, et que cessanter facitis et in omni vita nostra esperamus illud idem fieri. Id circo Christo plasmatore nomine in hiis invocato series presentis publici instrumenti vbique suo pleno robore valituri et semper duraturi, non vi, dolo, metu seu errore lapsi nec decepti in aliquo seu ab[540] *aliquo nec aliqua alia maquinatione aut falsa sucgetione ad hoc inducti sed nostra libera, gratuita et espontanea voluntate, scienter et bono animo, autoritate*[541] *et decreto illustrissimi domini Regis, serenissime domine Regine universorumque dominorum gubernatorum seu eorum vicegerentium, vicariorum, et quorumvis* [f. 102r] *iudicum et eorum locotenentium his intervenientibus, titulo pure, perfete et irrevocabilis donationis, que dicitur inter vivos, damus et ex causa seu titulo donationis predictam concedimus vobis, dicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinosio, filio nostro, tanquam bene merito presenti et hanc donationem acceptanti et vestri, prefatos vicecomitatus de Illa et de Canet, sub his conditione,*[542] *modo et forma in presenti instrumento donationis per nos appositis, expressatis, et expresse retentis scilicet quod de tota nostra vita retinemus et expresse retinere volumus, penes nos totum usufructum, commodum, et utilitatem ac titulum nomine honore et dominium dictorum vicecomitatuum cum omnibus eorum terminis, iuribus et pertinentiis eorundem, et cum omnibus castlanis sive feudis et retrofeudis, hoste, cavalcata, pace et*[543] *treugua, potestatibus, iuramentis et homagiis, et aliis quibusvis dominationibus in dictis vicecomitati-*

540 *ab:* interlineat.

541 *autoritate:* segona «a» sobreescrita damunt d'una «e» i seguida de «te», que és afegida a l'interlineat.

542 *conditione:* segueix «forma», tatxada.

543 *et:* a continuació hi ha un esborrament.

bus nobis pertinentibus seu pertinere debentibus, hominibus et feminis, habitantibus et habitaturis[544] *in eisdem vicecomitatibus, tam christianis quam iudeis et etiam agarenis et sarracenis, et cum mero ac mixto imperio sive iurisdictione sivili et criminali et exercitio eorundem quam habemus in predictis vicecomitatibus, nec non cum decimis, questiis, petiis, tallis, sensibus, sensualibus, foriscapiis, agrariis et aliis omnibus quibusvis redditibus et proventibus, fructibus, sensibus, decimis, prevatiis et proventibus expletorum, dominicaturis, terris, possessionibus, exhitibus et proventibus, ouentionibus et iuribus universis quas, quos et que nos recipimus, habere et recipere possumus et debemus in dictis vicecomitatibus, terminis et pertinentiis eorundem, et cum omni etiam dominationi, districtu et honore, molendinis, furnis, questiis, colciis, fortiis, aquaductibus, puteis, baltiis, piscationibus, silvis, devesiis, venoribus et venationibus, inventionibus sive trabes, metallis sive menes metallorum, servitutibus, usibus, ademprimis, usaticis et servitiis, cum omnibus fortalitiis,* [f. 102v] *domibus, edificiis, terris, honoribus, possessionibus, terminis et territoriis, mansis, bordis et populationibus, hominibus et mulieribus in dictis vicecomitatibus et eorum terminis et territoriis, habitantibus et habitaturis. Hanc autem donationem et ex causa donationis concessionem dictorum vicecomitatuum de Illa et de Canet cum eorum terminis, fortalitiis, feudis, retrofeudis, hoste, cavalcata, pace, tregua, potestatibus, iuramentis et homagiis et aliis quibusvis dominationibus in dictis vicecomitatibus nobis pertinentibus seu pertinere debentibus, hominibus et feminis, habitantibus, et habitaturis in eiusdem vicecomitatibus, tam christianis quam judeis, agarenis et sarracenis, et cum mero et mixto imperio sive iurisdictione sivili et criminali et exercitio eorundem nec non cum decimis, questiis, petiis, tallis, sensibus, sensualibus, foriscapiis, agrariis et aliis omnibus quibusvis redditibus et proventibus, provatiis, proventibus, expletorum, dominicaturis, terris, possessionibus et honoribus, exhitibus, proventibus, obventionibus et iuribus universis quas, quos et que nos habemus et recipimus et habere et recipere possumus et debemus in dictis vicecomitatibus et pertinentiis eorundem et cum omni dominatione, districtu et honore, molendinis, furnis, questiis, tallis, forciis, aqueductibus, puteis, bassis et piscationibus, silvis, devesiis, nemoribus et venationibus, inventionibus sive trobes, metallis sive menes metallorum, servitutibus, usibus, adempriviis, usaticis et servitiis, hominibus de remensa, intestia, exorquia, cucutia et generaliter cum omnibus et singulis pertinentiis et iuribus omnibus et singulis nobis pertinentibus et pertinere debentibus in eisdem vicecomitatibus et qualibet eorum nec non om-*

544 *habitaturis:* la «s» final es troba sobreescrita al damunt d'una «t».

nia iura superius expressata et alia quecumque pertineant et pertinere possint et debeant in dictis vicecomitatibus et eorum iuribus, quovis iure, titulo, causa seu etiam ratione facimus[545] *vobis, dicto filio nostro et vestris, perpetuo ad habendum, tenendum* [f. 103r] *et pacifice possidendum, conditione, modo et forma desuper contentis et expresse per nos retentis, et ipsos vicecomitatus de Insula et de Caneto, terminos eorumdem cum dictis hominibus et feminis, et aliis iuribus desuper contentis et expressis, defendendum et ad faciendum de ipsis terminis eorumdem, et de omnibus et singulis per nos vobis datis omnes vestras et vestrorum voluntates sicut melius dici, escribi vel intelligi potest ac etiam cogitari ad vestrum et vestrorum commodum ac bonum, sanum et sincerum intellectum. Promitentes vobis, dicto filio nostro, et etiam iuramus per dominum Deum et eius Santa Quatuor Evangelia manu nostra corporaliter et libenter tacta, presentem donationem semper firmam habere et tenere et ipsam non revocare testamento seu testamentis, codacillo*[546] *seu codicillis nec alia. Imo volumus et expresse concedimus nos, dictus donans, si quod testamentum vel testamenta, codicillum vel codicillos, donationem aliquam vel donationes inter vivos vel causa mortis vel quacumque aliam ordinationem in scriptis vel sine unquam fecerimus, aut de cetero contingerit nos facere de predictis vicecomitatibus de Illa et de Canet et omnibus aliis et singulis supradictis, in qua seu quibus seu propterquam seu quas presens donatio ac donationis concessio per nos ut predicitur vobis, dicto filio nostro, facta in toto vel in parte revocare seu mutari vel revocari in aliquo videretur vel quibus presenti donationi posset tacite vel expresse directe vel indirecte in aliquo derogari ipsa et ipsas et omnia que in eisdem continerentur*[547] *sive sint verba derogativa vel non, de presenti cassamus atqque irritamus pro nullis, irritis atque cassis semper haberi volumus, itaque ratione, legatorum vel heredis institutione vel aliorum ibidem contentorum, non possint huic donationi aliquantum contradicere. Imo volumus quod presens donationis instrumentum semper prevaleat illo testamento vel testamentis, codicillo vel codicillis, si quod vel si quos olim fecimus vel de cetero contigerit nos facere.*[548] *Et ut presens donatio melius vires suas assumat et suis loco et tempore, conditione, modo et forma*[549] [f. 103v]

---

545 *facimus:* «mus» s'afegeix sobreescrit.

546 *codacillo:* hauria de ser «codicillo».

547 *et omnia que in eisdem continerentur:* subratllat.

548 *Imo volumus quod presens donationis instrumentum semper prevaleat illo testamento vel testamentis, codicillo vel codicillis, si quod vel si quos olim fecimus vel de cetero contigerit nos facere:* subratllat.

549 *forma:* separació pel canvi de foli.

desuper expressis et per nos retentis, suum plenum sorciatur effectum, et cum eodem publico instrumento nunc pro tunc damus, redimus, consedimus etiam mandamus vobis, dicto filio nostro et vestris, totum locum nostrum, iura, voces, vices et actiones nostras reales et personales, utiles, directas sive mixtas, ordinarias et extraordinarias, pretorias seu rei persecutorias, et omnes alias quascumque cuiuscumqure generis vel especies exhistant quemque et quod nobis competunt ac pertinent competereque et pertinere possunt et debent in et super predictis vicecomitatibus eorum terminis, castliciis[550] *sive feudis, retrofeudis, hoste, cavalcata, pace et treuga, potestatibus, iuramentis et homagiis, hominibus et feminis, habitantibus et habitaturis in eisdem vicecomitstibus, tam chistianis quam iudeis, ac etiam agarenis et sarracenis, et cum mero et mixto imperio sive iurisdictione sivili et criminali et exercitio eorundem, quam habemus in predictis vicecomitatibus, decimis, questiis, petiis, tallis, sensibus, sensualibus, foriscapiis, agrariis et aliis omnibus quibusvis redditibus et proventibus, fructibus, sensibus, decimis, provatis et partibus expletorum, dominicaturis, terris, possessionibus et honoribus, exhitibus et proventibus,*[551] *obuentionibus et iuribus, universis omnibus desuper contentis et especificatis, et in omnibus aliis bonis et iuribus nostris per nos vobis datis*[552]*, quibus loco, iuribus, vocibus et actionibus nostris predictis et omnibus aliis et singulis supradictis possitis vos et vestri et quos volueritis uti agere et experiri in iuditio et extra iuditium regendo, dominando, defendendo, excipiendo, conveniendo et reconveniendo, exercendo, petendo, percipiendo ac mandando, ordinando iterum et iterum, et totiens quotiens volueritis et omnia alia et singula faciendo et libere exercendo ac dominando quecumque et quemadmodum*[553] *nos poteramus ante presentem donationem et possemus nunc vel quandocumque infuturum. Promitentes vobis firma solemni et legitime estipulatione vallata vobis et vestris ac per huiusmodi donatinem*[554] *aliquo tempore et* [f. 104v] *aliquo casu aliquo iure non revocabimus nec mutabimus, nec revocare seu mutare possimus ullo modo, tam testamento quam codicillis, prout desuper tangitur quam epistola vel alterius cuiuslibet rei ultime voluntatis sive dispositionis nec ratione ingratitudis, paupertatis, inopie vel ofense agestatis etiam impotentis vel alia quavis causa sive ratione que dici possint et cogitari, et quinimo totam pre-*

550 *castliciis: sic.*

551 *proventibus:* a continuació apareix tatxat «fructibus».

552 *datis:* la «i» està sobreescrita damunt d'una «a».

553 *quemadmodum:* les lletres d'«admodu» apareixen sobreescrites a d'altres.

554 *donatinem:* hauria de ser «donationem».

sentem donationem vobis et vestris tenebimus, observabimus et faciemus inviolabiliter observari virtute iuramenti per nos prestiti sub hipotheca et obligatione omnium bonorum nostrorum, renunciantes iuri dicenti quod largitor potest voluntatem anteriorem per ultimam voluntatem in toto vel in parte revocare, et legi dicenti quod nemo potest sibi inponere legem a qua minime accedere valeat, et legibus que dicunt donationem excedentem summam quingentorum aureorum insinuatione exhigere possit, et legi si quis argentum, et legi si quis pro redemptione, et legi si donatio et omni alii iuri contra hec facienti, et si forsan presens donatio summam legitimam excedat, ipsam dividimus et pro divisa haberi volumus, tanquam si de ipsa qualibet parte minori summam dictorum quingentorum aureorum donatio facta esset. Renunciantes quantum ad hec omni alii iuri canonico et sivili municipali, estatuto, et estatuendo constitutioni, consuetudini ac usatica quibuscumque quovis modo contra predicta vel predictorum aliquod facientibus vel repugnantibus. Mandantes cum presenti vicem epistole gerenti nunc protunc baiulis, subbaiulis, vel consiliariis aut quibusvis aliis oficialibus vel horum locorum aut castrorum dictorum vicecomitatuum et omnibus et singulis hominibus habitantibus et de inde habitaturis in dictis vicecomitatibus de Illa et de Canet seu eorum teminis[555], sub fide et legalitate quibus nobis ut boni vassalli et fideles tenentur quod in continenti conditionibus desuper contentis. Et per nos in presenti donatione appositis et finitis, vos, dictum Bernardum Galcerandi de Pinosio, militem, filium [f. 104r] *nostrum, pro vero domino et naturali in dictis villis, locis, castris dictorum vicecomitatuum et horum, terminis et iuribus vos et vestros habeant, teneant et recipiant vobis et vestris successoribus, procuratoribus etiam baiulis, subbaiulis et locatenentibus eorum nec non sagionibus eorum et quibus aliis officialibus per vos in dictis villis, locis aut castris predictorum vicecomitatuum de Illa et de Canet seu terminis eorundem impositi, ordinati seu in omnibus et singulis mandatis, et in omnibus que fideles vassalli tenentur et facere habent et debent pareant et obediant, prout nobis parere et obedire tenebantur ante presentem donationem, et homagium fidelitatis vobis vel procuratori vestro prestent et in vestro posse seu dicti vestri procuratoris et vestri faciant, et vobis ac vestris et quibus volueritis de dictis decimis, questiis, petiis, sensibus, sensualibus, redditibus, proventibus et omnibus aliis iuribus universis desuper contentis et appositis et nobis pertinentibus et pertinere debentibus nunc vel in futurum respondeant sine aliqua contradictione et obstaculo et nullum impedimentum vobis faciant nec facere audeant seu presumant possessionemque dictorum vicecomita-*

555 *teminis:* hauria de ser «terminis».

tuum per nos vobis datorum cum eorum terminis et omnibus eorundem iuribus et pertinentiis in continenti vos et vestri intrare et recipere valeatis, et etiam vestra propria autoritate retinere virtute huiusmodi donationis licentia nostra vel heredis nostri nec alterius persone seu officialis non petita seu obtenta. Adiicientes gratis et ex nostra[556] *certa scientia pro inde et consulte ac etiam espontanea voluntate, volentes et asserentes serie eiusdem instrumenti quod vos, dictus nobilis Bernardus Galcerandi de Pinos, filius noster, post obitum nostri sitis dominus* de la casa de Pinós *ex quo estis dominus dictorum*[557] *vicecomitatuum de Illa et de Canet, et quicumque ex filiis vestris post obitum vestri fuerit dominus dictorum vicecomitatum de Illa et de Canet, volumus et expresse consentimus sit et dominus* de la casa de Pinós. *Verum cum presens donatio*[558] *summam quingentorum* [f. 105r] *aureorum excedit, et de iure sit quod donatio que dictam summam excedit habet et debet fieri cum insinuatione iudicis, et valeat quantum est in excessu et super dicta insinuatione facienda pro presenti personaliter nos non possumus intervenire. Ideo serie eiusdem instrumenti constituhimus et ordinamus procuratores nostros honorabiles Franciscum de Malla et Ioannem de Llo, domicellos, et quemlibet eorum insolidum itaque conditio ocupantis posterior non fiat, sed quod per unum vestrum inceptum fuerit per alium meliori valeat, et finiri cum pronuntiatione et ratibitione per nos vobis et unicuique vestrum insolidum dictis procuratoribus facta scilicet ad insinuandum, intimandum et notificandum presentem donationem illustrissimo domino Regi et domine Regine universisque dominis gubernatoribus seu eorum vicegerentibus, vicariis, iudicibus et eorum locatenentibus ad suplicandum et debite requirendum quod dictam donationem ratificent, corroborent, aprobent et confirment. Et his hac omnibus et singulis in presenti instrumento donationis contentis eorum autoritate dignetur interponere pariterque decretum. Hec igitur omnia et singula supradicta prout superius continentur, nos, dictus Bernardus Galcerandi de Pinos, facimus, pacissimur, convenimus per nos et heredes et successores nostros, vobis, dicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinos, militi, filio nostro, et vestris, sub modo, forma et conditione proxime escripta, et vobis etiam notario subscipto tanquam publice persone pro vobis, dicto nobili Bernardo Galcerandi de Pinos, filio nostro, et heredibus ac successoribus vestris, et pro omnibus etiam aliis personis quorum interest et intererit recipienti ac etiam legitime estipulanti. Volentes et expresse consentientes*

556 *Adiicientes gratis et ex nostra*: subratllat.

557 *sitis dominus* de la casa de Pinós *ex quo estis dominus dictorum*: subratllat.

558 *donatio*: corriment de la tinta de la «d».

quod presens donationis intrumentum possit et valeat dictari et ordinari largo modo per quosvis doctores, iurisperitos et notarios ad commodum vestri et vestrorum dicti nobili Bernardi Galcerandi de Pinos, filii nostri, substantia omnium de super contentorum in aliquo non mutata. Ad hec autem nos, dictus Bernardus Galcerandi de Pinos, recipientis a vobis, dicto nobili [f. 105v] *Bernardo Galcerandi de Pinos, pater nostro, presentem donationem cum obsculatione oris et manum referimus vobis, multum nobili patri nostro, infinitas gratias de presenti donatione per vos nobis facta, suplicantes altissimo Creatori quod per hec et alia que divina gratia inspirantes penes nos feceritis ad eterna gaudia mereamini pervenire. Quod est actum in castro de Guimerano, secunda die aprillis 1425. Sig+num nostri, Bernardi Galcerandi de Pinos, donantis et iurantis supradicta. Sig+num nostri, Bernardi Galcerandi de Pinos, militis, predictam donationem hanc acceptantis et recipientis, qui hec laudamus, concedimus et firmamus. Testes huius rei sunt, honorabiles Petrus Tomic, miles habitator ville de Bagano, Ioannes de Llo, domicellus servitor dicti nobili Bernardi Galcerandi de Pinos, et Pontius Fuster, baiulus dicti loci de Guimerano. Sig+num mei, Antonii de Montalt, ville Tarrege et autoritate Regia per totam terram et dominationem illustrissimi Regis Aragonum publici notario, qui in predictis una cum prenominatis testibus presens fui hecque in publicam forniam redigens escribi feci cum suprapositis in lineis 19 et 37, «aliqua», 52, «domicellos», et clausi. Sig+num Antonii Sans, autoritate Regia notarii publici Barcinone testis. sig+num mei Estefani Comelles autoritate Regia notarii publici Barcinone, testis. Sig+num Bernardi Turell, militis regentis vicariam Barcinone, Aqualate, Vallense, Modiolani et Modilianense, qui hunc traslatum ab eius originali fideliter sumpto, et cum eodem viridice comprobato ut eidem tanquam suo originali fides plenaria ab omnibus impendatur ex parte domini Regis et autoritate officii quo fungimur, autoritatem impendimus nostram pariter et decretum appositum manu mei, Petri Exerrat, illustrissimi domini Aragonum Regis escribe, eiusque autoritate notarii publici ubique dominationis sue regentis escribaniam curie vicarie dicte civitatis pro honorabile Ioanne de Formantera, domicello, domino utili dicte escribanie, in cuius posse predictus honorabilis regens dictam vicariam hanc firmam fecit die 6 aprillis anno 1471. Presentibus*[559] [f. 106r] *testibus, discretis Nicolao Casadevall et Francisco Romei, notariis civibus Barcinone. Et ideo ego, dictus notarius, hic escripsi et hoc meum hic apponi sig+num*[560] *mei, Francisci Geraldi Coromina, Regia autoritate nota-*

559 *Presentibus:* separació degut al canvi de foli.

560 *sig+num:* repetit.

rii publici Barcinone, qui huiusmodi translatum a suo originali predicto veridice sumptum et cum[561] *eodem verbo ad verbum comprobatum, testificatum et decretatum ut supra patet escripsi, et de licentia dicti honorabili regentis vicariam Barcinone clausi sexta die aprillis anno predicto 1471.*

E a 7 de setembre 1425 lo dit noble Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Cavaller, e o son procurador[562] per ell, per mort de son pare prengué possessió dels dits vescomtatas de Illa y de Canet, la qual se llitg en dit procés de dits vescomtats, foli 140, en poder de Tomàs Boera, notari.

Lo sobredit Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Cavaller, a 5 de agost 1441 en poder de Bernat Noves, notari públic de Barcelona, féu son últim testament, ab lo qual cridà tots sos descendents mascles, y faltant aquells cridà las donas, com en dit testament és de veurer. Y apar en dit procés dels vescomtats de Illa y Canet, foli [...][563] y també en lo procés que Don Bernat Galceran de Pinós aportà en la Real Audiència contra lo espectable Don Pedro Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, llur honcle, sobre lo vescomtat de Illa, foli 208, en poder de Hierònym Cortey, notari, lo qual és del tenor següent:

«En nom de Nostre Senyor Déu. Com la mort sia comuna axí a graves com a poques e a algú no perdone, e molts crehents porrogar la vida pereix e enganye, e pe·sso quiscum hom se deu ordenar com exirem, e del home savi se pertany rememorar las cosas passadas, pensar las presents e prevener les esdevenidores, per tant, nos, en Bernat Galceran de Pinós, àlies de Fenollet, senyor de la casa de Pinós e vescomte de Illa e de Canet, e encara senyor de las baronias de Pinós, de Mataplana, de la Portella, de la vall de Toses e del Castell de Josa, per gràcia de Déu en estament [f. 106v] de sanitat, ab sana pensa e en nostre bon enteniment, ab memòria sana e íntegra e ferma paraula, ordenant e disposant de nostres béns, fem e ordenam nostre testament, elegint marmesós nostres e del present testament o darrera voluntat executors la nobla na Aldonsa de Pinós, vescomtessa de Illa e de Canet, cara consort nostra, lo confessor nostre qui en lo cas del finament de nostres dies o últimament nos confessarà e en la dita fi nostra se trobarà, en Joan de Llo, donsell, servidor e de la casa nostra, lo rector de Bagà qui vuy és, e los cònsols de la nostra vila de Bagà qui vuy són e per

561 *cum:* segueix el que sembla ser una «n» tatxada.

562 *procurador:* a continuació hi ha «pel», tatxat.

563 Espai en blanc.

temps seran, pregant e encarregant aquells, e pricipalment la dita nobla vescomtessa, consort nostra, que vullan pendre càrrec de la dita nostra marmessoria, e que dels nostres béns complesquen nostre present testament o darrera voluntat segons trobaran dejús escrit e ordenat e enforma e manera que nostra ànima sia descansada, confiant que axí com nos han demonstrada bona voluntat en la vida, que le·ns mostraran aprés nostre obte. E primerament e ans de totas cosas, volem e manam expressament que tots nostres torts, deutes e iniúries que nós deixam ne a què siam tinguts o obligats, sien pagats e satisfets sumàriament, simplement e de pla, sens plet e figura de juy, segons Nostre Senyor Déu e for de ànima, axí com millor se poran provar e mostrar per albarans escrits o signats de nostra mà e ab nostres armes segellades de nostre anell, per escriptures autènticas e per testimonis dignes de fe, e fer esmena aquella que serà possible dels altres torts o injúries a qui nós fóssem tinguts. *Item*, elegim la sepoltura al nostre cos faedora dins la iglésia de Sant Esteve de la dita vila nostra de Bagà, e si fora las baronias e vall desús ditas ultra sinc lleguas finarem nostres dies, si en la ciutat o vila hont passarem de aquesta vida haurà monestir de frares menós, volem e manam que nostre cos sie sabollit dins la iglésia del monestir, e si no y[564] haurà monestir de frares menós, en la iglésia[565] parroquial de la ciutat, vila, o lloc hont finarem nostros dies. Emperò volem e manam [f. 107r] que lo nostre cos sie comanat al dit monestir o iglésia parroquial ab carta pública, per so que quant la nostra ossa serà separada de la carn, volem e manam a nostres marmessós e a nostre hereu o hereus devall escrits, que la dita nostra ossa sie aportada e trasledada dins la dita iglésia de mossènyer Sant Esteve de la dita vila nostra de Bagà, hahont los ossos del senyor vescomte de Illa y de Canet, pare nostre, a qui Déu don santa glòria, e dels nostres passats, són enterrats e reposen. E volem e manam que lo nostre cos sia vestit lo dia de la sepoltura del àbit del ordre de mossènyer Sant Francesc, e si en lo[566] lloc, vila, o ciutat hont nós finirem nostres dies haurà monestir del hordre de Sant Francesc, que dotse frares menós porten lo nostre cos a la dita iglésia del dit monestir, hont lo dit nostre cos ha sepoltura e acomanat. E més volem e manam que de nostres béns sien comprades vint y quatre canas de drap burell de preu de un escut o de devuyt sous la cana, del

564 *y:* enteneu «hi».

565 *iglésia:* corriment de tinta que afecta les dues primeres lletres.

566 *lo:* interlineat.

qual sien donades a quiscun frare de aquells dits dotse frares qui aportaran lo dit nostre cos a dita sepoltura duas canas per a fer-se un àbit. E si allà hont nós morrem o finirem nostres dies no haurà monestir de frares menós, en aquell cas volem e manam que lo nostre cos sie aportat a la sepoltura o a la iglésia hont deurà ésser abollit per dotse pobres, a quiscú dels quals sien donades una cana y mitja de drap burell. E que la dita sepoltura sie feta com pus simplement se porà fer, foragitant totas pompas o salemnitats[567] temporals e mundanes, volents expressament e manam que aquell dia sien ditas sinquanta missas per la ànima nostra e del dit senyor pare nostre e de la senyora Dona Urraca de Arenós, mare nostra, defunts, e de tots los nostres passats. *Item*, volem e manam que la novena aprés la dita nostra sepoltura faedora sie feta, tant simplement com fer-se puixa foragitant totas pompas e solempnitats temporals e mundanes, la qual novena volem e manam ésser feta dins espay de tres mesos contínuament següents comtant del die que nós finirem nostres dies, e que lo die de la dita novena sien ditas sinc-centas [f. 107v] missas per ànimas nostra e dels dits nobles pare e mare e altres nostres passats. Les quals sin-centas missas volem e manam sien celebrades per aquells preveres, frares e religiosos que se atrobaran a la dita novena, tants quants sien, so és, que quiscú çelebre una missa, e les altres que restaran a dir o selebrar a compliment de las ditas sin-centas missas sien ditas y selebrades per tots los rectors e preveres de tota nostra terra, axí de las ditas nostras boronias[568] e vall com dels nostres vescomtatas de Illa e de Canet. E volem e manam que en lo dit die de la nostra novena sie donat a menjar a tots quants rectós, frares, preveres e religiosos se trobaran en la sel[e]bració[569] de la dita novena, e de altra part volem e manam sie donada almoyna a quiscum pobre qui se trobarà en la selebració de dita novena, ultra lo menjar que hauran rebut, de sis dinés Barcelonesos, e que preguen a Déu per las ànimes nostra e dels dits nobles senyors pare e mare nostres e dels dits altres nostres passats. *Item*, volem e manam que del dit die que finirem nostres darrés dies a un any sie fet e selebrat capd·any, sessant com dit és tatas[570] pompas e solemnitats temporals e mundanes. Manam axí mateix sien selebrades altres sinc-centas missas en e per la forma en lo capí-

567 *salemnitats:* hauria de ser «solemnitats».

568 *boronias:* hauria de dir «baronies».

569 *sel[e]bració:* «l» sobreescrita i «[e]» esvanida a causa d'una taca d'òxid.

570 *tatas:* hauria de dir «totas».

tol de la dita novena expressant[571] donant a menjar als preveres, frares, religiosos qui y[572] seran y als pobres, qui s'i atrobaran, e de altra part a quiscum pobre sis dinés Barcelonesos per almoyna, e que preguen Déu per les dites ànimas nostra e de nostres passats. *Item*, volem, leixam e manam expressament que en la iglésio[573] o monestir hont nostre cos serà abollit, de continent en l'altre jorn que serà selebrada la sepoltura del dit nostre cos, comens a selebrar un prevere per ànima nostra e per les ànimes dels dits nobles senyors pare e mare nostres e passats nostres una missa, lo qual prevere contínuament[574] selebre quiscun jorn fins a la fi del any comtant l'any contínuament del die que finirem nostres dies, e que lo dit prevere aprés que serà dita la missa, haia absolre sobre la nostra sepoltura, e que per caritat li sien donats de continent per quiscuna [f. 108r] missa que selebrarà e per la absolució dotse dinés Barcelonesos. *Item*, volem e manam e ordenam que compresas les missas demuntitas, axí del die de la sepoltura, novena e capd·any com de las altres missas cotidianes selebrades, dins l'any contínuament següent aprés de la nostra sepoltura, sien selebades[575] deu mília missas, so és, la mayor part dins las nostras baronias e vall de Toses e dins los nostres vescomtats de Illa y de Canet per los rectors e preveres de las ditas baronias e vall e vescomtats desusdits, e la resta a compliment de las ditas deu mília missas, volem e manam e ordenam que sien cantades o selebrades, so és, tres-centas en la Seu de Vic, e les altres per los òrdens de frares religiosos de Barcelona, de Vic, de Berga, de Perpinyà e de Puig-cerdà, les quals misses volem que sien compertidas entre los demuntits rectós, preveres, òrdens e frares religiosos demunt nominats per los nostres marmessós demunt escrits a tota llur coneixensa segons los serà ben vist fahedor, comanant a càrrec de conciencia dels priós, guardians e altres presidents dels dits monestirs que aquells, so és, quiscú en sa porció, fassen selebrar complidament segons lo càrrec que·ls ne serà donat. E[576] per so que las ditas

571 *expressant:* inicialment escrita «expressament», la «m» s'ha modificat per convertir-la en «nt», tatxant-ne les lletres que hi havia a continuació.

572 *y:* enteneu «hi».

573 *iglésio: sic*.

574 *contínuament:* segueix «del die que finirem nostres dies», tatxat.

575 *sien selebades: sic*; interlineat.

576 *E:* a continuació apareix tatxat «que».

deu mília missas[577] sien selebrades en e per la forma de sus especificades, volem, leixam e manam e ordenam càrrec especial als dits nostres marmessós, que prengan tanta vaxella de argent que se atrobara ésser nostra que munt a quantitat de deu mília sous Barcelonesos ab benefici de inventari, e assò puixen fer per llur pròpria autoritat, donant-los plen poder, e a aquella puxen tenir e o empenyorar tant llargament fins nostre hereu devall escrit haja donat compliment de paga als deu mília sous Barcelonesos per pagar y satisfer les deu mília misses. E en cas que lo dit nostre hereu devall escrit no volgués pagar los deu mília sous o no pogués cumplir a la dita paga, donam plen poder als dits nostres marmessós de vendre o fer vendre lo dit nostre argent o veixella fins en quantitat dels dits deu mília sous Barcelonesos per satisfer e pagar les ditas deu [f. 108v] mília misses segons demunt és dit y especificat. *Item*, volem e manam que sie comprada renda o sensal a rahó de vint mília per mil en lloc ben segur, so és, quoranta sous Barcelonesos sensals e rendals per dos aniversaris selebradós quiscun any per lo rector o preveres de la vila nostra de Bagà per les ànimas nostra e dels dits pare e mare nostres e per tots los nostres passats, lo primer dels quals se selebre tal die com nós finirem nostres dies, e l'altre a la fi del any, divisint vint sous per aniversari. *Item*, leixam, volem e manam que de domasquí blanc comprat de pessa sien fets uns vestiments a prevere, diaca y subdiaca, so és, casulla y dos dalmàtiques, e sien donats a madona Santa Maria de Morcerrat[578], pregant a mosènyer lo abat e los monjos que los dits vestiments servescan al altar maior del dit monestir tantsolament als disaptes e no en altre lloc, com aquesta sie nostra devoció, intenció e voler. *Item*, atenem y vigilment consideram, que entre les altres obras de virtut qui acceptable[s] són al sobirà Actor són los sacrificis que per mans dels sacerdots se offeren, so és, lo sacrifici e misteri del altar en lo qual lo fill de Déu e unigenit del Eternal Pare per salut del humanal llinatge és estat sacrificat, e per nosaltres en la ara de la creu immolat. En y per de assò lleixam, volem, manam e ordenam que sie comprada renda per quatre-cents florins de or de Aragó de bon pes de Cathalunya, a rahó de vintmília per mil en lloc bo e segur, e que la penció de aquí avedora sia ajustada e atribuïda al benefici que la dita nobla na Aldonsa de Pinós, vescomtessa de Illa e de Canet, cara consort nostra, ha instituhit dins la iglésia de Nostra Dona Santa Maria de la vila

577 *missas:* afegida a l'interlineat.

578 *Morcerrat: sic.*

de Illa sots invocació de monsènyer Sant Francesc, e que lo beneficiat del dit benefici sia tingut per rahó de la dita renda selebrar missas e altres divinals officis, e pregar Déu per les ànimes nostra e dels[579] dits nobles pare e mare nostres e per les ànimes de nostra nora e filla Dona Isabel, *quondam*, e per tots los passats nostres, retenint·nos emperò que lo nostre hereu e los descendents de aquell sien[580] patrons del dit benefici *inperpetuum*. *Item*, deixam a la nobla na Magdalena de Castro, [f. 109r] neboda nostra, filla del noble Don Phelip Galceran de Castro, mayor de dies, nebot nostre, per so com s'és criada e nodrida en casa nostra, e per lo deute qui és gran entre nós y ella, sinccents florins de or de Aragó de pes de Cathalunya, so tant solament en favor de son matrimoni, ella prenent marit e no en altra manera, forma o condició. *Item*, lexam a Guillem Remon de Marlès per los serveys que ha fets a nós en nostra casa tres-cents florins de or de Aragó de pes de Cathalunya. *Item*, leixam a madona Mandina del Orde per aquella mateixa rahó dos cents florins de Aragó de aquell mateix pes. *Item*, leixam a Jaume del Ordre, nebot de dita madona Mandina, per la dita rahó, cent florins de or de Aragó de aquell mateix pes. *Item*, leixam, volem e ordenam que aquells dos-cents florins de or de Aragó de pes de Cathalunya, los quals havem donats e promesos a Joan Fonoll, àlies Braca, servidor nostre, en favor de son matrimoni, que li sien pagats e plenament satisfets, realment y de fet, a ell o a qui ell voldrà, si donchs lo jorn que nós finarem nostres dies no eran pagats al dit Joan Fonoll o a qui ell haurà volgut, e en aquell cas que los dits dos-cents florins fossen pagats, volem e manam que la dita leixa sie cassa e nul·la. *Item*, leixam a Pons Fuster, servidor nostre, cent florins de moneda de Perpinyà. *Item*, leixam a Bernat Espill sinquanta florins de aquella mateixa moneda propdita. *Item*, per lo deute coniugal que nós havem ab la dita nobla na Aldonsa de Pinós, vescomtessa de Illa e de Canet, cara consort nostra, per agradables serveys que totstemps ha fets e procurats a nós, de què·ns tenim obligat a la dita nobla na Aldonsa de Pinós, vescomtessa desusdita e cara muller nostra, tot son escreix convengut en les cartes e capítols de núpcies entre nós e ella fets e fermats a totas sas voluntats faedoras. *Item*, més avant leixam a la dita nobla na Aldonsa de Pinós, cara muller nostra, la meytat del argent qui se atrobarà ésser nostre, rellevat emperò aquell argent qui se haurie per pagar y satisfer a les dites deu mília misses

579 *e dels:* corriment de tinta.

580 *sien patrons:* corriment parcial de tinta.

selebradoras segons demunt és especificat. *Item*, de altra part li leixam la meytat del moble [f. 109v] qui se atrobarà en casa nostra. No res menys per las rahons desúsditas leixam a la dita nobla na Aldonsa de Pinós, vescomtessa demunt expressada e cara muller nostra, ultra las leixas demunt escritas, per gràcia especial, tres mília florins de or d'Aragó de bon pes de Cathalunya, los quals volem e manam li sien pagats e donats per nostre hereu, fent ne ella dels dits tres mil florins, e de totas las altras leixas demunt escritas, totas sas pròprias voluntats. E més avant volem, manam e ordenam, que la dita nobla na Aldonsa de Pinós, cara muller nostra, romangue de tota sa vida dona e poderosa sens retre comte, ans ara per llavós. Volem, manam e ordenam que tots los fruyts e emoluments de las baronias de Pinós, de Mataplana, de la Portella, vall de Toses, sien seus propris, e que no hage a retre comte, a ningú, ella estant casta e sens marit. *Item*, per dret de institució, part de heretat e altre qualsevol dret leixam e jaquim a·n Francesc Galeran, fill comú a nós e a la dita Dona Aldonsa, cara consort nostra, la dita nostra baronia de la Portella ab homens e fembres *immodum* a tota integritat de aquella volent, provehint e ordenant que lo hereu nostre universal devall escrit sia tingut e haja a quitar aquella dita baronia, del hereu del noble Don Remon Galceran de Pinós, *quondam*, frare nostre, qui aquella té empenyorada per cent mília sous barcelonesos, pagant lo dit nostre hereu los dits cent mília sous de Barcelona, servant la forma de la carta del dit empenyorament. *Item*, volem, manam e ordenam que Don Galceran Galceran de Pinós, fill y hereu nostre universal, si obtenir y haver porà la baronia de Luçà, a ell pertanyent per cert just títol, ell, dit Galceran, fill y hereu nostre universal, do, trasporte e leix al dit Francesc Galceran la dita baronia de Lusà ab sos drets, rendas, pertinències e integritats franca e desempatxada e quítia de qualsevol lloysme[581] e o[582] ters, que per rahó de aquella se haurà a pagar, lo qual lloysme o ters sie a càrrec e hage a pagar lo dit Galceran, fill e hereu nostre. Com lo dit Galceran, fill[583] y hereu nostre universal, no pogués o porà [f. 110r] obtenir e haver la dita baronia de Lusà e aquella leixar e transportar al dit Francesc Galceran, fill nostre e frare seu, volem e ordenam e manam que en dit cas lo dit Galceran, fill e hereu nostre, hage e sie tingut donar al dit Francesc Galceran *decem mille florenos* d'or de la dita

581 *lloysme:* esborrament a continuació.

582 *o:* enteneu «ho».

583 *fill:* segueix «nostre», tatxat.

lley, volents, ordenants e manants que lo dit hereu nostre en lo dit cas puixe pagar aquells en quatre pagues, so és, quiscuna de tres pagues, tres mília florins, e en la quarta paga mil florins que restariant,[584] e tant tro que los dits deu mília florins sian pagats que per a aquells o per la part que·n sessaria, lo dit nostre hereu hage e sia tingut pagar interès quiscun any al dit Francesc Galceran de o per los deu mília florins o per la part que restaria a rahó o for de vint y sinc mília per mil. *Item*, més leixam al dit Francesc Galceran, fill nostre, tots e qualsevol drets e accions que a nós pertanyen en la baronia de Castell Nou axí per vigor de donació a nós feta per madona Marquesa, bastarda de Fenollet, filla[585] del molt noble mosèn Pere de Fenollet, *quondam* vescomte de Illa e de Canet, com per altra qualsevol rahó o causa. E en las ditas cosas lo dit Francesc Galceran, fill nostre, instituhit a nós hereu ab las condicions e maneras següents e no en altra manera, so és, que lo dit Francesc Galceran, fill nostre, las ditas cosas hage e sie tingut a pendre en compensació per rahó de qualsevol part legítima, trebel·liànica e altre qualsevol dret, la qual o lo qual lo dit Francesc Galceran poria o pogués demanar, exhigir e haver de nós e de nostre hereu universal devall escrit béns e heretat nostres, e signarment[586] e·n de sobre los dits vescomtats de Illa e de Canet o altre d'ells o per rahó o causa de aquells, e axí per rahó del testament del molt noble mossèn Pere de Fenollet, *quondam* vescomte dels dits vescomtats, com altre qualsevol testament o successió com en altra manera, axí que lo dit Francesc Galceran, content de las ditas cosas a ell leixades, no puixe per las ditas rahons ne en altra manera alguna altra cosa de nós [f. 110r] o de nostre hereu o en o[587] dels dits vescomtats o algú d'ells per qualsevol altra causa demanar, exigir o haver, e si per ventura lo dit Francesc Galceran no voler acceptar la nostra present voluntat e ordinació ans aquella infringir e contra aquella venir, en aquell cas volem e ordenam que lo dit Francesc Galceran, content de sola llegítima a ell pertanyent, en la qual en lo dit cas lo instituhim a nós hereu, sie privat dels desúsdits llegats e aquells sien acquirits al dit hereu nostre universal, hont emperò lo dit Francesc Galceran de Pinós, fill nostre, quantquequant, so que Déu no vulla, morís o morra sens fills, *id est, liberi* hu o molts de llegítim e carnal

584 *restariant: sic*.

585 *filla:* a continuació hi ha una «d», tatxada.

586 *signarment: sic*; hauria de ser «singularment».

587 *o:* enteneu «ho».

matrimoni procreats o ab tals fills, *id est, liberi* algú dels quals no vingués a edat de vint anys, volem e ordenam que en los dits casos e quiscú de aquells les ditas cosas totas e sengles a ell llegades segons desús se conte, sien e tornen a nostre hereu universal acceptat tres mília florins de la dita lley, dels quals lo dit Francesc Galceran puixa fer testament e altres sas voluntats. Los dits emperò[588] vescomtats de Illa e de Canet e altres baronias desús[589] ditas, vall de Toses, castell de Josa e tots altres castells, llocs, masos, jurisdiccions, sensos, rendas, delmes, drets ab totas llurs pertinèncias e integritats de aquells e de aquellas e altres qualsevulla drets, béns mobles e immobles, drets e accions a nós pertanyents o que pertàner[590] puxen o deguen ara o en esdevenidor hahont se vulla per qualsevol títol, causa o rahó, e axí per rahó de vincles, successions ab intestat, fideicomissos, llegats, donacions, com per altres qualsevol causes, rahons, títols, forma e manera e en qualsevulla noms se puixen nomenar, leixam al dit Galceran de Pinós, fill comú a nós e a la dita nobla Dona Aldonsa, consort nostra, e aquell dit Galceran de Pinós a nós hereu instituhim universal si lo die de nostre òbit viurà e si lo dit Galceran Galceran en lo die de nostre òbit no viurà o viurà e a nós hereu no serà per so com no volrà o no porà, e hon hereu a nós serà e aprés morrà quantquequant sens fills, *id est, liberi* hu o molts de llegítim y carnal matrimoni procreats, [f. 111r] en los dits casos e quiscú de aquells substituhim al dit Galceran Galceran e a nós hereu universal instituïm lo dit Francesc Galceran, fill nostre, si viurà, e si no viurà o viurà e hereu a nós no serà per so com no volrà o no porà, e si a nós heru serà e morrà quantquequant en la forma desús dita, substituhim als demuntits e a nós hereu universal instituhim, altre fill nostre mascle de leal e carnal matrimoni procreat, si tal fill lexarem nat o pòsthumo, e si tal fill a nós hereu no serà per so com no volrà o no porà e o hereu a nós serà e aquell morrà en la forma demuntita, substituhim als demuntits e a nós hereu instituhim los fills mascles de la primera filla del dit Galceran Galceran, so és, lo primer nat, e aprés los altres fills de aquella, e hon tals fills de la primera fita filla de dit Galceran Galceran no·y haurà o hi haurà e morran, en la dita forma substituhim als demuntits e a nós hereu universal instituhim los fills mascles de la segona filla llegítima-

588 *Los dits emperò:* subratllat.

589 *desús:* segueix una paraula començada també en «d» i tacada; possiblement es tracti de la mateixa, repetida.

590 *pertàner: sic*; manca una *y*.

ment procreada del dit Galceran,[591] e axí successivament de les altres filles del dit Galceran de llegítim e carnal matrimoni procreades de grau en grau successivament servada entre ells orde de primogenitura. E hon tals fills de las ditas fillas del dit Galceran Galceran no y haurà o hi aurà e morran tots en la forma demuntita, en los dits casos e quiscun de aquells substituhim als demuntits e a nós hereu universal instituhim los fills mascles de las fillas del dit Francesc Galceran en la forma demuntita, so és, de la primera e de les altres aprés de grau en grau successivament servada entre ells orde de genitura. Volents e declarants nostra intenció és que en nostra heretat e béns succehesquen e hereten los fills, *id est, liberi* mascles de llegítim e carnal matrimoni procreats del dit Galceran Galceran, tants com ni hage en la forma demuntita de grau en grau successivament servada entre ells orde de genitura, e aprés los fills, *id est, liberi* mascles de legítim e carnal matrimoni procreats del altre fill nostre mascle si tal fill leixarem. E aprés los fills, *id est, liberi* mascles de llegítim e carnal matrimoni procreats de las fillas [f. 111v] del dit Galceran Galceran. E aprés los fills, *id est, liberi*, mascles de llegítim e carnal matrimoni procreats de las fillas del dit Francesc Galceran en la forma demuntita, so és, de la primera e de les altres aprés de grau en grau successivament servada entre ells orde de genitura, e aprés de altres fill o fills nostres si tals fills leixarem, e fills mascles de las fillas de aquells. E hont tals fills mascles, *id est, liberi*, dels dits fills nostres e de filles de aquells no.y[592] romendran o estaran e morran tots en la forma demuntita, en los dits casos e quiscú de aquells en la successió de las ditas baronias, castells, vall e llocs nostres, exceptats los dits vescomtats de Illa e de Canet, sie servat lo testament del dit *quondam* pare nostre. En los dits emperò casos e quiscú de aquells, en los dits vescomtats e altres drets e béns nostres substituhim als demuntits e a nós hereu universal instituhim les dites[593] filles del dit Galceran Galceran, so és, la primera e aprés les altres e aprés los fills[594] de aquellas, de grau en grau successivament entre ells[595] orde de genitura. E hont tals fillas del dit Galceran Galceran de llegítim e carnal matrimoni procreades no.y haurà, o hi haurà e a nós hereves no seran o seran e morran

591 *del dit Galceran:* restes de subratllat.

592 *no·y:* a continuació hi ha un «no» tatxat.

593 *dites:* interlineada.

594 *fills:* segueix un esborrament.

595 *ells:* a continuació hi ha un esborrament.

quantquequant sens tals filles de llegítim e carnal matrimoni procreades, substituhim a aquellas e a nós instituhim hereu las fitas fillas [d]el[596] dit Francesc Galceran e de altres filles nostres, so és, la primera e aprés les altres aprés las fillas de aquellas de grau en grau successivament servada entre ellas orde de genitura. Declarants e volents, e aquesta es nostra intenció, que hahont no·y haurà o romandran fills mascles del dit Galceran Galceran e Francesc Galceran e de altres fills mascles, *id est, liberi,* nostres, e fills mascles, *id est, liberi,* dels dits fills de aquells e fills mascles, *id est, liberi,* de las ditas fillas de aquells en la forma demuntita, succehesca en los dits vescomtats e altres drets e béns nostres lo noble Don Phelip de Castre, mayor de dies, nebot nostre, si viurà, e si no viurà, lo noble Phelip de Castre fill de aquell e fills mascles, *id est, liberi,* de aquell dit Don Phelip de Castre pus iove de grau en grau successivament [f. 112r] en la forma demuntita servada entre ells orde de genitura. Hont tals fills mascles, *id est, liberi,* del dit noble Don Phelip de Castro no·y romendran o estaran en la forma desús dita, en los dits casos e quiscun de aquells substituhim als demuntits e a nós hereu universal instituhim lo noble Don Jofre de Castre, fill del dit Don Phelip de Castre, mayor de dies, e fills mascles de aquell de llegítim e carnal matrimoni procreats, so és, lo primer nat de aquell e aprés los altres de grau en grau servada entre ells orde de genitura. E hont tals fills mascles, *id est, liberi,* del dit noble Don Jofre de Castre no·y haurà o romandran, en los dits casos e quiscú de aquells, substituhim als demuntits e a nós hereu universal instituhim lo noble Don Godofré de Castre, fill del noble Don Phelip de Castro, e fills mascles, *id est, liberi,* de aquell, so és, lo primer nat de aquell e aprés los altres en la forma demuntita. E hont tals fills mascles del dit Don Godofré no·y haurà o romandran, en los dits casos e quiscú de aquells substituhim als demuntits e a nós hereu universal instituhim lo noble e magnífic baró Don Pedro Galceran de Castre, vescomte de Évol, e fills mascles, *id est, liberi,* de aquell, so és, lo primer nat e aprés los altres en la forma demuntita, e aprés lo noble Don Pere Galceran de Pinós, nebot nostre, e fills mascles, *id est, liberi,* de aquell. E aprés lo noble en Remon de Cardona, nebot nostre, e fills mascles, *id est, liberi,* de aquell,[597] so és, lo primer nat de aquell e aprés los altres de grau en grau[598] successivament servada entre ells

---

596 *[d]el:* la «[d]» inicial apareix tatxada.

597 *de aquell:* a continuació, tatxat, «e aprés».

598 *de grau en grau:* segueix «servada», tatxada.

orde de genitura segons demunt és dit. Ordenants e prohibints, e tal és nostra intenció, que en la dita nostra heretat e béns no succehesca ne puixe succehir ne heretar algú qui sie o fos o entràs en sacres òrdens o en orde de religió ne algú o alguns dels[599] fills del dit Don Pedro Galceran, nebot nostre, vuy vescomte de Évol, que sie o sien vescomtes de Évol,[600] ne axí mateix algú que no sie sa de pensa ni algú qui naturalment no fos o sie adret de sos membres ans vingués al pus prop de aquell o aquells substituhit[601] [f. 112v] segons demunt és contingut. E axí mateix ordenats, declaram e manam que aquell e aquells de grau en grau segons desús és escrit al qual o als quals pervindria o pervindrian nostra heretat o heretats segons desús és signat sien tinguts e hagen a pendre e portar sens alguna mixtura les nostres armas de Pinós, de Illa e de Canet, segons nós aquellas tenim e aportam, e més, se hagen a nomenar simplement sens alguna nominació de Pinós e de Fenollet, vescomte de Illa e de Canet, e si aquell tal o tals qui succehirà o succehiran en la dita nostra heretat encontinent no pendrien o portarien les ditas nostras armas e o no·s nomenaran segons demunt és designat, *ipso iure et facto* sien privats de las ditas nostras heretats e aquellas succehesca e vinga e o succehescan e vinguen als pus prop a ell o a ells substituhit o substituhits servada la orde desús mensionada. *Item*, volem e manam que nostre hereu desús dit don e pac realment e de fet a nostre frare mosèn Bastart de Pinós, so és, trenta mília sous barcelonesos que lo senyor nostre pare li donà en tems de son matrimoni, emperò volem e manam que hage a pendre en sort de paga sis-cents florins de or de Aragó que nos havíem sobre la quèstia de Gravesa, de la honor de Peralta, dels quals los hòmens de Gravesa fan quiscun any sinc-cents sous jaquesos de sensal a nós, los quals ha presos lo dit mosèn Bastart, frare nostre, vuyt o deu anys passats. *Item*, volem e manam que lo dit nostre hereu sie tingut e hage cumplir expressament lo testament del dit senyor nostre pare e donar compliment en aquell com nós no ho hajam pogut complir ne soplir per les grans e innumerables messions e insuportables despesas que·ns ha convingut de fer per rahó dels dits vescomtats e per altras cosas a la nostra casa necessàrias. *Item*, volem e manam que lo dit nostre hereu sie tingut de demanar a mosèn Remon de Perellós lo lloc e castell de Heus, qui és en Conflent, e lo lloc del Soler, [f. 113r]

---

599 *ne algú o alguns dels:* subratllat.

600 *sie o sien vescomtes de Évol:* subratllat.

601 *substituhit:* paraula separada pel canvi de foli.

qui és en Rosselló, los quals té y posseheix per tirania y contra tot dret, car nós y[602] hagueran feta la instància que devem, sinó que ell ha sercada manera que és estat en servitut del Senyor Rey, e per consegüent ha estat en guiatge del dit senyor. E axí mateix volem e manam Sant Feliu de Munt e Sant Feliu d·E·vall, qui són en Rosselló, estan penyora per sis mília florins del exovar de madona Costansa, *quondam*, muller de mosèn Pere de Fenollet, *quondam* vescomte de Illa e de Canet, segons apar per un codicil fet per la dita madona Costansa. Los quals sis milía florins sien de mosèn Giner Rabassa[603] de València, e lo dit mosèn Remon de Perellós no·y hauria res. E cassam, revocam e anul·lam qualsevulla testaments, codicils e altres darreras voluntats per nós fets e ordenats tro a la present jornada, encara que en aquells fosen e sien escrites qualsevol paraules derogatòries. E aquesta és nostra darrera voluntat, la qual volem que valega per dret de testament, e si no val o no porà valer per dret de testament, que valega per dret de codicil o per dret de qualsevol altra darrera voluntat axí com millor de dret valer e tenir porà. E volem que de aquest nostre testament sien fets tants originals com ne seran demanats per lo hereter e marmessors nostres desús dits e altres de qui serà interès per lo notari devall escrit. *Actum*[604] *est hoc in castro de Gironella, quinta die augusti 1441. Sig+num Bernardi Galcerandi de Pinosio, alias de Fenollet, testatoris predicti, qui huismodi testamentuum quod est vltima voluntas nostra laudamus et firmamus. Testes vocati et rogati huius testamenti sunt nobiles Reymundus de Pagaria dominus baronie de Lusa, honorabilis Petrus Conitus, milites, Iaufredus de Nava, Ioannes de Roset, Gilabertus de Tort, domicelli, Antonius Sala, botiquerius, et Antonius Lombert, escriptor Barchinone, ac Guillermus de Relart, castri de Relart*».

La dita nobla Dona Aldonsa de Mur, vescomtessa de Illa e de Canet, [f. 113v] muller que fou del sobredit molt noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, dit lo Cavaller, vescomte de Illa y de Canet, fonc filla del noble Don Luys de Mur, senyor del Albí, y de la nobla Dona Beatriu de Alemany, filla del noble Don Remon de Alemany, la qual fou germana del Il·lustríssim y Reverendíssim Don Dalmau de Mur, alcabisbe[605] de[606] Çara-

602 *y:* enteneu «hi».

603 *Rabassa:* segueix un espai puntuat fins a final de línia, pensat segurament perquè hi constés la condició social o professional de l'individu esmentat.

604 *escrit. Actum:* subratllat.

605 *alcabisbe: sic.*

606 *alcabisbe de:* a continuació, «Tarregona», tatxada.

gossa, al qual mosèn Pere Tomic, cavaller natural de la vila de Bagà, dirigí lo llibre de *Històries y conquistes dels Comtes de Barcelona y Reys de Aragó*. Fer-se ha una breu menció de dita Casa de Mur. En tems de Remon Berenguer, comte de Barcelona, era comte de Çerdanya Remon, fill de Grifa, lo qual morí en l'any de 1068. Deixà dos fills. Lo primer se anomenà Guillem[607] Remon, qui aprés de la mort de son pare regí lo comtat de Çerdanya 40 anys. L'altre fill fonc nomenat Henric. Morí lo dit Guillem Remon, comte de Çerdanya, y deixà dos fills. Lo primer se nomenà Guillem Jordà, l'altre Bernat Guillem. Morí lo Guillem Jordà sens fills, y axí li succehí en lo comtat de Çerdanya son germà Bernat Guillem, y morint també sens fills féu hereu seu a Remon Berenguer, comte de Barcelona. Henric, honcle dels prop dits y germà de Guillem Remon, comte de Çerdanya, quant morí deixà dos fillas, la una casà ab lo vescomte de Autrec y l'altra casà ab Bernat Roger, comte de Pallàs, y de aquesta lo dit comte ne hagué tres fills. Lo primer fonc comte de Pallàs, lo segon fonc senyor de la honor de Talarn, y lo tercer fon senyor del Puig, que lo dit comte son pare anomenà de Mur, y aquí lo dit comte féu un monestir a honor de la Mare de Déu, en lo qual estigué tant quant visqué. Y antes de morir aplicà a dita honor algunas vilas y llochs, les quals dit Comte havia conquistades dels moros de aquellas muntanyes, y deixà·les al dit tercer fill, que·s[608] nomenave Artal, lo qual prengué per sobrenom y apellido de Mur, y de aqueix té principi lo apellido de Mur, essent [f. 114r] estats sos progenitós comtes de Cerdanya y de Pallars. Y axí la sobredita Dona Aldonsa de Mur fou descendent dels sobredits. Tot lo sobredit se troba en lo arxiu de Nostra Senyora de Mur, y també en lo arxiu del monestir del Gerri, en Pallars.

En dijous a 5 de juliol 1442, en poder de Joan Canals, notari de Illa, la sobredita nobla Aldonsa de Pinós y de Mur, vescomtessa de Illa y de Canet, féu testament.

Don Galceran Galceran de Pinós y de Fenollet

Lo sobredit molt noble Don Galceran Galceran de Pinós y de Fenollet, vescomte de Illa y de Canet y senyor de las baronias de Pinós y Mataplana, fonc fill dels sobredits Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Cavaller, y de Dona

---

607 *Guillem:* segueix «Jordà», tatxat.

608 *que·s:* a continuació apareix un mot que havia de començar per «ano», que no continua i està tatxat.

Aldonsa de Pinós y de Mur, vescomtes de Illa y de Canet. Casà primerament ab la nobla Dona Isabel de Bardaxí, filla del senyor de Zayde. Segonament, ab la nobla Dona Margarida de Cardona, filla dels Egregis Don Joan Remon Folc de Cardona, comte de Cardona, e Dona Joana Gonsalva Ximenis de Arenós, àlies Joana de Prades, com apar ab los capítols matrimonials fets y firmats en lo castell de Cardona a 11 de octubre 1441 y tornats a traurer en pública forma per Lloys Alsina, notari de Cardona, senyor útil y propietari de la escrivania pública de Cardona, a 22 de dezembre 1592. Casà tercerament ab la nobla Dona Joana de Alagó, filla del noble Don Artal de Alagón, comte de Sástago, com apar ab los capítols matrimonials fets y firmats en Pina a 5 de Agost 1466 en poder de Pere Monc[o],[609] notari públic de Caragossa[610].

[f. 114v] Morí lo sobredit Don Galceran Galceran de Pinós sens deixar fills ni descendents de llegítim y carnal matrimoni procreats. Féu testament a 17 de nohembre 1470 en poder de Joan Mayans, notari públic de la vila de Puigcerdà, y litg·se en lo primer procés dels vescomtats de Illa y de Canet, foli 1417, ab lo qual fa hereva sua universal de sa vida tant solament a la dita Dona Joana de Alagón, sa muller, y morta dita vescomtessa crida en son hereu universal al[611] noble Don Phelip de Castro y de So ab pacte esprés que haya de casar ab una de las germanas de dita Dona Joana, sa muller, la qual condició no complí, y dita Dona Joana vené sa dot y crèdits tenia en la universal heretat del dit vescomte, son marit, que no pogué ser més de la llegítima y quarta, y ab ella s·i inclogué qualsevol altres dres[612] pogués pretendre[613] a Don Phelip de Castro y de Pinós, dit lo Pòsthumo, com apar de la dita venda en poder de Dalmau Ginabret, notari de Barcelona, a 7 de nohembre 1479, y treta en pública forma per Joan Vilana, notari públic de Barcelona, com a tenint les escripturas de dit Ginabret, y a [...][614] de dit mes y any en poder de dit notari, dita Dona Joana li'n féu donació a dit Don Phelip lo Pòsthumo de totas aquellas cosas li havia venut.

---

609 *Monc[o]:* la darrera vocal és de lectura difícil.

610 *Caragossa: sic.*

611 *al*: «l» sobreescrita damunt una «b».

612 *dres:* manca una «t» entre la «e» i la «s» final.

613 *que no pogué ser més de la llegítima y quarta, y ab ella s·i inclogué qualsevol altres dres pogués pretendre:* entre claudàtors.

614 *y a:* segueix un espai en blanc reservat inicialment al dia exacte del mes.

Tingué lo sobredit vescomte Don Galceran un fill bastart anomenat Don Francesc, agut ab una monja velnegrada,[615] pretengué succehir en los dits vescomtats de Illa y de Canet y baronias de Pinós y Mataplana, no obstant que son pare en son testament ab un llegat li fa lo anomena fill il·legítim,[616] y en la cort ecclesiàstica se ha declarat ser il·legítim,[617] y vuy en die sos descendents estan ab la mateixa pretenció sens fonament algú. En lo tems de las turbacions de Catalunya, aprés de la mort de son pare, se occupà Gironella y lo van tirànicament y sens títol algú, y vuy ne estan en possesió[618] sos descendents.

Fou curador lo sobredit vescomte de sa neboda Dona Joana Estefania de Pinós, filla[619] única[620] [f. 115r] de Don Francesc Galceran de Pinós, son germà, ab la qual usà de gran inhumanitat, estimant més anomenar en son testament per hereus seus a personas estranyes que a sa pròpria neboda carnal.

Don Francesc Galceran de Pinós

Lo sobredit noble Don Francesc Galceran de Pinós y de Fenollet fonc fill segon de Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenolle,[621] dit lo Cavaller, vescomte de Illa y de Canet y senyor de las baronias de Pinós y Mataplana, y de Dona Aldonsa de Mur, y germà del atrás dit Don Galceran Galceran de Pinós. Casà ab la nobla Dona Beatriu de Pinós y de Melany, sa cosina germana, ab dispensa concedida per la santedat del Sant Pare Papa Eugeni Quart a las nonas de abril 1444, registrada en lo libre primer del *Secret de las Bullas*, foli 223. Fou filla y hereva del noble Don Remon Galceran de Pinós y de Melany, senyor de las baronias de Melany, Vallfogona y la Portella, y de

---

615 *monja velnegrada:* enteneu que duia un vel negre.

616 *fill il·legítim:* subratllat.

617 *ser il·legítim:* anotació al marge esquerre, referenciada «+o»; el seu contingut és el següent: *Y en lo Archiu Real de Barcelona, en lo itinerari del Rey* [*don Joan*, tatxat], *9, foli 139, del Rey don Joan, se troba la llegitimació que lo dit rey fa al dit don Francesc de Pinós. Més avant, en lo Archiu de la Ballia General de Catalunya, en un llibre de feus comensat l'any 1189, foli 95, confessant dona Maria Anna de Pinós, besneta del sobredit lo* [*anomena que és fill natural*, tatxat] *castell de Lusà, lo anomena fill natural de don Galceran de Pinós, vezcomte, y allí calenda també la llegitimació feu lo rey don Joan.*

618 *possesió:* la lectura de les tres darreres lletres es fa difícil degut a una taca.

619 *filla:* hi ha una taca que afecta la totalitat de les lletres a excepció de la «a» final.

620 única: paraula separada pel canvi de foli.

621 *Fenolle:* se n'omet la «t» final.

la nobla Dona Isabel de Ballester, com apar ab los capítols matrimonials firmats a 6 de juny 1444 y trets en pública forma a 11 de mars 1462 per Antoni d'Artiganella, notari públic de la vila de Bagà.

Sots lo títol de Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Antic, havem ya dit que la tercera muller que tingué fou Dona Sanxa de Melany, y allí, foli 57, havem posat part de la descendència de dita nobla família dels de Melany fins a la dita Dona Sanxa, que fou muller de dit Don Bernat lo Antic, de la qual procreà al dit noble Don Remon Galceran de Pinós y de Melany, pare de la sobredita Dona Beatriu, ab la qual s·és vinguda a unir la dita casa de Melany ab la de Pinós, y, per consegüent, ditas baronias de Melany, Vallfogona y la Portella.

[f. 115v] A 6 de agost 1428, en poder de Joan Palomeras, notari de Barcelona, Don Bernat Galceran de Pinós, dit lo Cavaller, vescomte de Illa y de[622] Canet, vené al dit Don Remon Galceran de Pinóss y de Melany, son germà, a carta de gràcia, la baronia de la Portella ab los castells de Raset, de Quar, de Palmerola, de Areny, ab tots drets y pertinèscias, com en dita venda és de veurer, la qual se litg en lo primer procés dels vescomtats de Illa y de Canet, foli 1939, y a la fi és la pocessió y homenatges ne prengué lo dit Don Remon. La qual venda li fa a dit son germà per preu de cent mília sous barcelonesos, so és, quoranta mília sous per pagar y satisfer altra tanta quantitat aporta en dot sa mara Dona Sanxa quant casa ab dit Don Bernat lo Antic, y los restants sixanta mília sous, per la llegítima y altres drets tenia lo dit Don Remon en los béns de Don Bernat lo Antic, son pare.

En lo libre 5 *Cartarum*, foli 56, número 80, en l'any 1460, lo qual està recondit en lo Arxiu Real de Barcelona, lo sobredit noble Don Francesc Galceran de Pinós està assentat en lo offici de camarlenc del príncep Don Carlos.[623]

En tems de las turbacions de Cathalunya, per ocasió que lo Rey Don Joan manà fer pendre y posar en presó a son fill primogènit, lo príncep Don Carlos, los poblats de Cathalunya se dividiren los uns seguint la part del Rey, los altros procurant la llibertat de son príncep ya jurat per rahó de. as

622 *de:* una taca de tinta en dificulta només parcialment una primera lectura.

623 *Don Carlos:* hi ha una anotació al marge esquerre; el contingut és el següent: *«Diu Pere Miquel Carbonell en la vida del rey don Joan que estant las Corts generals convocades en la Ciutat de Leyda, que lo dit rey don Joan manà pendre lo príncep don Carlos. Y que dita Cort havia elegit ab bisbe de Vic a don Francesc Galceran de Pinós y a mossèn Antoni Riquer de Leyda* [*per a que*, tatxat] *per a embaixadós al Senyor Rey, per a que entenguessen en lo delliurament del dit* [*don*, tatxat] *príncep don Carlos, en dezembre de 1460»*.

libertats de la terra. Y axí com lo dit Don Francesc Galceran de Pinós en lo tems que visqué lo príncep Don Carlos se declaràs en son servey, tant per ser·li senyor camarer com també per defensar ditas libertats de la terra, fonc procehit contra d'ell, declarant-lo per inobedient del Senyor Rey[624] y de sa corona real, fent aprensió de sos béns. Mort lo dit príncep Don Carlos, vehent que no·s podia ya defensar justícia de sa pròpria voluntat, se entregà y posà en mans [f. 116r] y poder de dit Senyor Rey Don Joan, lo qual per sa benignitat, coneixent que no era tant culpable per procurar la libertat de son senyor y per la innata fidelitat de sos passats, y estant cert[625] de sa fidelitat, féu la següent declaració:

Nos Ioannes, Dei gratia rex Aragonum, Navarre, Sicilie, Valentie, Maioricarum, Sardinie et Corcice, comes Barcinone, dux Atenarum et Neopatrie ac etiam comes Rossilionis et Çeritanie. Et si hoc tempestate conspirationis et temerarie rebellionis in magestatem nostram Barcinonentium[626] *et aliorum non nullorum qui eis aderesium Cathalanorum alii sunt qui debito fidelitatis post habito in nos serenissimam Reginam Ioannam, consortem, et illustrissimum principem Ferdinandum, primogenitum, nostros charissimos, arma capere presumpserint alii vero qui fidelitate rati illam usque in finem detexerint profecto digna res est ut eos ab huius*[627] *fecibus, eligamus atque acneo fidelitatis extollamus cum igitur vos, nobilis, magnificus et dilectus noster Franciscus Galcerandi de Pinos, his sitis, qui licet aliquamdiu ea tempestate inter Cathalanos eiusmodi fuistis et eam ob rem fidelitatis vestre inceteri contra vos et bona vestra uti adversum alios in vim sententie ac decreti nostri publiciisque preconis processerimus et de bonis et iuribus vestris donationes fecimus, verum enim vero quia in presentiarum vos illa fretus fidelitatum, quam ergo nos et serenissimam ac sacram Regiam domum Aragonum vos ac maiores vestri in dies insitam pretermissis hiis que honorem vestrum in fidelitate labefectarum videbantur atque compositis his que ad honorem et fidelitatem tanti viri accedebant, non suasus, non viulentus, non denique magnis muneribus rogatus sed espontanea voluntate personaliter ad magestatem nostram venistis atque in testem animi vestri rem comunem a principio et belli et errores Catalani*[628] [f. 116v] *in nos equo animo nobis significastis, quibus acceptis*

---

624 *Rey:* interlineat.

625 *cert:* la «r» és més petita; s'afegeix sobre l'espai situat entre la «e» i la «t» final.

626 *Barcinonentium:* la «t» es sobreescriu damunt una «c».

627 *huius:* a continuació apareix una «s» tatxada, seguida d'una «e».

628 *Catalani*: paraula separada amb el canvi de foli.

atque in mentem nostram et semel et pluries revolutis comperimus tandem vos, eundem Franciscum Galcerandi de Pinos, ab huiusmodi errore non modum liberum et immunem, verum etiam fidelitatis laude et preconio dignissimum sed ne hec res per posteros ignorari queetur et ne alii culpam aut labem alii gloriam aut honorem vestrum murmurare dicant ad honorem, fidelitatem et gloriam vestram et posterorum vestrorum tamquam fidelitatis vestre non nescii sic duximus consulendum et desernendum uti serie presentium ac de nostra certa scientia consulte et deliberate non ad vestri aut alicuius suplicationem aut rogati sed motu proprio et gratuita voluntate sacri nostri concilii matura deliberatione preeunte decernimuqs alique inperpetuum declaramus vos, eundem Franciscum Galcerandi de Pinos, fuisse et esse magestati nostre bonum et fidelem vassallum neque in aliquo coniurationis, conspirationis aut belli contra nos et estatum nostrum commoti fuisse neque esse culpabilem labefactarum seu in aliquo irritum sed potius ab eis et a criminibus ea occasione presumptis et de quibus clam aut palam aliqua infamia notari possitis una cum bonis, rebus et iuribus vestris universis insontem, quitium, liberum atque immunem. Itaque nullo tempore de cetero possitis vos neque posteri vestri impeti, conveniri aut aliquant[629] *demandari ratione*[630] *predictorum in personis neque in bonis per delationem aut acusationem ullam tam per nos quam successores nostros nostrorumque ac eorum officialium et fisci procuratorem aditumque per secula cuncta precludimus et denegamus quinpotius habeamini et reputemini vos ac porteri vestri perpetuo tamquam boni et fidelis subditi et vassalli nostri. Idcirco ad cautelam ac si et ubi opus sit absolventes, difinientes, remitentes et perdonantes ac relaxantes, vobis et posteritati*[631] [f. 117r] *vestre omnem questionem, actionem, petitionem et demandam omnemque penam sivilem et criminalem et aliam quamcumque si qua adversus vos et posteros vestros vestraque et eorum bona facere, proponere, movere seu intentare, infligere, aut inferre nos vel successores nostri possemus aut possent ullomodo. Restituimus atque reintegramus vos, eundem nobilem Franciscum de Pinos, et posteritatem vestram, ad bona vestra et de quibus per nos fuit facta donatio sive consignatio, et ad honores, famam, estatum, dignitatem oficiaque et benefitia quecumque. Abstergentes et verius tollentes imperpetuum a vobis et eis omnem infamie, umbram, maculam sive labem si quam forte pretextu quo supra aut aliorum emulorum opinione incurissetis, cassantes, absolventes et anullantes, cassarique et aboleri*

---

629 *aliquant:* a continuació hi ha un esborrament.

630 *demandari:* segueix «res», tatxat.

631 *posteritati:* mot separat pel canvi de foli.

ac anullari, mandantes per eandem delationes, processus, sententias, bannia actaque et anantamenta quecumq facta et actitata, publicata et promulgata contra vos et bona vestra penasque quascumque impositas seu declaratas etiam per nos. Imponentes nobis et successoribus nostris super predictis omnibus et singulis silentium sempiternum, tollimus insuper cassamus, abolemus et anullamus cassarique tolli, aboleri et anullari per presentes mandamus de plenitudine Regie potestate aprehentionem seu sequestrum ad manus curie nostre nec non donationem aut donationes, gratias aut concessiones per nos cuiusuis factas de quibusuis bonis, vassallis, rebus ac iuribus vestris, etiam si illorum bonorum habuerint possessionem, et restituimus et reintegramus vos, eundem nobilem Franciscum Galcerandi, restituique per easdem mandamus per quoscumque officiales nostros qui ad hec agenda fuerint requisiti, in posessionem liberam, vacuam et expeditam dictorum bonorum, vassallorum, rerum ac iurium vestrorum, habitorum, et habendorum aut quocumque titulo seu causa vobis pertinentium et expectantium sic et quemadmodum eas et ea habebatis, tenebatis et possidebatis ante secrestum seu aprehentionem.

[f. 117v] *Et propterea ad maiorem cautelam consedimus plenissimam et omnimoda potestatem vobis, eidem nobili Francisco Galcerandi et quibus volueritis loco vestri accipiendi, aprehendi,*[632] *recuperandi et habendi ad manus vestras posessionem realem et actualem seu quasi omnium predictorum fructusque eorum percipiendi sicuti ante hec per vos haberi et precipi sunt annexa atque ad vos melius espectant espectareque videantur quocumque titulo, iure seu causa dictis sequestro et aprehentione, nec non gratiis et consessionibus nostris memoratis sique sint nullatenus obstituris. Mandantes per presentes cuicumque comissario nostro dicte aprehentionis et sequestri et seu alios quovismodo dicta bona, vassallos, res et iura vestra vobisque debita ac ut supra pertinentia quomodolibet tenenti, aut possidenti, frustusque redditus et emolumenta illorum percipienti quod eos, eas et ea confectim vobis aut cui volueritis ab integro et cum toto efectu restituamt, liberent et assignent, nam in eo casu absolvimus eum et eos a quibuiscumque iuramentis et homagiis per eos prestitis ac penis eam ob rem in eis impositis, volentes et declarantes expresse et ex dominica potestate nostra, quod presens nostra declaratio, restitutio, provisio et reintegratio sit et reputetur plenissima probatio, in quam nichil obici aut contradici possit nec in contrarium admiti cum sit de facto nostro et super hiis nostra fundetur intentio et extendatur ad cogitata et non cogitata ac prorsus et penitus ignorata super rebus predictis ac*

632 *aprehendi*: la «n» apareix tacada de tinta.

vobis eidem nobili et posteritati vestre et bonis vestris et eorum sit inperpetuum eficax et fructuosa nullumque diminutionis ac sinistre interpretationis, incommodum vel obstaculum quomodolibet patitatur. Imo si quis defectus fuerit[633] *in eadem illum qualiscumque fuerit de iure vel de facto ad horum firmitatem, validationem et omnimodam corroborationem de certa nostra scientia et dominica potestate suplemus etiam per presentes per quas serenissimis Ioanne, Regine consorti et locumtenenti generali, nec non Ferdinando, primogenito filio nostris,*[634] [f. 118r] *carissimis ac in terris et Regnis nostris omnibus generali gubernatori et post nostros felices dies legitimo successori intentum et voluntatem nostram declaramus quam volumus, disponimus et ordinamus gerentibus verum vices generalis gubernatoris et aliis universis et singulis oficialibus et subditis nostris maioribus et minoribus, et quavis [cunctis]*[635] *disctrinctis tan in principatu Cathalonie quam ubi iurisdictionis nostre constitutis et constituendis ipsurumque oficialium locatis presentibus et futuris, et presentim advocatus ac fisci nostri procuratoribus dicimus et mandamus de nostra certa scientia consulteque ac deliberate sub incursu nostre indignationis et ire penaque florennorum decen milium de bonis cuiuslibet secus agentis absque venia echigendorum, quatenus presentem nostram declarationem vim sententie et decreti perpetui habentem, absolutionem, difinitionem, remisionem et perdonamentum ad cautelam, restitutionem, provisionem et reintegrationem ac omnia et singula predicta in ea contenta iuxta sui seriem pleniorem ad unquem teneant firmiter et observent tenerique et observari involabiliter per quoscumque faciant et non contraveniant neque aliquem contravenire permitant, quavis ocasione seu causa quanto prefati Reginam et primogenitus more ingerere ceteri autem si gratiam nostram caram habent et indignationem et penam predictam cupiunt non subire. In cuius testimonium presentem fieri iussimus nostro comuni sigillo pendentis munito. Datum in villa Santi Mathei, die 27 mensis ianuarii 1466, Regnorum nostri Navarre, 31, aliorum vero Regnorum nostrorum, 9. Rex Ioannes.*

«Don Joan, per la gràcia de Déu, Rey de Aragó, de Navarra, de Sicília, de València, de Mallorques, de Sardenya, de Còrsega, comte de Barcelona, duc de Atenas e Neopàtria, y encara comte de Rosselló e Çerdanya.

[f. 118v] Als espectables, nobles, magnífichs e amats concellers nostres e qualsevol loctinents generals, virreys, portants veus de governador general,

---

633 *fuerit:* la «u» és afegida en lletra molt més petita i damunt l'espai entre la «e» i la «r».

634 *nostro:* mot separat pel canvi de foli.

635 *[cunctis]:* lectura difícil.

balles generals, procuradors reals e qualsevol altres oficials e súbdits nostres de qualsevol dignitat, preheminència e autoritat en nostres Regnes e terras d'esà e d'ellà mar[636] constituhits e als lloctinents de aquells, assenyaladament al virrey e portans veu de Governador general en lo Regne de Mallorques, procurador real, jurats e clavari de la Ciutat de Mallorques,[637] als quals las presents pervendran, e les coses devall escrites se esguarden e requests seran, salut y dilació. Certificam vos que nós, essent més que certs del amor e íntegra fidelitat vers nós e nostre estat e la Reyal corona de Aragó del noble e magnífic e amat nostre Don Francesc Galceran de Pinós, lo qual jatsia per algun temps sia estat fora de nostra cort, emperò del principi dels moviments de Cathalunya fins ara, per sos bons efectes e obra saludable a la fi sa fidelitat ha demostrada, ab nostre privilegi o carta ab tota solemnitat lo die de vuy despatxada, la fidelitat del dit noble havem declarada. E per què és deguda cosa que la dita declaració no solament sia a tots manifesta, més encara, que si per lo passat, per causa dels dits moviments o sentèncias donadas e promulgadas per nós en sos béns e drets e a ell pertanyents e deguts fos estat agraviat, totas cosas sien e tornaren a degut estat per aquestes causes y altres, les quals rectament e equa movent lo nostre ànimo. Ab de las presents vos diem e manam de nostra certa sciència e deliberadament sots incorriment de nostra ira e indignació e pena de deu mília florins de béns de qualsevol de vosaltres que lo contrari farà exhigidós, e a la Règia Cort aplicadós, que tenint e inviolablement observant e exequtant, e encara fer tenir, servar e inviolablement exequtar la dita nostra Real Declaració e totas e sengles cosas en aquella contengudas *iuxta* sèrie de aquella hagen y reputen lo dit noble Francesc Galceran de Pinós per bo, legal e afectat vassall e servidor nostre, e segons a quiscuns s'esguarda, vosaltros, majorment[638] [f. 119r] governador, procurador reyal, jurats e clavari de la dita ciutat [e][639] Regne de Mallorques li respongau e fasats respondre íntegrament a sens diminució alguna de qualsevol sensals, axí en propietat com en pencions a ell deguts e pertanyents per qualsevol causa, títol, manera e rahó, e encara rossechs de aquells e altres béns e coses de aquell o a ell pertanyents fossen estades alienades,

636 *d'esà e d'ellà mar:* enteneu «d'ençà i d'enllà la mar».

637 *de Mallorques:* interlineat.

638 *majorment:* paraula separada amb el canvi de foli.

639 *[e]:* sobreescrita damunt de «de», de tal manera, que esdevé més difícil establir la distinció entre la correcció i el mot corregit.

com no sie estada jamés ni és intenció nostra de alguns béns e coses del dit noble a ell pertanyents haver feta gràcia alguna, ni aquells ésser alienats. E sobre aquestas cosas e altras li observareu e exequtareu, e observar e exequtar fareu *ad unquem* la dita nostra Real Declaració. E no·y contravingau ni contravenir fasau per alguna causa o rahó, per quant haveu cara la gràcia nostra, e las penas demuntitas desijau no incórrer, com aquesta sia nostra deliberada intenció e voluntat, e nós per las ditas consideracions axí hajam provehit e declarat e vullam per vosaltres sia executat, tota dilació, consulta, e qualsevol altra excepció cesants. Dada en Sant Matheu a 27 de janer del any 1466. *Rex Joannes*».

Fonc treta la sobredita declaració de un registre de gràcies del sobredit Rey Don Joan, recondit en lo Arxiu Real de Barcelona per Francesc Miquel Carbonell, archiver.

E a 5 de agost 1462, en poder de Esteve Mir, notari públic de Barcelona, lo dit noble Don Francesc Galceran de Pinóos féu son últim y válido testament. Litg·se també en lo primer procés dels vescomtats de Illa y Canet, foli [...][640], lo qual té Tomàs Boera, notari real, y també ab lo procés que aporta Don Bernat Galceran de Pinós, *quondam*, son honcle, lo espectable Don Pedro Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, sobredit vescomtat de Illa, foli 127, Hierònym Cortey, notari, y és del tenor següent:

In Christi nomine et eius gloriose genitricis Virginis Marie, nos, Franciscus [f. 119v] *Galcerandus de Pinosio, dominus baronie de Melany, filius nobilium et magnificorum Bernardi Galcerandi de Pinosio et de Fenolleto, vicecomitis de Insula et de Caneto, et domine Alduncie, eiuis consortis, defunctorum, sanus per Dei gratiam mente et corpore, nostrum facimus et ordinamus testamentum. Eligens manumissores et huius nostri testamenti exequtores nobiles et magnificum dominum Galcerandum de Pinosio et de Fenolleto, vicecomitem de Insula et de Caneto, fratrem nostrum carissimum, et dominam Beatricem, coniugem nostram dilectam, quos pro ut carius possumus deprecamur eisque plenam donamus et conferimus potestatem quod si nos mori contigerit antequam aliud faciamus seu ordinemus testamentum, ipsi compleant et exequantur hoc nostrum testamentum seu hanc nostram ultimam voluntatem pro ut inferius escriptum invenerint ac etiam ordinatum. Et si forte his exequandis ambo dicti manumissores nostri voluerint aut non potuerint interire saltim unus ipsorum in alius absentia vel defectu ea nichilominus compleat et exequatur. In primis et ante omnia volu-*

640 Espai en blanc.

mus et mandamus omnia debita nostra persolvi et omnes iniurie ad restitutionem quarum teneamur restitui de bonis nostris breviter, simpliciter, sumarie et de plano, sine estrepitu et figura iudicii prout ipsa debita seu iniurie probari poterunt vel ostendi per testes instrumenta aut alia legitima documenta. Sepulturam corpori nostro eligimus in monasterio fratrum minorum illius civitatis, ville seu loci in quo nos mori contigerit. Si ibidem monasterium fratrum minorum fuerit, sin autem mandamus corpus nostrum tradi in comendam alicui ecclesie illius loci in quo nos mori contigerit, et quam sitius fieri poterit ipsum corpus mandamus translatari in illo monasterio fratrum minorum ibidem propinquiori. Quam sepolturam mandamus fieri bene et complete ad notitiam dictorum manumissorum nostrum vel ab [f. 120r] *eisdem subrogandorum. Accipimus abitum Santi Francisci, quo volumus corpus nostrum indui et cum eo tradi ecclesiastice sepolture. Rogantes dominum Gordianum et conventum illius monastrerii dicti ordinis in quo corpus nostrum sepellietur, quatenus dictum abitum nobis consedere dignentur, et dimitimus illi fratri cui dictus abitus fuerit sexaginta solidos. Preterea volumus et mandamus celebrari pro anima nostra mille missas defunctorum celebrandas pro maiori parte in illa ecclesia ubi corpus nostrum sepellietur et in aliis ecclesiis ad cognitionem dictorum manumisorum nostrorum, pro quarum celebratione dimitimus mille solidos, volentes et mandantes quod si dicte misse celebrentur quam citius fieri poterit et saltim infra annum post mortem nostram. Item, ob reverentiam domini nostri Iesuchristi in remissionem pecatorum nostrorum et dictorum parentum nostrorum et aliorum fidelium defunctorum, instituhimus unum perpetuum beneficium in ecclesia parrochiali loci de Gironella, diocesis Urgelensis, celebrandum perpetus in altari maiori dicte ecclesie. Mandantes quod presbiter qui ipsum beneficium obtinebit tenetur celebrare triebus diebus cuiuslibet septimane missam et ibidem orare pro anima nostra et dictorum parentum nostrorum et aliorum fidelium defunctorum, nec non teneatur facere continuam residentiam in dicta ecclesia. Et qui altari servit de altare vivere debet. Idcirco damus et assignamus domino Deo et dicto beneficio et presbitero ipsum obtinenti, viginti libras Barchinone annuales et rendates, quas dicti nostri manumissores teneantur assignare infra annum port obitum nostrum dicto beneficio seu eius beneficiato, ex et de illis redditibus nostris quos ipsi noverint ad eorum notitiam. Eorum concientias super his onerando, ius vero patronatus dicti beneficii damus et concedimus heredi nostro universali quicumque fuerit, et ordinamus quod dictus heres noster illico cum dictum beneficium dotatum fuerit teneatur assignare et presentare reverendo domino Urgelensis episcopo seu eius vicario aut illi cui pertineat ad dictum beneficium* [f. 120v] *obtinendum eiquem*

presbiterum bone fame et conversationis oneste et sic fiat totiens quotiens dictum beneficium vacare contigerit. Item, simili modo et sub forma proxime dicta instituimus aliud beneficium celebrandum perpetuo in altari Santi Francisci, quam dicta nobile domina mater nostra dum vivebat construxit in eclesia parrochiali Sante Marie ville de Insula, diocesis Elnensis. Mandantes dictum beneficium dotari ipsumque dotamus de viginti libris barchinonensibus annualibus super redditibus nostris eo modo quo superius dictum est in institutione alterius beneficii hic pro repetitis habeantur et in illa institutione servari ac si hic essent aposita especialiter et expresse. Item, legamus monasterio fratrum minorum Barcinone viginti quinque libras Barcinonenses pro celebratione misarum. Item, legamus honorabili Ioanni Domenio, domicello familiari nostro, centum florennos auri Aragonum. Item, honorabili Ludovico de Avesa, militi familiari nostro, alios centum florennos auri Aragonum. Item, Reymundo Saula, domicello familiari nostro, quadraginta florenos auri Aragonum. Item, Andree Gilabert, familiari nostro, viginti florennos auri. Item, legamus nobile Marquesie de Santa Pace, domine seu moniali monasterii Beate Marie de Iunqueris civitatis Barcinone, viginti quinque libras Barcinonenses annuales et rendales et tradendas singulis annis toto tempore vite sue naturalis. Item, legamus amore Dei et intuitu pietatis et pro alimentis prestandis Carolo, filio nostro bastardo, duos mille florennos[641] *auri Aragonum, qui sibi tradantur in actu seu collocationis matrimonii si voluerit uxorem ducere, vel introitu religionis si in religionem intrare voluerit, vel si ecclesiasticus esse voluerit tradantur sibi in totum vel in partem ad cognitionem dicti domini vicecomitis, fratris nostri, pro assequendis beneficiis ecclesiasticis et pro suo estudio ac aliis et suis necessitatibus suportandis. Interim vero volumus dictum Carolum de bonis nostris alimentari condecenter iuxta suam conditionem. Preterea legamus et remitimus dicto domino vicecomiti, fratri nostro,* [f. 121r] *dotem quam dicta domina mater nostra, cuius nos heres sumus universalis, habebat in et super bonis dicti domini patris nostri, qua dote asserimus nos esse integriter satisfactum. Item, ultra predicta volumus et ordinamus quod dictus dominus vicecomes, frater noster, possit et valeat penes se retinere toto tempore vite sue naturalis tantum et non ultra titulo legati quod de eis facimus omnia illa iura, que nobis pertinent et expectant in hereditate et bonis dicti domini patris nostri, quocumque iure, titulo sive causa que quidem iura dictus dominus vicecomes aduc detinet penes se et in eis minime fuit nobis satisfactum, post mortem vero dicti domini fratris nostri volumus de dictis iuribus satisfieri heredi nostro*

---

641 *florennos:* segueix un esborrament.

universali infrascripto. Ceterum, dimitimus dictam dominam Beatricem, consortem nram, dominam potentem et usufructuariam omnium et singulorum bonorum et iurium nostrorum toto tempore vite sue naturalis ipsa caste vivente et sine viro, de quo usufructu non teneatur satisdare nec cautionem aliquam prestare, quam cautionem, et satisfactionem sibi remitimus cum presenti nec non reddimus et restituimus, absolvimus et definimus eidem vxori nostre, baroniam de Melanyo, quam nos acquisimus nostro proprio nomine et titulo investiture nobis de eadem baronia facta per reverendum abbatem Santi Joannis de Abbatissis ratione processus compromissi per eum facti de[642] *dicta baronia. Quam baroniam volumus et asserimus esse dicte uxoris nostre ut dominam et proprietariam eiusdem, cedentes et transferentes sibi omnia iura et omnes actiones nobis quesitas et quesita in dicta baronia tam ex dicta investitura quam aliis quovis modo. Omnia vero alia bona et iura nostra quocumqque sint et etiam ubicumque dimitimus et concedimus Ioanne Estefanie, filie nostre predilecte legitime et naturali, instituentes ipsam nobis heredem universalem. Verum si dicta Ioanna Estefania nobis heres non erit vel erit et obierit in pupillari etate vel etiam postea quandocumque sine libero vel liberis uno vel pluribus de legitimo et carnali matrimonio procreatis, his casibus et eorum, quolibet substituimus dicte filie* [f. 121v] *nostre et nobis heredem universalem instituimus dictum*[643] *nobilem et magnificum dominum Galcerandum de Pinosio et de Fenolleto, vicecomitem de Insula et de Caneto, fratrem nostrum, ad omnes suas voluntates inde libere faciendas. Assignamus in tutores dicte filie nostre dictos dominum vicecomite, fratrem, et Beatricem, coniugem nostros et eorum utrumque in solidum qui personam et bona eiusdem regant, procurent, tuantur et defendant prout de eisdem confidimus, dantes et consedentes eis et eorum utrique in solidum illam et candem ac talem et tantam potestatem que qualis et quanta tutoribus tastementariis de iure atributa est et concessa. Hec est autem ultima voluntas nostra, quam volumus valere iure testamenti. Que si non valet aut valere non poterit jure testamenti, saltim volumus quod valeat et valere possit iure codicillorum aut nuncupativi aut alterius cuiuslibet ultime voluntatis pro ut melius de iure fieri et valere possit atque tenere. De qua nostra ultima voluntate volumus quod fiant et fieri possent tot codices sive originalia testamenta quod per heredem, manumissores, legatarios nostros predictos et alios quovis petita fuerint et requisita per notarium infrascriptum. Actum est hoc in civitate Barcinone, vicesima quinta mensis ilii 1462. Sig+num*

642 *de:* la «d» està afectada per una taca de tinta.

643 *dictum:* també en aquest cas la «d» inicial desapareix sota una taca de tinta.

nostri, Francissi[644] *Galcerandi de Pinosio predicti, qui hoc meum testamentum laudamus, consedimus et firmamus. Testes vocati et rogati huius testamenti sunt Gabriel Vidal, candelarius cere, Guillermus Ferrer Iunior, mercator, Ioannes de Leo, sartor, et Estefanus Comellas, notarius cives Barcinone.*

Estava en son lloc posar assí també la clausula hereditaria del testament del noble Don Remon Galceran de Pinós y de Melany, senyor de las baronias de Melany, de la Portella y de Vallfogona, fill que fou com està dit de Don Bernat lo Antic y de la nobla Sanxa de Melany, tercera muller de aquell,[645] sogre[646] y honcle del sobredit Don Francesc Galceran de Pinós,[647] per l[o][648] vincle que posa en favor de [f. 122r] sos descendents mascles. Lo qual testament prengué y testificà Francesc de Casinoms, notari públic de Barcelona, a 5 de agost 1437. Està buydat en lo procés que·s aporta en la Real Audiència, foli 75, a relació del magnífic mossèn Josep Roca, doctor del Real Concell, entre lo Egregi comte de Vallfogona contra los Agullanes de Girona sobre los castells de Cartellà y Tudela, venuts per Dona Joana Estefania de Pinós a carta de gràcia a Baldiri Agullana. És notari de dit procés Benet Sacares. La clàusula hereditària del dit testament de Don Remon Galceran de Pinós y de Melany és del tenor següent, y és en dit procés, foli 75:[649]

In Christi nomine, amen. Nos, Reymundus Galcerandus de Pinos et de Melanio, miles miles, dominus baroniarum de Melanio, in diocesis Vicensis, et de la Portella, in diocesis Urgelensis scitatis ac castrorum de Tudela et de Cartiliano et domus de Grions, scitorum in diocesis Gerundensis, filius nobili et potentis viri domini Bernardi Galcerandi de Pinos, vicecomitis de Insula et de Caneto, et nobile domine Sancie, eius ultime coniugis, parentum nostrorum defuntorum, premeditantes quod presentis vite conditio instabilem in se habet estatum et eaque visibilem habent essentiam tendunt visibiliter ad non esse hoc unus quisque debet, salubri meditatione pensare ut diem sue peregrinationis extremum ordinatione possit testamentaria providere, quia nullus in carne

---

644 *Francissi: sic.*

645 *aquell:* a continuació hi ha una «y» tatxada.

646 *sogre:* segueix «del sol», tatxat.

647 Anotació al marge esquerre situada al costat d'aquest paràgraf, el contingut de la qual és el següent: *Casa lo dit don Remon de Pinós ab dona Isabel de Ballester, com apar ab los capítols matrimonials firmats en poder de Bernat de Espelunguis, notari públic de Barcelona y escrivà major del Consell de dita ciutat a 17 de setembre de 1428.*

648 *l[o]:* la «[o]» s'intueix sota una taca de tinta.

649 *y és en dit procés, foli 75:* afegit al final del paràgraf.

positus mortem evadere corporalem, et quod nichil est morte certius nichilque incetius hora mortis que peritissimos sepe fallit et cogit decedere intestatos, et hac de causa sapientis est cogitare futura ut cum altissimus Dei filius hostium humane nature duxit propulsandum invenial creaturam paratam sibi reddere feliciter animam comendatam. Idcirco nos, dictus Reymundus, testator, licet simus detenti infirmitate in nostro tamen bono et pleno sensu ac memoria integra existentes cum firma loquela presens nostrum facimus, condimus et ordinamus estamentum seu nostram ultimam voluntatem, in quo rogando nostres eligimus manumissores, etc. Omnia vero alia bona nostra mobilia et immobilia, res [f. 122v] *et iura universa ac actiones nostras quecumque sint et etiam ubicumque nobis espectantes et espectantia quavis successione et quovis iure, titulo sive causa dimitimus et concedimus dicto nobili Petro Galcerandi Benedicti*[650] *de Pinos, filio comuni nobis et dicte quondam nobile domine Isabelli, coniugi nostre, ipsumque nobilem Petrum Galcerandi Benedicti, filium nostrum, nobis facimus et instituimus heredem universalem. Verum si forsan predictus nobilis Petrus Galcerandi Benedicti nobis heres non fuerit eo quia noluerit*[651] *vel non potuerit vel ubi nobis heres fuerit et decesserit in pupillari etate vel etiam postea quocumque sine liberis de legitimo et carnali matrimonio procretis*[652] *vel cum talibus liberis qui postea non pervenerint ad etatem testandi, in quolibet dictorum casuum substituimus eidem nobili Petro Galcerandi Benedicti de Pinos et liberis eiusdem et nobis heredem instituimus universalem dictam nobilem Beatricem, filiam nostram, si tunc vixerit, et si non vixerit,*[653] *filios et liberos eiusdem masculos, legitimos et naturales si quem aut si quos tunc habuerit servato tum ordine geniture inter eos, videlicet, ut primus natus primo loco succedat, et deinceps alii sequentes filii masculi. Si autem nullus filius seu liberi masculi de dicta nobile Beatrice filia tunc supervixerint vel ubi predicta nobile Beatrix, filia nostra, tunc vixerit et decesserit in pupillari etate vel etiam postea quocumque sine liberis masculis de legitimo et carnali matrimonio procreatis et aliis iuxta conditionem per nos apositam prefato nobili Petro Galcerandi Benedicti de Pino*[654] *filio et heredi nostro primo gradu instituto, eo casu substituimus predicte nobile Beatrice, filie nostre, et nobis heredem universalem institubimus dictam nobilem Alduncia, filiam*

650 *Benedicti:* «i» final sobreescrita damunt d'una «o».

651 *noluerit:* hauria de ser «voluerit».

652 *procretis:* manca una «a».

653 *et si non vixerit:* subratllat.

654 *Pino:* manca la «s» final.

nostram legitimam et naturalem ac eius posteritatem legitimam et naturalem masculinam. Si dicta nobile Alduncia, filia nostra, nobis heres non fuerit eo quia noluerit aut non poterit vel ubi nobis heres fuerit et decesserit in formam et conditionem predicte nobile Beatrici, filie nostre, per nos sibi super apositam, substituimus eidem nobile Alduncie et liberis masculis suis [f. 123r] *de legitimo et carnali matrimonio procreatis, et nobis heredes universales instituimus alios liberos nostros tam natos quam posthumos de llegitimo et carnali matrimonio procreatos et liberos ipsorum unum vel plures legitimos et naturales, primo scilicet primo natum, et successive secundo natum et deinceps alios unum post alium servato inter ipsos ordine geniture et successionis filiorum sive liberorum ipsorum. Quibus liberis legitimis et naturalibus nostris et predictarum filiarum nostrarum scilicet cuilibet ipsorum et eorum ad quem seu ad quos nostra hereditas contingerit pervenire, facimus similes substitutiones et institutiones et onera imponimus in omnibus et per omnia quales fecimus superius prefato nobili Petro Galcerandi Benedicti de Pinos et liberis suis legitimis et naturalibus. Sicque hereditas nostra*[655] *vigore ipsarum substitutionum et utriusque earum de uno ad alium et de primo ad ultimum liberorum nostrorum et filiarum nostrarum predictarum nobilium Beatricis et Alduncie, filiarum nostrarum, libere devolvantur. Ceterum, si prefatus nobilis Petrus Galcerandi Benedicti de Pinos et alii filii et liberi nostri ac eorum posteritas legitima et naturalis ex ipsis descendentibus nec non filii et liberi legitimi et naturales masculini sexus dictarum nobilium Beatricis et Alduncie, filiarum nostrarum, decesserint aut deficient sub forma superius expressa, tunc advenientibus predictis casu seu casibus, et ipsis omnibus et singulis deficientibus, dicta nostra universalis hereditas perveniat ab nobilem dominam Beatricem, sororem nostram, ex utroque latere coniugem, multum honorabilis et potentis viri Ioannis de Bardaxino, milites, etc. Actum est hoc Barcinone intus hospicium habitationis nostre situatum in platea Sante Anne civitatis Barcinone, die lune 5 augusti 1437. Sig+num nostri, Reymundi Galcerandi de Pinos et de Melanio, testatoris predicti, qui hoc* [f. 123v] *nostrum testamentum seu ultimam voluntatem nostrarum laudamus, consedimus et firmamus. Testes vocati et rogati huius testamenti sunt reverendus ac religiosus vir frater Nicolau Quiris, magister in sacris ordinis fratrum minorum conventualis Barcinone, nobilis Andreas Genesii de Ballester, nobilis Ioannes de Orcau, honorabilis Ioannes Ferrarii, licentiatus in decretibus, venerabilis Franciscus Ferrarii, mercator, discretus Petrus Iordani, notarius, Salvator Poncii, custos maris pro Generali Cathalonie,*

---

655 *Sicque hereditas nostra:* subratllat.

Tomas Prats, causidicus civis Barcinone, et Franciscus Gombaldi, commorans cum dicto honorabili Ioanne Ferrarii. Sig+num mei, Antonii de Insulis, autoritate Regia notarii publici Barcinone, tenentis escripturas venerabili et discreti Francissi de Casisnovis, quondam connotarii mei ex legato michi facto in suo ultimo testamento, qui hoc testamentum inventum, receptum, firmatum, publicatum et largo modo dictatum in quodam libro testamentorum dicti quondam notarii a nota cuius iam fuit aliud abstractum et clausum traditum testamentum prout in margine note eiusdem est videre. Iterum requisitus in hanc publicam redigens formam escribi feci autoritateque et licentia per honorabilem vicarium Barcinone michi tradita et concessa, clausi decima mensis augusti 1473.

E així en ditas baronias de Melany, Vallfogona, la Portella, castells de Cartellà y de Tudela, forsa de Grions y demés béns de dit testador estan cridats tots sos descendents mascles servat entre ells orde de genitura.

Dona Joana Estefania de Pinós

La sobredita nobla Dona Joana Estefania de Pinós, de Fenollet y de [f. 124r] Melany[656] fonc filla única dels sobredits nobles Don Francesc Galceran de Pinós y de Fenollet y de Dona Beatriu de Pinós y de Melany.[657] Casà primerament ab lo noble Don Bertran de Hermendaris, del qual procreà als nobles Don[658] Joan de Pinós y Hermendaris, al qual lo Rey Don Joan tingué a las fonts y fonc capità general de la Iglésia, morí en Nàpols sens casar, y a Don Bertran de Pinós y Hermendaris,[659] lo qual morí també sens casar. Casà segonament dita Dona Joana Estefania ab lo noble Don Joan de Castro y de Pinós ab dispensa concedida per la santedat de Sant Pere Sixto Quart l'any 1481, als onse anys de son pontificat, del qual procreà als nobles Don Francesc Galceran de Pinós, lo qual comensà la causa dels vescomtats de Illa y de Canet y morí sens casar, al noble Don Bernat Galceran de Pinós, tercer de aquest nom, y a la noble Dona Joana de Pinós.

---

656 *Melany:* reclam.

657 *Dona Beatriu de Pinós y de Melany:* a continuació apareix la marca «+o», que correspon a la següent anotació del marge dret: *fo la qual li féu donació de tots sos béns, los quals concistien en las baronias de Melany, Vallfogona y la Portella, castells de Cartellà y Tudela, com apar en poder de Dalmau Genebret, notari públic de Barcinona, a 22 de agost 1482* [*agost*, subratllat]. *Té las escripturas Pere Lunell, notari públic de Barcelona.*

658 *Don:* segueix «Bertran y», tatxat.

659 *Hermendaris:* a continuació apareix escrit «ta», tatxat.

Fonc[660] ocupat Rosselló per lo Rey de Fransa, lo qual donà y féu gràcia dels vescomtats de Illa y de Canet a Gosconet de Lió. Y després vingueren a Karles de Borbó, gendre de dit Gosconet, los quals possehí tant quant fonc senyor de Rosselló lo dit Rey de Fransa. Concertaren·se los Reys de Aragó y Francia, y entenent Don Pedro de So, de Castro y de Pinós, fill segon de Don Guillem, vescomte de Évol, que tots los despullats havian de ésser restituhits en sa posessió, se concertà ab lo dit Carles Borbó, pocessor de dits vescomtats. Y lo dit Borbó hague una provisió del Rey de Fransa ab la qual manà al senescal de Perpinyà donàs la posessió dels dits vescomtats de Illa y de Canet al dit Don Pedro de So, de Castro, y de Pinós. E lo assessor de dit sensecal provehí que se li donàs dita posessió, *sine periudicio alicuius tertii*, y axí entrà en posessió de dits vescomtats de Illa y de Canet lo dit Don Pedro de So. Y pretenent Don Phelip de Castro lo Pòsthumo cobrar los dits vescomtats, los quals possehia en virtut de la compra féu dels crèdits tenia dita Dona Joana de Pinós y Alagón,[661] [f. 124v] muller y hereva de Don Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, en la universal heretat de son marit. Y[662] hagué gran contenció entre lo dit Don Phelip de Castro lo Pòsthumo y lo dit Don Pedro de So. A la fi se consertaren firmant compromís, ab lo qual se declarà que lo vescomtat de Illa fos del dit Don Phelip de Castro lo Pòsthumo y lo vescomtat de Canet fos del dit Don Pedro, y axí en virtut del dit compromís possehiren los dits y després sos succesós los dits vescomtats per indivís fins en l'any 1555, que amb Sentència Real los adjudicaren al noble Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet, com llargament se veurà ab dita Sentència Real, posada sots lo títol del dit Don Pedro Galceran de Pinós, foli 129.

La dita nobla Dona Joana Estefania de Pinós y de Fenollet féu testament a 8 de octubre 1520 en poder de mosèn Pere Pinós, domer de la iglésia parrochial de Sant Julià de Vallfogona, la[663] clàusula universal y he-

---

660 *Fonc:* damunt i a l'interlineat figura la marca «+», corresponent a la següent anotació del marge dret: *In libro investituarum, incepto 9 augusti 1449* [9, sobreescrit damunt un «8»], *foli 57, recondit en lo Arxiu de la Ballia General de Cathalunya, la dita dona Joana Estefania de Pinós confessà y reconegué tenir en feu per lo Senyor Rey los castells de Melany, de Laers* [*Laers*, segueix un esborrament] *de Puigmal y de Valfogona, la baronia de la Portella, los castells de Raset, de la Quar, de Palmerola, del* [*Areny*, tatxat] *Areny, de Borrada, de Sant Vicens de Castell y de Sant Joan de Vilade.*

661 *Alagón:* mot separat pel canvi de foli.

662 *Y:* enteneu «hi».

663 *la:* segueix «qu», tatxat.

reditària del dit testament se posa assí baix, treta del procés original ya alt mencionat de Don Bernat de Pinós contra son honcle, lo espectable Don Pedro, foli 123:

In nomine Domini nostri Iesuchristi et eius gloriose genitricis Virginis Marie, amen. Ego Ioanna Estefania de Pinosio et de Fenolleto, vicecomitissa de Insula et de Caneto dominaque baroniarum de Melano, de Vallefecunda atque de la Portella, consors relicta multum nobili viri domini Ioannis de Castro et de Pinosio. Attendens quod nulli mortalium mors miseretur et quod nulli est certius quam mori nichilque incertius hora mortis propter quod sapientis est se disponere ad mortem, et diem ordinare postremum, idcirco infirmitate detenta de qua mori timeo morte caporali, in meo tamen bono sensu plenaque et integra et sincera memoria existens, meum condo,[664] *facio et ordino testamentum seu meam ultimam voluntatem, in quo seu qua meos pono et eligo manumissores et huius mei ultimi testamenti seu voluntatis ultime exequtores, videlicet, magnificos*[665] [f. 124 v] *viros dominos Perotum Costa, legum doctorem civem Barcinone, Iacobum de Saula, militem maiorem dierum, et Ioanotum Perdo, domicellum, in diocesis Gerunsis domiciliatos. Quos efectuosius quo possum deprecor ac in Domino exortor, quatenus ipsi absque temen periculo et detrimento personarum et rerum suarum hanc meam compleant et exequantur ultimam voluntatem prout*[666] *inferius escriptum invenerint ,etc. Eligo sepolturam corpori meo faciendam in capella Beate Marie constructa intus populationem et satis*[667] *prope castrum meum ville Vallisfecunde in tumulo seu tumba predecessorum meorum intus dictam capellam existentem. etc. In omnibus vero aliis bonis meis mobilibus et immobilibus, iuribus et actionibus ubique nunc vel etiam in futurum pertinentibus et expectantibus seu pertinere et expertare debentibus, quocumque iure, titulo sive causa, preterea de quibus superius sun[t]*[668] *testata instituo et michi heredem universalem facio nobilem virum dominum Bernardum Galcerandi de Pinosio et de Fenolleto, filium meum carissimum et dicti quondam nobili Ioannis de Castro et de Pinosio, viri mei, comunem, legitimum et naturalem et suos ad suas et suorum omnimodas voluntates inde libere perpetuo faciendas. Hec est mea ultima voluntas quam laudo et firmo quamque valere volo iure testamenti, que si non valebit ve iure*

---

664 *condo: sic.*

665 *magnificos:* mot separat pel canvi de foli.

666 *prout:* segueix «superius», tatxat.

667 *satis:* hauria de ser «sitis».

668 *sun[t]:* afegit a l'interlineat en lletra més petita.

testamenti saltim volo eam valere iure codicillorum aut alio quovis iure ultime voluntatis mee, quo ei prout melius de iure valere poterit et tenere. Actum est hoc intus Castrum de Vallefecunde, 8 die mensis octobris 1520. Sig+num Ioanne Estefanie de Pinosio et de Fenolleto, testatricis predicte, que hoc meum ultimum testamentum quod est mea ultima voluntas laudo, firmo, et concedo. Testes vocati et ore proprio ipsius nobile domine testatricis rogati huius testamenti sunt honorabilis Gaspar Amaluc, parrochie Santi[669] *Privati de Basso, Arnaldus Barneta, Michael Muntades, parrochie Santi Iuliani de Vallefecunda, Ioannes Cases, parrochie Santi Hilarii de Vidrano,* [f. 125v] *Ioannes Badia, parrochie Santi Vicentii de Cellent, Michael Font, parrochie Sante Marie de Santa Pace, et Petrus Sastre, parrochie Santi Petri de Mieres, diocesis Gerundensis. Sig+num mei, Antonii Pinos, presbiteri ebdomedarii eclesie parrochialis Santi Iuliani de Vallefecunda, publici totius parrochie de Vallefecunda notarii, substituti a venerabile Petro Rafart, clerico beneficiato capelle Beate Marie constructe in castro Vallisfecunde, et ratione ipsius capelle notario publico castrorum Vallisfecunde et de Melano et montanearum earumdem, autoritate nobili domini ipsorum, qui hec requisitus recepi scribique feci et clausi.*

La sobredita nobla Dona Joana Estefania de Pinós vené a Baldiri de Agullana, de Girona, a carta de gràcia, los castells de Cartellà y de Tudela, prop Girona.

Don Bernat Galceran [III] de Pinós y de Fenollet, tercer de aquest nom

Lo sobredit noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, tercer de aquest nom, senyor de las baronias de Melany, Vallfogona y de la Portella, fonc fill y hereu de la sobredita Dona Joana Estefania de Pinós. Casà primer ab la nobla Dona Anna de Pau, de Castro y de Salt, de la qual procreà al noble Don Pedro Galceran de Pinós, a Dona Joana, que casà ab lo Egregi Don Remon Carròs y de Çentellas, comte de Quirra y baró de Çentellas, a Dona Hierònyma, que casà ab lo noble Don Galceran de Pinós y de Cardona, senyor de Lloberola y Gironella. Casà lo noble Don Bernat Galceran de Pinós segundament ab la nobla Dona Isabel May, germana de Don Miguel May, embaixador que fonc en la cort romana per lo Emperador Don Carlos y son vicicanceller en la corona de Aragó, de la qual procreà los nobles Don Hie-

669 *Santi:* a continuació apareix «Hilarii», tatxat.

rony[670] Galceran de Pinós, cavaller del orde de Santiago, y a la noble Dona Dionísia de Pinós, que casà ab lo noble [f. 126r] Don Galceran de Cruïllas y de Santa Pau, senyor de las baronias de Castellfollit y de Mosset, la qual morí sens fills.

Quant lo dalfi de Fransa ab poderós exèrcit posà siti sobre la vila de Perpinyà, ab valerós ànimo entrà lo dit Don Bernat en ella ab quatre-cents soldats vassalls seus, portant per tinent a son fill primogènit Don Pedro Gaceran de Pinós, lo qual per aqueixa occasió essent de poca edat se posà espasa.

Lo sobredit Don Bernat Galceran de Pinós proseguí las causas dels vescomtats de Illa y de Canet y baronias de Pinós y Mataplana que son germà Don Francesc havia comensadas contra los nobles Don Pedro de So, de Castro y de Pinós, pretès vescomte de Canet, y Don Pedro de Castro, fill il·legítim del noble Don Phelip de Castro y de Pinós lo Pòsthumo, pretès vescomte de Illa, y Don Guillem Remon de So y de Pinós, vescomte de Évol, en virtut del testament de Don Bernat Galceran de Pinós lo Cavaller,[671] vescomte de Illa y de Canet, y de la donació de dits vescomtats feta per Don Bernat lo Antic a dit Don Bernat lo Cavaller.

A 7 de agost 1542,[672] en poder de Joan Vilar, notari de Barcelona, lo dit noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet féu testament, y fou tret en pública forma per Francesc Vidal, notari públic de Barcelona, a 30 de octubre 1551. La clàusula universal y hereditària de dit testament és la que·s segueix:

Hoc est exemplum bene et fideliter semptum a quodam publico instrumento in pergameneo escripto et per notarium publicum clauso sive subsignato, non viciato nec cancellato nec in aliqua eius parte suspecto, sed omni prorsus vitio et suspitioni carenti, cuius quidem testamenti tenor talis est: «En nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist y de la humil madona Santa Maria, aducada[673] nostra, amèn. Nós, Don Bernat de Pinós y de Fenollet, vescomte de Illa y de Canet, senyor de las baronias de Melany y de Vallfogona y de la Portella,

---

670 *Hierony:* manca la «m» final.

671 *lo Cavaller:* afegit a l'interlineat en lletra més petita.

672 *1542:* en un primer moment la data era «1142», convertida en «1442» quan el primer «4» de la segona data fou sobreescrit damunt del segon «1» de l'anterior; després s'afegí el «5» a l'interlineat, esmenant així el primer «4» de la primera correcció.

673 *aducada:* potser hauria de dir «advocada».

conciderant[674] [f. 126v] que natura humana és a la lley de la mort obligada, e que no y[675] ha res pus cert qu·és la mort ni res pus incert que és la hora de aquella. E per so, volent lo die de la nostra mort prevenir e dels béns nostres ordenar perquè entre nostres successors llegítims qüestió alguna seguir no·s puga en ningun tems, e per nostra ànima ordenar, per tant, per gràcia de Déu en estament de sanitat, en sana pensa, en nostro bon enteniment estants e en memòria sana, íntegra e ferma, paraula ordenant e disposant de nostres béns fem e ordenam nostron[676] testament, en lo qual posam e eligim en marmessors nostres y del present testament exequtors a la nobla Dona Isabel de Pinós y de May, charíssima consort nostra, e a la nobla senyora Dona Joana de Pinós y de Fenollet, charíssima germana nostra, los nobles Don Galceran de Pinós y de Cardona, gendre nostre, e lo noble Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet, fill nostre, e lo magnífic mosèn Joan Clauses y Sesviles, doctor en quiscun dret e ciutedà de Barcelona, pregant e encarregant[677] aquells, e principalment la dita nobla Dona Isabel, consort nostra, que tots o part dels en la qual part y[678] hage de entervenir dita consort nostra si viurà, exequesquen e complesquen lo nostre present testament e darrera voluntat segons que trobaran devall escrit e ordenat. E primerament volem e manam que tots nostres torts, deutes e injúries als quals y a les quals siam tinguts y obligats sien pagats y pagades sumàriament, simplement y de pla, sens figura de juy e sens plet segons que millor se poran provar y mostrar per albarans escrits o signats de nostra mà per escripturas autènticas, testaments o altres provas legítimes y degudes e dignas de fe. Elegim la nostra sepultura al cos nostro faedora, so és, si·ns convindrà morir dins lo present Principat de Cathalunya, dins la iglésia del monestir dels frares menós de la present ciutat de Barcelona, en la sepoltura nostra e de nostres predecessors, etc. Tots[679] los altres emperò bens meus, mobles e immobles, drets, veus y accions nostres hahont se ulla[680] que sien e a nós pertanyen[681] ne pertànyer puixen o en es-

---

674 *conciderant:* paraula separada degut al canvi de foli.

675 *y:* enteneu «hi».

676 *nostron: sic.*

677 *encarregant:* segueix una taca o possible esborrament.

678 *y:* enteneu «hi».

679 *Tots:* en majúscules.

680 *ulla:* manca la «v» inicial.

681 *pertanyen:* manca la «t» final.

devenidor, en qualsevol causa o manera deixam y atorgam al amantíssim Don [f. 127r] Pedro de Pinós y de Fenollet,fill nostre e de dita Dona Anna de Pinós y de Pau, primera muller nostra, defunta, de edat de setse anys constituït, instituhint lo dit noble[682] Don Pedro de Pinós y de Fenollet, fill nostre, hereu nostre universal si hereu nostre ésser volrà, o no porà, e si hereu nostre ésser no porà o porà e no volrà o hereu nostre ésser volrà e quantquequant morrà, volem e ordenam que dita nostra heretat universal reste en la família e posteritat de dit Don Pedro, fill nostre, de llegítim e carnal matrimoni devallant o procreada, cridant la posteritat y descendents del dit Don Pedro lo hu aprés l'altre per substitució vulgar y fideicomissària successivament *usque in infinitum* servat orde de primogenitura y segons orde de successió, y preferint tostems los mascles a les donas. Y morint lo dit Don Pedro, fill nostre, quantque quant sens fills y *liberos* llegítims y naturals de llegítim y carnal matrimoni devallants e procreats o *ab liberos* los quals aprés faltassen tots de tal manera que no·y restàs posteritat alguna del dit Don Pedro, nostre fill, lo que Déu no vulla, en tal cas volem que no puga fer a ses voluntats sinó de sinc mília lliuras barcelonesas *tantum*, e lo restant vinga a dit Don Hierònym de Pinós y May, fill nostre, e a sos descendents de llegítim e carnal matrimoni devallants y procreats successivament per substitució vulgar e fideicomissària, cridant lo hu aprés l'altre tostemps mayor a menor servat orde de primogenitura y preferint lo mascle a les donas. Y en cas que morint lo dit Don Pedro de Pinós y de Fenollet, fill nostre, y los fills y descendents en la forma demuntita no·s sobrevivian dit Don Hierònym ni descendents[683] seus alguns de llegítim y carnal matrimoni devallants y procreats, o sobrevivian y aprés faltaven de tal manera que no·s trobàs ningú de la posteritat de dit Don Hieronym de Pinós y May de llegítim y carnal matrimoni devallant, en tal cas, volem y ordenam que dita nostra universal heretat vinga al altre fill del present o altre [f. 127v] matrimoni per nós *forsan* procreador e a sos *liberos* y descendents de llegítim e carnal matrimoni devallant o procreats de la mateixa manera e forma que dalt havem substituhits dit Don Hierònym y sos descendents. Y en defecte de aquell fill derrerament substituhit y de sos descendents de llegítim y carnal matrimoni devallant y procreats, cridant los altres fills mascles si per nós de legítim y carnal matrimoni procreats e los descendents de aquells de legítim y carnal matrimoni nats, successivament

682 *noble:* a continuació, repetit, «noble».

683 *ni descendents:* segueix «alg», tatxat.

dels uns als altres servat tostemps com dalt és dit orde de primogenitura e preferint tostemps los mascles a les dones. E en cas que faltassen tots nostres fills mascles demun dits y tota la posteritat de aquells de llegítim e carnal matrimoni devallant, los quals ab ses posteritats havem substituhits per orde los uns als altres, en tal cas volem e ordenam que dits béns e h[e]retat[684] nostra universal vinga a la dita nobla Dona Joana de Pinós y de Fenollet, filla nostra, y d'ella y en lloc d'ella a sos descendents de llegítim y carnal matrimoni devallants y procreats tant com se trobarà posteritat sua successivament per substitució vulgar o fideicomissària, cridant a ella y aprés d'ella a tota sa posteritat com dalt és dit, del hu al altre servat tostems entre ells orde de primogenitura y preferint sempre los mascles a les donas. Y en defecte de dita Dona Joana, filla nostra, e de sos descendents, volem que vingan los béns e heretat nostra a dita Dona Hierònyma de Pinós y de Cardona, altra filla nostra, y a sos descendents de llegítim e carnal matrimoni devallants y procreats. Y en defecte de dita Dona Hierònima y de sos descendents vinga a dita Dona Dionisa de Pinós y de May, filla nostra, y a sos descendents de llegítim y carnal matrimoni devallats y procreats, y de aquella a las altras fillas nostras de llegítim e carnal matrimoni devallants y procreades y a sos descendents del mayor al menor, de la mateixa manera e forma que dalt en los precedents graus de la substitució és estat ordenat y especificat, servant tostems entre tots nostres fills e filles e descendents[685] [f. 128r] d'ells y d'elles orde de primogenitura y preferint sempre los mascles a les donas, de tal manera que la nostra heretat resta per a sempre a·la nostra familia per vincle perpetuo *usque ad infinitum*. Per conservació de la qual família e nom de nostra casa volem e ordenam expressament que las donas que succehiran a la nostra universal heretat y los hereters y heretores de aquellas y llurs marits se hagen y sien tinguts a cognominarse de nom de Pinós y de Fenollet, y hagen de tenir y fer les armes de Pinós y de Fenollet, entès més avant y declarant en virtut del present nostre testament no puixa succehir en nostra heretat alguna persona que sie dement o fos contreta de sos membres, ni persona alguna constituïda en religió o en ordes sagrats, y seguint·se tas[686] cas, volem que succehesca la persona qui·s trobarà més propinca[687] segons

684 *h[e]retat:* escrit «hretat».

685 *descendents:* paraula separada pel canvi de foli.

686 *tas: sic*.

687 *propinca:* enteneu «propínqua», això és, «pròxima».

l'orde demuntit. *Item*, més, provehim y ordenam que en ningun cas que haja de ser feta restitució de la nostra heretat universal, en virtut del vincle del present nostre testament se puixa traurer quarta trebel·liànica ni per dit Don Pedro ni per altres en lo present nostre testament cridats, més avant confiant de la legalitat e ànima, probitat e molta indústria y voluntat del espectable senyor Don Miquel May, vicicanceller de Sa Magestat, cunyat nostre, e dita noble Dona Isabel de Pinós y de May, consort nostra, dit noble Don Galceran de Pinós, gendre nostre, y de mosèn Jaumot de Gallines, donsell en la vila de Osot domiciliat, procurador general de nostras baronias e familiar nostre, donam y assignam los demun dits en tudors de nostres fills, so és, tots los nominats en lo present nostre testament als demuntits Don Hierònym y Dona Dionisa e altres fills e filles del present matrimoni *forsan* procreadors o procreadoras, e als demuntits Don Pedro de Pinós y de Fenollet e Dona Joana, fill y filla nostres, als demuntits senyor vicicanceller, noble Don Galceran de Pinós, mosèn Jaumot Gallines *tantum*, attès que a les dones no és permés ésser tudors sinó dels fills e néts. E aquesta és la nostra darrera voluntat, la qual lloam, aprovam, ratificam y confirmam, [f. 128v] la qual volem que valega e valer puixa per via de testament, e si no valia o valer no poria per via de testament, volem que valega per via de codicil o de altra qualsevol darrera voluntat la qual de dret millor valer puga o dega. Novíssimament ordenam que del present nostre testament sien fets y lliurats tants originals testaments e trasllats quants demanats ne seran per los marmessós, legataris, hereus y de altres de qui és o poria ser interès en alguna manera per lo notari devall escrit. *Actum est hoc Barcinone, septima die augusti 1542. Sig+num nostri,*[688] *nobili domini Bernardi de Pinosio et de Fenolleto, testatoris predicti, qui hoc nostrum testamentum laudamus, concedimus et firmamus. Testes rogati et vocati per dictum nobilem testatorem et huius testamenti sunt Bartholomeus Gavarr, apotecarius, et Antonius Besturii, revenditor civis Barcinone. Sig+num mei, Ioannis Vilar, autoritate Regia notarius publicus Barcinone, qui presens premisse testamentarie ordinationi et dispositioni interfui eamque in suam publicam formam redegi, feci et clausi rogatus et requisitus*».

E a 30 de juny 1550 lo dit[689] noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet en poder de dit Joan Vilar, notari públic de Barcelona, féu codicils, los quals se lligen en dit procés que·s aporta en la Real Audiència sobre lo

---

688 *nostri:* terminació original en «-um» tatxada; «i» sobreescrita aprofitant la «u».

689 *dit:* la «d» apareix tacada de tinta.

vescomtat de Illa entre Don Bernat Galceran de Pinós y lo espectable Don Pedro de Pinós, llur oncle, foli 52, y lo sobredit testament, foli 44, Hierònym Cortey, notari de dita causa.

Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet

Lo sobredit noble Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet, vescomte [f. 129 r] de Illa y de Canet y senyor de las baronias de Melany, de Vallfogona y de la Portella, fonc fill primogènit del atrás dit Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, tercer de aquest nom, y de la nobla Dona Anna de Pau y de Castro. Casà ab la nobla Dona Petronil·la de Sorita y de Peramola, aragonesa, senyora de Peramola, de Estac y Alcalís, de la qual procreà los nobles Don Miquel Galceran de Pinós y de Fenollet, Don Joan, Dona Francisca, que casà ab lo Excel·lentíssim Don Francisco[690] Hernándes de Íxar, duc de Íxar y comte de Belxit, del qual procreà a las noblas Dona Estefania, que morí de edat de setse anys, y a Dona Isabel Margarida, vuy duquessa de Íxar y comtessa de Belxit,[691] a Dona Marianna, que casà ab lo Egregi Don Joatxim[692] Carròs y de Çentellas, comte de Quirra y de Çentellas, a Dona Estefania y a Dona Anna.

Proseguí lo dit noble Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet la causa dels vescomtatas de Illa y de Canet contra los nobles Don Phelip de Castro, de So y de Pinós, vescomte de Évol, posessor del vescomtat de Canet, y contra lo noble Don Berenguer Arnau de Castro, de Çervelló y de Pinós, baró de la Lacuna y senyor de la casa de Castro, possessor del vescomtat de Illa, en què obtingué sentència adjudicant-li los dits vescomtats de Illa y de Canet en disapte a 26 de octubre 1555, la qual és del tenor següent:

Nos, Carolus,[693] *divina favente clementia Romanorum Imperator semper Augustus, rex Germanie, Castelle, Aragonum, etc, comes Barcinone, etc, Hiesuchisti Domini nostri et eius matris Virginis Marie nominibus humiliter invocatis, etc.*

---

690 *don Francisco:* a continuació, tatxat, «de Íxar».

691 *dona Isabel Margarita, vuy duquessa de Íxar y comtessa de Belxit:* a continuació figura la marca «+» acompanyada d'un tancament de claudàtors, que remet a la següent anotació del marge superior dret: *La qual ha casat ab don Ferrando de Silva, comte de Salinas y Ribadeo, mayorazgo del marquès de Alanque y duc de Francavila*. La marca de l'anotació difereix de l'anterior, sent en aquest cas concret una de bastant més habitual al manuscrit com és «+o».

692 *Joatxim: sic*.

693 *Nos, Carolus:* en lletra majúscula a l'original.

Nos, Petrus Afan de Ribera, dominus domus de Ribera, dux de Alcala, marchio de Tarifa, comes de los Molares, preses mayor Andalusie, locumtenens et capitaneus generalis in Principatu Cathalonie et comitatibus Rossilionis et Çeritanie, visa supplicatione oblata pro parte nobilium Ioanne Estefanie[694] [f. 129v] *de Pinos et Francisci Galcerandi de Pinós et de Fenollet, matris et filii, in et cum qua suplicatur causam et causas quam seu quas coniunctim vel divisim movere intendebant contra Petrum de Castro, filium nobili Philipi de Castro, de et super vicecomitatibus de Insula et de Caneto ad Regiam Audientiam evocari pretextu viduitatis et paupertatis dicte Ioanne Estefanie et pauperatis dicti Francisci Galcerandi et illas alicui doctori Regii Consilii commiti. Visa evocatione et comissione dictarum causarum facta Simoni Clariana et de seva Regio consiliario, visis literis citatoriis et inhibitoriis et illarum presentatione facta dicto nobili Petro de Castro, de So et de Pinos. Visa petitione oblata per dictum nobilem Franciscum Galcerandi de Pinos et de Fenollet, in et cum qua dixit quod cum ipse ex testamento nobili Bernardi Galcerandi de Pinos et de Fenollet, quondam militis vicecomitis de Insula et de*[695] *Caneto, in certo casu qui locum habuit sit heres et seu vocatus, et in vim illius dicti vicecomitatus de Insula et de Caneto cum omnibus castris, villis, terminis et iurisdictionibus, iuribus et pertinentiis illorum sibi pertineant et expectant petit illos cum omnibus castris, villis, terminis, iurisdictionibus, iuribus et pertinentiis illorum et cum fructibus perceptis et percipiendis et qui percipi potuerunt sibi adiudicari et in illorum posessionem poni et miti. Visis omnibus articulis per partes oblatis et literis compulsoriis illis consessis. Visa supplicatione pro parte dicti nobili Francisci Galcerandi de Pinos oblata, in et cum qua petit nobilem Guiomaram de Castro citari si sua putaret interesse, viso testamento dicti nobili Bernardi Galcerandi de Pinos Militis, in quo instituit heredem suum universalem nobilem Galcerandum de Pinos, filium suum, cum certis vinculis sive substitutionibus pro ut in dicto testamento continetur. Visa potestate Andree Exerrat, procuratoris dicti Petro de Castro, de So et de Pinos. Visis cartello citatorio directo nobili Petro de Castro, filio nobili Philipi de Castro Posthumi, et illius presentatione et acusatione contumatie contra proxime dictum Petrum*[696] [f. 130r] *de Castro. Visa petitione predictum nobilem Franciscum de Pinos et de Fenollet oblata contra dictum Petrum de Castro, filium dicti Philipi de Castro, in qua loco petitionis producit petitionem alias per cum oblatam contra Petrum de Castro, de So et de Pinos,*

694 *Estefanie:* nom separat pel canvi de foli.

695 *de:* tacada de tinta.

696 *Petrum:* separació degut al canvi de foli.

et articulos per eum oblatos et processum factum. Viso testamento nobili Bernardi Galcerandi de Pinos Antiquioris. Viso transumpto donationis que dicitur facta per dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos Antiquiorem nobili Bernardo Galcerandi de Pinos Militi, filio suo, de dictis vicecomitatibus de Insula et de Caneto secunda mensis aprillis 1425, clauso per Geraldum Coromines, notarium publicum Barcinone, decima aprillis 1471. Visis sedulis et articulis respective per partes oblatis super impugnatione et defentione dicti transumpti et dicte pretense donationis. Viso instrumento pretense donationis clauso per Barnabam Palau, notarium ville Tarrege, 30 aprillis 1511, productum per dictum nobilem Franciscum de Pinos et de Fenollet 9 madii proxime dicti anni. Visis comissionibus dicte cause factis Ioannis Aybri et postea Francisco de Vallecica, doctoribus Regii Consilii. Visis testibus per partes ministratis et illorum publicatione. Visa supplicatione oblata per nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos et de Fenollet presentem causam prosequentem et suplicantem eam continuando ad Regiam Audientiam evocari. Visis potestatibus Micaellis Canals et Micaellis Iornet. Viso testamento nobile Ioanne Estefanie de Pinos et de Fenollet. Visis capitulis matrimonialibus nobilium Bernardi Galcerandi de Pinos Senioris et Alduncie de Castro, coniugum, factis et firmatis 25 aprillis 1369. Viso testimoniali obitus nobili Ioannis de Hermendarii et de Pinos. Visis actis factis in Regno Aragonum super manifestatione aprisie dictorum capitulorum matrimonialium dictorum nobilim Bernardi Galcerandi de Pinos [f. 130v] *Senioris et Alduncie de Castro. Visa potestate Petri Cella. Visa provisione facta 14 octobris 1523 in et cum qua fuerunt consessi quadraginta dies ad probandum quibus lapsis testes haberentur pro publicatis et processus haberetur pro denuntiato inter causas maiores. Viso instrumento definitinonis facte per dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos Antiqum nobili Petro de Castro, filio suo. Visa comissione presentis cause facta Bartholomeo Marti, doctori Regii Consilii ut relatori et dicto de Vallecica ut conrelatori. Visa supplicatione oblata predictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos et de Fenollet, suplicantem, ad hanc causam citari nobilem Guillermum Reymundum de So et de Castro, vicecomitem de Evolo, et nobilem Philipum de Castro, illius filium, seu eius tutores. Visis cartellis citatoriis et illorum presentatione. Visa potestate Andree Exerrat, actoris, tutoris dicti nobili Philipi de Castro. Visa tutela dicti nobili Philipi de Castro. Visa clausula universalis institutionis testamenti dicti nobili Petri de Castro, de So et de Pinos in et cum qua instituitur heres universalis dicto nobili Philipo de Castro. Visa potestate nobili Dalmatii de Castro pro dicto vicecomite de Evolo comparentis. Visa quadam preconitsatione facta in loco sante Marie de Mari, dicti vicecomitatus de Caneto. Visa quadam remissione facta Micaelli*

Rinart per Michaellem Torrelles, vicarium de Caneto pro dicto vicecomite de Evolo. Visa supplicatione oblata per Michaellem Saporta ut procuratori dicti vicecomitis de Evolo in et cum qua dicens repertum esse protocollum anni 1425 Antonii Montat, quondam notarii ville Tarrege, suplicat mandari illud deferri. Visis provisione facta 5 septembris 1545 et literis emanatis super selatione dicti protocolli. Visis articulis per dictum Exerrat oblatis et literis compulsoriis et testium depositionibus. Viso instrumento difinitionis facte per nobilem Reymundum Galcerandi de Pinos nobili Bernardo Galcerandi de Pinos Militi, fratri suo. Visa potestate Michallis[697] *Saporta. Viso instrumento tutele Francisi Conesa, decnete*[698] [f. 131r] *nobili Philipi de Castro. Visa actoria Andree Exerrat. Visa assignatione facta ad recipiendum puncta in domo relatoris. Viso instrumento veneditionis gratie redimendi mediante facte per dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos Militem dicto nobili Reymundo Galcerandi de Pinos, fratri suo, de baronia de la Portella. Visa apoca pretii proxime predicte venditionis. Viso instrumento dispensationis apostolice nobili Francisci de Pinos. Viso instrumento confirmationis privilegiorum et libertatum facte per nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos Militem, heredem nobili Bernardi Galcerandi de Pinos Antiqui, patris sui, universitati et hominibus de Caneto. Viso exemplo donationis facte per nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos nobili Bernardo Galcerandi de Pinos, filio suo, in capitulis matrimonialibus dicti nobili Bernardi Militis et Alduncie de Mur, quondam coniugum, extracto ex quodam originali processu ducto in Audientia Regia inter nobilem Ioannam Estefaniam de Pinos et nobilem Philipum de Castro, in quo dictum*[699] *exemplum fuit productum per Matiam Ioannem, procuratorem substitutum per nobilem Ioannem de Castro, maritum et procuratorem dicte nobile Ioanne Estefanie de Pinos, in quo exemplo dicitur deficere expressionem filiorum masculorum qui decederent sine filiis masculis, que capitula fuerunt acta 30 novembris 1413. Visis proxime dictis capitulis matrimonialibus in quibus fit mentio filiorum masculorum procreandorum ex filiis masculis dicti nobili Bernardi de Pinos Militis. Visa potestate dicti nobili Ioannis de Castro, procuratoris dicte nobile Ioanne Estefanie, uxoris sue. Visa potestate dicti Matie Ioannis, substituti per dictum nobilem Ioannem de Castro. Viso instrumento venditiones sensualis facte per dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos Militem seu illius procurato-*

697 *Michallis: sic.*

698 *decnete*: paraula separada degut al canvi de foli.

699 *dictum:* segueix «instrumentum», tatxat.

rem et[700] *nobilem Aldunciam, eius uxorem, et Guillermum Companyo, syndicum quarundam universitatum baroniarum de Pinos, nobile Sanxie*[701] *Ximenis*[702] *de Foix et de Capraria pro solvendis octo mille florennis Bernardo* [f. 131v] *Bruc, qui pro illo solverat septem mille florennos serenissimo Regi Aragonum pro habendis dictis vicecomitatibus de Insula et de Caneto. Viso testamento*[703] *nobili Andree de Fenolleto, vicecomitis de Insula et de Caneto. Viso compromisso firmato per et inter Michaellem Massot, Iacobum Lupia et Michaellem Pincart, canonicos ecclesie cathedalis Elne, ut manumissores et exequtores testamenti dicti Andree de Fenollet, et espectabilem Guillermum Reymundum de Pinos, de Castro,*[704] *de So, de Fenollet et de Anglesola, 23 desembris 1539 et 1540. Visa sententia arbitrali in vim dicti compromissi lata per Reymundum Coromines, presbiterum, et Franciscum de Lupiano, domicellum, et Georgium Camprodon, iurisperitum, 22 ianuarii 1540. Viso decreto et confirmatione apostolicis dicte arbitralis sententie. Visa presentatione ad quodam beneficium facta per asertum procuratorem dicti vicecomitis de Evolo 20 iaunuarii 1542 et collatione quadam. Visa potestate Michaellis Canals. Visis dispensationibus apostolicis productis. Viso compromisso firmato per et inter illustres et reverendissimum Alfonsum de Aragonia, archiepiscopum Çesarauguste, ut tutonem nobili Francisci de So et de Castro, et nobilem Philipum de Castro et de Pinos, et Ivanyum de Castro, et nobilem Petrum de Castro, maiorem dierum, et nobilem Petrum Galcerandi de Castro et de Pinos, nominibus in illo contentis. Visa sententia arbitrali in vim proxime dicti compromissi lata. Visa concessione omnium iurium sibi competentium in vicecomitatu de Insula per catolicum Regem Ferdinandum Secundum ratione laudimiorum debitorum, pro quibusvis successionibus, venditionibus et acquisitionibus dicti vicecomitatibus, 27 augusti 1510. Visis capitulis matrimonialibus nobili Petri de Castro et Catarine de Lanuça. Viso instrumento sensualis venditi per nobilem Philipum de Castro et de Pinos et sindicos universitatis de Guimerano et de Miralcamp nobile Joanne de Pinos et de Alagon, relicte nobili Galcerandi Galcerandi de Pinos, vicecomitis de Insula et de Caneto.*

[f. 132r] *Visa preconitsatione Regia in qua denunciatur nobilem Bernardum de Pinos in amorem domini Regis et in pacem et treuguam reductum esse. Viso*

---

700 *et:* conjunció interlineada.

701 *Sanxie:* afegit al marge esquerre.

702 *Ximenis:* segona «i» sobreescrita damunt d'una «e».

703 *testamento:* a continuació, tatxat, «no».

704 *de Castro:* tot seguit apareix «et», tatxat.

testimoniali mortis nobili Joannis de Hermendaris et de Pinos. Viso instrumento manifestationis et perquisitionis aprisie capitulorum matrimonialium nobili Bernardi de Pinos Senioris et Alduncie de Castro. Visis testamentis nobili Petri de Fenollet primi et Petri de Fenollet ultimi. Visis sententiis latis per Regem Ioannem Secundum. Viso instrumento venditionis facte per nobilem Ioannam de Pinos, et de Atagon, relictam nobili Galcerandi Galcerandi de Pinos, quondam vicecomitis de Insula et de Caneto, nobili Philipo de Castro et de Pinos cum translatione omnium iurium sibi competentium in dictis vicecomitatibus ratione rerum venditarum contra fuit actum 6 novembris 1479. Visa apoca pretii proxime dicte venditionis et instrumento donationis facte per dictam Ioannam de Pinos et de Alagon dicto Philipo de Castro 6 novembris 1479. Visis capitulis matrimonialibus factis per et inter dictos nobilem Galcerandum Galcerandi de Pinos et Ioannam de Alagon 5 augusti 1466. Visis secundo et occtavo capitulis ex capitulis factis et firmatis inter Regem Ioannem secundum et civitatem Barcinone 17 octobris 1472. Viso instrumento donationis que dicitur facta per nobilem Petrum de Fenolleto nobili Andree de Fenolleto, filio suo, ratione matrimonii facti inter dictum Andream et filiam nobili Aymerici, vicecomitis Narbone, de vicecomitatibus de Insula et de Caneto et de castro Rossilionis, 10 ianuarii 1353. Viso alio pretenso instrumento donationis que dicitur facta per dictum Andream de Fenolleto, Petro ultimo filio suo. Viso instrumento venditionis sensualis pretii trium mille librarum et pentionis annue trium mille solidorum venditi per nobilem Ioannem[705] de Alagon ut heredem patris sui et nobile Ioanne, sororis sue, uxoris relicte Galcerandi Galcerandi de Pinos, nobili Philipo de Castro[706] et de Pinos, 7 novembris 1479. Viso testamento Artaldi de Alagon, in quo Ioannem, filium suum [f. 132v] *heredem instituit. Visa potestate Elvecii de Guierata et Michaellis Elvecii de Guierata, canonicorum ecclesie Elnensis, manumissorum ultime voluntatis supradicti Andree de Fenolleto per vicarium generalem et iudicem animarum et piarum causarum reverendi episcopi Elnensis. Visa comissione facta[707] Francisco Montaner, regenti Regiam cancellariam, ut relatori in locum Bartolomei Marti, Regii consiliarii. Visa confirmatione que dicitur facta per nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos Militem ut procuratorem nobili Bernardi Galcerandi de Pinos, patris suis, vicecomitis de Insula et de Caneto, et habentem donationem et hereditamentum de dictis vicecomitatibus a dicto*

705 *Ioannem:* «e» sobreescrita damunt del que sembla una «o».

706 *Castro:* aquesta vegada la «o» se sobreescriu damunt de la «e» final.

707 *facta:* segueix un esborrament.

patre suo, Bernardo Borga, notarii Insule[708] *et de Bula et escribanus dictorum locorum, 22 iulii 1425. Viso instrumento confirmationis proxime dictarum escribaniarum de Insula et de Bula, facte per nobilem Galcerandum Galcerandi de Pinos et de Fenolleto, Georgio Borga, notarii, filio dicti Bernardi Borga, in qua dictus Galcerandus Galcerandi de Pinos confirmat totam illam a capitiis concessionem factam per dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos, patrem suum, dicto Bernardo Borga, patri dicti Georgii, de dictis escribaniis dicto Georgio Borga. Viso instrumento laudationis et aprobationis privilegiorum ville de Insula per nobilem Bernardum de Pinos, filium et procuratorem et eo nomine nobili Bernardi de Pinos, patris sui, in quo instrumento sunt litere Regis Alfonsi quarti, virtute quarum acceptat possessionem dicti vicecomitatus Arnaldus de Volono ut procurator dicti nobili Bernardi Galcerandi de Pinos Senioris. Visa supplicatione oblata per Petrum Santacana ut procuratorem nobili Berengarii Arnaldi de Castro et de Pinos, olim de Çervilione, in qua producit sententiam latam in favorem dicti sui principalis super villa de Guimera, de la Pobla de Ferran, et baroniarum de Pinos, et reproducit ad cautelam sententiam latam super villa de Miralcamp et alia prout designarentur. Visa sententia lata ad relationem dictorum de Vallecica et Montaner, 31 octobris 1543, in et* [f. 133r] *cum qua fuit declaratum Berengarium Arnaldum de Castro, baronem de la Lacuna, mitendum esse in possessionem bonorum que nobilis Philipus Galcerandi de Castro et de Pinos tempore mortis sue possidebat una cum fructibus perceptis et qui percipi potuerunt a die litis mote usque ad realem restitutionem illorum satisfacto prius coniugibus debeantur in eo quod aperuerit eis deberi. Visa alia Regia Sententia lata ad relationem predictorum de Vallecica et Montaner, 23 iunii 1547, in favorem dicti baronis de la Lacuna contra espectabilem Guillermum Reymundum de Castro, de Pinos et de So, vicecomitem de Evolo, super villa de Miralcamp, Bellfort et Vilaplana in vim testamenti nobili Petri de Castro, ultimi posessoris dicte ville de Miralcamp. Visa supplicatione oblata per dictum Santacana dicto nomine extracta a processu originali intitulato «Liquidationis et exequtionis sententie de Miralcamp», ducto inter dictum baronem de la Lacuna et vicecomitem de Evolo, in qua per dictum baronem suplicatur se miti in possessionem vicecomitatus de Insula, a quo fuit declaratum se ut heredem nobili Petri de Castro mitendum esse in posessionem bonorum et rerum, que dictus nobilis Petrus de Castro tempore obitus sui possidebat, et dicta sententia fuerit exequtioni mandata in dicta villa de Miralcamp. Visa supplicatione oblata per Michaellem Saporta ut*

708 *Insule:* a continuació, tatxada, «de».

procuratorem dicti vicecomitis de Evolo 28 iunii[709] *1541 in dicto processu liquidationis in presenti processu producta per dictum Saporta. Visa provisione facta per dictum de Vallecica 14 iulii 1441, in qua fuit provisum dictam sententiam in favorem dicti baronis de la Lacuna latam pro nunc non esse exequendam in dicto vicecomitatu de Insula, qua provisio fuit extracta ex dicto processu liquidationis et instante dicto Saporta in presenti processu incerta. Visis novissime actis, instrumentis, libris et notis ac escripturis productis et exhibitis inter que est manuale Antoni Montalt, quondam notarii Tarrege 1425, et sunt alia manualia dicti Montalt et etiam* [f. 133v] *sunt non nulle note dicti Montalt dicti anni 1425, et pretensus liber assertarum notularum Iacobi Plani, quondam notarii Insule. Viso denique toto presenti processu. Visa assignatione facta ad audiendum Advocatos in Audientia Regia ipsisque auditis. Visa donatione punctorum in presenti causa occurrentium factaque relatione novissima in Regia Audientia per dictos Montaner et de Vallecica et conclusione in illa facta. Visis denique videndis et atentis atendentis. Visa assignatione facta ad sententiam ad diem presentem, ad quam ad cautelam assignamus cum presenti propositis coram nobis Sacrosantis Evangeliis et illis reverenter inspectis, ut de vultu Dei iuditium nostrum iustum prosedat sequentes dictam conclusionem pronuntiamus, sententiamus et declaramus in modum sequentem:*

Et quia per testamentum nobili Bernardi de Pinos Militis, vicecomitis de Insule et Caneti, constat illum reliquisse nobili Galcerando Galcerandi de Pinos, filio suo, dictos vicecomitatus et omnia alia bona sua et in illis illum heredem universalem instituisse, et casu quo decederet sine filiis masculis substituit illi Franciscum Galcerandi de Pinos, filium suum. Et si dictus Franciscum Galcerandi sub dicta forma decederet, substituit alium filium masculum si quem haberet, et si nullus extaret, substituit filios sive liberos masculos prime filie dicti Galcerandi Galcerandi ordine geniture inter eos servato, et si non extarent, filios masculos filiarum dicti Francisci Galcerandi sub dicta forma. Et constat[710] *dictum Galcerandum Galcerandi de Pinos decessisse nullis relictis liberis legitimis naturalibus predefuncto dicto Francisco de Pinos, fratre suo, relicta superstice dicta Ioanna Estefania filia sua unica llegitima et naturali costatque*[711] *dictam Ioannam Estefaniam, filiam unicam dicti Francisci de Pinos, habuisse tres filios masculos legitimos et naturales, primum, Ioannem de Pinos et de Armendaris, ex nobili*

709 28 *iunii:* segueix «et», escrit en lletra més petita i aparentment tatxat.

710 *constat:* la «t» final està sobreescrita damunt d'una lletra ara ja il·legible.

711 *costatque:* hauria d'haver estat «constatque».

Bertrando de Armendaris, primo viro suo, secundum, Franciscum [f. 134r] *de Pinos et de Fenolleto, qui huiusmodi litem incoavit, tertium, nobilem Bernardum de Pinos et de Fenollet, ex nobil Ioanne de Castro, secundo viro suo. Constat etiam dictum Ioannem de Pinos et de Armendaris, vulgo dictum* «Joan Petit»*, natum fuisse viventibus dicto Francisco de Pinos, avo suo, et dicto Galcerando Galcerandi de Pinos, patruo magno suis, illisque supervixisse, posessionem dictorum vicecomitatum illorum etiam nomine petitam fuisse coram catolico Rege Ferdinando secundo, indelibilis memorie, anno 1494. Constat etiam dictum Ioannem de Pinos et de Armendaris mortuum*[712] *fuisse in civitate Neopolis, superstibus dictis Francisco et Bernardo de Pinos et de Fenollet, fratribus suis uterinis, et dicta Ioanna Estefania, matre*[713] *sua, constat dictum Franciscum de Pinos, qui presentem litem incoavit decessisse supervivente dictis Ioanna Estefania, matre sua, et Bernardo de Pinos, fratre suis, nullis relictis liberis, constat in*[714] *super predictam Ioannam Estefaniam obiisse supervivente dicto Bernardo de Pinos, filio suo masculo, unico herede suo universali costatque*[715] *dictum Bernardum de Pinos et de Fenollet, filium dicte Ioanne Estefanie, mortuum esse, relicto dicto nobili Petro de Pinos et de Fenollet, filio suo primogenito, legitimo et naturali, herede suo universali, qui hanc litem prosequitur ut ex testamento dicti Bernardi de Pinos constat. Constat etiam dictum Petrum agentem esse heredem dictorum Ioannis de Pinos et de Armendaris et Francisci de Pinos, patrui sui, et dicte Ioanne Estefanie, avie sue, ex persona dicti Bernardi de Pinos, patris sui, heredis illorum, et sic in*[716] *ius et causam supradictorum Ioannis de Pinos et de Armendaris, avunculi, et Francissi de Pinos et de Fenollet, patrui, et Bernardi, patris, suorum, et Ioanne Estefanie, avie sue, dictum Petrum de Pinos et de Fenollet, agentem, succedere, et sic locum fuisse substitutioni fidei comissarie per dictum Bernardum de Pinos Militem in suo testamento in favorem filiorum masculorum*[717] [f. 134v] *legitimorum et naturalium dicte Ioanne Estefanie de Pinos, filie unice dicti Francisci de Pinos, filii legitime et naturalis dicti Bernardi de Pinos Militis, facte.*

Et licet fuerit pretensum per partem conventam dictum nobilem Bernardum de Pinos Militem non potuisse disponere de dictis vicecomitatibus in favo-

712 *mortuum:* segona «u» sobreescrita damunt d'una «a».

713 *matre:* segueix «et Bernardo de Pinos», tatxat.

714 *in:* sobreescrit.

715 *costatque:* també aquí manca una «n».

716 *in:* afegit a l'interlineat en lletra més petita.

717 *masculorum:* separació deguda al canvi de foli.

rem agentium descendentium ex dicta Ioanna Estefania de Pinos per dispositionem testamenti nobili Bernardi de Pinos Antiqui, qui descendentes suas feminas et descendentes ex illis etiam masculos ut pretenditur exclusit, et descendentes masculos ex masculis tantum admisit et sibi succedere voluit, disposuit et ordinavit. Et sic dictos agentes licet masculos descendentes ex dicta Ioanna Estefania per dispositiones proxime dicti testamenti nullum ius haberet in dictis vicecomitatibus de Caneto et de Insula, qui fuerunt dicti Bernardi de Pinos Antiqui, et ideo in illes scilentium dictis agentibus esse imponendum.

Tamen atento quod per exemplum per Geraldum Coromines, notarium publicum[718] *Barcinone, subscriptum per Antonium Sans et Estefanum Comellas, notarios publicos Barcinone, iuxta consuetudinem et practicam in similibus exemplis conficiendis servari solitam, clausum et signatum cum autoritate et decreto vicarii Barcinone, de quibus fidem facit Petrus Exerrat, notarius, regens escribaniam curie vicarii Barcinone, cum actum per eum signato sub testimonio Nicolai Casadevall et Francisci Romeu, notariorum civium Barcinone, tempore quo non constat litem aliquam pendere super dictis vicecomitatibus, et tempore quo dictos vicecomitatibus detinebantur per vassallos Regis Francie et non per aliquem ex conventis et in solempnitatibus servandis in instrumentis, exemplandis et in publicam formam redigendis consuetudo et servanda, que dat fidem instrumento ac autoritatem cum illud quod fit secundum consuetudinem iure fieri dicatur* [f. 135r] *cum ipsa consuetudo ex iuris autoritate sumat vigorem. De qua consuetudine exemplandi que ex multis repetits actis elicitur ex tot exemplis in presenti processu et aliis processibus et exemplis exibitis*[719] *sufficienter. Et per hoc instrumentum secundum consuetudinem, praticam et aliis vite et recte en publicam formam redactum, clausum et signatum per Barnabam Palau, notarium ville Tarrege, ut tenentem notas et escripturas Antonii Montalt, quondam notarii dicte ville, qui dixit illud extraxisse ex nota manu dicti Antonii Montalt escripta et inventa inter notas et escripturas publicas dicti Montalt. Constat nobilem Bernardum de Pinos Antiqum dedisse nobili Bernardo de Pinos Militi, filio suo, dictos vicecomitatus de Insula et de Caneto, contraque instrumenta nichil quod evacuet aut elidat aut vacillare faciat fidem illorum simul coniunctorum et se iuvantium fuit per dictos conventos concludenter deductum et probatum. Nam que pars que potest ledi citetur et ad cuius instantiam et causa propterquam instrumenta exemplantur in exemplis exprimatur, et quod in extractione instru-*

718 *publicum:* la «p» apareix tacada de tinta.

719 *exibitis:* la «t» està sobreescrita damunt d'una segona «b».

menti a notis notarii mortui pars citetur usu et consuetudine in Cathalonia non servatur ut ex dictis tot exemplis elicitur et probatur, que consuetudo[720] *ut supradictum est. Atendenda est autoritas et decretum iudicis in dicto exemplo aposita non modicum ad fidem dicti exempli maxime antiqui operantur, faciunt enim presumi omnia solempniter et ex iusta causa esse facta et acta, et si ut predicta in dicta exemplatione fieri oportuisset cessante dicta consuetudine exemplandi ex impugnatione persone Geraldi Coromines, notarii Barcinone, qui exemplum instrumenti dicte donationis in publicam formam redegit, quod erat familiaris Bertrandi de Armendaris, mariti dicte nobile Ioanne Estefanie et patri legitimique administratoris Ioannis de Pinos et de Armendaris, filii dicte Ioanne Estefanie, presumitur quod ad instantiam dicti Bertrandi de Armendaris dictis nominibus fuit* [f. 135v] *facta dicta exemplatio. Et propter illius antiquitatem presumitur facta dicta exemplatio ad instantiam illorum quorum interesse erat tempore exemplationis, et sic dicti Ioannis de Pinos et de Armendaris et seu dicti Bertrandi de Armendaris, dictis nominibus, et causam elicitur ex eo scilicet quod tunc anno 1471 turbationes et bella erant in Cathalonia, quo tempore instrumenta et acta de facili possent substrahi vel que substraherentur presumi et timeri, et ex quo dicti vicecomitatus de Insula et de Caneto sunt in comitatu Rossilionis, qui tunc erant Regis Francie, inimici, et dicti vicecomitatus possidebantur per vassallos Regis Francie, qui si citatio pretensa fuisset facienda citandi erant ex quo prima causa defentionem ex quo illos possidebantur tangebat eos et non adversarii huius litis, tamen ex quo non poterant citari nec ad oficiales et iudices Regis Francie poterat tute accedi, ideo nullibi melius quam Barcinone, que totius Principatus est caput et patria comunis, dicta exemplatio fieri poterat non citatis possessoribus vicecomitatuum predictorum ex quo citari non poterant. Et quod originale ex quo exemplum sumptum est non exhibeatur nec reperiatur non tollit, fidem exemplo solempniter exemplato fuit enim exemplatum tempore quo agentes non erant nati scilicet anno 1471, nec constitit originali penes eos fuisse, et non fuit per partem petentem editionem dicti originalis prestitum iuramentum a iure requisitum prestari nec hoc casu suficit iuramentum calumnie et oblatione articulorum prestitum cum huiusmodi iuramentum diversum et separatum sit ab illo. Et provisio quod dictum originale haberetur aliis quod nulla fides exemplo adhiberetur non fuit facta causa cognita nec in rem transivit iudicatam, imo post factam dictam provisionem fuit super hoc altercatum, et nulla super editione predicta facta provisio fuit. Et quando lite pendente instrumenta ad causam facientia ex-*

720 *consuetudo:* la «d» va seguida d'un esborrament al que segueix la «o» final.

trahuntur et in publicam formam rediguntur non citantur partes ad videndum extrahi [f. 136r] *illa, et sic in literis citatoriis et etiam in compulsoriis que emanant a Regia Audientia de estilo Regie Audientie sequentis et aprobantis opinionem tenentium in tali extractione partem non esse citandam non dicitur quod intimetur alteri parti ad videndum extrahi instrumenta, quod si necessarium esset non omiteretur scilicet in dictis literis compulsoriis*[721] *pro testibus recipiendis dicatur intimato prius alteri parti ad videndum iurare testes et estilus et pratica servari debent ut per Constitutiones et aliis disponitur. Et quod in secunda extractione instrumenti iam aliis extrahi fiat mentio, quo aliis fuit extractum non ab omnibus notariis servatur. Et quod propter huiusmodi omissionem levem instrumentuum extractum viribus careat signanter in huiusmodi contractus donationum certarum rerum ubi cessat timor quod bis exhiquantur iure non cavetur. Nec super extractione dicti instrumenti facienda tunc erat questio, imo dicte extractione visus est consentire Petrus de Castro primus conventus quoniam in octavo articulo articulorum per eum 4 februarii 1511 oblatorum, instruxit agentem ut a notis dicti Montalt extraheret instrumentum, et potuit locumtenentis vicarii Tarrege mandare dicto Palau ut extraheret dictum instrrumentum, quia cum non requireretur citatio erat voluntarie iurisdictionis, etiam si sit instrumentum faciens pro causa pendenti et ita fieri consuevit, et estandum est assertioni, dicti Palau dicentis extraccisse dictum instrumentum a notis dicti Montalt,*[722] *quoniam notarius dicens se extraxisse a notis notarii mortui instrumentum exequitur mandatum sibi factum ab ordinario. Imo eius assertioni est estandum que hec exequtio est potestatis sibi date nec assertio eius est vaga, imo confirmatur seu corroboratur ex quo per dictum exemplum aparet de instrumento dicte donationis clauso per dictum Palau nec variatio aliquarum dictionum vel sillabarum inter dictum exemplum clausum per dictum Coromines et extractum* [f. 136v] *per dictum Palau, que facti substantiam non mutant aut alterant, et quod in uno sint escripta nomina procuratorum ad*[723] *insinuandum dictam donationem in alio non ad insinuandum dictam donationem, sed album relictum in locum procuratorum nominandorum vel escribendorum non est tante eficatie aut potentie que fidem ellorum tollat, oblivio enim notarii in et super eo quod non est necessarium non habet nocere parti aut instrumentum quod sine illo potest estare et valere, viciare. Fuit enim facta dicta donatio filio uxorato et sic sui et habito pro manci-*

721 *compulsoriis:* «p» afectada per corriment de la tinta.

722 *Montalt:* taca de tinta a la part superior de la «m».

723 *ad:* «d» tacada de tinta.

pato per Constitutionem in remunerationem sevitiorum et laborum danatarii, et fuit renuntiatum cum iuramento insinuationi dicte donationis, quo casu non est necessaria insinuatio procuratorum ad insinuadum illam non erat necessaria insinuatio, que sine insinuatione valebat et valet. Et quod aprisia non inveniatur dicte donationis non tollitur fides dicti instrumenti in publicam formam redacti seu ex quo est redactum in publicam forma alias partes in quarum posse non remanent note nec aprisie, sed remanent penes notarium nunquam essent tute, et frustra haberent instrumento penes se si sine ostentione aprisie et note fides illis non daretur et possent aprisie et note arte fraudi et machinatione partium que lederentur seu ledi possent substrahi maxime in villis et locis parvis ubi essent magnum interesse, et taliter tollere fidem instrumentis, si ex non inventione aprisie et note fides instrumenti corrueret, quod esse non debet, et ideo suficit habere instrumenta in publicam formam redacta secundum consuetudinem, mores, praticam et estillum patrie. Et quod in manuali dicti Montalt dicti anni 1425, quod dicitur facta dicta donatio et per dictum Montalt recepta dicta donatio non reperiatur continuata seu escripta, per hoc non talitur fides instrumenti per dictum Palau in publicam formam redacti tum atenta forma dicti manualis in quo multe reperiuntur inperfecticones[724] *et signanter cancellationes aliquorum contractuum facte, qui secundum tenorem calendiarum contractuum*[725] [f. 137 r] *et cancellariorum illorum, antequam essent facti et recepti, iam essent cancellati tum quia ex quadraginta duabus notis diversorum contractuum factorum dicto anno 1425 per dictum Montalt notatorum non reperiuntur in dicto manuali continuati nisi duo ex quo infertur, quod aut omnis contractus de quibus dictus Montalt dicto anno 1425 fuit rogatus non continuebatur in dicto manuali sed forte alibi, et signanter contractus dicti nobili Bernardi de Pinos Antiqui quorum nullus reperiatur continuatus in manualibus dicti Montalt cum aliqui fuerint lati, qui in illis non sunt continuati ut solent notarii facere in contractis et actis magnatum quorum escripturas habent separatas ab aliis, aut quod dicto manuali multa folea fuerunt sublata vel mutata, tum etiam quia de recenti respectu anni predicti 1425 quo dictum manuale fuit factum per dictum Montalt et ex litera diversa a litera dicti Montalt ut ex illarum inspectione aparet numerus foleorum a principio manualis usque ad foleum 34 inclusive fuit continuatus et escriptus cum in aliis manualibus dicti Montant latis non fuit facta numeratio folerum quod non caret aliqua suspitione. Et in libro curie vicarii Tarrege foleum in quo mandatum*

---

724 *inperfecticones:* hauria de ser «imperfectiones».

725 *contractum:* mot separat amb el canvi de foli.

quod dicitur factum Barnabee Palau per locumtenentem vicarii Tarrege ad instantiam nobili Francisci de Pinos et de Fenollet, tunc agentis pro extractione instrumenti toties memorato donationis, fuit continuatum aut continuari debuit, est a dicto libro cisum et ablatum. Nec est veresimile dictum Barnabam Palau, notarium publicum, bone opinionis et fame cum talis presumatur, ex quo nichil quod illius opinionem et famam ledat fuerit in presenti processu dictum aut probatum. Imo nobilis Petrus de Castro, filius espectabili Philipi de Castro, in presenti processu conventus, tunc dominus de Miralcamp et sic vicinus, et ideo iuris presumptione habens notitiam, dicti Palau illius fidem et legalitem aprobavit cum in notarium pro [f. 137v] *receptatione testium per eum Tarrege ministrandorum in presenti causa dicti vicecomitatus de Insula nominavit in rebus tante qualitatis et valoris ut sunt dicti duo vicecomitatus, et de quibus in Regia Audientia lis vertabatur contra personas tam potentes, quales erant adversarii quos pro certo cedere debebat, dictus Palau, brevissimo tempore exaccissime et diligentissime veritatem dicti contractus indegaturos, et atenta qualitate dicti Francisci de Pinos, tunc*[726] *agentis pauperis, et quo multo potentiores erant eius adversarii ausum fuisse in publicam formam redigere et asserere ex nota manu Antonii Montalt escripta et virtute mandati sibi facti 30 aprillis 1511 per locumtentem vicarii Tarrege dictam donationem extraxisse, et se in tanto discrimine sive periculo constituere seu ponere erat enim de proximo producenda pro ut producta fuit 9 maii 1511, si rei veritas sic ut ipse afirmat non se haberet maxime cum liber predictus curie vicarii Tarrege non esset in posse suo, sed dicte curie, non enim sue fame, honoris et vite quis oblitus immemor et contemptor esse presumitur. Preterea dictus Palau non dixit extraxisse a manuali sed a notis dicti Montalt, et tamen licet multe note dicti Montalt illius anni fuerint late tamen non fuit probatum quod non essent alie vel quod essent substracte sicut de folio libri curie vicarii Tarrege factum fuit. Igitur negativa matricis escripture et note dicte donationis non fuit concludenter probatum, et consequenter postquam non constat de matrice aut nota contraria vel viciosa fieri debet dicto exemplo* «d'En Coromines» *extracto per dictum Palau ut fidem estilum simul iunta et se iuvantia faciant, nec secundum estilum et praticam Regie Audientie producens instrumentum in publicam formam redactum de falso per adversam partem impugnatum tenetur portare aut portari facere aprisiam aut notam a qua dictus Palau extraxit dictum instrumentum dicte donationis, quod pars conventa facere negle-*

726 *tunc:* «c» final afegida en lletra més petita, forçant l'aglutinació d'aquest mot amb el següent.

xit fuerat enim de recenti extractum et veniebat dictus[727] [f. 138r] *Palau de facili compellendus ad illius editionem, et ideo facilime veritas vel falcitas dicti instrumenti fuisset reperta, et parum fuit instatum quod aprisia vel nota dicti instrumenti portaretur nisi fuit cum instantia et effectum instatum quod eius oneri cedebat aprisiam vel notam portare, ius diceretur et provisio fieret. Quod facta non est, sed omissis dictis altercatis ad ulteriora causa, et illius conclusionem seu denuntiationem processus fuit procesum donec Micael Saporta, procurator espectabili Guillermi Raymundi de Castro, de Pinos et de So, vicecomitis de Evolo, 21 iulii 1545, suplicavit et petiit dictum manuale Antonii Montalt anni 1425 portari quasi recognossens onere partis impugnantis instrumentum cedere illud portare seu portare facere, et sic fuit provisum 5 septembris dicti anni 1545. Quod sumptibus dicti vicecomitis de Evolo portaretur pro ut latum fuit, quod fuit factum 24 anno a productione dicti instrumenti per dictum Palau clausi, et lapsis 13 annis, tribus mensibus et aliquibus diebus a die quo dicti espectabilis Guillermus Reymundus et Philipus, illius filius, vicecomitis de Evolo, ad huiumodi litem fuerint citati, defuncto iam dicto Bernabe Palau, qui dictum instrumentum in publicam formam redegerat ad instantiam dicti Francisci de Pinos, primi agentis succedentis dicto donatario dictorum vicecomitatuum, qui secutus consilium et dictum predicti Petri de Castro primi conventi, qui cum dictum exemplum impugnaret quod quereret aprisiam et notam dicte pretense donationis, et ex illa extrahi faceret pretensam donationem, et non utaretur transumptis in quibus de facili falcitates possent commiti, accessit ad villam Tarrege et ex notis dicti Montalt penes dictum existentibus extrahi fecit in publicam formam dictum instrumentum per dictum Palau, per cuius assertionem constat de mandato sibi facto per locumtenentem vicarii Tarrege, cui est estandum saltem propter antiquitatem, et pretensus defectus mandati non fuit apositus estatim*[728] [f. 138v] *producto dicto instrumento nec in vita dicti Palau, sed post illius mortem. Et anno 1545 fuit productum 9 may 1511, et fuerat extractum 30 aprillis eiusdem anni. Et ideo presumi debet notario asserente comissione et mandato sibi factum maxime cum foleum libri curie vicarii Tarrege ubi mandatum debebat esse repertum, cisum et sublatum, et non est verisimile quod inveniri possit, et presumptio sublationis est contra partem que ledi potuit ex illo. Et non est veresimile dictos scilicet Petrum de Castro, possessorem dicti vicecomitatus de Caneto, et Petrum de Castro, vicinum ville Tarrege, posessorem vicecomitatus de Insula, non perquisiuisse*

---

727 *dictus:* paraula separada pel canvi de foli.

728 *estatim:* mot separat pel canvi de foli.

videre et recognossere fecisse dictam notam et que dictus Palau dixit extraxisse dictum instrumentum per eum clausum si esset vel non esset in posse dicti Montalt. Et si nota cum extracto de recenti consona vel diversa aut contraria erat ille, aut si vera vel falsa esset cum nemo presumatur immemor sue defentionis, maxime in rebus tante qualitatis et valoris, precipue atenta modica distantia dicte ville Tarrege in qua escripture dicti Montalt erant, que a presenti civitate Barcinone in qua presens lis[729] *vertebatur, distat quindecim leucis et media tantum, et in villa de Miralcamp duabus aut tribus leucis parum plus vel minus, et sic de facili dicti instrumenti et illius note veritas et notitia perquirere, indigare, examinanare*[730] *et invenire potuit. Et atenta modica distantia quod dicta aprisia vel nota portaretur difidentia, ex parte impugnante arquitur que si scivisset illam non fuisse tunc penes dictum Palau constanter extitisset vel etiam suis expensis portaretur prout scilicet vicecomes de Evolo 34 anno post illius productionem fecit nam sublata de medio dicta donatione, modice effectus erat agentis petitio dictorum vicecomitatum, sed omissa dicta instantia seu petitione portandi notam predictam novissima petitio tunc fuit continuatio dicti exempli et instantiam fieri, ex quo in aliquibus dictionibus*[731] *aut sillabis non conveniebantur.*

[f. 139r] *Et de mala fama et illegalitate dicti Barnabe Palau y dicti Montalt non fuit aliquid deductum aut probatum. Imo ut supra dictum est, dictus Petrus de Castro, qui dicebatur vicecomes de Insula illius fidem et legalitatem aprobavit illum nominans pro receptione testium per eum Tarrege ministrandorum in hac causa et quod de novo donatio dictorum vicecomitatum de Insula et de Caneto non fuerit fabricata post mortem dictorum nobilium Bernardi de Pinos Antiqui et Bernardi de Pinos Militis. In instrumento donationis et confirmationis per eum ut procuratorem patris sui facta 27 iulii 1425 Bernardo Borgia, notarii de escribaniis ville Insule et loci de Bula, dixit se habere donationem dictorum vicecomitatuum Insule et Caneti a patre suo, de qua laudatione et confirmatione mentionem postea fecit Galcerandus Galcerandi de Pinos, illius filius et heres, in instrumento laudationis, confirmationis seu concessionis per eum facta de dictis escribaniis Insule et Bule Georgio Borgia, filii dicti Bernardi Borgia, prima iulii, 1446. Et cum pluralitas donationum non presumatur nisi probetur quod de alia donatione quam de predicta dictorum vicecomitatuum dictus de Pinos Miles locutus fuerit non presumitur. Et predictis suffragatur quod dictus Bernardus de*

729 *lis:* segueix «vert», tatxat.

730 *examinanare:* hauria de ser «examinare».

731 *dictionibus:* segueix la mateixa paraula, repetida i després tatxada.

Pinos Miles ut procurator patris sui et suo nomine, pridie quam dictam laudationem et confirmationem escribaniarum Insule[732] *et Bule faceret dicto Bernardo Borgia scilicet 27 iulii 1425, laudavit, aprobavit et confirmavit baiulo, iuratis et singularibus personis ville de Insula privilegia, libertates, usus et*[733] *consuetudines dicte ville, que vero suo nomine non potest eodem intelligi ut heres patris sui, quia aduc vinebat, sed ut donatarius illius, prout die sequenti in dictis donatione, et confirmatione escribaniarum Insule et Bule per eum facte Bernardo Borgia expressit et dixit. Et sic dicta instrumenta in publicam formam redacta per dictos Galcerandum Coromines, Antonium Sans et Estefanum Comellas, notarios Barcinone, et Petrum Exerrat, notarium* [f. 139v] *regentem escribaniam curie vicarii Barcinone, et per Barnabam Palau, notarium Tarrege, invicem se iuvantia et confirmantia, et per supradicta et aliis sequta*[734] *aditionis hereditatis dicti Bernardi de Pinos Militis per dictum Galcerandum Galcerandi de Pinos, proxime dicti Bernardi de Pinos filium et heredem absque inventarii, de quo constat confessione, constat respective de dicta donatione dictorum vicecomitatuum de Insula et de Caneto, facta per dictum Bernardum de Pinos Antiqum dicto Bernardo de Pinos Militi, filio suo, et venire et comprehendi in fideicomisso universali facto per dictum Bernardum de Pinos Militem in suo testamento.*

Item, licet pretendatur nobilem Bernardum de Pinos Antiqum et nobilem Bernardum de Pinos Militem, illius filium, non potuisse disponere de dictis vicecomitatibus Insule et Caneti in favorem dictorum agentium eoque in capitulis matrimonialibus factis et firmatis per et inter dictum nobilem Bernardum de Pinos Antiqum et nobilem Aldunciam de Castro, primam uxorem suam, fuit conventum et pactatum filium primogenitum masculum et dessendentes ex dicto matrimonio de maiori[735] *in maiorem habere succedere in omnibus que tunc Bernardus et Alduncia habebant et in futurum haberent quocumque titulo, causa vel ratione, cum dicti agentes non descendant ex primo dicto matrimonio, sed ex secundo contractu per dictum nobilem Bernardum de Pinos et Urracam, secundam coniugem, contraque hereditamentum sive donationem universalem iuxta Constitutiones Cathalonie nichil potest agere, et si de facto factum fuerit, nullius est momenti. Tamen quia in hac conventione resultat pactum de succedendo*

---

732 *Insule:* «i» inicial sobreescrita damunt d'una «e».

733 *et:* afegit a l'interlineat en lletra més petita; a continuació hom llegeix «con», primera síl·laba del mot següent, que és desenvolupat sencer en la línia de sota.

734 *sequta:* hauria de ser «sequita».

735 *maiori:* a continuació es llegeix «ad», tatxat.

universaliter et seu donatio omnium bonorum presentium et futurorum nichilo retento de quo pacicissentes possent testari et suas facere voluntates, cum talis conventio liberam testandi facultatem tollat votumque captande mortis inducat, et contra bonos mores sit et ideo iuramento[736] [f. 140 r] *non firmetur talis conventio seu pactum nullius est momenti, ideo nullum prestat impedimentum dispositionibus factis de dictis vicecomitaatibus per dictum nobilem Bernardum de Pinos Antiqum, donando illos nobili Bernardo de Pinos Militi, filio suo, et predictum Bernardum Militem de illis testando et in testamento disponendo nullum prestat impedimentum, tum quod de iure non sortitur efectum, maxime cum dicti vicecomitatus acquisiti fuerint multo post dicta capitula matrimonialia, que facta sunt 26 aprillis 1369, et dictus Bernardus de Pinos Antiqus illos acquiserit anno 1425. Et constitutio loquendo de hereditamento seu donatione intelligenda est de valido seu*[737] *valid, ne ius comune corrigatur, cum promptum sit iura iuribus concordari, nec est presumendum uno verbo estatuentes dispositionem iuris voluisse tollere, nec super hoc dicta constitutio disponit, quod possit fieri hereditamentum universale seu donatio omnium bonorum presentium et futurorum nichilo retento, sed quod facto hereditamento seu donatione scilicet valido seu valida, nihil in illius periuditium possit fieri ad obviandum fraudibus que semper in periuditium illorum fiebant, nom enim correctio iuris per constitutiones seu estatutum debit induci seu quatenus expresse nulla seu illo dicatur. Et constitutio seu estatutum debet restringi ut minus ledat ius comune quam sit possible, et a iure comuni recipit modificationem et interpretationem, et secundum illud debet intelligi maxime cum iuxta pactum predictum viventibus dictis Bernardo de Pinos Militis et Galcerando Galcerandi de Pinos, eius filio, et herede dessendentibus ex supradicto secundo matrimonio dicti Bernardi de Pinos Antiqui et Urrace, coniugum. Descendentes ex primo dicto matrimonio dicti Bernardi de Pinos Antiqui et Alduncie de Castro non possederint dictos vicecomitatus, sed illos possederunt dicti Bernardus de Pinos Miles post mortem patris sui et postea Galcerandus Galcerandi de Pinos, illius filius, et heres descendentes ex dicto secundo matrimonio.*

[f. 140v] *Nec est verisimile*[738] *si descendentes ex dicto primo matrimonio pro firma valida et vera habuissent dictam donationem seu hereditamentum in dictis capitulis matrimonialibus Bernardi de Pinos Antiqui et Alduncie de Castro ut pretenditur factam seu factum, illos tacuisse nec petiise dictos vicecomitatus a dic-*

---

736 *iuramento:* mot separat pel canvi de foli.

737 *seu:* la «s» se sobreescriu damunt d'una «y».

738 *verisimile:* «v» desdibuixada per un corriment de tinta.

tis Bernardo de Pinos Milite et Galcerando Galcerandi de Pinos, descendentibus ex secundo matrimonio toties dicto, et tamen non constat proxime dictis Bernardo Galcerandi de Pinos Milite et Galcerando Galcerandi de Pinos, illius filio, viventibus, et dictos vicecomitatus possidentibus per aliquem ex descendentibus dicti primi matrimonii litem supradictos vicecomitatus contra dictos Bernardum de Pinos Militem et Galcerandum Galcerandi de Pinos fuisse motam, sed defunctis filiis masculis dicti nobili Bernardi de Pinos Militis super illis et aliis bonis Bernardi de Pinos Antiqui anno 1474 in uim testamenti dicti Bernardi de Pinos Antiqui per espectabilem Guillermum Reymundum de So, de Pinos et de Castro, vicecomitem de Evolo, proavum dicti espectabili Guillermi Reimundi de Pinos, de Castro et de So, vicecomitis de Evolo, ad huiusmodi litem citati et abavum dicti espectabili Philipi de Pinos, de So et de Castro, nunc vicecomitis de Evolo,[739] *contra nobilem Ioannam de Pinos et de Alagon, relictam dicti Galcerandi Galcerandi de Pinos et Bertrandum de Armendaris, nomine sou*[740] *et ut patrem et legitimum administratorem filiorum suorum, et Ioannam Estefaniam, dicti Armendaris uxorem, et Philipum de Castro, qui Guillermus Reymundis Senior in processu dicte petitionis per eum facte dictum capitulum pretense donationis et hereditamenti que dicitur factum in capitulis matrimonialibus Bernardi de Pinos Antiqui et Alduncie de Castro impugnavit, quod dictus Guillermus Reymundus et Philipus ad huiusmodi litem citati ut valido et vero se iuvare voluerunt, et nunc vult dictus espectabilis* [f. 141r] *Philipus, filius proxime dicti Guillermi Reymundi, quod capitulum pretensi hereditamenti et donationem bonorum presentium et futurorum dictus Bernardus Antiqus impugnat*[741] *in suo testamento.*

Et licet per partem conventam pretendatur dictum nobilem Bernardum de Pinos Militem, donatarium pretensum, dictorum vicecomitatuum seu procuratorem suum eo nomine adeptam fuisse posessionem dictorum vicecomitatuum nominando se heredem nobilem Bernardi de Pinos Antiqui, patris sui donatoris, tamen non sequitur ex hoc dictam donationem seu obligationem ad dictos vicecomitatus donatos evasisse, nec ex hoc sequitur quod donatarius non fuerit factas dominus dictorum vicecomitatuum, nam post adeptam dictam posessionem dictorum vicecomitatuum donatarius idemque heres fuit factus dominus illorum ex dicta donatione, videlicet, per aditionem hereditatis prius factam nam aditio vim solutionis habet seu extinguit obligationem iure salutionis quando heres damnum

739 *nunc vicecomitis de Evolo:* segueix «ad huiushmodi litem citati et abavum», tatxat.

740 *sou:* hauria de ser «suo».

741 *impugnat:* afectat per una taca del foli.

pateretur si extingueretur iure confusionis, et hoc casu heres damnum pateretur si extingueretur iure confusionis. Et hoc casu heres damnum pateretur si extingueretur iure constitutionis, dicendo pro ut pars conventa pretendit, quod dicti vicecomitatus veniunt in fideicomisso universali posito in testamento Bernardi de Pinos Antiqui, quod esset onus et damnum dicti heredis et donatarii. Et quia post adeptionem dicte possessionis dictus donatarius et heres fuit efectus dominus dictorum vicecomitatuum ex causa dicte donationis acquisito dicte possessionis dicto nomine facta non potuit operari aliam acquisitionem dominii saltem ut prima preiudicaret, quia semel dominus non potest amplius fieri dominus si prima est irrevocabilis qualis est ex causa donationes, et sic constat dictam donationem non evanuisse, maxime quia hic duo tituli lucrativi donationis et heredis institutionis ab eodem domino dictorum vicecomitatuum et non a diversis domino et non domino obvenerunt. Et acquisitio unius cause, videlicet, aditio hereditatis, fuit alterius cause scilicet donationis [f. 141v] *solutio, que cause eodem tempore scilicet mortis donatoris eiusdemque testatoris concurrerunt, nam ex tenore donationis aparet donatarium non potuisse efici dominum nisi morte donatoris et*[742] *testatoris sequta hereditas etiam ante mortem testatoris adire non*[743] *potest, sed quando due cause lucrative a diversis dominis scilicet et non domino procedunt acquisitio ex una causa, non potest esse solutio vel acquisitio ex alia causa.*

Item, cum eodem tempore acquisitionis dictorum vicecomitatuum concurrent dicte due cause scilicet donationis et heredis institutionis, potest dominum ex duabus eodem tempore concurrentibus acquiri, et licet pretendatur dominum ex heredis institutione prius fuisset acquisitum tamen ex quo non irrevocabiliter sed revocabiliter ratione substitutionis fideicomissarie in testamento dicti Bernardi de Pinos Antiqui facte fuisset quesitum dominium ex dicta donatione ex qua irrevocabiliter dominium queritur potuit acquiri, nec predicta sunt aliena a voluntate donatarii, qui in vita patris sui fecit aliquos actus ut donatarius et sic voluit dictos vicecomitatus etiam ex donatione esse suos. Et cum dicti vicecomitatus sint facti dicti Bernardi de Pinos Militis, donatarii, ex dicta donatione non veniunt in dicto fideicommiso universali simpliciter absque expresso[744] *gravamine dictorum vicecomitatuum facto per dictum Bernardum de Pinos Antiqum, quia in fideicommisso universali de hereditati simpliciter facto non veniunt res heredis neque heredi debetur, imo illas et illud potest in restitutione hereditatis retinere.*

---

742 *donatoris et:* lectura difícil degut a una taca d'òxid.

743 *non:* la «n» inicial es veu afectada per corriment de tinta.

744 *expresso:* a continuació apareix «mandato», tatxat.

Etiam si non confessit inventarium, quia non fonficere inventarium prodest creditoribus, legatariis et fideicomissariis singularibus non autem fideicommissario universali, ut in occurrenti casu precipue cum pro efectuatione debiti sive donationis debitor sine donans obligavit omnia bona sua ut fecit dictus nobilis Bernardus de Pinos Antiqus, et quia in tali fideicomisso universali[745] [f. 142r] *non veniunt bona nec iura heredis extenditur ultra vires hereditatis cum non fiat nisi de ipsa hereditate. Preterea posito quod ex institutione hereditatis, Bernardus de Pinos Miles fuisset factus dominus dictorum vicecomitatuum, et non ex causa donationis predicte, tamen in dicto fideicommisso universali per dictum Bernardum de Pinos Antiqum facto, dicti vicecomitatus non venirent nec comprehenderentur, quia in fideicomisso non veniunt illa bona que testator non licuit venire, que voluntas testatoris sumitur et elicitur, non solum ex hiis que in testamento dixit, sed etiam extra testamentum et etiam ex actu nullo, et quod talis fuerit, fuerit voluntas dicti nobili Bernardi de Pinos Antiqui, que noluerit in dicto universali fideicommisso dictos vicecomitatus comprehendi apertissime deprehenditur ex multis que dicit in dicta donatione, ut in instrumentis de illa factis aparet. Igitur in dicto fideicommisso universali dicti vicecomitatus non veniunt nec comprehenduntur. Item, voluntas dicti Bernardi de Pinos Antiqui ad predictum efectum percipitur ex alio, quia donando dictos vicecomitatus dicto Bernardo de Pinos Militi, filio suo, etiam non transferendo dominium in vita, posuit illos extra causam bonorum suorum etiam si donatio esset talis que requiretur perseverantiam donatoris usque ad mortem eius, merito dicti vicecomitatus non veniunt in dicto fideicommisso universali facto per Bernardum de Pinos Antiqum, maxime in icto casu in quo donator penitere non potuit.*

Item, licet pretendatur quod per dictam donationem per dictum Bernardum de Pinos Antiqum dicto Bernardo de Pinos Militi de dictis vicecomitatibus, dictum Bernardum de Pinos intelligi fuisse gravatum de restituendo dictos vicecomitatus filiis suis data illi electione, cui ex filiis suis vellet restituere tamen ex quo dictus Bernardus de Pinos Miles in suo testamento expresse reliquit dictos vicecomitatus et alia bona sua dicto Galcerando Galcerandi de [f. 142v] *Pinos, filio suo, et in illis illum heredem instituit, et in casu qui evenit substituit filios masculos ex filia Francissi de Pinos, filii sui, sensetur predictum Galcerandum Galcerandi de Pinos, filium et heredem suum, gravare de restituendo dictos vicecomitatus prout etiam expresse illos in aliis casibus sequentibus per fideicommissum aliis reliquit et valuisset tale fideicommissum etiam si testator credidisset esse suos, et*

745 *universali:* mot separat pel canvi de foli i completat sota la darrera línia a tall de reclam.

sic potuisse de illis libere testari. Et atento quod dictus Galcerandus Galcerandi de Pinos, heres a dicto Bernardo de Pinos Milite, patre suo, expresse in dictis vicecomitatibus institutis et sub conditione que evenit de restituendo gravatus simpliciter adivit hereditatem non confecto inventario de quo constet illum obligatus fuisset ad restitundum dictos vicecomitatus filiis masculis dicte Ioanne Estefanie de Pinos, filie Francisci de Pinos, filii Bernardi de Pinos Militis, nam testator etiam res heredis potest legare et per fideicommissum relinquere. Et per consequens constat dictos filios masculos dicte Ioanne Estefanie de Pinos habere ius agendi in dictis vicecomitatibus Insule et Caneti, nec potest dici fideicommissariam hereditatem Bernardi de Pinos Militis fuisse repudiatam, eo quod Ioanna Estefania de Pinos, mater Ioannis de Pinos et de Armendaris, et Francisci et Bernardi de Pinos et de Fenollet petierit credita que habere pretendebat in bonis dictorum Bernardi de Pinos Militis et Galcerandi Galcerandi de Pinos contra espectabilem Philipum de Castro. Et dictam causam continuavit contra espectabilem Guiomaram de Castro ut tenentem et possidentem bona dicti Philipi de Castro, quondam viri sui, quoniam licet illa fuerit creditrix in bonis dictorum Bernardi de Pinos Militis et Galcerandi Galcerandi de Pinos, eis tamen non successit directe nec per fideicommissum, nec dictus Bernardus de Pinos et de Fenollet, filius dicte Ioanne Estefanie, qui iure fideicom[i]ssi[746] *universalis succedit dicto Bernardo de Pinos Militi, prosequendo dictam* [f. 143r] *litem per matrem suam motam, qui consequtus est multa ex dictis creditis petitis per matrem suam, visus est, repudiare fideicomnisariam*[747] *hereditatem sui debitoris eoque iam illam antea agnoverat nomine suo et fratruum suorum posessio dictorum vicecomitatuum iam alienatorum, et ab aliis posessorum petita fuit in vim dicti fideicommissi universalis et donationis predicte, et proprietatis illorum petita fuit per nobilem Franciscum de Pinos et de Fenollet, fratrem suum, anno 1509. Et litem dicte proprietatis prosequtus est dictus nobilis Bernardus de Pinos et de Fenollet post mortem dicti fratris sui, anno 1521, et sic antequam prosequeretur litem per matrem suam super dictis creditis motam quam prosequtus est anno 1522. Nec visus est dictus Bernardus de Pinos et de Fenollet renuntiare, nec remitere dictam fideicommissariam hereditatem iam agnitam, nec id presumitur qui cum remitere et renuntiare sit dare, presumeretur dare quod in dubio non presumitur cum nemo ius suum iactare presumetur.*

Et per testamentum nobilem Petri de Fenollet, ultimi vicecomitis Insule et Caneti, per partem agentem productum intentio illius non est fundata, cum non

746 *fideicom[i]ssi:* «[i]» afegida pels editors.

747 *fideicomnissariam: sic.*

constet concludenter prout constare debebat casum substitutionis fideicommissarie, in quo agens pretendit se fuisse vocatum in dicto testamento evenisse et illi locum fuisse.

Nec constat in vim testamentorum «dels Fenollets» *vicecomitum Insule et Caneti elesam esse intentionem agentium, nec exceptionem in vim testamenti Andree de Fenollet et compromissi firmati per et inter Guillermum Reimundum de Pinos, de Castro et de So et de Fenollet, quondam vicecomitem de Evolo, et manumissores sive exequtores testamenti dicti Andree de Fenollet subrogatos in locum manumissorum defunctorum dicti Andree, et sententie arbitralis in vim dicti compromissi late, et corfirmationis*[748] *illius apostolice per dictum*[749] [f. 143v] *espectabilem Guillermum Reymundum appositum et allegatum ad repellendum dictos agentes a petitione dictorum vicecomitatuum esse fundatam, cum constet fuise provisum et decretum per serenissimum Regem Alforsum quartum, anno 1425, dictis vicecomitatibus de Insula et de Caneto in vim vinculorum antiquorum vicecomitatuum de*[750] *Insula et Caneti, espectare et pertinere nobili Bernardo de Pinos Antiquo sequestrum in illis positum per Regium procuratorem comitatuum Rossilionis et Çeritanie esse tollendum et tolli. Dictumque Bernardum de Pinos in posessionem illorum mitendum esse et miti cum literis suis, quarum ultima patens manu de Funes vicecancellarii signata, expedita fuit 14 aprillis*[751] *1425. Virtute quarum omnium literarum dictus Bernardus de Pinos missus fuit in posessionem illorum in mensibus aprillis, maii et iunii 1425, et illos postea quoaduixit possedit, et postea dictus nobilis Bernardus de Pinos Miles, illius filius quamdiu in humanis fuit, et post illius obitum nobilis Galcerandus Galcerandi de Pinos, predicti Bernardi de Pinos Militis filius et heres, possiderunt contra quos nec alios posessores dictorum vicecomitatuum non constat manumissores testamenti prefati Andree de Fenollet, nec alios in locum defunctorum manumissorum surrogatorum litem, petitionem aut demandam super dictis vicecomitatibus movisse aut fecisse, nisi in fine anni 1539 et in principio anni 1540, quibus fuit firmatum compromissum inter manumissores surrogatos in locum manumissorum defunctorum testamenti dicti Andree de Fenollet et dictum espectabilem Guillermum Reimundum, vicecomitem de Evolo. Et sic lapsis centum et quindecim annis a die adepte possessionis dictorum vicecomitatuum per dic-*

---

748 *corfirmationis:* hauria de ser «confirmationis».

749 *dictum:* mot separat degut al canvi de foli.

750 *de:* sobreescrit.

751 *aprillis:* a continuació hi ha un «14», tatxat.

tum Bernardum de Pinos Antiqum. Atento etiam tenore et dispositione sententie arbitralis predicte, in qua fuit declaratum vinculum appositum in testamento Petri de Fenollet primi habuisse locum in personam Bernardi de Pinos Antiqui, filii Marquesie, filie dicti Petri de Fenollet et uxoris [f. 144r] *Petri de Pinos, et dicto espectabili Guillermo Reymundo de Pinos de Castro, de So et de Fenollet, vicecomiti tunc de Evolo, pertinere ut succedenti dicto Bernardo de Pinos Antiquo. Et in eadem sententia arbitrali fuit dictum et declaratum quod licet ex titulis antiquis predictis dicti vicecomitatus pertineant dicto vicecomiti de Evolo, tamen ad superabundantem cautelam decernunt et arbitrantur prefatum vicecomitem de Evolo esse surrogandum prout cum illa surrogant in locum pie cause institute per dictum Andream de Fenollet in et super dictis vicecomitatibus et aliis bonis que fuerunt dicti Andree de Fenollet. Que arbitralis sententia per dictum vicecomitem de Evolo fuit in presenti processu producta una cum dictis compromisso et confirmatione illius apostolica, et ideo sensetur contenta in dicta sententia aprobare et confiteri. Et ex quibus aparet arbitros predictos non declarasse aut arbitrasse, fuisse dictos vicecomitatus Insule et Caneti pertinere dicte cause pie sed dicto Bernardo de Pinos Antiquo, et dicto espectabili Guillermo Reymundo, vicecomiti de Evolo, ut succedenti proxime dicto Bernardo de Pinos et sic in vim dicte surrugationis nullum ius fuit translatum in dictum vicecomitem, cum nemo dat quod non habet, cum tamen constet in vim testamenti Bernardi de Pinos Militis et donationis dictorum vicecomitatuum facte per dictum Bernardum de Pinos Antiqum dicto Bernardo de Pinos Militi, filio suo. Et ex supradictis et aliis sepedictos vicecomitatus pertinere et expectare parti agenti et non dicto Guillermo Reimundo, vicecomiti de Evolo.*

Ex quibus omnibus supradictis, tam in iure quam consuetudine, estilo, pratica et facto consistentibus et ex processu resultantibus quam aliis constat intentionem dicti nobili Petri de Pinos et de Fenollet, filii et heredis nobili Bernardi de Pinos et de Fenollet, filii et heredis nobile Estefanie de Pinos, heredum dicti Francissi de Pinos et de Fenollet, primi agentis esse fundatam et de illa plene [f. 144v] *titutionem*[752] *dicti vicecomitatus de dictis fructibus de iure deducendis liquidatione dictorum fructuum*[753] *et deducendorum ex illis inposterum reservata, in qua liquidatione habeatur ratio qualis de iure fuerit habenda benificii inventarii bonorum dictorum Petri de Castro et de Pinos, primi conventi, et Guillermi Reimundi de Castro, de Pinos et de So, quondam vicecomitis de Evolo.*

752 *titutionem: sic.*

753 *fructuum:* a continuació es llegeix novament «fructuum», repetit i tatxat.

Ceterum quia constat dictum nobilem Bernardum Galcerandi de Pinos Militem, heredem suum universalem in dictis vicecomitatibus et aliis bonis suis, instituisse nobilem Galcerandum Galcerandi de Pinos, filium suum legitimum et naturalem, et illum sub conditione gravasse in casu qui locum habuit in favorem agentium de restituendo hereditatem, quo casu dictus Galcerandus Galcerandi, filius et heres dicti testatoris, patris sui, legitimam iure nature debitam et quartam trebellianicam in dictis vicecomitatibus et aliis bonis dicti patris sui restitutioni sub conditione subiectis lucratus est cum eorum fructibus et interesse. Et constat dictum Galcerandum Galcerandi de Pinos heredem instituisse nobilem Ioannam de Pinos et de Alagon, uxorem suam, et post illius obitum nobilem Philipum de Castro, sub pacto et conditione quod in uxorem duceret unam ex sororibus dicte Ioanne, uxoris sue, et non aliis, et non constat dictam conditionem fuisse impletam. Et constat dictam Ioannam de Pinos et de Alagon supervixisse dicto Galcerando Galcerandi de Pinos, viro suo, et illius hereditatem adivisse, et sic costat[754] *dicte Ioanne de Pinos et de Alagon ut heredi dicti viri sui dictas legitimam et quartam treballianicam cum illorum fructibus et interesse pertinentibus dicto Galcerando Galcerandi de Pinos, marito suo, et alia bona illius de quibus tunc ipse testari poterat pertinuisse. Et constat dictam nobilem Ioannam de Pinos et de Alagon dotem suam et augmentum quod habebat in bonis viri sui ad illa hipothecatis, et etiam iura sibi pertinentia in boni dicti mariti sui virtute testamenti per dictum virum suum facti, ex causis veneditionis et donationis transtulisse et cecisse* [f. 145v] *in espectabilem Philipum de Castro et de Pinos, dictum Posthomum, cuius constat esse heredem dictum nobilem Berengarium Arnaldum de Castro, baronem de la Lacuna, quem etiam constat esse heredem dicti Petri de Castro, filii dicti Philipi de Castro Posthumi, cui Petro de Castro dictus Philipus de Castro, pater suus, dictum vicecomitatum de Insula cum omnibus iuribus de illo sibi competentibus dederat. Et sic constat dicto Berengario Arnaldo de Castro et de Çervilione, baroni de la Lacuna, ut heredi dictorum Philipi de Castro et de Pinos Posthumi et Petri de Castro, illius filii, quibus ex persona dicte nobile Ioanne de Pinos et de Alagon, uxoris et heredis dicti Galcerandi Galcerandi de Pinos et de Fenollet, cui dicte legitima et quarta trebellianica, cum eorum*[755] *fructibus et interesse pertinebant, dictas legitimam et quartam trebellianicam cum eorum fructibus et interesse dotumque et augmentum dicte Ioanne de Pinos et de Alagon, iuxta cessiones per eam factas et alia bona de quibus dictus Galcerandus*

754 *costat:* hauria de ser «constat».

755 *eorum:* la «o» és afegida damunt de la mateixa paraula i en lletra molt petita.

Galcerandi de Pinos et de Fenollet tam ut heres matris sue quam aliis poterat disponere, deberi et pertinere. Id circo et aliis pronuntiamus, sententiamus, et declaramus dictam conclusionem sequentes: dicto Berengario Arnaldo de Castro, olim de Çervilione, baroni de la Lacuna, dictas legitimam et quartam trebellianicam cum illarum fructibus et interesse et alia bona que fuerunt dicti Galcerandi Galcerandi de Pinos et de Fenollet, de quibusque ipse disponere[756] *et testari poterat adiudicamus. Et quia dictus nobilis Petrus de Castro, filius dicti Philipi Posthumi, usque ad mortem suam posessit dictum vicecomitatum de Insula, tempore quo ei et dicto patri suo dicta iura et credita competebant in dictis vicecomitatibus de Insula et de Caneto et aliis bonis predictis dicti Galcerandi Galcerandi de Pinos et de Fenollet, et per supradicta costat*[757] *dictum Berengarium de Castro, olim de Çervilione, habere predicta iura in dictis vicecomitatibus et succedere in ius et locum dictorum nobilium Philipi de Castro Posthumi et Petri de Castro, illius filii, ex eorum testamentis. Idcirco et aliis sequentes*[758] [f. 146r] *dictam conclusionem pronuntiamus, sententiamus et declaramus dictum nobilem Berengarium Arnaldum de Castro, olim de Çervilione, baronem de la Lacuna, mitendum esse et miti in posessionem dicti vicecomitatus de Insula et in eo manutenendum donec fuerit satisfactus in supradictis iuribus simul cum fructibus et interesse pro portione dictorum iurium suorum liquidatione omnium predictorum et aliorum omnium liquidandorum inposterum reservata, in qua habeatur ratio qualis de iure habenda sit de his*[759] *que de iure deduci debeant de dictis fructibus adiudicatis, et habeatur etiam ratio qualis de iure*[760] *fuerit habenda de debitis in quibus dicti nobilis Bernardus de Pinos et de Fenollet Miles et Galcerandus Galcerandi de Pinos et de Fenollet erant obligati, et aliorum que de iure de bonis illorum debeant deduci et de illis que illis debeant aplicari. Et etiam habeatur ratio qualis habenda sit de iure creditorum per nobilem Ioannam Estefaniam de Pinos petitis a dictis nobilibus Philipo de Castro et de Pinos et Guiomari, quondam coniugibus, et post illus obitum exactis et receptis a dicta nobile Guiomara de Castro et de Pinos per dictum nobilem Bernardum de Pinos et de Fenollet, filium et heredem illius. Et de creditis si que habet dictus vicecomes*[761] *de Evolo in dictis vicecomitatibus, in*

756 *disponere:* «i» sobreescrita damunt una altra vocal difícilment distingible.

757 *costat:* hauria de ser «constat».

758 *sequentes:* mot separat pel canvi de foli.

759 *his:* a continuació hi ha un esborrament.

760 *de iure:* segueix «fit», tatxat.

761 *vicecomes:* síl·laba «-co-» afegida en lletra més petita i sobre la mateixa paraula.

qua etiam liquidatione habeatur ratio qualis de iure habenda sit in et de quibus bonis vel de illorum valore seu estimatione dicte legitime et quarte trabellianice sint deducende et solvende dicto nobili Berengario Arnaldo de Castro et[762] *Çervilione, baroni de la Lacuna, et etiam eadem ratio habeatur fructuum dicti vicecomitatus de Insula per dictum Petrum de Castro,*[763] *filium dicti nobili Philipi de Castro et de Pinos Posthumi, preceptorum. Et neutram partem in expensis ex causa condemnamus, sed pro bistactis exequtionem fieri mandamus.*[764]

[f. 146v] *Lata et promulgata fuit huiusmodi sententia, pronuntiatio sive declaratio per nos in quadam aula palatii sive habitationis nostre quam fovemus in presenti civitate Barcinone, in vico vulgariter dicto* «lo carrer Ample», *satis*[765] *prope senobium Santi Francisci, venerabili et magnifici Matia Sorribes, abate sive perpetuo*[766] *comendatore monasterii Santi Salvatoris de Breda, diocesis Gerundensis, Regioque cancellario, et Francisco Montaner, regente Regiam Cancellariam ibidem assistentibus, et de nostro mandato lecta et publicata per Antonium Ioannem Ferran, prefate sacre, cesaree, catolice et Regie magestatis et huiusmodi cause escribam Regia autoritate notarium publicum Barcinone, die sabati 26 octobris 1555, audiendam hanc nostram imo Regiam sententiam, pronuntiationem sive declarationem partibus assignato, presente et dictam sententiam ferri et promulgari humiliter suplicante Bernardo Tio, nomine quo in processu altera vero parte absente, presentibus ibidem pro testibus nobilibus et magnificis dominis Francisco de Gralla et Despla, magistro rationali domus et curie Regie, Don Martino Geraldo de Crudillis, barono de Logustaria, Don Antonio de Erill, barono de Erill, Don Serapino Carros et de Çintillis, Don Phederico de Capraria, Don Francisco de Luna, Ioanne Ferrer et Desputx, regente Regiam tesaurariam, Honorato de Muntanyans, domicellis Barcinone domiciliatis, et Francisco Pasqual, et Petro Monfar, Regiis virgariis, et quamplurimis aliis in multitudine copiosa. Imperii prefate cesaree, catolice et Regie magestatis, anno 36 Regnorum autem Regiorum 40. Montaner, Regiam cancellariam regentis.*

Sig+num nostri, Petri Afan de Ribera, domini domus de Ribera, ducis de Alcala, marchionis de Tarifa, comitis de los Molares presidisque maioris An-

---

762 *et:* a continuació segueix «de», tatxat.

763 *Castro:* corriment parcial de tinta.

764 Anotació sota la darrera línia i al marge inferior: *Videlicet Montaner, relator. Videlicet de Vallecica, conrelator.*

765 *satis:* hauria de ser «sitis».

766 *perpetuo:* «o» final tacada de tinta.

dalusie sacra, catolice, cesaree et Regie magestatis conciliarii, locumterentis et capitanei generalis in Prinipatu[767] *Cathalonie et comitatibus Rossilionis et Ceritanie, qui hanc*[768] *nostram imo Regiam sententiam tullimus eidemque sigillium imperialem aponere.*[769]

[f. 147r] Pretengué lo baró de la Lacuna que moltas quantitas de dinés que estaven depositades y secrestades, procehides dels fruits y arrendaments del vescomtat de Illa, li pertanyen y espectaven, y pretenent lo contrari lo espectable Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet, vescomte de Illa y de Canet, a 15 de fabrer 1567 se féu la sotascrita provisió:

Die[770] *15 februarii 1567 concessa copia visa sententia Regia lata ad relationem Francisi Montanen,*[771] *Regiam cancellariam regentis, et Francisci de Vallecica, quondam Regii consiliarii, in favorem espectabili Don Petri de Pinos et de Fenolleto, cui vicecomitatibus de Caneto et de Insula cum illorum fructibus fuerunt adiudicati, et nobili Berengario Arnaldo de Castro, olim de Cervilione, baroni de la Lacuna, legitima et quarta trebellianica cum eorum*[772] *fructibus fuerunt adiudicate, que pertinuerunt nobili Galcerando Galcerandi de Pinos, filio et heredi gravato in casu qui locum habuit nobili Bernardi de Pinos, quondam Militis, fuitque provisum dictum nobilem baronem de la Lacuna mitendum esse in posessionem dicti vicecomitatus de Insula et in eo manutenendum donec fuerit satisfactus in dictis iuribus simul cum fructibus et interesse pro portione dictorum iurium suorum liquidatione predictorum omnium in posterum reservata, in qua habeatur ratio qualis de iure habenda erit de hiis que dedusenda sint de dictis fructibus, et etiam ratio habeatur de hiis in dicta sententia contentis. vVsis partium altercatis super pecuniis processis ex dicto vicecomitatu de Insula despositis per sequestros Regios in tabula cambii sive depositorum ville Perpiniani, et aliis pecuniis ut pretenditur debitis per dictos sequestros quas tam dictus Don Petrus de Pinos quam baro de la Lacuna et nobile Eleonor de Castro et de Pinos, relicta, dicti nobili Berengarii Arnaldi de Castro, olim de Çervilione, pretenditur sibi pertinere. Visa etiam pretentione espectabi Philipi Galcerandi de So et de Pinos, vicecomitis de Evolo, super posessione loci de Iuiols, petentis sibi non fieri*

767 *Prinipatu: sic*.

768 *hanc:* segueix «na», tatxat.

769 *aponere:* a continuació s'afegeix «in sententiam locumtenentis 3, folio primo».

770 *Die:* segueix «15», esborrat.

771 *Montanen:* hauria de ser «Montaner».

772 *eorum:* la «o» és afegida en lletra més petita sobre la mateixa paraula.

[f. 147v] *periuditium in iuribus que habebat in illo. Visa etiam petitione nobili Petri de Pinos instantis iura dicto nobili Berengario Arnaldo de Castro adiudicata liquidari, et pro illorum liquidatione expertos per partes nominari. Viso denique toto processu super predictis omnibus facto factoque verbo in Regia Audientia per Franciscum Montaner, Regiam cancellariam regentem, dicte cause relatorem providet in modum sequentem. Et quia fructus dictorum vicecomitatuum fuerunt adiudicati dicto Don Petro de Pinos, et fructus legitime et quarte trebellianice dicti baroni de la Lacuna adiudicati, et non fructus dicti vicecomitatus de Insula, sed etiam pro dictis legitima et quarta trebellianica et fructibus et interesse illarum dictus baro de la Lacuna miteretur in posessionem dicti vicecomitatus de Insula, liquidatione dictarum legitime et trebellianice et fructum in posterum reservata, que aduc liquidate et liquidati non sunt. Ideo et alias providet pecunias processas ex dicto vicecomitatu de Insula depositas in dicta tabula, et restantes penes sequestros Regios positos pro exhigendis et recipiendis redditibus dicti vicecomitatus tradi, liberari, solvi et prestari dicto Don Petro de Pinos. Providet etiam iura dicto espectabili vicecomiti de Evolo in loco de Iuiols pertinentia salva esse dicto vicecomiti de Evolo liquidatione illorum imposteru reservata, si que sint ultra per Bernardum Tio, procuratorem dicti Don Petri, in sedula per eum oblata 28 ianuarii 1563, nominata eo modo quo in dicta sedula continetur scilicet pro nunc et donec aliter fuerit provisum. Providet etiam extimatores nominari per dictum Don*[773] *Petrum et baronem de la Lacuna intra decem dies pro extimatione et liquidatione iurium et fructuum baroni de la Lacuna adiudicatorum, facienda declaratione expensarum in posterum reservata ex quo veterius prosequenda est huiusmodi causa exequtionis et liquidationis, in quorum declaratione de illis ratio habeatur qualis de iure habenda sit, sed pro bistactis fiat*[774] *executio interpretationis. Montaner.*

[f. 148r] Lo sobredit espectable Don Pedro Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, a 10 de juliol 1591, en poder de Miquel Çellers, notari públic de Barcelona, féu son últim testament. La clàusula universal y hereditària de dit testament és del tenor següent, com estarà assí baix posada:

«*Iesus cum Beate Marie et Estephano protomartiris, etc.* Per so yo, Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet, vescomte de Illa y de Canet,[775] etc,[776]

773 *Don:* afegit en lletra més petita a l'interlineat.

774 *fiat:* repetida.

775 Anotació al marge dret a càrrec de *c*: *Don Pedro de Pinós*.

776 *etc:* corriment de tinta.

fas y orden mon testament estant per la misericòrdia divina ab molta salut y de molt bon enteniment, etc. *Item*, vull y orden que lo meu cos sie soterrat en la iglésia de Sant Francesc de Barcelona, en lo vos que mos pares estan soterrats, etc. *Item*, elegesc marmessós y de aquesta darrera voluntat y testament exequtors la la Molt Il·lustre Senyora Dona Petronil·la de Sorita y de Peramola, vescomtessa de Canet y de Illa, charíssima muller mia, y al Molt Il·lustre Senyor Don Francesc de Rocabertí, vescomte de Rocabertí, lo Il·lustre Senyor Don Bernat de Pinós, mon nebot, lo Il·lustre Senyor Don Remon de Torrellas, baró de la Roca y senyor de Pallejà, y lo molt magnífic senyor mossèn Francesc Descamps, doctor de la Real Audiència, y lo molt magnífic senyor mossèn Pere Aylla, doctor en quiscunc dret, nostron amat advocat, etc. *Item*, deix a Don Miquel Galceran de Pinós y de Fenollet, fill comú nostre y de la Molt Il·lustre senyora Dona Petronil·la Sorita y de Peramola, charíssima muller mia, hereu universal de tots mos béns, etc. Y si dit Don Miquel morís quantquequant sens fills llegítims y de llegítim[777] y carnal matrimoni procreats o ab tals que morissen en pupillar edat, de manera que tota la prole de Don Miquel sie acabada, tant fills com fillas, so és de, llegítim matrimoni procreats servada entre ells orde de primogenitura, instituesc y a ell substituesc hereu universal de tots mos béns a Don Joan, fill nostre. Y si lo dit Don Joan morrà quantquequant sens fills llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats o ab tals fills que morissen en pupillar edat, o casasen y no tinguessen fills de llegítim y carnal matrimoni procreats, en tal cas substituïm [f. 148v] a ell y a mi hereu universal instituesc los altres fills mascles de major en mayor si Nostre Senyor los nos done, ab los mateixos pactes, vincles y condicions. Y si per cas, lo que Déu no vulla, los nostros fills mascles morissen tots sens fills llegítims y naturals y de llegítim y carnal matrimoni procreats, en tal cas instituesc hereva universal de mos béns a Dona Francisca de Pinós, filla major nostra, y a tota sa prole de major en mayor servat entre ells orde de primogenitura ab los mateixos pactes, vincles y condicions alt mencionades, y ab exprès pacte, vincle y condició, que tinga a pendre nom y armes de Pinós sens ninguna altra mixtura. E si per cas dita Dona Francisca, filla nostra, era casada ab persona que li pesàs deixar son apellido, nom y armes, en tal cas vull que lo segon fill de dita ma filla Dona Francisca, si·n tindrà, sie hereu de nostra casa, prenent emperò lo nom y armes de aquella sens ninguna mixtura. Més, vull que lo fill major tinga libertat de pendre dita heretat complint

777 *llegítim:* segueix «matri», tatxat.

los pactes ya dits. E si Nostre Senyor no li donave fills mascles sinó fillas, vull que seguescan los mateixos pactes y condicions y que sien sempre preferits los fills mascles a les filias, y que sien llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats, y que vinguen sempre de major en major, servat entre ells sempre orde de primogenitura, y que sien sans de enteniment y drets de sos membres, y que no sien constituhits en ordes sagrats ni en religió. Y en defalliment de fills o fillas descendents de dita Dona Francisca, nostra filla, vull que dita nostra universal heretat vinga a nostra filla Dona Marianna ab los mateixos pactes y condicions alt mencionats ab la dita Dona Francisca, nostra filla. Y per defalliment de dita Dona Marianna y de sos fills y descendents de aquella vull que dita nostra heretat vinga a Dona Estefania, filla nostra, y a sos fills y descendents de aquella de major en major, de llegítim y carnal matrimoni procreats, si per cas no serà constituida en religió ni haurà feta professió, y ab los pactes, vincles y condicions demunt mencionades. Y en defecte de Dona Estefania, filla nostra, y que no restàs ninguns descendents d'ella, ab [f. 149r] los mateixos pactes y vincles alt dits substituesc y a mi hereva universal instituesc a Dona Anna, filla nostra, y a sos fills y descendents de llegítim y carnal matrimoni procreats, sempre entenent de mayor en major, servat[778] entre ells orde de primogenitura, y ab los mateixos pactes, vincles y condicions en moltas parts en aquest meu testament posats. E si, lo que Déu no vulla, de dits fills e filles que Nostre Senyor fins al die de vuy nos ha acomanats no romania ninguna progènie ni descendència, y Nostre Senyor no·ns ne haurà comanades altres, o fills o filles, vull que[779] aquells o[780] aquellas succehescan en dits nostres béns ab lo mateix orde y ab los mateixos vincles que yo tinc cridats los altres, y de mayor en mayor servant entre ells orde de primogenitura, y que sien llegítims y de legítim y carnal matrimoni procreats. Y en defecte de la demuntita posteritat y descendència de mos fills llegítims, que permatés mon Déu y Senyor per mos pecats que no·n restàs successor en ma casa de dits mos fills, en tal cas substituesc y a mi hereu universal instituesc a Don Jayme de[781] Pinós, fill meu natural, y a sos fills legítims y naturals de legítim y carnal matrimoni procreats y descendents de aquell, servat entre ells orde de primogenitura. E si Don Jayme de Pinós mo-

778 *servat:* «r» sobreescrita damunt d'una altra lletra difícil de distingir.

779 *que:* segueix la preposició «a», tatxada.

780 *o:* a continuació hi ha de nou la preposició «a», també tatxada.

781 *de:* corriment de la tinta.

ria sens fills ni descendents, vull que dita nostra heretat vinga a la Molt Il·lustre senyora Dona Violant de Cardona, Carròs y de Çentellas, nostra neboda, y a sos fills y descendents, ab los mateixos pactes, vincles y condicions en dit nostre testament posats. Y morint aquella sens fills llegítims y naturals de llegítim y carnal matrimoni procreats, en tal cas substituesc y a mi hereu universal instituesc a Don Bernat de Pinós, mon car nebot, y a sos fills y descendents de mayor en mayor, servat entre ells orde de primogenitura. Y morint dit Don Bernat, lo que Déu no vulla,[782] sens fills [f. 149v] ni descendents de sa posteritat, substituesc y a mi hereu universal instituesc a Don Pedro de Sencliment y de Pinós, mon car nebot, y a sos fills y descendents llegítims y naturals de llegítim y carnal matrimoni procreats, de mayor en mayor, servat entre ells orde de primogenitura, ab los mateixos pactes, vincles, y condicions ya dalt mencionades. Y si per cas lo dit Don Pedro moria sens fills ni descendents, en tal cas substituesc y a mi hereu universal instituesc a la Il·lustríssima Senyora Dona Joana de Pinós, ma neboda, y a sos fills y descendents de mayor en mayor, servant entre ells orde de primogenitura, ab los mateixos pactes, vincles y condicions. E si Dona Joana de Pinós, ma neboda, moria quantquequant sens fills legítims y naturals de llegítim y carnal matrimoni procreats, en tal cas substituesc y a mi hereu universal instituesc a Don Francisco de Pau y de Rocabertí, fill de Don Anton de Pau y de Rocabertí, *quondam* mon cosí germà, y a sos fills y descendents de mayor en mayor, servat entre ells orde de primogenitura, que sien llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats, y ab los mateixos pactes y condicions en aquest meu testament posats, y que prengan nom y armes de nostra casa. *Item*, estatuhim y ordenam que faltant tota la demuntescendència que en aquest meu testament són cridats, vinga nostra heretat al parent que a les hores se trobarà més propinc de nostra casa y a sos descendents de mayor en mayor, servant y preferint sempre los hòmens a les dones, y que sien llegítims y naturals de llegítim y carnal matrimoni procretas, ab tal que no sien descendents de Don Joan Despés. Que aqueixa casa en tot y per tot la·n escloch, que no vull que puga succehir en res del nostre, perquè ve per línea bastarda y no crec tinga ninguna sanc de la casa de Pinós. *Item,* desijant nostra heretat, casa y estat sien perpètuament conservats y aumentats y vinguen íntegrament y sens diminuació alguna a nostres descendents, sabent las forsas de nostra heretat, volem, ordenam e manam que nostre hereu qualsevol sie *ad imperpetuum*,

782 *vulla:* corriment de tinta a final de paraula.

ans que no puga pendre [f. 150r] posessió corporal o quasi de nostros estats, heretats y béns, hage de renunciar ab acte públic y tenint eficàcia de dret la llegítima paternal y maternal, quarta trebel·liànica y altres drets li pertanguen o pertànyer puguen en nostros béns y estats per qualsevol causes y rahons, car lo tal qui no renunciarà la dita llegítima, quarta trebel·liànica y drets predits no·l entenc cridar en la successió de nostra heretat, ans bé volem que nostra heretat pervingue al prop dit cridat complint esta condició, y a ell deixam facultat de poder testar y fer a ses voluntats de quatre mília lliuras no obstant dita renunciació. *Item*, més avant declarant nostra intenció y voluntat per lo que zelam lo servey y obediència de nostre Rey y senyor, y desijam que nostres fills,y descendents sien leals vassalls y criats de Sa Magestat y de sos successós, volem, ordenam y manam que en cas que lo dit Don Miquel, fill y hereu nostre, o altri o descendents dels dits fills nostres a qui los nostres béns pervindran, cometessen algun crim o delicte per lo que o per los quals poguessen provehir contra d'ells per *laudamentum*[783] *curie* o per confiscació de béns, so és, per crim de heregia o de lesa magestat, lo que Déu per sa misericòrdia no permeta, en tal cas volem, ordenam e manam, que lo tal sie privat de ma heretat y béns, y pervinga y sie *ipso facto* aplicada als fills o descendents conforme a las substitucions y vincles per mi a ells fets, y que aqueix mateix vincle y condició tinga lloc y sie haguda per repetida y posada en cada hu del altres hereus cridats y substituhits ab aquest meu últim testament, tostemps que lo dit vincle y condició tinga lloc, en favor de cada hu de aquells. Car lo tal cometent tal crim o crims no·l cridam en la sucsessió de nostra heretat, ans volem que del tot ne sie exclós. *Item*, més avant vull y man que ningú dels cridats en lo dit meu testament que casaran o hauran casat ab jueu o jueva, convers o conversa, aquell tal o tala en ningun tems puga heretar res de ma casa ni béns, ans expressament los ne excloc a ells [f. 150v] y a sos descendents, y que dita nostra heretat vinga al qui hauré cridat en dit testament, perquè no vull que una casa tant limpia com és la de Pinós se vinga a ensutsiar. *Item*, més vull y man, que qualseülla que serà senyor de nostra casa per ningun modo, via ni manera no puga vendre, alienar ni empenyorar la dita nostra casa, so és, los vescomptats de Illa y de Canet ab sos drets y pertinèncias, y las baronias de Bagà ab sos drets y pertinèncias. Quant Déu vulla las cobrem, pus de bon dret són nostras, la baronia de la Portella, Melany y Vallfogona, la Font de Salses y la torra y forsa de Grions. Lo qual unesc tot de modo que

783 *laudamentum:* tinta de la primera «m» parcialment esvanida.

no·s puga separar ni per empenyoraments ni altrament, salvo per tres casos: si és que se offerís alguna guerra contra infels, y que dit senyor y[784] volgués anar en persona a acompanyar y servir a son Rey, o que fos catiu en terra de moros y que fossen[785] menester molts ducats per rescatar-lo, o que Nostre Senyor li hagués dades tantas fillas que pasassen de sis, y que per col·locació d'ellas tingués a manllevar, y en tal cas que·s face ab molta moderació y prudència, y pus en Cathalunya y[786] ha molts monestirs molt honrats, que les posen en religió y que servescan a Déu. E si per cas, lo que Déu no vulla, venie a heretar ma casa algun home perdulari y donat a vicis, per los quals vingués a vendre y empenyorar ditas proprietats, en tal cas vull que lo més propinc que tinc cridat en dit mon testament no·l deix passar avant en son mal pensament y pràticas, *ipso facto* que·n prenga posessió, y que no sie obligat a pagar las trapassas y enredos que lo dit tal haurà fet, llevat les quatre mília lliures que li donen per poder testar y fer a ses voluntats com a hereu. Y aquesta és la mia última voluntat, la qual vull que valega per via de testament, e si no poria valer per dita via de testament, vull que valega per via de codicil o altra última voluntat mia de la millor manera que de dret podrà y deurà valer. Fet y escrit de mà mia pròpria, ab los màrgens y borraduras y lineats de la manera trobaran, vuy, die de Sant Cristòfol, a 10 de juliol 1591, Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet, [f. 151r] vescomte de Canet y de Illa. *Sig+num meum, Micaellis Cellers, autoritate Regia notarium publicum Barcinone, qui premisse testamentarie dispositioni una cum prenominatis testibus interfui hancque escribi, feci et clausi rogatus et requisitus*».

Està lo sobredit testament casi a la fi del procés de la causa que·s aporta en la Real Audiència entre lo noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, quart de aquest nom, contra lo sobredit testador Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet, vescomte de Illa y de Canet, sobre lo vescomtat de Illa. Té lo dit procés Hierònym Cortey, notari real y de dita causa.

Lo inventari dels béns del sobredit espectable vescomte és en poder de dit Miquel Cellers, notari, a 19 de desembre 1597.

E a 5 de juliol 1616, en poder de Francesc Joseph Gibert, notari públic de Barcelona, la dita molt noble senyora Dona Petronil·la de Pinós, Sorita y de Peramola, vescomtessa de Illa y de Canet, féu son últim y darrer testa-

---

784 *y:* enteneu «hi».

785 *fossen:* corriment de tinta a final de paraula.

786 *y:* enteneu «hi».

ment, ab lo qual fa son hereu universal al Egregi Don Joan Galceran de Pinós y de Fenollet, comte de Vallfogona y vescomte de Illa y de Canet, llur fill.

Don Miquel Galceran de Pinós, y de Fenollet

Fonc lo sobredit Egregi Don Miquel Galceran de Pinós y de Fenollet lo primer comte de Vallfogona, vescomte de Illa y de Canet, fill primogènit dels atrás dits Don Pedro Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, y de Dona Petronil·la Sorita y de Peramola, senyora de las baronias de Peramola, de Estac y Alcanys. En lo any de 1599 lo Rey Nostre Senyor Don Phelip, tercer de aquest nom, li donà títol de comte per a ell y tots sos successors, fent de la sua baronia de Vallfogona comtat.

[f. 151 v] Morí en Madrid en l'any 1616, en la flor de sa edat de trenta sinc anys. Donave de si grans esperansas de un gran cavaller, molt àgil de sa persona, molt esforsat y valerós, prudent, magnànim y liberal y apasible ab tots los qui·l tractaven. Mostrà son valor en la resistència féu a Alfonso Corso quant entrà ab exèrcit en Rosselló. És estat lo primer comte de Vallfogona, com apar ab lo privilegi de la creació de dit Comtat, que és del tenor següent:

Nos, Philipus, Dei[787] *gratia rex Castelle, Aragonum, Legionis utriusque Sicilie, Hierusalem, Portugalie, Hungarie, Dalmatie, Croatie, Navarre, Granate, Toleti, Valentie, Gallecie, Maioricarum, Hispalis, Sardinie, Cordube, Corcice, Murcie, Giennis, Algarbii, Algisire, Gibraltaris, Insularum Canarie, nec non Indiarum Orientalium et Occidentalium insularum ac terre firme Maris Oceani, arxidux Austrie, dux Burgundie, Brabantie, Mediolani, Atenarum et Neopatrie, comes Habspurgi,*[788] *Flandrie, Tirolis, Barcinone, Rossilionis et Ceritanie, marchio Oristanni et comes Goceani. Inter cetera, que a principibus solerter instituta et summo populorum consensu observata sunt, hoc vel inprimis ad publicam dignitatem utilitatemque interesse putandum quod viros nobiles suaque et maiorum gloria ac rebus gestis insignes ad novos subinde honores titulorumque prerogativas extollendos senserent, preterquam enim quod iisdem condecorati magno reipublice ornamento sint mirifice generosi, et ad obtima queque adspirantes animi excitantur ad omni espe, consilio, auxilio, re denique ac factis universis se principibus suis, a quibus tante virtutis premia adipiscuntur*[789] *quam maxime fructuosos exhiben-*

---

787 *Nos, Philipus, Dei:* en lletra majúscula al manuscrit.

788 *Habspurgi: sic.*

789 *adipiscuntur:* taca de tinta a la «n».

dum perpensis, itaque tui, egregie Michael Galcerande de Pinos ac de Fenollet, vicecomes de Illa et de Canet, generis[790] *et familie nobilitate et antiquitate que iam olim ab anno 1322, regnante serenissimo Rege Sanxio, dicti vicecomitatus institutore erat, ex antiquioribus, potentioribus et nobilioribus Cathalonie maiorumque tuorum quam plurimis notabilibus ac preclaris gestis*[791] [f. 152r] *et laudandis servitiis Regia diademati summa cum fide et integritate prestitis et impensis precipueque per Guillermum de Caneto, magnum senescalium prestita fuisse. Nec non per Ioannem de Armendaris, qui serenissimum Regem Ioannem in nostro fidelissimo opido Perpiniani obsidione scinctum defendens fortiter estrenueque ante eius conspectum pugnans occisus est, subinde Bertrandus de Armendaris, consiliarius et capitaneus prefati Regis ac etiam nobilem Bernardum de Pinos, avus tuus, diversis temporibus ita in comitatuum Rossilionis et Çeritanie finibus defendendis et latius propagandis continuo insudarunt ut non sine magna eorum laude et gloria. Et Gallorum iactura ab eorum potestate prefatos vicecomitatus manu forti vendicarunt, cumque predictum opidum Perpiniani Delfinus Gallorum princeps acta obsidione premeret, dictus Bernardus de Pinos una cum quadringentis viginti quatuor militibus quibus preerat idem opidum magna fide, fortitudine, et constantia defendit. Preo culis itaque habentes predicta et alia memorie digna que*[792] *hic longum esset resensere ita satis superque nota quod nullo laudis*[793] *preconio indigeant nec obliti tue constatie fidei et devotionis*[794] *quam erga nos*[795] *et estatum nostrum a predictorum predesessorum*[796] *et a nobilis Petri de Pinos, vicecomitis de Caneto et de Illa,*[797] *genitoris tui, vestigiis non disedendo qui in variis belli*[798] *ac pacis factionibus ipsius singularem fidem et devotionem operibus*[799] *demonstravit, sed magis atque magis a teneris annis illis insistendo semper gesesti, servitiorum etiam per te nobis variis in rebus impensorum, ac signanter tempore quo prefatum opidum*

---

790 *generis:* taca circular d'òxid dessota la darrera síl·laba.

791 *gestis:* mot separat pel canvi de foli.

792 *que:* precedida d'una marca.

793 *laudis:* separada pel canvi de línia; hi ha una marca al començament de la línia següent.

794 *devotionis:* vegeu la nota anterior.

795 *nos:* «n» sobreescrita en minúscula damunt d'una de majúscula.

796 *predecessorum:* separada pel canvi de línia; hi ha una marca al començament de la línia següent.

797 *de Illa:* precedida d'una marca.

798 *belli:* separada pel canvi de línia; hi ha una marca al començament de la línia següent.

799 *operibus:*

Perpinianum nen non et de Caneto ac alia intra dictos comitatus sita fuerunt per Alfonsum Corsum, Gallorum capitaneum, invasa, una cum ducentis[800] [f. 152v] *militibus ex amicis et vassallis tuis tutatus es quamplurimaque damna reparasti. Ac demum anno proxime elapso 1599 celebrantibus nobis Curias Generales Cathalanis in civitate nostra Barcinone, ita in eisdem te habuisti ut tuo auxilio, solicitudine et industria freti ac adiuti obtatum breve ac bonum illarum exitum consequeremur. Considerantes etiam nedum tue fimilie*[801] *et nominis antiquitatem, opidorum, subditorum seu vassallorum ac opum copiam quibus abundas, verum etiam egregias virtutes atque animi et corporis singulares dotes variarum denique rerum ad pacis ac belli usum expectantium cognitionem et experientiam, alique insignia ornamenta quibus te preditum esse accepimus, merito inducti fuimus die 13 mensis iulii anni proxime dicti 1599*[802] *te, dictum Micaellem Galcerandum de Pinos et de Fenollet, vicecomitem de Illa et de Canet, comitatus titulo opidi de Vallfogona atque illius districtus, quod tu ex maiorum tuorum successione in prefato Principatu Cathalonie possides ornare et decorare ut servitiorum tuorum aliqua in parte meminisse videamur posterique tui, ex eo quam gratus acceptusque nobis extiteris intelligant. Quam obrem tenore presentis carte, cunctis futuris temporibus valiture, motu proprio ex certa nostra scientia animoque deliberato ac de gratia especiali, prefatum opidum de Vallfogona et illius districtum in comitatum creavimus et extollimus ac ereximus, et per presens privilegium a precalendato die in antea creamus,*[803] *extollimus et erigimus teque ac tuos in eodem heredes et legitimos successores*[804] *comites facimus, deputamus, constituimus et ordinamus, et ad comitatus titulum et honorem evehimus et promovemus comitesque de Vallfogona dicimus, apellamus et nominamus, tituloque honore et dignitate comitatus insignimus, nobilitamus, decoramus atque illustramus. Itaque post hoc tu, dictus Michael Galcerandi de Pinos et de Fenollet et dicti tui in eodem comitatu heredes et legitimi successores comites de Vallfogona dici, apellari, nominari,* [f. 153r] *intitulari et subscribi possitis et valeatis, ac pro talibus et ut tales ab universis et singulis cuiuscumque conditionis, preheminentie, estatus et dignitatis existentibus haberi, teneri, reputari, tractari et honorari, ac a nobis, et ipsis huiumodi dignitatem, gradum et locum tibi et eis perpetuo observari volumus et iubemus. Decernentes et*

800 *ducentis:* paraula separada degut al canvi de foli.

801 *fimilie:* hauria de ser «familie».

802 *die 13 mensis iulii anni proxime dicti 1599:* subratllat.

803 *a precalendato die in antea creamus:* subratllat.

804 *successores:* subratllat.

volentes ut deinceps tam tu quam ipsi omnibus[805] *et singulis gratiis, privilegiis, prerogativis, iuribus, dignitatibus, favoribus, immunitatibus, honoribus, preheminentiis, libertatibus et exemptionibus uti frui et gaudere possitis et debeatis, quibus ceteri comites in prefato nostro Cathalonie Principatu ex constitutione, iure, privilegio, consuetudine et aliis ac etiam extra illum utuntur, fruuntur et gaudent utique frui et gaudere quomodolibet possunt et debent. Itaque tibi, dicto Michaelli Galcerandi de Pinos, tuisque heredibus et legitimis successoribus prefatis, presens nostra gratia et consessio et decorato sit et esse debeat perpetuo estabilis, realis, valida atque firma nunllumque in iuditio aut extra sententie dubietatis obiectum defectus incommodum, aut noxe alterius detrimentum, sed in suis semper robore et firmitate percistat. Universis. ero et singulis premissorum Regnorum et terrarum nostrarum viceregibus, locumtenentibus et capitaneis generalibus nostris, cancellario, vicecancellario, regentibus cancellariam, regenti ofitium ac gerentibus vices nostri generalis gubernatoris, nec non ducibus, marchionibus, comitibus, vicecomitibus, baronibus, nobilibus, militibus et generosis personis ac aliis quibusuis oficialibus et subditis nostris maioribus et minoribus quacumque autoritate, ofitio iurisdictione et preheminentia fungentibus et functuris ubivis in omnibus Regnis, et ditione nostra constitutis et constituendis, presentibus et futuris, dicimus, precipimus et iubemus ad incursum nostre indignationis et ire* [f. 153v] *peneque florennorum auri Aragonum decem mille a bonis cuiuslibet secus agentis irremissibiliter exhigendorum et nostris Regiis inferendorum erariis. Quatenus privilegium huiusmodi et omnia et singula desuper contenta tibi, dicto Michaelli Galcerandi de Pinos et de Fenollet, successoribusque tuis teneant firmiter et observent tenerique et inviolabiliter observari faciant per quoscumque, et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant ratione aliqua sive causa si omnes oficiales et subditi nostri predicti gratiam nostram caram habent et preter ire et indignationis nostre incursum penam preapositam cupiunt evitare. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus, nostra bulla aurea pendenti manitam. Data in opido nostro Madriti, die 12 mensis aprillis anno a Nativitate Domini 1600.*

Yo, el Rey. *Dominus Rex mandavit michi, Hieronymo Gassol,*
Visa per Covarruvias, vicecancellarium, comitem,
generalem thesaurarium, Babtista, Guardiola,
Sans et Sabater, regentes cancellariam.

Diversorum primo, folio 214.

---

805 *omnibus:* «i» i «b» sobreescrites.

Don Joan Galceran de Pinós y de Fenollet

Lo sobredit Egregi Don Joan Galceran de Pinós y de Fenollet, per mort de son germà, Don Miquel Galceran de Pinós, ha succehit en los estats del comtat de Vallfogona, vescomtats de Illa y de Canet y baronia de la Portella. Fonc fill segon dels atrás dits espectables Don Pedro Galceran de Pinós y de Fenollet y Dona Petronil·la Sorita y de Peramola, vescomtes de Illa y de Canet. Ha succehit també a sa mara en las baronias de Peramola, castell y loc de Rocafort, castell y llocs de Peracols, de Selinoves,[806] de la Hedra, de Sant Martí[807] de Olivellas, [f. 154r] de Sant Christòfol y la Donsell, en la vegaria de Agramunt, ab tota jurisdicció sivil y criminal, la baronia de Estac y Alcanys, lo teme de Ortilla ab tota iurisdicció, la proprietat de la Almunia, tot en lo Regne de Aragó, com apar ab son testament de dita senyora ya mencionat y calendat atrás, en foli 151.[808]

Ha mostrat ya en sos primers anys la sanc y noblesa dehont devalla imitant a sos antecessós, perquè en edat de 16 anys comensà a servir a son Rey en Nàpols de aventurer tres anys ab moltas mercès li feren los vireys comte de Benavent y després lo comte de Lemos. Ha servit en Llevant en la jornada de Estanxo debaix de marquès de Santa Crus, y ab totas las de Berberia ab las galeras de Gènova y Florensa, fent ne los generals molta estima de sa persona, com apar ab los molt honrats papers li donaren de son valor.

Casà lo sobredit Egregi Don Joan Galceran de Pinós y de Fenollet ab la noble Dona Marina de Pinós, sa neboda valenciana, filla dels nobles Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, quart de aquest nom, y de Dona Leonor de Corbera, filla del senyor de Linàs, dispensant hi la santedat del Papa Paulo quint. Y apar ab los capítols matrimonials firmats a 19 de mars del any 1616 en poder de Joan Soler Ferran y Francesc Joseph Gibert, notaris públichs de Barcelona. Morí la dita egrègia Dona Marina, comtessa de

806 *Selinoves:* «ves» afegit a l'interlineat en lletra més petita.

807 *Sant Martí:* «m» majúscula sobreescrita damunt d'una de minúscula.

808 Al començament de l'interlineat inferior apareix la marca «+o», corresponent a la següent anotació de la part superior del marge dret, cancel·lada: «In libro investiturarum incepto 9 augusti 1449, folio 57», recondit en lo Archiu de la Ballia General de Cathalunya, la dita dona Joana Estefania de Pinós confessa tenir en feu per lo Senyor Rey los castells de Melany y de Laers, de Puigmal y de Vallfogona, la baronia de la Portella, los castells de Raset, de la Quar, de Palmerola, del Areny, de Borradà, de Sant Vicenç, de Castell y de Sant Joan de Viladé.

Vallfogona y vescomtessa de Illa y de Canet, sens deixar fills, lo darrer de abril de 1619, die de Pasqua de Resurrecció.[809]

Del sobredit Egregi Don Joan Galceran de Pinós y de Fenollet devalleran los comtes de Vallfogona, vescomtes de Illa y de Canet y senyors de las baronias de Pinós y Mataplana, les quals vuy en die estan en poder del duc de Alva per crèdits pretèn tenir en las ditas baronias.

[f. 154v] Havem posat fins assí lo tronc del arbre dels senyors de la casa de Pinós, lo qual se continuarà ab los fills mascles s'era Déu servit donar al atrás dit egegi[810] Don Joan Galceran de Pinós. Va·s continuant una branca de dit tronc ab los descendents de Don Hierònym Galceran de Pinós, fill segon de Don Bernat Galceran de Pinós, tercer de aquest nom.

Don Hierònym Galceran de Pinós y de Fenollet

Lo sobredit noble Don Hierònym Galceran de Pinós y de Fenollet, cavaller del orde de Santiago, fonc fill segon del atrás dit noble Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, tercer de aquest nom, y de la noble Dona Isabel May,[811] muller segona de aquell. Succehí en la hazienda del espectable Don Miquel May, embaixador que fonc en la cort romana per la Sacra Catòlica Cesarea Reial Magestat del Emperador Carlos quint y son vicicanceller en la Corona de Aragó, honcle seu, germà de sa mara. Casà ab la noble Dona Marianna de Sencliment, senyora de la casa de Badelona, de la qual procreà los nobles Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, Don Pedro de Sencliment y de Pinós, hereu de sa mara, lo qual ha casat ab la noble Dona Grayda Blanes y de Çentellas, a Don Hierònym de Pinós, qui fonc sacristà mayor de la Seu de Barcelona, y a Dona Joana Eudalda de Pinós.

No ha deixat lo sobredit Don Hierònym de imitar a sos mayors en cosas de cavalleria axí en tems de pau com de guerra, essent en tots sos fets molt prudent. Y axí se feya molt cas de sa persona, y tots los virreys lo esti-

809 *Pasqua de Resurrecció:* marca «+o», que no es replica al costat de l'anotació de la part inferior del marge dret. Són dues les mans que forneixen l'anotació de contingut sobre els enllaços matrimonials de Joan Galceran de Pinós i Fenollet. La primera, possiblement *b*, assenyala el següent: *Ha casat segona* [correcció de *segonament* via l'esborrament de la terminació] *vegada ab dona Gabriela de* [*Sest*, tatxat] *Alagón, filla del comte de Sástago*. La segona mà és la *c* i afegeix el següent: *Y tercera ab dona Agnès de Agulló*.

810 *Egegi:* manca la «r».

811 *May:* «m» sobreescrita en majúscula sobre una altra de minúscula.

maven molt. En la entrada de Rosselló que féu lo francès, essent de pochs anys, ab valerós ànimo acodí a la defensa ab una compania de soldats vassals del abat de Ripoll, son honcle.

[f. 155r] A 6 de maig 1559, en poder de Joan Nunes, notari públic de Barcelona, se firmaren los capítols matrimonials dels sobredits nobles Don Hierònym Galceran de Pinós y Dona Marianna de Senclíment.

E a 23 de maig 1562, en poder de Balthesar Puig-Janer, notari públic de Barcelona, se féu un acte de transactió y concòrdia feta y firmada per lo espectable Don Pedro Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, de una part, y lo dit Don Hierònym de Pinós, de part altra, germans, de la qual resultà que lo dit Don Hierònim[812] renuncià[813] al llegat que Don Bernat Galceran de Pinós, pare dels dos, fa al dit Don Hierònym y a sos descendents del vescomtat de Illa y altros[814] drets pretenia dit Don Hierònym en la casa de dit son germà. Y lo dit espectable per dita renunciació li'n fa son germà, li'n crea un sensal de penció de tres-centas y sinquanta lliuras y proprietat de set mília lliures per a ell y los seus,[815] y a més de axò, promet sempre que rebrà quantitats dels fruyts del vescomtat de Canet. Li donarà mil lliuras, com ab dit acte de de concòrdia més llargament se contente. Y a 18 de octubre 1568, en poder de dit notari, y[816] ha un altre acte resultant del dit acte de concòrdia, en què dit senyor vescomte confessa deurer a dit Don Hierònym, son germà, dos mil sinc-centas quoranta lliuras barcelonesas, com en dit acte és de veurer.

Q[u]ant[817] vingué y tornà en Espanya la emperatris Dona Maria de Àustria, muller del *quondam* Emperador Maximilià y germana de Philip 2, Rey d'Espanya, arribà en Barcelona, y tingué necessitat de algunas quantitats de dinés, procurà·s que la dita ciutat de Barcelona li prestàs dotse mília lliuras. Com las hi prestà fent fiansa per ellas, los dits Don Pedro y Don Hierònym de Pinós, germans, y altres, acompanyaren la fins en Aragó, hahont lo duc de Terranova, virrey de Cathalunya, la entregà al de Aragó, com apar ab acte en poder de Gabriel Alsina, secretari,[818] de dit senyor duc

812 *don Hierònim:* a continuació, «haye de», tatxat.

813 *renuncià:* escrit inicialment «renunciar», sent-ne tatxada la «r» final.

814 *altros:* segueix una «d», tatxada.

815 *seus:* a continuació, tatxat, «com m».

816 *y:* enteneu «hi».

817 *Q[u]ant:* «[u]» afegida pels editors.

818 *secretari:* segueix «ab tot», tatxat.

[f. 155v] y archiver real a[819] 30 de Janer 1581, essent testimonis entre altres los dits espectables Don Pedro Galceran de Pinós, vescomte de Illa y de Canet, Don Hierònym de Pinós, y Don Bernat Galceran de Pinós, son fill.

E a 10 de setembre 1584, en poder de Pere Mambla, notari públic de Barcelona, lo sobredit Don Hierònym Galceran de Pinós féu son últim testemant. La clàusula hereditària del dit testament és del tenor següent.

«En nom de la immensa Trinitat, Pare, Fill y Sant Esperit sia,[820] amèm.[821] Per quant moltas y diversas cosas acostumen a venir a las criaturas humanas, per las quals la mort los ve impensadament, de manera que no poden ordenar de sas cosas o venen en tal cas que la fragilitat humana, turbada del pensament de la mort, còmodament no pot entendre en tal disposició. Per so yo, Don Hierònym de Pinós y May, cavaller del orde de Santiago de la Espasa, en Barcelona[822] domiciliat, volent prevenir al esdevenidor mentre Nostre Senyor me dóna disposició, estant detingut de malaltia corporal emperò per la gràcia de Déu en mon bon seny y memòria, fas y ordene aquest darrer testament meu. E primerament y ans de totas cosas, coman la mia ànima a Nostre Senyor Déu Jesuchrist, etc. Més avant elegesc en marmessós e exequtós de aquest meu testament Dona Marianna de Pinós, de Sencliment y Gualbes, muller mia charíssima, lo Molt Reverent Senyor Don Climent May, abat de Ripoll, honcle meu, y lo Molt Il·lustre senyor Don Pedro Galceran de Pinós, vescomte de Canet y de Illa, germà meu charíssim, etc. Elegesc la mia sepoltura al cos meu faedora si·m convindrà morir dins lo Principat de Cathalunya dins la iglésia y monestir dels frares menós de la present ciutat de Barcelona, en la sepoltura nostra y dels nostres predecessós de la casa de Pinós, etc. E vull que quant lo meu cos serà lliurat a eclesiàstica sepoltura, sie vestit del àbit de Sant Francesc. E si per ventura per ser yo del orde de Santiago seré impedit de aportar lo dit àbit de Sant Francesc, vull que aquell sia posat sobre la [f. 156r] caixa o en altra part hahont aparra al guàrdia de dit monestir, de tal manera que la mia ànima sia acollida en los sufragis que solen rebre y ésser acollits los qui lo dia de la mort se vesten lo dit àbit, etc. Tots[823] los altres emperò béns meus mobles e

819 *a:* a continuació, tatxat, «3 de».

820 Anotació al marge esquerre de la mà de *c*: *Don Hyerònim de Pinós*.

821 *amèm: sic*.

822 *en Barcelona:* segueix «po», tatxat.

823 *Tots:* en lletra majúscula.

immobles, veus, drets y accions mies qualsevol y hahont se vulla sien que a mi pertanguen o pertànyer pugan o degan ara o en esdevenidor per qual sevol rahò y causa, deix y atorc a Don Bernat de Pinós, fill comú a mi y a la dita Dona Marianna, muller mia charíssima, de edat de vint y quatre anys, instituhint aquell a mi hereu universal, ab tal pacte, forma, lley y condició: que si Dona Marianna, muller mia charíssima, en son testament o altrament anomenave o feya hereu seu a Don Pedro, fill meu, o a altre fill meu, en tal cas no puga demanar res del que li poria competir per sos drets en la heretat y béns de sa mare. Emperò si lo dit Don Bernat lo die de mon òbit no viurà o viurà e a mi hereu no serà perquè no voldrà o no porà, o a mi hereu serà e morrà quantquequant sens infants hu o molts, mascles o fembres, de llegítim e carnal matrimoni procreats,[824] o ab tals infants que no vinguessen a edat de fer testament, en tals casos e quiscú de aquells substituesc al dit Don Bernat y a mi hereu universal instituesc a Don Pedro, fill meu, si las horas viurà, y ell premort al fill mascle de llagítim y carnal matrimoni procreat que llavós haurà deixat si hu serà y sa de entiment y dret de sos membres serà, y en sacres òrdens o en religió constituït no serà, y si molts seran lo primer nat servant entre ells orde de primogenitura, y si fill o fills mascles no haurà, a la filla major de la una a l'altra, servat orde de primogenitura en tot alt posat als fills. Emperò si lo dit Don Pedro, fill meu, o son fill o fills, servant l'orde en lo cas prop dit y no altrament llavós no viurà o viurà e a mi hereu no serà perquè no volrà o no porà, o, a mi hereu serà e morrà quantquequant sens infants hu o molts, mascles o fembres, [f. 156v] de llegítim y carnal matrimoni procreats, o ab tals infants que no vinguesen a edat de fer testament, en tals casos e quiscú de aquells substituesc al Don Bernat y Don Pedro, fills meus, y a mi hereu universal instituesc a Don Hierònym, fill meu, ab lo modo y forma e institucions y vincles dels demuntits fills meus alt mencionats, seguint orde de primogenitura. E si tots los dits fill o fills mascles nats o naixedos las horas no viuran o viuran e a mi hereus no seran, o moriran en pupil·lar edat e aprés quantquequant sens infants hu o molts, mascles o fembres, de llegítim y carnal matrimoni procreats, o ab tals infants que no vinguessen a edat de fer testament, en tals casos e quiscú de aquells substituesc als dits Don Bernat y Don Pedro y Don Hieronym, fills meus, y qualsevol altre fill meu mascle naixedor de llegítim y carnal matrimoni procreat, y a mi hereu universal instituesc, la

824 *procreats:* segueix «ob», tatxat.

filla major que a les hores hauré de llegítim y carnal matrimoni procreada, ab tal pacte, lley y condició, que ella y son marit hagen de pendre y prengan lo nom y armes de Pinós, dient se primer lo nom de Pinós que altre ningun nom, y axí mateix son hereu y los descendents de aquell *usque ad infinitum*. Y que dita filla mia haya y tinga de Donar a les altres fillas mias, si una o dos seran, de llegítim, y carnal matrimoni procreades, a cada una d'ellas quatre mília lliuras per casament y ab la forma, modo, institucions y substitutions e vincles demunt mencionats seguint l'ordre de primogenitura de las unas a les altres. Si més ne tindré de llegítim y carnal matrimoni procreades ultra de las que demunt he instituïdes y substituïdes, e si la dita filla mia o filas[825] mias naxedoras no viuran, o viuran e a mi herevas no seran e moriran en pupil·lar edat o aprés quantquequant sens infants hu o molts, mascles o fembres, de llegítim y carnal matrimoni procreats, o ab tals infants que no vinguessen a edat de fer testament, en tals casos e quiscú de aquells [f. 157r] deix y fas donació a Dona Marianna de Pinós, de Sencliment y Gualbes muller, mia charíssima, dels béns y heretat mia fins en suma de tres mília liuras a tots sas voluntats que·n puga fer y disposar lo que ben vist y més plasent li sie. Y més, deix tots los vestits que seran en casa y sis pessas de joyas axí de or com de plata o pedras finas, las millos que seran en la heretat mia, a totas sas voluntats. E més, deix en dit cas a disposició de dita senyora mia mil lliuras, que las distribuesca en obras pias per remissió dels pecats seus y meus. *Item*, en lo dit cas que morissen tots mos fills y fillas y que no·ls restasen fills ni fillas ningunes com dalt és dit, deix y no es altra manera a la senyora Dona Petronil·la Tort, mil lliuras, y de aquellas puga disposar a totas sas líberas voluntats. Y en lo restant de la mia heretat substituesc als demuntits hereus meus universals y a mi hereu universal instituesc lo Molt Il·lustre Senyor Don Pedro de Pinós, vescomte de Canet y de Illa, germà nostre charíssim, a totas sas voluntats, volent emperò y ordenant que de dita heretat y béns lo dit senyor vescomte sie tingut y obligat de fer instituir una missa cotidiana en lo monestir de Sant Francesc de Barcelona per las ànimas de ma muller y mia y per las de sos predecessós y meus. E més, vull que quiscun any haya dit senyor vescomte de vestir a dotse pobres de un drap burell y fer-los donar a dinar en sa casa, y per caritat que·ls sie donat vint y quatre sous, los quals hagen de ser pobres latzeriats hòmens de sas casas y no dels qui van demanant per las portas, y que assò se fasse sempre quiscun

825 *filas: sic.*

any per tal die com és lo Divendres Sant, esmersant sobre lo General o ciutat o altra part tuta y segura los dinés que per a tot lo sobredit serà menester. Los quals dinés, en cas de lluïció, hagen de ser posats en la taula de la ciutat, y de allí no·s pugan traurer sinó per esmers de sensal a obs de dita missa cotidiana y caritat dels dits pobres. Y que·s fasse dit esmers una y tantas vegades com se seguirà cas de lluyció. Y més avant [f. 157v] vull y[826] declarar que en la mia heretat no pugan succehir alguns en sacres òrdens ni en religió constituïts, ni dements, ans aquells llevats de las institucions y substitucions demuntitas la heretat mia pervinga a aquell o aquells aprés de aquells seran instituïts e substituïts hereus en lo present meu[827] testament. Ni tampoc la mia intenció és que los monestirs hagen lloc de fills, abans ab lo present meu testament entenc a dir de fills procreats de carnal matrimoni, y ab vera significació de dret, prohibint als demuntits hereus per mi instituïts y substituïts que no pugan detraurer quarta trebel·liànica ni altres drets de la heretat mia, abans vull que aquella pervinga plenament al substituït. Més, volem e declaram que sempre[828] en qualsevol tems que los vincles per mi posats en lo present meu testament tinguessen lloc en favor de dona, aquella y sos descendents hagen de pendre lo nom y armes de la casa de Pinós, dient·se primer lo nom de Pinós que altre ningum nom. Y assò las encarregue sobre sas conciències, que no és ma voluntat que·u possehescan de altra manera. Més, declaram que tantas vegades com se anomenan lliuras en lo present meu testament, sempre entenc dir lliuras barcelonesas. E declarant ma voluntat vull, orden y man que si en cas en lo esdevenidor algú dels sobredits hereus meus instituïts o substituïts cometia algun crim, lo que Déu no vulla, o altrament en alguna manera incidís en algun error per lo qual y altrament se meresqués confiscació de béns del tal delinqüent, les hores y en dit cas lo cometent dit crim encontinent *ipso iure* sie y se entenga ésser privat de tots y qualsevol béns meus, los quals encontinent se transferescan y passen al altre o altres immediadament cridat o cridats conforme la mia disposició sobredita *etiam* vivint lo dit delinqüent, y en ninguna manera se apliquen al fisc ni quant al domini ni a algun usdefruyt, declarant la mia intenció ésser principalment provehir se [f. 158r] observe la disposició per mi de sobre feta,y no fer frau algú al fisc ab aquesta prohibició. Assigne emperò en tudós y en

826 *y:* enteneu «hi».

827 *meu:* corriment de la tinta de les vocals.

828 *sempre:* a continuació, «iy», tatxat.

son cas y tems curadós als dits fills y fillas mias menós la senyora Dona Marianna de Pinós, muller mia charíssima, y lo Molt Il·lustre Senyor vescomte de Canet y de Illa, germà nostre, y lo senyor Don Remon de Torrellas, menor de dias, lo senyor Gabriel Cassador, donsell, en Barcelona domiciliats, los quals las personas y béns dels dits fills meus y fillas mias regescan, procuren y defensen y en bons costums y pràtiques erudescan y crien com d'ells confie. Volent totalment emperò, que la dita senyora Dona Marianna de Pinós y de Sencliment y Gualbes, muller mia charíssima, estant en món non[829] y vivint sens marit, regesca y tinga ella tota sola sens los altres tudós y curadós la tutela y cura dels fills meus y fillas mias ab líbera y general administració. Los quals tudós y curadós sien tinguts y obligats esmersar quiscun any lo que sobrarà de la mia heretat per augment de aquella. Més avant revoque, casse y anul·le ab lo present tots e qualsevol altres testaments, codicils o altres qualsevol darreras voluntats per mi fins lo die present fetas, encara que en aquellas fos feta menció de qualsevol paraules derogatòrias de las quals en aquest meu darrer testament hagués de fer especial menció, car de qualsevol paraules derogatòrias del tot m'e penit. E aquesta és la mia darrera voluntat, la qual vull que valega per dret de testament o de codicil, o de altra última voluntat e per altre dret per lo qual valer o tenir pugue. Del qual sien fets y lliurats al hereu meu y marmesós meus y altres presonas de las quals sie interès tants originals testaments quants seran menester per lo notari devall escrit. Fet és assò en Barcelona a 10 de setembre 1584. Sen+ial [f. 158v] de mi, Don Hierònym de Pinós y May, testador predit, que lo present meu testament lloe, atorc e ferme. Testimonis cridats y pregats a la ferma del present testament són lo Molt Il·lustre Don Henric de Cardona, governador de Cathalunya, y lo magnífic mossèn Pere Calvo, en quiscun dret doctor, ciutedà de Barcelona».

Dona Marianna de Sencliment,[830] filla de Ferrer de Sencliment y Gualbes y de Natzarena de Corbera, filla del senyor de Llinàs, casà com està dit ab lo sobredit noble Don Hierònym de Pinós. Succehí en la hazienda de sos pares en la casa de Badelona y també en la escrivania, sagel,[831] emoluments de la governació de Cathalunya y arxiu de aquella, la qual fonc concedida y donada per lo príncep Don Joan, fill primogenit del Rey Don Pedro

---

829 *non: sic*.

830 Anotació al marge esquerre afegida per *c*: *Dona Marianna de Pinós*.

831 *sagel:* enteneu «segell».

dit lo Serimoniós, Rey de Aragó, a Joan Gener, cavaller de la cambra de dit senyor príncep, predecessor de dita noble Don[832] Marianna. La qual donació li fonc feta per ell y sos successós a sens de un parell de pagós,[833] y per ells vint y sinc sous barcelonesos, com apar ab acte rebut en poder de Bruno de Escalies, secretari de dit senyor príncep Don Joan, a 7 de octubre 1373, lo qual és del tenor següent:

In Christi nomine. Pateat universis quod nos, infans Ioannes, serenissimi Domini Regis primogenitus eiusque Regnorum et terrarum generalis gubernator, dux Gerunde et Comes Çervarie, dignum et debitum arbitrantes quod illos ducalis clementia congruis munificentis premiis prosequatur qui virtute, constantie et fidelitatis decore conspicui ob acceptabilem obsequiorum prestationem, predicte ducalis clementie gratiam uberius promerentur. Ideo gratis afectibus resensentes diversa et a nobis accepta servitia per vos, fidelem uxerium armorum nostrum Ioannem Genuarii, nobis multifarie multisque modis exhibita et que in futurum [f. 159r] *prestabitis dante domino potiora, tenore presentis carte nostre cunctis temporibus valiture, damus et consideramus perfecta et irrevocabili donatione et consessione inter vivos vobis, dicto Ioanni Genuario, et vestris perpetuo, sub sensu annuo et tributo infrascripto oficium escribanie gerentis vices nostras in Cathalonia cum omnibus et singulis iuribus eidem pertinentibus et pertinere debentibus, quovis modo ac si hi iura predicta sigillatim expressa fuissent. Itaque vos et substituendus vel substituendi a vobis et nullus alius sitis escriptor, et pro vobis ipsi substituendi escriptores escribanie dicti gerentis vices presentis et futurum existant. Quod siquidem escribanie ofitium per vos vel substitutos a vobis aut vestris quos malueritis seu maluerint idoneos tamen regatis et exerceatis regi et exerceri faciatis seu faciant fideliter atque bene iura nostra et successorum nostrorum pro viribus preservando. Volentes et expresse consedentes quod vos et vestri ratione officii dicte escribanie habeatis et habeant percipiatis et percipiant illa salaria universa et singula atque iura que per alios qui dictum hactenus exercerunt oficium escribanie prelibate melius atque plenius sunt solita recipi et haberi. Hanc itaque donationem seu consessionem et iurium predictorum cessionem facimus vobis et vestris ut pretangitur et de quibus nos ex nunc ut ex tunc et econtra*[834] *vos, dictum Ioannem, et vestros, in posessionem habendi, tenendi, regendi et exercendi ofitium escribanie pretensum et omnes et singulos eius proventus atque iura perci-*

832 *Don: sic.*

833 *pagós:* enteneu «paons».

834 *econtra: sic.*

piendi realiter et de facto inducimus serie cum presenti, liceatque propterea vobis et vestris predictum ofitium escribanie et universa et singula iura eiusdem dare, impignorare, vendere, alienare, excambiare aliasque vestras et vestrorum voluntates libere comodocumque facere sub tributo[835] [f. 159v] *et sensu subscripto sicut melius et utilius escribi dici potest ac intelligi ad vestri vestrorumque commodum perfectum et sanum et sincerum intellectum. Volumus tamen, et sub hac conditione vobis et vestris hanc facimus, consessionem seu etiam donationem quod vos et vestris nobis aut nostris successoribus tribuatis, solvatis atque detis, tribuere et solvere seu dare in festo Natalis Domini annis singulis teneamini unum par pavorum vel pro eius pretio vel valore viginti quinque solidos Barcinonenses, dumtaxat sic tamen quod si forsan predicti pavones seu eorum pretium prefixa die Domini Natalis seu post quandocumque per vestri aut vestrorum ignoratiam, negligentiam seu aliis nobis aut nostris non traderentur seu exsolverentur, nullus inde processus vel enantamenta, tam iuditiis quam aliis, fiant contra vos aut vestros ad suspentionem vel amisionem aut posessionis ipsius escribanie ofitii seu iurium eiusdem quomodolibet privationem, sed possitis tantum compelli seu distringi iustitia preeunte ac cum cause cognitione et non aliis per distractionem pignorum, nec expensis pro premissis dandis pauonibus, aut eorum pretio annuatim ut premititur persolvendo. Preterea volumus et per espetiale pactum vobis et vestris consedimus, quod in eisdem iuribus seu eorum aliquo ofitii escribanie memorate per nos seu oficiales nostros atque Regios et successorum nostrorum vobis aut vestris coadiutor seu coadiutores in dicta escribania minime aponantur seu aponi nequeant, quod si fieret ex inadvertentia vel aliis tales coadiutorem et coadiutores non recipiatis vos seu vestri nec admitatis, imo eis resistetis et de aliquibus iuribus nullatenus respondeatis, cum predictam escibaniam per vos et vestros eligendos substituendos a vobis et eis et neminem alium, qui tam per modum coadiutoris quam aliis se in eadem escribania immisere possit, solummodo Regi volumus et iubemus*[836] [f. 160r] *et premissa huius serie ex nostri certa scientia providemus, nec etiam vobis aut vestris in iuribus ofitii dicte escribanie obstaculum seu impedimentum aut quodvis aliud sinistrum opponi nequeat ullo modo, imo eadem iura oficii escribanie sepedicte cum omni plenissima integritate et absque diminutione seu defalcatione quacumque cum oneribus tantummodo assuetis et quevis alia non teneamini onera suportare percipiatis, exhigatis et levetis et vestris et vestrorum propriis usibus aplicetis, de quibus seu eorum aliquo per vos seu*

---

835 *tributo:* mot separat degut al canvi de foli.

836 *iubemus:* paraula separada pel canvi de foli.

vestros nulla volumus calculum reddi seu etiam rationem. Mandantes gerenti vices nostras in Cathalonia qui nunc est et pro tempore fuerit vel eius locumtenentis ac oficialibus et personis quibuscumque, quibus predicta noscantur quomodolibet pertinere quod vos et vestros et substituendos a vobis et eis pro escriptore seu escriptoribus ofitii escribanie iam dicte habeant et teneant vobisque et vestris aut substituendis predictis de asuetibus iuribus ofitio escribanie prelibata quomodolibet pertinentibus et pertinere debentibus respondeant et responderi faciant integriter et complite, et non contraveniant aut[837] *aliquem contravenire faciant aliqua ratione, si de nostra confidunt, gratia et amore. In cuius rei testimonium presentem fieri*[838] *et sigillo nostro penedenti iussimus comuniri. Quod est actum et datum Valentie, 7 octobris 1373. Primogenitus Sig+num infantis Ioannis, serenissimi domini Regis primogeniti eiusque Regnorum et terrarum generalis gubernatoris, ducis Gerunde, comitis Çervarie, qui hec laudamus, consedimus et firmamus. Testes huius rei sunt Reymundus, vicecomes de Roda, Reymundus de Planella, camarlengus dicti domini ducis, et venerabilis in Christo pater Iacobus, Valentinus episcopus, Petrus de Cintillis, Garcias Lupi de Sesse, mayordomus domine ducisse, milites. Sig+num mei, Bruni de Escalies, prefati domini ducis secretarii, qui de ipsius mandato predicta escribi feci et clausi.*

[f. 160v] *Instrumentum certificatorie quorundam instrumentorum in causa capribrevationis, extractis a libro intitulato*[839] «Secretum Consistorii Baiulie Generalis Cathalonie», *in arxivo dicte baiulie constructo et conservato:*

Primo[840] *exhibuit quoddam translatum autenticum in pergamenco cuiusdam carte illustrissimi domini Regis Ioannis, memorie recolende, continentis in efectu quod atendentes dictus dominus rex ob plura grata et accepta servitia per Ioanem Genuarii, quondam militem eiusque consiliarum et camarlengum impensa eidem donationem et consessionem fesisse de ofitio escribanie gerentis vices gubernatoris in Cathalonie cum carta sua suoque sigillo pendenti munita continenti in efectu quod dictus dominus rex, dum erat primogenitus, dux Gerunde et Comes Çervarie, propter diversa grata et accepta servitia per fidelem uxerium armorum Ioannem Genuarii exhibita, dedit et consessit perfecta et irrevocabili donatione inter vivos et suis perpetuo sub sensu, dominio et tributo infrascripto ofitium escribanie gerentis vices domini Regis in Cathalonia cum omnibus et*

837 *aut:* tacat.

838 *fieri:* a continuació, «mandamus», tatxat.

839 *intitulato:* segueix «secrestum», tatxat.

840 Anotació al marge esquerre, escrita per *c*: *Per la governatió*.

singulis iuribus eiusdem pertinentibus quovismodo. Itaque et substituendis vel substituendi ab ipso et nullus alius sit escriptor et pro ipso escriptores escribanie dicti gerentis vices gubernatoris idoneos tamen[841] *regant et exerceant dictam escribaniam fideliter atque bene iura dicti domini Regis et successorum suorum pro viribus reservando, et quod habeant et percipiant, illa salaria atque iura que per alios qui dictum execuerunt oficium sunt solita recipi et habere. Hanc*[842] *itaque donationem seu consessionem et iurium cessionem fecit sibi et suis ut pretangitur, et de quibus ex nunc ut ex tunc, et econtra dictum Ioannem Genuarii et suos in posessione huiusmodi tenendi et exercendi ofitium dicte escribanie realiter et de facto inducebat, liceatque propterea sibi et suis predictum* [f. 161r] *ofitium et universa et singula iura eiusdem dare, impignorare, vendere, alienare, excambiare aliasque suas et suorum voluntates libere quomodocumque facere sub tributo et sensu subscripto. Quod ipse et sui successores solvant quolibet anno in festo Natalis Domini unum par pauorum vel pro eius valore viginti*[843] *quinque solidos, et si forsan predicti pavones seu eorum pretium prefixa die per ignoratiam, negligentiam seu aliis non exsolverentur, quod nullus processus seu enantamentum fieret contra dictum Ioannem aut suos ad suspentionem vel amissionem posessionis ipsius escribanie, sed quod possint constringi per distractionem pignorum cum expensis iustitia preheunte. Quod fuit actum et datum Valentie, septima die octobris anno Domini 1373. Que quidem consessio et donatio fuit eidem Ioanni postea confirmata per illustrissimum Regem Petrum, alte recordationis patrem suum, cum carta sigillo pendenti munita data Barcinone 20 iunii 1380. Et etiam per dictum dominum Regem Ioannem postquam fuit ad apicem Regie dignitatis evectus, cum carta sigilli pendenti munita data in monasterio de Valldonsella, 4 die aprillis 1388. Atendentes etiam per Franciscum de Maya, procuratorem fisci domini Regis, dudum facta fuisse coram dicto domino Rege seu eius concistorio, questio seu demanda contra dominam Mariam, seu*[844] *uxorem et heredem universalem dicti Ioannis Genuarii, petenda de iure sigilli dicte escribanie per substitutos dicti Ioannis, ac dicte domine in dicta escribania recepto compotum reddire, cum dictus ius sigilli eidem Ioanni per dominum Regem non esset in dicta donatione datum especialiter et consessum. Ipsa contrarium allegante et afirmante omnia iura et emolumenta ad ipsam escribaniam pertinentia conses-*

841 *tamen*: «a» afectada per corriment de tinta.

842 *Hanc*: taca de tinta a la «a».

843 *viginti*: «n» sobreescrita.

844 *seu*: hauria de ser «sue».

sisse generaliter et donasse, et de eisdem non teneretur reddere compotum seu rationem, quin ea omnia huic usibus aplicare. Et sic ius sigilli fuisset in ipsa donatione comprehensum, potissime quia ex dicto iure sigillo retro actis temporibus ante dictam consessionem exolvabuntur et convenerunt[845] [f. 161v] *exsolvi quitatio escriptoris et vestitus, atzemulacuerit, papirus, sera, libri pausata et alia plura onera et expense dicte escribanie necessaria, quibus deductis domino Regi nichil aut modicum supereat. Que quidem onera et expense idem Ioannes iuxta formam dicte concessionis habet et tenetur proculdubio suportare, et sic nisi dictum ius sigilli eidem consessum esset et pertineret, dicta donatio et concessio atentis oneribus dicta escribania dicto Ioannis damnosa et non utilis videretur. Atendentes inquam pro parte dicte Marie dicto domino Regi fuisse humiliter suplicatum quod ad tollendum huiusmodi altercationi litigium quod haduc penedebat dignaretur de solita clementia deterare*[846] *et liti predicte finem aponere qualem decet. Idcirco volentes in premissis fidem bonam acnossere sicut decet tenore dicte carte recognossit et etiam declaravit, quod intentionis sue tunc fuit et nunc est in preincerta donatione dictum ius sigilli fuisse et esse comprehensum. Quod instrumentum fuit actum in loco de Xilses, 21 die martii anno Domini 1393.*

Veu·se clarament ab lo sobredit com la escrivania de la governació de Catalunya ab lo dret de sagell y tots altres drets y emoluments fonc donada per lo sereníssim príncep Don Joan a Joan Gener y als seus a sens de un parell de pagós, y per ells vint y sinc sous, la qual donació fonc despatxada a 7 de octubre 1373. Y fonc confirmada per lo potentíssim Rey Don Pere, llur pare, a 20 de juny 1380. Y fou tornada a confirmar per lo mateix Don Joan, essent ya Rey, a 4 de abril 1388, en què anomena a dit Joan Gener conseller y camarlenc seu. Y perquè lo procurador fiscal pretengué que lo dret de sagell no estave comprès ab dita donació, lo dit Rey Don Joan a 21 de mars 1393 regonegué y declarà que sa intenció era[847] estada[848] y era que en dita donació fos també comprès lo dit dret de sagell. Y axí sos successós y descendents de dit Joan Gener, camarlenc del Rey Don Joan, han estat y estan ab contínua y pacífica posessió de dita escrivania[849] [f. 162r] de la governació de Cathalunya, rebent sens donar comte algú lo dret de sagell y demés drets y emoluments,

845 *convenerunt:* paraula separada pel canvi de foli.

846 *deterare:* les primeres dues síl·labes són de lectura difícil a causa d'un traç massa fort.

847 *era:* a continuació, «està y era», tatxat.

848 *estada:* la «t» se sobreescriu damunt d'una «c».

849 *escrivania:* mot separat degut al canvi de foli.

posant y mudant durant llur beneplàcit tots los substituts y ajudants, tenint totas las escripturas y processos en llur arxiu, y si bé alguns governadós han volgut intentar alguna cosa en perjudici dels senyors útills[850] de la dita escrivania, aquellas tornaren en son lloc ab manaments penals posats per los sereníssims Reys a dits governadós, en que aquí mateix sessaven sas pretencions. Dels quals posarem assí dos per memòria:

Hoc est exemplum fideliter Barcinone sumptum a quibusdam patentibus papireis literis Regiis paulo inferius incertis[851] *sigillo Regio in dorso sigillatis, cum signo de registrata et aliis debitis more Regie cancellarie solemnitatibus expeditis, non viciatis, non cancellatis nec in aliqua earum parte suspectis, sed omni prorsus vitio et suspitione carentis, quarum tenor telis*[852] *est:*

Martinus,[853] *Dei gratia rex Aragonum, Valentie, Maioricarum, Sardinie et Corcice comesque Barcinone, Rossilionis et Çeritanie, nobili et dilecto consiliario et camarlengo nostro Reimundo Alemani de Çervilione, militi, gubernatori Cathalonie generali, et alii cuiuscumque qui pro tempore dicto pre[t]erit*[854] *ofitio vel eorum locattenentis, salutem et dilectionem. Pro parte Ioannis Genuarii, domicelli cuius est escribania dicte gubernationis, fuit nobis expositum cum querela quod licet omnes inquisitiones, bonorum annotationes seu inventaria, manuleutas, guidatia, remissiones et alios quovis processus instrumenta, cartas seu provisiones qui et que per gubernatorem Catalonie et eius locumenentem fiunt seu coram eius ducuntur et tractantur fieri debeant, recipi et escribi iuxta formam et mentem estabilimenti per predecessores nostros de dita escribania et eius iuribus* [f. 162 v] *facte predecessoribus exponentis prelibati, ad certum annum sensum et aliis sint solita fieri, recipi et escribi per escriptorem dicte gubernationis et non per alium quemcumque notarium seu escriptorem, et ea que sigillanda ac expedienda sunt cum sigillo dicte gubernationis quod penes dictum escriptorem exhistit et non cum alio sigillo sigillari et etiam expediri. Et etiam fecistis et concessistis remissiones aliques et gratias personis diversis, et eas firmastis in posse aliorum escriptorum easque per ipsos ignorante totaliter dicto esponte escriptore escribanie predicte, eius substitutis mandastis indebite expediri*[855] *manuleutas*

850 útills: sic.

851 *incertis:* segona «i» sobreescrita damunt d'una «a».

852 *telis:* hauria de ser «talis».

853 *Martinus:* en lletra majúscula.

854 *pre[t]erit:* s'intueix en un esborrament una «t» sobreescrita al damunt d'una «f».

855 *expediri:* «i» final sobreescrita damunt d'una «e».

et securitates quamplurimas a vobis ut gubernatore factas, et etiam obligationes pecunie que vobis seu receptori per nos deputato erant persolvende pro comexsitionibus criminum vobiscum factis per alios escriptores et notarios et non per dictum escriptorem seu substitutos ipsius recipi permisistis in dicte escribanie. Et suplicantes predictum damnum et iuris nostri non modicum detrimentum qualiter nobis humiliter suplicavit ut super predictis deberemus congruo remedio providere. Nosque dicta suplicatione benigne sucepta facta nobis fide de estabilimento predicto et aliis de predictis veridice informati, ac atento quod ex predictis nedum dicte escribanie iam dicto suplicanti damnum evidenti estime irrogant, imo emolumenta et iura dicte gubernationis possent in futurum ex abusu huiusmodi forsitamque decultari, et minus prompte suo casu et loco reperiri, vobis dicimus et mandamus de certa scientia et expresse sub pena mille florennorum auri a vobis et alio quocumque contrafacienti de bonis vestris et ipsius vicequalibet qua contrafactum fuerit habendorum nostroque erario aplicandorum quatenus omnes inquisitiones, processus, annotationes seu bonorum inventaria, guidatica, manuleutas, remissiones et alias quasvis provisiones[856] [f. 163r] *et actus qui per vos vestrumque assessorem seu algutsirium ac vestri et ipsorum locumtenentes, et omnia instrumenta et securitates tam de pecunia quam de personis sive bonis que vobis seu dicto receptori ratione dicti ofitii gubernationis seu emolumentorum ipsorum per quascumque personas fierint faciatis per escriptorem dicte escribanie ac eius substitutos, et non per alium quemcumque notarium seu escriptorem recipi, confici, sigillari ac etiam expediri.*[857] *Nos enim cum hac eadem mandamus sub dicta pena quibuscumque notariis seu escriptoribus quod de predictis minime se intromitant, decernentes*[858] *etiam omnes remitiones, gratias, manuleutas et alios quosvis processus qui per vos amodo forte fient, nisi cum escriptore escribanie iam dicte ac eius substitutis*[859] *non valere ac etiam irritas atque nullas nulliusque eficatie seu valoris.*[860] *Datum Barcinone 30 decembris anno Domini 1401. Matias vicecancellarius Regis. Sig+num Ioannis Sala, autoritate Regia notarii publici Barcinone, testis. Sig+num Salvatoris Coll, autoritate Regia notarii publici Barcinone, testis. Sig+num Benedicti Pons, vicarii seu regentis vicariam Barcinone, Aqualate et Vallensis, Modiliani et Modialensis, qui ex parte sacre, catolice*

---

856 *provisiones:* mot separat pel canvi de foli.

857 *sigillari ac etiam expediri:* subratllat.

858 *decernentes:* subratllat.

859 *substitutis:* la segona «i» està sobreescrita al damunt d'una «o».

860 *non valere ac etiam irritas atque nullas nulliusque eficatie seu valoris:* subratllat.

et Regie magestatis et autoritate ofitii quo fungimur prescripto exemplo ut ipsi tanquam suo originali fides plenaria ab omnibus ubique adhibeatur. Nostram interponimus autoritatem pariter et decretum apositum manu mea, Michaellis Baltesaris Dot, autoritate Regia notarii publici Barcinone et escribe maioris curie vicari edicte civitatis pro domno Ioanne Terre, domino utili escribanie dicte curie, in cuius posse dictus dominus regens dictam vicariam hanc firmam fecit die 24 mensis martii anno a Nativitate Domini 1579. Presentibus testibus discretis Francisco Soler et Francisco Guardia, notariis civibus Barcinone. Et ideo ego, dictus notarius et escriba, hec escripsi et meum artis notarialis hic aposiui sig+num. [f. 163v] *Sig+num Pauli Castellar, autoritate Regia notarii publici Barcinone, qui huiusmodi exemplum a suo originali predicto sumptum, et cum eodem veridice comprobatum testificatumque ac autoritsatum ut supra patet escribi, feci et clausi die 24 martii 1579.*

Axí mateix, en tems del Rey Don Alfonso, essent governador de Catalunya Galceran de[861] Recasens, se despatxà una provisió o lletra real dirigida a dit governador a istància de Jaume Pere Gener, senyor de dita escrivania, en què li mana dit senyor Rey a pena de sinc mília florins de or, que no fassa més las vexassions al escrivà de dita governació. És tret del Arxiu Real de Barcelona en lo registre *Itinerum* de dit senyor Rey Alfonso quart, del any 1445 fins l'any 1448, de lletra, E, en dit arxiu recondit, lo qual és del tenor següent:

Alfonsus,[862] *Dei gratia rex Aragonum, Sicilie citra et ultra farum, Valentie, Hierusalem, Hungarie, Maioricarum, Sardinie et Corcice, comes Barcinone, dux Atenarum et Neopatrie ac etiam comes Rossilionis, et Çeritanie. Dilecto consiliario nostro Galcerandi de Recasens, militi vices gerenti gubernatoris in Cathalonie Principatu, salutem et dilectionem. Viros infiximus clamoribus nostro relatio culmini pro parte dilecti nostri Iacobi Genuarii, militis cuius est escribania curie vestre dicti vices gerentis gubernatoris, quam pro nobis in feudm tenet, quod ipse suique predesessores in dicta escribania [...]*[863] *concessionis Regie eis forte de dicta escribania citra consueverunt recipere onerios et iura sigilli de omnibus absolutionibus, difinitionibus, remissionibus aut gratiis fiendis vel concedendis de quibuscumque criminibus seu delictis vel inquisitionibus, demandis, quistionibus, calorii sive penis, bannis, negligentiis sive culpis aut aliis nostris*

861 G*alceran:* a continuació, «Rosanes», tatxat.

862 *Alfonsus:* en lletra majúscula.

863 Espai en blanc.

iuribus quocumque nomine [f. 164r] *nuncupentur. Nunc vero vobis in dicto ofitio precedente contra morem solitum et antiquitus observatum idem Iacobus Genuarii preiudicatur multum in iuribus sue escribanie, atendens per vos ut asceritur contra Regias provisiones nobis exhibitas allegans quod de penis pecuniariis quas exequtatis ius aliquod solvi non debet, ac etiam de compositionibus ac transactionibus tam criminium et penarum quam aliorum iurium civilium et pecuniarum escriba quem tenet in sua escribania predicta per vos taliter periudicatur, quod vi vel gratis cogitur facere tales gratias de predictis iuribus dicte escribanie iuste pertinentibus, et tandem post commodum inde reperiatur, et etiam quia facitis compositiones incamaratas, non solitas imo prohibitas per pragmaticas, et ut maior pars quantitatis ipsarum compositionum encameratorum penes vos remaneat iura onerum et sigilli, que de ipsis solvi debent, non solvuntur integre sed in maximam diminutionem ad vestri voluntatem oblita sive obiecta, et expacta forma pracmaticarum disponentium super istis etiam praticatis quod criminosis conceditis guidatica, que sapiunt remissionem pro certa quantitate non satisfacto notario seu escriba dicte escribanie, nec aliis laborantibus in proccessibus et actis inde sequtis in aliquo et aliis pro predictis et aliis officiales et ministri dicti ofitii suis iuribus vel saltim maiori*[864] *tertia parte priventur, et etiam procuratis quod hominibus eiectis a pace et treugua ad istantiam fisci delatis et aliis criminibus pecunia inde recepta mandantes eos reduci ad pacem et treuguam, eo quia facitis aut procuratis, vel sinitis renuntiari per fiscum ipsis clamis pacium et treugarum, et etiam ipsos postea de criminibus per eos commissis multotiens guidatiis, et de talibus precedimentis nulla fit satisfactio ministris*[865] [f. 164v] *laborantibus ante dictis. Et quod ultra predicta exhigetis ab aliquibus universitatibus pecunias quas asseritis pervenisse per viam donationis aut servitii gratiosi, tamen cedit in locum remissionis bonorum et penarum, et hec ut dicitur fit ut a curie et ius sigilli non solvantur, imo oficiales seu ministri dicti ofitii puniantur eiusdem. Quamobrem suplicato nobis super his de remedio oportuno provideri, considerato quod qui ad onus eligitur commodum sentire debet, visis pragmaticis super similibus editis et aliis iustitia suadente dicimus et mandamus vobis sub pena quinque milium florennorum auri de vestris bonis irremisibiliter exhigenda et nostro aplicanda erario, quatenus dicto escribe et aliis oficialibus et ministris dicti ofitii sinatis recipere tam iura predicta, in quibus per*[866] *praticas et insolentias memoratas*

864 *maiori:* segueix un esborrament.

865 *ministris:* paraula separada pel canvi de foli.

866 *per:* a continuació apareix escrit «gratias», tatxat.

indecenter fraudari censemus, quod pati nolumus, quinimo prohibentes nec non iuria alia obventiones et emolumenta omnia per ipsos recipere solita et haberi in his nullum obstaculum seu contradictionem faciatis, procuretis vel aponatis. De compositionibus vero encamaratis per vos iam factis ac etiam de fraudis quod de comuni a cetero quantitates ad quam vobiscum composuerunt, solvatis integra iura sigilli et avariarum absque diminuitione seu defalcatione alicuius partis illorum iurium, et ad idem volumus providendo mandamus quod de quindatiis que per vos conceduntur de quibus pecuniam receperitis seu remissionem sapiant, et de renunciationibus solvi deberent. Et predicta omnia et singula per vos teneri et ad unquem servare mandamus sub dicta pena abdicantes etiam ad cautelam vobis contrarium peragendi omni posse irritumque. Et nullum esse decrevimus si secus fuerit atentatum. Data[867] *in nostris castris Felicibus contra capillam die 6 decembris anno a Nativitate Domini 1447. Rex Alfonsus.*

[f. 165r] A 17 del mes de abril 1501 Pere de Sencliment, senyor de la casa de Badelona, com a usufructuari, y Isabel Beneta[868] Genera, sa muller, com a proprietària, filla de Joan Gener, confessaren y regonegueren en lo concistori de la ballia general de Cathalunya tenir per lo senyor Rey la escrivania mayor de la governació de Cathalunya a sens de un parell de pagós, y per ells vint y sinc sous. Y ab dit acte estan totas las espectàncias des dels dits confessants fins a Joan[869] Janer, a qui fonc donada dita escrivania, so és, qui li espectà a dita Isabel Beneta[870] Genera confessant y regoneixent dita escrivania com a filla[871] y hereva de Joan[872] Gener, com apar ab son testament fet a 10 de maig 1485 en poder de Pere Pasqual, notari públic de Barcelona. Al dit Joan Janer li espectà com a fill de Jaume[873] Pere[874] Gener heretat en capítols matrimonials, com apar ab dits capítols matrimoniats firmats en poder de Guillem de Mommany, notari públic de Barcelona, a 12 de mars 1435. Al dit Jaume Pere Gener li espectà com a fill y hereu de Joan Gener, com apar ab son testament fet en poder de Pere Pellicer, notari públic de Barcelona, a 30 de abril

867 *Data:* «d» inicial tacada de tinta.

868 *Beneta:* nom interlineat.

869 *Joan:* a continuació, tatxat, «Jann».

870 *Isabel Beneta:* interlineat substituint «Joana», que apareix tatxat.

871 *filla:* segueix «he», tatxat.

872 *Joan:* a continuació, tatxat, «Jo».

873 *Jaume:* interlineat.

874 *Pere:* segueix «Joan», tatxat.

1428. Al dit Joan Gener lo espectà com a fill de Joan Gener, camarlenc[875] y conseller del Rey Don Joan, al qual fonc feta la donació y enfeudació de dita escrivania, apar ab son testament, fet en poder de Francesc de Alsamora, secretari del Senyor Rey a 26 de octubre 1387.

E a 30 de juny 1600 lo noble Pedro de Sencliment, de Gualbes y de Pinós, fill dels sobredits nobles Don Hierònym de Pinós y de Dona Marianna de Sencliment, senyor útil y proprietari de dita escrivania de la governació de Catalunya com a hereu de sa mara, com apar ab son testament fet en poder de Pau Castellar, notari de Barcelona, a 21 de Octubre 1599, confessà y regonegué en dit concistori de la ballia general de Cathalunya tenir en feu per lo Senyor Rey la dita escrivania de la governació de Cathalunya a dit sens de un [f. 165 v] parell de pagós, y per ells vint y sinc sous pagadós a la festa de Nadal. Y ab dit acte són totas las espectàncias des de dit Don Pedro de Sencliment y de Pinós fins als dits Pere de Sencliment y Isabel Beneta Genera, cònjuges, que feren la sobredita confessió de dita escrivania. So és, al dit Don Pedro confessant li espectà com a fill y hereu de dita Dona Marianna, com apar ab dit testament ya calendat. A la dita nobla Dona Marianna li espectà com a filla y hereva de Farrer de Sancliment y Gualbes, com apar ab son testament en poder de Andreu Mir, notari públic de Barccelona, a 13 de octubre 1560. Al dit Ferrer de Sencliment li espectà com a fill y hereu de Eleonor Beneta de Sencliment, com apar ab son testament en poder de Joan Lunes, notari públic de Barcelona, a 10 de juny de 1547. A la dita Eleonor Beneta de Sencliment y Gener li espectà[876] com a filla única y hereva dels dits Pere de Sencliment y Isabel Beneta Genera, que foren los que regonegueren en l'any 1501 tenir en feu per dit Senyor Rey dita escrivania, apar de sos[877] testaments, lo hu en poder de Joan Marc Miquel, notari públic de Barcelona, a 13 de juny 1526, so és, lo de dita Isabel Beneta Genera, y lo de son marit Pere de Sencliment, en poder de Jaume Benet Miquel, notari públic de Barcelona, a 14 de janer 1528. Y axí està provada dita successió de pares a fills des de Joan Gener, conseller del Rey Don Joan y son camarlenc, a qui[878] fonc establida dita escrivania de la Governació fins a Don Pedro de Sencliment y de Pinós.

---

875 *camarlenc:* inicialment «camarer», s'hi afegeixen després la «l» i la «c» en tinta molt fluixa.

876 *li espectà:* interlineat.

877 *sos:* «s» final sobreescrita damunt d'una «n».

878 *qui:* escrit inicialment «quin», sent-ne tatxada la «n» final.

La sobredita Dona Marianna de Pinós y de Sencliment, senyora de la casa de Badelona y senyora útil y proprietària de la escrivania mayor de la governació[879] de Catalunya, muller que fou del sobredit Don Hierònym de Pinós, féu son testament en poder de Pau Castellar, notari públic de Barcelona, a 21 de octubre 1599, ab lo qual fa son hereu[880] a Don Pedro, fill segon de dits Don Hierym[881] y Dona Marianna. La clàusula hereditària de[882] dit testament és del tenor següent:

[f. 166r] «En nom de Déu sia, amèn. Yo, Dona Marianna de Pinós, Sencliment y Gualbes,[883] viuda relicta del noble Don Hierònym de Pinós, del orde de Sant Jaume de la Espasa, *quondam*, en Barcelona populat, filla dels senyors Farrer de Sencliment y Gualbes y de Latsarena,[884] muller de aquell, defunts, encara que detinguda de alguna indisposició corporal emperò sana per gràcia de Déu de enteniment, fas y orden mon testament o darrera voluntat mia, ab lo qual elegesc marmessños los Molt Il·lustres Senyors Don Miquel Galceran de Pinós y de Fenollet, comte de Vallfogona y vescomte de Canet, a Don Henric de Cardona, portant veus de general governador en lo present Principat de Cathalunya, lo senyor Francesc de Gualbes, donzell en Barcelona populat, Don Hierònym Cassador, Don Joan de Semmanat, Don Batista Terré, Don Bernat de Pinós, Don Pedro de Sencliment y Gualbes, fills meus, las senyoras Dona Leonor Maymó, viuda relicta de Don Ferando Maymó, *quondam*, Dona Isabel de Torrellas y Sencliment, germana mia, etc. Elegesc la sepoltura al cos meu faedora en la iglésia del monestir de Sant Francesc de la present ciutat, en lo ras o carner hahont lo dit *quondam* Don Hierònym de Pinós, marit y senyor meu, està sepultat, etc. Tots[885] los altres emperò béns meus mobles e immobles, drets, veus y accions mies qualsevol y hahont se vulla que sien e que a mi pertanguen o pertanyeran ara o en esdevenidor per qualsevol dret, títol, causa y rahó, fas y deix mon hereu universal. Y per la facultat que tinc de anomenar hereu an la heretat y béns de dit senyor Farrer de Sencliment y Gualbes, mon pare, ab son darrer testament, elegesc y anomene

879 *governació:* «v» sobreescrita damunt una «i».

880 *son hereu:* corriment de tinta.

881 *Hierym:* hauria de ser «Hierònym».

882 *de:* corriment de tinta.

883 Anotació al marge dret, afegida per *c*: *Dona Marianna de Pinós.*

884 *Latzarena: sic.*

885 *Tots:* en lletra majúscula.

a dit Don Pedro de Sencliment y Gualbes, fill meu, instituhint al dit Don Pedro a mi y al *quondam* senyor *meo* pare hereu universal, sots tal emperò pacte, forma y condició, so és, que ell y sos descendents hagen a pendre y perpètuament conservar nom y armes de Sencliment y Gualbes, axí com ara de present se nomena conforme lo pacte e condició que per mi fonc aposat en lo acte dels capítols matrimonials fets y firmats[886] [f. 166v] entre ell, y la senyora Dona Grayda Blanes y de Çentellas, muller sua, rebuts[887] en poder de Hierònym Olers, notari de Barcelona, a 7 de Janer 1593. Perquè ab aqueixa condició y altres li fiu donació y heretament universal, com en dits capítols més largament se conté, y en cas que dit Don Pedro se anomenàs o volgués tenir altres armes juntament ab los dits nom y armes de Sencliment y Gualbes, hage y sie tingut anteposar lo dit nom y armes de Sencliment y Gualbes a qualsevol altres. Y ab pacte també y condició que no puga demanar en los béns del dit *quondam* senyor Don Hierònim de Pinós, son pare, dret de llegítima ni alguns altres drets en la heretat y béns del dit *quondam* son pare, axí[888] per la llegítima de Don Hierònym, *quondam* fill meu, y germà seu, com de altres drets que li tocassen y poguessen tocar en los béns de aquells. E ab pacte y condició que haja de disposar de dita ma heretat y béns demuntits en favor de aquell fill mascle llegítim y natural y de llegítim y carnal matrimoni procreat que lo die de son òbit tirdrà,[889] e si molts ne tindrà, en favor de aquell que ell voldrà y elegirà, y en defecte de fills mascles hage y sie tingut de disposar de dita ma heretat y béns demuntits en favor de la filla que lo die de son òbit tindrà, llegítima de llegítim e carnal matrimoni, e si moltas ne tindrà, en favor de aquella que ell voldrà y elegirà ab lo mateix pacte y condició, que sien tinguts y obligats de conservar perpètuament axí los fills com las fillas, marits y descendents d'ells, y anteposar respectivament, los dits nom y armes de Sencliment y Gualbes. Emperò si per ventura lo[890] dit Don Pedro,[891] fill meu, a mi hereu no serà perquè no volrà o no porà, o a mi hereu serà e los dits nom y armes no conservarà y anteposarà però morirà sens disposar de dita heretat y béns meus, en los dits casos y quicú de aquells, vull que succehesca y herete

886 *firmats:* mot separat amb el canvi de foli.

887 *rebuts:* «e» sobreescrita damunt d'una «a».

888 *axí:* segueix «per la», tatxat.

889 *tirdrà:* hauria de ser «tindrà».

890 *lo:* corriment de tinta.

891 *Pedro:* corriment de tinta.

dita universal heretat y béns íntegrament sens diminució ni divisió son fill [f. 167r] mascle mayor[892] llegítim y natural de llegítim y carnal matrimoni procreat, y aprés d'ell sos descendents llegítims y naturals de llegítim y carnal matrimoni procreats, de grau en grau no per simultànea successió de tots lo de un grau, sinó un sol d'ells aprés altre segons orde de genitura, preferint los mascles a las donas de un mateix grau, axí y com si cada hu d'ells fos ara *in rerum natura* y per sos especials noms assí senyalats y cridats. E si faltarà o morrà lo fill mayor de dit Don Pedro, mon fill, sens deixar fills, néts o altres dessendents llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats o qualsevol de dits descendents faltarà o morirà sens ells, de tal manera que fenesca y acabe tota la línea del dit fill major del dit Don Pedro sens restar d'ell descendents llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats, mascles o fembres, és ma voluntat que la dita herència y béns hage y herete lo segon fill mascle llegítim de llegítim y carnal matrimoni procreat del dit Don Pedro, y aprés d'ell sos descendents en y per lo orde de graus, successió y prelació de mascles o fembres, y en tot y per tot com és dit y ordenat en lo fill mayor de dit Don Pedro y sos dessendents, com si de paraula a paraula fos assí posat y repetit. Y aquest mateix orde se guarde y·s seguesca morint lo fill segon del dit Don Pedro y sa linea y dessendència, que en tal cas succehesca y herete los dits béns y herència lo fill tercer llegítim y natural y de llegítim y carnal matrimoni procreat del dit Don Pedro y sos dessendents llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats. Y morint aquell y sos dessendents succehesca y herete altre fill mascle si le·y haurà del dit Don Pedro y sos dessendents, y axí passe per tots los altres fills mascles llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats del dit Don Pedro per son orde de genitura [f. 167v] y per sos descendents llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats, en tot y per tot si y segons en lo fill mayor del dit Don Pedro y sos descendents dalt és ordenat. E si lo dit Don Pedro, fill meu, no tindrà fills mascles llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats, y tindrà filla o fillas llegítimas y de llegítim y carnal matrimoni procredes,[893] sucsehesca y herete los dits béns y herència universal íntegrament, sens disminució ni divisió, la filla sua mayor, y aprés d'ella sos descendents llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats, preferint los mascles a les fembres, y assò de grau en quant no per successió simultànea de tots los uns de un grau, sinó un sols d'ells aprés altres segons orde de genitura, si y segons

892 *mayor:* segueix «de», tatxat.

893 *procredes:* manca una «a».

en los descendents del fill mascle del dit Don Pedro està dit y ordenat. Esta successió y orde que disponc en la filla mayor del dit Don Pedro y descendents d'ella, faltant la línea y descendència de la dita filla mayor, vull, orden y man en favor de la filla segona del dit Don Pedro y descendents d'ella. Y faltant la línea y descendència d'ella y axí, de la tercera filla y altres y sos descendents per orde de genitura en tot y per tot, com en la filla mayor y sos descendents és ordenat. E declarant ma intenció y voluntat dic, orden y man, que venint en los casos y tems la dita mia heretat universal y béns demuntits a fill mascle o altre descendent mascle del dit Don Pedro per l'orde desusdit, si aquell fill mascle o altre[894] descendent mascle no haurà, o tindrà fill mascle y deixarà filla o fillas llegítimas y de llegítim y carnal matrimoni procredes, la dita ma herència y béns demun dits pervingue a la filla mayor de aquell, y aprés d'ella a sos fills y descendents, no juntament sinó hu aprés altre de grau en grau, servat sempre orde de genitura, preferint los mascles a las fembres que seran en un mateix grau, a saber és, que si la filla mayor del fill mayor mascle o altres descendent [f. 168r] mascle[895] del dit Don Pedro, en lo cas que és cridada tindrà fill o filla del primer grau, herete y succehesca lo fill encara que sie menor de dies, y sos descendents per son orde, com és dit, y no vinga la successió a la filla y sos descendents encara que mascles, sinó que faltàs la descendència de mascles y fembres del dit fill mascle. E conforme assò disponc y vull sie entès y se entenga generalment en tots los graus de substitucions, com si en cada hu d'ells fos dit y repetit que seguida la successió en un fill macle o fembra se seguesca la línea y descendència o sien mascles o fembres, antes que puga venir y passar a altra línea, encara que l'altra línea fossen mascles que visquessen, y encara que quant a la edat fossen més antichs que los que en aquell tems se trabaran de la precedent línea, axí que ser preferits los mascles a les fembres se entenga quant seran en un mateix grau, y no en altra manera. Y en aquell cas sie preferit a la fembra lo mascle encara que menor de dies. E si en algun tems[896] morirà lo dit Don Pedro, mon fill, sens restar del dit Don Pedro ni de sos descendents, fills o néts ni altres descendents llegítims de llegítim y carnal matrimoni procreats, en tal manera que se acabe tota la línea del dit Don Pedro, és ma voluntat que hage y herete los dits béns y herència

894 *altre:* inicialment escrit «altres», sent-ne tatxada la «s».

895 *mascle:* reclam al foli anterior.

896 *E si en algun tems:* subratllat.

lo dit Don Bernat de Pinós,[897] fill comú a mi y al dit *quondam* Don Hierònym[898] de Pinós, marit meu, y aprés d'ell lo seu fill mascle que ell anomenarà y elegirà. Y si morrà sens fer dita nominació, vull que dita heretat y béns hage y herete son fill mayor mascle llegítim y de llegítim y carnal matrimoni procreat, y aprés d'el son nét y besnét y altres descendents llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats, un aprés altre servant orde de primogenitura y preferint sempre los mascles a les fembres. Y en falta d'ells, que ho hage[899] y herete lo fill segon de dit Don Bernat, y aprés d'ell son nét y besnét y altres descendents, hu aprés altre servant lo dit orde de genitura y prelació de mascles[900] [f. 168v] a fembres, com dalt és dit ab los descendents del dit Don Pedro. Y en falta de fill segon y sos descendents, vull y man que dita heretat y béns hage y herete lo fill tercer y sos descendents ab lo mateix orde, y aprés d'ell lo quart fill mascle y altres si·ls tindrà y llurs descendents llegítims y de llegítim y carnal matrimoni procreats, e per lo mateix orde de genitura. Y a falta de fills mascles del dit Don Bernat y descendents d'ells, vull que dita ma heretat y béns demuntits hage y herete la filla mayor del dit Don Bernat llegítima y de llegítim y carnal matrimoni procreada, y aprés d'ella a son fill mayor mascle y sos descendents, y axí successivament, uns aprés altres, segons que està disposat y ordenat en los fills y filles del dit Don Pedro y sos descendents. Que lo dit orde en tot y per tot és ma voluntat sia hagut expressament assí per posat y repetit, y valega com si fos de paraula en paraula referit. E axí per lo mateix orde se seguesca entre totas las altras fillas del dit Don Bernat y llurs descendents en tot y per tot, com està dit y declarat en las fillas del dit Don Pedro y sos descendents. E si per ventura moriran los dits Don Pedro y Don Bernat de Pinós, fills meus, sens fills ni filles llegítims y naturals y de llegítim y carnal matrimoni procreats ni altres descendents com dalt està dit y especificat, és ma voluntat que hage y herete[901] los dits béns y herència mia y del dit *quondam* senyor mon pare la dita Dona Joana, filla mia, y aprés d'ella sos fills y fillas de llegítim y carnal matrimoni procreats, de manera que en la successió dels fills y fillas y descendents de la dita filla mia se guarde l'orde de successió entre ells en tot y per tot que en las fillas del dit Don Pedro, mon fill, y en los

---

897 *lo dit don Bernat de Pinós:* subratllat.

898 *Hyerònim:* corriment parcial de tinta.

899 *hage:* segueix «lo», tatxat.

900 *mascles:* paraula separada degut al canvi de foli.

901 *herete:* segona «e» sobreescrita damunt d'una altra vocal, ja il·legible.

fills y filles de aquells y llurs descendents és ordenat. Y aquell orde vull que sie assí hagut per repetit com si de paraula a paraula fos assí exprimit y repetit. E declarat més[902] ma intenció y voluntat, vull, orden y man que lo dit Don Pedro, mon fill, per mi en lo primer lloc instituït pugue nomenar hereu seu y meu aquell fill mascle[903] [f. 169r] que ell voldrà y elegirà, y en defecte de fills mascles puga nomenar la filla que ell tindrà y voldrà, y en aquell y aquella aposar los vincles y condicions que ben vist li seran y aparrà, per què ma intenció és que en[904] lo dit cas lo dit Don Pedro, mon fill, tinga tota la dita heretat y béns meus demuntits a ses voluntats, y que tots los sobredits vincles y condicions no tingan ni pugan tenir lloc sinó en cas que lo dit Don Pedro, mon fill, morís sens fer fita nominació. E lo mateix se entenga de dit Don Bernat[905] si cas serà que dita heretat y béns meus pervingan en sa mà segons l'orde demuntit. E més, confirmant lo sobredit vull, orden y man que qualsevol segons la mia disposició demunt ordenada succehirà en ma heretat y béns demuntits hage y sie tingut pendre y perpètuament conservar lo nom y armes de Sencliment y Gualbes, y si voldrà pendre altre nom y armes hage y sie tingut preposar y anteposar lo dit nom de Sencliment y Gualbes al altre qualsevol nom y armes que prengués. E lo mateix hagen de fer qualsevol dona que segons l'orde demuntit succehirà en ma heretat y son marit quisvulla que sia, exceptat lo dit Don Bernat de Pinós, mon fill, lo cual en cas que sie mon hereu, hage també perpètuament conservar lo dit nom y armes de Sencliment y Gualbes, però pugue preposar lo nom y armes de Pinós al dit nom y armes de Sencliment y Gualbes. E lo mateix puga fer lo fill de dit Don Bernat si serà únic.[906] Emperò si molts ne tindrà, lo qui serà hereu de ma heretat y béns demuntits tingue y sie tingut perpètuament y sos descendents conservar los dits noms y armes de Sencliment y Gualbes, y aquells preposar a qualsevol altres. Altrament, si lo contrari[907] serà fet, qui assò contrafarà prive y vull sie privat de dita ma heretat, y en lo dit cas vull que pervingue al pròxim substitut com si fos en lo lloc del qui contrafarà cridat y [f. 169v] nomenat. E faltant o en

902 *E declarant més:* subratllat.

903 *mascle:* mot separat degut al canvi de foli.

904 *per què ma intenció és que en:* subratllat.

905 *a ses voluntats, y que tots los sobredits vincles y condicions no tingan ni pugan tenir lloc sinó en cas que lo dit don Pedro, mon fill, morís sens fer dita nominació. E lo mateix se entenga de dit don Bernat:* subratllat.

906 *si serà únic:* subratllat.

907 *contrari:* segueix «farà», tatxat i parcialment esborrat.

defecte de fills y filles o altres descendents meus o descendents de aquells, vull, orden y man que ma heretat y béns demun dits sien y pervingue a la dita Dona Isabel de Torrellas[908] y de Sencliment, germana mia, y ella premorta a son hereu o universal successor qui les hores se trobarà a totas sas voluntats liberament faedoras. E més, dic, orden y man que en aquesta ma herència y béns demuntits no succehesca ni succehir puga algun fill o filla o altra persona que no sia llegítima de llegítim y carnal matrimoni procreada o llegitimada de llegítim per subseqüent matrimoni. E axí mateix, vull que no puga succehir en aquells algú dels dits fills y descendents meus[909] que fos *mente capto* o furiós o que sie en sagrats òrdens constituït o profés en alguna religió que li impedís carnal matrimoni. E declarant y fermant lo sobredit y ordenat, sabent y no ignorant lo valor y forses de mon patrimoni, y altrament per las causas y rahons que a mi mouen, vull y man que de aquesta ma heretat no·s pugue detraurer quarta trebel·liànica, y axí expressament prohibesc la detracció de dita quarta trebel·liànica. E més, prohibesc al dit Don Pedro, fill meu, que no puga demanar en algun tems llegítima o altre dret algú en la heretat y béns del dit senyor Don Hierònym de Pinós, marit meu, son pare, sinó en cas que lo hereu del dit *quondam* Don Hierònym de Pinós demanàs dits drets o lo suplement de aquells en ma heretat y béns. Altrament prive al dit Don Pedro de dita ma heretat, y en lo dit cas vull que pervinga al proxim substitut. E aquesta prohibició fas a mayor cautela, no obstant que en lo acte dels capítols matrimonials fets y firmats entre lo dit Don Pedro y la senyora Dona Grayda, muller sua, de sus calendats, dits Don Pedro y Don Bernat se hagen feta y firmada, so és, lo hu al altre, llarga y bastant difinició. E declarant ma voluntat, vull, orden y man que si y en cas que en lo esdevenidor algú dels sobredits hereus meus instituhits y substituhits cometian algun crim, lo que Déu no vulla, o altrament en alguna manera insidissen [f. 170r] en algun error per lo qual o altrament se meresqués confiscació de béns, del tal delinqüent les hores y en dit cas lo cometent tal crim encontinent *ipso iure* sie y se entenga ésser privat de tots y qualsevol béns meus y del dit *quondam* mon pare, los quals en continent se transferescan y passen al altre y altres aprés immediadament cridat o cridats conforme la mia disposició sobredita *etiam* vivint lo dit delinqüent. Y en ninguna manera se apliquen ni aplicar pugan al fisc, ni quant al domini ni quant al ús de fruit, declarant la mia intenció *esse* principalment provehir se

908 *de Torrellas:* interlineat.

909 *meus:* tinta de la «s» esvanida.

observe la disposició per mi de sobre feta, y no fer frau algú al fisc ab aquesta prohibició. Revocant, cassant, y annul·lant tots y qualsevol altres testaments, codicils y altres darreras voluntats mias per mi fins assí fetas en poder de qualsevol notaris, encara que en aquells y[910] fossen posades qualsevol paraules derogatòries, de las quals ab aquest meu testament hagués de fer especial menció, car de aquellas y de las derogatòrias de aquellas ab aquest meu testament me·n penit, volent que aquest prevalega a tots los altres per mi fins assí fets. Aquesta és la darrera voluntat mia, la qual vull que valega per dret de testament, e si no val o valer no porà per dret de testament, almenys vull que valega per dret[911] de codicilis nuncupatius o de altra espècie de última voluntat que millor de dret porà valer y tenir. De la qual lo meu òbit seguit sien lliurats als hereus, meus llegataris y altres de qui serà interès tants originals testaments, clàusules y transumptos quants demanats ne seran per lo notari devall escrit. Fet y firmat fonc lo present meu testament en Barcelona a 21 de ocutbreany de la Nativitat de Nostre Senyor 1599. Sen+al de mi, Dona Marianna de Pinós, Sencliment y [f. 170v] Gualbes, testadora demuntita, que aquest meu testament lloe, aprove y ferme. Testimonis cridats y pregats de aquest meu testament són Berenguer Galter, criat de dita senyora testadora, y Pere Luçà, escrivent abitant en Barcelona. *Sig+num Francisi Castellar, autoritate Regia notarii publici civis Barcinone, regentis escripturas discreti Pauli Castellar, quondam notarii publici Barcinone, qui predicta quibus dicti Pauli Castellar presens interfuit escribi feci, et de licentia magnifici regentis vicariam Barcinone clausit die 18 mensis decembris 1603*».

Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, 4 de aquest nom

És lo sobredit noble Don Bernat Galceran de Pinós, de Fenollet y de Sencliment, quart de aquest nom, fill primogenit dels atrás escrits Don Hierònym de Pinós y Dona Marianna de Sencliment, senyora de la casa de Badelona. Ha casat ab la nobla Dona Leonor de Corbera, filla del senyor de Llinàs, dispensant y[912] la Santedat de Sixto quint, Papa de felice recordació, als idus de juliol 1588, y de son pontificat lo any quart, per ser fills de cosins

910 *y:* enteneu «hi».

911 *dret:* la «t» final se sobreescriu damunt d'una «d».

912 *y:* enteneu «hi».

germans. Y a 24 de maig[913] de dit any en poder de Nadal Castelló, notari públic de Barceloran,[914] foren firmats los capítols matrimonials dels sobredits. Del qual matrimoni han procreat[915] los nobles Don Francisco Galceran de Pinós, Dona Isabel, la qual morí de edat de[916] setse anys, a Dona Marina, religiosa que fonc del monestir de Junqueras, la qual casà primer ab lo noble Don Remon de Torrellas y Semmanat senyor de la Roca, de Castell de Fels, [f. 171r] de las baronias del Aprunyà y Grabuac, senyor de Palleyà, ab dispensa. Morí lo dit Don Remon sens deixar fills, y en segonas bodas casà ab lo Egregi Don Joan Galceran de Pinós, comte de Vallfogona, y vescomte de Illa y de Canet, com està ya dit, foli 154.

A 9 de mars 1594 Dona Isabel de Guimerà y de Rosanes, senyora dels castells de Barberà y[917] de Rahona, que vuy se nomena de Sabadell, y senyora de la casa de Santa Coloma, en dit terme de Barberà, en poder de Antoni Balle, notari públic de Barcelona, féu son últim testament, ab lo qual instituheix hereu seu universal al sobredit Don Bernat Galceran de Pinós a totas sas líberas voluntats fahedoras, e a 18 de abril 1596 prengué lo sobredit Don Bernat en poder de dit notari pocessió de dita herència.

E a *ius*[918] de Juliol 1599 lo Rey Nostre Senyor Don Phelip tercer donà al sobredit Don Bernat la jurisdicció sivil y criminal, mer y mixt imperi, del castell, terme y parròquia de Barberà, en lo Vallers.[919] És registrat dit privilegi *in Diversorum Locumtenentis* 2, foli 283, recondit en lo Arxiu Real de Barcelona. Mogueren causa los de dit terme, pretenent que no·s podia deceparar de la Corona Real. Declarà·s dita causa en favor de dit Don Bernat a 19 de setembre 1601 en la Real Audiència a relació del magnífic mossèn Joseph Benac, la qual sentència està registrada *in Sententiarum Locumtenentis* 28, foli 144, en dit arxiu. En virtut de dita sentència prengué possesió de dita jurisdicció sivil y criminal, mer y mixt imperi, en dit terme y parròquia de Barberà, y los homenatges a 31 de janer 1602, com apar ab dit acte de

913 *maig:* segueix «de dit han any», tatxat.

914 *Barceloran: sic.*

915 *procreat:* «a» de tamany minúscul afegida sobre la mateixa paraula.

916 *de:* interlineat.

917 *y:* sobreescrita.

918 *ius:* hauria de ser «idus».

919 *Vallers: sic.*

possessió en poder de [...][920] Carmona, notari real, y escrivà de dita causa, precehint lletras exequtorials, las quals estan registrades *in Sententiarum Locumtenentis* 28, folio 149, recondit en dit Arxiu Real.

Ab valerós ànimo acodí a la defensa de Perpinyà, acompanyant lo Excel·lentíssim [f. 171v] duc de Feria, loctinent y capità general en lo present Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Çerdanya, quant Alforso Corso ab exèrcit y camp francès entrà en Rosselló en lo any 1598.

Tenint las personas del bras militar molta satisfacció del dit Don Bernat Galceran de Pinós, és estat elegit protector del dit bras militar tres vegades. Lo qual càrrec és de molta estima y honra.

[Continuació de la *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós*]

[f. 171v] [Don Bernat Galceran de Pinós y de Fenollet, 4 de aquest nom (Continuació)]

Morí en lo any 1626 a 27 de mars. Féu testament en poder de Joan Sales Farran, notari públic de Barcelona, a 27 de Mars 1626.

Don Francisco Galceran de Pinós

Don Francisco Galceran de Pinós, fill y succesor dels atrás escrits Don Bernat Galceran de Pinós y de Dona Eleonor de Corbera, filla del senyor de Llinàs, casà ab Dona Isabel de Perapertusa y Blanribera, filla de Don Pedro de Perapertusa y de Dona Dionisa Blanribera, com consta dels capítols matrimonials en poder de Esteva Gilabert Bruniquer,[921] notari públic de Barcelona, a 17[922] de juliol de l'any 1615.[923] Del qual matrimoni[924] han procreat a Don Jeroni de Pinós, que morí de edat de sis mesos, y a Dona Francisca, que morí de la mateixa edat, y a Dona Eleonor, que morí de edat de 14 anys,

920 Manca el nom de pila del notari Carmona.

921 *Bruniquer:* interlineat.

922 *17:* subratllat.

923 *1615:* subratllat.

924 *Del qual matrimoni:* segueix novament la mateixa expressió, repetida una altra vegada.

y a Don Joseph Galceran de Pinós, que nasqué a 8 de agost del any 1621, y a Don Esteve, que morí de edat de quatre anys, y a Dona Maria, que casà ab Don Hyerònim de Agulló y Pinós, senyor de las baronias de Gironella y Bellvey. Morí en lo any 1629, a 16 de mars. Féu testament en poder de Joan Jeroni Talavera, notari públic de Barcelona.[925]

[f. 172r] Don Joseph Galceran de Pinós

Don Joseph Galceran de Pinós, fill y succesor dels sobredits Don Francisco Galceran de Pinós y de Dona Isabel de Perapertusa, casà lo any 1642 ab Dona Orosia de Agullana y de Larraz, la qual morí en lo any 1645 sens dexar fills ni fillas, y en segon matrimoni casà ab Dona Maria de Rocabertí y de Lentorn filla única y ereva de Don Miquel de Rocabertí y de Tagamanent y de Dona Maria de Lentorn, com consta dels capítols matrimonials en poder de Joan Batista Vidal, notari públic de Barcelona, a 8 de juny 1647. Tingué en fills a Dona Maria Gràcia de Pinós y Rocabertí, que casà amb Don Anton Copons y de Copons. A Dona Theresa de Pinós y Rocabertí, que casà ab Don Juan de Boixadors y Rocabertí, comte de Savallà, cavaller de la orde de Alcántara, gentilhom de càmara del Senyor Rey Don Felip quart, etc. A Dona Ignès de Pinós y Rocabertí, que casà ab Don Bernat de Foixà y [...][926]. A Dona Isabel, que morí[927] monja novícia capuxina.[928] A Dona Anna de Pinós y Rocabertí, que morí sens casar. A Don Juan, que casà ab Dona Raymunda Llúria y después, sent ja del hàbit de la militar orde de Sant Juan, fundà un batllivat a la religió anomenat de Pinós. A Don Miquel de Pinós y Rocabertí, que casà ab Dona Emanuela de Çacirera y Lanuza, hereva dels béns de casa Çacirera. Y a Don [Joseph de Pinós y de Rocabertí].[929]

---

925 *Barcelona:* esborrament entre la «o» i «na».

926 Espai puntuat reservat al segon cognom.

927 *morí:* segueix «sent», tatxat.

928 *caputxina:* s'insereix la marca «*», que correspon a la següent nota del marge dret: *Y a Dona Emanuela, que morí monja de Junqueras.*

929 *[Don Joseph de Pinós y de Rocabertí]:* els editors afegim aquí el nom del primer marquès de Barberà, buscant així una solució el més respectuosa possible amb el text original; la raó és que *c* no l'afegeix directament a la llista de fills i filles de Josep Galceran de Pinós i de Maria de Rocabertí i d'Alentorn, sinó que en reserva el tractament habitual (*Don*) pel final, de forma que el nom és presentat ja inscrit en el cercle que li correspon en la qualitat d'hereu i successor del seu portador.

Morí dit Don Joseph de Pinós y de Perapertusa en Barcelona lo any 1673,[930] y féu son testament en poder de Francisco Coixet y Soler Ferran, notari de dita ciutat.

Don Joseph de Pinós y de Rocabertí

Don Josep de Pinós y Rocabertí, fill del sobredit Don Joseph de Pinós y de Perapertusa y de la senyora Dona Maria de Rocabertí y Lentorn, casà en Çaragoça ab Dona Agustina de Urriés y Gurrea, filla de Don Pedro Gerónimo de Urriés Agustín y Navarra y de Dona Josepha de Gurrea y Cerdán, com consta ab los capítols matrimonials rebuts en Çaragossa en poder de Braulio de Villanueva y Gerónimo Nicolás Torrijos, notaris de la mateixa ciutat. Obtingué la gràcia del Senyor Emperador[931] [f. 172v] Carlos VI de Grande de España de primera classe, y del Senyor Rey Don Felip V obtingué la del títol de marquès de Barbarà en las Corts celebradas en la ciutat de Barcelona lo any 1700. Tingué en fills a Don Esteve de Pinós y Urriés, que morí sens casar. A Dona Cayetana de Pinós y Urriés, que casá ab Don Ramon Xammar y de Copons, capítols matrimonials en poder de Joseph Fransesch Fontana y Fèlix Avellà, notaris de Barcelona. Y a Dona Josepha de Pinós y Urriés, que casà ab son cusí germà Don Joseph de Lentorn, *olim* de Pinós y Çacirrera. Morí dit Don Joseph de Pinós y Rocabertí en Pamplona, y féu son últim testament en poder de Francisco Serrano, notari de dita ciutat, lo any 1716. Y la dita Dona Agustina, muller del dit Don Joseph, morí en Barcelona lo any 1693, y féu son testament en poder de Francisco Coixet y Soler Ferran,[932] notari de dita ciutat.

Dona Josepha de Pinós y Urriés

Dona Josepha de Pinós y Urriés casà ab son cusí germà, com se ha dit, Don Joseph de Lentorn, *olim* de Pinós y Çacirera, capítols matrimonials rebuts en poder de Anton Navarro y Joseph Francesch Fontana, notaris de Barcelona. La dita Dona Josepha fou filla del dit Don Joseph de Pinós y Rocabertí y de Dona Agustina Urriés, y Gurrea. Y tingué entre altres molts fills a Dona Raymunda Pinós y de Pinós. A Dona Francisca Pinós y de Pinós, que casà

930 *1673:* subratllat.

931 *Emperador:* mot separat degut al canvi de foli.

932 *Franciso Coixet y Soler Ferran:* interlineat substituint «Joseph Francesch Fontana», tatxat.

en Mallorca ab Don Francesch de Villalonga y Truyols, capítols matrimonials rebuts en poder de Anton Llosas y Joseph Francesch Fontana, notaris de Barcelona. A Dona Josepha Pinós y de Pinós, que casà també en Mallorca ab Don Salvador Sureda y Cotoner, capítols matrimonials rebuts en poder dels mateixos notaris Anton Llosas, y Joseph Francesch Fontana. A Dona Maria Anna Pinós y de Pinós, que casà ab son cusí germà Don Francisco Blanes, Centellas y Pinós, vuy comte de Centellas, capítols matrimonials rebuts en poder de Geroni Gomis y Joseph Francesch[933] Fontana, notaris de dita ciutat de Barcelona. Y a Don Joseph Pinós y de Pinós, que casà en Mallorca ab la senyora Dona Madalena Sureda de Sant Martí y Cotoner, capítols matrimonials rebuts en poder de Pere Cladera y Valentí Terrés, notaris de Mallorca. Morí dita senyora Dona Josepha de Pinós y Urriés lo dia 15 de janer any 1747, y féu son testament en poder de Joseph Francesch Fontana, notari públic de Barcelona.

[f. 173r] Don Joseph Galceran Pinós y de Pinós

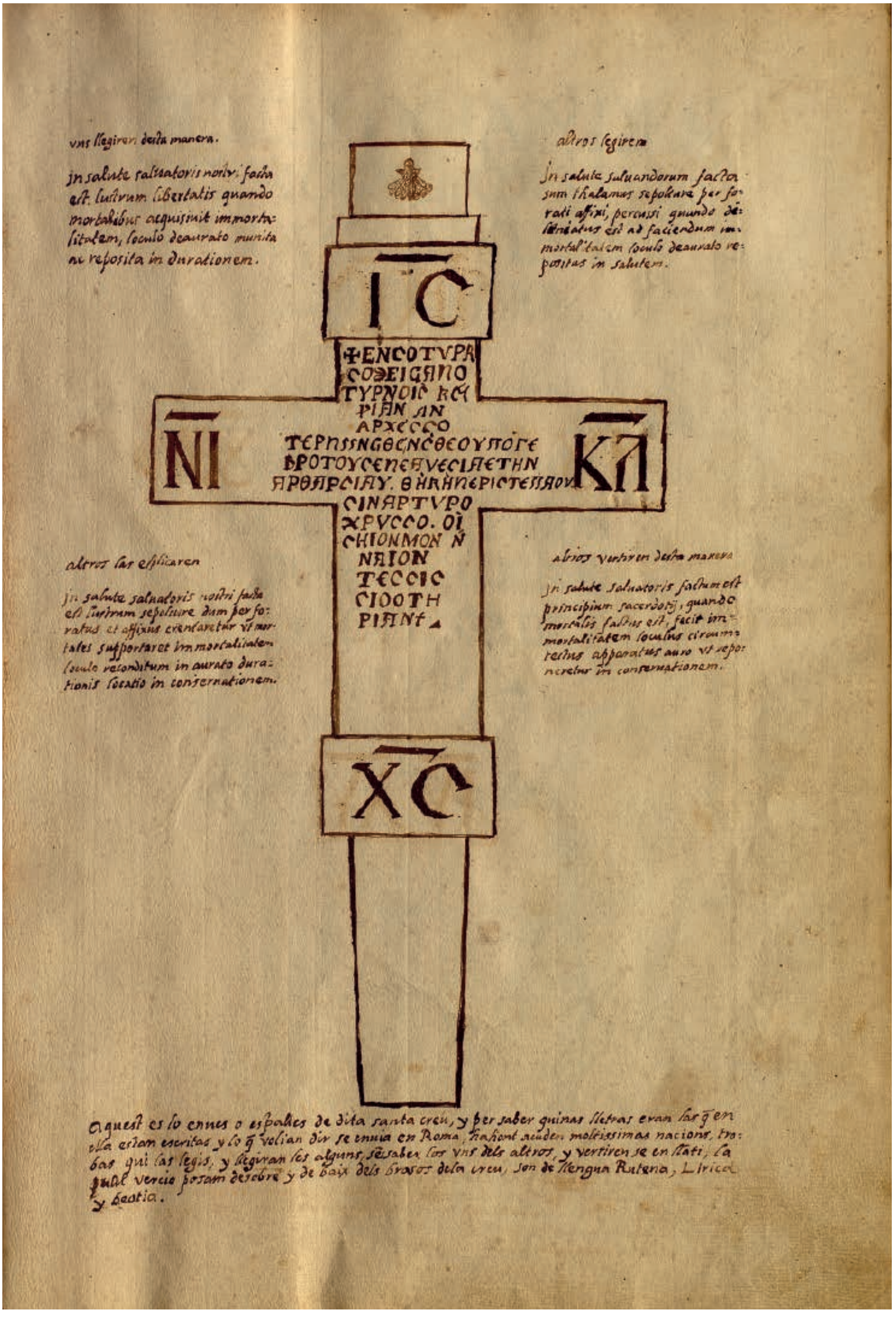
Don Joseph Galceran Pinós y de Pinós fou fill de la dita Dona Josepha de Pinós y Urriés y de Don Joseph de Lentorn, *olim* de Pinós y Çacirera. Casà (com se ha dit també) ab la senyora Dona Madalena Sureda de Sant Martí y Cotoner, capítols matrimonials en poder dels referits notaris Pera Cladera y Valentí Terrés, tots notaris de Mallorca. Tingué en fills a Dona Josepha de Pinós y Sureda. A Dona Marianna de Pinós y Sureda. A Don Felip Neri de Pinós y Sureda.

933 *Francesch:* a continuació, tatxat, «Francesch».

PART II.
LA VERACREU

La Veracreu al manuscrit: les il·lustracions

Dos dibuixos de la Veracreu de Bagà al manuscrit de la *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós*[1]

Dos dibujos de la Veracruz de Bagà en el manuscrito de la «Genealogia y Descendencia dels de la Casa y Família de Pinós»

Alberto Velasco Gonzàlez
Museu de Lleida: diocesà i comarcal
Universitat de Lleida

Resumen

En el presente capítulo se presentan dos dibujos de la Veracruz de Bagà incluidos en el manuscrito *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós*, conservado en el Archivo de los Marqueses de Santa Maria de Barberà (Vilassar de Dalt). La Veracruz es uno de los objetos más relevantes de la orfebrería de época románica conservados en Cataluña, y se conserva aún hoy en la iglesia parroquial de San Esteban de Bagà (Girona). El objeto llegó en fecha indeterminada a dicha localidad, y se ha supuesto que pudo hacerlo como ofrenda piadosa de algún noble que peregrinó a Tierra Santa. La tradición medieval relacionaba dicha llegada con la casa de Pinós, señores de Bagà, y de ahí la inclusión de los dibujos en el manuscrito mencionado, pues

1 El present estudi s'emmarca entre els resultats del projecte de recerca: "Expresividad, sentimiento y emoción (siglos xii-xv)" (ref. HAR2016-75028-P, Ministerio de Economía y Competitividad, investigador principal Dr. Flocel Sabaté). Igualment, el treball ha rebut el recolzament del Grup de Recerca d'Estudis Medievals. Espai, poder i cultura (Universitat de Lleida, grup consolidat amb reconeixement de la Generalitat de Catalunya, dirigit pel Dr. Flocel Sabaté).

la vinculación de la pieza a la familia prestigiaba a la estirpe y era motivo de orgullo para sus miembros.

Uno de los objetivos de nuestro estudio es recoger las diferentes muestras de interés que la Veracruz despertó entre diversos eruditos del siglo xvii, y que generó alguna leyenda acerca del uso de dicha cruz en la Primera Cruzada, con la fundación de la Orden del Temple y con los orígenes históricos de Cataluña. Esos primeros eruditos también se interesaron por las inscripciones que presenta el objeto, en el marco de los estudios paleográficos y epigráficos que se hallaban tan en boga desde antes de la Ilustración. En este sentido, la inclusión de los dibujos y las transcripciones de las inscripciones en el manuscrito de Vilassar devienen un testimonio palmario de la voluntad anticuaria del autor de la obra, Bernat Galcerán de Pinós, así como de la persona a quien iba destinada, Isabel Margarita Fernández de Híjar y de Pinós. Se trataba de acercarse a sus antepasados a través de un objeto que les hablaba de las gestas heroicas y los orígenes de la familia.

El estudio de dichos dibujos nos ha permitido documentar que no son los únicos que han llegado hasta nuestros días, pues se conservan otros en diversos manuscritos relacionados con Gaspar Galcerán de Castro-Pinós (1584-1638), conde de Guimerà, célebre anticuario y coleccionista afincado en Zaragoza que era primo de la madre de la promotora del manuscrito de Vilassar. Así, se documentan otros en manuscritos conservados en la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. 7377 y ms. 5793), o en la Pierpont Morgan Library de Nueva York (ms. M. 1079).

Finalmente, abordamos la contextualización de la génesis de dichos dibujos, pues ponen de manifiesto la gran utilidad que les concedían anticuarios y eruditos para completar y desarrollar sus aproximaciones históricas, de ahí que los intercambiasen habitualmente y que los adjuntasen a manera de ilustración en sus disertaciones eruditas. Su misión era que las imágenes dibujadas se convirtieran en testimonios de las realidades históricas que se explicaban en aquellos trabajos.

Palabras clave: Bagà, Pinós, Anticuarismo, Genealogía, Arte Medieval.

La Veracreu de Bagà

La veracreu que es conserva a l'església de Sant Esteve de Bagà (fig. 1-2) és, sense cap mena de dubte, un dels objectes més rellevants de l'orfebreria medieval a Catalunya. Els darrers estudis que s'han publicat sobre aquest

reliquiari portat en data indeterminada des de Terra Santa, han destacat la raresa de la seva tipologia, la vinculació amb els pelegrinatges medievals i, especialment, la rellevància de les inscripcions que presenta tant a l'anvers com al revers. Si ens fixem en la bibliografia que apareix citada en aquests estudis, sembla que l'interès per aquest objecte va arrencar a la segona meitat del segle xix,[2] però el cert és que ja molt abans havia cridat l'atenció dels erudits catalans. Un dels primers en interessar-se va ser el pare Jaume Pasqual (1736-1804),[3] canonge del monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes (Lleida), un personatge profundament avesat en la lectura i interpretació d'inscripcions de l'antiguitat i l'edat mitjana qui, el 1787, va dir que era la Veracreu de Bagà «una de les majors preciositats que es conserven a Catalunya».[4]

Al pare Pasqual, tanmateix, el van precedir en aquest interès diferents erudits del segle xvii que s'hi van acostar en el marc de diverses recerques que tenien a veure amb la nissaga dels Pinós, senyors històrics de la vila de Bagà, als qui s'atribuïa l'arribada de la creu i la relíquia a la vila. Aquest serà, per tant, l'objectiu principal del nostre treball, el de desvetllar els primers testimonis d'acostament erudit a l'objecte en qüestió, a la vegada que mirar de contextualitzar les personalitats que van promoure aquests estudis inicials. Un d'aquests testimonis el trobem en el manuscrit que s'estudia en el present volum, que inclou als primers folis dos dibuixos a tinta de la veracreu de Bagà. L'interès dels dibuixos és múltiple, ja que, d'una banda, ens parlen sobre una peça clau de l'orfebreria d'època romànica a Catalunya; i de l'altra, ens acosten a una realitat en la qual s'imbriquen els orígens de la nissaga dels Pinós amb els interessos antiquaris de l'autor del manuscrit, Bernat Galceran de Pinós, i de la persona a qui anava destinat, Isabel Margarita Fernández de Híjar i de Pinós. Aquests dibuixos, per tant, esdevenen testimoni de la voluntat erudita dels Pinós per acostar-se a uns avantpassats remots que senyorejaven la vila de Bagà i, alhora, permeten una aproximació a la història de la seva gestació gràcies a l'anàlisi de diverses fonts relacionades amb la família.

2 Vegeu, per exemple Fita (1877) o Sanpere i Miquel (1877). La primera aproximació moderna a la creu de Bagà i la seva significació la devem a Gudiol Cunill (1915-1920: 270-271, fig. 3-4). Vegeu també Folch i Torres (1929).

3 Sobre el personatge, vegeu Velasco Gonzàlez (2011).

4 AADD (1988: 181).

Fig. 1: Anvers de la veracreu de Sant Esteve de Bagà. Inicis del segle xii.
(Foto: Lourdes de Sanjosé)

Fig. 2: Revers de la veracreu de Sant Esteve de Bagà. Inicis del segle xii.
(Foto: Lourdes de Sanjosé)

Els dibuixos del manuscrit i l'enaltiment de la nissaga dels Pinós

El volum conservat a l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà inclou al seus primers folis tota una sèrie de materials útils des d'un punt de vista textual i gràfic per al propòsit i objectiu final de l'obra, que no era altre que un enaltiment de la família dels Pinós i de les seves glòries pretèrites. Entre aquests materials, i clarament afegit en un moment posterior, trobem un trasllat del 1749 del miracle pòstum obrat per sant Esteve en ple segle XII i que va tenir com a protagonista a Galceran de Pinós. Es tracta de la història de Galceran de Pinós i les cent donzelles. El trasllat es va efectuar, segons es diu en un foli previ, des d'un document conservat a l'arxiu del monestir de Santes Creus. El relat, força conegut després de l'estudi de Martí de Riquer,[5] havia esdevingut una història propagandística que prestigiava els Pinós, i d'aquí que fos escaient la seva presència en un volum miscel·lani consagrat a glorificar la nissaga. La història de les cent donzelles, de la qual es coneixen representacions pictòriques ja des del segle XIV,[6] té encara més presència al manuscrit gràcies a l'existència d'un dibuix, a doble pàgina, en què es representen els moments claus de la llegenda de Galceran de Pinós i el seu captiveri a Almeria l'any 1147, incloent imatges de la fortalesa on tenien retingut el noble, de les cent donzelles que havien de servir per pagar el seu rescat, del port de Salou, de la ciutat de Tarragona, i de la intervenció de sant Esteve —patró de Bagà, no ho oblidem— en l'alliberament d'en Galceran. El dibuix és força esquemàtic i amb escassa qualitat artística, però compleix perfectament la seva missió, que no és altra que la d'il·lustrar els fets que es recullen al trasllat del 1749 ja esmentat.

5 Riquer (1944). Entre la nombrosa bibliografia posterior, vegeu també Fort i Cogul (1973). Tal com va recollir Riquer, la història es va consolidar al monestir de Santes Creus, lloc d'enterrament de Galceran de Pinós. Això va ser gràcies al monjo Bernat Mallol, que és l'autor del manuscrit més antic que recull la llegenda, avui conservat a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid (ms. 459) (Papell i Tardiu, 2003). A la vila que encapçalava la senyoria dels Pinós, Bagà, ja era ben coneguda al segle XV, atès que el 1431 a la parròquia s'hi conservava una còpia d'aquest manuscrit. Allà hi residia Pere Tomic, que va recollir la història a la seva obra *Històries e conquestes dels reis d'Aragó*, que va acabar d'escriure a Bagà el 1438. Fins i tot, es trobava representada al retaule major de l'església baganesa, segons recull el mateix Tomic.

6 Molina (1997: 18-24); Garriga (1998: 16 i 24-25).

Fig. 3: Brodat amb la representació dels vassalls de la Baronia de Bagà carregant al port de Salou els béns per satisfer el rescat de Galceran de Pinós. Segles xvi-xvii. (Foto: The Metropolitan Museum of Art)

Fig. 4: Brodat amb la representació de Galceran de Pinós al port de Tarragona un cop rescatat per sant Esteve. Segles XVI-XVII (Foto: The Metropolitan Museum of Art)

La inclusió del dibuix amb la història de les cent donzelles és una prova de la vigència de la llegenda en territori català durant l'època moderna, com veiem també en la sèrie de deu brodats de grans dimensions —alguns d'ells amb inscripcions en català— que explicaven els fets, dos dels quals avui es conserven a The Metropolitan Museum of Art (inv. 47.72 i 48.1) (fig. 3-4). S'han datat a finals del segle XVI o inicis de la següent centúria, i mostren les armes dels ducs d'Híjar, Juan Francisco Cristóbal Fernández de Híjar (1599-1614) i de la seva esposa Francesca de Pinós i Fenollet, que era cosina germana de l'autor del manuscrit que s'estudia

en el present volum.[7] Es tracta, precisament, dels pares d'Isabel Margarita Fernández de Híjar i de Pinós, la destinatària del manuscrit, amb la qual cosa certifiquem que la llegenda es trobava plenament implantada en l'imaginari de diferents branques de la família.

La representació gràfica de la llegenda de Galceran de Pinós i les cent donzelles es troba emplaçada just als folis anteriors als que mostren l'anvers i el revers de la veracreu de Bagà, que són els que més endavant centraran la nostra atenció. És molt probable, per tant, que tots ells fossin executats per la mateixa mà. El mateix podem dir d'altres dibuixos que trobem abans del frontispici de la *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós*. Atesa la temàtica genealògica de l'obra, s'entén que en aquests folis previs apareguin materials de naturalesa diversa relacionats amb la història familiar, com els dibuixos esmentats. Altrament, just abans del doble foli amb la representació de la història de les cent donzelles, trobem un foli amb un emblema heràldic de grans dimensions que llueix les armes de la casa de Pinós, envoltat de setze escuts corresponents a «Las armas delas donas són entrades en la casa de Pinós, de aquells que simplement se anomenan de Pinós», a més de cinc escuts més sense armes al camper, cosa que podria indicar que havien d'anar sent completats amb el pas del temps. El tipus de traç amb què estan realitzats tots aquests emblemes sembla indicar que van ser realitzats per la mateixa mà que va efectuar els dibuixos fins ara comentats.

Un altre element gràfic de temàtica genealògica que trobem en aquests folis previs al frontispici de la *Genealogia* és un arbre que es remunta a Bernat Galceran de Pinós, dit «l'Antic» o «el Fort» (†1421), que es casà en primeres núpcies amb Aldonça de Castre. L'arbre fineix amb Isidre Fadrique de Portugal, Silva i Pinós, duc d'Híjar entre 1710 i 1749, cronologia que ens acosta a la data del trasllat (1749) del document de Santes Creus ja citat, i que permet deduir que alguns d'aquests materials emplaçats abans del frontispici van ser afegits en un moment posterior per reforçar el caràcter genealògic del manuscrit. Abans de l'arbre trobem un trasllat de les clàusules

7 El conjunt va ser donat a conèixer per Miret i Sans (1909-1913). Com a publicació recent, vegeu Standen (1985: 814-820), en què s'afirma que les tapisseries van poder ser un encàrrec dels habitants de Bagà, ja com a regal de la vila als ducs amb motiu de les seves noces, o bé per embellir l'església. Tampoc es pot descartar, en la nostra opinió, que fos un present dels ducs a l'església de la vila d'on procedien els seus avantpassats, a manera de reafirmació familiar o d'enaltiment de la nissaga. Sobre aquest conjunt de tapissos brodats, vegeu també Carbonell Basté (2001).

Fig. 5: Representació de Galceran Guerau de Pinós en un dels folis de *la Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós* (Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, Vilassar de Dalt). 1620

d'un fideïcomís instituït a Bagà per l'esmentat Bernat Galceran de Pinós, el 1418; i després, unes taules i sumaris genealògics impresos dels Pinós que es remunten a l'antiguitat, de cronologia imprecisa.

Just després del frontispici trobem la dedicatòria per part de l'autor a Isabel Margarita Fernández de Híjar i de Pinós, en què clarament s'expressa la motivació genealògica de l'obra; i a continuació, en els subsegüents folis, diferents arbres genealògics. Alguns corresponen a les famílies que van entroncar amb els Pinós a través d'aliances matrimonials, com els Fenollet, els Santcliment, els vescomtes de Canet, els barons de la Portella i els de Vallfogona, amb la representació dels emblemes heràldics respectius. L'últim dels folis previs a l'inici del text pròpiament dit, mostra un escut heràldic dibuixat amb gran deteniment que cal associar a també amb algun membre de la nissaga dels Pinós.

Abans, emperò, entre mig dels arbres de les famílies al·ludides, hi ha un arbre complet dels Pinós que destaca per incorporar el dibuix amb més qualitat de tot el volum (fig. 5). Es tracta d'una representació de Galceran Guerau de Pinós sostenint amb la mà dreta un estendard amb les tres pinyes de Pinós, mentre amb l'esquerra s'abraça a l'arbre a partir del qual, en els següents folis, es desenvoluparà la genealogia familiar. El dibuix presenta una certa qualitat en el tractament de la figura principal, de bones proporcions i amb les mans ben treballades, la qual contrasta amb l'esquematisme i el caràcter naïf del castell del fons. El personatge va acompanyat d'una inscripció que l'identifica com «Galceran Guerau de Pinós, hu dels nou Barons». Es tracta d'una al·lusió a la història dels Nou Barons de la Fama, una llegenda de gran fortuna historiogràfica sobre la conquesta cristiana de Catalunya que havia encapçalat Otger Cataló i nou cavallers de diferents grans famílies, entre els quals s'hi comptava Galceran de Pinós.[8] La presència d'aquest

8 Es tractava d'una llegenda divulgada des d'inicis del segle xv (en versió manuscrita) i que apareix, després, a les ja esmentades *Històries e conquestes dels reis d'Aragó*, de Pere Tomic, obra que, com hem vist, també recollia la història de Galceran de Pinós i les cent donzelles. S'ha dit que Tomic la va extreure del ja mencionat Bernat Mallol, monjo de Santes Creus (Fort i Cogul, 1974: 47 i seg.), però el cert és que les seves fonts van poder ser altres, atès que la història circulava de feia temps. Així, la llegenda també la va recollir Jaume Marquilles als seus comentaris sobre els Usatges del 1448, i ja apareix a la versió catalana de *De Rebus Hispaniae* de Rodrigo Jiménez de Rada, de cap a 1425, obra estrictament contemporània al *Sumari d'Espanya* de Berenguer de Puigpardines. Sobre el tema, l'estudi més complet és el de Coll i Alentorn (1947-1948). Vegeu també Quer Aiguadé (2001: I, 314-315, i II, 365-370); Alcoberro (2003: 140-142); Villanueva (2004: 19-20).

element de mitologia fundacional del país reforça l'objectiu del manuscrit de prestigiar els Pinós i, alhora, palesa l'orgull dels membres de la família per haver participat en uns fets mítics que engrandien la noblesa catalana. No ha d'estranyar, per tant, que la *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós* s'iniciï amb el relat de dita llegenda (f. 1r-8r). Pel que fa a l'autoria d'aquest dibuix, pensem que el va executar algú amb coneixements artístics i per encàrrec de Bernat Galceran de Pinós, l'autor de l'obra.[9]

Els dibuixos de la veracreu de Bagà al manuscrit

La voluntat de conèixer els orígens de la nissaga dels Pinós, així com la relació dels seus membres amb episodis gloriosos de lluita contra l'infidel, també es fa palesa en la presència al manuscrit de dos dibuixos de la veracreu de Bagà (fig. 6-7), els quals es troben en dos folis immediatament previs al frontispici de la *Genealogia*, just després del dibuix amb la llegenda de les cent donzelles. La veracreu de Bagà, com ja hem apuntat, és una de les obres més rellevants de l'orfebreria d'època romànica a Catalunya, i es conserva encara a dia d'avui a l'església a la qual fou donada. Es tracta d'una producció importada de Terra Santa de la qual es desconeix l'origen exacte i la data d'arribada a la parròquia baganesa. Tanmateix, com més endavant veurem, existeix una llegenda que vincula aquesta arribada als Pinós i a uns fets mítics que tenen a veure amb la Primera Croada i la fundació de l'orde del Temple.

Les diferents recerques que s'han efectuat en els darrers anys al voltant de la veracreu ens lliuren d'efectuar una aproximació detallada a la seva morfologia i significació, però tanmateix, en farem un breu esbós. La creu, de grans dimensions (31,3 x 16,3 cm, amb peu), conté al seu interior un important fragment del *lignum crucis*, i es troba efectuada amb ànima de

---

9 A Barcelona hi havia artistes amb una certa perícia en aquest tipus de treballs, com ho demostra el fet que un parent de Bernat Galceran de Pinós, Gaspar Galceran de Castre-Pinós, comte de Guimerà, sobre el qual tornarem més endavant, encarregués el 1624 un arbre genealògic a José Vallés (Moreno i Meyerhoff, 2002: 22, nota 48). Vallés —d'origen aragonès—, estava especialitzat en dibuix i gravat heràldic (Roy Sinusía 2013), amb la qual cosa no descartem que pogués ser l'autor del dibuix del manuscrit de Vilassar. Entre molts altres treballs, va ser l'autor del frontispici calcogràfic, amb una imatge de cos sencer de sant Llorenç, que encapçala l'obra *Defensa de la patria del invencible martyr san Laurencio*, publicada a Saragossa el 1638 i de la qual n'era autor Francisco Andrés de Uztarroz, personatge que pertanyia al mateix entorn erudit que Gaspar Galceran de Castre-Pinós. El dibuix d'aquest gravat va ser obra de Jusepe Martínez, qui segurament també acabaria fent dibuixos de temàtica arqueològica per encàrrec del comte de Guimerà (vid. infra nota 50).

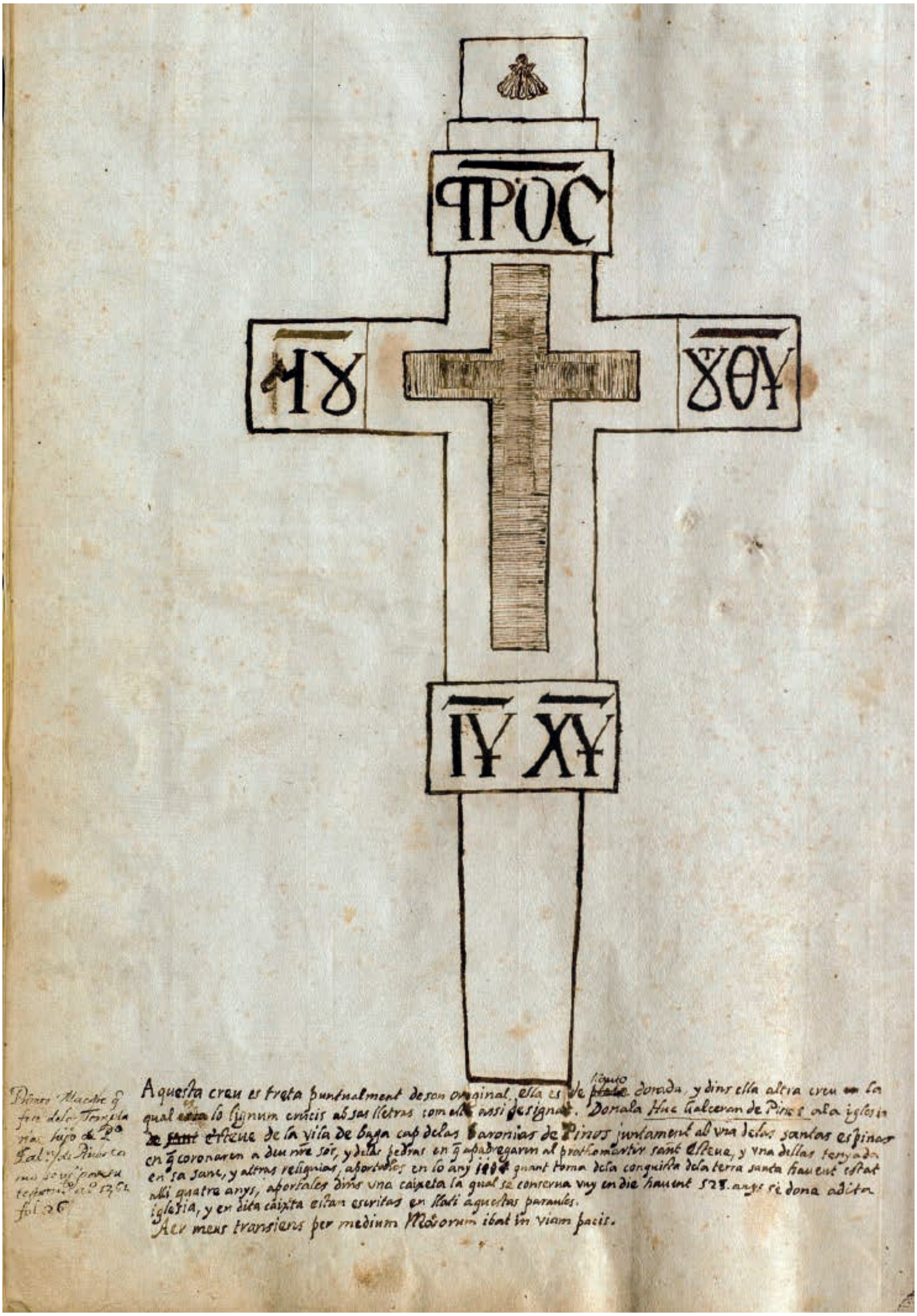

Fig. 6: L'anvers de la veracreu de Sant Esteve de Bagà a *la Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós* (Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, Vilassar de Dalt). 1620

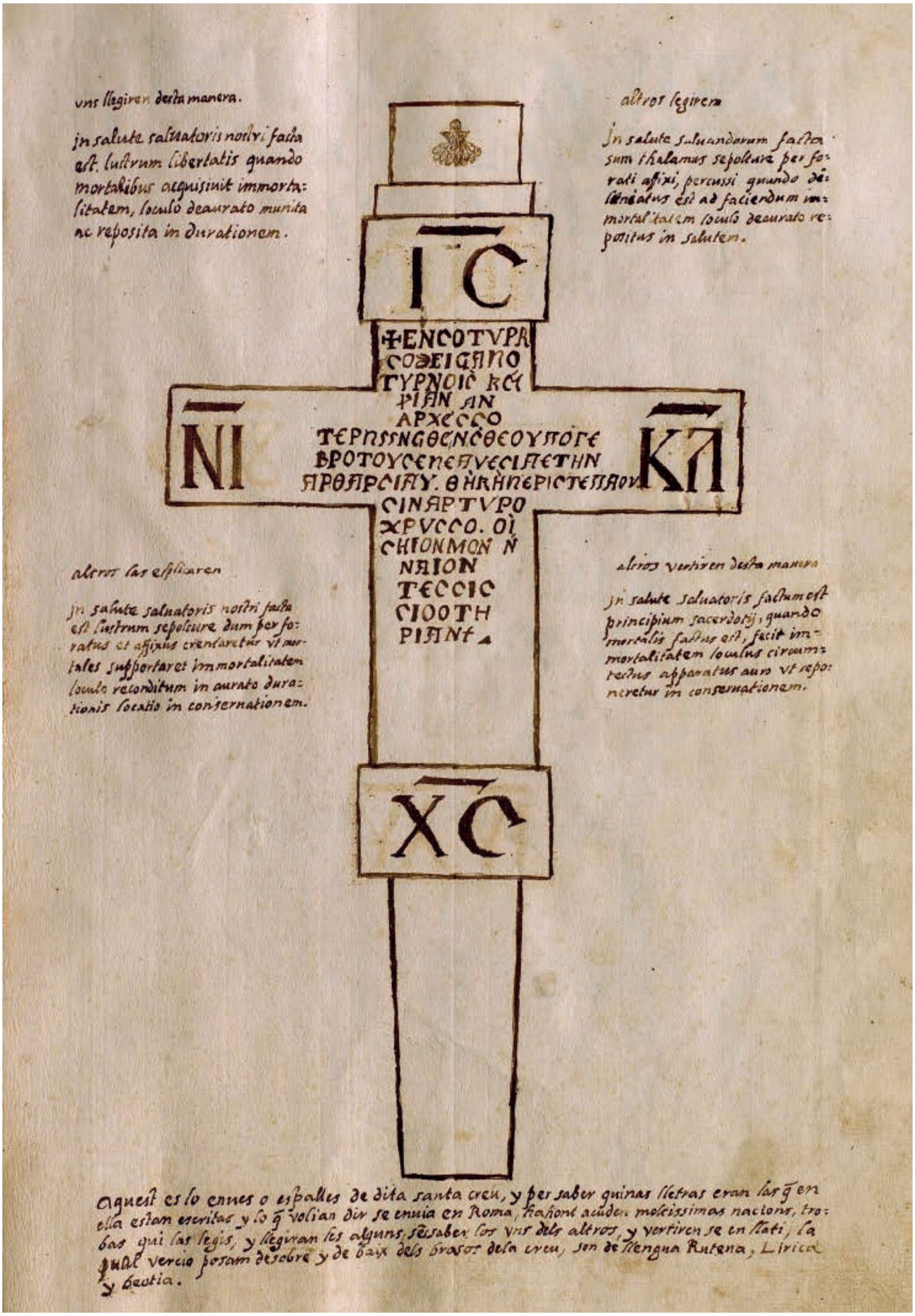

Fig. 7: El revers de la veracreu de Sant Esteve de Bagà a *la Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós* (Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, Vilassar de Dalt). 1620

fusta i planxes d'argent sobredaurat i repussat. Els darrers estudis proposen que fos realitzada en un taller de Constantinoble —o Palestina— del segle XII, i la posen en connexió amb exemplars com el conservat a l'abadia de Montecassino, o l'estauroteca de Limburg.[10] La característica més destacada de l'objecte és la presència d'inscripcions en grec a l'anvers i revers de la creu. A l'anvers, als seus quatre extrems es llegeix «creu de Jesucrist, fill de Deu», mentre que al revers, també als extrems, llegim «Jesucrist venç». La inscripció més important de totes es troba al cos central del revers, on el text desplegat diu: «[la creu] en la qual, despullat, despulles el mal, etern Salvador, totpoderós Verb de Déu, els mortals els revesteixes d'incorruptibilitat. D'un reliquiari d'or i argent t'envolten els que viuen en el teu monestir per llur salvació».[11]

Ambdós dibuixos són força fidels a la morfologia de la creu, tot i que no presten gaire atenció als elements decoratius i se centren específicament en les inscripcions, que era allò que realment interessava a la persona que els devia encarregar. El dibuix de l'anvers (fig. 6) s'acompanya, a més, d'un breu text que glossa la història de l'objecte:

> Aquesta creu és treta puntualment de son original. Ella és de ~~plata~~ siguto dorada, y dins ella altra creu la qual / lo lignum crucis ab sas lletras com est assí designat. Donala Huc Galceran de Pinós a la iglesia / de ~~sant~~ Esteve de la vila de Bagà, cap delas Baronias de Pinós, juntament ab una delas santas espinas / en què coronaren a déu nostre senyor, y dellas pedras en què apadregaren al prothomàrtir sant Esteve, y una dellas tenyada / en sa sanc, y altras relíquias, aportades en lo any (*ratllat*) quan torna dela conquista dela terra santa havent estat / allí quatre anys, aportades dins una caixeta la qual se conserva vuy die havent 525 anys. Se dona adita / iglesia, y en dita caixeta estan escritas en llatí aquestas paraules /
> Aer meus transiens per medium Maiorum ibat in viam pacis.

Tal i com podem llegir al text, els dibuixos van ser efectuats amb la veracreu al davant, potser a través d'algun esbós previ que després es va passar a net. A la banda esquerra de l'anotació, una mà posterior va afegir una

10 Entre la bibliografia més recent, vegeu Español (2015: 42-44); Sanjosé Llongueras (2015: I, 288-293, i II, 699-707), i Duran-Porta (2015: I, 171-172, fig. 3.18), que pel que fa a la cronologia, discrepa de la datació al segle XII i proposa situar-la al segle X, com ja s'havia afirmat en algunes publicacions antigues.

11 Seguim, fil per randa, la traducció de Garriga (1995). Cfr. Ureña, Garriga (2008). Existeix una traducció inicial de Lluís Nicolau d'Olwer publicada per Gudiol Cunill (1915-1920: 270).

postil·la, que apareix ratllada, en què s'afirma: «Primer Maestre que fue de los Templarios hijo de Pedro Galceran de Pinós como se ve por su testamento año 1261, fol. 26». Aquesta i la resta d'informacions contingudes al primer text les comentarem més endavant.

> El segon dels dibuixos representa el revers de la creu (fig. 7). Com en el primer cas, es palesa fàcilment que l'objectiu és traduir i interpretar les inscripcions, que en aquest cas són més abundants. Al peu del dibuix hi ha un comentari que dona sentit als altres quatre que trobem en voltant la creu. Diu així:
> Aquest és lo enves o espalles de dita santa creu, y per saber quinas lletras eran las que en / ella estan escritas y lo que volian dir se envia en Roma, haont acuden moltíssimas nacions, tro- / bas qui las legis, y llegiran les alguns sens saber los uns dels altros, y vertiren se en llatí, la / qual verció posam desobre y de baix dels brasos dela creu, son de llengua Rutena, Lírica y Beotia.

S'explica, així, que la transcripció dels textos s'envià a diferents erudits establerts a Roma que, per separat, van fer les interpretacions respectives en llatí, i que són les que el copista i dibuixant va fer constar al voltant dels braços de la creu dibuixada. Les transcriurem d'esquerra a dreta i de dalt a baix per tal que puguin comparar-se:

> Uns llegiren desta manera /
> In salute salvatoris nostri facta / est lustrum libertatis quando / mortalibus acquisivit immorta- / litatem, loculo deaurato munita / ac reposita in durationem.
> altros legiren /
> In salute salvandorum facta / sum thalamus sepultura per fo- / rati affixi, percussi quando de- / liniatus est ad faciendum im- / mortalitatem loculo deaurato re- / positus in salutem.
> altros las esplicaren /
> In salute salvatoris nostri facta / est lustrum sepolture dum per fo- / ratus est affixus crentaretur ut mor- / tales supportaret immortalitatem / loculo reconditum in aurato dura- / tionis locatio in conservationem.
> altros vertiren desta manera /
> In salute salvatoris factum est / principium sacerdotii, quando / mortalis factus est, fecit im- / mortalitatem loculos circum- / tectus apparatus auro ut repo- / neretur in conservationem".

La veracreu de Bagà és una evidència física dels records que personatges d'alta volada portaven dels seus pelegrinatges de Terra Santa durant l'Alta Edat Mitjana. Els pelegrins es nodrien d'objectes que els protegissin davant possibles mals, com podien ser *ampullae*, creus pectorals, *encolpia*,

ensenyes de pelegrinatge o relíquies que s'enduien als seus llocs d'origen a manera de *souvenirs* prestigiosos i que podien acabar donant a esglésies en senyal de devoció, tot cercant prestigi i reconeixement. Sembla que això és el que va passar amb la veracreu de Bagà, que respon a un cas semblant al de la veracreu conservada a l'església d'Anglesola, de cronologia similar.[12] Aquestes creus han esdevingut testimoni dels pelegrinatges a Terra Santa de la noblesa catalana i de representants del sector eclesiàstic, un fenomen que es documenta des de finals del segle x, i ja amb una certa intensitat als segles xi i xii. Ho certifiquen, per exemple, diferents deixes testamentàries al Sant Sepulcre per part de personatges com la comtessa Sança d'Urgell (1017), la comtessa de Barcelona Ermessenda de Carcassona (1057), Arnau Mir de Tost i la seva muller Arsenda, senyors d'Àger (1068 i 1071), la vescomtessa Almodis de Cardona (1131) o, fins i tot, el rei Alfons els Cast (1194). Es documentaran també els viatges d'altres membres de diverses nissagues comtals i vescomtals catalanes (Urgell, Besalú, Empúries, etc.), de bisbes de gairebé totes les seus episcopals, i diferents abats de monestirs importants.[13]

Tot indica, així les coses, que la creu va arribar a Bagà de la mà d'algun alt eclesiàstic de la regió o d'algun noble que va visitar Terra Santa en aquell temps. No consta documentalment que cap membre de la família dels Pinós hi pelegrinés, però tal i com ha recordat Joan Duran-Porta, sí sabem que Galceran IV de Pinós, dit «el Vell» (†1277), va participar en la fallida croada de Jaume I a Terra Santa, i que va arribar fins a Sant Joan d'Acre, on va passar alguns mesos.[14] Convé no descartar, per tant, que la relíquia hagués arribat a través d'aquesta via, atès que Bagà era la localitat que encapçalava la baronia familiar dels Pinós. En aquest sentit, existeixen dues tradicions que expliquen l'existència d'aquest fragment del *lignum crucis* a l'església baganesa. Una primera, oberta per Jaime Villanueva i seguida per Fidel Fita,[15] la relacionava amb el viatge a Terra Santa d'Arnulf, bisbe de Vic, que l'hauria dut a la batalla de Còrdova del 1010. Després d'aquests fets, la relíquia hauria arribat a mans de l'abat Oliba, que la va poder regalar a l'església de Bagà com a presentalla pietosa. Tanmateix, en l'actualitat aquesta proposta

12 Jaspert (1999); Torres i Benet (2012); Español (2015).

13 Es recullen aquestes notícies a Español (2015: 22 i 31).

14 Duran-Porta (2015: 172).

15 Villanueva (1821: 161 i 282-285, apèndix XXI). Cfr. Fita (1877: 331).

es descarta per incompatibilitat amb la cronologia de la creu, que es data per la majoria d'especialistes al segle xii.[16]

Serà la segona tradició existent la que relacionarà l'arribada de la creu amb dos membres de la nissaga dels Pinós, Hug i Galceran de Pinós, naturals de Bagà, que haurien participat en la Primera Croada a Jerusalem (1096-1099) i que haurien brandit la creu durant la seva entrada a la ciutat per la porta de Sant Esteve, el mateix sant que protagonitzaria el 1147 l'alliberament de Galceran de Pinós, i a qui està dedicada l'església de Bagà. Segons aquesta tradició, Hug hauria acabat ingressant a l'Orde del Temple i caldria identificar-lo, a més, amb Hug de Payns, el fundador dels templers. Galceran, per la seva part, coincidint amb el seu retorn a Bagà, aixecaria l'església de Sant Esteve i regalaria la veracreu en record de les gestes familiars dels Pinós a Terra Santa.

Aquesta segona teoria és de cronologia tardana. Va ser formulada per l'erudit Esteve de Corbera (1563-1633),[17] que va exposar-la en una dissertació erudita a Gaspar Galceran de Castre-Pinós, comte de Guimerà, que residia a Saragossa. La dissertació, que cal datar-la als anys vint del segle xvii, duu per títol *Declaración de la inscripción griega de la cruz de San Esteban de Bagà, cabeza de las Baronías de Pinós, guión de la Armada que tomó Tierra Santa, año de 1110. Don Hugo de Bagà, primer Maestre del Temple*, es troba inclosa en un manuscrit miscel·lani conservat a la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. 7377), sobre el qual tornarem més endavant. El comte de Guimerà era parent i contemporani estricte de Bernat Galceran de Pinós,[18] l'autor de la *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós* que aquí estudiem i que inclou els dos dibuixos de la veracreu esmentats. Si ens fixem en el comentari —transcrit més amunt— que acompanya el dibuix de l'anvers de la veracreu, veurem que recull aquesta llegenda dels Pinós i Terra Santa, ja que s'atribueix la donació de la relíquia a Hug Galceran de Pinós. Es dedueix, per tant, que la història circulava de manera fluida entre les diferents branques dels Pinós a l'Aragó i Catalunya, i especialment, entre els membres de la família amb interessos erudits.

16 Ureña, Garriga (2008: 283).

17 Sobre Esteve de Corbera, vegeu Sánchez Marcos (1993); Baró i Queralt (2003); Simon i Tarrés (2004: 101-104); Baró i Queralt (2009: 107-124).

18 Els seus pares respectius, Jeroni de Pinós i de Santcliment (†1584) i Felip Galceran de Castro (†1591), eren cosins germans.

En aquest mateix comentari que acabem de citar, és especialment interessant la informació addicional que s'hi dóna sobre la donació a Bagà, juntament amb la Veracreu, d'una relíquia de la Santa Espina; de diverses restes de les pedres —una d'elles amb sang— amb què es va apedregar sant Esteve, patró de la parròquia i protagonista d'un miracle relacionat amb la família; i d'altres santes despulles no identificades que es guardaven en una «caixeta».[19] El text apunta que tot el conjunt va ser portat 525 anys enrere, de la qual cosa deduïm que si el dibuix va ser efectuat el mateix any que el manuscrit (1620), l'arribada de les relíquies cal situar-la el 1095. Aquesta cronologia, com veiem, coincideix poc més o menys amb la de la Primera Croada, que és quan Esteve de Corbera situa l'expedició d'Hug i Galceran de Pinós a Terra Santa.[20] Pel que fa a l'espina, a dia d'avui es conserva a l'església de Bagà un reliquiari del segle xv que en conté una (fig. 8), cosa que fa plausible identificar-la amb la que s'esmenta al comentari que il·lustra el dibuix.[21] De la mateixa forma, a l'església es conserva un bust-reliquiari de Sant Esteve, segurament cinccentista, en què al vericle s'hi mostra una pedra ben visible (fig. 9).[22]

Altrament, el comentari que acompanya el dibuix de l'anvers de la veracreu va acompanyat d'una postil·la en què, novament, es menciona que Hug va ser el primer mestre de l'orde del Temple, i que era fill de Pere Galceran de Pinós, segons constava al seu testament de 1261. És evident que la informació es errònia, ja que és impossible que algú que va viure a finals del segle xi pogués fer testament el 1261. En aquest punt, seria oportú aprofundir en la his-

19 Un document del 1348 ens informa que en aquell any es va pagar una quantitat a un pintor per «adobar la caxa hon estan les relíquies» (Serra Vilaró, 1930-1950: III, 45).

20 La relació de les relíquies amb Terra Santa i aquesta història llegendària eren conegudes a Bagà, com a mínim, des del 1625, atès que en un inventari de les jocalies de l'església es menciona que hi havia «Tres Veracruces, una de ellas muy antigua que dizen es la que se llevó por estandarte en la conquista de Hierusalem» (Serra Vilaró, 1930-1950: III, 33, nota 3).

21 Aquest reliquiari apareix ressenyat en l'inventari d'orfebreria de la parròquia aixecat el 1612: «Item, un reliquari de plata, sobredaurada, ab les varicles de crestall, en lo qual stà la Sta. Spina» (Serra Vilaró, 1930-1950: III, 33).

22 Els reliquiaris s'esmenten de passada a AADD, 1988: 181 i 186. Pel que fa al reliquiari de sant Esteve, la tradició local el situa al segle xiv, però les decoracions de les planxes del bust indiquen una cronologia més tardana. A l'inventari citat del 1612 s'esmenta «lo cap de St. Steve de plata, sobredaurat, ab lo mig cos de fusta pintat», una descripció que no acaba de coincidir, tanmateix, amb l'aparença del bust conservat. Al mateix inventari es parla també d'una «caixeta de ferro dins lo calaix, devant lo altar major, ab un tros de una pedra de aquelles que apadregaren St. Esteve i altres reliquies» (Serra Vilaró, 1930-1950: III, 34-35).

Fig. 8: Reliquiari de la Santa Espina de l'església de Sant Esteve de Bagà. Segle xv.
(Foto: Jordi Pardinilla)

Fig. 9: Reliquiari de Sant Esteve de l'església de Sant Esteve de Bagà. Segle XVI.
(Foto: Jordi Pardinilla)

toricitat veritable dels personatges esmentats per la tradició, però aquest tema supera amb escreix les motivacions i objectius del present capítol. En tot cas, farem unes consideracions mínimes. Tot indica que les genealogies antigues dels Pinós, entre elles la de Bernat Galceran de Pinós que s'edita en el present volum, no acaben d'ajustar-se a l'arbre genealògic que donen per vàlid els estudis més recents. Així, al foli 10v del manuscrit es comenta que el Galceran de Pinós que va viatjar a Terra Santa entre el 1096 i el 1100, i que posteriorment va donar el conjunt de relíquies a l'església de Bagà, era fill de Pere Galceran de Pinós i de Sicarda. Cal deduir que es tracta del Galceran I (Galceran Miró) que apareix als arbres genealògics actuals, fill de Miró i Sicarda, casat amb Adelaida, i que va morir el 1117.[23] El seu hereu, segons l'arbre genealògic que apareix als primers folis del manuscrit —aquell que arrenca amb la representació física de Galceran Guerau de Pinós—, va ser Pere Galceran, que «casa ab Berenguera de Montcada». Tanmateix, d'acord a la genealogia actualitzada dels Pinós, el seu successor va ser Galceran II, dit «el del Miracle», és a dir, el protagonista de la llegenda de les cent donzelles ocorreguda el 1147. Aquest va

23 Vegeu la veu *Pinós* a <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0051044.xml>, que inclou l'arbre genealògic (consultada 15/10/2017). Vegeu també Bartrina (1993: 13-16).

maridar amb Estefania, i qui va prendre per muller a Berenguera de Montcada va ser, en canvi, el fill d'aquest, Galceran III.

Pel que fa a Hug de Bagà, el suposat primer mestre de l'orde del Temple, les genealogies més recents dels Pinós el presenten, efectivament, com un fill del Galceran que va anar a Terra Santa, tal com es recull a l'arbre genealògic dibuixat al manuscrit que estudiem. Hug apareix esmentat breument al capítol que es dedica al seu pare (folis 10v i 11r), juntament amb el seu germà Pere Galceran de Pinós. L'arbre genealògic que encapçala el manuscrit també ho recull així, amb una mena d'afegit efectuat amb tinta més dèbil, la qual cosa indica que aquesta anotació podria ser posterior al 1620. El mateix arbre presenta a Galceran, «el del Miracle», com a fill de Pere Galceran i nebot d'Hug. Amb tot, la genealogia actual dels Pinós recull que els germans d'Hug van ser Ramon i Galceran II, «el del Miracle».

Dins el text del manuscrit, d'altra banda, es comenta que Galceran:

> (...) essent de pochs anys casi en lo any de 1096 y torna en lany 1100 (*ratllat*: ~~[1090]~~) havent estat allí serca de 4 anys, aporta entre altras cosas una creu dorada ab molt gran tros de lignum crucis ab uns caractes y lletras en ella escolpidas copia del original està pintada al principi del present llibre ab una delas santas espinas que coronaren a Déu senyor nostre y moltas altras relíquias, les quals donà als iglesia de Sant Esteve de Bagà hahont vuy en die estan, ab molt gran veneració (foli 10v).

Es tracta, com podem veure, d'una al·lusió a l'arribada de les relíquies a Bagà que coincideix amb la que s'explica en un dels comentaris dels dibuixos inclosos a l'inici del manuscrit. És un fet especialment remarcable, a més, que el text que aquí hem destacat faci al·lusió explícita als dibuixos, cosa que indica que són estrictament contemporanis a la redacció del còdex. Per tant, cal fixar la cronologia d'aquestes representacions gràfiques al 1620, que és la data que consta a la dedicatòria que encapçala l'obra.

A la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. 3085)[24] es conserva una versió castellana del manuscrit custodiat a l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, la qual conté alguna variant pel que fa a la informació que s'ofereix de la veracreu. Transcrivim aquí el text complet (f. 18) pel seu interès:

---

24 *Inventario*, 1984: 16. El manuscrit s'ha datat al segle xvii, presenta 141 folis i fa 305 x 210 mm. De la *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós* se'n van fer nombroses còpies manuscrites, com les quatre conservades a l'Archivo Histórico Provincial de Zaragoza (AHPZ, Fons Híjar, Sala I, lligall 79, document núm. 38, I, 79/38; I, 358/1; V, 80/2 i V, 80/3); o la de la Biblioteca Universitaria de Salamanca (ms. 1802). Sobre la darrera, vegeu Lilao Franca, Castrillo González (2002: 133).

> (...) trajo de aquella santa tierra la Santa Cruz, con aquel gran pedazo del Lignum Crucis, que con tanta veneración está guardada en la iglesia parroquial de S. San Esteban de la villa de Bagá, cabeza de las varonías de Pinós; dióla a dicha iglesia con muchas otras reliquias quando bolvió de la dicha conquista, que fue cerca del año de 1096 (...) y en la caja donde llevó dichas santas reliquias estan escritas estas palabras: Aer meus transiens per medium Maiorum ibat in viam pacis. Y hasta el día de oy se conserva aviendo 525 años que se dió la dicha caja con la dicha Santa Cruz, y demás reliquias, entre las quales ay una de la[s] santas espinas con que coronaron a Dios Nuestro Señor y de las piedras con que apedrearon al glorioso Protomártir San Esteban, y una della teñida con su santa sangre. La dicha Santa Cruz está copiada puntualmente al principio del presente libro.

Com podem veure, el text és força més explicatiu que el del manuscrit de Vilassar, ja que inclou la transcripció de la inscripció que hi havia a l'arqueta que custodiava les relíquies a l'església, de la qual, en una nota marginal, es comenta que «he adorado en el año de 1620 a 9 de mayo». S'afegeix també l'esment a la relíquia de Sant Esteve tacada de sang, que no apareix al text de Vilassar —sí als dibuixos, en canvi—, i s'al·ludeix a que la creu es troba dibuixada a l'inici del manuscrit. Tanmateix, en aquest cas, el manuscrit de Madrid no el conserva. En origen hi devia ser, ja que en una segona nota marginal, ubicada a l'esquerra de la inscripció de l'arqueta, l'autor comenta: «Tengo copiadas estas letras, y estarán mejor en esta oja que al principio; y he hecho un quaderno de su declaración a parte, la qual es muy diversa de la que D. Bernardo tubo; y la mía está consultada con gravíssimos varones en lenguas». Tot indica que aquestes notes marginals del manuscrit van poder ser afegides pel propietari del manuscrit.

Gaspar Galceran de Castre-Pinós, comte de Guimerà, i la veracreu de Bagà

L'interès dels Pinós pels orígens familiars i la seva relació amb episodis mítics de la història de Catalunya es palpa també en la dissertació erudita citada més amunt que Esteve de Corbera va dedicar a la veracreu de Bagà, i que va trametre a Gaspar Galceran de Castre-Pinós, comte de Guimerà. Com hem dit, es conserva en un manuscrit miscel·lani de la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. 7377), el qual inclou, entre altres materials, una història dels comtes de Ribagorça; diferents textos del mateix Esteve de Corbera; correspondència diversa, com algunes cartes entre Corbera i Gaspar Galce-

ran de Castre-Pinós; així com una genealogia dels Pinós de Bagà i dels que posteriorment van ostentar la senyoria de Pinós.[25]

Pel que fa a la veracreu de Bagà, el manuscrit conté la *Declaración de la inscripción griega de la cruz de la iglesia de San Estevan de Bagá*... (f. 81r-84r), que és bàsicament una explicació dels fets sobre la presència d'un Hug i Galceran de Pinós a Terra Santa, la lluita contra l'infidel i la fundació de l'orde del Temple, en què se situa a Hug com a primer gran mestre. Es parla més directament de la creu en un segon document, que apareix a continuació de l'anterior i amb el qual està estretament relacionat. Es titula la *Vida de los quatro Maestres del temple de San Juan de la Ilma. Familia de Pinós y de la relación de la Inscripción Griega de la Cruz de Vagá*... (f. 86v-91v), i en ell es torna a incidir en Hug de Bagà com a primer gran mestre de l'orde del Temple (f. 87r-89v), a la vegada que es comenta el significat de les inscripcions que apareixen a les dues cares de l'objecte (f. 90r-91r). El text s'il·lustra amb un dibuix de les inscripcions de la creu (f. 90r) (fig. 10), que té unes característiques molt peculiars. Està dividit en dues parts, amb la versió original grega a l'esquerra, i la traducció llatina de les inscripcions a la dreta. A més, cadascuna d'aquestes versions presenten, a la part superior, el dibuix de l'anvers de la veracreu, i a sota, molt més desenvolupat, el del revers.

Gaspar Galceran de Castre-Pinós (Barcelona 1584 - Saragossa 1638), primer comte de Guimerà (1599), vescomte d'Èvol, Quer Foradat, Ansovell, Illa, Canet i Ausbell, i senyor de la Roca, Fréscano, Fraella, Vicién i Albero, era membre d'una important nissaga saragossana amb arrels a Catalunya a qui es recorda especialment per les seves aficions intel·lectuals, antiquàries i col·leccionistes.[26] Era algú amb profunds coneixements històrics, especialment en genealogia, heràldica, numismàtica i epigrafia que, a banda d'escriure una quarantena d'obres,[27] va aconseguir aplegar un important gabinet numismàtic, una col·lecció d'art i d'objectes curiosos —entre els quals es comptava un hipopòtam dissecat—, i una interessant biblioteca, que va aplegar al seu palau del Coso de Saragossa.[28] Era una de

25 Vegeu Massó i Torrents (1896: 123); Domínguez Bordona (1935: 61, núm. 6660). Vegeu un resum dels continguts a *Inventario* (1988: p. 81).

26 Gimeno Pascual (1997); Moreno i Meyerhoff (2002); Morte (2003); Morte (2005); Español (2005-2006: 8-10); Gimeno Pasqual (2009).

27 Gómez Uriel (1884-1886: I, 566-573).

28 Sobre els objectes que integraven la col·lecció del comte de Guimerà, es conserva la *Relación de las antigüedades que tiene el Conde Guimerà y explicación de las mismas*, que es troba integrada

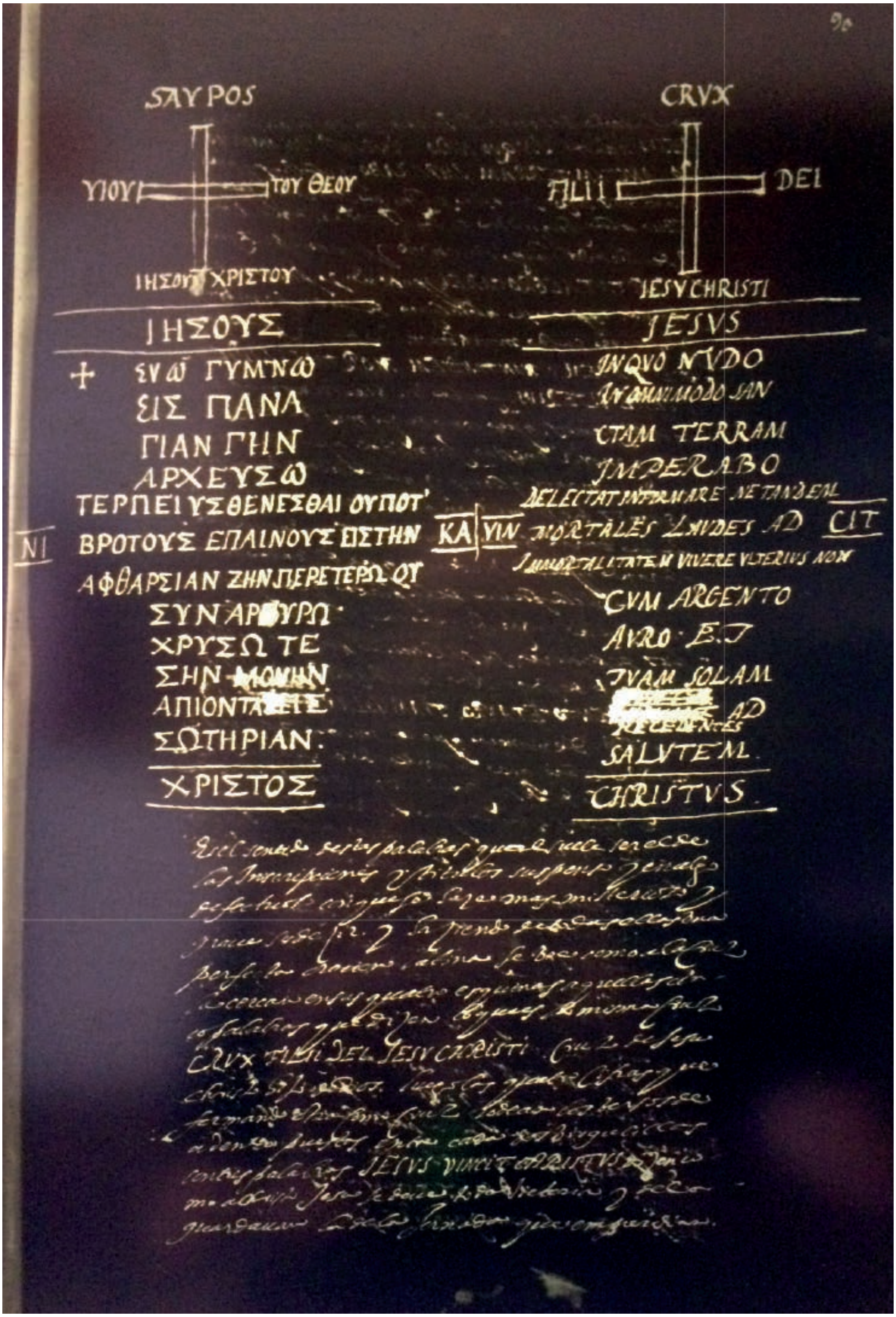

Fig. 10: L'anvers i el revers de la veracreu de Sant Esteve de Bagà al manuscrit ms. 7377 de la Biblioteca Nacional (Madrid) (microfilm) (Font: Biblioteca Nacional de España)

les persones que integraven, a més, el cercle intel·lectual del cèlebre erudit i col·leccionista Vincencio Juan de Lastanosa (1607-1681).[29] Els interessos de Gaspar Galceran rauen en què fos nét de Martín de Gurrea y Aragón (1525-1581), duc de Villahermosa,[30] bibliòfil i antiquari que havia aplegat una interessant col·lecció d'antiguitats a la seva residència a Pedrola (Saragossa).[31] És important assenyalar que a Gaspar Galceran —que va morir sense descendència legítima— el va succeir la seva cosina cinquena, Francesca de Pinós y Fenollet (†1663), XVI vescomtessa de Canet, XIV d'Illa i XIII d'Èvol, mare d'Isabel Margarita Fernández de Híjar i de Pinós,[32] la destinatària del manuscrit conservat a l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà.

Els estudis d'Esteve de Corbera sobre la veracreu de Bagà ens demostren que la relíquia i la relació dels Pinós amb aquella vila havien despertat la curiositat de Gaspar Galceran de Castre-Pinós, que en diverses de les seves dissertacions erudites es va interessar per la genealogia dels Pinós.[33] En paraules pròpies del comte:

> (...) cosa plenera y assentada és que les illustres famílies no tenen de possar la estimació del seu origen y naixement en cosses fabuloses ni aun en les dubtosses car en lloc de guanyar honor y reputació con la dessitjada antiguetat la perderan donant així ocasió a que es dubti aun de lo mateix que està citat per vertader (...).[34]

---

al ms. 6428 de la Biblioteca Nacional de Madrid. Vegeu Egido (2000: 213-216). Cfr. Morte (2008: 322-323).

29 Per a la relació amb Lastanosa, vegeu Arco (1913); Arco (1934: 111-130).

30 Les aspiracions de Gaspar Galceran a la successió del ducat de Villahermosa van fer que canviés el seu cognom de Castre i Pinós pel de Gurrea y Aragón (Morte, 2003: 317).

31 Sobre el personatge i les seves aficions culturals i artístiques, vegeu Mélida (1902); Morejón Ramos (2009).

32 Moreno i Meyerhoff (2002: 26); Casaus Ballester (2007: 389).

33 En aquest sentit, va arribar a elaborar unes taules genealògiques dels Pinós, en cinc folis, que van publicar-se (1624), emperò, sota el nom de Luis de Vera, el seu secretari. Vegeu Torres Amat (1836: 484). Se'n conserva un exemplar a la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. 3054). Del seu interès per la genealogia dels Pinós n'ha quedat testimoni en diferents manuscrits conservats a l'esmentada biblioteca, com per exemple, el ms. 1057 (genealogia dels Pinós i dels senyors de Bagà), el ms. 3054 (genealogies de les cases de Castro, Pinós, Erill, etc.), el ms. 3089 (sobre la família de Pinós), o el ms. 11690 (sobre els cognoms Galceran i Guimerà) (citats a Andrés, 1988: 49), entre altres. Pel que fa als interessos genealògics del comte de Guimerà, vegeu també Moreno i Meyerhoff (2002: 21-23).

34 Moreno i Meyerhoff (2002: 23).

Aquest interès pels orígens familiars va fer que el comte de Guimerà inquirís a Corbera sobre la relíquia i la relació que aquesta pogués tenir amb el seus avantpassats. La resposta d'Esteve de Corbera devia ser del grat del comte, atès que en ella es vinculava als Pinós de Bagà amb aquest objecte de gran vàlua artística que contenia una important relíquia, de les més rellevants conservades en terres catalanes. No sabem del cert què va portar a Corbera a la formulació de la fantasiosa teoria dels Pinós a Terra Santa i la identificació d'un d'ells, Hug, amb Hug de Payns, el fundador de l'orde del Temple, però de ben segur que al darrere hi havia la voluntat de congraciar-se amb algú tan important com Gaspar Galceran de Castre-Pinós, amb qui va mantenir una relació erudita intensa.

Els objectius de Corbera, tanmateix, poden intuir-se a través de les seves teories al voltant de la llegenda d'Otger Cataló i els Nou Barons de la Fama, un dels quals va ser un membre dels Pinós.[35] Aquesta història, a la qual ja hem fet al·lusió més amunt, també apareix al volum miscel·lani de la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. 7377) que inclou la dissertació sobre la creu de Bagà,[36] i ho fa en dos moments diferents. Primerament, en un escrit del 1623 (f. 98r-105v) en què el comte de Guimerà consulta a Corbera al voltant del tema. I en segon lloc, en un conjunt de cartes que Corbera va intercanviar amb l'historiador i heraldista Jaume Ramon Vila (1570-1638) (f. 159-169).[37] No ha d'estranyar, per tant, que el manuscrit que s'estudia en el volum que el lector té a les mans s'iniciï amb la mateixa llegenda (f. 1r-8r), cosa que prova l'interès dels Pinós per la llegenda, així com la vigència i el debat que encara suscitava al segle XVII.[38]

En la nostra opinió, la història dels Nou Barons de la Fama va incidir en la construcció de la llegenda dels Pinós a Terra Santa i l'arribada de la veracreu a Bagà formulada per Corbera. Ho pensem perquè a la carta tramesa al comte de Guimerà (Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 7377, f. 81r-84r), l'erudit manifesta que Hug de Pinós va fundar una comunitat a Jerusalem integrada per nou membres, en honor als nou cors angèlics i als Nou Barons, entre els quals no només hi havia un Pinós, sinó també altres avantpassats

---

35 Vid. supra nota 8.

36 BARÓ I QUERALT (2009: 222).

37 Sobre aquest personatge, vegeu TORRES AMAT (1836: 655-659); LLÀCER MARTORELL (2015); LLÀCER MARTORELL (2016).

38 Com així va apuntar ALCOBERRO (2003: 141-142).

seus per via materna. Sembla clar, per tant, que Corbera va voler prestigiar els orígens familiars del comte de Guimerà fent coincidir i vinculant els avantpassats de Bagà amb l'arribada de la relíquia, les gestes de la primera croada i la llegenda d'Otger Cataló.

De l'interès de Gaspar Galceran de Castre-Pinós per la veracreu de Bagà n'ha quedat testimoni en un parell de manuscrits més relacionats amb la seva persona. El primer d'ells es conserva a la Pierpont Morgan Library de Nova York (ms. M. 1079).[39] El document número 36 del manuscrit és una *Relación los Maestres del Temple y de S. Juan que ha havido de la Casa de Pinós*, la qual inclou un capítol dedicat a Hug de Bagà. Aquest document, en realitat, és una còpia dels dos documents ja esmentats del manuscrit de la Biblioteca Nacional de Madrid (ms. 7377, f. 81r-91r), que Esteve de Corbera va trametre a Gaspar Galceran de Castre-Pinós. Quant a la transcripció de les inscripcions de la creu (fig. 11-12), es segueix el mateix model del manuscrit esmentat, amb dos dibuixos —ubicats en folis consecutius— d'idèntiques característiques als anteriors amb les versions grega i llatina de les inscripcions. En tots dos casos, a la part superior es representa molt sumàriament l'anvers de la creu i les paraules —desenvolupades, sense abreviar— dels extrems dels braços; mentre que a la part inferior, de manera molt més detallada, trobem la transcripció de les inscripcions del revers de la creu, les més importants.

De tot plegat deduïm que el comte de Guimerà va fer servir qualsevulla d'aquestes còpies manuscrites de Madrid i Nova York per fer la versió impresa que trobem en un altre manuscrit miscel·lani de la seva propietat, avui també conservat a la Biblioteca Nacional (ms. 5793).[40] Així, als folis 101v i 102r —105v i 106r de la foliació actual— es van adherir dos impresos —no descartem que sigui un bifoli— sobre «(...) la Santa Cruz, que se conserva en la Parrochial de S. Estevan de la iglesia de la villa de Bagá» (fig. 13). Segurament el comte els va fer imprimir, en una mena d'exercici de passar a net el que ja tenia en altres manuscrits, i per així facilitar la seva tramesa a algú, segons

39 Novament, ens trobem davant un aplec de documentació diversa relacionada amb els estudis i aficions de Gaspar Galceran de Castre-Pinós, i que s'ha donat a conèixer entre els especialistes pel fet d'incloure set aquarel·les del desaparegut beat del monestir de San Andrés de Fanlo. Aquest beat, un manuscrit romànic del segle XII, es trobava al segle XVII a la biblioteca del monestir de Montearagón (Osca), i allà va fer copiar-lo Vicencio Juan de Lastanosa per encàrrec de Gaspar Galceran de Castre-Pinós. Vegeu Morte (2005).

40 *Inventario* (1987: 25).

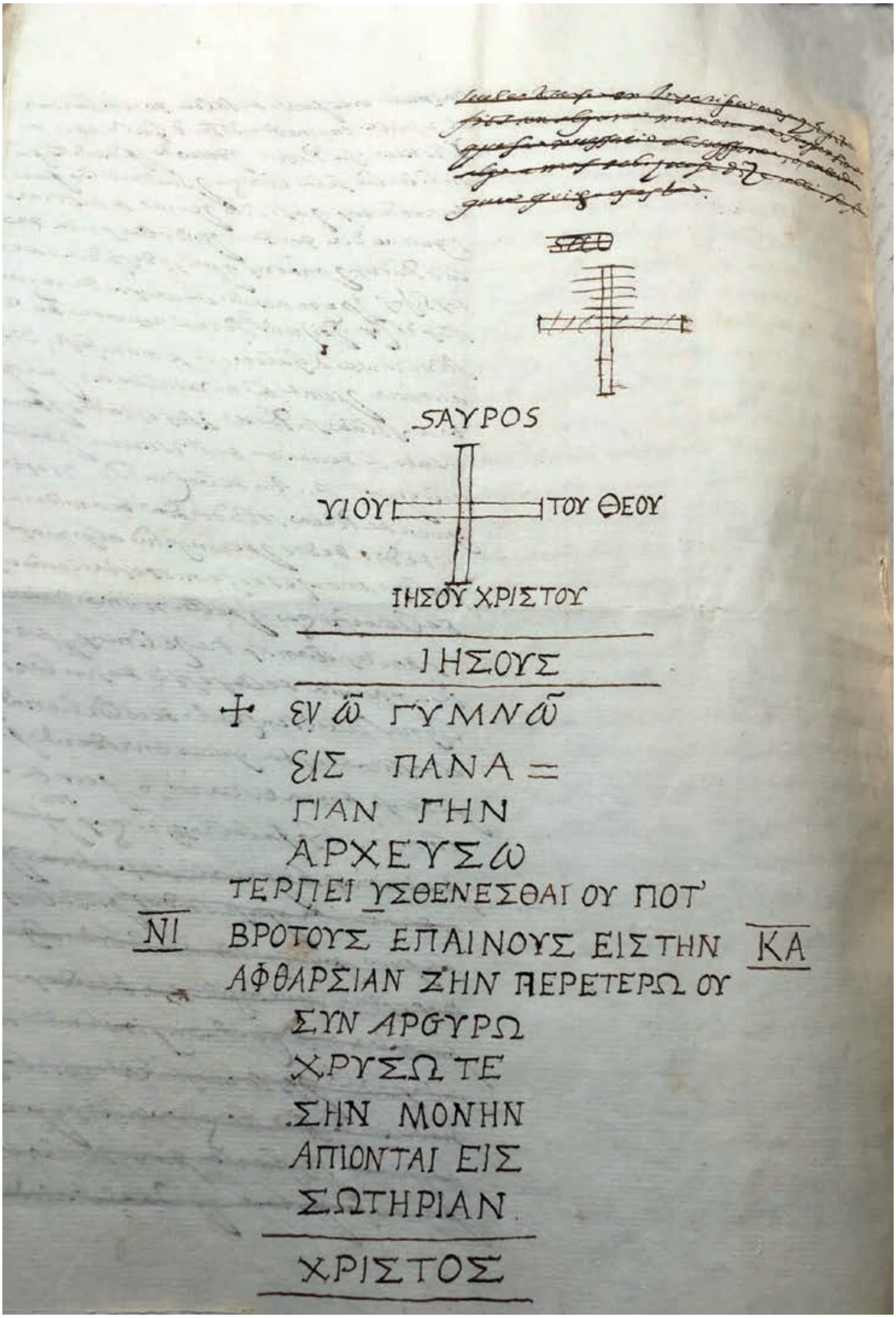
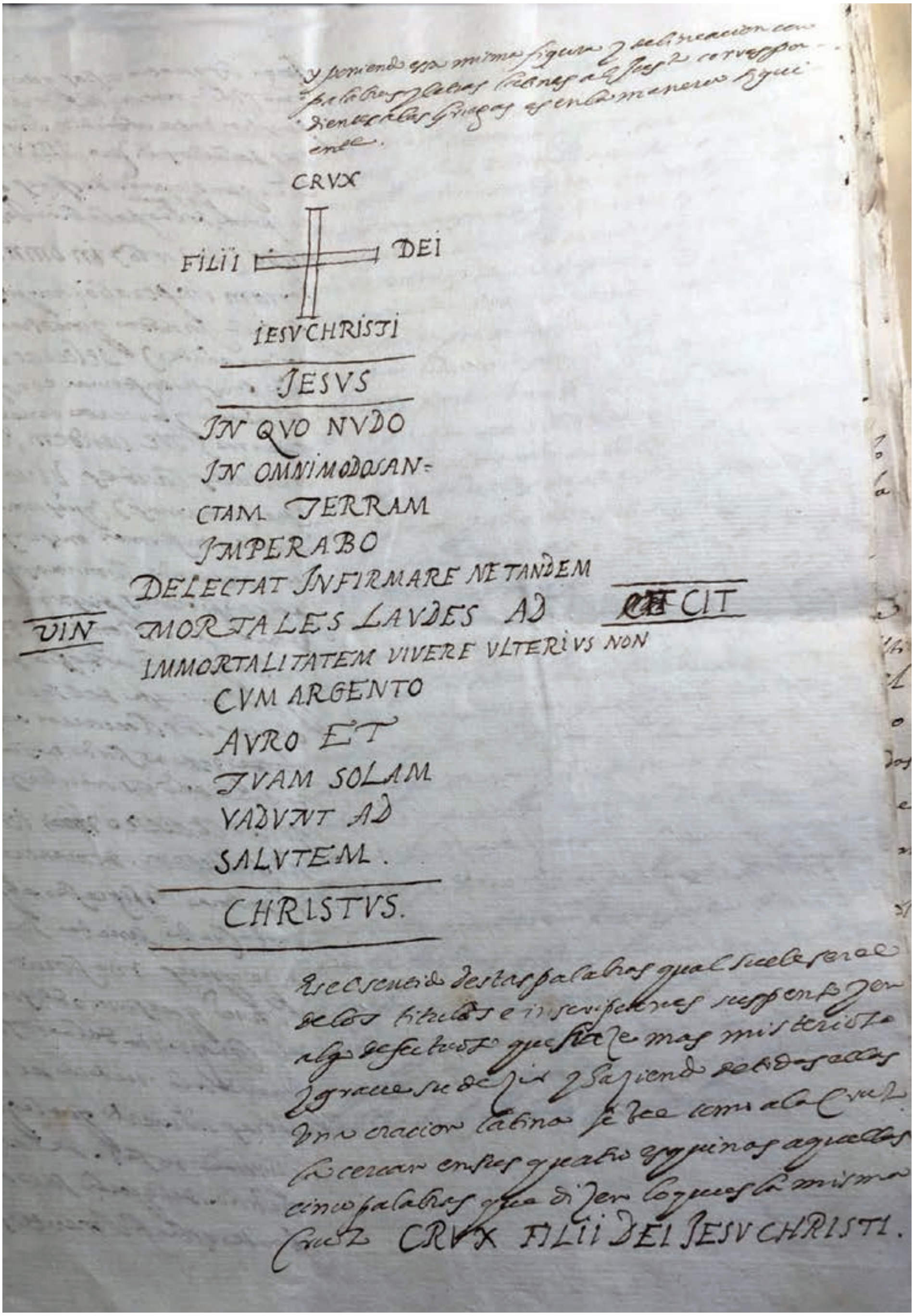

Fig. 11: Les inscripcions de l'anvers i el revers de la veracreu de Sant Esteve de Bagà al manuscrit ms. M. 1079 de la Pierpont Morgan Library de Nova York

CRVX

FILII DEI

IESV CHRISTI

JESVS

JN QVO NVDO
JN OMNIMODO SAN-
CTAM TERRAM
JMPERABO
DELECTAT JNFIRMARE NE TANDEM
VIN MORTALES LAVDES AD CIT
IMMORTALITATEM VIVERE VLTERIVS NON
CVM ARGENTO
AVRO ET
TVAM SOLAM
VADVNT AD
SALVTEM.

CHRISTVS.

CRVX FILII DEI JESV CHRISTI.

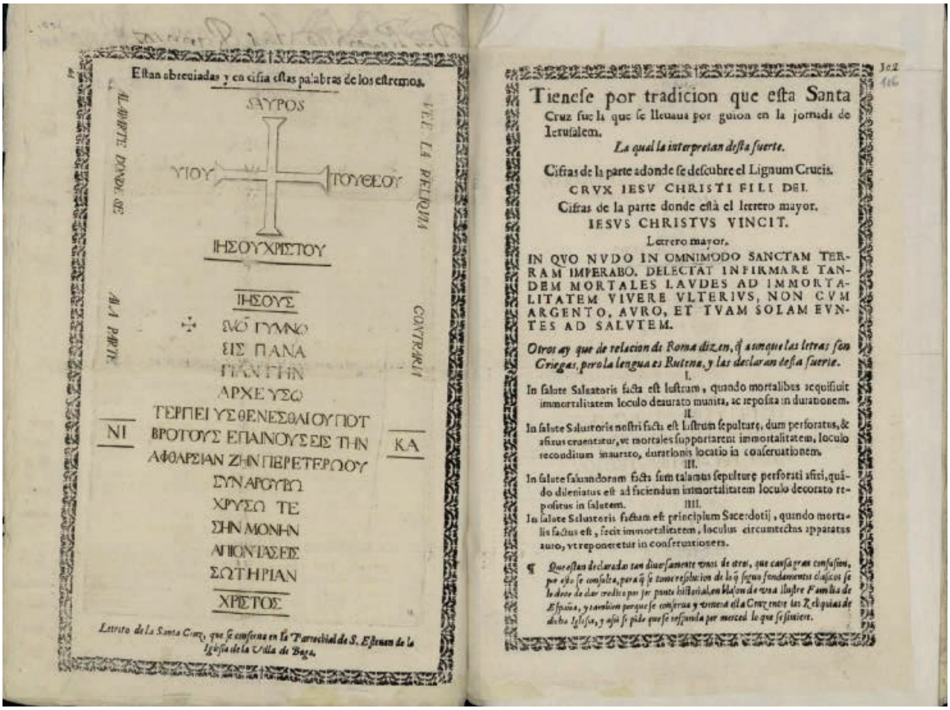
Fig. 12: Les inscripcions (traducció llatina) de l'anvers i el revers de la veracreu de Sant Esteve de Bagà al manuscrit ms. M. 1079 de la Pierpont Morgan Library de Nova York

deduïm del que s'apunta en un d'ells: «(...) y assí se pide que se responda por merced lo que se sintiere» (f. 102r). El foli de l'esquerra mostra les inscripcions de l'anvers i el revers, seguint el mateix esquema que hem vist a les còpies manuscrites, i on es precisa que s'han desenvolupat les abreviatures de les paraules ubicades als extrems dels braços de l'anvers de la creu. A l'altre foli es comenta que la tradició recull que aquesta creu és la que «se llevava por guión en la jornada de Ierusalem», i s'ofereix a continuació la traducció llatina de les inscripcions de les dues cares. Trobem un interessant punt de connexió amb els dibuixos del manuscrit de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà (fig. 6-7), que és la inclusió de les quatre diferents versions llatines de la inscripció principal, les quals coincideixen exactament amb les que es donen al manuscrit de Vilassar. S'afirma, a més, que aquestes traduccions van ser efectuades a Roma, a l'igual que en el manuscrit de Vilassar. Igualment, s'apunta «que aunque las letras son Griegas, pero la lengua es Rutena», consideració que coincideix també un dels comentaris del nostre manuscrit. Aquests lligams ens fan sospitar que el comte de Guimerà, responsable últim d'aquests fulls impresos, treballava amb la mateixa informació que la persona que hi havia al darrere dels dos dibuixos del manuscrit de Vilassar.

Aquestes transcripcions de les inscripcions de la veracreu de Bagà que trobem en diferents manuscrits relacionats amb Gaspar Galceran de Castre-Pinós, ens emplacen davant una mostra de l'interès del comte per l'estudi de l'edat mitjana, època per la qual es va sentir especialment atret perquè era on calia pouar si es volia recuperar els orígens de la nissaga a la qual pertanyia. La seva aproximació al mon medieval va passar, sobretot, pel mon dels manuscrits. Ho hem vist en referir-nos als dibuixos del beat de Fanlo, i ho certifiquem amb la important col·lecció de còdexs medievals il·luminats que posseïa,[41] alguns dels quals avui es conserven a la Biblioteca Nacional de Madrid. Determinats exemplars procedien de terres catalanes, com un *Ritual* del segle xiv (ms. 415) originari del castell de Guimerà (Lleida), i que presenta decoració il·luminada; o un exemplar de les *Cròniques dels Reys d'Aragó e Comtes de Barchinona* (ms. 1811), que va trobar al mateix castell i que també va integrar a la seva col·lecció personal.[42] Era propietari, així mateix, d'un tractat de temàtica cinegètica datat al segle xv, i d'un *Breviari*

41 Vegeu la relació dels conservats a la Biblioteca Nacional de Madrid (una seixantena), publicada per Andrés (1988).

42 La procedència del castell de Guimerà l'extraiem de Morte (2003: 321).

Eſtan abreuiadas y en cifra eſtas palabras de los eſtremos.

AL NORTE DONDE SE — VEE LA RELIQUIA

ΣΑΥΡΟΣ

ΥΙΟΥ — ΤΟΥΘΕΟΥ

ΙΗΣΟΥΧΡΙΣΤΟΥ

ALA PARTE — CONTRARIA

ΙΗΣΟΥΣ
ΕΝ ΓΥΜΝΟ
ΕΙΣ ΠΑΝΑ
ΠΑΝΤΗΝ
ΑΡΧΕΥΣΩ
ΤΕΡΠΕΙ ΥΣ ΘΕΝΕΣΘΑΙ ΟΥ ΠΟΤ
NI ΒΡΟΤΟΥΣ ΕΠΑΙΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ KA
ΑΦΘΑΡΣΙΑΝ ΖΗΝ ΠΕΡΕΤΕΡΟΟΥ
ΣΥΝ ΑΡΓΥΡΩ
ΧΡΥΣΩ ΤΕ
ΣΗΝ ΜΟΝΗΝ
ΑΠΙΟΝΤΑΣ ΕΙΣ
ΣΩΤΗΡΙΑΝ
ΧΡΕΤΟΣ

Letrero de la Santa Cruz, que ſe conſerua en la Parrochial de S. Eſteuan de la Igleſia de la Villa de Bagà.

Tieneſe por tradicion que eſta Santa Cruz fue la que ſe lleuaua por guion en la jornada de Ieruſalem.

La qual la interpretan deſta ſuerte.

Cifras de la parte adonde ſe deſcubre el Lignum Crucis.
CRVX IESV CHRISTI FILI DEI.
Cifras de la parte donde eſtà el letrero mayor.
IESVS CHRISTVS VINCIT.
Letrero mayor.
IN QVO NVDO IN OMNIMODO SANCTAM TERRAM IMPERABO. DELECTAT INFIRMARE TANDEM MORTALES LAVDES AD IMMORTALITATEM VIVERE VLTERIVS, NON CVM ARGENTO, AVRO, ET TVAM SOLAM EVNTES AD SALVTEM.

Otros ay que de relacion de Roma dizen, q̃ aunque las letras ſon Griegas, pero la lengua es Rutena, y las declaran deſta ſuerte.

I.
In ſalute Saluatoris facta eſt luſtrum, quando mortalibus acquiſiuit immortalitatem loculo deaurato munita, ac repoſita in durationem.
II.
In ſalute Saluatoris noſtri facta eſt luſtrum ſepulturę, dum perforatus, & afixus cruentatur, vt mortales ſupportarent immortalitatem, loculo reconditum inaurato, durationis locatio in conſeruationem.
III.
In ſalute ſaluandorum facta ſum talamus ſepulturę perforati afixi, quãdo dileniatus eſt ad faciendum immortalitatem loculo decorato repoſitus in ſalutem.
IIII.
In ſalute Saluatoris factum eſt principium Sacerdotij, quando mortalis factus eſt, fecit immortalitatem, loculus circumtectus apparatus auro, vt reponeretur in conſeruationem.

¶ *Que eſtan declarados tan diuerſamente vnos de otros, que cauſa gran confuſion, por eſto ſe conſulta, para q̃ ſe tome reſolucion de lo q̃ ſegun fundamentos claſicos ſe le deue de dar credito por ſer punto hiſtorial, en blaſon de vna Illuſtre Familia de Eſpaña, y tambien porque ſe conſerua y venera eſta Cruz entre las Reliquias de dicha Igleſia, y aſsi ſe pide que ſe reſponda por merced lo que ſe ſintiere.*

Fig. 13: Imprès amb la transcripció de les inscripcions de la veracreu de Sant Esteve de Bagà inserit al manuscrit ms. 5793 de la Biblioteca Nacional de Madrid (Font: Biblioteca Nacional de España)

d'Amor (ms. Res 203) ricament decorat, que el comte va adquirir el 1635 a Saragossa.[43] A banda, sabem que va fer copiar diverses obres medievals i del primer Renaixement.[44]

En el marc de la seva aproximació al mon medieval, Gaspar Galceran va mirar d'aconseguir dibuixos d'objectes de gran vàlua artística relacionats amb aquell període. A diferència dels que hem vist de la veracreu de Bagà, tots ells força esquemàtics degut a la voluntat documental associada a les inscripcions, altres cops el comte va fer-se amb dibuixos molt més detallats. En aquests casos veurem una intenció arqueologista manifesta, i d'aquí que els seus autors recorrin a tècniques gairebé facsimilars, incloent acabats a color amb la tècnica de l'aquarel·la, com es pot apreciar en els dibuixos del desaparegut beat del monestir de Fanlo, que va aconseguir a través de Vin-

43 Andrés (1988: 50).

44 Morte (2005: 55).

cencio Juan de Lastanosa.[45] En altres ocasions, els dibuixos encarregats per Gaspar Galceran tenien a veure amb monuments, com és el cas d'unes plantes del palau reial d'Osca —no conservades— que va sol·licitar diferents cops al seu amic Lastanosa entre 1636 i 1638,[46] amb la qual cosa la relació d'ambdós en aquestes qüestions resta novament palesa. Ho veiem novament en relació amb el castell de Loarre, ja que es coneixen algunes cartes que el comte de Guimerà va enviar a Lastanosa el 1631 i 1636 en què li demanava dibuixos del monument.[47] Sortosament, aquests els hem conservat inserits al denominat *Codex Valentinus* (Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 3610), un manuscrit autògraf del comte —que posteriorment va arribar a mans de Lastanosa— en què es palesa el seu interès per les inscripcions antigues.[48] Els dibuixos de Loarre van ser realitzats per Bartolomé o José Santolaria,[49] però altres cops Gaspar Galceran va recórrer a pintors reputats amb aficions antiquàries, com és el cas de Jusepe Martínez, de qui s'ha dit que es va desplaçar a Osca seguint instruccions del comte per tal de dibuixar el sarcòfag romà que contenia les restes del rei Ramir II el Monjo (1086-1157), encara conservat a l'església de San Pedro el Viejo de la ciutat.[50] Sabem, igualment, que el pintor saragossà Pedro Orfelín va efectuar dibuixos per encàrrec seu.[51]

En tot cas, aquestes imatges esdevenen només alguns dels exemples que posen de manifest la gran transcendència del dibuix com a eina útil i eficaç per als antiquaris aragonesos del cercle de Lastanosa, que habitualment els intercanviaven i els adjuntaven a les seves cartes o dissertacions erudites a manera d'il·lustració.[52] L'objectiu era que les imatges dibuixades esdevin-

45 Morte (2005).

46 Arco (1934: 120-121, 123 i 125).

47 Arco (1934: 113 i 126). Cfr. Morte (2003: 320); Español (2005-2006: 10).

48 Estudiats a Español (2005-2006). També apareixen referenciats a Morte (2003: 322), i reproduïts a Galtier Martí (2005: 16-17, fig. 2-3, i 57-59, fig. 26-28).

49 Vegeu les hipòtesis al respecte d'Español (2005-2006: 10) i Lanzarote Guiral (2007: 224).

50 Tanmateix, no hi ha proves fefaents que demostrin que el dibuix del sarcòfag conservat a la Real Academia de la Historia de Madrid (col·lecció Velázquez, signatura 9/4105) sigui obra d'ell. Vegeu Lanzarote Guiral (2007: 211-212).

51 Carderera (1866: 36). Cfr. Morte (2003: 332 i 345). Per al context d'artistes de l'entorn de Lastanosa, amb un especial protagonisme de Jusepe Martínez i les seves aficions antiquàries, vegeu Manrique Ara (2008).

52 Vegeu una aproximació general al valor del dibuix entre els antiquaris aragonesos de la primera meitat del segle xvii a Lanzarote Guiral (2007: 216-228).

guessin testimonis de les realitats explicades i descrites als manuscrits que feien circular, atès que l'examen visual dels objectes era part fonamental dels estudis que duien a terme aquests erudits. Molts cops es desplaçaven als indrets en què es produïen troballes arqueològiques o per visitar monuments i col·leccions, però en aquells casos en què els fos materialment impossible, el dibuix era un bon recurs per acostar-se a la realitat física d'aquells testimonis del passat. El dibuix, per tant, esdevenia una disciplina complementària de l'arqueologia i de les ciències de l'antiquària. L'ús dels dibuixos com a material fonamental de recerca i estudi va perviure durant la Il·lustració, i la col·laboració entre erudits i artistes va continuar donant interessants fruits. A Catalunya, per exemple, tenim el cas dels dibuixos del sarcòfag romà de Sant Pere d'Àger (Lleida) i els de la portalada de l'església de Covet (Lleida),[53] així com dels que van promoure els membres de l'anomenada Escola Històrica de les Avellanes, entre ells, el ja esmentat Jaume Pasqual, sempre al voltant de monuments, inscripcions epigràfiques o manuscrits medievals.[54] En tot cas, els dibuixos del manuscrit conservat a Vilassar demostren que les representacions gràfiques van esdevenir, des del segle XVII, una part fonamental de la tasca dels antiquaris i erudits, ja que amb ells il·lustraven les seves dissertacions sobre monuments antics, numismàtica o història eclesiàstica. El dibuix es va convertir, així, en una eina de coneixement i en un mitjà de protecció d'aquests elements.[55]

Bibliografia

AADD (1988) *Bagà. La capital històrica de l'Alt Berguedà*. Bagà: Ajuntament de la Vila de Bagà.

Alcoberro, Agustí (2003) «Mites i llegendes». *Barcelona Quaderns d'Història*, 9: p. 135-148.

Andrés, Gregorio de (1988) «La valiosa colección de códices del conde de Guimerá en la Biblioteca Nacional». *Teatro del Siglo de Oro. Bibliografías y catálogos 8. Homenaje a José Simón Díaz*. Saragossa: Kassel Edition Reichnberger.

---

53 Español, 2006.

54 Vegeu els diferents casos esmentats a Velasco (2011).

55 Sobre aquestes qüestions, vegeu Velasco (2011).

Arco, Ricardo del (1913) «Un arqueólogo ilustre. El Conde de Guimerá». *Revista de Historia y Genealogía Española*, julio-septiembre: p. 249-260, p. 297-304 i p. 349-356.

– (1934) *La erudición aragonesa en el siglo xvii en torno a Lastanosa*. Madrid: Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos.

Baró i Queralt, Xavier (2003) «Concepció i funció social de la història segons Esteve de Corbera (1563-1633?) i Francesc de Montcada (1586-1635)». *Pedralbes*, 23: p. 491-506.

– (2009) *La historiografia catalana en el segle del Barroc*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bartrina, Enric (1993) «Llinatge dels Pinós: el primer Galceran de Pinós». *L'Erol*, 42: p. 13-16.

Carbonell Basté, Sílvia (2001) «El rescate de las cien doncellas: una serie de bordados murales». *Datatèxtil*, 5: p. 36-57.

Carderera, Valentín (1866) «Noticia de Jusepe Martínez y reseña histórica de la pintura en la Corona de Aragón». A: Martínez, Jusepe. *Discursos practicables del nobilísimo arte de la pintura*. Madrid: Real Academia de San Fernando.

Casaus Ballester, M. José (2007) «Relación de documentos de los vizcondados de Évol, Canet e Illa, según un inventario del siglo xvii, del Archivo Ducal de Híjar». *Emblemata*, 13: p. 387-402.

Coll i Alentorn, Miquel (1947-1948) «La llegenda d'Otger Cataló i els Nou Barons». *Estudis Romànics*, 1: p. 1-48.

Domínguez Bordona, Jesús (1935) *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*. Madrid: Blas.

Duran-Porta, Joan (2015) *L'orfebreria romànica a Catalunya (950-1250)*. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

Egido, Aurora (2000) *Las caras de la prudencia y Baltasar Gracián*. Madrid: Editorial Castalia.

Español, Francesca (2005-2006) «El castillo de Loarre y su portada románica». *Locus Amoenus*, 8: p. 7-18.

– (2006) «La portalada romànica de Santa Maria de Covet i el sarcòfag romà d'Àger a través d'uns dibuixos de la Real Academia de la Historia». *Lambard*, XVIII: p. 87-96.

– (2015) *La Vera Creu d'Anglesola i els pelegrinatges de Catalunya a Terra Santa*. Solsona: Museu Diocesà i Comarcal de Solsona.

Fita, Fidel (1877) «La cruz de Bagà». *La Academia*, 15 de desembre de 1877: p. 331-333.

Folch i Torres, Joaquim (1929) «La Vera-Creu bizantina de Bagà». *La Veu de Catalunya*, 9 d'agost de 1929: p. 5.

Fort i Cogul, Eufemià (1973) *La llegenda del rescat de Sant Esteve*. Monografies, 1. Vila-seca: Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural.

– (1974) *El Llegendari de Santes Creus*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.

Galtier Martí, Fernando (coord.) (2005) *El beato del abad Banzo del monasterio de San Andrés de Fanlo, un Apocalipsis aragonés recuperado. Facsímil y estudios*, Saragossa: Caja Inmaculada.

Garriga, Carles (1995) «La creu bizantina de Bagà». *Anuari de Filologia*, XVIII: p. 163-168.

Garriga, Joaquim (1998) «L'antic retaule major de Sant Esteve de Granollers, dels Vergós». *Lauro*, 15: p. 15-35.

Gimeno Pascual, Helena (1997) *Historia de la investigación epigráfica en España en los siglos xvi y xii a la luz del recuperado manuscrito del Conde de Guimerá*. Saragossa: Institución «Fernando el Católico».

– (2009) «Galcerán de Castro de Aragón y Pinós, Gaspar», A: Díaz-Andreu, Margarita; Mora, Gloria, i Cortadella, Jordi (coord.). *Diccionario Histórico de la Arqueología en España*. Madrid: Marcial Pons.

Gómez Uriel, Miguel (1884-1886) *Bibliotecas antigua y nueva de escritores aragoneses de Latassa. Aumentadas y refundidas en forma de Diccionario biográfico-bibliográfico*. Saragossa: Impr. de Calisto Ariño, 3 vol.

Gudiol Cunill, Josep (1915-1920) «Les creus d'argenteria a Catalunya». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VI: p. 265-422.

Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional (1984). Madrid: Ministerio de Cultura, vol. x.

Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional (1987). Madrid: Ministerio de Cultura, vol. xi.

Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional (1988). Madrid: Ministerio de Cultura, vol. xii.

Jaspert, Nikolas (1999) «Un vestigio desconocido de Tierra Santa: la Vera Creu d'Anglesola». *Anuario de Estudios Medievales*, 29: p. 447-475.

Lanzarote Guiral, José María (2007) «El estudio de las antigüedades en la Huesca del Barroco: a propósito de un dibujo inédito del sepulcro de Ramiro II el monje (1656)». *Argensola*, 117: p. 199-230.

Lilao Franca, Óscar i Castrillo González, Carmen (2002) *Catálogo de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Salamanca II. Manuscritos 1680-2777*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.

Llàcer Martorell, Arantxa (2015) «Aproximació a les fonts del Dietari de Jaume Ramon Vila (AHCB, ms. b-100)». *Mirabilia/ MedTrans*, 1: 159-175, disponible en línia a <http://www.revistamirabilia.com/sites/default/files/medtrans/pdfs/01-07.pdf> (Consultada el 11/11/2017).

– (2016) «El Dietari de Jaume Ramon Vila, una obra fragmentada». *SCRIPTA. Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*, 8: p. 105-115.

Manrique Ara, María Elena (2008) «Mentores y artistas del Barroco aragonés: el círculo de Lastanosa y Jusepe Martínez». A: Egido, Aurora i Laplana, José Enrique (ed.). *Mecenazgo y Humanidades en tiempos de Lastanosa Homenaje a Domingo Ynduráin*. Saragossa: Instituto de Estudios Altoaragoneses, Institución «Fernando el Católico».

Massó i Torrents, Jaume (1896) *Manuscrits catalans de la Biblioteca Nacional de Madrid: notícies per un catàleg raonat*. Barcelona: L'Avenç.

Mélida, José Ramón (1902) «Noticia de la vida y escritos de D. Martín de Gurrea y Aragón». A: Gurrea y Aragón, Martín de. *Discursos de medallas y antiguedades que compuso el muy ilustre Sr. D. Martín de Gurrea y Aragón, Duque de Villahermosa, Conde de Ribagorza*. Madrid: Viuda e Hijos de Téllez.

Miret i Sans, Joaquim (1909-1913) «Tapiceríes del segle xvi^{è} ab episodis del captiveri den Galceràn de Pinós, en l'any 1147». *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, 6: p. 336-338.

Molina, Joan (1997) «La ilustración de leyendas autóctonas: el santo y el territorio». *Analecta Sacra Tarraconensia*, 70: p. 5-24.

Morejón Ramos, José Alipio (2009) *Nobleza y humanismo. Martín de Gurrea y Aragón (1526-1581)*. Saragossa: Institución «Fernando el Católico».

Moreno i Meyerhoff, Pedro (2002) «El primer comte de Guimerà: notes biogràfiques, genealògiques i heràldiques». *Paratge*, 14: p. 15-30.

Morte, Carmen (2003) «Emblemas en un manuscrito aragonés del siglo xvii: *Honestas* recreaciones... de las medallas y monedas del Conde de Guimerá». *Emblemata*, 9: p. 315-382.

– (2005) «Lastanosa, el Conde de Guimerá y Uztarroz: el entorno del manuscrito». A: Galtier Martí, Fernando (coord.) *El beato del abad Banzo del monasterio de San Andrés de Fanlo, un Apocalipsis aragonés recuperado. Facsímil y estudios*. Saragossa: Caja Inmaculada.

Papell i Tardiu, Joan (2003) «El relat de la llegenda de Galceran de Pinós». *Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus*, 20: p. 43-54.

Quer Aiguadé, Pere (2001) *L'adaptació catalana de la història de Rebus Hispaniae de Rodrigo Jiménez de Rada: textos i transmissió (segle xiii-xv)*. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

Riquer, Martí de (1944) *La leyenda de Galceran de Pinós y el rescate de las cien doncellas*. Barcelona: Antonio J. Rovira.

Roy Sinusía, Luis (2013) *El arte del grabado en Zaragoza durante el siglo xvii*. Saragossa: Institución «Fernando el Católico».

Sánchez Marcos, Fernando (1993) «Historiografía e instituciones políticas en la Cataluña del siglo xvii. El caso de la *Cataluña Ilustrada* de Esteve de Corbera». *Pedralbes*, 13-II: p. 547-556.

Sanjosé Llongueras, Lourdes De (2015) *L'obra de Llemotges i altres orígens. L'obra de metall als segles xii-xiii a Catalunya*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Sanpere i Miquel, Salvador (1877) «Cruz bizantina de Bagà». *Revista Histórica*, 37-38: p. 129-133.

Serra Vilaró, Joan (1930-1950) *Baronies de Pinós i Mataplana: investigació als seus arxius*. Barcelona: Balmes, 3 vol.

Simon i Tarrés, Antoni (2004) «La historiografia del segle del Barroc (de Jeroni Pujades a Narcís Feliu de la Penya)». A: Balcells, Albert (coord.) *Història de la historiografia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Standen, Edith Appleton (1985) *European post-medieval tapestries and related hangings in the Metropolitan Museum of Art. Vol. II*. Nova York: Metropolitan Museum of Art.

Torres Amat, Fèlix (1836) *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*. Barcelona: Imprenta de J. Verdaguer.

Torres i Benet, Miquel (2012) «Assaig contextual i religiós de la Santa Creu d'Anglesola. Un reliquiari del segle xii reformat al segle xvii». A: *Actes de la XLI Jornada de Treball del Grup de Recerques de les Terres de Ponent*. Tàrrega: Grup de Recerques de les Terres de Ponent: p. 35-70.

Ureña, Josep i Garriga, Carles (2008) «Cruz bizantina de Bagà». A: *Signum Salutis: cruces de orfebrería de los siglos v al xii*. Oviedo: Consejería de Cultura y Turismo del Principado de Asturias, KRK.

Velasco Gonzàlez, Alberto (2011) *Jaume Pasqual, antiquari i col·leccionista a la Catalunya de la Il·lustració*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.

Villanueva, Jaime (1821) *Viage literario a las iglesias de España*. Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, vol. VI.

Villanueva, Jesús (2004) *Política y discurso histórico en la España del siglo xvii: las polémicas sobre los orígenes medievales de Cataluña*. Sant Vicent del Raspeig: Publicaciones de la Universidad de Alicante.

PART III.
LA LLEGENDA

La síntesi del manuscrit

Maria Estradé Pujals
Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca

Ramon Setó Vallverdú
Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca

Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós. Dirigida a la Excel·lentíssima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit

Es tracta d'un extens document manuscrit, datat el 4 de novembre de 1620, a través del qual Bernat Galceran de Pinós i de Fenollet informa la filla de la seva cosina germana, Isabel Margarida d'Híjar i de Pinós, duquessa d'Híjar i comtessa de Belchite, de la genealogia de la casa dels Pinós. Isabel passava a ser la màxima autoritat d'aquesta nissaga en haver mort sense descendència la seva germana gran. Bernat Galceran va morir el 1626 i el document continua amb la cita de cinc perpetuadors més; i acaba amb Josep Galceran de Pinós i de Pinós, quadrinét de l'autor principal, Bernat Galceran de Pinós, possiblement l'autor de la continuació tal com argumenten Alejandro Martínez i Marta Alari en la introducció a la transcripció del manuscrit.

Comença amb el relat llegendari de les gestes d'Otger Cataló i els Nou Barons que procedien d'Alemanya i s'havien establert a França. En el 742, després de la mort de Carles Martell hi va haver una lluita fratricida entre dos dels seus descendents, Pipí i Gayfer. Otger Gal·lant Katazlot (Otger Cataló) i els seus nou barons hi intervenen tot ajudant Pipí. Entre els barons

hi ha Galceran Grau de Pinós. Essent Pipí rei de França (751), Otger i els Nou Barons travessen els Pirineus per recuperar per a la cristiandat la terra que els musulmans havien arrabassat als gots; s'hi estan molt de temps tot lluitant constantment amb els moros i ajudant els cristians que hi vivien.

A la mort de Carlemany, fill de Pipí, el 815, el va succeir el seu fill Loys (Lluís el Pietós) el qual va seguir assetjant els sarraïns a Catalunya, que ja havien estat vençuts, però s'havien tornar a rebel·lar. El 819 hi hagué una altra revolta dels moros i Lluís va demanar a les poblacions catalanes que es rebel·lessin, però no totes ho van fer. Un cop sufocat el conflicte, Lluís va fer que seguissin amb les mateixes servituds que tenien amb els moros com a càstig per no haver-lo obeït. D'aquesta manera l'autor justifica els mals usos medievals. Ferran el Catòlic va substituir el 1486 aquests mals usos pel pagament de sis diners per cadascun.

Seguidament l'autor cita diversos historiadors que ofereixen opinions sovint divergents sobre el nombre i l'antiguitat dels llinatges primigenis catalans.

En el llibre *Llibre de armes dels llinatges dels cavallers de Catalunya* del canonge barceloní Francesc Tarafa, es cita Galceran Grau de Pinós com un dels nou barons que entrà a Catalunya; i que a causa del saqueig de Barcelona per Abderraman el 986, i de la destrucció de documents i arxius, es va perdre el fil genealògic. Per tant, cal començar a partir de Pere Galceran (I) de Pinós, que va ajudar el comte Borrell en la reconquesta de Barcelona; un fill de Pere Galceran es va casar amb una filla del comte, a causa de la gran estima que el magnat li tenia.

A continuació el document va desgranant els diferents caps de la casa dels Pinós des de l'any 986 fins el 1747, aproximadament. S'expliquen els casaments, les aliances, les ajudes que presten als nobles o reis, els fets principals, els conflictes d'interessos, les aportacions patrimonials i també els plets i testaments.

En la genealogia es constata la presència ininterrompuda dels antropònims *Galceran* i *de Pinós* acompanyats o precedits d'altres noms. No és fins el segle XVI que trobem una dona com a cap d'aquesta noblesa: na Joana Estefania de Pinós (fa testament el 1520) i una altra al segle XVIII, na Josepa de Pinós i Urriés (†1747).

La casa de Pinós amplia per diferents casaments o per herències els seus títols nobiliaris: vescomtes, barons... De tots ells, en el document, només s'observa que afegeixen al nom de Pinós, el de Fenollet. Això succeeix el

1361 quan la marquesa de Fenollet, casada amb Pere Galceran (VI), filla de Pere de Fenollet, vescomte d'Illa i d'Esclaramunda, vescomtessa de Canet, ho determina així en el seu testament.

De tota la informació que hi ha, referenciem dos episodis protagonitzats per personatges d'aquest llinatge que tenen vigència actual i són objecte d'estudi en aquesta publicació. El primer d'ells, Galceran Galceran de Pinós, tingué dos fills, Pere Galceran i Hug de Pinós. Aquest darrer va participar de molt jove en la conquesta de Jerusalem; va marxar el 1096 i va tornar el 1100. Amb ell va dur una creu daurada, dibuixada a l'inici del manuscrit, que contenia un tros del *lignum crucis* (fragment de la creu on es crucificà Crist) i una de les espines de la corona de Jesús, juntament amb moltes altres relíquies. Aquesta creu la va donar a l'església de Sant Esteve de Bagà.

El segon personatge és Galceran (I) de Pinós el del Miracle. És el protagonista de la llegenda del rescat de les cent donzelles (Bagà) o llegenda del rescat de Sant Esteve (Vila-seca). Així ho relata el manuscrit:

Galceran (I) de Pinós el del Miracle

(Llegenda del rescat de les cent donzelles)

L'esmentat Galceran Galceran de Pinós, senyor de les baronies de Pinós, fou fill de Pere Galceran de Pinós i de la noble Berenguera de Montcada. Es casà amb Estefania i tingueren dos fills: Pere i Brígida. El comte Ramon Berenguer III a l'any 1130 féu testament, i entre altres executors nomenà Galceran de Pinós, tal com diu el pare Diago, llibre 2, capítol 113.

Jerónimo Zurita, llibre 2, capítol 4, diu que en l'acte de concòrdia que es va fer el 16 de setembre de 1140 entre el comte Ramon Berenguer IV, príncep d'Aragó, i el Patriarca de Jerusalem i Mestres del Temple i de l'Hospital sobre la successió del regne d'Aragó, entre els homes rics i poderosos que van assistir en aquest encontre, un d'ells era Galceran de Pinós.

L'any 1137 Galceran de Pinós acompanyà el comte Ramon Berenguer IV quan anà a Castella a trobar-se amb Alfons VII de Castella, cunyat seu, per tractar dels afers del regne d'Aragó. Segons el pare Diago, llibre 2, capítol 142.

Ramon Berenguer, per ajudar el seu cunyat, designà almirall de la seva armada, Galceran de Pinós. L'armada catalana s'ajuntà amb la del rei de Castella i van fondejar a l'alçada d'Almeria, ciutat marítima del regne de Granada. Galceran de Pinós va ser el primer en saltar i per la força de les armes

va fer retirar els musulmans que volien impedir el desembarcament. Entre la gent que darrere d'ell desembarcà en aquell punt, fou pres juntament amb el seu company i criat Santcerní, que tot i poder-se escapar no va voler desemparar el seu senyor. Se'ls emportaren terra endins i els empresonaren en una fortalesa. La ciutat d'Almeria va ser guanyada l'any 1147 amb aquella joia única, la maragda, la qual fou donada als genovesos en agraïment pel seu servei. El comte, en marxar, va fer grans esforços per saber on era el seu almirall, i quedà molt preocupat al no trobar-ne ni rastre. Va acomiadar-se del seu cunyat i se'n tornà a Barcelona. Pere Galceran de Pinós, pare de l'almirall, que ja era molt vell i que vivia a la seva vila de Bagà, veient que el seu senyor el comte havia arribat i que no venia amb el seu fill, amb tristesa i ganes de saber novetats, li suplicà que l'avisés si en sabia res, i si era pres o mort; en el cas que fos pres, si podria alliberar-se d'alguna manera

El comte, després de sentir el missatge d'un pare tant trist i no volent oblidar-se dels serveis del seu almirall, perdut per servir-lo, immediatament manà armar una galiota amb el seu ambaixador. Escrigué al rei de Granada, pregant-li que certifiqués si el seu almirall Galceran de Pinós estava en el seu poder o d'algun vassall seu, o si sabia que fos mort. Si era viu, que li digués si volia demanar rescat i quin rescat volia. El rei de Granada va respondre al comte advertint-lo que l'almirall era viu i que el tenia al seu poder; i que ja que li havien pres Almeria, es volia compensar, en part, d'aquell dany amb el seu almirall; per això pel seu rescat demanava el següent:

Cent mil dobles d'or
Cent peces de draps de taurís[56]
Cent eugues blanques
Cent vaques bragades[57]
Cent donzelles verges

I que de cap altra manera l'almirall no sortiria del seu poder.

Quan el comte hagué rebut la resposta del rei de Granada l'envià al noble Galceran de Pinós, pare de l'almirall. Aquest vengué i empenyorà molts castells, viles, terres i altres propietats del seu patrimoni per tal de comprar tot allò que es demanava pel rescat del seu fill. Ho obtingué quasi tot: només li faltaven les cent donzelles, per la qual cosa estava molt afligit, perquè ho

56 Tela d'origen persa o musulmà, d'elevat cost.

57 Vaques que tenen l'entrecuix de diferent color que la resta del cos.

considerava impossible d'aconseguir. Va fer cridar els batlles i jurats de totes les seves terres i amb gran dolor i sentiment els explicà tot allò que demanava el rei de Granada; que havia venut i empenyorat bona part del seu patrimoni per reunir el rescat demanat i que ja ho tenia tot, excepte les cent donzelles; per aquest motiu el seu fill no podia sortir del captiveri. Com a vassalls estimats i fidels els va demanar consell, favor i ajuda. Les paraules i llàgrimes del pobre vell van commoure tant els seus vassalls, que tots alhora li van prometre donar les seves pròpies filles. I així ho van fer els bons vassalls; totes les donzelles van sortir de les baronies de Pinós i de Mataplana.

Quan el rescat estava tot a punt, van elegir prohoms, que juntament amb el batlle de la vila de Bagà, el fessin arribar al rei de Granada. Van enfilar el camí de Tarragona al port de Salou, on el comte havia noliejat dues naus per embarcar el rescat.

L'almirall Galceran de Pinós estava empresonat amb cadenes i grillons. Com que era molt devot, cada dia suplicava Déu omnipotent que el lliurés de tant aspra i cruel presó, mitjançant la intercessió del seu patró i advocat, el gloriós protomàrtir Sant Esteve, al qual resava cada dia durant més de dos anys. La potència divina que mai falla a aquells que de bon cor la invoquen, permeté que a la presó aparegués amb gran claredat i resplendor el benaventurat protomàrtir Sant Esteve vestit de diaca, a qui l'almirall sempre havia resat amb pregàries constants. Agenollat i postrat, li va donar moltíssimes gràcies per tanta mercè, i el sant li digué: «Fill meu, Déu m'ha fet la mercè que us vingués a alliberar i a treure d'aquesta tant aspra presó, gràcies a la vostra constant devoció i oració que m'heu fet a mi, el vostre patró Sant Esteve; per tant, veniu amb mi»; i el prengué per la mà per treure'l. En veure el seu criat i company Santcerní que mitjançant el gloriós sant el seu senyor sortia de la presó, va dir en veu alta: «Oh, senyor, us suplico que quan sigueu a la vostra terra us recordeu de mi!». I l'almirall li va respondre que no el deixaria, així com ell, tot i poder-se salvar, no l'havia desemparat quan l'havien capturat; i va suplicar el gloriós sant que també deslliurés i tragués el seu company de la presó. Respongué el gloriós sant que ja que tenia advocat, que li reclamés que intercedís per ell, que Déu omnipotent seria misericordiós amb ell. Llavors Santcerní s'agenollà i amb gran devoció suplicà al gloriós Sant Genís, patró de la capella del seu castell de Sull, que li aconseguís de Déu omnipotent la llibertat tan desitjada. De seguida aparegué el Sant i els dos van treure de la presó l'almirall i Santcerní amb les cadenes, grillons i altres lligams amb els quals estaven presos.

A la matinada es trobaren molt a prop d'on era el rescat, que anava caminant cap al port de Salou per embarcar-se. L'almirall i Santcerní anaven carregats amb les mateixes cadenes i grillons per més evidència del miracle; en veure tanta gent, carregaments i altres elements del rescat, s'hi van atansar. Els baganesos no els van conèixer de tant mal vestits que anaven, prims, sense color i amb grans barbes. Els alliberats van preguntar què era tota aquella comitiva i cap a on anaven; els van respondre que anaven a terra d'infidels i que tot allò havia de servir pel rescat del seu senyor. I en sentir-ho es posà a plorar de compassió en veure que tantes donzelles es lliuraven al poder dels infidels per respectar-lo; també en comprovar la lleialtat dels seus bons vassalls que per ell donaven les pròpies filles.

No volgué dissimular més i es donà a conèixer; els va dir el gran miracle que Déu havia obrat en ells per intercessió dels gloriosos protomàrtir Sant Esteve i Sant Genís; i per més prova van veure les cadenes i altres lligams amb què estaven presos. Agenollats van donar moltes gràcies a Déu Nostre Senyor i als gloriosos Sants pel gran benefici que els havia fet. Els de la comitiva del rescat van besar les mans a Galceran com a senyor seu i ell els va abraçar.

Amb gran alegria van tornar a la ciutat de Tarragona de la qual havien sortit aquella matinada; l'almirall va manar vestir totes les cent donzelles amb roba verda i vermella. Amb la resta del rescat se'n va anar a Barcelona a presentar-se al comte i príncep d'Aragó Ramon Berenguer, el seu senyor, que el va rebre amb molta alegria.

Després d'estar-hi alguns dies demanà per anar a veure els pares que l'esperaven amb gran desig. Quan de lluny va veure i descobrir l'església del gloriós Sant Esteve, cap i parròquia de la seva vila de Bagà, descavalcà i es posà en oració. Des d'allí anà de genolls per terra fins posar-se davant l'altar del gloriós protomàrtir, i allí li donà infinites gràcies. I no volent oblidar-se de la gran mercè que havia obtingut de Déu per la intervenció del Sant, amb consentiment dels seus pares, donà per sempre a l'església la meitat de la dècima de tots els fruits que rebia de la seva terra; a les cases d'on havien sortit les cent donzelles les alliberà de tota servitud, ja que amb tant d'amor les havien donat pel seu rescat; i a elles les casà i dotà amb els seus propis béns. I el seu servidor Santcerní no es va voler oblidar tampoc de la gràcia obtinguda de Déu Nostre Senyor per mitjà del gloriós Sant Genís, i va donar per sempre a l'església de Sant Genís de la Roca de Pinós la meitat de la lleuda que rebia en aquella parròquia.

L'almirall Galceran de Pinós va viure molts anys i quan va morir va manar ser enterrat al claustre del monestir de frares bernats de Santes Creus, en un sepulcre molt honrós. I donà al monestir el lloc de Palau a la Cerdanya amb tots els seus drets i pertinences; el castell i terme de Montalbà a l'Urgell; i part de la dècima que rebia a la vila de Tàrrega en el terme de Mur i de Vilagrassa.

El comte i príncep Ramon Berenguer deixà ordenat que cada any en la festa de la invenció del gloriós Protomàrtir Sant Esteve es prediqués en la catedral de Barcelona el miracle; tant per ser el miracle tan gran com per haver succeït en persona tan principal.

Referencia aquest miracle el Pare Anton Beuter, llibre 2, capítol 18. Miquel Carbonell diu que succeí l'any 1149. I Zorita, llibre 2, capítol 6, el situa a l'any 1147.

En el camí que va de Tarragona a Reus, anant al port de Salou, a prop de la masia que s'anomenava «de les Vaques» i enmig del camí que aleshores era reial i ara està canviat, hi havia una pedra molt gran i alta amb lletres antigues que es posà en memòria i senyal que en aquell mateix lloc es trobaren Galceran de Pinós i el rescat.

El miracle està pintat en molts antics retaules d'esglésies, cal assenyalar els retaules majors de les esglésies parroquials de: Sant Esteve de Bagà, Granollers i Gualter (actualment exposats al MNAC). En una vidriera de la capella de Sant Esteve a la Seu de Barcelona. Al Monestir de Ripoll, , a la volta de l'església, sobre la sagristia i en moltes altres parts. En els claustres de Santes Creus, en una fusta antiquíssima.

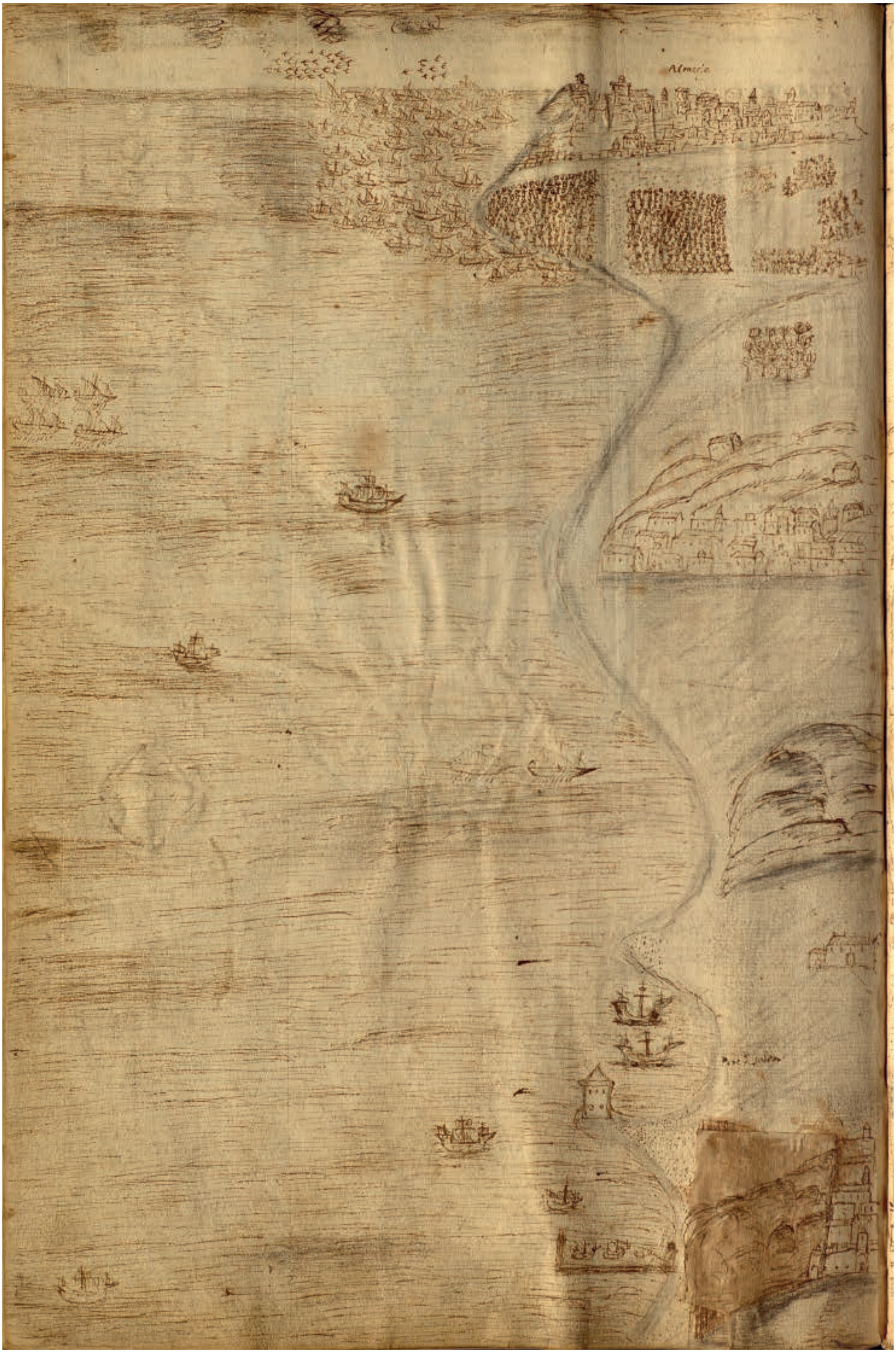
El comte Ramon Berenguer va decidir conquerir la ciutat de Lleida amb l'ajuda dels barons i cavallers de la terra, entre els quals es trobava l'almirall Galceran. La ciutat es va prendre el dia de Sant Simó i Sant Judes de 1149; i quasi al mateix temps, el comte encomanà a Armengol, comte d'Urgell, la conquesta de tots els castells, viles i llogarrets de bona part de les ribes del Segre i de la Noguera. Acabada la conquesta i en agraïment a la valuosa ajuda de Galceran, el comte d'Urgell li donà en feu la vila d'Albesa, i el comte de Barcelona, la d'Alguaire. Ho diu Pere Tomic en el capítol 35; i es pot verificar en el testament de Galceran de Pinós, rebesnét de l'almirall, escrit l'any 1294; en el foli 20 on queden reflectides aquestes donacions a l'almirall. Aquestes propietats van passar de la seva dona al seu successor Pere Galceran de Pinós; i a Brígida o Berta, gentil dama que va casar amb Pere de Montcada.
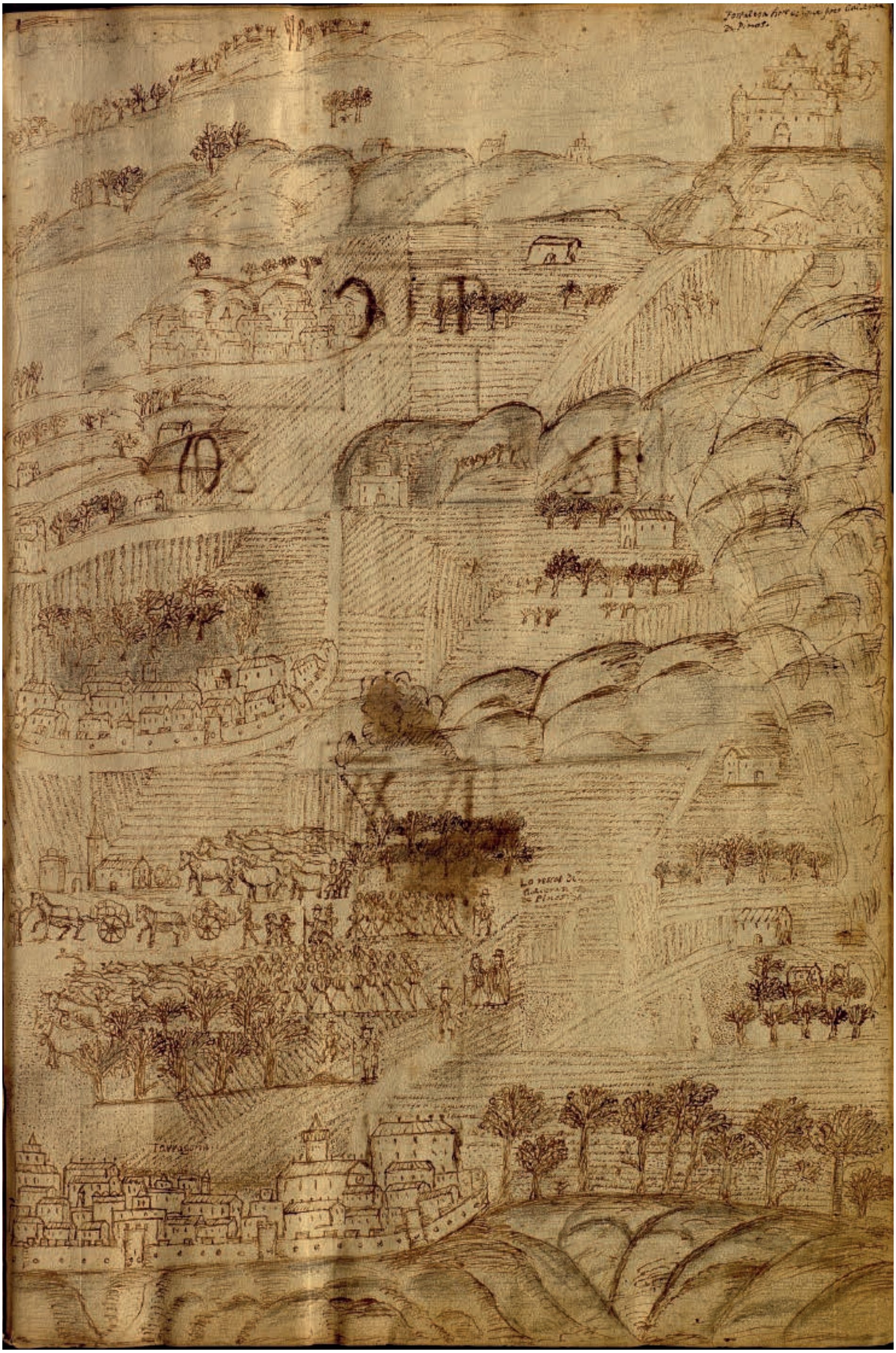
Cal destacar que des de fa més de cinc-cents anys no han faltat en la casa de Pinós gentilhomes del llinatge de Santcerní, són antiquíssims cavallers.

El manuscrit finalitza amb Josep Galceran de Pinós i de Pinós, fill de Josepa de Pinós i Urries i de Josep d'Alentorn (abans Pinós i Çacirera), casat amb Magadalena Sureda de Sant Martí i Cotoner. Tingué tres fills: Josepa, Mariana i Felip Neri de Pinós i Sureda.

La il·lustració de la llegenda del rescat al manuscrit

Almeria

Tarragona

La llegenda del rescat de les cent donzelles o del rescat de Sant Esteve

La leyenda del rescate de las cien doncellas o del rescate de San Esteban

Ramon Setó Vallverdú
Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca

Maria Estradé Pujals
Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca

Resumen

La leyenda *el rescat de les cent donzelles* o *el rescat de Sant Esteve* cuenta que Galceran de Pinós (hijo y heredero de los barones de Pinós) participó con las tropas que el conde Ramon Berenguer IV de Barcelona envió a la conquista de Almería impulsada por Alfonso IV de Castilla en el año 1147. La ciudad fue conquistada, pero Galceran y su compañero Santcerní cayeron presos y fueron trasladados a la prisión de Granada.

El precio de su rescate incluía, entre otros requerimientos, la entrega de cien doncellas. Éstas fueron ofrecidas generosamente por los vasallos del barón. Cuando ya se había reunido la totalidad del rescate, incluidas las doncellas, y se disponían a embarcar des de Salou hacia Granada, Galceran fue milagrosamente liberado de la cárcel gracias a la intercesión de Sant Esteve, patrón de la parroquia de su pueblo, Bagà (a los pies del Cadí). Lo mismo ocurrió con su compañero, gracias a la intercesión de Sant Genís.

Los dos liberados se encontraron con la comitiva del rescate en un punto del camino de Tarragona a Salou, cercano a Vila-seca. Con gran gozo se reconocieron y regresaron a sus tierras. Las doncellas y sus familias fueron recompensadas; también recibió donaciones la iglesia de Sant Esteve de Bagà.

Tanto el tributo en seres humanos, como la figura del santo que libera milagrosamente a presos están presentes en los relatos bíblicos, populares o mitológicos; estos aspectos se encuentran en numerosas narraciones. Nuestra leyenda tiene puntos colindantes con otras de la península relacionadas con las del rey Mauregato y la batalla de Clavijo.

Respecto a la base histórica, cabe señalar que realmente se produjo la conquista de Almeria; que el linaje de los Pinós está documentado; que era práctica habitual de la época exigir rescate por prisioneros de linaje; que en el concilio de Narbona (1134) se habla de las incursiones piratas para raptar personas y se solicitan limosnas para rescatar cautivos. A partir de estas bases históricas la leyenda se desenvuelve libremente.

La primera versión escrita de la leyenda cabe atribuirla al caballero Pere Tomic el 12 de julio de 1431, según el estudio y opinión del prestigioso profesor Martí de Riquer. El gremio de freneros de Barcelona, que tenía como patrón a Sant Esteve, y los escritos del fraile Bernat Mallol del monasterio de Santes Creus, contribuyeron a la difusión de la leyenda. También distintos textos de carácter histórico incorporan su relato, por ejemplo: *Cròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell, 1495; o *Los reyes de Aragón en anales históricos* de Pedro de Abarca, 1682.

Actualmente la leyenda se mantiene muy viva en las poblaciones hermanadas de Bagà (Berguedà) y Vila-seca (Tarragonès). En ambas localidades se representa el texto a través de teatralización o de baile hablado; y hay monumentos conmemorativos en el lugar donde se supone que se encontraron los cautivos con la comitiva del rescate, o referidos al personaje de Galceran. Pero lo más importante es que ha servido de nexo para establecer lazos de amistad y colaboración entre las dos localidades.

Palabras clave: leyenda, doncellas, rescate, Bagà, Vila-seca.

Introducció

Les llegendes són aquelles narracions que mitifiquen, idealitzen o transformen esdeveniments que van tenir significació en el passat i, d'un fet històric rigorosament documentat, n'ofereixen una versió deformada, falsa o embe-

llida[1]; tenen com a funció donar unes pautes de conducta que s'adeqüin a les normes ètiques i morals establertes; la seva transmissió és bàsicament oral. Les llegendes històriques de vegades van ser acceptades com a verídiques i sovint han perdurat en la tradició popular; és la literatura oral o l'etnopoètica qui s'ocupa del seu estudi i preservació[2].

De forma molt resumida, la llegenda *el rescat de les cent donzelles* o *el rescat de Sant Esteve* és com segueix:

L'any 1147 Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, envia una armada per ajudar Alfons de Castella, els genovesos i els pisans a conquerir Almeria. Com a almirall de l'armada hi participa Galceran de Pinós, fill i hereu dels barons de Bagà. S'aconsegueix conquerir la ciutat, però Galceran i un company seu, Santcerní, són fets presoners i traslladats a la presó de Granada.

El pare de Galceran demana ajuda al comte Ramon Berenguer per a saber si el seu fill és viu o mort i si demanen rescat per deslliurar-lo. Els sar-

Representació del "Rescat de les cent donzelles" a Bagà (2013): palau dels comtes de Barcelona (Foto: Josep Ureña i Llitjós)

---

1 Vegeu Riquer (2000: 9).

2 Vegeu Oriol i Carazo (2005: 7).

raïns informen que és viu i fan saber el contingut del rescat: cent mil dobles d'or, cent draps de brocat d'or, cent cavalls blancs, cent vaques bragades i cent donzelles. Els barons de Pinós aporten el seu patrimoni i aconsegueixen reunir el rescat, excepte les cent donzelles.

En una assemblea amb els vassalls, aquests decideixen donar les seves filles de la següent manera: qui en tingui tres en donarà dues; qui dues, una; i els que en tinguin una entrarien en un sorteig per saber l'escollida.

Un cap recollit tot el rescat, s'organitza una comitiva que es dirigeix al port de Salou per a salpar cap a terres sarraïnes. Mentrestant Galceran prega ferventment a sant Esteve, patró de Bagà, perquè l'alliberi del seu captiveri. I el dia abans que el rescat s'embarqués, sant Esteve s'apareix a Galceran i l'allibera; igualment passa amb Santcerní que també és alliberat per la intercessió de Sant Genís, patró de la seva parròquia. La comitiva del rescat i els dos alliberats miraculosament es troben al camí del Racó (Vila-seca) molt a prop del port de Salou.

Amb gran goig es reconeixen i van plegats cap a Tarragona i d'allí a Barcelona per presentar-se davant Ramon Berenguer IV. Un cop reposats, retornen cap a Bagà on són rebuts amb immensa alegria. Galceran va recom-

Representació del "Rescat de les cent donzelles" a Vila-seca (2012): gent del poble reunida davant el palau del baró de Pinós (Fons: Ajuntament de Vila-seca. Foto: Paul Mac Manus)

Representació del "Rescat de les cent donzelles" a Bagà (2013): Galceran de Pinós i Santcerní reben la visita d'un àngel que els allibera de la presó on són captius (Foto: Josep Ureña i Llitjós)

Representació del "Rescat de les cent donzelles" a Vila-seca (2012): Galceran de Pinós, ja alliberat (Font: Ajuntament de Vila-seca. Foto: Paul Mac Manus)

pensar les donzelles i les famílies que les havien lliurades; també féu donacions a l'església de Sant Esteve de Bagà. Al cap dels anys, proper a la mort, es retirà com a monjo al monestir de Santes Creus on morí i fou enterrat.

La llegenda que acabem de relatar ens ha arribat amb dos noms diferents, segons la ubicació geogràfica dels que la coneixen; així a Bagà és coneguda com *El rescat de les cent donzelles*; en canvi a Vila-seca es coneix com *El rescat de Sant Esteve*. La diversitat del nom és ben lògica per tal com en el primer cas es reforça el tribut de cent donzelles que calia pagar com a rescat; en canvi, en el segon, s'accentua la intervenció miraculosa del sant en l'alliberament i el fet que els alliberats i la comitiva del rescat es trobessin en el camí de Tarragona a Salou.

Martí de Riquer[3] aprofundeix en els dos temes essencials: el tribut en éssers humans i el sant que miraculosament treu un captiu de la presó. El primer té a veure amb la llegenda grega de Teseu i la seva victòria sobre el Minotaure del laberint; gràcies a ella, Atenes s'allibera del vergonyós tribut en nois i donzelles que havia de pagar a Minos de Creta a canvi d'haver alliberat la ciutat de la fam i de la pesta. Aquest patró de la llegenda de Teseu es repeteix en altres narracions com *Tristany*, o en relats populars recollits per Stith Thomson: "S262,2: Tribute of youths regularly sent to foreing king" dins a *Motif-index of folk-literature* (1935).

A la península trobem altres llegendes relacionades amb el tema del tribut i les donzelles: El Tributu de les Cien Doncelles (San Martín del Rei Aureliu – Astúries), O Tributo das Cen Doncelas (Betanzos – A Coruña), Las Cantaderas (León), Fiesta de las Doncellas (Sorzano – Logroño), Las Móndidas (San Pedro Manrique – Soria), Las Siete Mancas (Simancas – Valladolid).[4] Tenen en comú que el seu origen es relaciona amb el rei asturià Mauregato, que regnà entre el 783 i el 789 després de destituir el seu nebot Alfons II el Cast i possiblement rebre l'ajuda d'Abderraman I, emir de Còrdova. En alguns casos la fi del tribut de les donzelles es produeix per la victòria dels reis Ramiro I o Ramiro II en la llegendària batalla de Clavijo, mercè a l'ajut miraculós de Santiago Matamoros. En altres casos, és el poble qui s'enfronta amb els enviats a recollir el rescat.

Per altra banda, l'excarceració miraculosa de presos és ben present en la tradició cristiana, ja des dels Fets dels Apòstols on es narra com sant Pere

---

3 Vegeu Riquer (2000: 164).

4 Vegeu Ureña i Llitjós, Berenguer i Cuyàs (2000).

està dormint a la presó i se li apareix un àngel que se l'endú fora, li cauen les cadenes de les mans i fuig sense que els guardians s'adonin de res. Aquesta situació es repeteix en altres narracions de caire miraculós com les explicades al *Liber Sancti Iacobi* de mitjans del segle XII on es relata que un comte anomenat Ermengol fou empresonat a Saragossa amb vint companys més i van ser alliberats gràcies a la intercessió de Sant Jaume. Un altre miracle conta que un ciutadà barceloní, que va peregrinar a Sant Jaume, li havia demanat que l'alliberés si alguna vegada els seus enemics el capturaven; els sarraïns el van captivar i, venut com esclau, va rodar per diverses ciutats mediterrànies, fins que a Almeria fou alliberat pel sant, que li trencà les cadenes de la presó, després d'implorar la seva protecció.[5]

La llegenda, doncs, està ben fonamentada en dos elements prou coneguts: el tribut humà difós folklòricament i l'excarceració miraculosa d'un pres divulgat per la tradició cristiana.

Fets històrics

És ben real la conquesta d'Almeria als sarraïns l'any 1147; en aquesta empresa el comte Ramon Berenguer IV ajudà Alfons IV de Castella, també hi van participar tropes navarreses i genoveses. La ciutat d'Almeria caigué en poder cristià el 17 d'octubre de l'any esmentat. La redacció catalana dels *Gesta comitum barcinonensium* ho recull així:

> *Lo qual Ramon Berenguer comte, ab l'ajuda de l'emperador de Tolèdol Amfós per terra, e ab ajuda dels genovesos per mar, assetjà Almeria, en la qual intrà ab cinquanta cavallers armats, e esvahí-la contra vint milia sarraïns que·y avia dins. E posà les tendes costa·l mur de la ciutat en no·n parti tro que la hac presa e destruïda, la qual cosa fo feta en l'any de 1147.* [6]

No hi ha testimonis que confirmin la participació de Galceran de Pinós en la conquesta, però atesa la categoria i empenta dels Pinós és versemblant la presència del cavaller en l'empresa bèl·lica; en aquell moment era el cap de l'agrupació permanent de gent armada al servei del comte.

El captiveri i petició de rescat de personatges d'alt llinatge era pràctica habitual en les topades entre sarraïns i cristians. Així, el bisbe Udalgard de la diòcesi catalana d'Elna es planyia en el concili de Narbona, convocat l'any 1134, que algunes comarques de la seva diòcesi havien sofert incursions de

5 Vegeu Riquer (2000: 167 i 170).

6 Vegeu Riquer (2000: 171).

pirates que havien capturat alguns cristians pel rescat dels quals demanaven cent donzelles verges; el seu testimoni està ben allunyat del descabdellament llegendari, doncs les joves eren robades i traslladades a les naus que les havien de conduir al seu negre destí, amb gran plor i planys de les seves mares. En aquest concili es dicta un decret sol·licitant almoines pel rescat de captius. Aquesta manera d'actuar es va perllongar fins ben entrat el segle; podem citar els casos d'intercanvi de captius i rescats que es produïren a les costes tarragonines, en concret tenim coneixement que es duien a terme rescats de presoners a l'ermita de la Verge de la Pineda, a Vila-seca, entre els anys 1555 i 1564.[7]

Per tant, hi ha una coincidència temporal entre el concili de Narbona el 1134 i la campanya d'Almeria el 1147; aquests fets històrics sustenten i donen sentit a la llegenda que els embelleix i interpreta.

Autoria de la versió escrita

Ateses les característiques inherents a l'origen de les llegendes i a la seva transmissió bàsicament oral, és impossible saber el moment en què s'incorporen al bagatge popular i formen part de les històries que es passaven de generació en generació. Sí que disposem, però, d'elements contrastables en forma artística o documental que il·lustren i suporten la pròpia llegenda, la transcripció escrita i la seva difusió.

La presa d'Almeria fou el 1147; per tant, ha de ser a partir d'aquesta data que s'anà forjant l'imaginari llegendari. La constància física més antiga conservada és del 1383, es tracta d'un retaule procedent del monestir de Santa Maria de Gualter, a la baronia de Rialb (la Noguera) que representa l'escena de l'alliberament de Galceran; se'l veu davant de la porta oberta de la presó, a l'interior s'hi veuen els grillons trencats; darrera de Galceran hi ha sant Esteve i al davant unes quantes donzelles. Aquest retaule es troba al Museu d'Art de Catalunya.

També, testimonis baganesos manifesten que el miracle estava representat al retaule de l'altar de Sant Esteve. Aquest retaule va ser pintat entre 1399 i 1400 i, malauradament, es va destruir en l'incendi de l'església el 1753.

Per tant, sabem que la tradició oral i les manifestacions artístiques que se'n deriven ja eren ben vives en el segle XIV.

---

7 Vegeu ANTON CLAVÉ (1988: 19).

El fet que provoca la constància escrita de la llegenda el trobem el 12 de juliol de 1431 quan el gremi de freners de Barcelona, que tenia com a patró sant Esteve, envia a la vila de Bagà el seller Guillem Tàrrega, com a ambaixador del gremi, per tal d'obtenir còpia autèntica del prodigi o miracle que sant Esteve obrà en el senyor de Pinós; la intenció era que el proper dia 3 d'agost, amb motiu de la festa gremial, es pogués divulgar el miracle durant la celebració a la catedral de Barcelona. Succeí, però, que el rector i el regidor que el podien atendre no eren a Bagà i ningú no va poder trobar el document que narrava el miracle de Sant Esteve. Com que la festa del gremi s'apropava, es decidí informar-se de les persones dignes de fe i ancianes. En nom de tots ells, fou el cavaller Pere Tomic qui narrà de viva veu el que havia llegit en alguns llibres i en prengué fidel nota el notari Antoni d'Artigavella. Martí de Riquer[8] referint-se a l'acta notarial diu textualment:

> Insisteixo que aquest document és sorprenent i insòlit. En la primera meitat del segle xv hom fa una enquesta folklòrica, amb gran atenció i entusiasme de la gent comuna i amb un declarat interès, per part dels més doctes, de reproduir fidelment un document que transmet una vella tradició.

Notem que l'acta redactada pel notari Antoni d'Artigavella el 12 de juliol de 1431 fa menció que Pere Tomic *narra el que havia llegit en alguns llibres*. Per tant, en aquesta data ja hi havia textos anteriors que desconeixem.

Hi ha hagut una certa controvèrsia sobre si la llegenda escrita s'atribuïa a Pere Tomic o bé a fra Bernat Mallol, monjo i historiador de Santes Creus, que visqué durant la segona meitat del segle xiv i morí el 1428. Eufemià Fort proposa que l'autor de la llegenda escrita fou el monjo de Santes Creus; es basa en diversos fets objectius, com ara que personatges rellevants, que van participar en la presa d'Almeria, van escollir Santes Creus per a ser-hi enterrats. A més, dos abats principals del monestir, Bernat Calvó (1180 – 1243) i Bonanat (1253 – 1308), són vila-secans i podrien haver influït en la creació de la llegenda i en la localització del rescat. Per altra banda, també ens trobem amb l'erudició del monjo, i amb què al monestir hi havia una important escola historiogràfica que, a més de l'activitat de copisteria, va fomentar la creació literària i poètica. Són diverses les llegendes

8 Vegeu Riquer (2000: 175).

relacionades amb el monestir, la seva fundació, personatges del seu àmbit... Eufemià Fort diu:

> És evident que fra Mallol fou un col·lector de llegendes. No solament de les exclusivament referents a Santes Creus, als seus fets domèstics i als seus homes; sinó d'altres d'interès moltíssim més ambiciós i d'abast i projecció veritablement nacionals, i no locals o monacals [9].

No obstant, Martí de Riquer i els estudis de l'Associació Medieval de Bagà discrepen i atorguen l'autoria primigènia a Pere Tomic. Aquest personatge va ser un cavaller i historiador rellevant del segle xv, molt relacionat amb el llinatge dels Pinós i autor del llibre *Historias e conquestes del reyalme d'Aragó e Principat de Catalunya*. Els arguments principals són que els testimonis de l'acta d'Antoni d'Artigavella (1431) manifesten que la llegenda l'havien sentida predicar a l'església de Bagà i també els l'havien explicada els seus avis i besavis; a més la llegenda es va relatar, no llegir. Per altra banda, el retaule de Gualter està datat el 1370 i seria poc probable que, atès que fra Bernat Mallol va morir el 1428, la llegenda hagués tingut prou força i difusió com per a ésser representada en una obra d'art. A més, hi ha elements històrics i de toponímia que difícilment serien prou coneguts per algú forà a la comarca.[10]

Per tot plegat, cal atribuir a Pere Tomic la primigènia versió de la nostra llegenda. El text de Bagà es va incorporar al *Compendium abreviatum*, recull llatí de notícies sobre el monestir de Santes Creus, escrit principalment per fra Bernat Mallol. S'hi va incloure el text en català, tal com consta en l'acta baganesa, tret d'algunes observacions sobre la relació i patronatge dels Pinós amb el monestir. Aquesta inclusió al compendi s'atribueix a fra Joan Salvador, l'any 1490.

A partir, doncs, de l'acta baganesa i de la versió de Santes Creus la llegenda del Rescat de les cent donzelles va tenir força difusió per tot Catalunya, especialment hi va contribuir que cada any s'expliqués a la catedral de Barcelona el dia de Sant Esteve amb motiu del patronatge del gremi de freners.

La llegenda s'ha anat difonent en diferents textos de caràcter històric. La més antiga incorporació als llibres d'història general és la de l'arxiver barceloní Pere Miquel Carbonell a *Cròniques d'Espanya* redactades l'any 1495 i impreses l'any 1547. També la recullen, entre d'altres: Pere Anton Beuter

---

9 Vegeu Fort i Cogul (1973: 21 i 22).

10 Vegeu Ureña i Llitjós, Berenguer i Cuyàs (2000: 48-54); Riquer (2000: 203-204).

en la seva *Primera parte de la corónica general de toda España*, publicada el 1538; *Veynte discursos sobre el Credo* d'Esteban de Salazar, 1591; *Historia* de fray Francisco Diago, 1603; *Crónica* de Jeroni Pujades, 1609; *Corónica de los moros de España* de fray Jaime Bleda, 1618; *Libre de feyts d'armes de Catalunya* de Gaspar Roig, àlies Bernat Boades, 1673-1675; *Los reyes de Aragón en anales históricos* de Pedro de Abarca, 1682.[11]

Pervivència de la llegenda

Ens centrarem en els dos municipis que tenen lligams evidents amb el relat llegendari i que el seu coneixement, difusió i manifestació artística és més present en l'actualitat; a més, ambdues poblacions tenen com a patró sant Esteve.

Pel que fa a Bagà, la llegenda ha estat present sempre a la vila del Berguedà i s'ha explicat de generació en generació; tant és així que el 1990 l'ajuntament, mitjançant la Comissió organitzadora del Rescat de les Cent Donzelles, va posar en escena la representació de la llegenda a través del text elaborat per mossèn Josep Serra, adaptat per Jaume Batiste, i la música d'Elisard Sala i Lluís Albert. El pròleg mostra Pere Tomic narrant la llegenda; posteriorment les diferents escenes en desgranen les situacions principals. La posada en escena té el valor afegit d'estar protagonitzada per la gent del poble, amb la col·laboració d'esbart, corals i músics en directe, cosa que enalteix més l'empremta popular; aquesta representació es va mantenir constant anualment fins l'any 1996. El 1998 es va crear l'Associació Medieval de Bagà que assumeix i reprèn l'escenificació després d'un any de parèntesi; la nova etapa es mantingué fins el 2003, tot i haver-hi dues interrupcions. Després hi tornà a haver una nova aturada motivada per diverses problemàtiques a l'ajuntament i a les entitats. L'acord entre els ajuntaments de Bagà i de Vila-seca per representar la llegenda alternativament cada any a una localitat, propicià que els anys 2009 i 2011 es pogués tornar a veure a Bagà i el 2010 i el 2012, a Vila-seca. El 2013 es va representar novament a Bagà amb la implicació de diverses entitats i l'ajuntament; després d'aquest any, no es torna a posar en escena, a Bagà, fins el 2017. Actualment hi ha contactes entre els ajuntaments i entitats d'ambdós municipis per continuar amb les representacions.

11 Vegeu Riquer (2000: 206-208).

Vitrall de l'església de Sant Esteve de Bagà: representa l'alliberament dels captius i la trobada amb la comitiva del rescat (2013) (Foto: Josep Ureña i Llitjós)

Com elements decoratius més recents, a l'església de Sant Esteve de Bagà, trobem un vitrall que representa el rescat de les cent donzelles, concretament el moment en què el sant allibera Galceran de Pinós de la presó sarraïna. I al magnífic espai conegut com a plaça porxada, la Plaça de Galceran de Pinós, hi ha una estàtua en bronze del personatge que dóna nom a l'indret, obra de l'escultor Josep Maria Companyó feta l'any 1966.

Quant a Vila-seca, sempre hi ha hagut una gran devoció a sant Esteve, patró de la Parròquia, i la llegenda del rescat s'ha tingut com a molt pròpia; tot plegat ha inspirat la construcció de monuments, composició de goigs, elaboració de retaules i la creació d'un ball parlat, el Ball de Sant Esteve.

Hi ha constància d'anys pretèrits de l'existència d'un senzill monument, el Piló del Rescat, que recordava el lloc on la llegenda situa la trobada del seguici del rescat amb els presoners alliberats. El Piló era lloc de peregrinació per invocar ajuda divina davant les calamitats, especialment la sequera. Està documentat que l'any 1648 s'hi féu una processó d'acció de gràcies i una missa per agrair l'abundant pluja que beneficià els camps. En el mateix document també s'esmenten els goigs dedicats a sant Esteve[12].

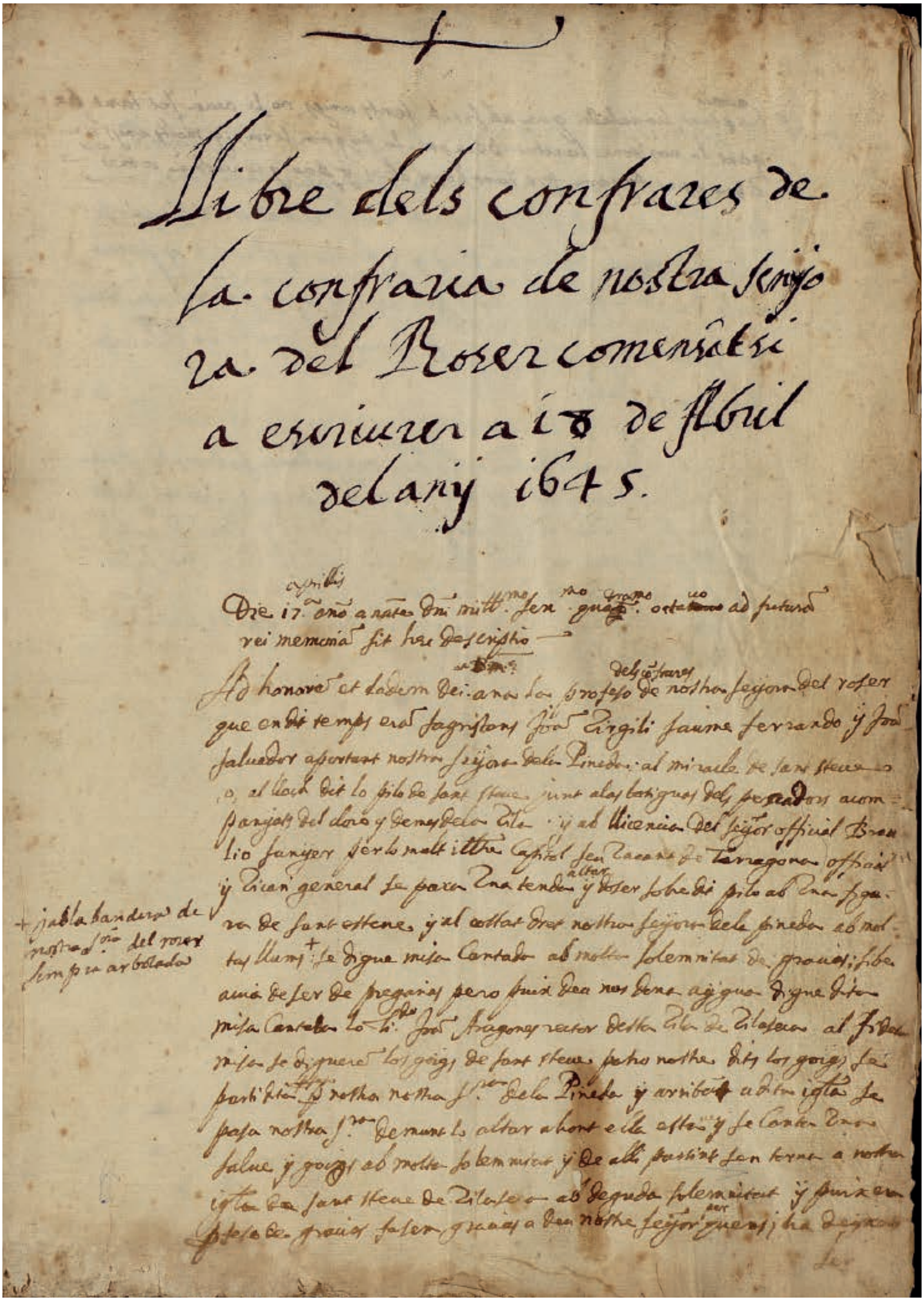
L'any 1936 aquest piló va ser destruït. El 29 d'agost de 1965 se'n va inaugurar un altre, consistent en un gran bloc de pedra de soldó, que contenia un bell relleu en bronze, amb l'escena del rescat de l'escultor vila-secà Joan Salvadó Voltas, els escuts de Vila-seca i les armes dels Pinós; en una altra cara hi havia la següent inscripció[13]:

Caminant, detura't: ací es trobaren el noble Galceran de Pinós i el seu ajudant Santcerní, miraculosament alliberats per intercessió de sant Esteve, amb les cent donzelles i tot el rescat que exigia el rei de Granada
1152 – 1965

---

12 Aquest és el document més antic localitzat a Vila-seca que fa referència al Piló del Rescat i als goigs de Sant Esteve. El text es troba transcrit a Fort i Cogul (1973: 71-72) i Jordà i Fernández (1992: 99-100). Veure també: Cardona Morell (2008: 39-42). El document original es troba a: AHAT.- Vila-seca. Parròquia de Sant Esteve, diaca i protomàrtir. "Llibre dels confrares de la confraria de Nostra Senyora del Roser comensant-se a escriurer a 18 de abril del any 1645" (1645-1737), UC: 179. <https://arxiuenlinia.ahat.cat/Document/0000017441#imatge-3>.

13 Vegeu el fullet editat per l'Ajuntament de Vila-seca (1965).

Primera pàgina del llibre de la confraria del Roser (1648) on apareixen per primera vegada anomenats el Piló del Rescat i els goigs de Sant Esteve (Font: AHAT.- Vila-seca. Parròquia de Sant Esteve, diaca i protomàrtir. "Llibre dels confrares de la confraria de Nostra Senyora del Roser comensant-se a escriurer a 18 de abril del any 1645" (1645-1737), UC: 179)

Relleu del Piló del Rescat de Sant Esteve a Vila-seca, realitzat el 1965 per l'escultor vila-secà Joan Salvadó Voltas (2018) (Foto: Ramon Setó Vallverdú)

L'antic Piló del Rescat, commemoratiu del lloc on es van trobar els presoners alliberats amb la comitiva del rescat a Vila-seca. Fou destruït el 1936 (Font: Arxiu Municipal de Vila-seca)

Piló actual situat a Vila-seca, a l'entrada del Parc de la Torre d'en Dolça pel Raval de la Mar (2017) (Font: Ajuntament de Vila-seca. Foto: Carles Fargas)

Recentment, s'ha reubicat el Piló a l'entrada del parc de la Torre d'en Dolça ja que en l'anterior situació havia quedat dins els terrenys propers al parc de Port Aventura i menys visible per als interessats en visitar-lo. La inauguració va encetar els actes de la Festa Major d'estiu de 2017 i també hi van assistir autoritats i entitats de Bagà.

La construcció de l'església de Sant Esteve de Vila-seca s'inicià a finals del segle XVI en substitució de l'antiga, segurament construïda a la segona meitat del segle XII, dedicada també a sant Esteve[14]. Tenia el retaule major,

Retaule de l'església de Sant Esteve de Vila-seca amb quatre fragments de la vida de sant Esteve, inclòs el miracle de l'alliberament. El retaule fou cremat el 1936. Fotografia de 1923 (Font: Biblioteca Nacional de Catalunya: Fons Salvany. Foto: Josep Salvany i Blanch)

14 Vegeu Llop Tous (2015: 27).

d'època barroca, amb una escultura central del sant patró, i als costats hi havia escenes de la vida de sant Esteve i del Rescat. El retaule fou cremat el 1936[15].

El Ball de Sant Esteve és un altre element fonamental en la difusió de la llegenda. És un ball parlat que es representava el dia de la Festa Major a la plaça de l'Església i a la placeta de Sant Esteve, i que desenvolupa la llegenda a través de parlaments, de la dramatització i dels balls de diferents personatges. La notícia més antiga documentada és del dia 4 d'agost de 1775, segons consta en una acta del Consell de la Vila. En aquella data arribà a Vila-seca la relíquia de Sant Bernat Calvó que el bisbat de Vic havia regalat a la parròquia; en aquesta ocasió es va organitzar una gran festa de rebuda amb la intervenció de diferents balls. Pensem que el ball és anterior a aquesta data, ja que, si s'hagués estrenat aquell dia, s'hauria remarcat la novetat per donar-li relleu.

S'han conservat diversos textos dels parlaments del ball; la majoria manuscrits i en un castellà ple de catalanismes, conseqüència evident del Decret de Nova Planta. Si bé diversos indicis condueixen a pensar que el primitiu text del ball ha de ser de finals del segle XVI o principis del segle

Representació del Ball de Sant Esteve a Vila-seca (1965). (Font: Joan Mariné Rebull)

15 Vegeu Gibert i Oliver (1988: 68).

Representació del Ball de Sant Esteve a Vila-seca (1965). (Font: família Mas Castelltort)

xvii, el més antic localitzat és del segle xviii i es conserva a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT); altres còpies són a l'Arxiu Històric Municipal de Vila-seca o en arxius particulars. Entre els últims cal destacar el manuscrit fet pel Ramon Farriol Xatruch l'any 1871 *Copia de ablamientos del Baile de San Estevan patron de Vilaseca*; té com a particularitat dibuixos dels diferents personatges, cosa que permet saber la seva indumentària i complements.

No hi ha constància de quan es va deixar de representar el ball, sembla versemblant que el darrer any va ser el 1896, data de la mort de Ramon Farriol Xatruch, animador i col·laborador, a més de conservador del text, com s'ha vist abans. El cert és que el 1965 coincidint amb la inauguració del nou Piló del Rescat i de diverses obres urbanístiques, se'n va fer una nova versió buscant fonts documentals i cercant la memòria de les persones grans. El text es va adaptar de la versió de Salvador Aguiló; Daniel Sanahuja va compondre la música; i Salvador Anton va crear la coreografia.[16]

16 Vegeu Estradé Pujals (1980); Cardona Morell (2008).

Dibuix dels personatges del Ball de Sant Esteve de Vila-seca, realitzat per Ramon Farriol Xatruch el 1871 (1980) (Foto: Maria Estradé Pujals)

Dibuix dels personatges del Ball de Sant Esteve de Vila-seca, realitzat per Ramon Farriol Xatruch el 1871 (1980) (Foto: Maria Estradé Pujals)

La nostra llegenda ha posat en íntima relació la població berguedana de Bagà i la del Camp de Tarragona; i el que fou un encontre llegendari i miraculós abans, ara ha esdevingut una voluntat ferma de manteniment i enfortiment dels llaços travats per la llegenda.

Ja el 1965, any de la inauguració del nou Piló, Ramon Farriol Clavé, arxiver municipal de Vila-seca i persona compromesa amb la cultura, i nét de Ramon Farriol Xatruch, va voler tenir constància del coneixement de la llegenda a Bagà. Va quedar gratament sorprès en comprovar que era ben viva i pràcticament igual a com li explicaven els seus avis; el primer pas per al rencontre s'havia donat. L'any 1992 els alcaldes de Bagà i de Vila-seca van fer el pregó de festa major als altres municipis i el 1993 va ser l'any de l'agermanament entre les dues poblacions. Des de llavors el contacte entre institucions, escoles i entitats ha esdevingut fluït i constant.

La llegenda, doncs, ha traspassat el llindar de la tradició i de la història, i ha propiciat l'oportunitat d'establir llaços d'amistat i cooperació entre dues poblacions de la Catalunya Vella i de la Nova; una garantia de pervivència d'una de les millors llegendes catalanes.

Relat de Tomich

Text reproduït per Martí de Riquer, tret d'un pergamí procedent de la parròquia de Bagà, aleshores propietat d'un particular de Berga, i que és una còpia, feta l'any 1601, pel notari Domingo Agustí sobre una còpia, feta el 1505, pel notari Cristòfol Sunyer sobre l'original estès pel notari Antoni d'Artigavella, el 12 de juliol del 1431:[17]

Hoc est exemplum bene et fideliter in villa Bagani sumptum die vigessima octava mensis decembris anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo primo per me Dominicum Agustí, auctoritatibus regia et reverendi domini rectoris ecclesie parrochialis Sancti Stephani villa Bagani notarium publicum instrumentum a quodam prodigio sive miraculo pergameneo scripto, clauso et subsignato per reverendum et discretum Christophorum Sunyer, quondam, notarium publicum dicte ville Bagani, quod quidem prodigium sive miraculum thenor sequitur sub his verbis.

In nomine domini Jesuchristi et gloriose virginis Matris eius genetricis ach beati Stephani prothomartiris ac totius curiae supernorum, noverint universi

17 Reproduim el text literalment, tal i com apareix a Riquer (2000: 175-185).

quod die intitulata duodecima mensis iuli anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo in presentia mei, Anthoni d'Artigavela, notari publici ville Bagani, auctoritate venerabilis Guillermi Textoris, rectoris et notari publici ecclesie Sancti Stephani dicte ville et in presentia etiam Bartholomaei Coch, mercatoris, Guillermi Pinosa, sartoris, et Petri Pontii, paratoris dicte ville, testium ad hoc vocatorum specialiter assumptorum, Guillermus Tàrrega, sellerius, civis Barchinone, nuntius et procurator in hoc actu, ut aseruit, honorabilium clavariorum et proborum hominum offici frenerie civitatis Barchinone, constitutus personaliter ante presentiam honorabilium Francisci Companyó, baiuli, et Petri Deguerio, consulis dicte ville, atque discreti ecclesie de Bagano, dixit et exposuit coram ipsis hec vel similia verba in efectum:

Honorables senyors: Jo som assí tramès per los clavaris prohòmens de la freneria de la ciutat de Barcelona, los quals fan festa y solempnitat de mossenyor Sant Steva, patró lur, per haver translat autèntich del miragle que lo dit sant féu al senyor de Pinós com fonch pres ab un seu companyó per los moros, e lo dit sant los deslliurà de les dites presons, pregant-vos efectuosament de part de tots los prohòmens que vosaltres me dejats donar translat del dit miracle; e assò per exaltament, glòria e honor de Déu e de mossènyer Sant Steva, per tant que en lo die de la sua festa, qui·s celebrarà en lo mes de agost ara primer vinent, lo dit miracle pusca ésser prehicat e divulgat públicament en la trona, ab los altres miracles que lo dit sant ha fets. E per so que millor ne siats informats jo som estat a Geronella, a la molt nobla e egrègia senyora la vescomptesa de Illa e de Canet, senyora vostra, ab una lletra de recomendacions que lo molt noble senyor mossèn Ramon Galceran de Pinós li ha enviada per mi, de la qual molt nobla senyora jo aport lletras, ço és una a mossén el rector de aquesta vila e l'altra·ls cònsols, ab les quals me recomana a vosaltres que prestament me fassats dar lo dit treslat.

Idcirco dictus accertus nuntius et procurator tradidit ipsas litteras, unam videlicet dicto Petro Deguerio, consuli, reliquam vero dicto discreto Antonio Gili, vicario predicto, ex eo quia dictus venerabilis rector et alter consul erant absentes a dicta villa, quibus ita peractis dicti honorabilis baiulus et consul atque dictus vicarius obtulerunt se praestos et paratos facere super predictis totum id et quantum in eorum possibilitate fuerit; et incontinenti ipsi honorabilis baiulus et consul deprecati fuerunt prefatum vicarium quattenus diligenter perquireret illud prodigium sive miraculum ut de eodem ipsi nuntio seu procuratori asserto transumptum tradere possent, et licet ipsum prodigium sive miraculum diligenter perquisitum fuerit, tam per dictum vicarium quant etiam per me dictum et inf-

rascriptum notarium, tamen ipsum minime invenisse potuimus propter absentiam sepedicti venerabilis rectoris in posse cuius asseritur ipsum, quapropter idem honorabilis baiulus et consul dicte ville ac etiam alter consul qui ex post venit ad dictam villam attento quod dictum prodigium in scriptis minime potuit invenire propter dictam absentiam predicti venerabilis rectoris et propter etiam longitiam temporis quod fuit elapsum a tempore confectionis dicti prodigi citra, procurarunt ad ultimum refugium recipere legittimam informationen cum fidedignis personis et antiquis dicte ville, quibus est plenaria fides adhibenda; et primo ab honorabili Petro Tomich, milite in villa Bagani domiciliato, qui dixit et depusuit medio juramento se legisse in aliquibus libris hec omnia que sequntur:

Ço és que en lo any de la encarnació de Jesuchrist mil cent quoranta-set fonc feta armada per lo molt egregi e magnífic senyor An Ramon Berenguer, príncep de Aragó, compta de Barcelona, per anar en Almaria contra las bàrbaras gens infehels. Per lo dit príncep foren emprats tots los barons del principat de Cathalunya que se'n anassen ab ell en la dita armada, entre los quals barons y fonch emprat lo molt noble baró En Galceran Galceran de Pinós, lo qual anà ab lo dit príncep e senyor en la dita guerra e fo elegit almirall per lo dit senyor de la dita armada.

E can lo dit príncep ab los dits barons fossen sobre lo setge de la ciutat de Almaria, un jorn se esdevench que agueren batalla ab los moros o bàrbaras gents, en la qual batalla fonch pres, entre los altres, Galceran Galceran de Pinós e un companyó seu a qui dehían An Sant Cerní, senyor del castell de Suil, que és dins la baronia de Pinós; e vegent que son senyor era pres per los dits moros, seguí lo dit baró, lo qual baró li dix que se'n tornàs; e dit Sant Cerní dix que verament ell no gequiria son senyor, e que sabés morir; e axí matex prengueren-lo los dits moros lo dit Sant Cerní. E aprés que·ls agueren presos los tragueren de la dita ciutat de Almaria e manaren-los-en en altra villa qui era dins terra dels dits moros, en la qual los tenían presos.

E aprés alguns dies lo dit príncep ab los altres senyors de barons combateren la dita ciutat e la prengueren e la abissaren. E fet assò lo dit príncep ab tots los altres barons se'n tornaren en son principat; e lo noble baró An Galceran Galceran de Pinós romàs en la presó e stech en aquella per spay de sinch anys e més.

E com lo dit Galceran agués para, lo qual havia nom An P. Galceran de Pinós, e stigués ab gran tristícia e fos molt desolat de son fill, havent gran desig que lo dit son fill hisqués de poder e mans de dits infels, tramès al dit son senyor e príncep suplicant-lo que fos de sa mercè li faés tanta de gràcia que

sabés sertament lo dit son fill En Galceran de Pinós si poria exir per nenguna manera de rescat de poder dels dits infels; e com la lletra fos pervenguda al dit príncep, lo dit príncep, no volent olvidar lo dit baró qui per son servey era pres, prestament féu armar una galieta, la qual tramès al rey de Almaria e de Granada, que·ls pregave que per ells fos certificat lo dit noble baró si era viu ni en quin punt era, e, si viu era, que li fessen a saber lo que demanaven d'él per son rescat e per què·l darían a rescat.

E prestament lo dit rey de Almaria scrigué al dit príncep com lo dit baró era viu e que volia de son rescat les coses següents, ço és: cent mília dobles de or, e cent draps d'or di Tauris, e cent cavalls blanchs, e cent vaquess bragades, e cent nines ponselles, e que en altra manera lo dit baró no podia ésser deslliurat de la dita presó.

E com lo dit son príncep hagués recobrada dita resposta, ab dita galieta encontinent tramès la dita resposta a son pare del dit baró, En P. Galceran de Pinós. E lo dit pare, havent consell de tots sos amichs sobre lo dit rescat, li fou consellat que ell venés tant de son patrimoni que bastàs a recobrar lo dit son fill; e Na Berengera de Moncada, qui era mare del dit En Galceran, promès de donar tot son dot en recobrar lo dit son fill, e l'i donava. E de fet lo dit noble An P. Galceran, pare del dit Galceran de Pinós, vené tant de son patrimoni que ell bastà a tot lo que havia menester al dit rescat, mitgensant la clemència de Déu, acceptat que no havia les cent nines ponselles, y lo dit baró En Pere Galceran féu ajustar los hòmens de tota sa terra en la baronia de Pinós, y aquí ell los comptà com lo dit rey de Almaria volia lo demunt dit rescat del dit son fill, e que ell havia tot lo rescat, acceptat les dites cent nines ponselles. Per què lo dit baró demanà als dits sos vasalls que li prestassen consell, favor e ajuda.

E tots los dits vasalls agradablament li prometeren que li darían les dites cent nines ponselles; e de fet li donaren cent filles llurs per rescat de son fill y senyor llur, ço és aquells que n'avien tres, n'i daven dues, e aquells qui n'avien dues, n'i daven una, e aquells qui n'avien una gitaven sort quala y ayria; les quals totes cent ponselles foren trobades en la baronia de Pinós, ço és en lo castell de Saldes, e en lo castell del Spa e en lo castell de Vilanova e de Banat, e en la vall de Gósol, e en lo castell de Gisclareny e en lo castell e vall de Bagà.

E lo dit baró, havent tot lo rescat aparellat, foren elegits serts proms de la dita baronia de Pinós per manar lo dit rescat e les dites ponselles al dit rey de Almaria per recobrar llur senyor, entre los quals y fonch elegit per

capità lo balle del castell de Bagà. Los quals prohòmens y ponselles ab grans plors e llàgrimes prengueren comiat del dit noblr baró An Pere Galceran de Pinós, pare del dit Galceran Galceran de Pinós, e de tots llurs amichs, e meteren-se en camí ab tot lo rescat, e per llurs jornades arribaren a Tarragona e aquí esperaren una nau, qui era al port de Çalou, que fos spatxada, ha ont se recullia tot lo dit rescat.

E com lo dit baró, inspirat de la gràcia divinal, fes contínuament, estant en la dita presó, oració al demunt dit sant màrtir mossènyer Sant Steva que li recaptàs gràcia de Déu Nostre Senyor que Ell, per la sua gran clemència e pietat, lo volgués tràurer de les presons en què era e de poder dels dits infels e·l volgués tornar en poder de sos amichs, hont lo nom de Déu era lloat e beneÿt, e agués continuada la dita oració per lonch temps, la potència divina, qui may no falta en aquells qui de bon cor lo reclamen, permès que un vespre, ço és la nit abans que lo dit rescat se devia recullir en la dita nau, vench una gran claredat en lo càrcer hont lo dit baró estava pres, ab la qual aparech aquí lo benaventurat màrtir mossènyer Sant Steva, vestit axí com a diaca, lo qual ell havia tant de temps reclamat. E com lo dit baró, vegent la dita claredat dins lo càrcer, se espaordís, lo dit màrtir li dix: «No hages paor, fill meu, car nostre senyor Déu à feta a mi tant de gràcia que jo t'ich traga, y assò migensant la tua pregària que tu tant de temps has feta a mi, qui só lo teu patró Sant Steva, que tu tant has reclamat. Per què, vina ab mi e no ages paor de res».

E en assò él lo pres per la mà per traure'l defora la dita presó, jatsia en la porta de la dita presó hagués moltes guardes, les quals hoÿan la remor de les paraules que lo dit sant havia ab lo dit baró, de què totes les dites guardes estaven molt maravellades; emperò Déu ni mossènyer Sant Steva no volgueren que haguessen poder de entrar en lo dit càrcer fins que lo dit sant n'ach tret lo dit baró.

E com lo dit companyó del dit baró vegés que son senyor exia de la presó, cridà e dix: «¡O mossényer, plàcie-us que com siats en vostra terra que us remembre de mi!» E lo dit baró dix que verament que ell no·l gequiria, així com ell no·l havia volgut gequir com fonch pres, ans li dix que ell l'espararia, he li dix que si havia algun sant en devoció que·l reclamés, que ell se tenia per dit que li ajudaria, axí com lo dit sant màrtir havia a ell, lo qual havia tant reclamat. E de continent lo dit companyó del dit baró se agenollà e de bon cor reclamà mossènyer Sant Genís, lo qual era cappatró del seu castell, que si ell li ajudaba que·l tragués de la dita presó, que ell li daria tal do

que per tots temps seria memòria d'ell. E encontinent lo dit Sant Genís, vestit en forma de àngel e portant ales, li aparech aquí; e·nsems abdós los sants trasqueren lo dit baró e lo dit son companyó del dit càrcer, e trobaren-se lo matí qui lo dit rescat havia de recullir-se en l'alba, al port de Çalou, però no saberen com s'i foren venguts.

En aquella matinada que lo dit baró e lo dit companyó se trobaren al dit port de Çalou ab los demunt dits promes e ab les cent poncelles y ab tot lo rescat, exint de la ciutat de Tarragona, e naren al dit port de Çalou per recollir-se. E lo dit baró ab son companyó, essent-se trobats en lo dit port, partiren de aquí e feren la via per anar a la ciutat de Tarragona. E en lo camí encontraren lo dit rescat, e per lo dit noble baró fonc demanat als dits promes qui manaven lo dit rescat a hont anave aquell rescat, e los dits hòmens li responeren que ells anaven per recollir-se en lo port de Çalou per anar a rescatar a llur senyor, qui era pres en poder del rey de Almaria. E lo dit baró los demanà qui era llur senyor qui era pres en poder del rey de Almaria, e los dits prohòmens digueren que En Galceran Galceran de Pinós li dehían.

E ladonchs lo dit baró, hoint les dites paraules he vegent les dites donselles axí anar en poder dels dits infels, mès-se a plorar e dix que fessen girar tot lo rescat, car era llur senyor, al qual ells anaven, dient-los que nostre senyor Déu, per mèrit de mossènyer Sant Steve, li havia fet tanta de gràcia que lo dit sant lo havia tret de poder dels dits infels. E de fet los dits hòmens qui manaven dit rescat conegueren que ell era llur senyor e agenollaren-se e besàrent-li les mans: e ab gran goig tots ensemps tornaren-se'n a Tarragona.

E com foren en al ciutat lo dit baró pres dels diners del dit rescat e féu vestir totes les poncelles dimeitats de vert e de vermell, per haver-les totes vestides d'él, e ell se n'anà ab tot lo dit rescat a la ciutat de Barcelona, ha hont era son príncep e senyor demunt dit; e aquí ell se presentà al dit príncep e per lo dit príncep ell fo molt bé acullit. E havent estat aquí per alguns dies, pres lo comiat del dit príncep e vench-se'n en sa terra, ço és en la baronia de Pinós, al lloc de Bagà, hon era lo dit senyor son pare he hon havia votat que hiria primer, per so com lo dit mossènyer Sant Steve és cappatró del dit lloch de Bagà. E de tant lluny com lo dit baró vegé la yglésia del dit mossènyer Sant Steva, ell se agenollà e anà genillons nuus a la dita yglésia pres mitja llegua, de què estec hun any e mig que no poc eixir de casa ni poch cavalcar per los genolls e les cames que havia gastades per la dita anada que féu agenollat a la dita yglésia.

E com fo al dit castell de Bagà, no volent olvidar la gran gràcia que lo dit sant havia feta, de continent donà a la dita yglésia de Bagà e per tostemps la meitat del deumal que ell prenia en la parròquia de Bagà, e féu gràcia als masos de aquells qui havían tramesas llurs fillas per él a rescatar que en per tostemps totes les dones que exirían de dits masos fossen franques de la regamensa que fèyan e havían acostumat e fer al dit senyor; e de altra part col·locà totes les dites ponselles en matrimoni de sos béns propris.

E lo companyó En Sant Cerní axí mateix, per la gràcia que Sant Genís li havia recaptada ab nostre senyor Déu, qui l'havia tret de la dita presó, donà en per tostemps a la yglésia de Sant Genís de la Rocha de Pinós la mitat de la llevada del deuma que ell prenia en la parròquia de la dita yglésia de Sant Genís.

E aprés lo dit noble baró visqué per llonch temps e ach fills e filles, los quals avalen de dreta línea tot lo linatge de la casa de Pinós. E com vench al temps de sa fi, ell renuncià tot son patrimoni a sos fills, fehent lo major hereter; e aprés se féu portar al monestir de Santes Creus, per so com ell era estat lo hu de aquells tres barons qui edificàrent lo dit monestir; hi aquí ell pres hàbit de monjo, e morí dins breus dies al dit monestir, e aquí ell jau en la tomba sua ensemps ab los altres barons, al qual Déu do santa *glòria in secula seculorum, amen.*

Que omnia supradicta fuerunt de verbo ad verbum lecta et publicata per me, dictum et infrascriptum notarium, coram nobili viro domino Galcerando Galcerandi de Pinós, milite, filio multum nobilis et potentis viri domini Bernardi Galcerandi de Pinós, Dei gratia vicecomitis Insule et Caneti ac domini baronie de Pinosio, de Mataplana et de Valle de Tosis hac castri et baiulie de Gerundella, et coram etiam dictis honorabilis Francisco Companyó, baiulo, Petro Deguerio et Ioanne de Cascalls, consulibus dicte ville, et honorabile Philippo de Areny et Petro de Fuxio, domicellis in dicta villa domiciliatibus, et Ioanne Cercós, Guillermo Companyó, mercatoribus, et Iacobo Saig, Guillermo Pinosa, Bartholomeo de Brocà, Petro Savilla et Raimundo Fortuny et pluribus alis in multitudine copiosa personaliter congregatis in portibus inferioribus platee dicte ville Bagani, qui omnes superius nominati dixerunt et iurarunt ad sancta Dei quattuor Evangelia manibus eorum et cuiuslibet ipsorum corporaliter tacta, predicta omnia audivisse predicari pluribus annis intus ecclesiam de Bagano et ea omnia audivisse dici ab eorum aviis et probaviis et ab aliis antiquioribus personis qui iam ad hoc seculo decesserunt, predicta omnia ita in verittate existere prout superius continetur et de his est publica vox et fama per totam terram de Pinosio, et etiam per alia loca

circum vicinas dicte terre de Pinosio, et sic est depictum dictum prodigium sive miraculum in tabulario (sive lo retaula) altaris dicti Sancti Stephani de Bagani, de quibus omnibus et singulis supradictis prenominatus Guillermus Terraga, nunctius et procurator acertus predictus, petit et requisivit per me, dictum et infrascriptum notarium, sibi dicto nomine fieri et tradi publicum instrumentum ad habendum memoriam in futurum, que fuerunt acta, laudata, firmata et iurata et per modum predictum subsequuta in dicta villa Bagani, die et anno predictis atque presentibus testibus superius nominatis.

Sig+um Christophori Sunyer, presbiteri ville Bagani apostolica et reverendi rectoris ecclesie parrochialis Sancti Stephani eiusdem ville auctoritatibus, qui huiusmodi instrumentum in scribania publica dicte ville Bagani inter scripturas per quondam discretum Anthonium d'Artigavela eadem autoritate notarius receptum firmatum largo modo notatum tribusque lineis lineatum iam alias in publicam formam redactum et clausum traditum prout ex litteris ac in margine ipsius notis positis constat. Item in iure publicam formam redigens propria manu scripsi et cum suprapositis litteris in lineis decima septima, ubi supraponitur dixit, et vicessima nona certis et quinquagesima septima hos et cum raso et correcto in linea quinquageesima quinta ubi legitur gregatis, die decimo nono mensis octobris anno e nativitate Dominus millesimo quinquagentesimo trigesimo quinto rogatus et requisitus clausi.

Sig+num Dominici Agustí, aucthoritatibus regia et reverendi domini rectoris ecclesie parroquialis Sancti Stephani ville Bagani, notari publici dicte ville, qui huiusmodi transumptum a dicto prodigio sive miraculo fideliter sumptum et cum eodem de verbo ad verbum comprobatum testificatumque ut supra patet scripsit propria manu die predicta et clausit cum rasura in linea sexta ubi legitur frenerie.

Bibliografia

Ajuntament de Vila-seca (ed.) (1965) Fullet amb motiu dels actes de la inauguració del nou Piló del rescat.

Amades, Joan (1979) *Les millors llegendes populars*. Barcelona: Editorial Selecta.

Anton Clavé, Salvador (1988) *El santuari de la Mare de Déu de la Pineda*. Vila-seca i Salou: Patronat de la Mare de Déu de la Pineda.

Balañà i Abadia, Pere (2003) *Llegendes de moros i cristians*. Col·lecció Nissaga, 17. Barcelona: Rafel Dalmau.

Cardona Morell, M. Pineda (2008) *El ball de Sant Esteve*. Recerca, 6. Vila-seca: Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural.

Estradé Pujals, Maria (1980) *Ball de Sant Esteve*. Treball premiat per la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca.

Fort i Cogul, Eufemià (1973) *La llegenda del Rescat de Sant Esteve*. Monografies, 1. Vila-seca: Secció de Lletres de Agrupació Cultural.

Gibert i Oliver, Agustí M. (1988) *Callípolis, Salauris. Aplec documental de notícies històriques: Solcina (Vila-seca), la Pineda, Port de Salou, Platja de Barenys i Vilafortuny*. Monografies, 13. Vila-seca: Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural.

Jordà i Fernández, Anton (1992) *El "Repertorio..." de Mn. Salvador Babot (1796-1874)*. Monografies, 16. Vila-seca: Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural.

Llop Tous, Josep (2015) *El segle xvi a Vila-seca. La vila i l'església*. Recerca, 9. Vila-seca: Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural.

Miquel, Francesc A. (1972) *La llegenda de Galceran de Pinós*. Episodis de la història. Barcelona: Rafael Dalmau.

Oriol i Carazo, Carme (2005) *El patrimoni oral a les comarques tarragonines. Relats tradicionals*. Tarragona: Diputació de Tarragona.

Pujals Vallvé, Joan M. (2008) Presentació del llibre Cardona (2008).

Riquer, Martí de (2000) *Llegendes històriques catalanes*. D'un dia a l'altre, 7. Barcelona: Quaderns Crema.

Tous i Vallvè, Jordi (1989) *Recull de llegendes del Camp de Tarragona*. Col·lecció l'Agulla. Tarragona: Edicions el Mèdol.

Ureña i Llitjós, Josep i Berenguer i Cuyàs, Esther (coords.) (2000) *El rescat de les cent donzelles*. Bagà: Associació Medieval de Bagà.

Vidal Alcover, Jaume (1978) *Recull de llegendes*. Conèixer Catalunya. Barcelona: Dopesa.

Els goigs de Sant Esteve

Los gozos a San Esteban

Josep Ureña i Llitjós
Associació Medieval de Bagà

Resumen

En Cataluña está muy arraigada la edición de gozos y su coleccionismo. En este artículo se hace una breve introducción a este mundo en general (qué son los gozos) y se profundiza en los gozos dedicados a San Esteban protomártir y al milagro que se le atribuye de la liberación del noble Galceran de Pinós de la prisión sarracena, en el siglo XII.

Se hace una aproximación a la vida del santo y a la importante tradición que tiene en Cataluña como patrón de numerosas parroquias, no en balde, su festividad, el 26 de diciembre, es nacional.

Se referencian los gozos que narran la leyenda y el milagro íntegramente y los que solamente lo mencionan en una de sus estrofas. En este último caso se transcriben dichas estrofas (son diferentes según las ediciones) y se concretan los gozos que las contienen.

Palabras clave: gozos, Pinós, Esteban, milagro, Bagá, doncellas

Què són els Goigs?

Els goigs són un gènere poètic popular molt especial, alhora poesia senzilla, humil i molt entenedora, cants religiosos d'arrel medieval dels quals en tenim constància a partir del segle XIII. El seu nom prové del llatí *gaudia*, però

també s'han anomenat cobles o llaors. Inicialment eren escrits majoritàriament en llatí i tots sempre dedicats a lloar les set grans alegries terrenals.

Àmpliament conreats als Països Catalans, ja se'n troben al *Llibre Vermell de Montserrat*, i els més antics i estesos que es coneixen són els dedicats a la Mare de Déu del Roser.

Solen contenir versos airosos i gentils on, de forma joiosa, es lloa el nostre Déu i Senyor Jesucrist, la nostra Mare de Déu Santa Maria, i es canten les alegries i lloances dels sants i santes glossant la seva vida i miracles, així com també els motius de la seva intercessió (pedregada, sequera, epidèmia, guarició de malalties, etc.). N'hi ha que fan referència a la situació geogràfica del lloc, a esdeveniments religiosos, socials, poètics, etc.

Els goigs marians solen referir-se a la llegenda de la seva troballa en aquell santuari concret, ermita o capella on es troben, o també al vot de poble si és el cas, sense deixar de cantar l'excel·lència de Maria.

És a partir del segle XVII que hi trobem una gran proliferació de textos, en els quals es comença a glossar la història, la tradició i la llegenda a part dels marians, i també ja se'n troben de dedicats a Jesucrist i als sants.

A partir d'aleshores, aquests poemes populars prenen una forma d'impressió i tipografia característiques que s'han anat conservant fins als nostres dies: sol ser un sol full presidit per una imatge xilogràfica del titular (avui en dia sol ser un dibuix, en moltes ocasions flanquejat per sanefes), un text poètic que acaba amb uns versets i l'oració litúrgica, i tot plegat emmarcat per una orla.

Aquestes composicions s'han anat prodigant moltíssim, són milers i milers d'edicions les que s'han anat editant fins avui.

Els goigs més antics sovint són d'autors anònims, tant pel que fa la lletra com la mateixa música. Quant al valor literari, n'hi ha alguns que en tenen i altres que no en tenen tant. N'hi ha que estan plens d'incorreccions gramaticals i castellanismes, però el més important és que formen part de l'anomenada literatura popular religiosa que, durant la Decadència, va ajudar en gran mesura a salvar la llengua.

No cal dir que més tard, poetes con Jacint Verdaguer, Joan Maragall, Miquel Costa i Llobera, o Guerau de Liost escriuen goigs elevant la llengua i el gènere als cims més alts.

El protomàrtir sant Esteve

No se sap gaire res de la vida de sant Esteve. No es coneix qui van ser els seus pares ni la seva pàtria; podria ser grec o jueu. L'única font per saber

la seva vida i mort és el llibre del *Nou Testament* conegut com els *Fets dels Apòstols*.

El seu mestre fou Gamaliel, un doctor de la Llei de gran prestigi. Va ser un dels set homes escollits pels apòstols reunits en assemblea, poc temps després de la mort de Jesús, per fer la funció de diaca per ajudar-los i per atendre els béns comuns i la distribució d'almoines entre les famílies jueves i hel·lenístiques. Els altres companys diaques foren Felip, Pròcor, Nicanor, Timó, Pàrmenes i Nicolau d'Antioquia.

El seu nom és d'origen grec "Stéphanos", que vol dir "coronat". Se li dóna el títol de protomàrtir perquè va ser el primer màrtir del Cristianisme, després de Jesucrist. La data de la seva mort no està clara, però sembla ser no gaire llunyana del anys 34 o 35 dC.

Predicava amb gran ardor a la sinagoga de Jerusalem, feia miracles i discutia apassionadament amb els savis hebreus. Joan XXIII va dir que va ser el primer a intuir que la nova religió era universal, és a dir destinada a tothom més enllà dels jueus.

Probablement pel fet de ser hel·lenista era observat més detingudament per les autoritats religioses jueves.

El missatge d'Esteve va ser pres com una agressió a la Llei i se l'acusava de dir paraules blasfemes contra Moisès i contra Déu. Una multitud agitada com la de Jerusalem d'aquell temps va provocar que les autoritats religioses jueves l'empresonessin i el portessin davant del Gran Sacerdot per jutjar-lo. Ell ho aprofità per fer un gran discurs brillant, carregat de fogositat, ple de saviesa i de coneixement de les Sagrades Escriptures i dels profetes: "Veig obert el Cel i el Fill de l'Home a la dreta de Déu". Aquestes paraules foren pronunciades per sant Esteve en el seu judici davant del Sanedrí. Demostrà, així, que en Jesucrist s'acomplien les paraules de les profecies i que Jesús era el Messies Salvador esperat pels jueus. Considerat inadmissible per l'assemblea encarregada de vetllar la tradició i la Llei, l'acusaren i el condemnaren a la manera jueva, sense intervenció, a l'apedregament davant la porta Aquilonar de Jerusalem. Durant el càstig va perdonar, com Jesús, els seus botxins (recordem que Saule, Sant Pau, era un d'ells). Podria ser que el motiu més fort de la condemna fos la idea que el camí de Déu anava més enllà del poble d'Israel i estava desvinculat de la raça i la religió.

El seu cos mort fou deixat al mig del camp durant un dia i una nit i les feres no el van tocar. Hom diu que Gamaliel va enviar-hi els seus homes per traslladar-lo a la seva finca, a Cafarmàgala, a unes 20 milles de Jerusalem, i

allà el ploraren uns 70 dies fins que l'enterraren en una cova funerària de la família, om posteriorment també hi fou enterrat el mateix Gamaliel.

La seva festa se celebra el 26 de desembre des del segle IV. Però hi ha una altra festa el dia 3 d'agost, en què es commemora el trobament de la seva sepultura el 415. Aquesta festivitat es denomina "Invenció del Cos de Sant Esteve". Explicat per Llucià, un prevere de Jerusalem, diu que Gamaliel se li aparegué en somnis tres vegades per indicar-li la sepultura d'Esteve i que, en anar al lloc indicat, trobaren un sepulcre amb el nom hebreu de "Cheliel", que vol dir "coronat" com "Stéphanos" en grec; també diu que, en obrir-lo, tremolà la terra, s'escampà una olor molt bona i al seu voltant es produïren diversos miracles. Les restes foren traslladades a l'església de Sió de Jerusalem, més tard a Constantinoble i el Papa Pelagi féu traslladar almenys una part de les seves relíquies a l'església de sant Llorenç de Roma.

Els símbols martirials queden reproduïts en la figura de sant Esteve: les imatges les veiem amb el llibre, les pedres i la palma. El llibre és on conté la Paraula de Déu amb el que el sant parlava als jueus, les pedres són els instruments que van utilitzar per lapidar-lo, i la palma és el símbol del triomf del martiri.

Sant Esteve és objecte de veneració tant dins de l'Església catòlica com de l'ortodoxa. La seva festivitat és el 26 de desembre, l'endemà del naixement de Jesús per ser protomàrtir, el primer màrtir del Cristianisme. Però, com hem dit, també se celebra el 3 d'agost per ser la Invenció del Cos de sant Esteve; aquesta segona celebració té una gran difusió amb festes religioses i populars en molts pobles on el sant és titular d'esglésies i ermites.

La llegenda del rescat de les cent donzelles dins dels goigs de Sant Esteve

He volgut fer una petita recerca dels goigs del protomàrtir sant Esteve, protagonista de la llegenda del rescat de les cent donzelles o el rescat de Sant Esteve, que hi ha arreu de Catalunya, ja que en alguns d'ells es fa referència al miracle que va obrar, l'any 1152, alliberant en Galceran de Pinós de les masmorres dels sarraïns.

Sant Esteve fou el primer màrtir cristià, i pot ser que sigui un dels sants que ha gaudit de més devoció popular al nostre país, on té moltes esglésies i ermites dedicades com a Patró. Una mostra d'això és que, després de suprimir dies festius dedicats a diferents sants molt tradicionals (sant Josep,

sant Jaume, *Corpus Christi*...), tenim la sort que sant Esteve encara resisteix com una festa assenyalada en el calendari a nivell nacional, el 26 de desembre, dins del cicle de Nadal.

El gremi de Freners de Barcelona, durant molts segles, per celebrar la diada de sant Esteve, el seu Patró, feia dir una missa en la qual es narrava la llegenda del Rescat durant el sermó. Es té coneixement que, des de finals del segle XVIII, imprimien un full amb l'explicació del miracle i amb un gravat on es veuen Galceran de Pinós i el cavaller Sancerní encadenats a la presó de Granada, on la llegenda ubica el fet miraculós, en el moment de ser alliberats pel sant. El text que s'hi reprodueix és el mateix que recull l'historiador Pere Tomic l'any 1431 sobre la llegenda del Rescat. D'aquest full n'hi ha diferents edicions:

- *Miracle que Deu Nostre Senyor obrá per la intercessió del gloriós protomàrtir Sant Esteve* (s/d)[1] [Barcelona]: [s.n.][2]
- *Miracle que Deu Nostre Senyor obrá per la intercessió del gloriós protomàrtir Sant Esteve* (s/d) Barcelona: Tip. C. Oliveró. Edició facsímil (2000) Bagà: Associació Medieval de Bagà (Bagà Gogística; núm. 101).
- *Miracle que Deu Nostre Senyor obrá per la intercessió del gloriós protomàrtir Sant Esteve* (s/d) Barcelona: Estampa dels Hereus de la V. Pla. Edició facsímil (2000) Bagà: Associació Medieval de Bagà (Bagà Gogística; núm. 102).
- *Miracle que Deu Nostre Senyor obrá per la intercessió del gloriós protomàrtir Sant Esteve* (s/d) Barcelona: Estampa de Damiá Vilarnau. Edició facsímil (2000) Bagà: Associació Medieval de Bagà (Bagà Gogística; núm. 103).
- *Miracle que Deu Nostre Senyor obrá per la intercessió del gloriós protomàrtir Sant Esteve* (s/d) [Barcelona]: [s.n.]. Edició facsímil (2000) Bagà: Associació Medieval de Bagà (Bagà Gogística; núm. 104).

D'altra banda, des de mitjans del segle XVIII, en moltes localitats catalanes també s'imprimeixen Goigs dedicats al protomàrtir sant Esteve, la major part dels versos dels quals narren pràcticament la totalitat de la llegenda. Són els de Bagà, Vila-seca, Olius, i Sorre. Els més antics que es coneixen daten de l'any 1751.

1 (s/d): sense data.

2 [s.n.]: sense nom d'editor.

– *Goigs del gloriós protomartyr Sant Esteve* (s/d). [s.l[3]. : s.n.]. Edició facsímil (1998) Bagà: Associació Medieval de Bagà (Bagà Gogística; núm. 20).
– *Goigs del gloriós protomartir Sant Esteve. Patro de Bagá i sa Baronia* (s/d) Manresa: imp. Roca. Edició facsímil (1998) Bagà: Associació Medieval de Bagà (Bagà Gogística; núm. 21).
– *Goigs del gloriós protomartir Sant Esteve. Patro de Bagá i sa Baronia* (s/d) La Pobla de Lillet: imp. Barral. Edició facsímil (1998) Bagà: Associació Medieval de Bagà (Bagà Gogística; núm. 22).
– *Goigs del gloriós protomartir Sant Esteve. Patro de Bagá i sa Baronia* (s/d) La Pobla de Lillet: Imp. A. Armenteres. Edició facsímil (1998) Bagà: Associació Medieval de Bagà. (Bagà Gogística; núm. 23).
– *Goigs del gloriós Proto-martir Sant Esteve, Patró de Olius* (1846) Manresa: Pau Roca impressor.
– *Goigs del gloriós Proto-màrtir Sant Esteve. Patró de Sorre, vall d'Assua, Pallars Sobirà* (1992) La Seu d'Urgell: Gràfiques Fornesa.
– *Goigs del Prothommartyr S. Esteve* (s/d) Tarragona: Magí Canals estamper y llibreter. Edició facsímil (1997) Tarragona: Gogistes Tarragonins (núm. 534).

També van tenir molta més difusió altres goigs dedicats al mateix sant on la llegenda del Pinós s'esmenta només en una de les seves estrofes, que són els que llistem a continuació. En citem l'estrofa i, tot seguit, la relació de goigs que la contenen.

Altres miracles heu fet
dels quals tots tenim memòria,
durant tullits i contrets,
de tots mals nos dau victòria:
I al vostre devot Pinós
dels moros heu deslliurat.

– *Goigs de Sant Esteve Proto-màrtir. Patró d'Alinyà* (1956) Solsona: Imp. Dach.
– *Goigs de Sant Esteve Proto-màrtir. Patró d'Alinyà* (s/d) Solsona: Imp. Dach.

3 [s.l.]: sense lloc de publicació.

- *Goigs del gloriós proto-mártir Sant Esteve, ques venera en la sua capella en lo terme de Balsareny* (s/d) Manresa: Estampa de Roca.
- *Goigs del gloriós Sant Esteve, Prothomartyr* (s/d) Barcelona: Francisco Surià y Burgada, Estamper y Llibreter, en lo carrer de la Palla.
- *Goigs del gloriós Protomartir Sant Esteve* (s/d) [Barcelona]: [s.n.].
- *Goigs del gloriós Protomartyr Sant Esteve* (s/d) Barcelona: Francisco Suriá.
- *Goigs del gloriós Protomartir Sant Esteve* (s/d) Barcelona: Francisco Suriá y Burgada.
- *Goigs del gloriós Prothomartir Sant Esteve* (s/d) Hereus de Suriá y Burgada, en lo carrer de la Palla.
- *Goigs del gloriós Protomartir Sant Esteve* (s/d) Barcelona: Estampa de la Viuda Pla.
- *Goigs del gloriós Protomartir Sant Esteve, que se venera en la Santa Iglesia de la Catedral de Barcelona* (1825) Barcelona: Estampa de Pera Maimó.
- *Goigs del gloriós Protomartir Sant Esteve, que se venera en la Santa Iglesia de la Catedral de Barcelona* (1831) Barcelona: Pera Maimó, al carrer dels Mercaders.
- *Goigs del gloriós Protomartir Sant Esteve, que se venera en la Santa Iglesia de la Catedral de Barcelona* (s/d) Barcelona: C. Olivero.
- *Goigs del Gloriós Protomártir Sant Esteve que se veneran en Castellà de Aguilar de Segarra* (1953) Manresa: Imp. Roca.
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve, que se veneran en Castellà de Rajadell* (s/d) Manresa: Imp. De Roca.
- *Goigs a Sant Esteve protomàrtir. La imatge del qual es venera a la parròquia de Cisquer, terme de Guixers (Solsonès)* (1983) Barcelona: Altés. (Col. Torrell de Reus; 1198).
- *Goigs a Sant Esteve protomàrtir. La imatge del qual es venera a la parròquia de Cisquer, terme de Guixers (Solsonès)* (1992) Guixers: Parròquia de Cisquer.
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve. Patró d'Estahís* (s/d).
- *Goigs del gloriós proto-mártir Sant Esteve* (s/d) Girona: Imprenta de M. Llach.
- *Goigs del gloriós prothomartir San Esteve* (s/d) Lleida: Imp. de Montes.
- *Goigs del gloriós prothomartir Sant Esteve* (s/d) Manresa: Ignasi Abadal.

- *Goigs del protomàrtir Sant Esteve. Qual imatge es venerada en la Capella de Montanyá de Navès*. (1912) Manresa: Imp. Roca.
- *Goigs del gloriós prothomartir Sant Esteva que se venera en lo poble de Sors* (s/d) Girona: Agusti Figaró impressor.
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve, que se venera en la sufraganea de Talamanca* (s/d) Manresa: Imp. de Roca.
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve, que se venera en la sufragánea de Talamanca* (s/d) Manresa: Imp. Vives.
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve, que se venera en la sufraganea de Talamanca* (s/d) Manresa: Gráf. Bausili.
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve que se venera en la parroquia de Vilanoba de la Roca* (1849) Barcelona: Joseph Piferrer i Depaus.
- *Goigs a llaor de sant Esteve. Venerat al temple de Santa Marta de la Geltrú* (1949) [Vilanova i la Geltrú]: Imp. Virella i Soler. (Edició Vilanova; III sèrie, Nº 16).

Quant vostre devot Pinós,
entre Moros detingut,
implorá vostra virtut,
lo atenguéreu piadós.
Invocant-vos ab fervor
alcansá la llibertat

- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve. [Granollers]* (1929) Granollers: Gràfics Joseph.
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve* (s/d).

Dia fou en que heu obrat
miracles de gran memòria,
tot quedà ja ben notat
de vostra vida en la historia:
Ab vostre devot Pinós
vostre poder heu probat.

- *Goigs del gloriós proto-mártir Sant Esteva, [Olot]* (s/d) Olot: Imprenta y libreria Juan Bonet.
- *Goigs del gloriós proto-mártir Sant Esteve, [Olot]* (1898) Olot: Imprenta y llibreria Joan Bonet.

Les que són o han d'ésser mares,
que en sos treballs vos reclamen
puix us veneren i us amen,
de sos perills deslliurades
sien com el gran Pinós.

- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve, que es canten en l'església de Sant Esteve de la Riba* (1948) Terrassa: Tipografia Martí. (Al revers d'aquests goigs hi ha unes notes històriques on surt la llegenda del Rescat).
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve, que se cantan en la Parroquia de Sant Esteve de Vallespirans* (s/d) Vich: Joan Dorca, y Morera estàmper y llibreter.
- *Goigs del gloriós protomàrtir Sant Esteve, que es canten en la Parroquia de Sant Esteve de Vallespirans* (1955) Ripoll: Tip. Ripollesa Daniel Maideu i Auguet.

Prodigi fonch admirable,
quant per vostra intercessió,
del Moro fonch deslliurat
Don Galceran de Pinos;
a las horas sas comarcas
vos prenguéren per patró.

- *Goigs del gloriós protomartyr Sant Estève. Patro de Bonpas* (s/d) Perpinyá: Imprenta catalana d'en J. Comet.

El miracle romp l'albada
quan Sancerní i Galceran
es troben a la contrada
rescatats pel nostre Sant.
Ningú, de cop, no endavina
com han saltat el gran freu.

- *Goigs a llaor de Sant Esteve protomàrtir patró de Vila-seca* (1996) [Reus]: G. Reus. (text Jordi Gebellí Puig).

Tantes són les meravelles
que a favor nostre hi fareu,
que el rescat de cent donzelles

és un gest que no té preu.
El miracle enaltiria
Galceran, el de Pinós.

– *Goigs nous de Sant Esteve, protomàrtir i diaca, patró de Bagà i sa Baronia* (2017) Bagà: Associació Medieval de Bagà. (Bagà Gogística). (Text de Mn. Climent Forner).

Bibliografia

Forner, Climent (2001) *Goigs Marians del Bisbat de Solsona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
Pont, Josep (1908) *Quatre paraules d'història sobre goigs*. Valls.
Prat, Josep (1919) *Sant Esteve Protomàrtir*. Barcelona: Foment de Pietat Catalana.

GOIGS DEL GLORIOS PROTOMARTYR SANT ESTEVE.

PRotomartyr Gloriós,
que del Cel mostrau la via:
Esteve pregau per nos,
y per los que en Vos confian.

Ple de gracia, y fortalesa
foreu ja de poca edat,
peleant ab gran firmésa
contra aquell consell ingrát
de la Synagoga infiel,
per Jesus lo ver Messias.
Esteve, &c.

Los Apostols coneixént
que en virtut eran sencèr,
per alimentàr la gent
vos feren lo dispensèr
de les Dones majorment
tractanles ab cortesìa.
Esteve, &c.

Lo primer dels Martyrs Sants,
que en lo Cel regnan ab Deu
foreu per los treballs tants
patireu per amor seu:
Diaca primer que tots,
qui per ell dareu la vida.
Esteve, &c.

En la Santa Invenció
de vostre Cos gloriós,
molts per gran devoció
còbran la salut de Vos:
Coxos, Ciegos, de grans mals,
y també algun mort la vida.
Esteve, &c.

Lo any mil cent quaranta set,
fouch cósa molt senyalada
de un miracle haveu fet
en la Ciutat de Granàda
en un Cavallér devot,
esclau de gent Serrasìna.
Esteve, &c.

Lo Almirant de Catalunya
Don Galcerán de Pinòs,
contra Moros gent maligna
anà á donar socòs
á Don Alonso Emperador
Rey que era de Castilla.
Esteve, &c.

Sancerni Senyor del Sull
fou lo fiel Companyò,
sens perdrerse may de ull
feren gran destrucciò
en aquells pagans infiels
oferint á Deu la vida.
Esteve, &c.

Peleant com á lleons
mostraren la valentia
matant moros á montons
feren gran carnisseria;
pero foren cautivats
los dos Cavallers de lliga.
Esteve, &c.

Vensúts los moros pagans
fouch per cert molt gran la Gloria,
que lo Rey, y los Christians
tinguèren de la victoria;
pero fouch gran lo dolor
perdrer gent de tal valia.
Esteve, &c.

Entès que dintre Granàda
los tenian captivats,
feu lo Rey una embaxada
quels donassèn rescatats
oferintlos richs presents
y cosas de gran estima.
Esteve, &c.

Ells volian per rescat
cent Donzellas Christianas,
cent pessas de fi brocat,
cent cavalls, cent grossàs vacas,
cent mil dobles de fi or,
cosa de gran tirania.
Esteve, &c.

Vos foren tant bon Patrò
quels donàren llibertàt,
sols per la devociò,
sens pagar ningun Ducàt
vehent ser cosa cruèl
no sufrind tal pagania.
Esteve. &c.

Fins á la Plaja de Salòu
per Vos foren aportàts,
de nits sens saber ahont
se veren allibertàts,
y ab lo vostre sant favòr
fora de la Esclavitùd.
Esteve, &c.

Al matí quant ja lo dia
fouch del tot ben d clarát,
sentiren la griteria
de aquell excessiu rescàt,
ab las mares molt ploránt
cada una ab llur filla.
Esteve, &c.

Los màlalts de mal de Illìda
Per Vos son remediàts,
si ab devoció sencèra
Vos prènen per Advocát
de Jesùs Crucificàt
alcansàn la medicina.
Esteve, &c.

De Bagá son lo Patrò
tingut, y anomenàt
ohin donchs la Oració
queus fem tots com Advocát:
alcansaunos Caritat,
Pau, salut en esta vida,
y amar nostres enemichs
per cumplir la Lley Divina.

℣. *Estephanus vidit Cœlos apertos.* ℟. *Vidit & introibit Beatus homo cui Cœli patebant.*

OREMUS.

OMnipotens sempiterne Deus, qui primitias martyrum in Beati levitæ Stephani sanguine dedicasti, tribue quæsumus, ut pro nobis intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus exoravit Dominum Nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum, &c.

Vilaseca

GOIGS DEL PROTHOMARTYR S. ESTEVE.

PRothomartyr Gloriòs,
Qui del Cel mostràu la guia:
Esteve pregàu per nos,
Y per al qui en Vos confia.
Ple de Gracia, y fortaleza
Foreu jà de poca edàt,
Disputant, ab gran firmeza,
Contra aquell Consell ingràt
De la Sinagoga Infiel,
A Jesvs lo ver Mesias, &c.
Los Apostols conixent,
Que en Virtut ereu cencer,
Pera alimentar la gent,
Vos feren lo dispencer
De las Donas majorment,
Tractantlas ab cortesia, &c.
Lo primer dels Martyrs Sants,
Que en lo Cel reynan ab Deu
Sou Vos per los treballs tants
Patireu per amor seu,
Diaca primer, que tots,
Qui per ell dàreu la vida, &c.
En la Santa Invenciò
De vostre Cos Gloriòs,
Molts per gran devociò
Cobraren salut de Vos,
Coixos, cegos, y de grans mals,
Y tambè algun mort, la vida, &c.
Lo any mil cent quaranta set
Fou cosa molt senyalada,
De un Miracle aveu fet
En la Ciutat de Granada,
De dos Cavallers devots,
Esclaus de gent Sarracina, &c.
Lo Almirant de Cathalunya
Don Galceràn de Pinòs,
Contra Moros, gent maligna
Anà à donar focòs
A Don Alonzo Emperador,
Rey, que era de Castilla, &c.
Sant Cernir Senyor de Sull,
Fou lo seu faèl Companyò,
Sens deixarse may de ull,
Feren gran destrucciò
En aquells Pagans Infiels,
Oferint à Deu la vida, &c.
Pelcant com à Lleons,
Mostraren sa valentia,
Matant Moros à montons,
Fentne gran carniceria;
Pero foren captivats
Los dos Cavallers de lliga, &c.
Vençuts los Moros Pagans,
Fou per cert molt gran la gloria,
Que el Rey, y los Christians
Tingueren de la Victoria
Pero fou de gran dolor,
Perdres gent de tal valìa, &c.
Antes, que dins de Granada,
Los tenian captivats,
Feu lo Rey una embaixada,
Quels donassen rescatats,
Oferintlos richs presents,
Y cosas de gran valìa, &c.
Ells volian per rescàt:
Cent Donzellas Christianas,
Cent pessas de fi brocát,
Cent Cavalls, cent Vacas bregadas,
Cent mil doblas de fin or,
Cosa de gran tyrania, &c.
Vos foreu tant bon Patrò,
Quels donàreu llibertát,
Sols per sa devociò,
Sens pagar ningun ducát,
Vehent ser cosa tant cruel,
No sufrireu tal paganìa, &c.
Dins la Platja de Salòu
Per Vos foren aportats
De nit sens saber ahont,
Se veren ells llibertats,
Ab lo vostre favor Sant,
Fora de la Esclavenìa, &c.
Al matì quant já lo dia,
Fonch del tot ben declarát,
Sentiren la graterìa
De aquell excessiu rescát
Ab sas Mares molt plorant
Cada una per llur filla, &c.
Los Malalts de mal de Illada
Per Vos son remediats
Si ab devociò cencera
Vos prenen per Advocát
De Jesvs Crucificát
Alcansan la medicina, &c.
De Vilaseca Patrò
Sou tingut, y anomenat
Ohiu donchs la Oraciò
Queus fem tots com Advocát
Alcansaunos Caritat
Pau salut en esta vida;
Y amar nostres enemichs
Per cumplir la Lley Divina, &c.

TORNADA.

Prothomartyr Gloriòs,
Qui del Cel mostrau la guia,
Esteve pregau per nos,
Y per al qui en Vos confia.

℣. *Stephanus vidit Cælos apertos.* ℟. *Vidit, & introivit, beatus homo cui Cæli patebant.*

OREMUS.

D*A nobis, quæsumus Domine, imitari quod Colimus, ut discàmus, & inimicos diligere quia ejus Inventionem celebramus, qui novit etiam pro persecutoribus exorare per Dominum nostrum, &c.* ℟. Amen.

Tarragona: Per MAGI CANALS Estampèr, y Llibretèr, al carrer Majòr.

GOIGS DEL GLORIOS
Proto-martir Sant Esteve, Patró de Olius.

Proto-martir Glorios,
que del Cel mostrau la via:
Esteve pregau per nos,
y per lo que en Vos confia.
Ple de gracia, y fortalesa
foreu ja de poca edat,
peleánt ab gran firmésa
contra aquell consell ingrát
de la Sinagoga infiel,
per Jesus lo ver Messías, &c.
Los Apostols coneixént
que en virtut erau sencér,
per alimentar la gent
vos feren dispenser,
de les Dones majorment
tractantles ab cortesía, &c.
Lo primer dels Martirs Sants,
que en lo Cel regnau ab Deu
foreu per los treballs tants
patireu per amor seu:
Diaca primer que tots,
qui per ell dareu la vida, &c.
En la Santa Invenció
de vostre Cos gloriós,
molts ab gran devoció
cóbran la salut de Vos:
Coxos, Ciegos, de grans mals,
y també algun mort la vida, &c.
De Roma las Reliquias
un Sacerdot aportá,
y ab singular alegria
lo Poble las acceptá;
de Indulgencia, y favors
ab fe viva participau, &c.

Lo any mil cent quaranta set,
fonch cosa molt senyalada
de un miracle haven fet
en la Ciutat de Granada
en un Cavallér devot,
esclau de gent Serrasína, &c.
Lo Almirant de Catalunya
Don Galcerán de Pinós,
contra Moros gent maligna
aná à donar socós
à Don Alonso Emperador
Rey que era de Castilla, &c.
Peleant com á lleons
mostraren la valentia,
matant moros à montons
feren gran carnisseria;
pero foren cautivats
los dos Cavallers de lliga, &c.
Vensuts los moros pagans
fonch per cert molt gran la Gloria,
que lo Rey, y los Cristians
tinguéren de la victoria;
pero fonch gran lo dolor
perdrer gent de tal valía, &c.
Entés que dintre Granada
los tenian captivats,
feu lo Rey una embaxada
quels donassén rescatats,
oferintlos richs presents
y cosas de gran estima, &c.
Ells volian per rescat
cent Donzellas Cristianas,
cent pessas de fi brocat,
cent caballs, cent grossas vacas,

cent mil dobles de fi or,
cosa de gran tiranía, &c.
Vos foreu tant bon Patró
quels donareu llibertat,
sols per la devoció,
sens pagar ningun Ducát,
vehent ser cosa cruél
no sufrint tal paganía, &c.
Fins à la Plaja de Salóu
per Vos foren aportáts,
de nits sens saber ahont
se veren allibertáts,
y ab lo vostre sant favór
fora de la Esclavinía, &c.
Al matí quant ja lo dia
fonch del tot ben declarát,
sentiren la griteria
de aquell excessiu rescát,
ab las Mares molt ploránt
cada una ab llur filla, &c.
Los malalts de mal de Illáda
per Vos son remediáts,
si ab devoció sencerá
Vos prenan per Advocát:
de Jesus Crucificát
alcansáu la medicina, &c.
De Olius son lo Patró
tingut, y anomenát
ohiu donchs la Oració
queus fem tots com Advocát,
alcansaunos Caritat,
Pau, salut en esta vida,
y amar nostres enemichs
per cumplir la Lley Divina.

℣. *Estephanus vidit Cœlos apertos.* ℞. *Vidit & introibit Beatus homo cui Cœli patebant.*

OREMUS.

Omnipotens sempiterne Deus, qui promitias martirum in Beati levitæ Stephani sanguine dedicasti, tribue quæsumus, ut pro nobis intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus exoravit Dominum nostrum Jesum-Christum Filium tuum, qui tecum, &c. ℞. Amen.

Manresa: Per PAU ROCA Impresor, carrer de St. Miquel, any 1846.

GOIGS DEL GLORIOS

Proto - màrtir
patró
Vall d'Assua
Bisbat d'Urgell

Sant Esteve
de Sorre
Pallars Sobirà
Sort

Text i música :
anònims populars
Trans : Mn. F. Portella

Dibuix i sanefes :
Antonia Vilalta i Balcells

Proto-màrtir Glorios
que del Cel mostrau la via:
Esteve pregau per nos,
el poble què en vos confia.

Ple de gracia, y fortalesa
foreu ja de poca edat,
peleánt ab gran firmésa
contra aquell consell ingrát
de la sinagoga infiel,
per Jesus lo ver Messías, &c.

Los Apostols coneixént
que en virtut erau sensér
per alimentar la gent
Vos feren lo dispenser,
de les Dones majorment
tractanles ab cortesía, &c.

Lo primer dels Martirs Sants,
que en lo Cel Regnau ab Deu
foreu per los teballs tants
patireu per amor seu:
Diaca primer que tots,
qui per ell dareu la vida, &c.

De Roma las Reliquias
un sacerdot aportá,
y ab singular alegria
lo Poble las acceptá;
de Ingulgencia, y favors
ab fe viva participan &c.

En la Santa Intervenció
del vostre Cos gloriós,
molts ab gran devoció
cóbran la salut de Vos:
Coixos, Ciegos, de grans mals,
y també algun mort la vida, &c.

Lo any mil cent quaranta set,
Fonch cosa molt senyalada
de un miracle haven fet
en la Ciutat de Granada
en un Cavallér devot,
esclau de gent Serrasína, &c.

Lo Almirant de Catalunya
Don Galcerán de Pinós,
contra Moros gent maligna
aná a donar socós
à Don Alonso Emperador,
Rey que era de Castilla, &c.

Peleant com á lleons
mostraren sa valentia,
matant moros à montons
feren grans camisseria;
pero foren cautivats
los dos Cavallers de lliga, &c.

Vensuts los moros pagans
fonch per cert molt gran la Gloria,
que lo Rey, y los Cristians
tinguéren de la victoria;
pero fonch gran lo dolor
perdrer gent de tal valia, &c.

Entés que dintre Granada
los tenian captivats,
feu lo Rey una embaxada
quels donassén rescatats,
oferintlos richs presents
i cosas de gran estima, &c.

Ellś volian per rescat
cent Donzellas Cristianas
cent pessas de fi brocat,
cent caballs, cent grossas vacas,
cent mil dobles de fi or,
cosa de gran tiranía, &c.

Vos foreu tant bon Patró
quels donareu llibertat,
sols per la devoció,
sens pagar ningun Ducát,
vehent ser cosa cruél
no sufrint tal paganía, &c.
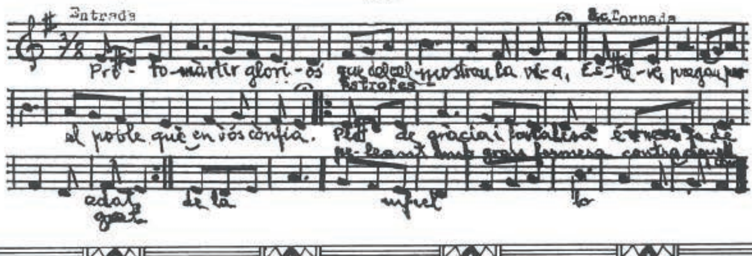
Fins à la Plaja de Salou
per Vos foren aportáts,
de nits sens saber ahont
se veren allibertats,
y ab lo vostre sant favór
fora de la Esclavinía, &c.

Al matí quant ja lo dia
fonch del tot ben declarát
sentiren la griteria
de aquell excessiu rescát
ab les Mares molt ploránt
cada una ab llur filla, &c.

Los malalts de mal de Illáda
per Vos son remediáts,
si ab devoció sencera
Vos prenan per Advocát;
de Jesus Crucificát
alcansau la medicina, &c.

De Sorre sou lo Patró
tingut, i anomenát
ohiu donchs la Oració
queus fem tots com Advocat;
alcansau-nos Caritat,
Pau, salut en este vida,
y amar nostres enemichs
per cumplir la Lley divina, &c.

V./ Pregueu per nosaltres Glorióś Sant Esteve. R./ Per que siguem dignes de les promeses de nostre Senyor Jesucrist. Amén.
PREGUEM : ja que celebrem el martiri d'aquell que pregà pels seus perseguidors concediu-nos, Senyor Déu nostre, d'imitar-lo i que com Ell, aprenguem a estimar els nostres enemics. Per N.S.J.C., pels segles dels segles. Amén.
Edició de la Parroquia amb la col.laboració dels Amics dels goigs .

GOIGS DEL GLORIOS PROTHOMARTIR SANT ESTEVE.

O Prothomartir gloriós,
de Jesuchrist molt amát;
als qui os demanan socós,
siáulos sempre advocát.
Vostra vida fou perfeta,
de virtút molt resplandent,
sens vicis la anima neta,
molt pur, cast y continent:
Per custodi virtuós
de viudas sou nomenát; &c.
Ple de gracia y fortalesa,
mogút del Esperit Sant,
predicavau ab firmesa,
la viva Fé declarant:
Molts creuhen ab Deu per vos,
y tenen lo cel guanyát; &c.
De vostre rostro sagrát
un gran resplandor eixia,
tothom estava admirát,
que de un angel pareixia:
Rabiaban los traydors,
vehent tanta claredát; &c.
Molts prodigis senyaláts
per vostras virtúts se obraren,
los jueus mantcomunáts
contra vos se amotinaren:
Cridant ab molts grans furors,
foreu tret de la ciutát; &c.
Los cels oberts allí vereu,
patint lo cruel torment
de pedradas, que rebereu
per Jesus alegrament:
Lo qual, per fervos favor,
se os mostrá de peus posát; &c.
Ab molt amor imitáreu
á Jesus omnipotent,
al qual humilment pregáreu
per los qui os davan torment:
Sant Pau per vostres clamors
es Apostol consagrát; &c.
Defensant la Fé morireu
de Jesuchrist nostre Deu,
per éll la vida aborrireu,
qui per tots morí en la creu:
per sos soberans amors,
y per vostra caritát; &c.
Vostre sant cos sepultát
per la gent, que be os volia,
llarch temps estigué guardát
ab molt santa companyia:
De tots aquells Sants, qui ab vos
los fruyts de gloria han guanyát; &c.
Trobaren vostre sant cos
molt miraculosament,
que donant suaus olors
curava á infinita gent:
Fou lo cas maravellós
de la Iglesia venerát; &c.
Altres miracles heu fets,
dels quals tots tením memoria,
curant tullits y contrets,
de tots mals nos dau victoria:
Y al vostra devót Pinós
dels meros heu deslliurát; &c.
De mal de pedra curáu
al devót, qui en vos confia,
y molt mes patrocináu
als de vostra Confraria:
Devant Deu sou poderós
per guardarnos del pecát; &c.
Puix de pedras coronát
gosáu del etern repós;
siáunos sempre advocát
Sant Esteve gloriós.

℣. *Ora pro nobis, Beate Stephane.*

℟. *Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

OREMUS.

OMnipotens sempiterne Deus, qui primitias Martyrum in Beati Levitæ Stephani sanguine dedicasti: tribue quæsumus, ut pro nobis intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus exoravit Dominum nostrum Jesum-Christum Filium tuum. Qui tecum vivit, &c.

INDULGENCIAS CONCEDIDAS PER NOSTRE SANTISSIM PARE PAULO PAPA V. ALS CONFRARES Y CONFRARESSAS de la Confraria del Prothomartir Sant Esteve, fundada en la Capella de sa invocació en la Santa Iglesia Catedral de Barcelona.

NOS Don Ramon de Sentmanát, en quiscun Dret Doctor, Canonge de la Seu de Barcelona, en lo espiritual y temporal Vicari General y Official per lo Illustrissim y Reverendissim Senyor Don Joan de Moncada, per la gracia de Deu y de la Santa Sede Apostolica Bisbe de Barcelona, y del Consell de Sa Magestát. = Ab tenor de las presents notificám y fem á saber á tothom generalment, com nostre Santissim Pare Paulo V. en la Iglesia de Deu benaventuradament regnant, ab sas Butllas Apostolicas plumbeas, ab uns cordons de seda vermella y groga pendents, á us de la Cort Romana despedidas, dadas en Roma en Sant Pere, any de la encarnació del Senyor mil sis cents y onse, á sinch de las kaleudas de Abril, y del Pontificát de dit nostre Santissim Pare Paulo V. lo any sisé, concedeix misericordiosament en lo Senyor á tots y sengles del faels christians, axi homens, com donas, que verdaderament penedits y confessáts, entrarán y serán rebúts de assi al devant en la Confraria instituida en la Seu de Barcelona, sots invocació de Sant Esteve Prothomartir, si en lo dia primer de son ingrés y recepció en la dita Confraria, ahont se vulla que morian, també penedits y confessáts, y si comodament podrán rebrer la sagrada comunió, ó almenys estarán contrits, y en lo article de sa mort invocarán lo santissim nom de Jesus, si no podrán en la boca, en lo cor, Indulgencia Plenaria.

Item, als mateixos Confrares, que també verdaderament penedits, y havent rebút lo santissim Sagrament de la Eucaristia, devotament visitarán la dita Iglesia de la Seu, y en ella la Capella de Sant Esteve, que es á vint y sis Desembre, y en la qual dita Confraria está fundada, en lo dia de la festivitát de dit Sant Esteve, desde las primeras vespres fins al sol post del dia de la mateixa festa; y allí pregarán á Deu nostre Senyor per la exaltació de la santa mare Iglesia, extirpació de las heretgias, conversió dels infiels, pau y concordia entre los Princeps christians, y per la salút del Romano Pontifice: en lo qual dia sobredít, que assó farán, los concedeix Sa Santedát Indulgencia Plenaria y remissió de tots sos pecáts.

Item, als mateixos Confrares, que també verdaderament penedits y confessáts, y havent rebút lo santissim Sagrament visitarán la Iglesia sobredita en los dias de las festas de la Invenció del mateix Sant Esteve, que es á tres de Agost, Anunciació, Assumpció, y Nativitát de nostra Senyora, cada any, y pregarán á Deu nostre Senyor, com desobre es dit: En qualsevol dia de ditas festivitáts los concedeix set anys y set quarantenas de perdó.

Item, als mateixos Confrares, que serán presents, ó entrevindrán als Officis Divinals en dita Iglesia ó Capella, conforme solen los Confrares fer celebrar, ó en congregacions publicas ó secretas, en qualsevol part ó lloch se fassen, pera exercir alguna obra pia; ó los qui acompanyarán lo santissim Sagrament, quant lo aportarán á algun malalt; ó los qui estarán impedits, y no podrán acompanyar lo santissim Sagrament, y quant sentirán tocar la campana á combregar, se agenollarán, y dirán un Pare nostre y Ave Maria per dit malalt; ó anirán, y acompanyarán las Professons ordinarias, tant de dita Confraria, com de altres qualsevols, celebradoras de llicencia del Ordinari; ó pera soterrar morts; ó assistirán en los Officis; ó hospedarán peregrins pobres, ó farán, ó tractarán, ó compondrán pau entre enemichs, ó tornarán algú al camí de salvació; ó per cada vegada, que dirán sinch Pare nostres y sinch Ave Marias per las animas dels Confrares difunts de dita Confraría: Per cada vegada de ditas obras pias los relaxa Sa Santedát en lo Senyor sexanta dias de las penitencias á ells injungidas, y de qualsevol manera degudas.

Las quals Indulgencias vol Sa Santedát sian duradoras pera sempre: Ab tal emperó, que vol Sa Santedát, que si acás dita Confraria estará agregada ab alguna altra Arxiconfraría, ó en temps esdevenidor se agregará, ó per qualsevol altra rahó; pera alcansar y participar de las Indulgencias de aquella, será unida, ó altrament en qualsevol manera será instituida, las Lletras ó Butllas, que primer haurán obtingút, ó altras qualsevols Lletras ó Butllassino aquellas, en ninguna manera los pugan ajudar, ni valer, ans sian nullas, y de ninguna forsa ni valor encontinent; y que si als dits Confrares, per rahó de las preditas cosas, los será per lo dit Santissim Pare Paulo V. concedida altra Indulgencia perpetuament, ó per cert temps, encara no passát, las ditas Lletras sobre kaleadadas sian de ninguna forsa ni valor. En testimoni de las quals cosas havém manát despedir las presents, firmadas de nostra ma, y ab lo sagell de Sa Senyoría Reverendissima sagelladas. Dadas en Barcelona, á 16. del mes de Juny, any de la Nativitát del Senyor 1611.

SENTMANAT, VIC. GEN. Y OFFIC.

Lloch del Se ✠ llo.

De manament del molt Rev. Senyor V. G. y Off.
Expedidas per mi Geronim Sabater, Prevere y Escrivá de la Cort del Vicariát Ecclesiastich de Barcelona.

Pera guanyar lo sobredit, han de tenir la Butlla de la Santa Crusada.

En *Barcelona*: Per los Hereus de Suriá y Burgada, en lo carrer de la Palla.

GOIGS DEL GLORIÓS PROTHOMARTIR
SANT ESTEVE.

O Prothomartir gloriós,
de Jesuchrist molt amát,
als queus demanan socós,
siáulos sempre Advocát.

Vostra vida fou perfeta,
de virtúts molt resplandent,
sens vicis la anima neta,
molt pur, cast, y continent:
Per custodi virtuós
de viudas sou nomenát; &c.

Ple de gracia, y fortalesa,
mogút del Esperit Sant,
predicavau ab firmesa,
la viva Fé declarant:
Molts creuhen ab Deu per vos,
y tenen lo Cel guanyát; &c.

De vostre rostro sagrát
un gran resplandor eixia,
tothom estava admirát,
que de un Angel pareixia:
Rabiavan los traydors
vehent tanta claredát; &c.

Molts prodigis senyaláts
per vostras virtúts se obraren,
los Jueus aprofanáts
contra vos se amotinaren:
Cridant ab molts grans furors,
foreu tret de la Ciutát; &c.

Los Cels oberts alli vereu,
patint lo cruel torment
de pedradas, que rebereu
per Jesus alegrament:
Lo qual per fervos favor
seus mostrá de peus posát; &c.

Ab molt amor imitáreu
á Jesus Omnipotent,
al qual humilment pregáreu
per los quius davan torment:
Sant Pau per vostres clamors
es Apostol consagrát; &c.

Defensant la Fé moríreu
de Jesuchrist nostre Deu,
per éll la vida avorríreu,
qui per tots morí en la creu:
per sos soberans amors,
y per vostra caritát; &c.

Vostre Sant Cos sepultát
per la gent, que be os volia,
molt temps estigué guardát
ab molt santa companyia:
De tots aquells Sants, qui ab vos
los fruyts de gloria hã guanyát; &c.

Trobaren vostre Sant Cos
molt miraculosament,
que donant suaus olors
curáreu á molta gent:
Fou lo cas maravellós
de la Iglesia venerat; &c.

Altres miracles heu fets,
dels quals tots tením memoria,
curant tullíts, y contrets,
de tots mals nos dáu victoria:
Y al vostre devót Pinós
dels Moros heu deslliurát; &c.

De mal de pedra curáu
al devót, qui en vos confia,
y molt mes patrocináu
als de vostra Confraria:
Devant Deu, ques poderós
per guardarnos del pecát; &c.

TORNADA.

Puix de pedras coronát
gosáu del etern repós;
siáunos sempre Advocát
Sant Esteve gloriós.

℣. *Ora pro nobis, Beate Stephane.* ℟. *Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

OREMUS.

Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias Martyrum in Beati Levitæ Stephani sanguine dedicasti: tribue quæsumus, ut pro nobis intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus exoravit Dominum nostrum Jesum-Christum Filium tuum. Qui tecum vivit, &c.

En *Barcelona*: Per Francisco Suriá y Burgada, Estampér, carrer de la Palla.

GOIGS DEL GLORIOS PROTOMARTIR SANT ESTEVE.

Protomartir ple de amor,
A Jesu-christ consagrát:
En tota necessitat
siau nostre Protector.

Del Redemptor á la veu
la Sinagoga deixáreu:
La nova lley abrassáreu
encés en amor de Deu.
Seguíreu ab gran fervor
los camins de veritat:
En tota &c.

Dotát vostre eneniment
de la fe que ús ilumina,
vostre cor segur camina
seguint llum tant resplandent.
Puig que ab tan clar resplandor
no te lloch la ceguedat:
En tota &c.

La esperansa vos aníma
de esta vida entre los mals,
y dels bens celestials
vos infundeix alta estima.
Ahont es vostre tresor
allí l' cor teniu posát:
En tota &c.

La caritat vos inflama
ab que tierno á Deu amabau;
y sas glorias procurabau
per lo amor que en vos derrama.
De caritat tal ardor
may se veurá entibiát:
En tota &c.

Vos aníma un zel may vist
per la salut dels germans;
y sens respectes humans
predicáu á Jesu-christ:
perque no coneix temor
zel tant afervorisát:
En tota &c.

Dotát de gran fortalesa
resistiu als enemics;
y sos projectes inics
burlats quedan en la empresa.
No será per son furor
vostre esfors debilitát:
En tota &c.

En los perills se enardeix
vostre zel contra l's Jueus;
y al fort tró de vostras veus
la perfidia sucumbeix.
Lo mes obstinat error
se mira luego aterrát:
En tota &c.

Del debil sexô queixós
de veurerse poch cuydát,
ple de gracia y caritat
guia, y consol foreu vos.
Allí resplandí l' candor
de la vostra castedat:
En tota &c.

Miracles y grans senyals
vostra virtut pregonaban;
pero mes se amotinaban
ingrats los Jueus carnals.
Vostre rostro ab resplandor
com de un Angel se ha mostrát:
En tota &c.

Allí seus obran los cels,
vehent los premis reservats
per aquells, que en los combats
ab Deu se portan fiels.
Jesus com á defensor
seus ha en peus manifestát:
En tota &c.

Tret del Consell ab violencia
á fora de la Ciutat,
á pedradas poble ingrat
oprimeix vostra innocencia.
Qual tigre ple de furor
vol veureus despedasát:
En tota &c.

Per vostres Sayons pregáreu
á Jesu-christ imitant:
que Saulo en Apostol Sant
sia convertit, lográreu.
Per vos un nou esplendor
en Sant Pau hem alcansát:
En tota &c.

Es gran vostre valiment
en totas calamitats:
mal de pedra y tempestats
feu cessar en continent.
En vos remey y favor
troba tota enfermedat:
En tota &c.

Quant vostre devot Pinós,
entre Moros detingut,
implorá vostra virtut,
lo atenguéreu piadós.
Invocantvos ab fervor
alcansá la llibertat;
En tota &c.

La Vila de Granollers
que vostre amparo ha lográt,
per Patró vos te aclamát,
ab molts pobles del Vallés.
Presentaulos al Autor
de tota felicitat:
En tôta &c.

Si venen temps borrascosos
en que perille la fe,
feu que confessarla be
pugam, com vos, fervorosos.
Morir será nostre honor
per Jesus crucificát:
En tota &c.

Puig que sou lo defensor
del que s' veu atribulát:
En tota necessitat
siau nostre Protector.

℣. Ora pro nobis, Beate Stephane. *℟. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

OREMUS.

Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias Martirum in Beati Levitæ Stephani sanguine dedicasti, tribue quæsumus, ut pro nobis intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus exoravit Dominum nostrum Jesum-Christum Filium tuum. Qui tecum vivit, &c.

GOIGS DEL GLORIOS PROTOMARTIR SANT
ESTEVE QUE SE VENERA EN LA PARROQUIA DE VILANOBA DE LA ROCA.

O Prothomartyr glorios
de Jesu-Christ molt amát
als queus demanan socós,
sianlos sempre Advocat.

Vostra vida fou perfeta
de virtuts molt resplandent,
sens vicis lanima neta
molt pur, cast, y continent;
Per custodi virtuós
de viudes sou nomenat,
als queus demanan socós, &c.

Ple de gracia, y fortalesa
mogut del Esperit Sant
predicaveu ab firmesa
la viva Fé declarant;
Molts crehuen en Deu per vos
y tenen lo Cel guanyát,
als queus demanan socós, &c.

De vostre rostro sagrát,
un gran resplandor exia,
tothom estava admirat,
que de un Angel parexia;
Rabiaven los traydors
vehent tanta claredat,
als queus demanan socós, &c.

Molts prodigis senyalats
per vostres virtuts se obraren,
los jueus aprofanats
contra vos se amotinaren;
Cridant ab molts grans furors
foreu tret de la Ciutat,
als queus demanan socós, &c.

Los Cels uberts alli vereu
patint lo cruel turment
de pedrades que rebereu
per Jesus alegrament;
Lo qual per fervos favor
seus mostrá de peus posát,
als queus demanan socós &c.

Ab molt amor imitareu
á Jesus Omnipotent,
al qual humilment pregareu,
per los quius davan torment;
San Pau per vostres clamors
es Apostol consagrát,
als queus demanan socós, &c.

Defensant la Fé morireu,
de Jesu-Christ nostre Deu,
per ell la vida avorrireu
qui per tots mori en Creu,
per sos soberans amors,
y per vostra caritat,
als queus demanan socós, &c.

Vostre Sant Cos sepultat
per la gent que be os volia,
molt temps estigué guardat
ab molta santa companyia;
De tots aquells Sants qui ab vos
los fruits de gloria han guanyat
als queus demanan socos, &c.

Trobaren vostre Sant Cos
molt miraculosament,
que donant suaus olors
curareu á molta gent;
Fou lo cas marevellós
de la Iglesia venerát,
als queus demanan socós, &c.

Altres miracles heu fets,
dels quals tots tenim memoria
curant tulits, y contrets,
de tots mals nos dau victoria;
Y al vostre devot Pinós
dels Moros heu deslliurat,
als queus demanan socós, &c.

De mal de pedra curau
al devot que en vos confia,
y molt mes patrocinau
als de vostra Confraria,
devant Deu ques poderós
per guardarnos del pecát,
als queus deman socós,
siaulos sempre Advocat.

TORNADA.

Puix de pedres coronát
gosau del etern repós,
siaunos sempre Advocat
Sant Esteve gloriós.

℣. *Ora pro nobis Beate Stephane.* ℟. *Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

OREMUS.

Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias Martyrum Beati Lèvitæ Stephani Sanguine dedicasti: tribue quæsumus, ut pro nobis intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus exortavit. Per Dominum nostrum Jesum Christum, &c.

BARCELONA: = Per D. Joseph Piferrer y Depaus. 1849.

GOIGS DEL GLORIOS PROTHOMARTIR
SAN ESTEVE

O Prothomartir gloriós
de Jesu-christ molt amat:
als queus demanen socós
siaulos sempre advocat.

Vostra vida fou perfeta
de virtuts molt resplandeu
sens vicis la ánima neta,
molt pur, cast y continent:
per custodi virtuós
de viudes, fou nomenat. etc.

Ple de gracia y fortalesa,
mogut del Esperit-Sant
predicabeu ab firmesa
la viva fé declarant;
mols creuhen en Deu per vos
y tenen lo cel guañat. etc.

De vostre rostro sagrat
un gran resplandor eixia,
tothom estava admirat,
que de un angel pareixia;
rabiaven los traidors
vehen tanta claredad: etc.

Mols prodigis señalats
per vostres virtuts obrareu;
los Jueus profanats
contra Vos se amotinaren
cridant ab molts grans furors,
foreu tret de la ciutat. etc.

Los cels oberts alli vereu
patin lo cruel torment
de pedrades que rebereu
per Jesus alegrament
lo cual per ferbos fabor,
seus mostrá de peus posat: etc.

Ab molt amor imitareu
á Jesus Omnipotent,
al cual humilment pregareu
per los quius davan torment;
San Pau per vostres clamors
es Apóstol consagrat. etc.

Defensant la fé morireu
de Jesu-christ nostre Deu,
per ell la vida aborrireu
qui per tots mori en creu
per sos soberans amors
y per vostra caritat, etc.

Vostre San cos sepultat,
per la gent que be os volia
molt temsp estigué guardat
ab molt santa compañia
de tots aquells sants qui ab Vos
los fruits de gloria han guañat. etc.

Trobaren vostre San cos
molt miraculosament,
que donant suaus olors
curareu á molta gent
fou lo cas maravillós
de la Iglesia venerat. etc.

Altres miracles heu fet
dels cuals tots tenim memoria
curant tullits y contrets,
de tots mals nos dau victoria;
y al vostre devot PINOS
dels moros heu deslliurat. etc.

De mal de pedrá curau
al devot qui en Vos confia,
y molt mes patrocinau
als de vostra confraria
devan de Deu es poderós
per guardarnos de la gent; etc.

Puig de pedra coronat
gosau del etern repós
siaunos sempre advocat
San Esteve gloriós.

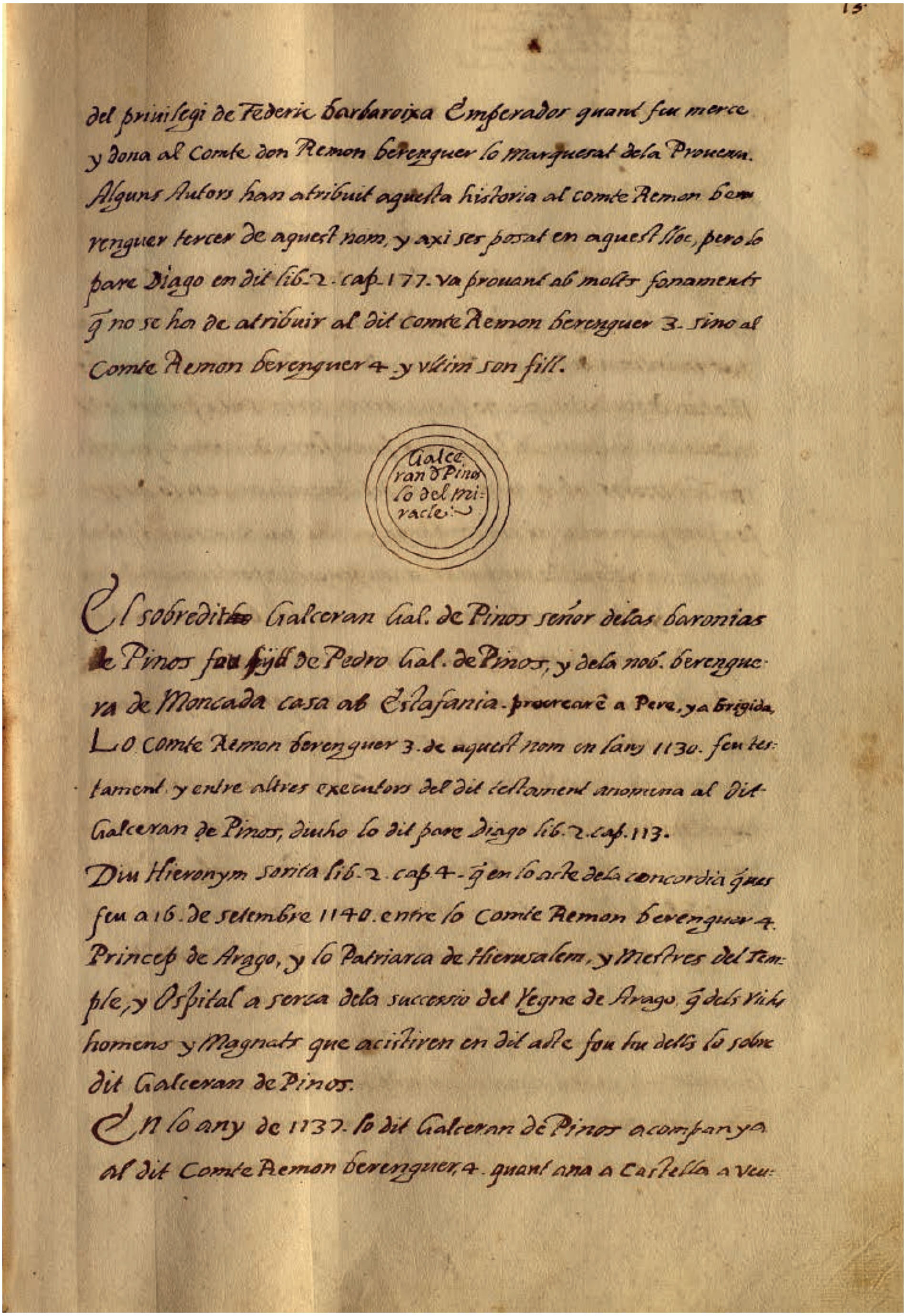
℣. *Ora pro nobis beate Stephane* ℟. *Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

OREMUS.

Da nobis, quæsumus Domine, imitari quod colimus; ut discamus et inimicos diligere; quia ejus Inventionem celebramus, qui novit etiam pro persecutoribus exorare Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum. Qui tecum.

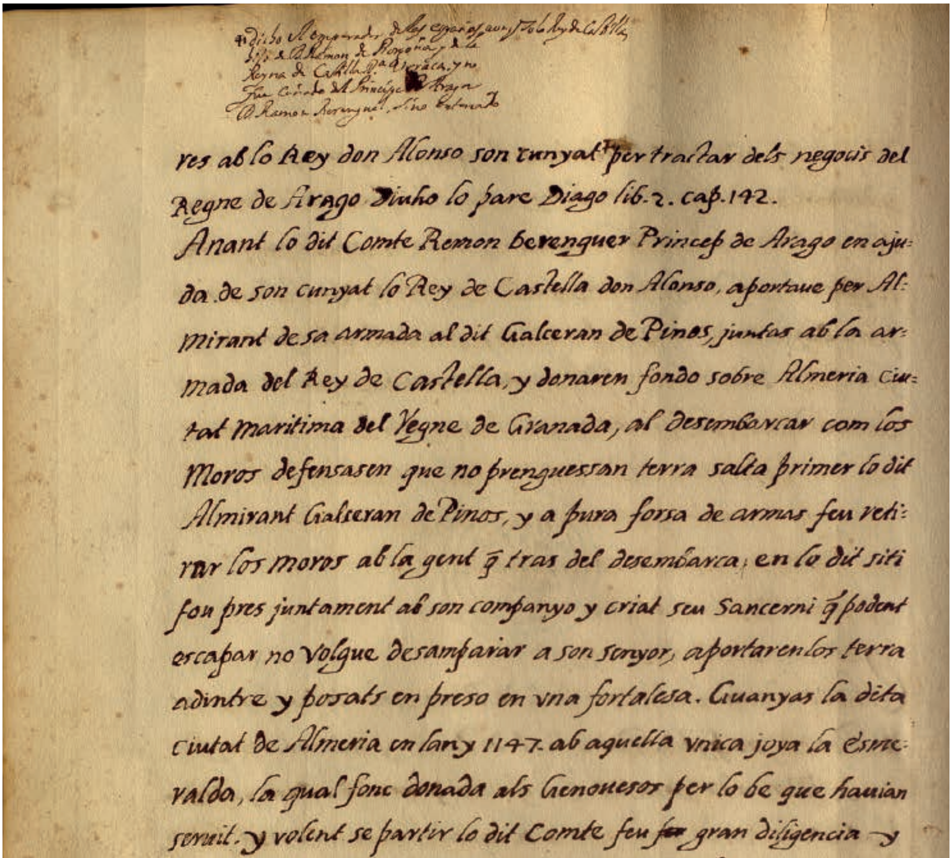
Lleyda: Imp. de Montes.

Galceran de Pinós el del Miracle: la llegenda escrita del manuscrit

15

del privilegi de Federic barbaroixa Emperador quant feu merce
y dona al Comte don Remon berenguer lo Marquesat dela Provença.
Alguns Autors han atribuit aquesta historia al comte Remon bere
renguer tercer de aquest nom, y axi ser posat en aquest lloc, pero lo
pare Diago en dit lib. 2. cap. 177. va provant ab molts fonaments
q no se ha de atribuir al dit comte Remon berenguer 3. sino al
Comte Remon berenguer 4. y ultim son fill.

El sobredit Galceran Gal. de Pinos señor delas baronias
de Pinos fou fyll de Pedro Gal. de Pinos, y dela nob. berengue-
ra de Moncada casa ab Estafania. procrearē a Pere, y a Brigida.
Lo comte Remon berenguer 3. de aquest nom en lany 1130. feu tes-
tament. y entre altres executors del dit testament anomena al dit
Galceran de Pinos, diuho lo dit pare Diago lib. 2. cap. 113.
Diu Hieronym Surita lib. 2. cap. 4. q en lo acte dela concordia ques
feu a 16. de setembre 1140. entre lo Comte Remon berenguer 4.
Princep de Arago, y lo Patriarca de Hierusalem, y Mestres del Tem-
ple, y Ospital a serca dela successio del Regne de Arago, q dels Richs
homens y Magnats que acistiren en dit acte fou hu dells lo sobre
dit Galceran de Pinos.
En lo any de 1137. lo dit Galceran de Pinos acompanya
al dit Comte Remon berenguer, 4. quant ana a Castella a veu-

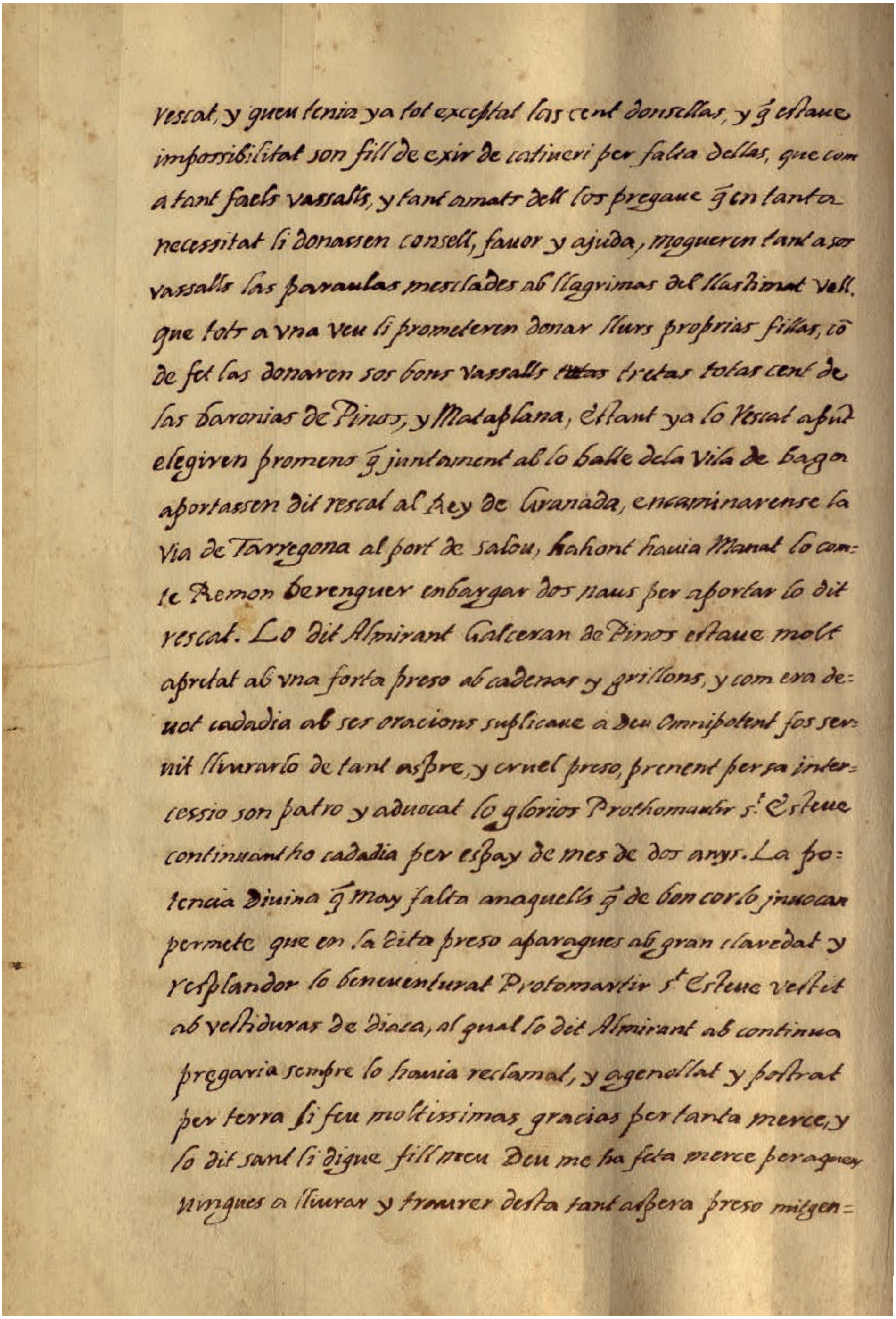
†dicho Alfonso emperador de las españas [illegible] fue Rey de Castilla
hijo de D. Ramon de Borgoña y de la
Reyna de Castilla D.a Urraca, y no
fue cuñado del Principe de Aragon
D. Ramon Berenguer, sino [illegible]

res ab lo Rey don Alonso son cunyat† per tractar dels negocis del Regne de Arago diuho lo pare Diago lib. 2. cap. 142.

Anant lo dit Comte Remon berenguer Princep de Arago en ajuda de son cunyat lo Rey de Castella don Alonso, aportaue per Almirant de sa armada al dit Galceran de Pinos, juntas ab la armada del Rey de Castella, y donaren fondo sobre Almeria ciutat maritima del Regne de Granada, al desembarcar com los Moros defensasen que no prenguessan terra salta primer lo dit Almirant Galseran de Pinos, y a pura forsa de armas feu retirar los moros ab la gent q̃ tras del desembarca; en lo dit siti fou pres juntament ab son companyo y criat seu Sancerni q̃ podent escapar no volgue desamparar a son senyor, aportarenlos terra adintre y posats en preso en vna fortalesa. Guanyas la dita Ciutat de Almeria en lany 1147. ab aquella vnica joya la esmeralda, la qual fonc donada als Genoueses per lo be que hauian seruit. y volent se partir lo dit Comte feu ~~fer~~ gran diligencia y pesquisa per saber de son Almirant, lo qual estaua molt apesarat de no trobar noua ni rastre dell, despedis de son cunyat y tornasen a barcelona. Entenent lo nob. Pere Gal. de Pinos pare del dit Almirant [lo qual estaue molt vell en la sua vila de baga] q̃ son señor lo Comte era arribat de la jornada y q̃ no venia ab ell son fill, ab tristesa y ab desitg de saber nouas de dit son fill, enuia a soplicar al dit comte li fes merce manarlo auisar si sabia noua alguna de son fill, y son Almirant, si era pres o mort, y si era pres, si podria cobrar libertat p̃ qualsevol manera. Lo dit comte oyda la embaixada de pare tant

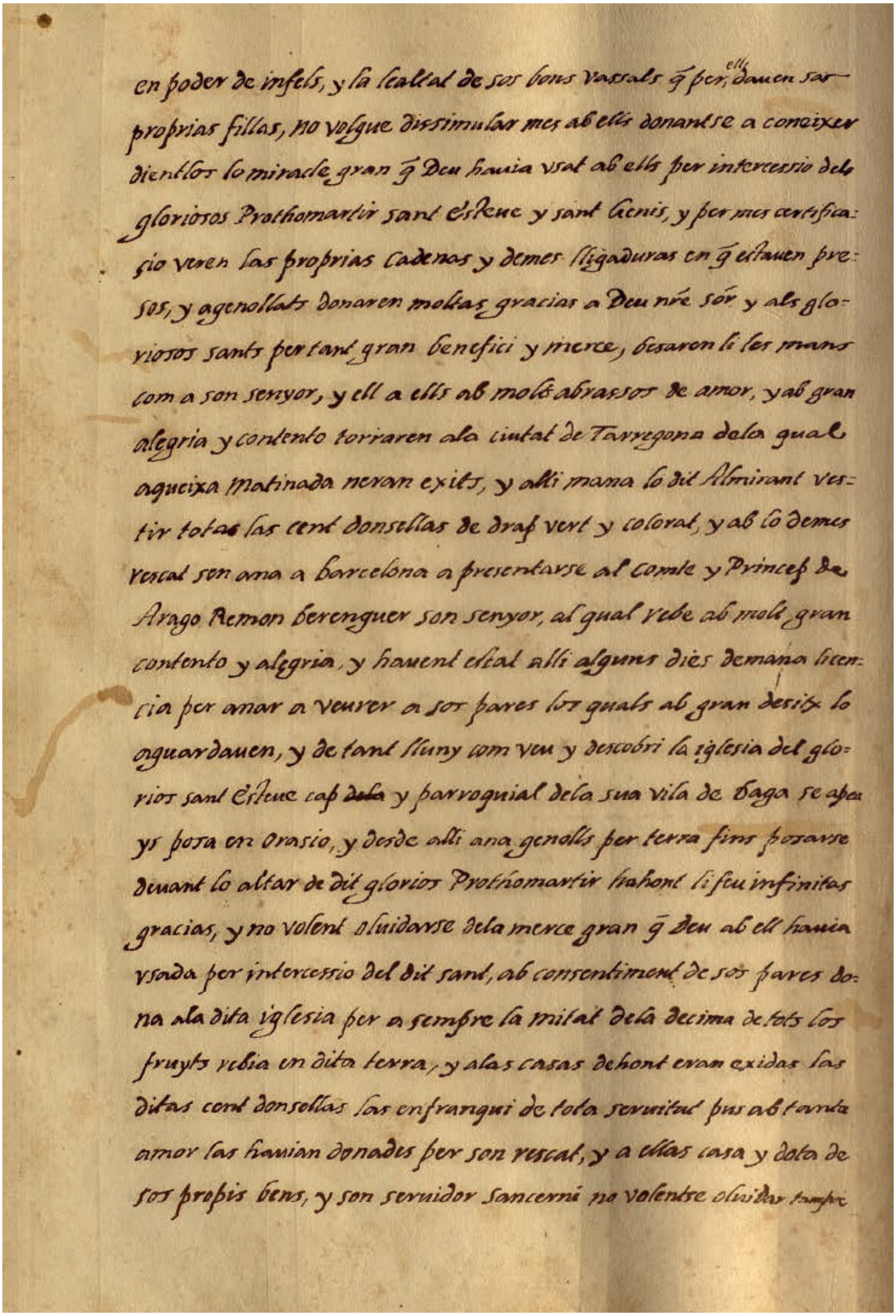
14.

lastimat, y no volent olvidarse dels serveys de son Almirant lo
qual per son servey se era perdut, Mana en continent armar vna gale:
ota y ab son Embaixador escrigue al Rey de Granada pregantlo
lo volgues certificar si son Almirant Galceran de Pinos estaue en
son poder o, de algun vassall seu o, si hauia entes q fos mort, y si
era viu, si'l volia donar a rescat, y quin rescat volia per ell, lo Rey
de Granada responque al dit Comte auisantlo con son Almirant
era viu, y quel tenia en son poder, y q pus li hauian pres Almeria
se volia en part compensar de aquell dany ab son Almirant y q
per son rescat volia las cosas seguents.
cent mil doblas de or
cent pessas de draps de tauris
cent Acaneas blancas
cent vacas bragadas
cent donsellas poncellas.
y q en altra manera son Almirant no exiria de son poder.
rebuda q hague lo Comte la resposta del Rey de Granada,
la enuia al nob. Pere Galceran de Pinos pare de dit Almirat
lo qual vengue y empenya molts castells vilas y llochs y al:
tras cosas de son patrimoni per comprar les cosas demanade
per al rescat de son fill y tenint ho tot sols li faltaua las
cent donsellas, per lo qual estaue afligidissim, perq li paria
impossible, feu cridar tots los balles y jurats de totas sas
terras, ab gran dolor y sentiment los representa lo rescat
volia lo rey de Granada per son fill, y q hauia venut y empén:
at molta part de son patrimoni per comprar las cosas del dit

rescat, y quen tenia ya tot exceptat las cent donsellas, y q̃ estaue
impossibilitat son fill de exir de catiueri per falta dellas, que com
a tant faels vassalls, y tant amats dell los pregaue q̃ en tanta
necessitat li donassen consell, fauor y ajuda, mogueren tant a sos
vassalls las paraulas mesclades ab llagrimas del llastimat Vell.
que tots a vna veu li prometeren donar llurs proprias fillas, cõ
de fet las donaren sos bons vassalls ~~totas~~ tretas totas cent de
las baronias de Pinos, y Mataplana, estant ya lo rescat apunt
elegiren promens q̃ juntament ab lo balle dela Vila de bagà
aportassen dit rescat al Rey de Granada, encaminarense la
via de Tarregona al port de salou, hahont hauia Manat lo com=
te Remon berenguer enbargar dos naus per aportar lo dit
rescat. Lo dit Almirant Galceran de Pinos estaue molt
apretat ab vna forta preso ab cadenas y grillons, y com era de=
uot cadadia ab ses oracions suplicaue à Deu Omnipotent fos ser=
uit lliurarlo de tant aspre, y cruel preso, prenent per sa inter=
cessio son patro y aduocat lo glorios Prothomartir S.t Esteue
continuantho cadadia per espay de mes de dos anys. La po=
tencia Diuina q̃ may falta an aquells q̃ de bon cor lo inuocan
permete que en la dita preso aparegues ab gran claredat y
resplandor lo benauenturat Protomartir S.t Esteue vestit
ab vestiduras de diaca, al qual lo dit Almirant ab continua
pregaria sempre lo hauia reclamat, y agenollat y postrat
per terra li feu moltissimas gracias per tanta merce, y
lo dit sant li digue fill meu Deu me ha feta merce per aquey
vingues a lliurar y traurer desta tant aspera preso mitjen=

15.

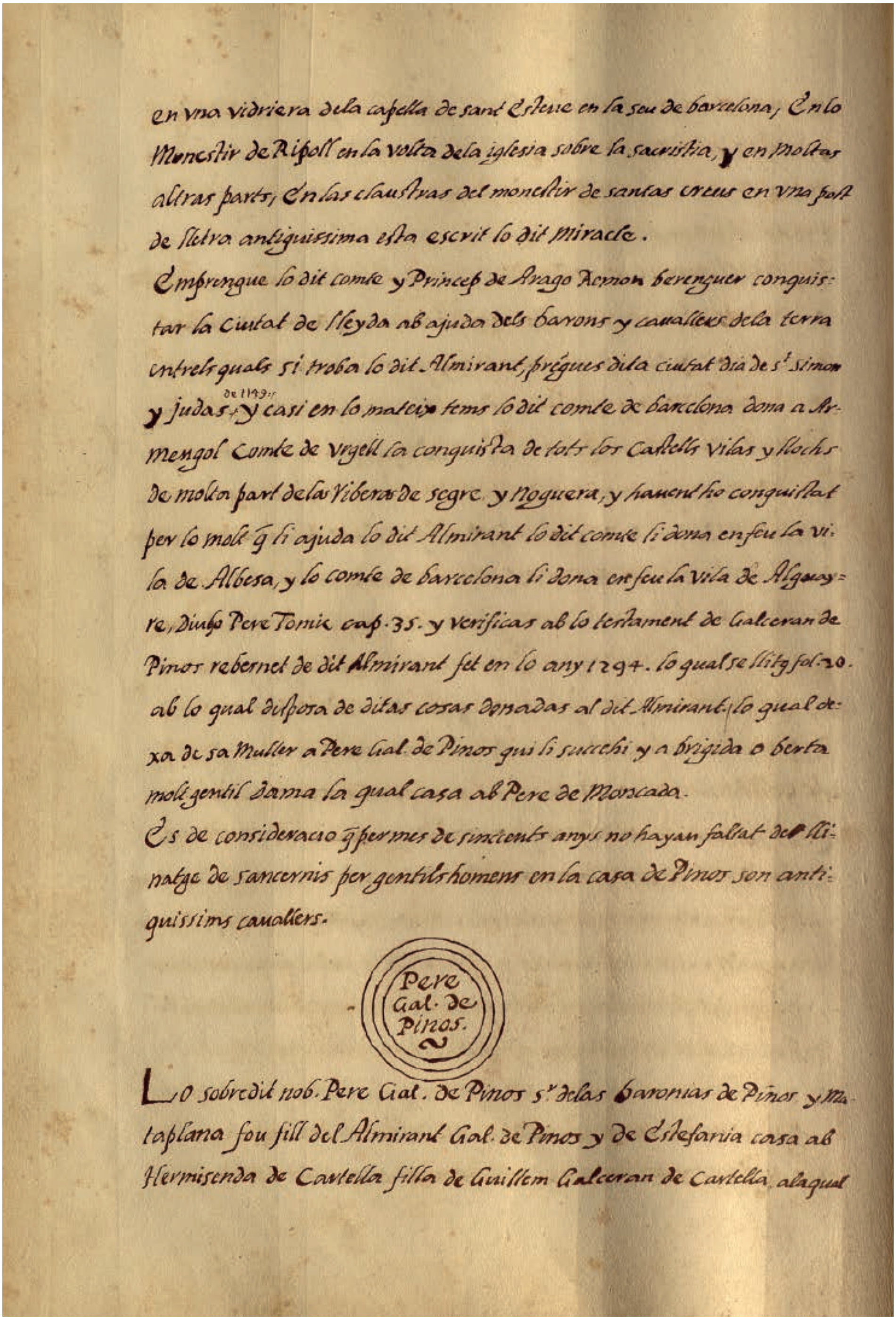
sant vostra continua deuocio y oracio quem haueu feta ami que
so lo vrē Patro Esteue. pertant veniu ab mi, prenentlo per la ma
per a traurel, y vehent son criat y companyo Sancerni q̄ per medi
del glorios sant son señor exia dela preso, digue en alta veu, o señor
sopliceuos q̄ quant siau en vr̄a terra vos recordeu de mi, y lo dit
Almirant li responogue q̄ verdaderament nol deixaria, axi com ell
nol hauia desemparat quant lo prengueren podent se saluar, y
suplica al glorios sant fos seruit tambe de lliurar y traurer a dit
son criat y companyo dela dita preso, responogue lo glorios sant
que pus tenia Aduocat q̄ intercedis per ell, quel reclamas q̄ Deu om
nipotent vsaria de sas misericordias ab ell, y al punt lo dit sancer-
ni se agenolla y ab gran deuocio soplica al glorios sant Genis son
patro, y cap dela capella de son castell de Suil, li alcansas de Deu
omnipotent la libertat tant desijada, y al punt aparague lo dit sant
y los dos tragueran dela dita preso Al Almirant y al Sancerni ab
las cadenas, grillons y demes lligaduras en q̄ estauen presos. Ala
matinada se trobaren molt serca hahont estaue lo rescat lo qual
anaue caminant la via del port de Salou per hauerse de embarcar,
anauen los dits Almirant y Sancerni carregats ab las mateixas
cadenas y grillons per mes certitut del Miracle, y vehent tanta gent,
carregas, y demes cosas del rescat foren a ells, los quals nols conague-
ren per venir tant demudats, flachs, perduda la color, las barbas molt
cresçudas, y preguntant que cosa era aquella y hahont anauen,
y responogueren que anauen a terra de infels, y que tot allo hauia
de seruir per rescat de llur señor, y hoynt tal cosa se posa a plo-
rar de compassio de veurer q̄ tantas donsellas per son respecte anauen

en poder de infels, y la lealtat de sos bons vassals q per elli dauen sas
proprias fillas, no volgue dissimular mes ab ells donantse a coneixer
dientlos lo miracle gran q Deu hauia vsat ab ells per intercessio dels
gloriosos Prothomartir sant Esteue y sant Genis, y per mes certifica-
sio veren las proprias cadenas y demes lligaduras en q estauen pre-
sos, y agenollats donaren moltas gracias a Deu nre sor y als glo-
riosos sants per tant gran benefici y merce, besaren li les mans
com a son senyor, y ell a ells ab molts abrassos de amor, y ab gran
alegria y contento tornaren ala ciutat de Tarregona dela qual
aqueixa matinada neran exits, y alli mana lo dit Almirant ves-
tir totas las cent donsellas de drap vert y colorat, y ab lo demes
rescat sen ana a Barcelona a presentarse al Comte y Princep de
Arago Remon Berenguer son senyor, al qual rebe ab molt gran
contento y alegria, y hauent estat alli alguns dies demana licen-
cia per anar a veurer a sos pares los quals ab gran desitx lo
aguardauen, y de tant lluny com veu y descobri la iglesia del glo-
rios sant Esteue cap ~~dela~~ y parroquial dela sua vila de Baga se apea
ys posa en orasio, y desde alli ana genolls per terra fins posarse
deuant lo altar de dit glorios Prothomartir hahont li feu infinitas
gracias, y no volent oluidarse dela merce gran q Deu ab ell hauia
vsada per intercessio del dit sant, ab consentiment de sos pares do-
na ala dita iglesia per a sempre la mitat dela decima de tots los
fruyts rebia en dita terra, y alas casas dehont eran exidas las
ditas cent donsellas las enfranqui de tota seruitut pus ab tanta
amor las hauian donades per son rescat, y a ellas casa y dota de
sos propis bens, y son seruidor Sancerni no volentse oluidar tampoc

16.

dela merce hauia alcansada de Deu señor nostre per medi del glori-
os sant Genis, dona per a sempre ala iglesia de s.t Genis dela Roca de
Pinos la meytat dela lleuda q̃ lo dit rebia en dita Parroquia.
Lo dit Almirant Galceran de Pinos visque molts anys y quant mo-
ri se Mana enterrar en lo claustro del monestir de santas Creus
de frares Bernats en vn sepulcre molt honros, y dona al dit mones-
tir lo lloc de Palau ab tots sos drets y pertinencias q̃ esta en çer-
danya, y lo castell y terme de Montalba q̃ esta en Vrgell, y tambe
part dela decima q̃ rebia en la vila de Tarrega, en lo terme de
Mur, y de Vilagrassa.
Deixa ordenat lo dit Comte y Princep Remon berenguer q̃ cadany
en la festa dela jnuencio del glorios Prothomartir s.t Esteue se
predicas en la iglesia Cathedral de Barcelona lo dit miracle, axi
per ser ell tant gran com tambe per hauer succehit en persona tal
principal y axi se predique cadany en dita jornada. +
Refereix lo sobredit miracle Pere Anton beuter libre 2. cap.
18. y Miquel Carbonell diu q̃ dit miracle succehi lany 1149.
Surita lib. 2. cap. 6. y diu fou lany 1147.
En lo cami q̃ va de Tarragona a Reus anant al port de Sa-
lou serca la Masia q̃s anomenaue delas Vacas en mitg del ca-
mi q̃ ales hores era real y ara esta mudat, y hauia vna pedra molt
molt gran y alta ab lletras antigas la qual se posa per memo-
ria y senyal q̃ en aqueix Mateix lloc se trobaren junts lo dit Al-
mirant Galceran de Pinos y lo Rescat.
En molts retaules antichs de iglesias esta pintat lo dit miracle
senyaladament en los retaules majors delas parroquials de s.t Este-
ue de Baga, de Granollers, y de Ripollet en lo Vallers, y molts altres.

en vna vidriera dela capella de sant Esteve en la seu de barcelona, En lo
Monestir de Ripoll en la volta dela iglesia sobre la sacristia, y en moltas
altras parts, En las claustras del monestir de santas creus en vna post
de lletra antiquissima esta escrit lo dit Miracle.
Emprengue lo dit comte y Princep de Arago Ramon berenguer conquis:
tar la Ciutat de lleyda ab ajuda dels barons y cavallers dela terra
entrels quals si troba lo dit Almirant, prengues dita ciutat dia de s.t Simon
y Judas, de 1149. y casi en lo mateix temps lo dit comte de barcelona dona a Ar-
mengol Comte de Vrgell la conquista de tots los Castells vilas y llochs
de molta part delas Riberas de segre y Noguera, y havent ho conquistat
per lo molt q li ajuda lo dit Almirant lo dit comte li dona en feu la vi-
la de Albesa, y lo comte de barcelona li dona en feu la Vila de Algaay=
re, Diuho Pere Tomic cap. 35. y verificas ab lo testament de Galceran de
Pinos rebesnet de dit Almirant fet en lo any 1294. lo qual se llitg fol. 20.
ab lo qual dispora de ditas cosas donadas al dit Almirant, lo qual de-
xa de sa Muller a Pere Gal. de Pinos qui li succehi y a brigida o berta
molt gentil dama la qual casa ab Pere de Moncada.
Es de consideracio q per mes de sincents anys no hayan faltat del lli-
natge de sancernis per gentils homens en la casa de Pinos son anti:
quissims cavallers.

Pere
Gal. de
Pinos.

Lo sobredit nob. Pere Gal. de Pinos s.r delas baronias de Pinos y Ma-
taplana fou fill del Almirant Gal. de Pinos y de Estefania casa ab
Hermisenda de Cartella filla de Guillem Galceran de Cartella, alaqual

Taula de continguts

PART III. LA LLEGENDA

Obres publicades per la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca

Col·lecció de Monografies de Vila-seca

1.* *La llegenda del Rescat de Sant Esteve,* d'Eufemià Fort i Cogul (1973)

2.* *Miscel·lània Mossèn Muntanyola.* Volum I (1974)

3.* *Miscel·lània Mossèn Muntanyola.* Volum II (1974)

4. *Un gran vila-secà del segle XIII: fra Bonanat, abat de Santes Creus,* d'Eufemià Fort i Cogul (1975)

5. *Topografía Médica de Vilaseca de Solcina,* d'Agustí M. Gibert i Oliver (1977)

6.* *Toponímia de Vila-seca de Solcina i el seu terme municipal,* de Ramon Amigó i Anglès (1978)

7.* *Sant Bernat Calbó, abat de Santes Creus i bisbe de Vic,* d'Eufemià Fort i Cogul (1979)

8. *Barenys i Emprius de Salou: aspectes econòmics i socials (segles XII-XVIII),* d'Anton Jordà i Fernández (1981)

9.* *Vila-seca i Salou, el seu passat monumental,* d'Emma Liaño Martínez (1984)

10.** *Les plantes medicinals i d'aplicació del terme municipal de Vila-seca i Salou,* de Carles Jansà i Gran (1985)

---

* Exhaurit

** Dues edicions

11.* *Temps i vents. Poemes de Salou,* de Jordi Gebellí i Puig (1985)

12.** *Vila-seca en el segle XVIII,* de Josep Morell i Torrademè (1999)

13.* *Callipolis. Salauris. Aplec documentat de notícies històriques: Solcina (Vilaseca), la Pineda, Port de Salou, Platja de Barenys i Vilafortuny,* d'Agustí M. Gibert i Oliver (1988)

14. *Antics territoris del municipi de Vila-seca i Salou,* de Ramon Farriol i Clavé, Carles Jansà i Gran i Josep Morell i Torrademè (1988)

15.** *Història de Vila-seca,* de Josep Morell i Torrademè (1998)

16. *El "Repertorio..." de Mn. Salvador Babot (1796-1874),* d'Anton Jordà i Fernàndez (1992)

17. *Diccionari històric d'eines agrícoles de Vila-seca,* de Josep Morell i Torrademè (1994)

18. *Les mines d'aigua a Vila-seca i a Salou,* de Jordi Càceres-Silva, Ignasi Casals Miró i Francesc González Reverté (1995)

19. *Epidèmies i demografia a Vila-seca,* de Ramon Farriol Clavé, Montserrat Garriga Pujals, Estefania Genovès Salvadó, Carles Jansà Gran i Josep Morell Torrademè (1996)

20. *Evidències del passat. Prehistòria i món antic a Vila-seca,* per Maria Adserias Sans (1998)

21.* *L'emigració vila-secana cap a Austràlia i Amèrica entre 1860 i 1960,* per Montserrat Garriga Pujals (2001)

22.* *Pirates i corsaris. Els atacs contra Vila-seca i la costa del Camp de Tarragona,* de Pedro Otiña Hermoso (2016)

Col·lecció Recerca

1. *Recull de poemes,* de Ramon Sendra i Moyano (1984)
2. *Geografia física de Vila-seca i Salou,* de Josep Morell i Torrademè (1984)
3. *Miquel Escudero* (1985)
4. *XXè. Aniversari de la Secció de Lletres. Vila-secans il·lustres,* de Ramon Farriol i Clavé (1993)
5. *Cronologia de Vila-seca,* de Josep Morell i Torrademè (2003)

6. *El Ball de Sant Esteve*, de M. Pineda Cardona Morell (2008)
7. *Vila-seca a la Guerra del Francès (1808-1814)*, de David Melero Domènech, (2011)
8. *El Camp d'Aviació de la Pineda (Vila-seca, Tarragona)*, de Pedro Otiña Hermoso (2013)
9. *El segle XVI a Vila-seca. La vila i l'església*, de Josep Llop Tous (2015)

Aquest projecte neix quan la Dra. Coral Cuadrada, directora de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, retroba el manuscrit *Genealogia y Descendència dels de la Casa y Família de Pinós. Dirigida a la Excel·lentíssima Dona Isabel Margarida de Íxar y de Pinós, Duquessa de Íxar y Comtessa de Belxit*, escrit per Bernat Galceran de Pinós el 1620, i conservat al mateix Arxiu.

El llibre està format per una síntesi i la transcripció del manuscrit i per diversos capítols dedicats a l'estudi de temes relacionats amb el document, com l'arxiu del qual forma part, la genealogia dels Pinós, la Veracreu de Bagà, les il·lustracions que hi apareixen i la llegenda esmentada i la seva divulgació. Ha comptat amb la col·laboració d'estudiosos de renom, de la Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca i de l'Associació Medieval de Bagà, vila agermanada amb Vila-seca des del 1993.

Amb la col·laboració de

ARXIU DELS MARQUESOS
DE SANTA MARIA DE BARBERÀ

Diputació Tarragona

Ajuntament
de Vila-seca

UNIVERSITAT
ROVIRA i VIRGILI

[publicacions]
urv

AGRUPACIÓ
CULTURAL DE
VILA-SECA
SECCIÓ LLETRES